

Ministerul Afacerilor Interne al Republicii Moldova
ACADEMIA „ȘTEFAN CEL MARE”
DEPARTAMENTUL ȘTIINȚĂ

PROTECȚIA DREPTURILOR ȘI LIBERTĂȚILOR
FUNDAMENTALE ALE OMULUI ÎN PROCESUL
ASIGURĂRII ORDINII ȘI SECURITĂȚII PUBLICE

(Ediția a IV-a)

*Materialele Conferinței științifice naționale cu participare internațională
din 05 decembrie 2024*

Chișinău 2025

CZU 341.231.14:342.72/73(478)(082)
P 95

Design copertă și machetare:
Ruslan CONDRAT

Redactor:
Iulian BOGATU

Prepress:
Departamentul editorial poligrafic
Academia „Ștefan cel Mare” a MAI
Chișinău, str. Gh. Asachi, nr. 21
MD-2009, Republica Moldova

DESCRIEREA CIP A CAMEREI NAȚIONALE A CĂRȚII DIN REPUBLICA MOLDOVA

„Protecția drepturilor și libertăților fundamentale ale omului în procesul asigurării ordinii și securității publice”, conferință științifică (4; 2024; Chișinău). Protecția drepturilor și libertăților fundamentale ale omului în procesul asigurării ordinii și securității publice: (Ediția a 4-a): Materialele Conferinței științifice naționale cu participare internațională din 05 decembrie 2024 / comitetul științific: Dinu Ostavciuc (președinte) [et al.]. – Chișinău: Departamentul Editorial-Poligrafic al Academiei „Ștefan cel Mare”, 2025. – 545 p.: diagr. color, tab.

Antetit.: Ministerul Afacerilor Interne al Republicii Moldova, Academia „Ștefan cel Mare”, Departamentul Știință. – Rez.: lb. rom., engl., ucr. – Referințe bibliogr. la sfârșitul art. – [30] ex.

ISBN 978-9975-135-99-3.

341.231.14:342.72/73(478)(082)

P 95

ISBN 978-9975-135-99-3

PROTECȚIA DREPTURILOR ȘI LIBERTĂȚILOR
FUNDAMENTALE ALE OMULUI ÎN PROCESUL
ASIGURĂRII ORDINII ȘI SECURITĂȚII PUBLICE

(Ediția a IV-a)

*Materialele Conferinței științifice naționale cu participare internațională
din 05 decembrie 2024*

COMITETUL DE ORGANIZARE A CONFERINȚEI

Președinte:

Oleg RUSU, dr. în drept, conf. univ., șef al Departamentului știință al Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI

Membri:

Igor TROFIMOV, dr. în drept, conf. univ., șef al Catedrei „Drept privat” a Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI;

Vitalie IONAȘCU, dr. în drept, conf. univ., decan al Facultății drept, administrație, ordine și securitate publică a Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI;

Alexandru CICALA, dr. în drept, conf. univ., șef al Catedrei „Activitate specială de investigații și anticorupție” a Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI;

Ion SLISARENCO, dr. în drept, șef al Catedrei „Drept penal și criminologie” a Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI;

Constantin RUSNAC, dr. în drept, conf. univ., șef al Catedrei „Procedură penală, criminalistică și securitate informațională” a Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI;

Mariana PAVLENCU, dr. în drept, conf. univ., șef al Catedrei „Drept public, securitate a frontierei, migrație și azil” a Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI;

Sergiu CERNOMOREȚ, dr. în drept, conf. univ., șef al Catedrei „Drept polițienesc” a Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI.

COMITETUL ȘTIINȚIFIC AL CONFERINȚEI

Președinte:

Dinu OSTAVCIUC, dr. hab. în drept, conf. univ., rector al Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI (ORCID: 0000-0001-5317-3296)

Membri:

Valeriu CUȘNIR, dr. hab. în drept, prof. univ., Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice (ORCID: 0000-0003-1338-5993);

Iurie ODAGIU, dr. în drept, conf. univ., prim-prorector pentru studii și management al calității al Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI (ORCID: 0000-0002-2474-5299);

Mihail DAVID, dr. în drept, Asociația Internațională a Polițiștilor, Secția Română (ORCID: 0000-0001-6779-2485);

Marilena-Oana NEDELEA, dr. în istorie, Facultatea de Drept și Științe Administrative a Universității „Ștefan cel Mare” din Suceava, România (ORCID: 0000-0001-9478-7673);

Olena MACAROVA, dr. în psihologie, conf. univ., Catedra „Criminalistică și expertiză judiciară” a Universității Naționale a Afacerilor Interne din or. Harkov, Ucraina (ORCID: 0000-0002-5480-5942);

Iurie LARII, dr. în drept, prof. univ., Catedra „Drept penal și criminologie” a Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI (ORCID: 0000-0003-4277-535X);

Radion COJOCARU, dr. în drept, prof. univ., director al Școlii doctorale „Științe penale și drept public” a Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI (ORCID: 0000-0002-3809-7392);

Tudor OSOIANU, dr. în drept, prof. univ., Catedra „Procedură penală, criminalistică și securitate informațională” a Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI (ORCID: 0000-0003-1506-4501);

Ștefan BELECCIU, dr. în drept, prof. univ., Catedra „Drept public, securitate a frontierei, migrație și azil” a Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI (0000 0002-0786-8713);

CUPRINS

SESIUNEA ÎN PLEN

Tudor OSOIANU , doctor în drept, profesor universitar, <i>Catedra „Procedură penală, criminalistică și securitate informațională” a Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI</i>	
Dinu OSTAVCIUC , doctor habilitat în drept, conferențiar universitar, rector al Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI	
Nemijlocirea, oralitatea și contradictorialitatea judecării cauzei penale.....	17
Iurie ODAGIU , doctor în drept, conferențiar universitar, prim-prorector pentru studii și management al calității al Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI	
Unele probleme și dificultăți în dezvoltarea criminalisticii digitale.....	28
Олена МАКАРОВА , кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри криміналістики та судової експертології Навчально наукового інституту № 1 Харківський національний університет внутрішніх справ	
Комплексна експертиза у випадках сексуального насильства в умовах війни: забезпечення прав людини та механізми правового регулювання...	40
Сергій ХАЛЮК , доктор юридичних наук, доцент, професор кафедри конституційного права та прав людини Національної академії внутрішніх справ	
Анна ПАГАС , здобувач ступеня вищої освіти бакалавра Навчально-наукового інституту № 1 Національної академії внутрішніх справ	
Дискримінація як суспільне явище: причини існування та способи протидії.....	45
Igor SPÎNU , doctor în drept, conferențiar universitar, șef al Catedrei „Drept public” a Universității de Studii Europene din Moldova	
Snejana CIOCHINĂ , doctorandă, Școala doctorală „Științe Juridice și Relații Internaționale” a Universității de Studii Europene din Moldova	
Reglementări juridice a contravențiilor care atentează la ordinea și securitatea publică prin prisma principiilor de bază ale procesului contravențional.....	50
Marilena-Oana NEDELEA , doctor în istorie, lector universitar, Facultatea de Drept și Științe Administrative a Universității „Ștefan cel Mare” din Suceava, România	
Ensuring the security of information and digitizing the national archives of Romania.....	57

Tudor OSOIANU , doctor în drept, profesor universitar, Catedra „Procedură penală, criminalistică și securitate informațională” a Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI	
Vitalie COSTIȘANU , doctorand, procuror în cadrul PCCOCS	
Unele aspecte privind competența în cazul delegării și detașării ofițerilor de urmărire penală și a ofițerilor operativi.....	64
Andrei CAZACICOV , doctor în drept, judecător, Judecătoria Chișinău, sediul Buiucani, lector universitar, Catedra „Drept penal și criminologie” a Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI	
Mihail OSADCII , master în drept, judecător, Judecătoria Cahul, sediul Cantemir	
Ana BOLOGAN , master în drept, judecător, Judecătoria Chișinău, sediul Ciocana	
Încheierea interlocutorie emisă în privința judecătorilor – risc la adresa independenței justiției.....	80
Ion COVALCIUC , doctor în drept, conferențiar universitar, procuror-șef, Procuratura mun. Bălți, cercetător științific superior al Departamentului știință al Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI	
Aplicarea legii în timp în procesul penal în contextul modificărilor legislative.....	93
Andrei PÂNTEA , doctor în drept, conferențiar universitar, Catedra „Procedură penală, criminalistică și securitate informațională” a Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI	
Aspecte juridico-penale privind calificarea abuzului de putere prin prisma investigațiilor penale.....	100
Boris GLAVAN , doctor habilitat în drept, conferențiar universitar, secretar științific al Senatului Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI	
Alexandru CICALA , doctor în drept, conferențiar universitar, șef al Catedrei „Activitate specială de investigații și anticorupție” a Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI	
Respectarea drepturilor persoanei la aplicarea tehnicii operative.....	108
Florin CAZACU , doctorand, asistent universitar asociat, Facultatea de Drept și Științe Administrative, Universitatea „Ștefan cel Mare” din Suceava, România	
Studiu comparativ: măsurile preventive neprivative de libertate în Republica Moldova și România.....	121
Aliona FRUNZĂ , master în drept, procuror, Procuratura raionului Râșcani	
Rolul și statutul procesual al avocatului în sistemele juridice din Republica Moldova și România.....	129

Veaceslav URSU , doctor în drept, profesor universitar, Catedra „Drept penal și criminologie” a Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI	
Eugeniu MUSTEAȚĂ , doctorand, Școala doctorală „Științe penale și drept public” a Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI	
Protecția consumatorilor în Republica Moldova prin mijloace juridico-penale	137
Vadim GRIBINCEA , doctorand, Școala doctorală „Științe penale și drept public” a Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI, procuror, Procuratura mun. Chișinău, Oficiul reprezentare a învinuirii în instanța de judecată, formator în cadrul Institutului Național de Justiție	
Citirea în ședința de judecată a declarațiilor părții vătămate, martorului și a inculpatului	148
Василь ЛУЧИК , д. е. н., професор кафедри протидії кіберзлочинності Харківський національний університет внутрішніх справ	
Сніжана АНТОЩУК , Курсант 2 курсу навчально-наукового інституту №4 Харківський національний університет внутрішніх справ	
Роль штучного інтелекту в кібербезпеці	154
Vitalie IONAȘCU , doctor în drept, conferențiar universitar, decan al Facultății drept, administrație, ordine și securitate publică a Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI	
Beniamin LUP , doctorand, Școala doctorală „Științe penale și drept public” a Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI	
Exploatarea sexuală prin prostituție în Republica Moldova ca formă a traficului de ființe umane	158
Dorota NIEWIAROWSKA , master of law, lecturer, Police Academy in Szczytno	
Special solutions in criminal law and criminal procedural law to combat terrorist crimes in the context of human rights protection	173
Андрій ЛЕОНЕНКО , старший викладач кафедри спеціальної фізичної підготовки Національної академії внутрішніх справ, майор поліції	
Олег ФІЛІПЧУК , курсант 210 навчальної групи 2-го курсу навчально-наукового інституту №1 Національної академії внутрішніх справ	
Особливості застосування скандинавської моделі, забезпечення публічного порядку і безпеки під час дії правового режиму воєнного стану	181

SECȚIUNEA I
ASIGURAREA RESPECTĂRII DREPTURILOR OMULUI ÎN CONTEXTUL
IMPLEMENTĂRII STANDARDELOR EUROPENE DE ORDINE
ȘI SECURITATE PUBLICĂ

- Mariana PAVLENCU**, doctor în drept, conferențiar universitar,
șef al Catedrei „Drept public, securitate a frontierei, migrație și azil”
a Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI
Imaginea femeii lider în sectoarele de securitate și apărare.....187
- Liliana CREANGĂ**, doctor în drept, conferențiar universitar,
Catedra „Drept public, securitate a frontierei, migrație și azil”
a Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI
Mariana CARABANOV, master în drept și sociologie,
ofițer principal, Direcția Managementul Proiectelor
a Inspectoratului General al Poliției,
co-fondatoarea Asociației Femeilor din Poliție
Bune practici de consiliere a vieții personale cu cea profesională
în organele de aplicare a legii.....193
- Marcel BOȘCANEANU**, doctor în drept, conferențiar universitar,
șef al Direcției studii și management al calității,
Academia „Ștefan cel Mare” a MAI
Scopul Uniunii Europene de a intensifica lupta cu fapte ilegale
contra mediului ce constituie infracțiuni.....204
- Ștefan MUNTEANU**,
ofițer, Agenția Europeană de Frontieră și Gardă de Coastă, FRONTEX
Evoluția formelor de asistență juridică internațională: de la principiul
recunoașterii reciproce la conceptul de cooperare consolidată.....219
- Anatolie CANANĂU**, doctor în drept, conferențiar universitar,
șef-adjunct al Direcției studii și management al calității
a Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI
Olga POSTOVAN, master în drept, asistent universitar,
Catedra „Drept polițienesc” a Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI
Activitatea și rolul managerului la acordarea timpului liber și a concediilor
anuale angajaților Ministerului Afacerilor Interne al Republicii Moldova.....224
- Ana MURZAC**, doctorandă,
șef al Secției asigurări procesuale a Direcției interacțiune justiție
a Inspectoratului General al Poliției al MAI
Vladimir VASILIȚA, doctorand,
șef al Serviciului juridic al Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI
Aspectele constituționale ale contractelor de achiziții publice.....239
- Alexandru PETOLESCU**, doctorand,
ofițer specialist, Inspectoratul General al Poliției de Frontieră Române
Echilibrul între drepturile omului și securitatea națională.
Până unde se poate merge?.....249

Sergiu CERNOMOREȚ , doctor în drept, conferențiar universitar, șef al Catedrei „Drept polițienesc” a Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI, cercetător științific, Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice al Universității de Stat din Moldova	
Andrei NASTAS , doctor în drept, conferențiar universitar, prodecan al Facultății drept, administrație, ordine și securitate publică a Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI, cercetător științific, Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice al Universității de Stat din Moldova	
Unele aspecte privind managementul criminologic în domeniul asigurării securității și ordinii publice.....	256
Antonio SANDU , profesor universitar, doctor în sociologie și etică, Universitatea „Ștefan cel Mare” din Suceava doctorand, Universitatea „Titu Maiorescu” din București	
Impactul inteligenței artificiale asupra dreptului la viață privată: necesitatea unui nou cadru legal pentru consimțământul informat.....	262
Igor BANTUȘ , doctor în drept, conferențiar universitar, Catedra „Drept public, securitate a frontierei, migrație și azil” a Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI	
Protecția juridică a drepturilor electorale.....	269
Grigore ARDELEAN , doctor în drept, conferențiar universitar, Catedra „Drept privat” a Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI	
Oxana EȘANU , doctorandă, avocat, asistent universitar, Catedra „Drept privat” a Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI	
Locațiunea spațiului locativ aflat în proprietatea statului și unităților administrativ-teritoriale.....	280
Vitalie IONAȘCU , doctor în drept, conferențiar universitar, decan al Facultății drept, administrație, ordine și securitate publică a Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI	
Vera LUPU , doctorandă, președinta Asociației „Femei pentru Societate Contemporană”	
Instrumente internaționale privind prevenirea și combaterea violenței în bază de gen.....	287
Liliana CREANGĂ , doctor în drept, conferențiar universitar, Catedra „Drept public, securitatea frontierei, migrație și azil” a Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI	
Aliona TELEATNIC , șef al Serviciului juridic și practică contravențională al Sectorului Poliției de Frontieră, Aeroportul Internațional Chișinău	
Rolul managerului în estimarea și prevenirea discriminării în cadrul subdiviziunilor MAI.....	298

Olga POSTOVAN , master în drept, asistent universitar, Catedra „Drept polițienesc” a Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI Managementul timpului și productivitatea angajaților Ministerului Afacerilor Interne. Reglementări legale și practice	307
Vitalie IONAȘCU , doctor în drept, conferențiar universitar, decan al Facultății drept, administrație, ordine și securitate publică a Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI Roman OJOVAN , doctorand, șef al Serviciului interacțiune comunitară al Secției securitate publică a IP Anenii Noi Analiză comparativă între Republica Moldova și România privind criminalitatea motivată de prejudecată în rândul minorilor	316
Andreea BURUIANĂ (RUSU) , doctorandă, Școala Doctorală de Drept Titu Maiorescu din București, asistent universitar, Universitatea Ștefan cel Mare din Suceava, FDSA Respectarea dreptului la protecția datelor cu caracter personal în relaționarea dintre administrația publică și cetățeni	332
Ludmila GUȘTIUC , doctorandă, asistent universitar, Catedra „Drept public, securitate a frontierei, migrație și azil” a Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI Alina TOCARCIUC , studentă, Facultatea drept, administrație, ordine și securitate publică a Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI Sabina TOCARCIUC , studentă, Facultatea drept, administrație, ordine și securitate publică a Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI Protecția drepturilor și libertăților omului în Uniunea Europeană	337
Igor SOROCEANU , doctorand, Școala doctorală „Științe penale și drept public” a Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI Desfășurarea scrutinului electoral în perioada de război, stării de urgențe sau stării de asediu	344
Василь ВАРИВОДА , кандидат юридичних наук, доцент, професор кафедри поліцейського права Національної академії внутрішніх справ Крістіна ШУМАНЕВСЬКА , курсантка 3 курсу Навчально-наукового інституту №1, Національної академії внутрішніх справ Порівняльно-правовий аналіз міжнародного та національного законодавства щодо відшкодування шкоди жертвам війни (воєнного конфлікту в Україні)	349

Carolina BELEAEV, *doctorandă, jurist, Primăria orașului Drochia*
Noțiunea de domeniu public.....355

Liliana BELECCIU, *doctor în drept, conferențiar universitar, Catedra „Drept privat”, Academia „Ștefan cel Mare” a MAI*
Aspecte legale privind filiația în cazul reproducerii umane asistate medical....360

Андрій ОСАУЛЕНКО, *доктор юридичних наук, професор, професор кафедри конституційного права та прав людини Національної академії внутрішніх справ*
Дар’я ПЕТРЕНКО, *курсант 315 н.з ННІ №1 362 Національної академії внутрішніх справ*
Роль правоохоронних органів у забезпеченні прав людини.....366

Marinela ȚURCANU, *studentă, Facultatea DAOSP a Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI, subofițer superior al Serviciului patrulare SG, GL, FL, RS al Secției patrulare „Nord” a Direcției patrulare „Nord” a INSP al IGP*
Restrângerea dreptului la inviolabilitatea domiciliului și secretul corespondenței.....371

SECȚIUNEA II

RESPECTAREA DREPTURILOR OMULUI ÎN PROCESUL DE INVESTIGARE, PREVENIRE ȘI COMBATERE A CRIMINALITĂȚII

Vitalie IONAȘCU, *doctor în drept, conferențiar universitar, decan al Facultății drept, administrație, ordine și securitate publică a Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI*
Ana-Trandafira LAZĂR, *doctorandă, Școala doctorală „Științe penale și drept public” a Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI*
Profilul criminologic al infractorului patrimonial.....378

Iurie ODAGIU, *doctor în drept, conferențiar universitar, prim-prorector pentru studii și management al calității al Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI*
Dmitrii VOZIAN, *doctorand, Școala doctorală „Științe penale și drept public” a Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI*
Aspecte metodologice-criminalistice la verificarea unor sesizări privind săvârșirea infracțiunilor cu caracter economic.....389

Iurie LARII, *doctor în drept, profesor universitar, Catedra „Drept penal și criminologie” a Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI*
Impactul globalizării și a proceselor geopolitice asupra criminalității organizate transnaționale.....397

Nicolae VASILIȘIN , doctorand, asistent universitar, Catedra „Activitate specială de investigații și anticorupție” a Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI Riscurile asociate evoluțiilor din domeniul tehnologiilor informaționale și de comunicații	405
Ion SLISARENCO , doctor în drept, șef al Catedrei „Drept penal și criminologie” a Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI Unele aspecte vizând prevenirea infracțiunilor imprudente	413
Nicolai LEVANDOVSKI , doctor în drept, lector universitar, Universitatea de Stat din Comrat Constantin RUSNAC , doctor în drept, conferențiar universitar, șef al Catedrei „Procedură penală, criminalistică și securitate informațională” a Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI Cercetarea la fața locului în cazul omorului la comandă	424
Сергей ЧЕРНОМОРЕЦ , доктор права, конференциар университар, Академия „Штефан чел Маре” МВД, Анатолие ФАЙГЕР , доктор права, конференциар университар, Факультет Права и Социальных наук, Бэлцкій Государственный Университет им. „Алеку Руссо”, Роль жертвы в механизме преступного поведения	435
Albert ANTOCI , doctor în drept, conferențiar universitar, Catedra „Drept polițienesc” a Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI Maria MÎNDRESCU , master în drept, procuror, Procuratura mun. Chișinău, Oficiul Reprezentare a învinuirii în instanța de Judecată Eficiența procedurilor penale în prevenirea și investigarea criminalității de mediu în contextul transfrontalier	446
Ștefan MUNTEANU , ofițer, Agenția Europeană de Frontieră și Gardă de Coastă, FRONTEX Justiția în era digitală: provocările și soluțiile probatoriului digital în procedura penală	457
Роман ПЕРКАТИЙ , кандидат педагогічних наук, викладач кафедри вогневої підготовки Національної академії внутрішніх справ Валерія КУЗНЕЦОВА , курсантка 3 курсу Навчально-наукового інституту № 1 Національної академії внутрішніх справ Запобігання та протидія кримінальним правопорушенням в сфері незаконного обігу зброї	462

Alexandru FRUNZĂ , doctorand, șef al Serviciului detenție și escortă al Inspectoratului de poliție Sângerei al IGP Marinela ȚURCANU , studentă, Facultatea DAOSP a Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI, subofițer superior al Serviciului patrulare SG, GL, FL, R al Secției patrulare „Nord” a Direcției patrulare „Nord” a INSP al IGP Sărăcia – factor determinant al violenței domestice împotriva femeilor din mediul rural	467
Cătălina OBOROC , master în drept, ofițer superior de urmărire penală, Direcția urmărire penală a Inspectoratului Național de Investigații Alexandru NEGOIȚĂ , master în drept, asistent universitar, Catedra „Drept polițienesc” a Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI Constatări privind latura subiectivă a infracțiunii de tâlhărie	475
Constantin RUSNAC , doctor în drept, conferențiar universitar, șef al Catedrei „Procedură penală, criminalistică și securitate informațională” a Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI Ivan BURLACU , doctorand, procuror, Procuratura municipiului Chișinău, Oficiul Buiucani Particularități tactice ale apărării aplicate în cadrul procesului penal	480
Simion CARP , doctor în drept, profesor universitar, cercetător științific principal, Departamentul știință al Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI Oleg RUSU , doctor în drept, conferențiar universitar, șef al Departamentului știință al Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI Fenomenul supraaglomerării penitenciare și efectele sale	487
Alexandru PARENIIUC , doctor în drept, conferențiar universitar, Catedra „Activitate specială de investigații și anticorupție” a Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI Vasili BEDA , doctorand, Școala doctorală „Științe penale și drept public” a Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI Acțiuni cu caracter de prevenție aplicate persoanelor revenite din zonele de acțiuni teroriste	500
Alexandru CICALA , doctor în drept, conferențiar universitar, șef al Catedrei „Activitate specială de investigații și anticorupție” a Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI Boris GLAVAN , doctor habilitat în drept, conferențiar universitar, secretar științific al Senatului Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI Condițiile de înlăptuire a măsurilor speciale de investigație potrivit ultimelor modificări a legii 59/2012 și CPP	507

Петро КЛІМУШИН , кандидат технічних наук, доцент кафедри протидії кіберзлочинності Харківського національного університету внутрішніх справ Сергій ЧЕРНЕНКО , курсант 1 курсу навчально-наукового інституту №4 Харківського національного університету внутрішніх справ Інформаційна гігієна користувачів інтернету: дослідження рівня обізнаності та поведінки	518
Andrei FLOCEA , doctorand, Școala doctorală „Științe penale și drept public” a Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI Radu STOIAN , doctorand, Școala doctorală „Științe penale și drept public” a Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI Unele particularități tactice ale efectuării percheziției la cercetarea infrajeciunilor privind traficul de droguri	521
Василь ЛУЧИК , д. е. н., професор кафедри протидії кіберзлочинності, Харківський національний університет внутрішніх справ Денис ВЛАСКО , курсант 1 курсу навчально-наукового інституту №4, Харківський національний університет внутрішніх справ Фішингові атаки: як їх розпізнавати та уникати	536
Serghei DERENEV , doctorand, asistent universitar, Catedra „Procedură penală, criminalistică și securitate informațională” a Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI Proportionalitatea – principiu indispensabil în sfera de realizare a justiției	540

SESIUNEA ÎN PLEN

CZU: 343.1

NEMIJLOCIREA, ORALITATEA ȘI CONTRADICTORIALITATEA JUDECĂRII CAUZEI PENALE

Tudor OSOIANU,

*doctor în drept, profesor universitar,
Catedra „Procedură penală, criminalistică
și securitate informațională” a Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI
ORCID: 0000-0003-1506-4501*

Dinu OSTAVCIUC,

*doctor habilitat în drept, conferențiar universitar,
rector al Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI
ORCID: 0000-0001-5317-3296*

Rezumat

Articolul în referință analizează nemijlocirea, oralitatea și contradictorialitatea, în faza de judecare a cauzei penale, ca principii fundamentale ale procesului penal. Nemijlocirea presupune evaluarea directă a probelor de către instanță, asigurând fundamentarea deciziilor pe baza probelor examinate în mod nemijlocit. Oralitatea facilitează transparența procesului prin prezentarea verbală a probelor și argumentelor în ședință publică, iar contradictorialitatea garantează egalitatea armelor între acuzare și apărare, contribuind la descoperirea adevărului prin confruntarea opiniilor.

Autorii analizează provocările acestor principii în practica judiciară a Republicii Moldova, cu referiri la jurisprudența CtEDO, și subliniază importanța aplicării lor pentru un sistem de justiție echitabil și eficient. Această cercetare oferă o contribuție teoretică și practică semnificativă pentru reforma justiției penale.

Cuvinte-cheie: principii, nemijlocire, oralitate, contradictorialitate, proces penal, judecarea cauzei, partea apărării, partea acuzării.

Summary

The article under review analyzes the principles of immediacy, orality, and adversariality in the trial phase of a criminal case, as fundamental principles of criminal proceedings. Immediacy involves the direct evaluation of evidence by the court, ensuring that decisions are based solely on the evidence examined firsthand. Orality facilitates the transparency of the process through

the verbal presentation of evidence and arguments in a public hearing, while adversariality guarantees equality of arms between the prosecution and the defense, contributing to the discovery of truth through the confrontation of opposing views.

The authors examine the challenges associated with these principles in the judicial practice of the Republic of Moldova, referencing ECtHR jurisprudence, and emphasize their importance for an equitable and efficient justice system. This research provides a significant theoretical and practical contribution to the reform of criminal justice.

Keywords: principles, immediacy, orality, adversariality, criminal proceedings, trial, defense, prosecution.

Introducere. Principiile nemijlocirii, oralității și contradictorialității judecării cauzei penale reprezintă pilonii fundamentali ai unui proces penal echitabil, având rolul de a garanta respectarea drepturilor părților implicate și de a asigura transparența actului de justiție. În cadrul sistemului judiciar al Republicii Moldova, aplicarea acestor principii devine esențială pentru a răspunde cerințelor contemporane de eficiență și corectitudine în procesul penal.

Acest articol își propune să analizeze aceste principii dintr-o perspectivă teoretică și practică, examinând cadrul normativ intern, doctrina de specialitate și provocările întâlnite la implementarea lor. Studiul abordează, de asemenea, standardele impuse de jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului, punând accent pe importanța alinierii procesului penal național la cerințele internaționale. Prin aplicarea unor metode de cercetare științifică, cum ar fi analiza comparativă și sistemică, lucrarea oferă o perspectivă aprofundată asupra modului în care principiile procesului penal contribuie la realizarea unui act de justiție echitabil și eficient.

Metode și materiale aplicate. La elaborarea acestui articol s-a utilizat un set divers de resurse, incluzând materiale teoretice, normative și empirice. Totodată, studiul temei abordate a fost realizat prin aplicarea unei varietăți de metode științifice specifice doctrinei și teoriei procesual-penale, precum metoda logică, analiza comparativă și abordarea sistemică. Aceste metode au contribuit semnificativ la investigarea aprofundată a subiectului.

Scopul cercetării. Analiza și evaluarea legislației naționale și a doctrinei referitoare la aplicarea nemijlocirii, oralității și contradictorialității, în faza de judecare a cauzei penale, ca principii fundamentale ale procesului penal.

Rezultate obținute și discuții. În dispozițiile art. 314-343 CPP sunt prevăzute anumite reguli comune; norme generale, denumite - *condiții generale de judecare a cauzelor penale*, după care se desfășoară orice judecată, indiferent de nivelul instanței (Judecătorie, Curte de Apel sau Curtea Supre-

mă de Justiție).

Prima din aceste reguli este ***Nemijlocirea, oralitatea, și contradictorialitatea judecării cauzei.***

Nemijlocirea. Conform dispozițiilor art.314 CPP judecarea cauzelor penale se desfășoară nemijlocit de către instanță. Instanța de judecată este obligată, în cursul judecării cauzei, să cerceteze nemijlocit,¹ sub toate aspectele, probele prezentate de părți sau administrate la cererea acestora, inclusiv să audieze inculpații, părțile vătămate, martorii, să cerceteze corpurile delictive, să dea citire rapoartelor de expertiză, proceselor-verbale și altor documente, precum și să examineze alte probe prevăzute de CPP.

Instanțele de judecată în prezența părților trebuie să ia contact nemijlocit (prin percepție directă) cu întreg materialul probator. Din aceste considerente este de preferat ca în instanță martorii să fie audiați în persoană, iar mijloacele materiale de probă trebuie să fie prezentate la solicitare oricărei părți la proces. Sentința judiciară se bazează numai pe probele examinate în cadrul ședinței de judecată².

În Hot. Škaro c. Croației, [15] din 06.12.2016, §.§.23 și 24, CtEDO a scos în evidență anumite principii care trebuie respectate în materia schimbării completelor de judecată, atunci când regula nemijlocirii poate fi încălcată³.

CtEDO de asemenea consideră că cei care au responsabilitatea de a decide cu privire la vinovăția sau nevinovăția unui acuzat ar trebui, în principiu, să fie în măsură să audieze victimele, învinuitul și martorii în persoană

¹ Potrivit DEX – lui ***nemijlocit***, - 1-1 a, av (Care se face) fără mijlocirea vreunei persoane, fără interpunerea vreunei fapte, întâmplări etc. din afară, pe o cale neocolită Și: ***direct***. 3 a Care urmează imediat în timp sau în spațiu. 4 a Care se succede fără pauză sau interval. 5 av Fără întârziere și imediat, îndată, numaidecât.

² *Colegiul penal lărgit al Curții Supreme de Justiție, constată că, „la judecarea apelului, de către instanța de apel a fost ignorat principiul nemijlocirii examinării probelor, aceasta punând la baza concluziei de condamnare probele cercetate de prima instanță, care au fost apreciate ca demonstrând nevinovăția lui C.A. Această situație a făcut obiectul pronunțării și de către Curtea Europeană a Drepturilor Omului, care, în cauza Bujnița contra Moldovei, a considerat că există o încălcare a articolului 6 §1 din Convenția Europeană în situația în care instant de judecată a pronunțat o sentință de condamnare prin reaprecierea probelor, fără a le cerceta nemijlocit”. DCP CSJ din 01.07. 2008, dos. nr. 1ra-743/08. În: Jurisprudența Curții Supreme de Justiție în materie penală (2008-2010). Culegere. Ch., 2012, p.520.*

³ „În acest sens, Curtea Europeană a menționat că un aspect important al unui proces penal echitabil este posibilitatea pe care o are inculpatul de a fi confruntat cu martorii în prezența judecătorului care se pronunță, în cele din urmă, asupra cauzei. Principiul nemijlocirii reprezintă o garanție importantă în procesul penal în cadrul căruia observațiile făcute de instanță cu privire la comportamentul și credibilitatea unui martor pot avea consecințe importante pentru inculpat. De asemenea, Curtea Europeană a reținut că, potrivit principiului nemijlocirii, într-un proces penal hotărârea trebuie luată de judecătorii care au fost prezenți la procedură și la procesul de administrare a probelor”.

și să evalueze credibilitatea acestora¹.

CtEDO consideră că o exigență importantă a echității procesului este posibilitatea pe care o are inculpatul de a fi confruntat cu martorii în ședință de judecată².

„(...) remarcând că reclamantul a fost condamnat exclusiv pe baza unor mărturii care nu au fost ascultate direct de către cel de-al doilea judecător, Curtea consideră că disponibilitatea stenogramelor respective nu poate compensa neîndeplinirea cerinței nemijlocirii în cadrul procesului”³.

CC RM apreciază că prevederile art. 31 alin. (3) CPP (care permite judecătorului ce intervine în proces să solicite atât timp suplimentar pentru studierea dosarului cât și repetarea unor acțiuni procesuale care au fost efectuate în ședință în lipsa lui dacă are de concretizat chestiuni suplimentare) corespund exigențelor stabilite de către CtEDO în cauza Beraru c. României, Hot. din 18.02.14, §. 64, potrivit căreia o modificare adusă compunerii instanței de judecată ulterior audierii unui martor important ar trebui să determine, în mod normal, o nouă audiere a martorului respectiv.

În acest context CC RM constată că dispozițiile art. 31 alin. (3) CPP „ dispune de suficiente garanții care asigură o conciliere a principiului nemijlocirii în cadrul procesului penal, pe de o parte, și obligația instanțelor judecătorești de a examina cauzele aflate pe rol într-un termen rezonabil, pe de altă parte” [6, pct. 24].

CPL CSJ a constatat că au fost neglijate prevederile art. 31 alin. (3) CPP, deoarece la judecarea cauzei penale în prima instanță au fost modificați membrii completului de judecată, iar judecătorii care au intervenit în pro-

¹ *Evaluarea credibilității este o sarcină complexă care nu poate fi îndeplinită, de obicei, numai prin audierea unei înregistrări a declarațiilor, chiar și mai mult decât atât, atunci când doar unele dintre declarații sunt luate în considerare.”* Hot. CtEDO Manoli c. Moldovei, din 28.02.2017 §. 32, disponibilă - <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-176362> (accesată -20.05.2024).

² *„Principiul nemijlocirii este o garanție importantă în procesul penal în cadrul căruia observațiile făcute de instanță cu privire la comportamentul și credibilitatea unui martor pot avea consecințe importante pentru inculpat. Prin urmare, o modificare adusă compunerii instanței de judecată ulterior audierii unui martor important ar trebui să determine în mod normal o nouă audiere a martorului respectiv [a se vedea P.K. împotriva Finlandei (dec.), nr. 37442/97, 9 iulie 2002].”* Hot. CtEDO Beraru c. României, din 18.03.2014 §.64, disponibilă - <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-176203> (accesată - 20.09.2024)

³ Hot. CtEDO Beraru c. României, din 18.03.2014 §. 66. De asemenea în cauza Cutean c. României CtEDO a reținut că *„principiul nemijlocirii este o garanție importantă în procedura penală în care observațiile instanței de judecată asupra conduitei și credibilității unui martor pot avea consecințe importante pentru acuzat. (...) Curtea reamintește că, în conformitate cu principiul nemijlocirii, într-o cauză penală hotărârea ar trebui pronunțată de judecătorii care au fost prezenți pe tot parcursul procedurii și administrării probelor. (...) Curtea consideră că disponibilitatea transcrierilor declarațiilor nu poate compensa atingerea adusă principiului nemijlocirii administrării probelor”* Hot. CtEDO Cutean c. României din 02.12.2014, §.§.60,61,70, disponibilă- <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-235450>. (accesată - 20.09.2024).

ces nu au avut timp pentru a lua cunoștință de materialele cauzei [4].

CPL CSJ, constată în altă speță că, la judecarea apelului, a fost ignorat principiul nemijlocirii examinării probelor, aceasta punând la baza concluziei de condamnare probele cercetate de prima instanță, care au fost apreciate ca demonstrând nevinovăția lui C.A.⁴

Oralitatea ca regulă distinctă a judecării cauzelor penale este formulată în același articol ca și nemijlocirea (art.314 CPP). Oralitatea determină forma de comunicare a subiecților procesului penal și este o metodă de examinare a probelor. Conform acestui principiu, toate materialele care au importanță pentru cauza penală, toate acțiunile procesuale, toate chestiunile apărute în ședința de judecată sunt enunțate, discutate și rezolvate pe cale verbală.

„(...) oralitatea nu înseamnă altceva decât desfășurarea activităților întregii ședințe de judecată în formă verbală (prin viu grai), plecând de la deschiderea ședinței de judecată de către președintele completului și continuând cu strigarea cauzei și apelul nominal al părților, al persoanei vătămate și a altor celorlalte persoane citate pentru termenul de judecată, citirea actului de sesizare a instanței, audierea inculpatului, a celorlalte părți, audierea inculpatului, a celorlalte părți, a persoanei vătămate, a martorilor, experților sau a interpreților, ridicarea de excepții, formularea de cereri, exprimarea de către participanți a poziției cu privire la orice chestiune pusă la discuția procurorului, a părților și a persoanei vătămate, susținerea concluziilor etc.” [10, p. 289].

Circumstanțele care nu au format obiectul examinării orale în instanță nu pot fi puse la baza sentinței. Acest principiu asigură realizarea succesivă a principiilor publicității, a folosirii limbii materne, a nemijlocirii și a altor principii procesuale.

Contradictorialitatea. Contradictorialitatea este unul din principiile fundamentale care guvernează procedura penală, în deosebi la faza de judecare a cauzei.

Contradictorialitatea, în calitate de principiu de realizare a justiției penale are expresie mai largă în faza judecării. În fața instanței apar două părți egale – partea acuzării și partea apărării, care trebuie asigurate de către instanță cu posibilități egale de a-și realiza pozițiile sale, adică urmează a fi asigurat principiul egalității armelor.

⁴ Această situație a făcut obiectul pronunțării și de către Curtea Europeană a Drepturilor Omului, care, în cauza *Bujnița contra Moldovei*, a considerat că există o încălcare a articolului 6 §1 din Convenția Europeană în situația în care instanța de judecată a pronunțat o sentință de condamnare prin reaprecierea probelor, fără a le cerceta nemijlocit”. DCPL CSJ nr. 1ra-743/08 din 1 iulie 2008, în: *Jurisprudența Curții Supreme de Justiție în materie penală (2008-2010)*. Culegere. Ch., 2012, p.520

Una din căile de atingere a obiectivelor reformei judiciare este fixarea în lege și recunoașterea în practică a principiului contradictorialității, asigurarea reală a dreptului învinutului la apărare și lărgirea drepturilor apărătorului în toate fazele procesului penal. În art.10 din Legea Republicii Moldova privind organizarea judecătorească, nr.514-XIII din 06.07.1995, este stipulat că *judecarea cauzelor se efectuează pe principiul contradictorialității*. Statul de drept necesită o astfel de constituire a procesului penal, în care funcțiile acuzării, apărării și funcția de înfăptuire a justiției să fie funcții de sine stătătoare și independente una față de alta.

„În virtutea acestui principiu, procedura de judecare devine o luptă deschisă, prin mijloace egale, întru descoperirea adevărului. Acest principiu reiese din cunoașterea adevărului în urma luptei contrariilor, adică a probelor învinuirii și celor ale apărării. Duelul dintre acuzare și apărare se arată evident și se manifestă în confruntare de opinii și argumente legate de modul în care urmează să se soluționeze cauza” [1, p. 110].

Având în vedere rolul acestui principiu pentru desfășurarea procesului penal, legislatorul francez a stipulat reperatele principiului contradictorialității chiar în articolul preliminar. *Art. préliminaire I „La procédure pénale doit être équitable et contradictoire et préserver l'équilibre des droits des parties”* [17, p. 3]. (Procedura penală trebuie să fie echitabilă și contradictorie, prevăzând echilibrul între drepturile participanților (articol modificat prin Legea nr. 2000-516 din 15 ianuarie 2000).

CC menționează că principiul contradictorialității, garantat de art. 24 din CPP, implică și concursul instanței de judecată, care trebuie să acorde ajutor oricărei părți, la solicitarea acesteia, pentru administrarea probelor necesare.¹

„Astfel, principiul contradictorialității vine să asigure participarea activă la proces, atât din partea acuzării, cât și din partea apărării, în special în partea ce ține de procesul de administrare a probelor.” [7, pct. 32].

Recunoașterea egalității părților presupune și recunoașterea dreptului la competiție între apărare și acuzare. Astfel tuturor prerogativelor acu-

¹ „Astfel, legiuitorul prin termenul „ajutor” a accentuat principiul participării active a părților la proces, principiu care prin substanța sa este contrar atitudinii pasive a părților la proces, și plasării obligațiilor acestora în seama părții adverse sau a instanței de judecată. Astfel, termenii „ajutor” și „probe necesare”, prevăzute de principiul contradictorialității în partea ce ține de participarea instanței la administrarea probelor, sunt într-o legătură indisolubilă, iar solicitările abuzive din partea părților în vederea implicării instanței în probatoriul penal ar putea crea riscul unei ingerințe în principiul egalității armelor și calității nepărtinitoare a instanței de judecată prevăzute de alin. (2) și (3) ale articolului 24 din CPP” DCC nr.31 din 14.06.2016 de inadmisibilitate a sesizării nr. 68g/2016 privind excepția de neconstituționalitate a unor prevederi din articolul 331 alin. (1) și articolul 362 alin. (2) din Codul de procedură penală (asigurarea prezenței martorilor în ședința de judecată) (pct.26)

zării întru administrarea probelor de învinuire corespund împuternicirile apărării pentru dezmințirea lor, tot ce este în drept să întreprindă partea civilă în vederea susținerii acțiunii civile se referă și la atribuțiile părții responsabile civilmente de a obiecta împotriva ei. Disputa adversarilor este posibilă numai dacă se asigură prezența participanților în ședința de judecată, pentru ca punctele de vedere exprimate să fie cunoscute de toți participanții, în vederea formulării poziției proprii. În acest fel, în virtutea principiului contradictorialității, orice problemă în privința căreia instanța urmează să se pronunțe, este supusă discuției în contradictoriu dintre procuror și apărător, pentru ca orice argument să poată fi combătut de oricare din participanții la proces, de asemenea să fie posibilă punerea întrebărilor martorilor propuși atât de apărare, cât și de învinuire, iar oricăror probe în acuzare să-i poată fi opuse probe în apărare, în condiții prevăzute de lege.

Egalitatea drepturilor părților la dezbaterile judiciare nu se reduce numai la deținerea de drepturi egale în administrarea probelor, participarea la cercetarea și formularea cererilor sau demersurilor (art. 364 CPP). Părțile la proces dețin drepturi egale în toate cazurile, inclusiv dreptul de a participa la dezbaterile judiciare și expunerea replicilor (art. 377–379 CPP).

„Prin urmare, instituirea judecății pe principiul contradictorialității implică egalitatea armelor între învinuire și apărare, între susținerea pretențiilor civile și combaterea lor, în sensul că se acționează cu aceleași mijloace procesuale; participare la judecată, cu dreptul de a înainta cereri, de a face concluzii, a exercita căile de atac, pe care instanța de judecată le poate admite sau respinge, poate adopta propria sa soluție, care toate constituie aspecte ale contradictorialității” [18, p. 200].

S-a menționat că, teoretic, principiul contradictorialității exprimă cerința ca funcția de învinuire și funcția de apărare să fie despărțite de funcția jurisdicțională. Învinuirea și apărarea se combat în fața instanței de judecată de pe poziții contradictorii astfel, încât autoritatea care judecă și soluționează cauza – instanța de judecată – să ajungă, din disputa lor, la o apreciere corectă a probelor și la adoptarea unei hotărâri întemeiate. Separarea acuzării de judecată semnifică că toate întrebările apărute în instanță urmează să fie soluționate numai de judecată, care acționează ca organ de justiție, fără suplinirea funcției de acuzare. Acolo, unde nu sunt trasate frontiere stricte între funcțiile părților și ale judecății, judecata, în virtutea cunoașterii legii și locului onorat pe care îl ocupă, devine de multe ori una dintre părțile de acuzare sau o parte a apărării. O astfel de conexare a funcțiilor procesuale condiționează grave încălcări ale drepturilor persoanei, precum și comiterea de erori judiciare.

Procurorul participă la ședința judiciară în calitate de exponent al funcției de acuzare. Acuzatorul trebuie să demonstreze în fața judecății te-

meinicia acuzării înaintate inculpatului, iar ultimul are dreptul de a contesta acuzația. În acest scop, învinutului i se vor asigura drepturi egale cu acuzatorul pentru apărarea intereselor sale legale.

În procesul desfășurat conform principiului contradictorialității, învinutul, ulterior inculpatul, este subiect al drepturilor procesuale, participă activ în proces, are dreptul la acordarea asistenței juridice calificate și nu este obligat să depună declarații. La baza principiului contradictorialității stau diferite raporturi, abordări diametral opuse ale faptelor și probelor în cauză, se condiționează poziții adverse ale participanților în cauza penală. Acuzarea tinde să confirme concepția sa despre cele desfășurate, să combată argumentele apărării, să demonstreze neîntemeierea poziției acesteia. Apărarea, la rândul ei, tinde să corecteze acuzarea, să reușească excluderea din conținut a faptelor care nu au fost confirmate, sau spre retragerea acuzării integral ca neîntemeiată.

Prin judecarea cauzei se pot înțelege toate acțiunile procesuale întreprinse de completul de judecată în faza respectivă a procesului pentru asigurarea cercetării sub toate aspectele, completă și obiectivă, a circumstanțelor cauzei și pronunțarea unei sentințe echitabile. Prin rolul său activ, instanța de judecată completează această dispută, intervenind prin punerea unor întrebări fără ca acestea să aibă un caracter de învinuire sau apărare, după caz, și încercând să descopere adevărul soluționează cauza potrivit legii ce nu exclude luarea unei hotărâri care să nu fie conformă nici cu învinuirea formulată, nici cu apărarea care a combătut argumentele învinuirii.

Rolul activ al instanței de judecată este limitat de poziția contradictorie a părților, deoarece instanța nu poate lua hotărâri din propria inițiativă fără a cere ca procurorul și apărarea, precum și alți participanți să-și exprime punctul lor de vedere în chestiunea care a fost ridicată în timpul judecății [18, p. 201].

Astfel instanța de judecată are rol diriguitor. Ea nu este organ de urmărire penală și nu face nici o favoare acuzării sau apărării, exprimând numai interesele legii (art. 24 alin. (2) CPP).

„În favoarea contradictorialității dezbaterilor sunt invocate numeroase argumente precum ar fi: nimeni nu poate învinui instanța pentru lipsă de obiectivitate deoarece instanța n-a participat la colectarea probelor; pornind de la premisa că interesele sunt contradictorii, e firesc că părțile au colectat toate probele existente sau în orice caz care au fost posibil de colectare” [9, p. 335].

Contradictorialitatea, menționează autorul român Ion Neagu, „pune instanța de judecată în situația de a percepe probele prin punctul de vedere exprimat oral în ședința de judecată de către toate părțile cu interese contrare în rezolvarea cauzei penale. Astfel, probele sunt administrate în prezența

părților, sub controlul lor și ca urmare a contribuției lor directe” [19, p. 482].

Instanța nu participă la conflictul dintre subiecții adversari ai procesului, activitatea ei nu este element al contradictorialității. Activitatea instanței se intensifică de obicei în cazurile în care contradictorialitatea este limitată substanțial sau e absentă total din cauza părților. Judecata nu este privată de drepturile și obligațiile sale de a contribui activ la descoperirea adevărului, și nicidecum nu cere ca instanța de judecată să fie satisfăcută de acel adevăr la care au ajuns să-l înțeleagă părțile.

Procesualității, analizând poziția judecății și rolul ei pasiv în raport cu părțile și activ la examinarea probelor – condiții de funcționare a principiului contradictorialității, evidențiază rolul esențial și creator în procesul constatării adevărului, deoarece nici acuzatorul și nici apărătorul nu poartă responsabilitate pentru hotărârea adoptată. Instanța nu poate fi legată de acel material probant, care a fost prezentat de acuzare și apărare, dar este obligată din propria inițiativă să-l examineze. Realizarea acestei funcții cere de la instanță imparțialitate în raport cu părțile oponente și, în particular, renunțarea deplină de la acțiunile care pot fi interpretate ca acuzatoare sau de apărare.

„Afirmția procurorului precum că instanțele ierarhic inferioare au fost obligate să înainteze și să verifice versiunea precum că omorul a fost comis și de alte persoane, iar inculpatul a luat vinovăția asupra sa, contravine principiului contradictorialității în procesul penal, stabilit în art. 24 Cod de procedură penală, potrivit căruia urmărirea penală, apărarea și judecarea cauzei sunt separate și se efectuează de diferite organe și persoane, instanța judecătorească nu este organ de urmărire penală, nu se manifestă în favoarea acuzării sau a apărării și nu exprimă alte interese decât interesele legii” [8, p. 538].

De menționat, că atenție deosebită contradictorialității procesului penal o acordă și CEDO. Cel mai important dintre principiile formulate de art.6 al Convenției este cel al „egalității armelor”, indisolubil legat de principiul contradictorialității și care exprimă ideea că fiecare parte din proces trebuie să aibă șanse egale de a-și prezenta cauza și că nimeni nu trebuie să beneficieze de un avantaj substanțial asupra adversarului său. Curtea Europeană a judecat mai multe cauze în baza acestui principiu [13, §.44].

Concluzii.

1. Principiul nemijlocirii asigură obținerea unei informații autentice și complete despre circumstanțele cauzei penale, care au importanță pentru soluționarea lor.

Organele publice competente și persoanele împuternicite trebuie să obțină probe, pe cât posibil, din sursa lor originală și în mod necesar să ia contact direct cu mijloacele de probă existente. Atare principiu se manifestă prin următoarele aspecte esențiale și anume:

Instanțele de judecată trebuie să ia contact nemijlocit (prin percepție directă) cu întreg materialul probator. Din aceste considerente, judecătorii sunt obligați să asculte personal martorii, să perceapă nemijlocit corpurile delictive etc.

Sentința judiciară se bazează numai pe probele examinate în cadrul ședinței judiciare.

2. Condiția *oralității* judecării cauzei penale asigură realizarea succesivă a principiilor publicității, a folosirii limbii materne, a nemijlocirii și a altor principii procesuale. Acest principiu asigură realizarea succesivă a principiilor publicității, a folosirii limbii materne, a nemijlocirii și a altor principii procesuale.

3. Realizarea consecventă a principiului contradictorialității în procesul penal, presupune următoarele raționamente:

- funcțiile de acuzare, de apărare și de soluționare a cauzei penale sunt separate și nu pot fi puse în seama unuia și aceluiași organ;
- obligația probării vinovăției revine procurorului;
- apărătorul este obligat a folosi toate metodele și mijloacele legale întru realizarea plenară a intereselor învinuitului;
- părțile în proces au drepturi și posibilități egale pentru protejarea intereselor sale;
- instanța de judecată este obligată a asigura toate condițiile pentru desfășurarea echitabilă a procesului, exercitând rolul de conducere.

Contradictorialitatea este unul dintre cele mai importante principii ale justiției penale care înglobează elementul democratic, organizațional și procesual, asigurând condiții maximal favorabile pentru aflarea adevărului și emiterea unei decizii juste de către instanță.

Referințe bibliografice

1. Cochinescu N. *Organizarea puterii judecătorești în România*. București: Lumina Lex, 1997, 440 p.
2. Codul de procedură penală al Republicii Moldova, nr. 122 din 14.03.2003. Publicat: 05.11.2013 în Monitorul Oficial Nr. 248-251 art. 699.
3. Decizia Colegiului Penal al Curții Supreme de Justiție din 01.07.2008, dos. nr. 1ra-743/08. În: *Jurisprudența Curții Supreme de Justiție în materie penală (2008-2010)*. Culegere. Chișinău, 2012.
4. Decizia Colegiului Penal Lărgit al Curții Supreme de Justiție din 29.10.2019, dos. nr. 1ra-53/2019. file:///C:/Users/User/Desktop/csj%20vicol.pdf (accesat la 23.04.2024).
5. Decizia Colegiului Penal Lărgit al Curții Supreme de Justiție nr. 1ra-743/08 din 1 iulie 2008. În: *Jurisprudența Curții Supreme de Justiție în*

materie penală (2008-2010). Culegere. Chișinău, 2012.

6. Decizia Curții Constituționale de inadmisibilitate nr. 71 din 14.05.2019 a sesizării nr. 90g/2019 privind excepția de neconstituționalitate a articolului 31 alin. (3) din Codul de procedură penală (continuarea judecării cauzei în situația înlocuirii unui judecător).

7. Decizia Curții Constituționale nr. 31 din 14.06.2016 de inadmisibilitate a sesizării nr. 68g/2016 privind excepția de neconstituționalitate a unor prevederi din articolul 331 alin. (1) și articolul 362 alin. (2) din Codul de procedură penală (asigurarea prezenței martorilor în ședința de judecată).

8. Extras din Decizia Colegiului Penal al Curții Supreme de Justiție nr. 1ra-413/10 din 25 mai 2010, în: *Jurisprudența Curții Supreme de Justiție în materie penală (2008-2010)*. Culegere. Chișinău, 2012.

9. Fletcher Georghe P., Dolea Igor, Blănaru Dragoș. *Concepte de bază ale justiției penale*. Chișinău: Editura ARC, 2001, 411 p.

10. Mateuț Gheorghiiță. *Procedură penală. Partea specială*. București: Editura Universul juridic, 2024, 1160 p.

11. Hotărârea CtEDO, Beraru c. României, din 18.03.2014. <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-176203> (accesat la 20.09.2024).

12. Hotărârea CtEDO, Cutean c. României, din 02.12.2014. <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-235450>. (accesat la 20.09.2024).

13. Hotărârea CtEDO, Fitt c. Regatului Unit, din 16.02.2000. Disponibilă: <https://hudoc.echr.coe.int/?i=001-58833> (accesat la 27.10.2024).

14. Hotărârea CtEDO, Manoli c. Moldovei, din 28.02.2017. <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-176362> (accesat la 20.05.2024).

15. Hotărârea CtEDO, Škaro c. Croației, din 06.12.2016. <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-169203> (accesat la 24.10.2024).

16. Dicționare ale limbii române. <https://dexonline.ro/> (accesat la 25.10.2024).

17. Pradel Jean. Casorla Francis. *Code de procédure pénale. Texte du code, textes complémentaires, jurisprudence, annotations*. Paris: Dalloz, 2002, 1678 p.

18. Theodoru Grigore Gr. *Drept procesual penal. Parte specială*. Iași: Editura Cugetarea, 1998, 643 p.

19. Neagu Ion. *Tratat de procedură penală*. București: Editura Pro, 1997, 732 p.

CZU 343.98:004.8

UNELE PROBLEME ȘI DIFICULTĂȚI ÎN DEZVOLTAREA CRIMINALISTICII DIGITALE

Iurie ODAGIU,

*doctor în drept, conferențiar universitar,
prim-prorector pentru studii și management
al calității al Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI,
ORCID ID: 0000-0002-2474-5299*

Abstract: *Articolul analizează importanța și evoluția criminalisticii digitale în contextul digitalizării prioritizate de Guvernul Republicii Moldova, conform Strategiei Naționale de Dezvoltare „Moldova Europeană 2030”. Pe măsură ce tehnologia avansează, organele de aplicare a legii și instanțele de judecată se confruntă cu provocări semnificative în investigarea infracțiunilor cibernetice, având în vedere creșterea utilizării urmelor digitale ca dovezi în procesele legale. Articolul subliniază necesitatea unei teorii coerente în criminalistica digitală, care să integreze noi principii teoretice și să răspundă provocărilor emergente. De asemenea, se discută despre rolul esențial al inteligenței artificiale și al învățării automate în analiza probelor digitale, facilitând identificarea tiparelor suspecte și îmbunătățind eficiența investigațiilor. În plus, se evidențiază provocările legate de criptare, cloud computing și Internet of Things (IoT), care complică gestionarea probelor digitale. Articolul concluzionează că, pentru a asigura integritatea și autenticitatea probelor digitale, este esențială colaborarea între autorități, organizații și experți în domeniu, promovând astfel un mediu digital mai sigur și o justiție eficientă.*

Cuvinte-cheie: *criminalistică digitală, urme digitale, inteligență artificială, învățare automată, criptare, cloud computing, investigarea infracțiunilor cibernetice, colaborare.*

Abstract: *The article analyzes the importance and evolution of digital forensics in the context of the digitalization prioritized by the Government of the Republic of Moldova, according to the National Development Strategy „European Moldova 2030.” As technology advances, law enforcement agencies and courts face significant challenges in investigating cybercrimes, given the increasing use of digital traces as evidence in legal proceedings. The article emphasizes the need for a coherent theory in digital forensics that integrates new theoretical principles and addresses emerging challenges. It also discusses the essential role of artificial intelligence and machine learning in the analysis of digital ev-*

idence, facilitating the identification of suspicious patterns and improving the efficiency of investigations. Additionally, it highlights the challenges related to encryption, cloud computing, and the Internet of Things (IoT), which complicate the management of digital evidence. The article concludes that, to ensure the integrity and authenticity of digital evidence, collaboration between authorities, organizations, and experts in the field is essential, thereby promoting a safer digital environment and effective justice.

Keywords: digital forensics, digital traces, artificial intelligence, machine learning, encryption, cloud computing, investigation of cybercrimes, collaboration.

Introducere. Programul de activitate al Guvernului Republicii Moldova include digitalizarea printre cele 15 priorități sectoriale. Strategia Națională de Dezvoltare „Moldova Europeană 2030” aprobată prin Legea nr. 315/2022 [1], aliniată atât la Acordul de Asociere cu Uniunea Europeană[2], cât și la Agenda 2030 pentru Dezvoltare Durabilă a Organizației Națiunilor Unite, dedică un capitol special transformării digitale a guvernării, societății și economiei[3].

La etapa actuală de dezvoltare a științei și tehnicii, activitatea organelor de aplicare a legii și a instanțelor de judecată capătă o importanță deosebită. Acesta este un proces obiectiv, deoarece, pe măsură ce nivelul de dotare tehnică al infractorilor crește, se extinde gama de instrumente criminalistice disponibile. Studiul literaturii juridice și al materialelor din practica de urmărire penală și judiciară indică faptul că urmele digitale – adică suporturile electronice și informațiile de natură criminalistică conținute în acestea – sunt utilizate din ce în ce mai des ca dovezi în procesele penale, contravenționale, administrative și civile. Ca urmare, legislația R. Moldova se află într-un proces de actualizare cu norme specifice care reglementează utilizarea acestor dovezi digitale. Prin urmare, se poate deduce că evoluția criminalisticii contemporane în secolul XXI, în contextul societății informaționale și al economiei digitale, nu poate progresa fără aplicarea creativă a teoriei și practicii în sfera criminalisticii digitale – un sector în perpetuă expansiune din punct de vedere al teoriei criminalistice.

Opinii și discuții. Evoluția criminalisticii moderne nu poate avea loc fără o teorie coerentă care să reunească diverse principii teoretice, fiecare având relevanță pentru domeniul specific al științei criminalistice. Aceasta înseamnă că teoria trebuie să clarifice nu doar obiectul de cercetare, ci și relațiile dintre conceptele, ideile și inferențele teoretice asociate.

Dezvoltarea tehnologiei în timp impune modificarea sistemului actual al teoriei generale a criminalisticii prin influența mai multor factori: necesitatea de a răspunde provocărilor emergente în practica combaterii crimina-

lității, inclusiv a criminalității informatice, precum și de a dezvolta noi cadre teoretice care să explice diversele aspecte ale realității obiective asociate cu criminalitatea ca fenomen social, în contextul noilor metode și instrumente de intervenție, evoluție a disciplinelor conexe de cunoaștere, care, prin procesul de integrare, contribuie la formularea unor noi teorii criminalistice specifice. Altfel spus activitatea practică a organelor de aplicare a legii impune științei criminalistice sarcini absolut noi, datorită progresului dezvoltării sociale pe de o parte, iar pe de altă parte și știința, datorită acumulării „datelor noi” este impusă să aducă ajutorul scontat.

Potrivit „Dex”, știința este ansamblul de cunoștințe despre un obiect dat sau distinct (natură, societate, gândire etc.) dobândite prin descoperirea legilor obiective ale fenomenelor și explicarea lor [4]. Obiectul de studiu al oricărei științe este constituit din regularitățile realității obiective, care influențează starea și tendințele de dezvoltare ale unui anumit grup de fenomene, fapte, relații și procese.

În cazul criminalisticii, obiectul de cercetare se referă la regularitățile mecanismului infracțiunii, la generarea informațiilor despre infracțiune și infractor, precum și la procesele de colectare, analiză, evaluare și utilizare a probelor. De asemenea, include instrumentele și metodele speciale, fundamentate pe cunoașterea acestor regularități, care sunt aplicate în cadrul cercetărilor judiciare și în activitățile de prevenire a infracțiunilor.

În practica actuală de aplicare a legii, angajații organelor de urmărire penală (ofițeri de urmărire penală, ofițeri de investigații, procurori), avocații, experții și judecătorii se confruntă nu doar cu acte infracționale în care obiectul sau mijlocul de comitere este reprezentat de informația informatică în diversele sale forme, ci și cu dovezi de alte tipuri. Aceste probe sunt colectate, analizate, evaluate și utilizate în format digital, ceea ce înseamnă că informația în sine devine un element central al procesului. De asemenea, la gestionarea probelor, atât cele digitale, cât și cele de altă natură, se utilizează pe scară largă instrumente și tehnici adecvate, a căror aplicare se bazează pe principii și metode comune, formând o rețea de tehnologii informaționale integrate (E-dosar – toate dosarele penale și contravenționale vor fi disponibile pe o platformă digitală, ceea ce va facilita schimbul de informații între autorități și va automatiza procesele juridice și administrative. Sistemul va oferi posibilitatea de accesare a tuturor informațiilor în timp real, contribuind la creșterea gradului de transparență în procesul de gestionare a cauzelor [5]). Este important de menționat că, indiferent de utilizator, fie că este vorba despre un infractor, un expert în domeniul expertizei tehnico-informatică, un angajat al organului de urmărire penală, un procuror sau un judecător, aceste instrumente se bazează pe aceleași cunoștințe tehnice sistemice.

Având în vedere cele expuse, obiectul criminalisticii digitale constă în regularitățile legale ale apariției, fixării, cercetării informației informatice și a mijloacelor sale de procesare în scopul investigării infracțiunilor și prevenirii acestora, precum și în crearea de cunoștințe legate de constantele legale ale acestor procese. Criminalistica digitală cuprinde „echipamentele hardware de calculatoare și software-ul acestora, informațiile informatice, tehnologiile de rețea, comunicațiile mobile și tehnologiile cloud. Pentru o descoperire completă și la timp a unei infracțiuni, este esențial să se identifice, să se documenteze și să se colecteze urmele acesteia, care ulterior pot avea valoare probatorie” [6, p. 141-144]. Astfel, criminalistica digitală este o ramură a criminalisticii care studiază descoperirea, documentarea și utilizarea ulterioară a urmelor electronice și digitale, care apar în cadrul proceselor infracționale desfășurate în mediul „virtual”, în scopul de a descoperi și investiga faptele infracționale.

Este bine cunoscut că criminalistica a apărut și s-a dezvoltat ca o știință, având printre sarcinile sale contribuția la activitatea organelor de aplicare a legii în stabilirea adevărului în cadrul procesului judiciar, precum și în combaterea și prevenirea infracțiunilor. Elaborarea principiilor acestei științe rezultă din studiul următoarelor aspecte: 1) Activitățile de pregătire, comitere și ascundere a infracțiunilor; 2) Activitățile de identificare, descoperire, investigare și prevenire a infracțiunilor, inclusiv procesul judiciar asociat. Astfel, criminalistica analizează regularitățile specifice relevante pentru aceste tipuri de activități. În acest context, criminalistica digitală se concentrează exclusiv pe acele aspecte care sunt, pe de o parte, relevante pentru procesul judiciar și, pe de altă parte, contribuie la îmbunătățirea acestuia. Ambele aspecte fac parte din structura obiectului său de studiu și sunt incluse în conținutul domeniului său de cercetare.

În cadrul criminalisticii ca știință, domeniile sale specifice și direcțiile de cercetare îndeplinesc două funcții fundamentale interconectate: funcția cognitivă și funcția constructivă. Conform acestui principiu, funcția cognitivă a criminalisticii digitale se referă la colectarea și analiza informațiilor, materialelor și surselor de proveniență, precum și la examinarea circumstanțelor și condițiilor care au contribuit la mecanismele de comitere și ascundere a infracțiunilor. Aceasta include, de asemenea, aplicarea acestor date în scopul îmbunătățirii proceselor de identificare, descoperire și investigare a infracțiunilor. Funcția sa constructivă se referă la instrumentele, tehnicile și metodele dezvoltate și îmbunătățite pe baza cunoștințelor din tehnologiile informatice moderne. Acestea sunt folosite pentru a îmbunătăți activitățile de identificare, descoperire, investigare și prevenire a infracțiunilor.

Tehnologiile digitale și computerele au ocupat în prezent un loc de frunte în dezvoltarea tehnicii criminalistice [7, p. 67-70].

minimalisticii digitale devine din ce în ce mai evidentă în contextul creșterii alarmante a criminalității informatice și a dependenței societății de tehnologie. Într-o eră în care majoritatea activităților cotidiene, de la comunicare la tranzacții financiare, se desfășoară în mediul virtual, infractorii au găsit noi modalități de a exploata vulnerabilitățile sistemelor informatice și de a comite diverse tipuri de infracțiuni, cum ar fi fraudele online, furtul de identitate, atacurile cibernetice și distribuirea de malware. Astfel, criminalisticii digitale îi revine rolul crucial în combaterea acestor amenințări, oferind instrumentele și metodele necesare pentru identificarea, colectarea și analiza probelor digitale. Aceasta permite organelor de aplicare a legii să investigheze infracțiunile cibernetice, să reconstituie faptele și să aducă în fața justiției persoanele vinovate. De asemenea, prin dezvoltarea unor tehnici avansate de analiză a datelor și a urmelor digitale, criminalistica digitală contribuie la prevenirea și anticiparea unor atacuri viitoare.

În plus, având în vedere că societatea devine din ce în ce mai dependentă de tehnologie, este esențial ca instituțiile de aplicare a legii și organizațiile de securitate cibernetică să colaboreze strâns cu experții în criminalistica digitală. Această colaborare nu doar că îmbunătățește capacitatea de reacție în fața amenințărilor cibernetice, dar și educă publicul cu privire la riscurile asociate utilizării tehnologiei, promovând astfel o cultură a securității digitale.

Criminalistica digitală se află într-o continuă evoluție, influențată semnificativ de progresele rapide în tehnologie. Această dinamică afectează atât metodele de investigare, cât și instrumentele utilizate de specialiști pentru a analiza și interpreta dovezile digitale. Odată cu creșterea volumului de date generate de utilizatori, „investigarea infracțiunilor digitale devine din ce în ce mai complexă” [8, p. 15-27]. Informațiile sunt acum stocate în diverse forme, inclusiv pe dispozitive mobile, în cloud și în rețele sociale. Criminaliștii trebuie să dezvolte metode avansate de filtrare și analiză a acestor date pentru a identifica dovezile relevante.

Tehnologii precum inteligența artificială (IA) și învățarea automată (machine learning) sunt din ce în ce mai utilizate în criminalistica digitală. Aceste tehnologii pot ajuta la detectarea anomaliilor, la analiza comportamentului utilizatorilor și la identificarea tiparelor de activitate suspecte, îmbunătățind astfel eficiența investigațiilor [9, p. 43-49]. Tehnologiile precum inteligența artificială (IA) și învățarea automată (machine learning [10]) au revoluționat domeniul criminalisticii digitale, aducând numeroase beneficii în procesul de investigare a infracțiunilor cibernetice. Iată câteva moduri prin care aceste tehnologii contribuie la eficiența investigațiilor: Algoritmii de învățare automată pot analiza volume mari de date pentru a identifica comportamente neobișnuite sau „anomalii” [11] care ar putea indica activi-

tăți infracționale. De exemplu, un sistem poate monitoriza tranzacțiile financiare și poate semnală automat orice activitate care deviază de la tiparele normale, facilitând astfel intervenția rapidă.

Analiza comportamentului utilizatorilor de către inteligența artificială este utilizată pentru a supraveghea comportamentul utilizatorilor pe platforme digitale, identificând tipare care ar putea sugera activități suspecte. Aceasta poate include analiza interacțiunilor pe rețele sociale, a mesajelor și a altor forme de comunicare digitală pentru a detecta posibile infracțiuni, cum ar fi hărțuirea sau fraudele [12, p. 66-78]. Analiza comportamentului utilizatorilor prin intermediul inteligenței artificiale (IA) este un domeniu în expansiune, cu aplicații în diverse sectoare, inclusiv marketing, securitate cibernetică, sănătate și asistență socială. Prin utilizarea tehnicilor de învățare automată, specialiștii pot dezvolta modele predictive care să ajute la identificarea tiparelor de activitate asociate cu infracțiuni specifice. Aceste modele pot fi folosite pentru a anticipa comportamentele infractorilor și pentru a îmbunătăți strategiile de prevenire [13].

Recuperarea și analiza probelor digitale, de asemenea, reprezintă un aspect crucial al criminalisticii digitale și un instrument de neînlocuit în cadrul investigațiilor criminale moderne, având în vedere proliferarea tehnologiilor digitale și a datelor stocate pe diverse dispozitive. Inteligența artificială (IA) joacă un rol esențial în acest proces, facilitând extragerea, analiza și interpretarea datelor relevante pentru cazurile legale. Tehnologiile de IA pot automatiza procesul de recuperare a probelor digitale din diverse surse, cum ar fi computere, telefoane mobile, servere cloud și rețele sociale. Aceste instrumente pot scana volume mari de date pentru a identifica informații relevante, cum ar fi mesaje, fișiere, fotografii și istoricul de navigare [14]. Odată ce datele sunt recuperate, tehnicile de învățare automată pot fi utilizate pentru a analiza aceste informații. Algoritmii pot identifica tipare, corelații și anomalii în date, ajutând la construirea unei imagini clare a activităților suspecte sau a comportamentului infractorilor. IA poate facilita extracția de informații esențiale din datele brute, cum ar fi identificarea entităților (de exemplu, nume, date, locații) și relațiile dintre acestea. Acest lucru este deosebit de util în cazurile de fraudă, hărțuire sau alte infracțiuni complexe.

Infractorii cibernetici își adaptează constant metodele pentru a evita detectarea. Aceasta înseamnă că specialiștii în criminalistica digitală trebuie să fie mereu la curent cu cele mai recente tehnici de atac și să dezvolte strategii de investigare care să răspundă acestor provocări. Astfel, evoluția tehnologică impune o necesitate crescută de colaborare între diferite agenții de aplicare a legii, organizații internaționale și sectorul privat. Partajarea informațiilor și a resurselor devine esențială pentru a combate eficient criminalitatea informatică, dar apar și noi provocări legale și etice. Investiga-

rea probelor digitale trebuie să respecte drepturile de confidențialitate ale indivizilor și să se conformeze legislației în vigoare. Experții în criminalistica digitală trebuie să fie bine informați cu privire la reglementările legale pentru a asigura validitatea probelor în instanță și pentru a nu încălca drepturile fundamentale ale omului [9, p. 43-49].

Apariția constantă a noilor tehnologii, cum ar fi criptarea avansată [15], cloud computing-ul [16] și Internet of Things (IoT) [17], aduce atât oportunități, cât și provocări semnificative în diverse domenii, inclusiv în securitatea cibernetică, protecția datelor și investigarea criminalității. Criptarea avansată protejează datele sensibile, dar poate îngreuna accesul autorităților legale la informații esențiale în cadrul investigațiilor. De exemplu, în cazul unor infracțiuni grave, cum ar fi terorismul sau criminalitatea organizată, criptarea poate împiedica descoperirea dovezilor. De asemenea, există o tensiune între protecția vieții private și necesitatea de a investiga infracțiuni. Autoritățile pot fi nevoite să găsească un echilibru între respectarea drepturilor individuale și asigurarea securității publice. Pe măsură ce tehnologiile de criptare devin mai sofisticate, infractorii pot utiliza aceste instrumente pentru a-și ascunde activitățile, ceea ce complică și mai mult munca organelor de aplicare a legii. Stocarea datelor în cloud generează probleme legate de securitatea și confidențialitatea informațiilor. Atacurile cibernetice asupra furnizorilor de servicii cloud pot duce la scurgeri de date sensibile, iar datele stocate în cloud pot fi accesibile din diferite state, ceea ce complică aplicarea legii. Organele de aplicare a legii pot întâmpina dificultăți în obținerea permisiunii de a accesa datele stocate în alte state, fiecare având propriile reglementări privind protecția datelor.

Dispozitivele IoT colectează și transmit o cantitate mare de date, ceea ce poate duce la o supraexpunere a informațiilor personale. Aceste date pot fi exploatate de infractori pentru a comite fraude sau alte infracțiuni, dar în același timp pot fi extrem de utile pentru identificarea infractorilor, poziționarea lor în spațiu într-un anumit timp, verificarea alibiurilor. Multe dispozitive IoT sunt proiectate fără a avea în vedere securitatea, ceea ce le face vulnerabile la atacuri cibernetice. Infractorii pot exploata aceste vulnerabilități pentru a obține acces neautorizat la rețelele interne ale organizațiilor. În cazul în care un dispozitiv IoT este implicat într-o activitate infracțională, recuperarea și analiza datelor de pe acesta poate deveni un lucru dificil. De asemenea, datele generate de dispozitivele IoT pot fi greu de interpretat și pot necesita expertiză tehnică avansată.

Probelor digitale le revine rolul esențial în investigarea infracțiunilor cibernetice și în procesul de documentare, dar gestionarea acestora vine cu o serie de provocări. Acestea pot proveni dintr-o varietate de surse, inclusiv computere, telefoane mobile, servere, dispozitive IoT și cloud. Fiecare dintre

aceste surse poate utiliza diferite sisteme de operare, formate de fișiere și protocoale de comunicație, ceea ce complică procesul de colectare și analiză. Cantitatea de date generate de dispozitivele digitale este imensă. Colectarea și analiza acestor date necesită resurse semnificative și instrumente specializate pentru a extrage informații relevante dintr-un volum mare de date. Probele digitale sunt vulnerabile la modificări sau distrugere. Este esențial să se utilizeze tehnici adecvate de depistare și conservare pentru a preveni alterarea datelor. Acest lucru poate include utilizarea de clonări și metode de criptare pentru a proteja integritatea probelor.

Analiza probelor digitale necesită cunoștințe tehnice avansate și instrumente specializate. Experții în criminalistică digitală trebuie să fie familiarizați cu tehnologiile utilizate și cu metodele de analiză pentru a interpreta corect datele. Este esențial să se mențină un lanț de custodie clar și documentat pentru probele digitale. Acest lanț trebuie să demonstreze că probele au fost gestionate corespunzător de la momentul colectării până la prezentarea în instanță [18, p. 644-654]. Orice lacună în acest lanț poate duce la contestarea probelor. Pentru a asigura integritatea și autenticitatea probelor digitale, se pot utiliza tehnologii precum semnăturile digitale, hash-urile criptografice și criptarea. Aceste metode ajută la protejarea datelor și la furnizarea unei dovezi solide în instanță.

Gestionarea probelor digitale constituie un domeniu relativ nou [19,p. 1-5], cel puțin pentru spațiul nostru. Lipsa standardelor uniforme în domeniul criminalisticii digitale constituie o provocare majoră care influențează calitatea și fiabilitatea procesului de probațiune. Această problemă se manifestă în diverse moduri și are implicații semnificative pentru profesioniștii din acest domeniu, pentru sistemul judiciar și pentru persoanele implicate în procesele legale.

În absența unor standarde clare, organele de aplicare a legii și laboratoarele de criminalistică pot aplica metode diferite pentru colectarea și analiza probelor digitale, ceea ce poate genera inconsistențe în gestionarea acestora și, implicit, poate afecta rezultatele investigațiilor. Într-o lume globalizată, infracțiunile cibernetice depășesc granițele naționale, iar lipsa unor standarde internaționale îngreunează colaborarea între agențiile de aplicare a legii din diferite state, complicând investigațiile și riscând pierderea probelor esențiale. De asemenea, fără un set standardizat de proceduri, documentația referitoare la colectarea și analiza probelor poate varia considerabil, ceea ce va genera confuzii și dificultăți în stabilirea unui lanț de custodie clar și bine definit.

Este esențial ca comunitatea internațională, agențiile de aplicare a legii și organizațiile de standardizare să colaboreze pentru a dezvolta și implementa standarde uniforme care să asigure o gestionare adecvată a probelor

digitale. Acest lucru va contribui la îmbunătățirea eficienței investigațiilor și la creșterea încrederii în sistemul de justiție.

Criminalistica digitală se află într-o continuă evoluție, influențată de progresele tehnologice rapide și de schimbările în peisajul infracțional. În acest context, este esențial ca organele de aplicare a legii (ofițerii de urmărire penală, procurorii, ofițerii de investigații, judecătorii, avocații) să se adapteze la noile tendințe și să îmbrățișeze inovația și cercetarea continuă pentru a rămâne eficienți în activitatea lor. A devenit evident faptul că IA va avea un rol din ce în ce mai important în analiza datelor digitale. Algoritmii de învățare automată pot ajuta la identificarea tiparelor și la extragerea de informații relevante din volume mari de date, facilitând astfel procesul de investigare. Cu o cantitate tot mai mare de date generate zilnic, ofițerii de urmărire penală, de investigații, procurorii vor trebui să dezvolte abilități în analiza datelor mari. Tehnologiile avansate de analiză vor permite extragerea de informații utile din seturi de date complexe, ajutând la identificarea infractorilor și la prevenirea infracțiunilor.

Pe măsură ce tot mai multe organizații și indivizi își mută datele în cloud, persoanele care vor investiga infracțiunile vor trebui să se familiarizeze cu tehnicile de investigare a probelor stocate în medii cloud. Aceasta implică înțelegerea arhitecturii cloud și a provocărilor legate de accesibilitate și legalitate.

Observăm că tehnologiile precum blockchain-ul și Internetul Lucrurilor (IoT) vor aduce noi provocări și oportunități în criminalistica digitală. Criminalistica digitală va trebui să dezvolte metode specifice pentru a analiza și interpreta datele generate de aceste tehnologii. Astfel, viitorul criminalistici digitale este promițător, dar vine cu provocări semnificative. Investigatorii trebuie să se adapteze la noile tendințe, să îmbrățișeze inovația și să se angajeze în cercetare continuă pentru a rămâne eficienți în lupta împotriva criminalității digitale. Această adaptare nu doar că va îmbunătăți calitatea investigațiilor, dar va contribui și la creșterea încrederii în sistemul de justiție.

Concluzii: Complexitatea probelor digitale necesită o abordare riguroasă și bine documentată în colectarea, păstrarea și analiza acestora. Asigurarea integrității și autenticității probelor este esențială pentru a le face admisibile în instanță. Într-o lume din ce în ce mai digitalizată, înțelegerea acestor provocări este crucială pentru profesioniștii din domeniul juridic și pentru cei din sfera tehnologiei informației.

Apariția constantă a noilor tehnologii, cum ar fi criptarea, cloud computing-ul și IoT, aduce provocări semnificative în domeniul securității cibernetice și al aplicării legii. Este esențial ca autoritățile, organizațiile și utilizatorii să colaboreze pentru a dezvolta strategii eficiente de gestionare

a acestor provocări, asigurându-se în același timp protecția drepturilor individuale și a securității publice.

Identificarea tiparelor de activitate suspecte prin tehnici de învățare automată oferă o abordare proactivă în combaterea criminalității. Modelele predictive dezvoltate pe baza datelor istorice pot ajuta organele de aplicare a legii să anticipeze comportamentele infractorilor și să implementeze strategii de prevenire mai eficiente. Aceste studii și aplicații demonstrează potențialul semnificativ al IA în îmbunătățirea securității publice și a justiției. Integrarea inteligenței artificiale și a învățării automate în criminalistica digitală nu doar că îmbunătățește eficiența investigațiilor, ci și contribuie la dezvoltarea unor metode mai sofisticate de prevenire și combatere a criminalității informatice. Aceste tehnologii sunt esențiale pentru a face față provocărilor emergente dintr-un peisaj digital în continuă schimbare.

Criminalistica digitală are importanță pentru asigurarea unui mediu digital mai sigur, protejând astfel indivizii și organizațiile de efectele negative ale criminalității informatice și contribuind la menținerea ordinii și siguranței în societate.

Bibliografie:

1. Legea pentru aprobarea Strategiei naționale de dezvoltare „Moldova Europeană 2030” Nr. 315 din 17-11-2022, Publicat: 21-12-2022 în Monitorul Oficial. Nr. 409-410, art. 758.

2. Legea Nr. 112 din 02-07-2014 pentru ratificarea Acordului de Asocieri între Republica Moldova, pe de o parte, și Uniunea Europeană și Comunitatea Europeană a Energiei Atomice și statele membre ale acestora, pe de altă parte. Publicat: 18-07-2014 în Monitorul Oficial. Nr. 185-199, art. 442.

3. Republica Moldova – Strategia de transformare digitală 2023–2030. https://mded.gov.md/wp-content/uploads/2023/11/STD_RO.pdf

4. <https://dexonline.ro/intrare/%C8%99tiin%C8%9B%C4%83/54199>

5. Hotărârea Guvernului pentru aprobarea Conceptului Sistemului informațional „e-Dosar: Gestiune electronică a cauzelor penale/contravenționale” Nr. 714 din 23-10-2024. Publicat: 24-10-2024 în Monitorul Oficial Nr. 440-443 art. 831; <https://gov.md/ro/content/sistemul-informational-e-dosar-aprobat-de-executiv-cauzele-penale-si-contravenționale-vor-fi>

6. Русанова Д.Ю. Цифровая криминалистика: возможности и перспективы развития. International Journal of Humanities and Natural Sciences, vol. 12-4 (39), 2019. p. 141-144. <https://cyberleninka.ru/arti->

cle/n/tsifrovaya-kriminalistika-vozmozhnosti-i-perspektivy-razvitiya (vizitat 11.11.2024).

7. Кучин О. С. Электронная криминалистика: миф или реальность. «Академическая мысль» № 3 (8) 2019. p. 67-70. <https://cyberleninka.ru/article/n/elektronnaya-kriminalistika-mif-ili-realnost> (vizitat 10.11.2024).

8. Ищенко Е.П. У истоков цифровой криминалистики. Вестник Университета имени О. Е. Кутафина, 3/2018. p. 15-27. <https://cyberleninka.ru/article/n/u-istokov-tsifrovoy-kriminalistiki> (vizitat 10.11.2024).

9. Odagiu Iu., Regarding some legal and ethical aspects concerning the use of artificial intelligence in forensic activities. Conferința științifico-practică internațională: Prevenirea și combaterea criminalității: probleme, soluții și perspective, „Legea și Viața”. Publicație științifico-practică. Ediție specială, 2024 p. 43-49. https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/43-49_34.pdf

10. Kaledio Potter, Axel Egon, Machine learning in financial fraud detection. October 2024. https://www.researchgate.net/publication/385416777_MACHINE_LEARNING_IN_FINANCIAL_FRAUD_DETECTION (vizitat 12.11.2024).

11. Kurniabudi¹, Benni Purnama², Sharipuddin³, Darmawijoyo⁴, Deris Stiawan⁵, Samsuryadi⁶, Ahmad Heryanto⁷, Rahmat Budiarto⁸. Cercetare de detectare a anomalilor de rețea: un sondaj. https://www.researchgate.net/publication/332559817_Network_anomaly_detection_research_A_survey (vizitat 15.11.2024).

12. Rajilbrahim Raji, Damilola Sholademi, Predictive Policing: The Role of AI in Crime Prevention. January 2024. International Journal of Computer Applications Technology and Research 13(10):66-78. https://www.researchgate.net/publication/384936267_Predictive_Policing_The_Role_of_AI_in_Crime_Prevention (vizitat 15.11.2024).

13. Favour Olaoye, Axel Egon. Predictive Policing and Crime Prevention. August 2024. Crime & Delinquency. https://www.researchgate.net/publication/383565286_Predictive_Policing_and_Crime_Prevention (vizitat 12.11.2024).

14. Subektiningsih, Dedy Hariyadi. The Role of Digital Forensic Experts in Cybercrime Investigations in Indonesia Based on The Scopus Research Index. December 2022. Building of Informatics Technology and Science (BITS) 4(3). https://www.researchgate.net/publication/370166916_The_Role_of_Digital_Forensic_Experts_in_Cybercrime_Investigations_in_Indonesia_Based_on_The_Scopus_Research_Index (vizitat 16.11.2024).

15. Criptarea avansată: tehnici și algoritmi de criptare care oferă un nivel ridicat de securitate pentru protejarea datelor. Aceste metode sunt concepute pentru a asigura confidențialitatea, integritatea și autenticitatea informațiilor prin transformarea acestora într-o formă neinteligibilă (cifrată) care poate fi accesată doar de către persoanele autorizate, utilizând o cheie de decriptare corespunzătoare.

16. Cloud computing-ul (computing în cloud) se referă la livrarea de servicii de calcul (inclusiv stocare, procesare, baze de date, rețele, software și analize) prin intermediul internetului (cloud), permițând utilizatorilor să acceseze și să utilizeze resursele IT fără a fi necesară gestionarea fizică a infrastructurii hardware.

17. Internet of Things (IoT) sau Internetul Lucrurilor, se referă la rețeaua de dispozitive fizice, vehicule, electrocasnice și alte obiecte integrate cu senzori, software și tehnologii de conectivitate care le permit să colecteze și să schimbe date între ele prin intermediul internetului. Aceste dispozitive pot comunica, monitoriza și controla procesele în timp real, îmbunătățind eficiența și automatizarea în diverse domenii.

18. Himanshu Dubey, Shobha Bhatt, Lokesh Negi. Digital Forensics Techniques and Trends: A Review. *The International Arab Journal of Information Technology*, Vol. 20, No. 4, July 2023. P.644-654. <https://www.iajit.org/upload/files/Digital-Forensics-Techniques-and-Trends-A-Review.pdf>

19. Aybeyan Selim, İlker Ali. The Role of Digital Forensic Analysis in Modern Investigations. April 2024. *Journal of Emerging Computer Technologies* 4(1):1-5. https://www.researchgate.net/publication/379446254_The_Role_of_Digital_Forensic_Analysis_in_Modern_Investigations

УДК 343.148+341]:343.541”364”

**КОМПЛЕКСНА ЕКСПЕРТИЗА У ВИПАДКАХ
СЕКСУАЛЬНОГО НАСИЛЬСТВА В УМОВАХ ВІЙНИ:
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ ТА МЕХАНІЗМИ
ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ**

Олена Павлівна МАКАРОВА,

доцент кафедри криміналістики та судової експертології

Навчально наукового інституту № 1

Харківський національний університет внутрішніх справ,

кандидат психологічних наук, доцент

ORCID: 0000-0002-5480-5942

Summary

The article is devoted to the issues of comprehensive examination in cases of sexual violence committed during military conflicts, with an emphasis on ensuring human rights and legal mechanisms for regulating such processes. The authors analyze the key aspects of interdisciplinary expertise, which includes medical, psychological and legal components, aimed at a comprehensive study of the circumstances of crimes of a sexual nature. In the conditions of the war, special attention was paid to the problem of access to justice for the victims, as well as the compliance of the examinations with international human rights standards. The article also considers international experience and recommendations for organizing similar examinations, which can be useful for improving the national legal framework of Ukraine. The problems of stigmatization of victims and barriers to their receiving help, including legal protection and rehabilitation, are analyzed separately. Based on the analysis of existing legal and expert mechanisms, the authors offer recommendations for improving the procedures for conducting examinations and increasing the effectiveness of legal protection of victims, in particular through strengthening international cooperation and adapting international norms to national legislation.

Ключові слова: comprehensive examination, sexual violence, military conflict, human rights, Legal regulation, international standards, stigmatization of victims, legal protection, rehabilitation of victims, international cooperation.

В умовах збройних конфліктів сексуальне насильство є одним із найжорстокіших проявів порушення прав людини. Сексуальне насиль-

ство як зброя війни – розглядається як злочини сексуального характеру або загроза їх скоєння. Такі дії можуть бути використані як засіб тортур для отримання інформації або зізнань від жертви чи третіх осіб, для їхнього покарання, залякування або як метод знищення повністю чи частково національних, етнічних, расових або релігійних груп.

Злочини такого характеру не лише завдають фізичної та психічної шкоди постраждалим, але й створюють значні юридичні та соціальні виклики для держав, де відбуваються конфлікти. У зв'язку з цим важливе місце займає комплексна експертиза, яка здатна забезпечити об'єктивну оцінку таких злочинів, гарантувати права потерпілих та сприяти покаранню злочинців.

Комплексна експертиза у випадках сексуального насильства в умовах війни передбачає залучення фахівців з різних галузей: медицини, психіатрії, психології та права. Її мета – забезпечити всебічне дослідження злочину, зокрема виявлення фізичних і психологічних наслідків насильства, аналіз обставин скоєння злочину та правова оцінка дій кривдника.

Медична складова експертизи включає обстеження потерпілої особи для документування фізичних травм та встановлення факту насильства. В свою чергу психіатрична та психологічна складові судової експертизи зосереджені на вивченні психічного стану постраждалого, виявленні посттравматичного стресового розладу (ПТСР) та інших психологічних наслідків. Тоді як юридичний аспект полягає в оцінці відповідності злочину правовим нормам та його кваліфікації.

Міжнародні правозахисні організації застосовують широку концепцію сексуального насильства, яка враховує той факт, що хоча основними жертвами сексуальних злочинів під час конфліктів найчастіше є жінки та дівчата, чоловіки й хлопці також стають об'єктами сексуального насильства. Для забезпечення прав людини важливо, щоб такі експертизи проводились відповідно до міжнародних стандартів. Це стосується як процесу проведення експертиз, так і захисту потерпілих на всіх етапах – від подачі заяви до судового розгляду. Міжнародне право, зокрема Римський статут Міжнародного кримінального суду, визнає сексуальне насильство воєнним злочином, що вимагає ефективних національних механізмів правового регулювання.

Одним із ключових аспектів правового регулювання є доступ до правосуддя для постраждалих. В умовах війни часто існують бар'єри у зверненні за допомогою – страх стигматизації, недовіра до правової системи, відсутність належної підтримки. Тому важливо адаптувати національне законодавство до міжнародних стандартів і забезпечити гарантії правової допомоги та захисту для потерпілих.

Проблема стигматизації постраждалих від сексуального насильства є серйозною перешкодою для забезпечення їхніх прав. Постраждали часто бояться суспільного осуду та стикаються з неприйняттям навіть з боку близького оточення. Це може призводити до уникнення звернення за медичною або правовою допомогою, що ускладнює боротьбу зі злочинами сексуального характеру в умовах збройного конфлікту.

Для подолання цих бар'єрів важливо проводити просвітницькі кампанії, спрямовані на підвищення обізнаності населення про права потерпілих і необхідність їх захисту. Не менш важливо забезпечити постраждалим доступ до послуг психологічної підтримки та реабілітації.

Також в цьому контексті потрібно розглядати превентивні заходи щодо сексуального насильства під час збройного конфлікту. Профілактика сексуального насильства під час конфліктів повинна здійснюватися за такими основними напрямками: зниження ризиків через посилення фізичного захисту та безпеки; вирішення правових і політичних питань, які сприяють безкарності; забезпечення безпечного доступу до основних соціально-економічних ресурсів; сприяння розвитку економічних, освітніх та соціальних можливостей у зоні конфлікту.

Ефективне правове регулювання повинне забезпечувати не лише покарання винних, але й надання комплексної допомоги постраждалим. Це включає не тільки юридичний захист, але й медичну та психологічну реабілітацію. Необхідно створювати спеціалізовані центри, які надаватимуть постраждалим всебічну підтримку, включаючи юридичну консультацію, медичну допомогу та психологічну реабілітацію. Крім того, важливо вдосконалювати механізми державного захисту свідків та жертв злочинів, щоб вони не зазнавали додаткового тиску чи загроз під час участі в слідчих і судових процесах.

Оскільки сексуальне насильство в умовах війни є глобальною проблемою, міжнародна співпраця є ключовим елементом у боротьбі з цим явищем. Україна активно впроваджує міжнародні норми у своє законодавство, це сприятиме підвищенню ефективності захисту прав постраждалих. Міжнародні організації, зокрема ООН та Міжнародний кримінальний суд, надають рекомендації щодо організації ефективних експертиз і захисту жертв, які можна адаптувати до національних умов.

Можемо зазначити, що юрисдикція Міжнародного кримінального суду (МКС) поширюється на Україну на підставі: заяви Верховної Ради України до МКС, в якій Україна визнає юрисдикцію Суду щодо злочинів проти людяності, вчинених високопосадовцями, що призвели до тяжких наслідків та масових вбивств українських громадян під час мирних протестів з 21 листопада 2013 року по 22 лютого 2014 року. Та другої заяви Верховної Ради України про визнання юрисдикції МКС

щодо злочинів проти людяності та воєнних злочинів, скоєних вищим керівництвом російської федерації та лідерами терористичних угруповань „днр” і „лнр”, що спричинили масові вбивства українців, відповідно до Римського статуту і практики Суду.

До жовтня 2024 року Кримінальний кодекс України мав прогалини щодо регулювання злочинів сексуального насильства, пов'язаних із збройними конфліктами. Згідно зі статтею 438 КК України, відповідальність передбачалася за порушення законів і звичаїв війни, таких як жорстоке поводження з військовополоненими або цивільними, примусова праця, розкрадання національних багатств на окупованих територіях, використання заборонених методів ведення війни та інші порушення міжнародного права. Однак злочини сексуального характеру не були прямо зазначені. Стаття 433 КК України встановлювала покарання за насильство над населенням у зоні бойових дій, але конкретні форми насильства не деталізувалися.

20 травня 2021 року Верховна Рада України ухвалила законопроект № 2689 «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо імплементації норм міжнародного кримінального та гуманітарного права». У новій редакції статті 438 КК України до воєнних злочинів було включено зґвалтування, сексуальну експлуатацію, примус до проституції, примусову вагітність, стерилізацію та інші форми сексуального насильства.

15 серпня 2024 року Президент України Володимир Зеленський подав до Верховної Ради законопроект №0285 «Про ратифікацію Римського статуту Міжнародного кримінального суду та поправок до нього». 21 серпня парламент ухвалив цей законопроект. Одночасно було внесено законопроект №11484 «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України у зв'язку з ратифікацією Римського статуту Міжнародного кримінального суду та поправок до нього», який Верховна Рада проголосувала 9 жовтня 2024 року. Обидва законопроекти набудуть чинності одночасно. Зміни в Кримінальному кодексі включають нове формулювання статті 438 «Воєнні злочини» та введення нової статті 442-1 «Злочини проти людяності», яка передбачає відповідальність за умисні дії під час масштабних або систематичних нападів на цивільне населення, зокрема за зґвалтування, сексуальну експлуатацію, примус до проституції, примусову вагітність, стерилізацію та інші форми сексуального насильства.

Підводячи підсумки можемо визначити, що комплексна експертиза у випадках сексуального насильства в умовах війни відіграє вирішальну роль у забезпеченні справедливості та прав постраждалих. Для ефективного правового регулювання необхідно забезпечити відповід-

ність національних процедур міжнародним стандартам, забезпечити доступ до правосуддя, усунути бар'єри стигматизації та надавати постраждалим комплексну допомогу. Важливу роль відіграє міжнародна співпраця, що сприятиме адаптації передового досвіду та підвищенню ефективності національних механізмів захисту.

Список бібліографічних посилань

1. Гусева В.О. Призначення судово-медичних експертиз під час розслідування насильства щодо працівника правоохоронного органу: проблеми та шляхи їх вирішення. В: Право і безпека, № 3 (82), 2021, с. 102-112.

2. Законодавство України / Верховна Рада (ВР) України. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/> (дата звернення: 16.10.2024).

3. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 № 4651 -VI // База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада (ВР) України. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (дата звернення: 16.10.2024).

4. Макарова О.П. Роль експерта в проведенні комплексної судово-психолого-психіатричній експертизі в сучасній Україні. В: Соціологія Права, № 1-2 (44-45), 2023, с. 60-63.

5. Про судову експертизу: Закон України від 25.02.1994 № 4038-XII // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12> (дата звернення: 17.10.2024).

6. Про судову експертизу в кримінальних і цивільних справах. Постанова Верховного суду України від 30 травня 1997. № 8. Сайт Верховної Ради України. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0008700-97> (Дата звернення: 17.02.2024).

7. Розпорядження Кабінет Міністрів України «Про схвалення Концепції розвитку охорони психічного здоров'я в Україні на період до 2030 року» 27.12.2017 № 1018-р 27.12.2017. https://ips.ligazakon.net/document/view/KR171018?an=1&ed=2017_12_27 (дата звернення 15.10.2024).

8. Система забезпечення судово-експертної діяльності в державах – членах НАТО: наук.-практ. огляд / за заг. ред. О. А. Парфила. Київ: АртЕк, 2015, 56 с.

9. Husieva V., Kryvoruchko L., Pylyp V., Makarova O., Shynkarenko I. The Offender and the Theory of Legal Personality: International and Ukrainian Contexts. In: Amazonia Investiga, №13 (73), 2024, p 193-200.

УДК 342.7

ДИСКРИМІНАЦІЯ ЯК СУСПІЛЬНЕ ЯВИЩЕ: ПРИЧИНИ ІСНУВАННЯ ТА СПОСОБИ ПРОТИДІЇ

Сергій ХАЛЮК,

*професор кафедри конституційного права та прав людини
Національної академії внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, доцент
ORCID: 0000-0003-1338-5117*

Анна ПАГАС,

*здобувач ступеня вищої освіти бакалавра
Навчально-наукового інституту № 1
Національної академії внутрішніх справ
ORCID: 0009-0006-6709-7080*

Анотація

Дана стаття присвячена аналізу дискримінації як суспільного явища, розгляду основних причин її існування та аналізу методів протидії. В умовах глобалізації, міжкультурної взаємодії та соціальних змін проблема дискримінації стає все більш актуальною, вимагаючи детального розгляду для пошуку ефективних рішень. Стаття містить огляд форм дискримінації, їх вплив на суспільні процеси, а також оцінку ефективності заходів протидії.

Ключові слова: дискримінація, соціальна нерівність, толерантність, права людини, гендер, національність, стереотипи, інституційна дискримінація, протидія дискримінації, соціальна справедливість.

Вступ. Дискримінація є одним із найпоширеніших порушень прав людини, що проявляється в обмеженні прав та можливостей індивіда або групи людей через певні ознаки: расу, національність, релігію, стать, сексуальну орієнтацію та інші. Це явище має тривалу історію та глибокі корені в культурних, соціальних та економічних аспектах [1, с. 12]. Вона порушує демократичні принципи, перешкоджає соціальній інтеграції та розвитку толерантного середовища. У сучасному суспільстві проблема дискримінації стає ще актуальнішою через зростання міграції, глобалізаційні процеси та міжкультурні конфлікти, що вимагає комплексного підходу до її дослідження та розв'язання [2, с. 23].

Метою статті є дослідити причини існування дискримінації, аналіз її форм, а також визначити ефективні шляхи протидії на індивідуальному та інституційному рівнях.

Виклад основного матеріалу: У широкому сенсі дискримінація означається як несправедливе ставлення до певної людини або групи людей на підставі упереджених поглядів. Загалом, дискримінація може бути:

– прямою – коли є чітка заборона або обмеження для певної групи, закріплене в законах або політиці, наприклад, заборона працевлаштування для людей певного віку.

– непрямою – коли формально нейтральні правила ставлять певні групи у невідгідне становище (наприклад, вимоги до зовнішнього вигляду, що можуть дискримінувати представників різних культур).

Дискримінація як соціальне явище має глибоке коріння в історії. Багато суспільств мали закони, що обмежували права певних груп на основі раси, етнічної приналежності або віросповідання. Наприклад, рабство в США, апартеїд у Південній Африці та антисемітизм у Європі створили історичний прецедент для сучасної дискримінації. Ці історичні упередження часто зберігаються у вигляді колективних стереотипів та традицій, які продовжують впливати на сучасні соціальні відносини. Наприклад, дослідження, проведене в Сполучених Штатах, показує, що близько 70% афроамериканців вважають, що расова дискримінація все ще є серйозною проблемою в країні [7, с. 74].

Соціально-економічна нерівність є однією з причин, що підтримує дискримінацію. Суспільні класи або групи з обмеженим доступом до ресурсів часто стикаються з дискримінацією на ринку праці, в освіті та охороні здоров'я. Економічний розрив між різними соціальними групами стає підґрунтям для нерівності та конфліктів. Наприклад, у США, де расова нерівність у доходах є відчутною, рівень бідності серед афроамериканців у три рази вищий, ніж серед білих. Статистика показує, що в країнах з високим рівнем бідності рівень дискримінації, як правило, є значно вищим [9, с. 53].

Багато культурних норм і релігійних поглядів можуть сприяти дискримінації. Традиційні погляди на гендерні ролі або етнічні особливості нерідко призводять до обмеження прав жінок або етнічних меншин [10, с. 28]. Культурні уявлення змінюються повільно, і це ускладнює боротьбу з дискримінацією в таких суспільствах. Наприклад, в деяких країнах релігійні традиції заважають жінкам працювати у певних сферах або отримувати освіту, що підтверджує звіт ЮНЕСКО, у якому зазначається, що в деяких регіонах Близького Сходу та Північної Африки близько 60% дівчат не мають доступу до повноцінної освіти [11, с. 76].

Люди мають тенденцію створювати соціальні стереотипи, що до-

помагають швидко класифікувати інших. Це формує певні упередження, які, у свою чергу, призводять до дискримінації. Такі психологічні установки посилюються в стресових ситуаціях, коли люди шукають «винних» у власних негараздах. Дослідження показують, що в ситуаціях невизначеності або загрози економічному становищу люди більше піддаються упередженням щодо інших груп.

Расова дискримінація – це негативне ставлення до осіб через їхнє расове або етнічне походження. Вона може проявлятися у вигляді обмеження прав, відмови в працевлаштуванні, доступі до житла або освіти [5, с. 34]. Наприклад, роми досі стикаються з дискримінацією у багатьох сферах життя, включаючи доступ до медичних послуг. За даними Європейського агентства з прав людини, близько 80% ромів в ЄС живуть за межею бідності.

Гендерна дискримінація включає нерівне ставлення до чоловіків і жінок, а також представників ЛГБТ+ спільноти. Наприклад, жінки часто стикаються з обмеженнями у кар'єрному зростанні та отримують набагато меншу зарплату за однакову роботу з чоловіками [1, с. 71]. За статистикою, жінки в Україні отримують на 25% менше за аналогічну роботу, що є серйозною перешкодою для досягнення економічної незалежності [3, с. 56]. Окрім цього, дослідження показують, що представники ЛГБТ+ спільноти часто зазнають насильства та дискримінації, як на рівні суспільства, так і в сім'ях.

Дискримінація людей з інвалідністю є особливо болючим питанням, оскільки вона обмежує їхні можливості реалізувати свій потенціал у суспільстві. У багатьох країнах існують закони, які забороняють дискримінацію осіб з інвалідністю, але їх виконання залишається проблематичним. Наприклад, доступ до будівель та транспорту часто не відповідає потребам людей з обмеженими можливостями, що перешкоджає їхній мобільності та участі у суспільному житті [11, с. 48].

Ефективною мірою протидії дискримінації є прийняття законів, що захищають права різних груп населення. Наприклад, в Україні існує закон «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні», який забороняє дискримінацію за расовими, гендерними та віковими ознаками [12]. Попри великий та відкритий перелік захищених ознак, чинна версія Закону не містить згадки про сексуальну орієнтацію та гендерну ідентичність. Ці дві ознаки пізніше були додані лише до Кодексу законів про працю України (2015) та до Закону України «Про зайнятість населення» (2022). Тому, для досягнення ефективності ці закони потребують належного редагування та високому контролю за їх дотриманням [13, с. 5].

Одним із ефективних способів боротьби з дискримінацією є осві-

та. Навчальні програми, які включають теми толерантності, прав людини та дискримінації, можуть суттєво зменшити упередження в суспільстві. Необхідно створювати умови для відкритих дискусій про ці питання, що сприятиме розумінню та повазі до різних культур і способів життя.

Неприбуткові організації (НУО) відіграють важливу роль у протидії дискримінації, проводячи кампанії та тренінги, спрямовані на підвищення обізнаності та залучення суспільства до боротьби з цим явищем. Наприклад, такі організації можуть організовувати акції на підтримку прав меншин та проти дискримінації на місцевому рівні [14].

Висновок. Таким чином, дискримінація є складним соціальним явищем, яке має негативний вплив на всі сфери життя. Для її подолання необхідний комплексний підхід, включаючи законодавчий захист, розвиток толерантності через освіту та соціальну підтримку. Ефективні заходи протидії дискримінації можуть забезпечити рівноправне суспільство, де кожен матиме рівні можливості незалежно від відмінностей. Підвищення обізнаності суспільства, активізація громадських організацій та належне виконання законодавчих ініціатив можуть суттєво знизити рівень дискримінації та сприяти формуванню толерантного суспільства.

Список використаних джерел

1. Андреева Т.В. Соціальна нерівність та дискримінація: історичний контекст і сучасні проблеми. Київ: Наукова думка, 2020, 224 с.
2. Іваненко О.В. Толерантність і права людини: як змінюється суспільство. Харків: Право, 2019, 157 с.
3. Черненко А.М. Дискримінація в Україні: сучасні виклики та шляхи вирішення. Одеса: Видавництво «Світ», 2021, 276 с.
4. Brown J.C. *Human Rights and Social Justice*. New York: Harper, 2018, 300 p.
5. Silver D.A. *Discrimination and Equality: A Global Perspective*. Oxford University Press, 2019, 359 p.
6. McIntosh P. *White Privilege: Unpacking the Invisible Knapsack*. Wellesley College, 1988.
7. Zinn H. *A People's History of the United States*. New York: Harper-Collins, 2003.
8. United Nations. *The Universal Declaration of Human Rights*, 1948.
9. U.S. Census Bureau. *Income and Poverty in the United States: 2019*, 2020.
10. UNESCO. *Global Education Monitoring Report: Gender and Education*. Paris: UNESCO, 2020.

11. Human Rights Watch. World Report 2021: Events of 2020. New York: Human Rights Watch, 2021.

12. Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні: Закон України від 06.09.2012 р. № 5207-VI (поточна редакція від 30.05.2014 р.). Відомості Верховної Ради. 2013. № 32. Ст. 412. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5207-17#Text>.

13. Федорович І. Антидискримінаційне законодавство в Україні. Дорожня карта. Київ, 2023, 20 с.

14. Фундаментальні принципи щодо статусу неурядових організацій в Європі. Прийнято учасниками багатосторонньої зустрічі, організованою Радою Європи, Страсбург, 5 липня 2002 р. [Електронний ресурс] http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/994_209

CZU:342.9

REGLEMENTĂRI JURIDICE A CONTRAVENȚIILOR CARE ATENTEAZĂ LA ORDINEA ȘI SECURITATEA PUBLICĂ PRIN PRISMA PRINCIPIILOR DE BAZĂ ALE PROCESULUI CONTRAVENȚIONAL

Igor SPÎNU,

*doctor în drept, conferențiar universitar,
șef al Catedrei „Drept public”
a Universității de Studii Europene din Moldova
ORCID: 0000-0001-7512-6546*

Snejana CIOCHINĂ,

*doctorandă,
Școala doctorală „Științe Juridice și Relații Internaționale”
a Universității de Studii Europene din Moldova
ORCID: 0000-0002-4838-642X*

Rezumat

În acest articol, vom examina reglementările juridice aplicabile contra-vențiilor care aduc atingere ordinii și securității publice, din perspectiva principiilor fundamentale ale procesului contravențional din Republica Moldova. Analiza va aborda cadrul normativ actual, accentuând principiile fundamentale ale dreptului contravențional, cum ar fi legalitatea, proporționalitatea și echitatea procesului. Vom evalua rolul acestor reglementări pentru menținerea ordinii publice și asigurarea securității sociale, precum și eficiența sancțiunilor contravenționale la prevenirea și combaterea comportamentelor antisociale. Totodată, vom discuta respectarea drepturilor și libertăților fundamentale ale persoanelor în cadrul procedurii contravenționale, subliniind echilibrul necesar între interesele publice și protecția drepturilor individuale.

Cuvinte-cheie: contravenție, securitate publică, ordine publică, principii fundamentale, proces contravențional.

Summary

In this article, we will examine the legal regulations applicable to contraventions that affect public order and security, from the perspective of the fundamental principles of the contravention process in the Republic of Moldova. The analysis will address the current regulatory framework, emphasizing

fundamental principles of tort law such as legality, proportionality and due process. We will evaluate the role of these regulations in maintaining public order and ensuring social security, as well as the effectiveness of contraventional sanctions in preventing and combating antisocial behavior. At the same time, we will discuss the respect for the fundamental rights and freedoms of individuals within the contravention procedure, emphasizing the necessary balance between public interests and the protection of individual rights.

Keywords: contravention, public security, public order, fundamental principles, contravention process.

Dreptul contravențional este un ansamblu de norme care reglementează ordinea și securitatea publică, în scopul menținerii ordinii sociale și combaterii comportamentelor antisociale, care nu necesită intervenția dreptului penal, fiind tratate ca fapte de o gravitate redusă asupra ordinii și securității publice naționale.

În opinia autorilor Erhan I. și Reaboi S. [1, p. 74], „contravenția se consideră un „rău mai mic” decât infracțiunea, realizarea unor acțiuni consistente și dedicate la etapa constatării și examinării acesteia, precum și tratarea eficientă a procesului contravențional cu finalitățile exprimate prin constrângerile stabilite de legislație ce poate avea un impact major în vederea diminuării fenomenului contravențional/infracțional și prevenirii criminalizării viitorului persoanelor care au conștientizat comportamentul lor deviant și ilegal, parcurgând etapele procesului contravențional”.

Sub acest aspect, este important de subliniat faptul că dreptul contravențional, fiind ramura de drept care se completează cu normele juridice, are la bază principiile de reglementare juridico-contravențională.

În opinia doctinarului Guțuleac V. [2, p. 11], „autonomia dreptului contravențional, pe lângă prezența obiectului propriu de reglementare a metodei specifice de acțiune reglementativ-juridică presupune și existența unor principii proprii acestei ramuri a sistemului de drept”.

Autorul Furdui S. [3, p. 41-42] menționează: „continuarea procesului legislativ cu privire la Codul contravențional presupune întrunirea a trei componente: elaborarea procedeeleor și normelor juridice, pe baza practicii autorităților competente să examineze cauzele contravenționale, în special a instanțelor judecătorești; cercetarea acestor procedee și norme de către știința dreptului contravențional, în vederea definirii și clasificării conceptelor și instituțiilor și în stadiul final, incorporarea normelor în Codul propriu-zis prin crearea unui sistem simetric și cuprinzător, în măsură să ofere soluții optime tuturor cazurilor reale și imaginare”. Totodată, doctinarul are opinia că importanța activității judiciare în procesul elaborării și aplicării legii

contravenționale decurge din faptul că noțiunile, categoriile, principiile și instituțiile juridice ale acestui act normativ urmează a fi create și evaluate sub influența nemijlocită a jurisprudenței.

Filosoful **Hans Kelsen** [4, p. 165], în cadrul teoriei sale pure a dreptului, subliniază că „orice normă juridică, inclusiv cele de natură contravențională, trebuie să fie aplicată în conformitate cu scopul său de bază: protejarea ordinii juridice fără a sacrifica drepturile fundamentale”.

Astfel, principiile generale de drept se referă per ansamblu la toate ramurile de drept, fiind reglementate în cadrul Codului contravențional al RM, și anume:

Principiul legalității (art.5 Cod contravențional al RM) „Nimeni nu poate fi declarat vinovat de săvârșirea unei contravenții, nici supus sancțiunii contravenționale decât în conformitate cu legea contravențională” [5];

Principiul egalității în fața legii (art.6 Cod contravențional al RM) „Persoanele care au săvârșit contravenții sunt egale în fața legii și a autorităților publice și sunt supuse răspunderii contravenționale fără deosebire de rasă, naționalitate, limbă, religie, sex, apartenență politică, avere, origine socială sau de orice altă situație” [5];

Principiul dreptății (art.7 Cod contravențional al RM) „Persoana poate fi sancționată numai pentru contravenția în a cărei privință este dovedită vinovăția sa, cu respectarea normelor prezentului cod”;

Principiul caracterului personale al răspunderii contravenționale (art.8 Cod contravențional al RM) „Persoana este supusă răspunderii contravenționale numai pentru fapte săvârșite cu vinovăție. Este supusă răspunderii contravenționale numai persoana care a săvârșit cu intenție sau din imprudență o faptă prevăzută de legea contravențională”;

Principiul individualizării răspunderii contravenționale și sancțiunii contravenționale (art.9 Cod contravențional al RM) „La aplicarea legii contravenționale se ține cont de caracterul și de gradul prejudiciabil al contravenției, de persoana făptuitorului și de circumstanțele atenuante ori agravante. Nimeni nu poate fi supus de două ori răspunderii contravenționale pentru una și aceeași faptă”.

Iar în opinia autorului Bara V. [6, p. 232], „principiul legalității reprezintă un principiu fundamental al activității statale, ce reflectă voința popoului în necesitatea apărării intereselor sale. Desfășurarea normală a vieții sociale nu este posibilă fără respectarea strictă a acestui principiu, întrucât în caz contrar s-ar ajunge la arbitrariu și la dezordine socială.

În aceeași ordine de idei urmează să supunem analizei contravențiile care atenționează la ordinea și securitatea publică, reglementate în **Capitolul XIX al Codului contravențional al RM**, [5] care include următoarele categorii de contravenții: Huliganismul nu prea grav (art.354); Consumul

de băuturi alcoolice în locuri publice și apariția în astfel de locuri în stare de ebrietate produsă de alcool (art.355); Cerșitul însoțit de simularea unei dizabilități sau prezentarea de date false referitoare la stare de sănătate (art.355¹); Jocurile de noroc și ghicitul în locuri publice (art.356); Tulburarea liniștii (art.357); Încălcarea reglementărilor de asigurare a apărării împotriva incendiilor (art.358); Încălcarea normelor și a cerințelor prevăzute de legislația cu privire la protecția civilă (art.358¹); Încălcarea regimului special în condiții de stare excepțională (art.359); Încălcarea modului de comercializare și/sau de înstrăinare a armelor letale sau neletale și/sau a munițiilor aferente (art.360); Încălcarea regulilor de păstrare, deținere, transport, port și folosire sau aplicare a armelor letale și neletale și/sau a munițiilor aferente, precum și a armelor nesupuse autorizării (art.361); Încălcarea termenului de înregistrare a armelor letale și neletale sau de vizare a permisului de armă sau a permisului de deținere a armelor (art.362); Încălcarea legislației cu privire la publicitate (art.364); Încălcarea legislației cu privire la publicitatea și sponsorizarea produselor din tutun (art.364¹); Distrugerea sau deteriorarea intenționată a obiectelor activității de publicitate (art.365); Încălcarea regimului secret în cadrul autorităților publice și al altor persoane juridice (art.365¹); Secretizarea/desecretizarea neîntemeiată a informațiilor (art.365²); Încălcarea regulilor de comportament al spectatorilor la competiții sportive oficiale desfășurate în incinta sălilor (art.365³); Încălcarea legislației în domeniul protecției antiteroriste (art.365⁴); Încălcarea drepturilor cetățenilor prin răspândirea atributelor și simbolurilor general cunoscute ce sunt utilizate în contextul unor acțiuni de agresiune militară, crime de război sau crime împotriva umanității, precum și al propagandei sau glorificării acestor acțiuni (art.365⁵).

Potrivit datelor statistice naționale cu privire la contravenții ce atențază la ordinea și securitatea publică, pentru anii 2020-2023 constatăm:

Tabelul 1. Biroul Național de Statistică al RM, Contravenții ce atențază la ordinea și securitatea publică pentru anii 2020-2023 [7]

Anul	Total decizii de aplicare a pedepsei	Amenda	Privarea de anumite drepturi
2023	674368	648463	519
2022	665198	649907	671
2021	610571	600814	365
2020	391596	387561	347

Așadar, contravențiile care atentează la ordinea și securitate publică se caracterizează prin următoarele aspecte: **contravențiile care atentează la ordinea publică și contravențiile care atentează la securitatea publică.**

În această ordine de idei, urmează să ne expunem asupra contravențiilor care atentează la ordinea publică, **obiectul generic** al acestora formează relațiile sociale ce țin de menținerea ordinii publice. Iar **obiectul** nemijlocit al fiecărei contravenții este determinat de caracterul valorii protejate de normă concretă [8, p. 111].

Latura obiectivă a contravențiilor ce atentează la ordinea publică în majoritatea cazurilor se manifestă prin acțiune. Totodată, **subiectul răspunderii contravențiilor nominalizate poate fi persoana fizică (conform categoriei specifice contravenției care atentează la ordinea publică) și persoana juridică (conform categoriei specifice contravenției care atentează la ordinea publică).** Iar latura subiectivă în aceste cazuri se exprimă prin intenție [8, p. 112].

În continuare, categoria de contravenții care atentează la securitatea publică, **obiectul generic** al acestor contravenții îl constituie relațiile sociale ce țin de asigurarea securității publice. Iar **obiectul** nemijlocit al fiecărui din aceste contravenții reprezintă relațiile sociale protejate de norma materială concretă prin care se are în vedere că în fiecare caz concret acțiunile ilicite al făptuitorului prevăzute de normele nominalizate.

Latura subiectivă al acestor contravenții se manifestă atât prin acțiune cât și inacțiune. Iar **subiectul** răspunderii contravenționale în cazul contravențiilor ce atentează la securitatea publică poate fi: persoana fizică (conform categoriilor specifice contravențiilor ce atentează la securitatea publică) și după caz persoana fizică și persoana juridică (conform categoriilor specifice contravențiilor ce atentează la securitatea publică) [8, p.113].

În vederea elucidării faptice a contravențiilor supuse analizei, atragem atenția asupra unui caz din practică, după cum urmează: *partidul "X" a participat la o manifestație de protest în fața Procuraturii Generale, în cadrul căruia au participat aproximativ 3800 de persoane. Astfel, în acțiunile cetățenilor implicați la protest s-au atestat o serie de provocări la adresa structurilor de forță și acțiuni cu scop de destabilizare a situației. Totodată, cerințele legale ale organelor de forță au fost ignorate, fiind depistate în mulțime persoane care instigau la dezordine și periclitarea securității publice, persoane sub influența alcoolului și cu comportament dubios. În acest sens, oamenii legii au documentat mai multe încălcări admise de participanții la protest, dintre care 26 de persoane ce aveau un comportament dubios fiind conduse la Poliție pentru identificare și documentare, printre care și 10 minori fără cineva care să-i însoțească (...). La caz, persoanele nu au respectat conduita impusă de legea cu privire la întruniri și instigare sau comiterea actelor de violență*

fiind atrase la răspundere conform legislației [9].

În concluzie, dreptul contravențional reprezintă un rol crucial și major în constatarea contravențiilor ce atentează la ordinea și securitatea publică, inclusiv în menținerea și combaterea contravenționalității, jucând un rol esențial în constatarea și sancționarea comportamentelor antisociale, care se încadrează în componența contravențiilor prevăzute în Capitolul XIX al Codului contravențional al RM. Mai mult, structura și aplicabilitatea constatării și sancționării contravenționale are la bază aplicarea principiilor de drept, precum legalitatea, egalitatea în fața legii, dreptatea și individualizarea sancțiunilor, care stau la baza protejării valorilor fundamentale ale societății și contribuția organelor competente în armonizarea conviețuirii sociale a populației. În acest sens, putem concluziona faptul că au fost delimitate contravențiile ce atentează la ordinea publică și contravențiile care atentează la securitatea publică, prin definirea obiectului lor specific și natura subiectivă a contravențiilor supuse analizei.

Îndeosebi, putem remarca faptul că contravențiile care atentează la ordinea publică, au un rol important în societate, urmărind protejarea relațiilor sociale cu privire la asigurarea ordinii sociale a unui stat, sancționând în acest sens comportamentele care contravin acestui scop. Iar în cazul contravențiilor ce atentează la securitatea publică, putem remarca faptul că acestea vizează asigurarea unui climat social de siguranță publică, inclusiv asigurat de organele competente în acest sens.

În final, este de remarcat faptul că evoluția socială, luând în calcul comportamentul indivizilor, este în permanentă schimbare, iar importanța continuă de a actualiza legislația contravențională în partea ce ține de contravențiile din categoria ordinii și securității publice este esențială, inclusiv aceste actualizări conturează eficacitatea combaterii acestor contravenții. Nu în ultimul rând, având în vedere faptul că contravențiile analizate sunt în strânsă legătură, sub latura social-națională, este bine-venită implementarea măsurilor preventive și educaționale contemporane și mai eficiente, inclusiv îmbunătățirea condițiilor autorităților competente și formării profesionale de pregătire continuă a agenților constatori și autorităților competente.

Referințe bibliografice

1. Erhan Ianuș, Reaboi Stanislav. *Fenomenul contravențional - Noțiuni și caracteristici distincte*. În: *Legea și Viața*, nr. 2(378), 2024, p. 73-83.
2. Guțuleac Victor. *Rolul și locul dreptului contravențional în sistemul național al dreptului*. În: *Revista Națională de Drept*, nr.1, 2015, p. 7-14.
3. Furdui Sergiu. *Sugestii și concluzii în legătură cu aplicarea Codului contravențional*. În: *Revista Națională de Drept*, nr.1, 2010, p. 34-43.
4. Kensel Hans. *Doctrina pură a dreptului. Ediția I*. București: Editura

Humanitas, 2000, 424 p.

5. Codul contravențional al Republicii Moldova, nr.218 din 24.10.2008. Publicat la 17.03.2017 în Monitorul Oficial nr.78-84, modificat LP136 din 06.06.24 în vigoare 07.09.24.

6. Bara Voicu. *Despre principiul legalității în activitatea administrației publice*. În: Revista Transilvană de Științe Administrative, nr. 1(4), 2000, p. 232-236.

7. Biroul Național de Statistică al RM, contravenții ce atentează la ordinea și securitatea publică pentru anii 2020-2023. [https://statbank.statistica.md/PxWeb/pxweb/ro/30 Statistica sociala/30 Statistica sociala_12 JUS_JUS060/?rxid=2345d98a-890b-4459-bb1f-9b565f99b3b9](https://statbank.statistica.md/PxWeb/pxweb/ro/30%20Statistica%20sociala/30%20Statistica%20sociala_12%20JUS_JUS060/?rxid=2345d98a-890b-4459-bb1f-9b565f99b3b9) (accesat la 29.10.2024).

8. Guțuleac Victor, Comarnițcaia Elena. *Drept contravențional. Note de curs*. Chișinău: Institutul de Științe Penale și Criminologie Aplicată, 2014.

9. IGP, după manifestația Partidului „Șor” din fața PG: „Au fost întocmite 11 procese verbale pentru contravenții ce atentează la ordinea și securitatea publică”. <https://www.zdg.md/stiri/stiri-sociale/igp-du-pa-manifestatia-partidului-sor-din-fata-pg-au-fost-intocmite-11-procese-verbale-pentru-contravenitii-ce-atenteaza-la-ordinea-si-securitatea-publica/> (accesat la 02.11.2024).

CZU: 930.25(498):004.056

ENSURING THE SECURITY OF INFORMATION AND DIGITIZING THE NATIONAL ARCHIVES OF ROMANIA

Marilena-Oana NEDELEA,

doctor în istorie, lector universitar,

Facultatea de Drept și Științe Administrative

a Universității „Ștefan cel Mare” din Suceava, România

ORCID 0000-0001-9478-7673

Rezumat

Articolul explorează importanța asigurării securității informațiilor în procesul de digitalizare a arhivelor naționale ale României. În contextul avansului tehnologic și al creșterii volumului de date digitale, digitalizarea arhivelor reprezintă o oportunitate semnificativă de conservare și accesibilitate a patrimoniului documentar. Totuși, acest proces implică riscuri majore legate de securitatea cibernetică, inclusiv accesul neautorizat, pierderea datelor și atacurile informatice.

Articolul analizează politicile, standardele și tehnologiile utilizate pentru protecția datelor arhivate, punând accent pe conformitatea cu reglementările naționale și europene în materie de protecție a informațiilor. De asemenea, se discută provocările logistice și financiare ale procesului de digitizare, precum și rolul parteneriatelor public-private în implementarea unor soluții sigure și eficiente. Lucrarea propune recomandări pentru dezvoltarea unui cadru strategic robust, care să asigure echilibrul între accesibilitatea digitală a documentelor de arhivă și protecția lor împotriva amenințărilor cibernetice. Concluziile subliniază necesitatea unei colaborări strânse între instituțiile guvernamentale, experții IT și comunitatea academică pentru a transforma arhivele naționale într-un model de referință pentru gestionarea patrimoniului cultural digitalizat.

Cuvinte-cheie: securitatea informațiilor, digitalizarea arhivelor naționale

Summary

The article explores the importance of ensuring information security in the digitization process of Romania's national archives. In the context of technological progress and the increase in the volume of digital data, the digitization of archives represents a significant opportunity for the preservation and accessibility of documentary heritage. However, this process involves major cybersecurity risks, including unauthorized access, data loss, and cyber-attacks. The article reviews the policies, standards and technologies used for the protection of archived data, with an emphasis on compliance with national and European data protection regulations. It also discusses the logistical and finan-

cial challenges of the digitization process, as well as the role of public-private partnerships in implementing safe and effective solutions. The paper proposes recommendations for the development of a robust strategic framework that balances the digital accessibility of archival documents and their protection against cyber threats. The conclusions emphasize the need for close collaboration between government institutions, IT experts and the academic community to transform national archives into a reference model for the management of digitized cultural heritage.

Keywords: security of information, digitizing the national archives.

Introduction

The digitization is meaning the informatization of some activity processes and their execution by means of computer systems and networks [5, p. 2]. Different techniques and methods are implemented by archivists in archives in order to protect and ensure the maximum usage of archival material. Digitization is one of these primary techniques. It provides maximum usage and also protection of the archival material as well [1, p. 1]. Digitization can dramatically increase accessibility, creating more ways to present your records to new and wider audiences [2, p. 1].

Electronic archiving is the conversion of documents from paper format to digital format. Electronic archiving offers the possibility of transforming the physical archive, having relatively large dimensions, into an archive kept on electronic media, accessible at any time to users with rights, in just a few seconds. An ideal system is one where you can find the information you need very quickly.

In such an archive, the document must tick two standard conditions: Long Term Validity and Long Term Preservation. The fulfillment of both conditions means that a person in the future, who will have superior technology, will have access to documents created and preserved with today's technology. Also very important is the guarantee that the documents have not undergone changes over time. The priority of the institution is the preservation of national memory, both at the level of unique documents from the heritage, but also as a volume of documents that, together, give a faithful image of a historical stage [3, p. 14].

Digitizing national archives is a critical step toward preserving cultural heritage and facilitating access to valuable historical documents. However, this process comes with inherent risks to the security of information. In Romania, safeguarding the integrity and confidentiality of archival data is essential to maintain public trust and comply with legal standards.

The Importance of Digitization

The digitization of archives enhances accessibility, reduces physical wear on original documents, and ensures long-term preservation. With digital formats, researchers, educators, and the public can easily access valuable records without geographical constraints. For instance, the digitization initiative of some public institutions allowed global access to over one million historical texts, significantly increasing research opportunities.

Is it ok to digitize the entire archive or do we limit ourselves to the essential archive that we need and are sure we need for 1000 years? Who decides this matter? Herein lies one of the great challenges of being an archivist. The society preferred to leave the selection decision on the shoulders of the archivists. In other words, let them decide, whether it is good or not, what should be preserved. The unseen part is related, as in many other situations, to costs. And when it comes to metadata—the information we add to documents to make them easier to find—prices rise exponentially [3, p. 16].

However, the transition to digital systems necessitates robust security measures to protect sensitive data.

Romania's archives, encompassing documents spanning centuries, are critical to the nation's historical and legal identity, requiring careful handling during digitization.

Collaboration between public institutions and private technology firms can bridge gaps in expertise and resources. For instance, Microsoft's partnership with public institutions provided cloud-based storage solutions with advanced security features. Such partnerships enable access to cutting-edge technologies and reduce financial burdens on public institutions.

Challenges in Information Security

The digitization of archives introduces vulnerabilities such as:

– *Cyberattacks*: Archives are potential targets for hackers aiming to exploit sensitive data. For example, a ransomware attack on a public institution can have as a result the temporary loss of access to digital records.

– *Data Loss*: Hardware failures or inadequate backup systems can lead to irreversible data loss. An incident can demonstrate the catastrophic impact of insufficient data protection.

– *Unauthorized Access*: Without proper access controls, confidential records may be exposed to misuse. This was evident in a case where a lack of authentication measures led to leaked sensitive diplomatic correspondences.

Document integrity is paramount to ensure trust in this service. The good news is that the new archive formats come with a digital seal, which, along with the access and operation logs, provides greater security. All of this must be accompanied by adequate cyber protection. However, it should be kept in mind that any archive deteriorates over time and that a lot of information can be lost.

These challenges underline the need for comprehensive strategies to secure digital archives:

-*Current Security Frameworks in Romania*: Romania's legal framework aligns with European regulations, including the General Data Protection Regulation (GDPR). However, implementation varies across institutions. A study of Romanian municipal archives revealed inconsistencies in the adoption of encryption and other cybersecurity measures. Despite these challenges, successful initiatives related to county archives' digitization projects highlight the potential for secure practices when proper resources are allocated.

-*Best Practices for Securing Digital Archives*: To address the identified challenges, the following best practices are recommended: advanced encryption (encrypting data during storage and transmission protects it from unauthorized access), multi-factor authentication (implementing this reduces the risk of unauthorized access to digital systems), regular audits (periodic security audits help identify and address vulnerabilities), disaster recovery plans (developing and testing recovery plans ensures data can be restored after incidents. For example, the national archives could employ geographically distributed backup systems, ensuring data redundancy).

America retains between 1 and 3 percent of government documents. Europe, somewhere between 10 and 12% [3, p. 20].

A comprehensive digital transformation strategy integrates blockchain technology to secure archival data. The immutability of blockchain records ensures authenticity and prevents tampering.

A National Digital Repository can implement AI-driven anomaly detection systems to monitor and prevent unauthorized access. This proactive approach will minimize security breaches.

Digitizing the national archives of Romania

Since its establishment, the Romanian National Archives have had the role of managing old documents, but also of taking over important documents from institutions. The most important public documents must be taken to the State Archives after 30 years. Only the part that is important for society is taken. The archival nomenclature sets deadlines for certain documents. The Archivist may also request other documents to be preserved. Institutions create archives and then it is negotiated which documents are kept in the National Archive. The National Archive is basically an archive of institutional archives.

A modern regulatory framework for archives – both physical and electronic – is needed. A unitary approach would be desirable, to simplify work both in state institutions and in companies. Digitization will be a gradual process: national and then local documents will gradually become available. The local administration, in particular, does not have a physical space to

keep its archives, especially the documents with which it should work day to day. A legislative framework to help them use electronic archiving will make life easier for officials, but also for citizens, through much easier access to information. Digitization should also lead to easier archiving of information.

The Authority for the Digitization of Romania is the regulatory and supervisory authority of the entire electronic digitization process and, in this process, it monitors the security and integrity of the data, the flexibility and scalability of the systems, the simplification of the archiving procedures and the standardization of the documents to be archived. The Authority for the Digitization of Romania, through the Order issued by the Ministry of Research, Innovation and Digitization, updated the “Technical Norms regarding the accreditation procedure for electronic archive administrators”, as well as the approval procedure for electronic archiving systems [6, p. 2].

By adopting this order, Romania aligns itself with the highest administrative standards at the European level. It is an effort by ADR and the Ministry of Research, Innovation and Digitization for the adoption of all encryption technologies, qualified signatures in the long term, but above all to have the possibility to adapt in the future to the evolutions of society. Throughout this endeavor, we acted to prevent discrimination between documents, applying the same security standards to all documents that will be archived electronically. Thus, as regards electronic archiving, Romania aligns itself with the new provisions of Reg. (EU) 2024/1183 of April 2024 amending Reg. (EU) no. 910/2014 regarding the establishment of the European framework for digital identity”.

Electronic archiving is another step that the Authority for Digitization of Romania and the Ministry of Research, Innovation and Digitization are taking to offer modern digital services adapted to the needs of citizens, companies and public administration. Romania develops a complex archiving system, adapted both to current needs, but especially to future ones. Each document that will be archived electronically is treated with the same responsibility in terms of security and encryption, ensuring its validity for long periods. The aim is to simplify filing procedures and introduce standardization to eliminate the differential treatment of different documents [4, p. 3].

Romania has to digitize the entire archive of the Romanian state and, of course, the several hundred million documents, some of which are over a hundred years old [3, p. 9].

Recommendations

– The following steps are essential for securing Romania’s National Archives:

– Establish a national strategy for archival digitization, prioritizing security.

- Invest in cutting-edge cybersecurity technologies.
- Conduct training programs for archival staff on best practices in information security.
- Foster international collaborations to learn from successful models.
- Leverage blockchain and AI technologies to enhance data security.
- Promote transparency through regular public updates on digitization progress and security measures.

Conclusion

Although we are in the midst of the age of digitization and it seems that we have a lot of data, it is important to decide on the information that will be of interest to us 100 years from now. Technology enables the rapid processing of large volumes of data, artificial intelligence can summarize or identify documents relevant to a subject, it is all about having these documents in digital format. However, the limits of storage space and the high energy consumption that data centers will have force us to be selective in choosing the information that will be archived [3, p. 11].

Securing the information within Romania's National Archives during digitization is both a necessity and a challenge. By adopting comprehensive security measures, learning from global best practices, and fostering collaborations, the nation can safeguard its cultural heritage while embracing the benefits of digital transformation. Future research should focus on the long-term impacts of digitization on archival management and the evolution of cybersecurity threats.

References

1. Burcak S. *Effective Digitization in Archives*. In: Journal of Balkan Libraries Union, May 2014, p. 1-15. https://www.researchgate.net/publication/286691690_Effective_Digitization_in_Archives
2. Nur Atiqah, Mohd Azim, Saiful Farik Mat Yatin, Rayson Clinsmund Anak Jensonray, Syahirah Ayub. *Digitization of Records and Archives: Issues and Concerns*. In: International Journal of Academic Research in Business and Social Sciences 8 (9), 2018, p. 170-178.
3. Arhivarea electronică – digitalizarea pe care nu vrem să o vedem. <https://digitalination.ro/digitalination-ep-18-arhivarea-electronica-digitalizarea-pe-care-nu-vrem-sa-o-vedem/> (accesat la 14.09.2024).
4. Autoritatea pentru Digitalizarea României actualizează normele pentru acreditarea administratorilor de arhive electronice din România. <https://www.adr.gov.ro/autoritatea-pentru-digitalizarea-romaniei-actualizeaza-normele-pentru-acreditarea-administratorilor-de-arhive-electronice-din-romania/> (accesat la 11.09.2024).
5. Digitalizarea patrimonială de consultare în Arhivele Naționale.

Criteria strategice. <https://arhivelenationale.ro/site/wp-content/uploads/2024/01/4.1-criterii-digitalizare.pdf>

6. ORDINUL nr. 20.717 din 9 mai 2024 pentru aprobarea Normelor tehnice privind procedura de acreditare a administratorilor de arhivă electronică și procedura de avizare a sistemelor electronice de arhivare și pentru abrogarea Ordinului ministrului comunicațiilor și societății informaționale nr. 493/2009 privind normele tehnice și metodologice pentru aplicarea Legii nr. 135/2007 privind arhivarea documentelor în formă electronică. <https://www.adr.gov.ro/wp-content/uploads/2024/05/ORDIN-nr.-20.717-din-9-mai-2024-pentru-aprobarea-Normelor-tehnice-privind-procedura-de-acreditare-a-administratorilor-de-arhiva-electronica-si-procedura-de-avizare-a-sistemelor-electronice-de-arhivare-.pdf> (accesat la 10.09.2024).

CZU: 343.12/.13

UNELE ASPECTE PRIVIND COMPETENȚA ÎN CAZUL DELEGĂRII ȘI DETAȘĂRII OFIȚERILOR DE URMĂRIRE PENALĂ ȘI A OFIȚERILOR OPERATIVI

Tudor OSOIANU,

*doctor în drept, profesor universitar,
Catedra „Procedură penală, criminalistică
și securitate informațională” a Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI
ORCID: 0000-0003-1506-4501*

Vitalie COSTIȘANU,

*doctorand,
procuror în cadrul PCCOCS
ORCID: 0000-0001-9450-012*

Rezumat

Prezentul articol este consacrat abordării unor aspecte problematice legate de respectarea regulilor de competență în cadrul delegării atribuțiilor funcționale de către reprezentanții organelor de urmărire penală către exponenții altor organe de urmărire penală, în cadrul delegării atribuțiilor funcționale atât către ofițerii de urmărire penală din cadrul altor organe de urmărire penală sau delegării atribuțiilor de urmărire penală către ofițerii de urmărire penală detașați.

În cazul delegării atribuțiilor funcționale, în fapt, reprezentanții organului de urmărire penală nu fac decât să-și delege o parte din atribuțiile funcționale către exponenții altui organ de urmărire penală, necompetent din punct de vedere material, personal sau teritorial în acel caz concret.

Această situație ridică numeroase discuții legate de faptul respectării regulilor competenței, în situația în care efectuarea unor acțiuni de urmărire penală este ordonată altor organe de urmărire penală, care nu sunt competent în acel caz concret. Mulți dintre critici consideră că acțiunile de urmărire penală astfel efectuate, de fapt nu sunt valabile și urmează a fi sancționate cu nulitate, în condițiile în care au fost efectuate de către un organ de urmărire penală necompetent pe caz.

Lămurirea situației existente pe acest domeniu nu doar că va permite o bună înțelegere a mecanismului de funcționare a instituției delegării atribuțiilor funcționale, dar cel mai important va duce la diminuarea sau la excluderea totală a problematicii existente pe caz, cu adoptarea unei poziții și a unei strategii unice pe caz, care să eficientizeze activitatea organelor de urmărire penală,

inclusiv prin delegarea corectă, oportună și în volum determinat a activității de acumulare a probatoriului către alte organe de urmărire penală.

Cuvinte-cheie: organ de urmărire penală, urmărire penală, competența organului de urmărire penală, ofițeri de urmărire penală, ofițeri de investigație, delegarea atribuțiilor funcționale, detașarea ofițerilor de urmărire penală și a ofițerilor de investigații.

Summary

This article is devoted to approaches to some problematic aspects related to compliance with the rules of competence in the delegation of functional duties by the representatives of the criminal investigation bodies to the exponents of other criminal investigation bodies, in the delegation of functional duties both to the criminal investigation officers in other bodies of criminal investigation prosecution or delegation of prosecution duties to seconded prosecution officers.

In the case of delegation of functional powers, in fact, the representatives of the criminal prosecution body only delegate part of their functional powers to the exponents of another criminal prosecution body, incompetent from a material, personal or territorial point of view in that specific case.

This situation raises numerous discussions related to the fact of compliance with the rules of competence, in the situation where the performance of criminal investigation actions is ordered to other criminal investigation bodies, which are not competent in that particular case. Many of the critics believe that the criminal investigation actions carried out in this way are in fact not valid and should be sanctioned with nullity, given that they were carried out by an incompetent criminal investigation body.

Clarifying the existing situation in this field will not only allow a good understanding of the functioning mechanism of the institution delegating functional attributions, but most importantly it will lead to the reduction, or why not, to the total exclusion of the existing problem on a case-by-case basis, with the adoption of a positions and a unique strategy per case, which would make the activity of the criminal investigation bodies more efficient, including through the correct, timely delegation and in a determined volume of the evidence accumulation activity to other criminal investigation bodies.

Keywords: prosecuting authority, criminal investigation, jurisdiction of the prosecuting authority, prosecuting officers, investigating officers, delegation of functional duties, secondment of prosecuting officers and investigating officers.

1. INTRODUCERE. Combaterea eficientă a activității infracționale este posibilă doar în cazul unei prestații imparțiale, obiective și complexe din partea organelor judiciare ca exponenți ai statului de drept. Din momentul în care a apărut conflictul penal, deci și rapoartele juridice penale, și până la soluționarea obiectivă a acestora un rol deosebit de important revine organelor de urmărire penală care dispun de competențele necesare soluționării

eficiente a respectivelor conflicte, care pe lângă caracterul obiectiv al activității prestate este ținut să acționeze maximal eficient, prin utilizarea tuturor procedeelelor și mecanismelor de influență care i-au fost puse la dispoziție prin puterea legii.

Activitatea organelor de urmărire penală în combaterea fenomenului infracțional este cea mai importantă, ori de prestația acestuia depinde realizarea eficientă a scopului procesului penal așa cum acesta a fost consacrat la art.1 alin.(2) din CPP. În acest sens statul a delegat mai multor organe de urmărire penală atribuția de a combate fenomenul infracțional, organe care urmează să acționeze nu doar, individual eficient în lupta cu acest flagel, dar pe anumite aspecte și în anumite circumstanțe să interacționeze într-o manieră în care să-și eficientizeze prestația.

Una dintre modalitățile de interacțiune eficientă a organelor de urmărire penală o reprezintă delegația atribuțiilor funcționale din partea reprezentanților unor organe de urmărire penală competente către exponenții altui organ de urmărire penală incompetent sau către ofițeri de urmărire penală și de investigații delegați temporar în structura organizatorică a organului de urmărire penală competent.

Folosirea mecanismului delegări permite cercetarea completă, obiectivă, multilaterală dar cel mai important în termeni restrânși prin folosirea inclusiv a aptitudinilor funcționale ale unor subiecți care nu reprezintă respectivul organ de urmărire penală, lărgind astfel „paleta de acțiuni” ale organului de urmărire penală competent, care, în orice caz va acționa prin exponenții săi ținuți să activeze în numele și interesul acestuia și deci și „interesul urmăririi penale”.

Cu toate acestea, folosirea mecanismului delegări atribuțiilor funcționale către alți ofițeri de urmărire penală și de investigații poate crea nenumărate inadvertențe legate de încălcarea normelor de competență care eventual poate condiționa cele mai grave consecințe sub forma nulității actelor procedurale.

2. METODOLOGIE. Având în vedere nivelul de abordare a respectivului subiect, la elaborarea acestui articol ne-am condus de principiul obiectivității, cu alte cuvinte, evenimentele au fost analizate imparțial și fără subiectivitate în prezentare și interpretare. La folosirea surselor documentare am aplicat principiul ierarhizării izvoarelor, astfel că instrumentele internaționale, constituția RM și prevederile Codului de procedură penală, au avut o valoare deosebită în raport cu celelalte legi organice. Suplimentar, a fost aplicat principiul dialecticii la analiza proceselor, evenimentelor, faptelor, în succesiunea procedurii lor, relevând cauzele și efectele acestora.

3. REZULTATE.

3.1. Potrivit art.253 alin.(1) din CPP „Urmărirea penală se efectuează de către procuror și de către organele constituite conform legii în cadrul: 1)

Ministerului Afacerilor Interne; 2) Serviciului Vamal; 3) Centrului Național Anticorupție; 4) Serviciului Fiscal de Stat”; iar potrivit alin.(2) al aceleiași norme, „Organele de urmărire penală sunt organizate în structuri centrale și structuri teritoriale și sunt reprezentate de ofițeri de urmărire penală anume desemnați în cadrul instituțiilor menționate în alin.(1) și subordonați organizațional conducătorului instituției respective”.

„Ofițerul de urmărire penală este persoana care, în numele statului și în limitele competenței sale, efectuează nemijlocit urmărirea penală în cauze penale și exercită alte activități prevăzute expres de lege” (art.1, alin.1) [1].

În aceeași ordine de idei, art.6 alin.(1) din Legea nr.59 din 29.03.2012, stabilește că „Activitatea specială de investigații se efectuează de către ofițerii de investigații ai subdiviziunilor specializate din cadrul ori subordonate Ministerului Afacerilor Interne, Ministerului Apărării, Centrului Național Anticorupție, Serviciului de Informații și Securitate, Serviciului de Protecție și Pază de Stat, Serviciului Vamal, Serviciului Fiscal de Stat și Administrației Naționale a Penitenciarelor”.

Mai mult, se interzice efectuarea măsurilor speciale de investigații de către alte autorități decât cele indicate supra (art.6, alin.2) [2].

Astfel, conform art.1321 din CPP, urmărirea penală și activitatea specială de investigații, care de fapt a fost egalată cu urmărirea penală, poate fi realizată doar de organe speciale create în cadrul unor anume autorități prin intermediul persoanelor cu funcție de răspundere (art.123 CP) [4] special abilitate cu dreptul de a acționa în numele și interesul funcțional al acestor organe.

3.2. Pentru susținerea activității organelor de urmărire penală și a celor care desfășoară activitatea specială de investigații, subiecții care le compun și acționează din numele și interesul acestora au fost delegate cu o serie de atribuții funcționale (art.57 alin.2 CPP) [3].

Cu toate acestea, sunt anumite situații în care exponenții organului de urmărire penală competent pot, după caz, delega executarea atribuțiilor lor funcționale către reprezentanții altor organe de urmărire penală sau subdiviziunilor specializate în desfășurarea activității speciale de investigații.

„Mecanismul delegării permite substituirea procesuală în îndeplinirea anumitor activități procedurale pentru rațiuni ce țin de imposibilitatea obiectivă a organului judiciar competent de a efectua anumite acte procedurale în mod nemijlocit. Dintr-o perspectivă teleologică, rolul delegării este acela de a garanta eficacitatea și operativitatea activităților procedurale, contribuind astfel la salvagardarea principiului duratei rezonabile a procesului penal” [5].

– Reieșind din prevederile legii procesual penale în vigoare (art.258, alin.1 CPP), putem distinge următoarele cazuri de delegare a atribuțiilor funcționale către exponenți altor organe de urmărire penală:

- Extinderea competenței teritoriale (art.258, alin.1 CPP) [3];
- Delegarea efectuării unor acțiuni de urmărire penală (art.270, alin.10 CPP)[3];
- Delegarea efectuării acțiunilor de urmărire penală către ofițerii de urmărire penală și ofițerii de investigații detașați [1].

Primul caz, așa cum rezultă și din titlul temeiului, în fapt reprezintă, o extindere a *competenței teritoriale*, pentru situația în care „... anumite acțiuni de urmărire penală trebuie să fie efectuate în afara teritoriului în care se face urmărirea penală” (art.258, alin.1 CPP). În acest caz, organul de urmărire penală poate purcede nemijlocit la efectuarea acțiunilor de urmărire penală sau să dispună o delegație către alt organ de urmărire penală care este ținut s-o execute într-un termen convențional de 10 zile (art.258, alin.1) [3].

Cum se poate deduce din prevederile normei de la art.258 din CPP, extinderea competenței teritoriale a organului de urmărire penală, pe teritoriul altei circumscripții administrativ-teritoriale aflată în jurisdicția altui organ de urmărire penală se realizează prin delegarea unor atribuții funcționale către organul de urmărire penală din respectiva circumscripție.

3.3. Delegația „...este un act procedural cu caracter de dispoziție (ordonanță), care poate fi dat unui organ inferior privitor la efectuarea a unor acțiuni de urmărire penală (de exemplu ascultarea unui martor, ridicarea unor obiecte și documente, efectuarea unei percheziții, sechestrarea și ridicarea corespondenței poștale, interceptarea comunicărilor, înregistrarea de imagini)” [6, p.404].

Nu suntem de acord cu faptul că, delegarea realizării unor acțiuni de urmărire penală poate fi dispusă doar unor organe ierarhic inferioare [7, p. 266]. Considerăm această opinie nefondată potrivit următoarelor raționamente:

În primul rând, potrivit legislației procesual-penale în vigoare, în Republica Moldova (în continuare RM), nu există organe de urmărire penală ierarhic superioare sau ierarhic inferioare. Pe vertical toate organele de urmărire penală sunt egale, doar că dispun de *competență materială, personală și teritorială*, distinctă.

În al doilea rând, considerăm că, delegația poate fi dispusă doar subdiviziunilor teritoriale ale aceluiași organ de urmărire penală nu și subdiviziunilor altui organ de urmărire penală. Deoarece, am asista la o situație, nu doar de expansiune a *competenței teritoriale* a organului de urmărire penală, dar și eventual, de încălcare a *competenței materiale și teritoriale* a organului de urmărire penală.

În practică, în cazul în care apare necesitatea efectuării de acțiuni de urmărire penală în alte sectoare decât cel în care se desfășoară urmărirea penală, ca regulă, toate organele de urmărire penală, delegă efectuarea acțiunilor de urmărire penală către, organul de urmărire penală al Ministe-

rului Afacerilor Interne (în continuare MAI) din sectorul respectiv. Astfel, sunt numeroase situațiile când organul de urmărire penală al Centrului Național Anticorupție (în continuare CNA) sau chiar procuraturile specializate „ordonă” efectuarea de acțiuni de urmărire penală nu subdiviziunilor sale specializate care deservesc sectorul respectiv dar organului de urmărire penală al MAI, fapt care ridică numeroase întrebări cu privire la valabilitatea acțiunilor de urmărire penală astfel realizate având în vedere *competența materială, personală* diferită a acestor organe de urmărire penală.

Considerăm că, în astfel de situații, de fapt, se încalcă *competența materială și personală* a organului de urmărire penală, ori, potrivit capitolului III din partea specială a Codului de procedură penală (în continuare CPP), *competența materială și personală* a organelor de urmărire penală și a procuraturilor specializate este strict reglementată și se poate deroga de la normele în cauză doar prin decizia motivată a Procurorului General (art.271, alin. 7 CPP) [3].

Această derogarea de la regula *competenței teritoriale* a fost determinată de necesitatea asigurării celerității procesului penal prin desfășurarea acestuia în termeni cât mai restrânși, ori în eventualitatea deplasării organului de urmărire penală în afara teritoriului deservit acest obiectiv devine din ce în ce mai greu de realizat și pe alocuri pot fi determinate cheltuieli excesive de desfășurare a urmăririi penale, legate de finanțarea deplasărilor pe întreg teritoriul RM, de către reprezentanții organului de urmărire penală competent.

Chiar dacă legislația în vigoare nu prevede expres, considerăm că, pot fi ordonate doar efectuarea de acțiuni de urmărire penală de administrare a probatoriului, nu și acțiuni procedurale cu caracter dispozitiv. Această atribuție aparținând exclusiv reprezentanților organului de urmărire penală competent.

Într-o altă ordine de idei, extinderea competenței teritoriale și deci și a delegației este limitată în timp, pentru un termen maxim de 10 zile (art.258, alin.1 CPP) [3]. Probabil tot din considerentul asigurării celerității procesului penal. În alte condiții decade necesitatea ordonării efectuării unor acțiuni de urmărire penală către un alt organ de urmărire penală.

Prin urmare, în cazul în care acțiunile de urmărire penală ordonate, au fost realizate în afara termenului de 10 zile, le-am putea considera ca fiind realizate cu încălcarea *competenței teritoriale* a organului de urmărire penală și pe cale de consecință subiecții cu drept de sesizare pot invoca acest fapt în cazul în care a fost afectat caracterul echitabil al procesului penal sau drepturile lor (art.2512 CPP) [3].

Cu toate acestea, considerăm că, eventual, termenul delegației ar putea fi prelungit prin adresarea de delegații suplimentare, ori de câte ori se impune, doar cu 10 zile.

3.4. Prin urmare, pentru a ne afla în condițiile acestui caz de expansiune a *competenței teritoriale* a organului de urmărire penală, urmează a fi întrunite următoarele condiții:

- Delegarea atribuțiilor funcționale se pot face doar între subdiviziunile teritoriale ale aceluiași organ de urmărire penală;
- Delegarea poate fi ordonată doar în spiritul celerității procesului penal;
- Extinderea competenței teritoriale prin efectul delegației este limitat în timp la termenul de 10 zile.

3.5. Nu întotdeauna delegarea de competență este legată de extinderea *competenței teritoriale* a organului de urmărire penală. Sunt situații în care complexitatea cauzei penale poate determina necesitatea antrenării la investigarea acesteia și a altor exponenți ai unor organe de urmărire penală ne competente în acel caz concret. Această decizie este dictată de necesitatea asigurării unei cercetări multilaterale, complete, obiective și în termeni proximi ai cauzei penale.

3.6. O astfel de situație, este cea reglementată de prevederile art.270 alin.(10) din CPP, care permite procurorului desemnat să exercite nemijlocit urmărirea penală de a delega efectuarea unor acțiuni procesuale, către ofițerul de urmărire penală.

Situația prezentată are în vedere doar cazurile în care procurorul exercită nemijlocit urmărirea penală (art.270 alin.(1) din CPP) nu și cazurile în care acesta conduce cu urmărirea penală.

Reieșind din logica normei citate supra, dar și din întreaga reglementare procesual penală nu este clar, cărui ofițer/ ofițeri de urmărire penală poate procurorul să-și delege atribuțiile funcționale în vederea realizării anumitor acțiuni procedurale.

Interpretând *stricto sensu* prevederile legale am putea considera că procurorul desemnat să exercite urmărirea penală își poate delega atribuțiile către oricare ofițer de urmărire penală din cadrul oricărui organ de urmărire penală al oricărei autorități, indiferent de competențele sale funcționale, șarja de lucru și legătura cu procuratura teritorială din care face parte respectivul procuror, ceea ce este inadmisibil.

Într-o altă abordare, se consideră că, procurorul își poate delega atribuțiile funcționale doar către ofițerii de urmărire penală din cadrul organului de urmărire penală în care procuratura teritorială din care face parte conduce cu urmărirea penală.

Această abordare este inadmisibilă ori exercitarea urmăririi penale și conducerea urmăririi penale sunt două activități distincte care nu au nimic în comun. Dacă în cadrul conducerii urmăririi penale procurorul supraveghează și verifică legalitatea acțiunilor de urmărire penală efectuate de organul de urmărire penală, atunci, în cadrul exercitării urmăririi penale,

procurorul acționează ca un veritabil organ de urmărire penală (art.52, alin. 1, pct.2,3 CPP) [3].

3.6. Chiar dacă practica nu este uniformă pe acest segment, considerăm că eventual procurorul își poate delega din atribuțiile funcționale doar către ofițerul/ ofițerii de urmărire penală din cadrul organului de urmărire penală în cadrul căruia respectiva procuratură specializată conduce urmărirea penală.

Sunt o serie de practicieni, mai cu seamă cei care activează în cadrul Procuraturii Anticorupție, care consideră că procurorul poate delega efectuarea acțiunilor de urmărire penală doar către ofițerii de urmărire penală incluși în grupul de urmărire penală creat în respectiva cauză penală [3].

În opinia noastră, acestea sunt două situații distincte de delegare a atribuțiilor de urmărire penală către ofițerii de urmărire penală, deoarece, una este reglementată de art.270 alin.(8) din CPP iar cealaltă de prevederile art.270 alin.(10) din CPP.

Și în primul caz și în cel de al doilea, competențele nu pot fi delegate oricărui ofițer de urmărire penală, ci doar ofițerilor de urmărire penală din cadrul organului de urmărire penală în care procuratura teritorială conduce urmărirea penală. Prin urmare, considerăm necesar ca, în dispozițiile normelor de la art.270 alin.(8) din CPP și respectiv art.270 alin.(10) din CPP să fie efectuate precizările de rigoare.

3.7. Reieșind din prevederile legale și aprecierile efectuate supra putem constata că procurorul își poate delega din competențe către un ofițer de urmărire penală cu respectarea următoarelor condiții:

De regulă, urmărirea penală se efectuează nemijlocit de către procurorul desemnat să o exercite și doar în anumite circumstanțe, anumite acțiuni de urmărire penală, altele decât cele cu caracter decizional, pot fi dispuse ofițerului/ ofițerilor de urmărire penală;

Pot fi delegate competențe doar ofițerului/ ofițerilor de urmărire penală din cadrul organului de urmărire penală condus fie printr-o ordonanță motivată a organului ordonator către ofițerul de urmărire penală vizat sau printr-o indicație scrisă către ofițerul de urmărire penală membru al grupului de urmărire penală constituit pe caz;

Delegarea competențelor către un ofițer de urmărire penală trebuie să fie motivată în fiecare caz concret.

Având în vedere, pe de o parte, prevederile art.270 din CPP, care reglementează competența materială și personală a procurorului la efectuarea urmăririi penale, dar și constatările efectuate supra, apare firească întrebarea: dacă în eventualitatea efectuării acțiunilor de urmărire penală de către ofițerul de urmărire penală nu se încalcă *competența funcțională* și pe cale de consecință cea *materială* și *personală* a procurorului și nu poate fi contes-

tată valabilitatea actelor procedurale astfel realizate?

3.8. Considerăm că, în măsura în care au fost respectate condițiile expuse supra privind delegarea atribuțiilor funcționale ale procurorului către ofițerul/ ofițerii de urmărire penală, membri ai grupului de urmărire penală, bu se pune problema încălcării competenței procurorului, potrivit următoarelor raționamente:

În primul rând, atragem atenția că delegarea unor atribuții ofițerului de urmărire penală în niciun caz nu este determinată de ipoteza imposibilității realizării respectivelor acțiuni de urmărire penală de însuși procurorul, care teoretic dispune de toate competențele funcționale și aptitudinile profesionale de a desfășura întreaga urmărire penală și deci de a efectua oricare dintre acțiunile de urmărire penală ca un veritabil organ de urmărire penală.

3.9. Totodată, delegarea atribuțiilor funcționale către ofițerul de urmărire penală nu este limitată la un anumit număr de acțiuni de urmărire penală care pot fi dispuse organului de urmărire penală. Eventual procurorul poate delega întreg spectru acțiunilor de urmărire penală de efectuat către ofițerii de urmărire penală, membri ai grupului de urmărire penală, cu excepția actelor de dispoziție, despre care s-ar putea afirma că reprezintă o *competență funcțională exclusivă* a procurorului. Altminteri, în practică, în multe cazuri procurorul delegă efectuarea acțiunilor de urmărire penală către alți membri ai grupului de urmărire penală, el asumându-și doar misiunea de a coordona și de a conduce activitatea grupului de urmărire penală.

Nu considerăm că prin delegarea unor atribuții către ofițerul de urmărire penală se încalcă regulile competenței. Aceasta fiind mai degrabă o excepție de la regula de bază. Ori, pe de o parte, această excepție este reglementată expres de legea procesual penală ceea ce denotă că legea nu este o structură rigidă, pe de altă parte, delegarea atribuțiilor nu este un imperativ ci doar discreția procurorului, care, după cum am indicat supra, își poate asuma executarea tuturor acțiunilor de urmărire penală.

3.10. Într-o altă ordine de idei, chiar și în eventualitatea delegării efectuării unor acțiuni de urmărire penală unui ofițer de urmărire penală, acțiunile de urmărire penală astfel realizate, urmează a fi considerate ca, fiind executate de procuror. Or, ofițerul de urmărire penală acționează exclusiv, la indicația, sub conducerea, supravegherea, controlul procurorului, activând în numele și sub răspunderea acestuia (art.270, alin.10 CPP) [3]. Ceea ce înseamnă că acțiunile de urmărire penală realizate de ofițerul de urmărire penală urmează a fi considerate ca fiind realizate de procuror, care și poartă răspundere cu referire la calitatea și legalitatea lor.

3.11. În cazurile de competență exclusivă a procurorului, legalitatea administrării probatoriului și respectarea normelor competenței, se apreciază prin raportare la procuror și nu din perspectiva ofițerului de urmărire penală

căruia i-au fost delegate efectuarea unor anumite acțiuni de urmărire penală.

Atragem atenția, că motivele delegări unor competențe către ofițerul de urmărire penală pot fi dintre cele mai diverse și să aibă în vedere complexitatea cauzei penale, anumite împrejurări care împiedică sau fac dificilă implicarea procurorului la efectuarea urmăririi penale, în termeni proximi, dar și discreția acestuia de a organiza efectuarea eficientă a urmăririi penale.

3.12. Având în vedere realitatea practică, în care procurorul delegă către ofițerul de urmărire penală efectuarea de acțiuni de urmărire penală, printr-o ordonanță formulată *in abstracto*, sau și mai grav fără a-și motiva necesitatea delegări efectuării acțiunilor de urmărire penală de un subiect al altui organ de urmărire penală. În aceste condiții, apare firească întrebarea, dacă în astfel de situații nu se încalcă normele privind *competența materială* și *personală* a procurorului și pe cale de consecință, dacă actelor procedurale astfel realizate nu le este afectată valabilitatea fiind necesară sancționarea lor cu nulitatea?

În opinia noastră, pentru a evita, eventualele situații de conflict, considerăm oportun, ca în fiecare caz concret, ordonanțele de delegare a competențelor să fie motivate și să conțină mențiuni cu privire la acțiunile de urmărire penală concrete, de executat, volumul acestora și termenele limită.

3.13. Cu referire la situația menționată la lit.c), atragem atenție că și aceasta este o formă de delegare cu unica deosebire că delegația se adresează ofițerilor de urmărire penală și ofițerilor de investigații care au fost detașați și își desfășoară activitatea în cadrul procuraturilor specializate.

3.14. Potrivit art.6, alin.(1) din Legea nr.159 din 07.07.2016 [8], „În cadrul procuraturii specializate activează ofițeri de urmărire penală, ofițeri de investigații, consultanți, specialiști, personal tehnic și administrativ în limita posturilor prevăzute în statul de personal aprobat de procurorul-șef al procuraturii specializate”; iar art.7 alin.(1) din aceeași lege stabilește că „Ofițerii de urmărire penală, ofițerii de investigații și specialiștii care urmează să activeze în procuratura specializată sunt selectați în mod individual de către procurorul-șef al procuraturii specializate și sunt detașați de la alte instituții pentru o perioadă de până la 5 ani, care poate fi reînnoită pe o altă perioadă de până la 5 ani. Detașarea se face prin ordinul Procurorului General, cu avizul prealabil al conducătorului instituției în care activează persoana detașată și cu acordul scris al acesteia din urmă”.

Prin urmare, în cadrul procuraturilor specializate (PA și PCCOCS) activează și ofițeri de urmărire penală și de investigații detașați, cărora le pot fi delegate anumite competențe la efectuarea urmăririi penale în anumite cauze penale concrete.

Și aceasta este o formă de delegare a competențelor doar că ofițerilor de urmărire penală le este delegată efectuarea acțiunilor de urmărire penală

temporar sunt detașați și activează în cadrul organului de urmărire penală competent să exercite urmărirea penală.

3.15. Spre deosebire de situația expusă supra, nu putem vorbi despre un caz de declinare a competenței organului de urmărire penală, ori acțiunile de urmărire penală sunt efectuate de exponenți ai organului de urmărire penală competent (procuraturile specializate) și nu contează faptul că aceștia activează în cadrul acestui organ cu titlul permanent sau sunt detașați pentru o anumită perioadă, ori „Ofițerii de urmărire penală, ofițerii de investigații și specialiștii în diverse domenii de competență, detașați, precum și consultantul procurorului se subordonează din punct de vedere administrativ procurorului-șef al procuraturii în care a fost angajat, iar din punct de vedere procesual, se subordonează procurorului care conduce investigația, în care au fost desemnați să activeze” [9].

Reiterăm faptul că, subiecți a raporturilor juridice de competență sunt organele de urmărire penală, inclusiv Procuratura, în situația în care această exercită urmărirea penală, dar nu exponenți acestora, prin urmare, toate acțiunile de urmărire penală efectuate de persoanele cu funcție de răspundere care acționează din numele și interesul acestora urmează a fi considerate efectuate de organul de urmărire penală propriu-zis, dar nu de subiecții individuali care le compun.

3.16. Totuși, un lucru rămâne incert, legat de modul în care urmează a fi angajată prestația ofițerilor de urmărire penală și ofițerilor de investigație detașați în cadrul procuraturilor specializate.

În opinia noastră, pot fi folosite ambele mecanisme de delegare a competențelor funcționale reglementate de prevederile alin.(8) și (10) ale art.270 din CPP. Adică procurorul din cadrul procuraturilor specializate desemnat să efectueze nemijlocit urmărirea penală într-o cauză penală anume, poate printr-o ordonanță motivată dispune unui ofițer de urmărire penală efectuarea unor acțiuni de urmărire penală cu excepția celor cu caracter decizional sau după caz poate oferi anumite indicații în cadrul grupului de urmărire penală constituit în acea cauză penală, inclusiv cu implicarea ofițerilor de urmărire penală detașați.

Având în vedere complexitatea cauzelor penale investigate de procuraturile specializate, pentru a asigura cercetarea completă, obiectivă și în termeni proximi a cauzelor penale, procurorul-șef al respectivelor instituții dispune crearea grupurilor de urmărire penală (art.270, alin.10 CPP) [3], cu includerea în componența acestora și a ofițerilor de urmărire penală detașați iar procurorul conducător al grupului de urmărire penală, la rândul său dispune crearea unui grup de ofițeri de investigație din rândul celor detașați.

Atragem atenție că, „Ofițerii de urmărire penală, ofițerii de investigații și specialiștii în diverse domenii de competență, detașați, își desfășoară activi-

tatea numai la indicația și sub controlul procurorilor din cadrul procuraturii specializate...” [10], ceea ce înseamnă că responsabilitatea acțiunilor procesuale efectuate revine procurorului care exercită nemijlocit urmărire penală.

3.17. Unicul aspect, care determină anumite dificultăți legate de detașarea ofițerilor de urmărire penală și a celor de investigație este determinat de faptul că, statutul și procedura de detașare a acestora nu este prevăzută de CPP, dar de textul altor legi organice. Ori, potrivit prevederilor art.7 alin. (1) din CPP „Procesul penal se desfășoară în strictă conformitate cu principiile și normele unanim recunoscute ale dreptului internațional, cu tratatele internaționale la care Republica Moldova este parte, cu prevederile Constituției Republicii Moldova și ale prezentului cod”, ceea ce înseamnă că alte acte normative nu pot conține prevederi procesuale penale care să completeze, să substituie sau să anuleze prevederile CPP.

În acest sens este relevantă practica Curții Constituționale care a statuat că „În vederea unificării cadrului legal procesual și excluderii prevederilor confuze și contradictorii, în scopul respectării drepturilor și libertăților fundamentale ale tuturor persoanelor implicate în procesul penal, legiuitorul a stipulat că normele juridice cu caracter procesual din alte legi naționale pot fi aplicate numai cu condiția că sunt incluse în Codul de procedură penală. O asemenea tehnică legislativă este de natură să asigure eliminarea inadvertențelor între prevederile Codului de procedură penală și normele procesuale penale cuprinse în alte legi, aplicarea coerentă, certă și uniformă a normelor respective, astfel încât să se poată garanta respectarea deplină a drepturilor și libertăților fundamentale ale omului” [12].

În aceeași hotărâre Curtea subliniază că „Codul de procedură penală determină ordinea procesuală, limitele și modalitățile activității organelor judiciare pe teritoriul republicii. Fiind o lege organică, din punct de vedere al dispozițiilor constituționale generale statuate de art.72, Codul de procedură penală nu are prioritate față de alte legi organice, însă ca lege specială, după regulile generale ale dreptului, indiferent de data adoptării, el dobândește superioritate față de alte legi organice după principiul *lex specialis derogat generali*. Prin urmare, legiuitorul, în scopul realizării principiilor constituționale ale statului de drept, asigurării legalității și protecției drepturilor și libertăților fundamentale ale persoanei în sfera justiției penale, codificând normele care reglementează modul de desfășurare a urmăririi penale și de judecare a cauzei penale în instanța de judecată, a fost în drept să legifereze prioritatea Codului de procedură penală față de alte legi ce reglementează relații de aceeași natură” [12].

De remarcat că legea procesuală penală nu conține nici dispoziții de blanșetă, care măcar și teoretic ne-ar permite să facem trimitere la prevederile legilor organice citate supra în materie de detașare a ofițerilor de urmărire penală și a celor de investigație, cu excepția prevederilor de la art.138⁷ alin.(2)

din CPP, care prevede că controlul transmiterii sau primirii banilor, a serviciilor, ori a altor valori materiale sau nemateriale, se efectuează inclusiv de către *ofițerii de investigații detașați la procuraturile specializate*.

Am putea afirma că, legile organice care reglementează statutul și procedura detașării ofițerilor de urmărire penală și a celor de investigații de fapt conțin *norme juridice cu caracter procesual* (art.2, alin.4 CPP) [3]. Dar până la moment, nu există o interpretare oficială a acestei noțiuni. Ori, dreptul exclusiv de interpretare a prevederilor legale în vigoare revine legislativului [13].

Având în vedere situația raportată considerăm absolut necesar ca Legislatorul să intervină cu modificări la nivelul CPP și să introducă mențiuni cu privire la statutul, procedura de delegare a ofițerilor de urmărire penală și a celor de investigații și cu privire la procedura angajării prestației lor de către procuraturile specializate.

4. CONCLUZII

4.1. Generalizând informația abordată surpa, putem concluziona cu privire la următoarele aspecte de relevanță:

Delegarea reprezintă nu o substituție în competență a organelor de urmărire penală, ci mai degrabă „o propagare de competență” special instituită prin puterea legii pentru a asigura cercetarea completă, obiectivă și în termeni proximi a unei cauze penale, care implică dispunerea efectuării unor acțiuni procedurale către exponenții unui organ de urmărire penală altul decât organul competent.

Delegarea nu reprezintă o măsură arbitrară, ci mai degrabă o decizie discreționară impusă de anumite condiții obiective așa ca complexitatea cauzei penale, necesitatea efectuării unui volum mare de acțiuni de urmărire penală, concomitente sau în diferite sectoare, timpul limitat de acțiune, etc., dar niciodată de incapacitatea profesională a subiectului ordonator.

4.2. Delegarea ca extensie a competenței teritoriale se realizează doar în cazul în care sunt necesare efectuarea acțiunilor de urmărire penală în alt sector decât cel în care se desfășoară urmărirea penală și poate fi dispusă exclusiv subdiviziunilor teritoriale ale organului de urmărire penală care este competent să efectueze urmărirea penală în respectivul caz.

Delegarea în cazul extinderii teritoriale a competenței nu poate fi dispusă subdiviziunilor teritoriale ale altui organ de urmărire penală, deoarece am asista la un caz de încălcare a *competenței materiale sau personale* a organului de urmărire penală.

4.3. Procurorii procuraturilor teritoriale, în cazul exercitării nemijlocite a urmăririi penale, printr-o ordonanță motivată, pot dispune efectuarea unor acțiuni de urmărire penală ofițerilor de urmărire penală din cadrul organului de urmărire penală cu care procuratura teritorială conduce cu urmărirea penală, cu excepția acțiunilor de urmărire penală cu caracter dispozitiv.

Această situație nu poate fi considerat că fiind o încălcare a normelor de competență din simplu considerent că, nu se substituie organul de urmărire penală. Urmărirea penală continuând a fi efectuat de procuror și chiar dacă anumite acțiuni de urmărire penală sunt realizate de ofițerul de urmărire penală, acesta acționează doar la indicația și în limita delegației adresate, efectuând acțiunile de urmărire penală în numele și interesul ordonatorului, care de fapt și poartă răspundere pentru calitatea și legalitatea urmăririi penale. Am putea spune că, ofițerul de urmărire penală însărcinat acționează ca un veritabil mandatar.

Decizia de delegare poate fi bazată pe orice criteriu obiectiv așa ca complexitatea cauzei penale, necesitatea efectuării mai multor acțiuni de urmărire penală concomitent, necesitatea efectuării acțiunilor de urmărire penală în termeni restrânși cu acoperirea unor teritorii întinse.

Totodată, ordonanța de împuternicire a organului de urmărire penală, trebuie să conțină referințe exprese la acțiunea, complexul de acțiuni procedurale pe care urmează să le realizeze ofițerul de urmărire penală astfel însărcinat.

În eventualitatea în care, în ordonanța de delegare întocmită în ordinea prevederilor art.270 alin.(10) din CPP, nu sunt indicate expres actele procedurale de realizat și acțiunile de urmărire penală ordonate, există riscul că va fi afectată valabilitatea tuturor acțiunilor procesuale realizate prin prestația ofițerului de urmărire penală coapta în acest sens.

4.4. În cazul detașării ofițerilor de urmărire penală și a ofițerilor de investigație situația este similară cele indicate la pct.4.3., cu unica deosebire că ofițerii de urmărire penală cât și cei de investigație, măcar și temporar activează în cadrul procuraturii specializate care de fapt și efectuează urmărirea penală într-o cauză concretă și se subordonează administrativ procurorului-șef al respectivelor instituții iar procesual procurorului care efectuează nemijlocit urmărirea penală.

În situația de față nu se pune problema încălcării regulilor de competență așa cum exercitarea urmăririi penale se face de procuratura specializată și nu are importanță calitatea subiecților care au fost desemnați să acționeze din numele și interesul acesteia, în condițiile în care temeiul aflării acestora în structura respectivului organ este unul legal și aceștia dispun de abilitățile profesionale necesare efectuării urmăririi penale într-un caz concret.

4.5. Unica chestiune care trezește semne de întrebare este legată de faptul că procedura de delegare și de angajarea serviciilor ofițerilor de urmărire penală și de investigații delegați nu este reglementată expres de legea procesual penală ca lege specială dar de ale legi organice.

4.6. Pentru clarificarea situației create considerăm necesar de a opera modificări în conținutul normei de la art.55 alin.(1) din CPP, aceasta urmând să poarte următorul conținut „Urmărirea penală se efectuează de către ofițerii

de urmărire penală desemnați ai organelor de urmărire penală prevăzute în art.56 și ofițerii de urmărire penală detașați în cadrul procuraturilor specializate care efectuează acțiuni de urmărire penală în condițiile prezentului cod”.

Urmează a fi operate modificări în conținutul normei de la art. 253 alin. (2) din CPP, care urmează să poarte următorul conținut „Organele de urmărire penală sunt organizate în structuri centrale și structuri teritoriale și sunt reprezentate de ofițeri de urmărire penală anume desemnați în cadrul instituțiilor menționate în alin.(1) și subordonați organizațional conducătorului instituției respective, cu excepția ofițerilor de urmărire penală detașați”.

4.7. Urmează a fi operate modificări la nivelul art. 57² alin. (2) din CPP, care operează cu noțiunea de „ofițerii de investigații care activează în cadrul procuraturilor specializate”. Ori, procuraturile specializate nu dispun de proprii ofițeri de urmărire penală și ofițeri de investigații, aceștia putând fi delegați după caz din cadrul subdiviziunilor specializate în care activează.

Prin urmare, în noua redacție art. 57² alin. (2) din CPP, urmează să aibă următorul conținut „În cadrul procesului penal pot efectua măsuri speciale de investigații doar ofițerii de investigații care activează în cadrul Ministerului Afacerilor Interne, al Centrului Național Anticorupție, al Serviciului Vamal, al Serviciului Fiscal de Stat și al Administrației Naționale a Penitenciarelor și care au fost delegați în cadrul procuraturilor specializate”.

5. PERSPECTIVE

Având în vedere, pe de o parte, circumstanțele stabilite în cadrul acestui studiu, iar, pe de altă parte, rolul deosebit pe care-l au procuraturile specializate, în combaterea fenomenului infracțional, așa cum în competența acestora au fost atribuite o serie de infracțiuni cu un grad de complexitate și dificultate ridicat, buna cercetare a cărora impune efortul cooperat al mai multor actori procesuali: procurori, ofițeri de urmărire penală și ofițeri de investigație. Considerăm necesar ca prezentul studiu să fie continuat, mai ales din perspectiva evaluării posibilități organizării procuraturilor specializate în cadrul unor structuri autonome cu personal divers care să includă nu doar procurori cu un anumit nivel de pregătire, ci și ofițerii proprii de urmărire penală și ofițeri de investigație care, în perspectivă să nu fie necesar să fie delegați din cadrul altor structuri.

Referințe bibliografice

1. Legea Republicii Moldova nr.333 din 10.11.2006 privind statutul ofițerului de urmărire penală. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 22.12.2006, nr. 195-198 art. 918.

2. Legea Republicii Moldova privind activitatea specială de investigații: nr.59 din 29.03.2012. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 08.06.2012, Nr.113-118 art.373.

3. Codul de procedură penală al Republicii Moldova nr.122-XV din 14.03.2003. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 07.06.2003, nr.248-251.

4. Codul penal al Republicii Moldova: nr. 985 din 18 aprilie 2002. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 14.04.2009, nr.72-74 art.195.

5. Înalta Curte de Casație și Justiție – completul pentru dezlegarea unor chestiuni de drept în materie penală. Decizia nr.65 din 02.10.2023 referitoare la aplicarea dispozițiilor art.324 alin.(3) din Codul de procedură penală, a art.56 alin.(3) din Codul de procedură penală și a art.7 alin.(1) și alin.(6) din Ordonanța de urgență nr.78 din 16.11.2016 a Guvernului României[online]. În *Monitorul Oficial* nr.960 din 24.10.2023 [citat 03.10.2024]. Disponibil: <https://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocument/275593>

6. Botezatu R., Dolea Ig., Roman D., ș.a. *Codul de procedură penală: comentariu*. Chișinău: Cartier, 2005, 768 p.

7. Osoianu Tudor, Ostavciuc Dinu. *Urmărirea penală*. Chișinău: Cartea Militară, 2021 (F.E.P. „Tipografia Centrală”), 494 p.

8. Legea Republicii Moldova cu privire la procuraturile specializate nr.159 din 07.07.2016. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 30.07.2016, Nr. 245-246 art. 519.

9. Regulamentul Procuraturii, aprobat prin ordinul Procurorului General nr.33/3 din 03.05.2022. <https://procuratura.md/sites/default/files/2023-01/Regulamentul%20Procuraturii.pdf> (accesat la 01.10.2024).

10. Regulamentul de activitate al Procuraturii Anticorupție, aprobat prin ordinul Procurorului General nr.8/28 din 17.02.2017. <https://procuratura.md/sites/default/files/2023-01/Regulamentul%20Procuraturii%20Anticorupt%CC%A6ie.pdf> (accesat la 01.10.2024).

11. Regulamentul de activitate al Procuraturii pentru Combaterea Criminalității Organizate și Cauze Speciale, aprobat prin ordinul Procurorului General nr. 7/28 din 17.02.2017. <https://procuratura.md/sites/default/files/2023-01/Regulamentul%20de%20activitate%20al%20PCCOCS.pdf> (accesat la 01.10.2024).

12. Hotărârea Curții Constituționale nr.1 din 22.01.2008 privind controlul constituționalității art.2 alin.(1) și alin.(4) din Codul de procedură penală [online]. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova* 25-27/1, 05.02.2008. <https://constcourt.md/ccdocview.php?tip=hotariri&docid=86&l=ro> (accesat la 03.10.2024).

13. Decizia Curții Constituționale nr.8 din 09.11.2015 de inadmisibilitate a sesizării nr.41g/2015 privind excepția de neconstituționalitate a articolului 4 alin.(4) din Legea nr. 333 din 10 noiembrie 2006 cu privire la statutul ofițerului de urmărire penală [online]. <https://www.constcourt.md/public/ccdoc/decizii/ro-d82015ro776fd.pdf> (accesat la 04.10.2024).

CZU: 347.962:343.1

ÎNCHEIEREA INTERLOCUTORIE EMISĂ ÎN PRIVINȚA JUDECĂTORILOR – RISC LA ADRESA INDEPENDENȚEI JUSTIȚIEI

Andrei CAZACICOV,

doctor în drept,

judecător, Judecătoria Chișinău, sediul Buiucani,

lector universitar, Catedra „Drept penal și criminologie”

a Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI

ORCID: 0000-0003-1117-1684

Mihail OSADCII,

master în drept,

judecător, Judecătoria Cahul, sediul Cantemir

ORCID: 0000-0001-7358-1844

Ana BOLOGAN,

master în drept,

judecător, Judecătoria Chișinău, sediul Ciocana

ORCID: 0009-0004-4548-9660

Rezumat

Prezentul studiu este dedicat analizei fenomenului jurisprudențial de adoptare a încheierilor interlocutorii față de judecătorii instanțelor judecătorești ierarhic inferioare, sub aspectul riscului de subminare a independenței Justiției, denigrare a competențelor judecătorilor concreți, diminuarea imaginii sistemului judecătoresc în ochii justițiabililor. Înțelegerea corectă a instituției încheierilor interlocutorii emise pe marginea hotărârilor judecătorești pronunțate este în măsură să excludă riscurile sesizate, fapt ce va contribui la consolidarea democratică a statului de drept.

Cuvinte-cheie: încheiere interlocutorie, independență, decizie arbitrară, sesizare, justiție.

Summary

This study is dedicated to the analysis of the jurisprudential phenomenon of the adoption of interlocutory decisions against the judges of hierarchically lower courts, under the aspect of the risk of undermining the independence of the Justice, denigrating the competences of specific judges, diminishing the ima-

ge of the judicial system in the eyes of litigants. The correct understanding of the institution of the interlocutory decisions issued with reference to pronounced court decisions is able to exclude the reported risks, a fact that will contribute to the democratic consolidation of the rule of law.

Keywords: *interlocutory decision, independence, arbitrary decision, complaint, Justice.*

Introducere. În baza dispozițiilor art. 116 din Constituție [9], judecătorii instanțelor judecătorești sunt independenți [...]. Deciziile privind [...] cariera acestora trebuie să fie adoptate în baza unor criterii obiective, bazate pe merit, și a unei proceduri transparente, în condițiile legii.

Un sistem judiciar independent și onorabil este garanția unui proces echitabil [5]. Judecătorul va apăra și va servi ca exemplu de independență a justiției, atât sub aspect individual, cât și sub aspect instituțional. În exercitarea atribuțiilor sale judiciare, judecătorul trebuie să fie independent față de colegii săi magistrați în legătură cu deciziile sale, pe care el este obligat să le ia independent [11, p. 52]. Este absolut imperios ca judecătorul să poată face față atât influențelor din exterior, cât și îndeosebi celor din interior.

Actualmente, se observă tot mai pronunțat o tendință jurisprudențială a instanțelor ierarhic superioare de a adopta încheieri interlocutorii în privința judecătorilor instanțelor judecătorești ierarhic inferioare, în temeiurile și limitele prevăzute de lege. Totuși, această tendință este mai accentuată în zona de sud a țării (circumscripția Curților de Apel Comrat și Cahul), decât în cea centrală (Curtea de Apel Chișinău) și cea nordică (Curtea de Apel Bălți). Încheieri interlocutorii vizând judecători concreți sunt emise adesea de Curtea Supremă de Justiție.

Adoptarea încheierii interlocutorii în privința judecătorului concret poate constitui un risc la adresa independenței Justiției, de natură să diminueze încrederea societății în instanțele judecătorești, dar și să afecteze grav imaginea sistemului judecătoresc.

Metodele și materialele aplicate. În prezentul studiu au fost folosite pe larg metoda analizei, sintezei, logicii, interpretării literare. Materialele utilizate se rezumă la actele normative relevante, publicațiile științifice din domeniu, dar și la materialele cauzelor penale concrete.

Discuțiile și rezultatele obținute. Prevederile art. 218, alin. (1) Cod de procedură penală [7] și art. 450, alin. (2) Cod contravențional [4], statuează obligația instanțelor de judecată să emită încheieri interlocutorii prin care faptele de încălcare a legalității și a drepturilor omului să se aducă la cunoștința organelor respective, persoanelor cu funcție de răspundere și procurorului.

În ceea ce privește însuși instanțele de judecată, în privința acestora

[adică a hotărârilor judecătorilor care le reprezintă] de asemenea pot fi emise încheieri interlocutorii de instanțele ierarhic superioare, în temeiul art. 435, alin. (6) Cod de procedură penală, art. 474, alin. (2) Cod contravențional și, relativ recent [2, p. 462], art. 445, alin. (1¹) Cod de procedură civilă [6], art. 248, alin. (2) Cod administrativ [3], însă doar în cazul în care hotărârea/decizia este arbitrară sau se bazează în mod determinant pe aprecierea vădit nerezonabilă a probelor.

Totodată, la emiterea încheierilor interlocutorii de instanțele de apel și recurs, acestea urmează a fi expediate în adresa Inspecției Judiciare de pe lângă Consiliul Superior al Magistraturii.

Din start se remarcă faptul că garanțiile unui proces echitabil în materie penală, stabilite de către Curtea Europeană a Drepturilor Omului, sunt aplicabile în egală măsură și procedurilor disciplinare (cauza *Vanjak versus Croația*, 14 ianuarie 2010) [20].

La emiterea încheierii interlocutorii din 19.10.2023 [29], s-a constatat că „fiind în prezența unui termen de prescripție restrâns pentru infracțiunea în cauză, **instanța de fond** urma să-și organizeze examinarea cauzei penale nominalizate într-un mod mai rapid, fără a admite cereri neîntemeiate de amânare din partea părților, sau să dispună amânarea ședințelor de judecată pe perioade îndelungate cum s-a constatat în cazul din speță”.

La caz, după părerea noastră, înlocuirea judecătorului [la 26.04.2022] după mai mult de un an de la sesizarea instanței [din 21.04.2021] și aflarea judecătorului în concediu medical poate fi imputată în vina instanței, dar nicidecum a judecătorului concret. Din această perspectivă nu este clară poziția Curții de Apel de sesizare a Consiliului Superior al Magistraturii pe marginea acțiunilor judecătorului, dar nu a instanței judecătorești.

Așadar, spre exemplu, în cauza din 23.02.2018 [19], Plenul Colegiului disciplinar a constatat că judecătorul nu poartă răspundere pentru activități precum expedierea cauzei la curtea de apel, aceasta intrând în competența și, respectiv, fiind responsabilitatea angajaților Secției de documentare și evidență a judecătoriei.

De asemenea, din memoriul încheierii judecătorești rezultă că instanța de fond a amânat ședințele de judecată la cererea părților doar în două cazuri: 1) pentru a asigura prezența martorilor și 2) pentru aducerea silită a inculpatului. În cazul în care aceste cereri sunt neîntemeiate, iar instanța nu trebuia să le admită, rezultă *per absurdo* că se admite examinarea cauzei în mod incomplet, fără cercetarea deplină a probelor și audierea părților procesului judiciar, adică cu neglijarea condițiilor generale ale judecării cauzelor (Titlul II, Capitolul I al Părții Speciale a Codului de Procedură penală).

Amânarea ședințelor de judecată pe perioade îndelungate poate fi imputată în vina judecătorului doar în raport cu numărul de cauze aflate

în gestiune, prioritatea cauzelor examinate în conformitate cu prevederile art. 20, alin. (3) Cod de procedură penală, dar și termenele de amânare în alte cauze similare din gestiunea judecătorului. În caz contrar, volumul exagerat de mare de lucru al judecătorilor instanțelor de fond justifică întru totul amânările ședințelor de judecată pe termene „îndelungate”. De exemplu, aflarea în gestiunea judecătorului a unui număr de doar 350 de cauze, examinarea fiecăreia din ele impunând cel puțin 30 de minute într-o zi de muncă de 8 ore, determină conjunctura în care amânarea examinării cauzei până la viitoarea ședință de judecată va fi de cel puțin o lună. Realitățile însă demonstrează ferm că nu toate ședințele sunt atât de scurte (de 30 minute), volumul de muncă nu este atât de mic (de doar 300+ cauze în gestiune), iar judecătorul dispune și de alte atribuții pe lângă desfășurarea ședințelor de judecată (soluționarea cererilor, cercetarea cauzelor parvenite, primirea în procedură, remiterea de cereri și interpelări, verificarea proceselor-verbal și actelor emise de grefieri/ asistenți judiciari, auto-instruirea obligatorie, analiza modificărilor legislative recente etc.).

Remediul eficient al încălcării dreptului părții la judecarea cauzei în termen rezonabil este aplicarea Legii privind repararea de către stat a prejudiciului cauzat prin încălcarea dreptului la judecarea în termen rezonabil a cauzei sau a dreptului la executarea în termen rezonabil a hotărârii judecătorești nr. 87 din 21.04.2011 [30] și, în pofida faptului că remediul dat nu exonerează instanța de obligația legală de examinare propriu-zisă a cauzei în termen rezonabil, finalmente, conduita autorității judiciare oricum se examinează în limitele unei cauze în cadrul căreia se pretinde încălcarea termenului de judecare în termen rezonabil, iar în lipsa acesteia nu poate fi constatată vinovăția persoanei [judecătorului] [22].

În speța din 04.06.2024 [25], urmare a analizei lucrărilor judecătorești, s-a ajuns la concluzia că, la examinarea cauzei în instanța de fond, nu au fost întreprinse acțiunile necesare pentru respectarea termenul rezonabil de examinare a cauzei.

În motivarea hotărârii s-a indicat: **„judecătorul nu a intervenit eficient și prompt prin mecanismele legale puse de normele procesuale la dispoziția acestuia, astfel, a facilitat tergiversarea examinării cauzei și intervenirea termenului de prescripție a răspunderii penale în privința inculpatului. Din cele 14 ședințe stabilite pentru examinarea cauzei penale, lucrative au fost doar 3 ședințe, una de pronunțarea sentinței, o ședință nu a avut loc din lipsa judecătorului și 7 ședințe amânate din cauza neprezentării inculpatului sau avocatului și 2 ședințe amânate pentru acordarea termenului procurorului să asigure prezența martorilor acuzării. În perioada 23.05.2022 – 24.10.2023 intervalul de timp dintre ședințele de judecată este de peste 4 luni sau de peste 3 luni, iar în perioada 20.11.2023 – 15.03.2024 intervalul de timp**

dintre ședințe fiind de aproximativ o lună. Această situație denotă o implicare pasivă din partea judecătorului în gestionarea examinării cauzei, inclusiv și asigurarea respectării termenului rezonabil de examinare a cauzei. Toate omisiunile enunțate au dus la încălcarea termenului rezonabil de examinare a cauzei și implicit la liberarea inculpatului de la executarea pedepsei penale”.

Interes prezintă și dispoziția instanței: „Sesizarea Consiliului Superior al Magistraturii despre încălcarea normelor procesuale de către judecătorul la examinarea cauzei penale [...], sub aspectul răspunderii disciplinare a judecătorului”.

Așadar, cu toate că instanța nu și-a întemeiat încheierea interlocutorie în baza prevederilor 435, alin. (6) Cod de procedură penală, se atestă lipsa totală a justificării sesizării prin prisma faptului că sentința instanței ierarhic inferioare să fi fost arbitrară sau să se bazeze pe aprecierea vădit nerezonabilă a probelor.

Mai mult, contribuirea imputabilă judecătorului la expirarea termenului de prescripție a răspunderii penale (fapt care în speța examinată, după părerea noastră, nu a fost justificat și demonstrat) urma să fie examinată primordial prin prisma răspunderii penale (spre exemplu, art. 307, 324, 327 Cod penal [8]), dar nu a răspunderii disciplinare (conform Legii cu privire la răspunderea disciplinară a judecătorilor nr. 178 din 25.07.2014 [32]).

Articolul 4, alin. (1), pct. g) din Legea nr. 178/2014, care prevede încălcarea termenelor de îndeplinire a acțiunilor de procedură, operează doar la întrunirea cumulativă a condițiilor: 1) dacă aceasta a afectat în mod direct drepturile, libertățile și interesele legitime ale participanților la proces sau ale altor persoane și 2) dacă există motive imputabile judecătorului și fără să existe o justificare rezonabilă.

De aici pornesc respingerile, ca fiind neîntemeiate, a autosesizărilor Inspecției Judiciare înregistrate în baza încheierilor interlocutorii privind tragerea la răspundere disciplinară a judecătorilor (a se vedea, spre exemplu, Decizia Inspecției Judiciare din 21.08.2024 [15]) sau încetarea procedurilor disciplinare, pe motiv că nu a fost comisă abaterea disciplinară (spre exemplu, Hotărârea Colegiului Disciplinar de pe lângă Consiliul Superior al Magistraturii nr. 2/2 din 23.02.2018 [19]). Or, în lipsa unuia din elementele obligatorii ale componenței abaterii disciplinare, nu poate fi angajată răspunderea judecătorului

În mod subsidiar, se notează că, potrivit art. 19 din aceeași lege, sesizarea privind faptele care pot constitui abateri disciplinare comise de judecători nu poate fi înaintată de instanțele judecătorești. Or, expedierea încheierii interlocutorii în adresa Inspecției Judiciare nu trebuie confundată cu acțiunea de sesizare a Inspecției Judiciare privind faptele care pot constitui abateri disciplinare.

Într-o speță din practica judiciară, din 28.05.2021 [23], Plenul Colegiu-

lui Disciplinar a atestat că inspectorul judecător eronat a considerat încheierea interlocutorie parvenită din partea Colegiului Penal al Curții Supreme de Justiție ca sesizare și, fără a se autosesiza, a dispus pornirea procedurii disciplinare și a purces la examinarea cauzei disciplinare, considerându-l pe Președintele interimar al Colegiului penal al Curții de Apel ca petiționar și subiect de sesizare prevăzut la art. 19 din Legea nr. 178 cu privire la răspunderea disciplinară a judecătorilor. La caz, însă, procedura de intentare a cauzei disciplinare în privința judecătorului vizat nu a fost respectată de către inspecția judiciară. Prin reținerea unei cauze intentate cu încălcarea normelor procedurale se poate admite o încălcare gravă a drepturilor fundamentale ale omului, la caz a judecătorului.

În speța din 19.07.2024 [27], Curtea de Apel a constatat încălcarea termenului rezonabil de examinare a cauzei, având în vedere că: *„Inculpatul de mai multe ori a solicitat amânarea ședințelor de judecată, invocând pentru unele amânări motive de sănătate, prezentând certificate medicale. Cu toate acestea, instanța de judecată nu a soluționat, din oficiu, aducerea silită a inculpatului în fața instanței de judecată pentru examinarea cauzei penale. Comportamentul inculpatului, a cărui neprezentare a condus la amânarea ședințelor, raportat la termenul de 2 ani al prescripției răspunderii penale pentru infracțiunea ușoară, denotă tergiversarea examinării cauzei în vederea evitării executării pedepsei penale. Reieșind din practica judiciară, cauzele penale intentate în baza art. 264¹ Cod penal, în marea lor majoritate, sunt contestate cu recurs, astfel judecătorul instanței de fond urma să prevadă această situație și să examineze cauza în termen rezonabil pentru a evita intervenirea termenului de prescripție, în eventualitatea contestării cu recurs a sentinței”*.

Sub aspectul raționamentelor expuse, se notează reglementările art. 199, alin. (1) și (5) din Codul de procedură penală, care prevăd expres că „Aducerea silită constă în aducerea forțată a persoanei la organul de urmărire penală sau la instanță în cazul în care aceasta, fiind citată, în modul stabilit de lege, nu s-a prezentat **fără motive întemeiate și nu a informat organul care a citat-o despre imposibilitatea prezentării sale**, iar prezența ei era necesară. Nu pot fi supuse aducerii silite [...] persoanele bolnave, starea cărora este **confirmată prin certificat medical** eliberat de o instituție medicală”.

Astfel, rămâne neclară situația în care judecătorul instanței de fond este „muștrat” pentru că nu a încălcat prevederile legale. În același context, rămâne ambiguă și urgentarea cauzelor în care persistă riscul expirării termenului prescripției tragerii la răspundere penală în detrimentul prescripțiilor art. 20 din Codul de procedură penală care prevede că, de urgență și în mod prioritar, se examinează doar cauzele „privind infracțiunile de corupție, cele conexe actelor de corupție, a cauzelor penale în care sunt persoane aflate în arest, precum și minori”.

Într-un stat democratic, nu suportă nici o critică obligarea judecătorului să prevadă comportamentul părților procesului judiciar (*i.e.* că va fi contestat actul judecătoresc, că va fi omis termenul prescripției tragerii la răspundere penală la examinarea apelurilor/ recursurilor în instanțele ierarhic superioare, că părțile vor exercita drepturile sale într-un anumit mod, folosindu-se legal de pârghiile și garanțiile procesuale acordate de lege etc.) și impunerea unei anumite reacții la acest comportament, decât folosirea legală a instrumentarului acordat (*i.e.* art. 60 din Codul de procedură penală prevede situațiile când termenul de prescripție se suspendă, se întrerupe sau expiră).

Mai gravă este situația când judecătorul prevede iminența intervenției termenului prescripției tragerii la răspundere penală și, pentru a evita eventuala contestare a hotărârii judecătorești de către părți, dar și pentru a nu fi supus procedurilor disciplinare intentate drept consecință a adoptării încheierii interlocutorii, fixează intenționat ședința de judecată finală după expirarea termenului prescripției nominalizate, astfel încât este pronunțată soluția de liberare de răspundere penală [scop convenabil părților, ce determină achiesarea propriu-zisă].

Notabil este faptul că volumul exagerat de lucru al judecătorilor (cauza principală din care se fixează ședințele de judecată cu depășirea termenelor legale) nu poate constitui vina judecătorilor în mod particular, ci este un lapsus al sistemului (statului) din care fac parte și pe care îl reprezintă acești judecători.

Aceleași constatări sunt desprinse din raportul analitic al Centrului de Resurse Juridice din Moldova (CRJM) din iulie 2020: „În paralel cu întărirea sistemului disciplinar, trebuie făcute eforturi pentru optimizarea activității judecătorilor – asigurarea unui număr adecvat de dosare și a unui număr de judecători și aparat tehnic suficient. Totodată, judecătorii trebuie apărați de presiunile din interiorul sistemului (în special din partea conducătorilor instanțelor), dar și din afară (procurori și politicieni). O astfel de presiune este și confruntarea în procedura disciplinară a judecătorului cu o parte din proces nemulțumită de conduita sa, aspect de neconceput și care contrazice principiul independenței judecătorului [12, p. 8]”.

Raționamente relevante își găsesc confirmare și în pct. 66 din Recomandarea CM/Rec (2010)12: „nu poate fi antrenată răspunderea civilă sau disciplinară a unui judecător pentru modul de interpretare a legii, apreciere a faptelor sau evaluare a probelor, cu excepția cauzelor de rea-credință și gravă neglijență” [34].

În speța din 14.06.2024 [26], la adoptarea încheierii interlocutorii s-a reținut că: „*Inculpatul nu s-a prezentat în față instanței de judecată niciodată, care prin intermediul avocatului a depus cerere de examinare în lipsa sa. Instanța de judecată prin încheierea din 28 septembrie 2022 a dispus examinarea*

cauzei penale în absența inculpatului. Judecătorul nu a intervenit eficient și prompt prin mecanismele legale puse de normele procesuale la dispoziția acestuia, astfel, a facilitat tergiversarea examinării cauzei și intervenirea termenului de prescripție a răspunderii penale în privința inculpatului”.

În cazul dat, instanța de fond a procedat exact conform prevederilor art. 321, alin. (2), pct. 3) Cod de procedură penală (Judecarea cauzei în lipsa inculpatului în cazul solicitării acestuia) și memoriul încheierii interlocutorii [precum și cel al deciziei instanței de recurs] nu indică sub nici o formă care ar fi alte mecanismele legale puse la dispoziția judecătorului de care acesta nu s-a folosit pentru respectarea termenului rezonabil de judecare a cauzelor.

Practica judiciară demonstrează refractar că sancționarea procesuală a amânărilor ședințelor de judecată de către apărătorul inculpatului fie este nesusținută (din cauza casării majorității încheierilor judecătorești de aplicare a amenzii judiciare), fie inutilă (aplicarea amenzii judiciare și chiar sesizarea Comisiei de etică și disciplină a Uniunii Avocaților nu obligă *de plano* prezența apărătorului în viitoarea ședință judiciară).

În speța din 03.07.2023 [13], sesizarea Comisiei de etică și disciplină a Uniunii Avocaților pe marginea faptului absenței avocatului care acordă asistență juridică garantată de stat în peste 10 ședințe de judecată, în diferite cauze penale, fără înștiințarea și prezentarea înscrisurilor justificative ale absenței, atât anterior, înaintea ședințelor de judecată, cât și posterior, la următoarele ședințe de judecată, a fost respinsă. După cum s-a notat în decizia comisiei: „După cum rezultă din materialele prezentate de părți, nu a fost constatat faptul neprezentării nemotivate sau și de nenumărate ori a avocatului în ședințele de judecată. Neprezentarea în ședințele de judecată a fost dictată de necesitatea participării avocatului în alte ședințe de judecată pe alte cauze sau în procedura acțiunilor urgente în cadrul urmăririi penale”.

Revoltătoare și neclară este constatarea neîntemeiată a comisiei de etică privind caracterul ilegal al încheierii judecătorești de aplicare în una din cauzele penale a amenzii judiciare în privința avocatului. Așadar, prin decizia curții de apel [14] [prezentată comisiei nemijlocit de către judecător] amenda judiciară a fost anulată, încheierea judecătorească casându-se ca neîntemeiată, dar nu ca ilegală. Așadar, potrivit art. 307 Cod penal, pronunțarea unei încheieri cu încălcarea legii constituie o faptă infracțională pasibilă de răspundere/ pedeapsă penală.

Dintr-o altă optică, amânarea ședințelor din motivul folosirii drepturilor participanților procesului judiciar (pentru prezentarea probelor, pentru asigurarea prezenței martorilor, pentru pregătirea pentru dezbateri judiciare, pentru examinarea recuzării judecătorului, pentru accelerarea examinării cauzei etc.) constituie una din garanțiile procesului echitabil și contradictoriu, lezarea căreia este inadmisibilă.

Într-un caz de practica judiciară din 10.06.2024 [28], Colegiul judiciar al Curții de Apel Cahul a constatat că la examinarea cauzei în instanța de fond au fost admise încălcări procesuale și materiale, care au afectat legalitatea sentinței.

Potrivit memoriului hotărârii judecătorești: „*prima instanță*, în pofida *faptului* că în ședința anterioară a stabilit procedura generală de examinare a cauzei și ordinea cercetării judecătorești, a schimbat ulterior procedura de examinare a cauzei, în cea simplificată, contrar prevederilor procesual-penale, potrivit cărora inculpatul este în drept să solicite judecarea cauzei pe baza probelor administrate în faza de urmărire penală doar în cadrul ședinței preliminare. Constatând această eroare procedurală, instanța de recurs nu a putut interveni prin casarea încheierii instanței de fond de admitere a cererii inculpatului privind examinarea cauzei în procedură simplificată. Luând în considerație cele expuse, Colegiul judiciar, conducându-se de art. 218, 342 Cod de procedură penală, dispune: Sesizarea judecătorului Judecătoriei Cahul O.M. despre încălcarea legalității în cadrul examinării cauzei penale privind învinuirea inculpatului C.G. de săvârșirea infracțiunii prevăzută de art. 264¹, alin. (3) Cod penal, pentru a exclude asemenea erori în activitatea de mai departe”.

La caz, dreptul la un grad dublu de jurisdicție în materie penală este garantat de art. 2 § 1 al Protocolului nr.7 CEDO [10] și art.14 § 5 din Pactul Internațional O.N.U. cu privire la drepturile civile și politice [33]. Esența principiului dublului grad de jurisdicție constă anume în înlăturarea, pe cât posibil, a erorilor judiciare și la creșterea încrederii în sistemul judiciar, pentru că o cauză să fie reanalizată sub toate aspectele de fapt și de drept de către alți judecători cu o vastă experiență și competență juridică.

Au rămas în istoria dreptului procesual penal situațiile când o soluție a instanței de fond avea dreptul s-o atace în instanța superioară numai procurorul [17, p. 98].

Simplul fapt că instanța ierarhic superioară a casat încheierea judecătorească [...] nu fac sub nici o formă dovada încălcării normelor imperative ale legislației în procesul de înfăptuire a justiției [18].

Independența autorității judecătorești presupune interdicția imixtiunii în înfăptuirea justiției, ceea ce presupune că nimeni nu poate interveni în deciziile și modul de gândire al unui judecător decât prin procedurile judiciare stabilite. Într-o societate democratică judecătorul nu poate fi la adăpostul unei imunități absolute, dar, în același timp, angajarea responsabilității acestuia trebuie făcută sub rezerva unei prudențe determinate de necesitatea garantării independenței și libertății judecătorului contra tuturor presiunilor induse [21, pct. 31].

Așadar, dacă pentru oricare eroare judiciară vor fi adoptate încheieri interlocutorii (de fapt, oricare casare a actelor judecătorești ale instanțelor

denotă existența unei erori) și, cu atât mai grav, pentru fiecare caz judecătoresc vor suporta anumite consecințe, atunci, în accepțiunea noastră, ar fi subminat principiul independenței judecătorești. Or, dacă sporirea gradelor de jurisdicție penală condiționează *per se* scăderea semnificativă a încrederii persoanelor participante la procesul de judecată față de instanța de judecată [16, p. 42], atunci cu atât mai mult o astfel de scădere a încrederii justițiabililor va fi determinată de emiterea încheierilor interlocutorii în privința judecătorilor.

În acord cu prevederile art. 19, alin. (3) din Legea cu privire la statutul judecătorului nr. 544 din 20.07.1995, judecătorul nu poate fi tras la răspundere pentru opinia sa exprimată în îmfăptuirea justiției și pentru hotărârea pronunțată, cu excepția cazului în care vinovăția acestuia a fost stabilită prin sentință definitivă sau, în cadrul unei proceduri disciplinare, s-a constatat intenția ori neglijența gravă în acțiunile sau inacțiunile sale, care au dus la una dintre consecințele prevăzute la art. 2007, alin. (1), lit. c) din Codul civil.

Conform Avizului Consiliului Consultativ al Judecătorilor Europeni (CCJE) nr. 3, doar instanța de judecată poate aprecia dacă judecătorul a aplicat neuniform legislația în mod intenționat sau din neglijență gravă și, pentru a aprecia acțiunile judecătorului privind interpretarea sau aplicarea neuniformă a legislației trebuie să se țină cont și de raportul de proporționalitate între mijloacele folosite și scopul urmărit. Doar în cazul anulării hotărârii judecătorești defectuoase și constatării faptului că la examinarea cauzei judecătorul, intenționat sau din neglijență gravă, a interpretat sau a aplicat neuniform legislația, judecătorul va fi supus sancțiunii disciplinare [1].

În definitiv, sesizarea nemijlocită prin încheiere interlocutorie a judecătorului despre încălcarea legalității este lipsită de sens (atât timp cât judecătorul ia act de decizia instanței judecătorești prin care se casează/ menține hotărârea judecătorească emisă), dar și contrează prevederile art. 218 Cod de procedură penală (fapte se aduc la cunoștința organelor respective, persoanelor cu funcție de răspundere și procurorului) și art. 435, alin. (6) Cod de procedură penală (încheierea interlocutorie se expediază inspecției judiciare).

Rămâne echivocă și situația în care, același complet de judecată se sizează discreționar fie exclusiv pe judecător (spre exemplu, în speța din 22.12.2023 [24]), fie numai Consiliul Superior al Magistraturii (speța din 19.10.2023 [29]), fie Consiliului Superior al Magistraturii și concomitent, cu înștiințarea judecătorului vizat (speța din 19.07.2024 [27]).

După părerea noastră, sintagma identică în toate legile cu referință la încheierea interlocutorie „*pe care o expediază inspecției judiciare*” urmează a fi interpretată în sensul remiterii actului către organul de resort, dar nu sesizarea acestuia. Odată ce subiecții împuterniciți de lege (art. 19 din Legea nr. 178/2014) vor sesiza Inspecția Judiciară, încheierea interlocutorie poate servi drept probă de bază în constatarea existenței sau inexistenței compo-

nenței abaterii disciplinare a magistratului. În mod adițional, Inspekția Judiciară poate lua în considerare constatările din încheierea interlocutorie în cadrul verificărilor/ controalelor periodice efectuate la instanțele judecătorești în temeiul art. 7² din Legea cu privire la Consiliul Superior al Magistraturii nr. 947 din 19.07.1996 [31], inclusiv cu autosesizarea Inspekției Judiciare în temeiul prevăzut la art. 19, alin. (1), lit. d) din Legea nr. 178/214 [32].

Concluzii și recomandări. Analiza practicii judiciare la emiterea încheierilor judecătorești interlocutorii în privința judecătorilor concreți scoate în evidență mai multe curențe, dintre care:

1) omisiunea de a-și întemeia decizia în baza prevederilor legale speciale – art. 435, alin. (6) Cod de procedură penală, art. 474, alin. (2) Cod contravențional, art. 445, alin. (1¹) Cod de procedură civilă, art. 248, alin. (2) Cod administrativ;

2) admiterea criticii nemijlocite judecătorului, dar nu a hotărârii/ deciziei arbitrare sau aprecierii vădit nerezonabile a probelor;

3) sesizarea Consiliului Superior al Magistraturii prin intermediul încheierii interlocutorii, dar nu expedierea acesteia în adresa Inspekției Judiciare de pe lângă Consiliul Superior al Magistraturii.

Luete în ansamblu, aceste neconcordanțe cu buchea legii sunt în măsură să submineze independența judecătorului în privința căruia se adoptă încheierea interlocutorie, să reducă din încrederea justițiabililor în competența reprezentanților instanțelor judecătorești, dar și să diminueze imaginea Justiției în raport cu alte organe statale.

În această linie de raționamente, îndemnăm folosirea instrumentului juridic sub forma încheierii interlocutorii strict în conformitate cu prescripțiile legale, *id est* doar în cazul în care hotărârea este arbitrară sau se bazează în mod determinant pe aprecierea vădit nerezonabilă a probelor, doar în raport cu instanța de judecată, dar nu a judecătorului/ judecătorilor concret/ concreți, și doar cu expedierea încheierii interlocutorii în adresa inspekției judiciare.

Referințe bibliografice

1. Avizul Consiliului Consultativ al Judecătorilor Europeni (CCJE) nr. 3 din 19.11.2002. <https://rm.coe.int/1680747bac> (accesat la 28.10.2024).

2. Cazacicov A. *Interlocutory decision: practical approach*. În: Materials of international scientific conference „Crime prevention and combating: problems, solutions and perspectives”. 6th edition. April 25th, 2024, p. 462-471.

3. Codul administrativ al Republicii Moldova nr. 116 din 19.07.2018. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 17.08.2018, nr. 309-320.

4. Codul contravențional al Republicii Moldova nr. 218 din 24.10.2008. În Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 17.03.2017, nr. 78-84.

5. Codul de etică și conduită profesională a judecătorului, adoptat prin

Hotărârea Adunării Generale a judecătorilor nr. 8 din 11.09.2015.

6. Codul de procedură civilă al Republicii Moldova nr. 225 din 30.05.2003. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 03.08.2018, art. 285-294.

7. Codul de procedură penală al Republicii Moldova nr. 122 din 14.03.2003. În Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 05.11.2013, nr. 248-251.

8. Codul penal al Republicii Moldova nr. 985 din 18.04.2002. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 14.04.2009, nr. 72-74.

9. Constituția Republicii Moldova nr. 1 din 29.07.1994. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 29.03.2016, nr. 78.

10. Convenția pentru apărarea Drepturilor Omului și a Libertăților Fundamentale nr. 1950 din 04.11.1950.

11. Danileț C. *Comentariu asupra principiilor de la Bangalore privind conduita judiciară*. București: C.H. Beck, 2010, 144 p.

12. Danileț C. *Răspunderea disciplinară a judecătorilor în Republica Moldova. Evaluarea legislației și a practicilor*. Chișinău, 2020, 91 p.

13. Decizia Comisiei de etică și disciplină a Uniunii Avocaților nr. 5/12/2023 din 03.07.2023 asupra sesizării nr. C3501/2022 din 08.12.2022, C351/2023 din 03.02.2023 depusă de C.A., judecătorul Judecătoriei Edineț, sediul Briceni, în privința acțiunilor avocatului C.E.

14. Decizia Curții de Apel Bălți nr. 12r-4/2023 din 21.03.2023. În: Arhiva Judecătoriei Edineț, sediul Briceni.

15. Decizia Inspecției Judiciare de pe lângă Consiliul Superior al Magistraturii nr. 679s-881p/m din 21.08.2024. În: Arhiva Consiliului Superior al Magistraturii.

16. Furdui S. *Considerente cu privire la sistemul gradelor de jurisdicție în procesul de judecată a cauzelor penale*. În: Revista Institutului Național al Justiției, nr. 1, 2013, p. 41-45.

17. Gurschi C., Rotaru V. *Dreptul la un nivel dublu de jurisdicție în materie penală. Manualul judecătorului pentru cauze penale*. Chișinău: F.E.-P. „Tipografia Centrală”, 2013, 1192 p.

18. Hotărârea Colegiului disciplinar de pe lângă Consiliul Superior al Magistraturii nr. 46/11 din 24.11.2017. În: Arhiva Consiliului Superior al Magistraturii.

19. Hotărârea Colegiului Disciplinar de pe lângă Consiliul Superior al Magistraturii nr. 2/2 din 23.02.2018. În: Arhiva Consiliului Superior al Magistraturii.

20. Hotărârea Curții Constituționale nr. 24 din 16.09.2016 pentru controlul constituționalității art. 55, alin. (2) și (8) din Legea cu privire la activitatea poliției și statutul polițistului și pct. 59, subpct. 2) și 5) și pct. 65 din

Statutul disciplinar al polițistului. În: Arhiva Curții Constituționale a Republicii Moldova.

21. Hotărârea Curții Constituționale pentru controlul constituționalității sintagmei „orice membru” din alineatul (1) articolul 10 al Legii nr. 950-XIII din 19 iulie 1996 „Cu privire la colegiul disciplinar și la răspunderea disciplinară a judecătorilor”, nr. 9 din 28.06.2012, pct. 31. În: Arhiva Curții Constituționale a Republicii Moldova.

22. Hotărârea Plenului Colegiului Disciplinar de pe lângă Consiliul Superior al Magistraturii nr. 23/8 din 21.10.2022. În: Arhiva Consiliului Superior al Magistraturii.

23. Hotărârea Plenului Colegiului disciplinar nr. 13/6 din 28.05.2021. În: Arhiva Consiliului Superior al Magistraturii.

24. Încheierea Curții de Apel Cahul nr. 1-21160456-05-1r-01112023 din 22.12.2023. În: Arhiva Judecătoriei Cahul, sediul Cantemir.

25. Încheierea Curții de Apel Cahul nr. 1-22046171-05-1r-03042024 din 04.06.2024. În: Arhiva Judecătoriei Cahul, sediul Central.

26. Încheierea Curții de Apel Cahul nr. 1-22062960-05-l r-22042024 din 14.06.2024. În: Arhiva Judecătoriei Cahul, sediul Central.

27. Încheierea Curții de Apel Cahul nr. 1-22076264-05-1r-27052024 din 19.07.2024. În: Arhiva Judecătoriei Cahul, sediul Central.

28. Încheierea Curții de Apel Cahul nr. 1-23013010-05-1r-29032024 din 10.06.2024. În: Arhiva Judecătoriei Cahul, sediul Cantemir.

29. Încheierea interlocutorie a Curții de Apel Cahul nr. 1-21059748-05-1r-08062022 din 19.10.2023. În: Arhiva Judecătoriei Cahul, sediul Cantemir.

30. Lega privind repararea de către stat a prejudiciului cauzat prin încălcarea dreptului la judecarea în termen rezonabil a cauzei sau a dreptului la executarea în termen rezonabil a hotărârii judecătorești nr. 87 din 21.04.2011. În Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 01.07.2011, nr. 107-109.

31. Legea cu privire la Consiliul Superior al Magistraturii nr. 947 din 19.07.1996. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 22.01.2013, nr. 15-17.

32. Legea cu privire la răspunderea disciplinară a judecătorilor nr. 178 din 25.07.2014. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 15.08.2014, nr. 238-246.

33. Pactul Internațional O.N.U. nr. 31 cu privire la drepturile civile și politice adoptat prin Rezoluția 2200A (XXI) a Adunării Generale a Națiunilor Unite la 16 decembrie 1966. În: Tratatate Internaționale, 30.12.1998, nr. 1.

34. Recomandarea CM/Rec (2010)12 a Comitetului Miniștrilor Consiliului Europei către statele membre cu privire la judecători: independența, eficiența și responsabilitățile din 17.11.2010.

CZU: 343.1

APLICAREA LEGII ÎN TIMP ÎN PROCESUL PENAL ÎN CONTEXTUL MODIFICĂRILOR LEGISLATIVE

Ion COVALCIUC,

*doctor în drept, conferențiar universitar,
procuror-șef, Procuratura mun. Bălți,
cercetător științific superior al Departamentului știință
al Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI
ORCID: 0000-0003-0692-8988*

Rezumat

Ca oricare lege, activitatea legii procesual penale este limitată de parametrii temporali și spațiali. Astfel, legea procesual penală autohtonă este incidentă doar pe un anumit teritoriu și o anumită perioadă de timp. Deși guvernată de principiul aplicării imediate în situația în care legea de procedură penală suferă anumite modificări, acestea în mod evident se răsfrâng asupra anumitor activități în desfășurare, iar de măiestria legiuitorului ține nu doar adoptarea unor noi reguli procesual penale, ci și încadrarea acestora în Codul de procedură penală, astfel încât activitățile procesual penale să nu fie afectate. Situația devine și mai complicată atunci când legiuitorul își revizuieste poziția cu privire la natura materială sau procesuală a anumitor instituții.

Cuvinte-cheie: proces penal, lege procesual penală, cercetare judecătorească, principiul legalității.

Summary

Like any law, the operation of procedural criminal law is constrained by temporal and spatial parameters. Thus, the domestic criminal procedural law applies only within a certain territory and timeframe. Although governed by the principle of immediate application, modifications to criminal procedural law naturally impact ongoing proceedings. It falls upon the skill of the legislator not only to adopt new procedural criminal rules but also to integrate them into the Criminal Procedure Code in a way that does not disrupt criminal proceedings. The situation becomes even more complex when the legislator reconsiders the substantive or procedural nature of certain legal institutions.

Keywords: criminal proceedings, criminal procedural law, procedural norms, principle of legality.

Acțiunea legii procesual penale, ca și de altfel a oricărei altei legi, du-

rează o anumită perioadă de timp, are afect asupra unui anumit teritoriu și, în unele cazuri, asupra anumitor categorii de persoane. Reperetele respective, de fapt, sunt utilizate inclusiv în cadrul procesului penal pentru determinarea regulilor cu privire la competență. În cadrul prezentului demers suntem preocupați de acțiunea legii procesual penale în timp.

În acest sens, așa cum rezultă din prevederile art. 3 CPP RM¹, în desfășurarea procesului penal se aplică legea care este în vigoare în timpul urmăririi penale sau al judecării cauzei în instanța judecătorească. Anume aceasta fiind regula generală cu privire la acțiunea legii penale în procesul penal. Or, cum este menționat în literatura de specialitate acțiunea legii procesual penale în timp „este bazată pe principiul activității între momentul intrării în vigoare și momentul încetării acțiunii” [1, p. 42].

O primă întrebare care ar apărea în legătură cu prevederea respectivă este dacă legea procesual penală se aplică doar cauzelor penale care au început sub imperiul ei fie și celor începute anterior. Continuând în același registru o altă întrebare este dacă legea procesual penală este ori nu aplicabilă cauzelor penale, începute sub imperiul ei, dacă între timp legea a fost modificată.

În acest sens, în literatura de specialitate se menționează pe bună dreptate că legea procesual penală se aplică „tuturor actelor ce se efectuează după intrarea ei în vigoare, chiar în cauzele începute anterior acestei date, principiului activității i s-a dat denumirea de principiul aplicării imediate a normelor de procedură penală” [2, p. 45].

Nu în ultimul rând, fazele procesuale la care se referă art. 3 alin. (1) CPP RM, în mod sigur nu acoperă toate etapele procesului penal, urmând a fi interpretate extensiv. Or, legea procesual penală nu reglementează și respectiv nu poate fi aplicată doar procesului penal *în timpul urmăririi penale sau al judecării cauzei în instanța judecătorească*. La fel legea procesual penală reglementează și etapa pornirii urmăririi penale, și faza executării hotărârilor judecătorești și respectiv căile ordonare și extraordinare de atac etc.. Mai mult în acest sens ar fi suficient să facem referire la legile de modificare a Codului de procedură penală. Astfel, conform prevederilor art. VII din Legea pentru modificarea unor acte normative (privind activitatea specială de investigații), nr. 286/05.10.2023, măsurile speciale de investigații dispuse până la intrarea în vigoare a prezentei legi se realizează, până la expirarea perioadei pentru care au fost autorizate sau până la încetarea acestora, în conformitate cu prevederile Codului de procedură penală și ale Legii nr.59/2012 privind activitatea specială de investigații în vigoare la momentul dispunerii. Iar măsurile speciale de investigații în dependență de

¹ Aici și în continuare Codul de procedură penală, Legea Republicii Moldova nr. 122/14.03.2003 Monitorul Oficial 248-251/447, 07.06.2003.

categorii pot fi efectuate în cadrul procesului penal atât după, cât și până la pornirea urmăririi penale. La fel, conform prevederilor art. VI din Legea menționată, recursurile în anulare declarate până la intrarea în vigoare a prezentei legi se examinează și se soluționează conform legislației în vigoare la data declarării acestora.

De fapt, textul legii la care am făcut trimitere pe lângă faptul, că confirmă necesitatea interpretării extensive a prevederilor art. 3 alin. (1) CPP RM, răspund și la întrebarea legată de raportul dintre data începerii cauzei penale și respectiv a legii procesual penale aplicabile. Concluzia, ce poate fi dedusă din cele menționate este că de fapt aplicarea legii procesual penale în timp nu este condiționată de momentul începerii procesului penal, relevante în acest sens, în schimb pot fi anumite activități procesuale cu referire la care ca excepție prin voința legiuitorului pot fi plasate sub imperiul legii procesual penale ieșite din vigoare.

Ultima afirmație, este în acord cu excepția prevăzută în art. 3 alin. (2) CPP RM în conformitate cu care, legea procesuală penală poate avea efect ultraactiv, adică dispozițiile ei, în perioada de tranziție la o nouă lege procesuală penală, pot rămâne aplicabile acțiunilor procesuale reglementate de legea nouă. Caracterul ultraactiv se stipulează în legea nouă, adică reprezintă discreția legiuitorului, care de regulă este expusă odată cu adoptarea unei legi procesual penale noi.

Ce este important din perspectiva acțiunii legii procesual penale în timp, ține de timpul intrării și respectiv cel al ieșirii legii procesual penale din vigoare. În conformitate cu prevederile art. 56 din Legea cu privire la actele normative nr. 100/22.12.2017 regula generală este că actele normative intră în vigoare peste o lună de la data publicării în Monitorul Oficial al Republicii Moldova sau, atunci când legea prevede la data indicată în textul actului normativ, dar cu condiția că această data nu poate fi anterioară datei publicării.

Deși norma respectivă prevede că pentru legile care modifică Codul fiscal, Codul vamal și Legea nr.1380/1997 cu privire la tariful vamal, precum și pentru legile de punere în aplicare a titlurilor Codului fiscal și a legilor ce țin de politica fiscală, data intrării în vigoare trebuie să survină nu mai devreme de 6 luni de la data publicării legilor respective. Prevederea respectivă este aplicabilă și în cazul altor acte normative complexe. În acest sens, în literatura de specialitate este exemplificat că „uneori datorită importanței legii, intrarea în vigoare are loc într-un moment ulterior adoptării, la data prevăzută în textul ei, pentru a se lăsa o perioadă de timp, necesară cunoașterii legii și pregătirilor de ordin organizatoric în vederea aplicării ei. Este, de exemplu, cazul Codului penal, adoptat la 18 aprilie 2002, publicat la 13 septembrie 2002 și care a intrat în vigoare la 12 iunie 2003” [1, p. 42].

În conformitate cu prevederile art. 74 din aceeași lege, acțiunea actului normativ încetează dacă:

- a) actul este abrogat;
- b) actul este declarat neconstituțional sau, după caz, ilegal prin hotărâre definitivă a instanței competente;
- c) termenul de aplicare a actului a expirat;
- d) actul s-a consumat;
- e) actul a devenit desuet.

Dar, revenind la prevederile tranzitorii ale Legii nr. 286/05.10.2023, putem observa că conform prevederilor art. VII legea intră în vigoare la data publicării în Monitorul Oficial al Republicii Moldova, cu anumite excepții, care intră în vigoare la 1 ianuarie 2024. Totodată, legiuitorul probabil sesizând existența anumitor activități procesuale care durează în timp, cum ar fi spre exemplu măsurile speciale de investigații, fie unele măsuri procesuale de constrângere, a prevăzut anumite excepții în aplicarea legii procesual penale. Astfel, legiuitorul a prevăzut în alin. (2) și (3) ale aceluiași articol că măsurile speciale de investigații dispuse până la intrarea în vigoare a prezentei legi se realizează, până la expirarea perioadei pentru care au fost autorizate sau până la încetarea acestora, în conformitate cu prevederile Codului de procedură penală și ale Legii nr.59/2012 privind activitatea specială de investigații în vigoare la momentul dispunerii. La fel și măsurile procesuale de suspendare provizorie din funcție aplicate până la data intrării în vigoare a prezentei legi rămân valabile.

Totodată, deși abordarea legiuitorului pare a fi una salutabilă, aceasta nu a soluționat întreaga gamă de probleme, legate de modificarea cadrului procesual penal, mai mult legiuitorul nu a utilizat aceleași procedee și în cazul altor intervenții în legislația procesual penală.

Astfel, conform prevederilor art. VI, din Legea nr. 83/14.04.2023, cauzele care, la data intrării în vigoare a prezentei legi, se află în faza de inițiere a acordului de recunoaștere a vinovăției și cauzele de judecare pe baza probelor administrate în faza de urmărire penală care, la data intrării în vigoare a prezentei legi, se află la etapa de până la începerea cercetării judecătorești se vor examina conform procedurii prevăzute de prezenta lege. Adică, legiuitorul a dat curs principiului aplicării imediate a legii procesual penale, în opoziție cu abordarea din Legea nr. 286/05.10.2023, în care legiuitorul a admis ultraactivitatea legii procesual penale.

Concomitent, analiza unor modificări operate prin Legea nr. 83/14.04.2023, denotă că aplicarea principiului aplicării imediate ale legii procesual penale ridică mai multe semne de întrebare. Or, spre exemplu conform prevederilor art. III alin. (12) din Legea nr. 83/14.04.2023, a fost abrogat alin. (8) al art. 364/1 CPP RM, articol care prevedea că inculpatul

care a recunoscut săvârșirea faptelor indicate în rechizitoriu și a solicitat ca judecata să se facă pe baza probelor administrate în faza de urmărire penală beneficiază de reducerea cu o treime a limitelor de pedeapsă prevăzute de lege în cazul pedepsei cu închisoare, cu muncă neremunerată în folosul comunității și de reducerea cu o pătrime a limitelor de pedeapsă prevăzute de lege în cazul pedepsei cu amendă. Iar dacă pedeapsa prevăzută de lege este detențiunea pe viață, se aplică pedeapsa închisorii de 30 de ani. Prin aceeași lege art. I, a fost modificat și Codul penal prin completarea cu art. 80/1 CP RM¹, în cazul în care inculpatul a recunoscut săvârșirea faptelor indicate în rechizitoriu și a solicitat ca judecata să se facă pe baza probelor administrate în faza de urmărire penală, acesta beneficiază de reducerea cu o pătrime a limitelor de pedeapsă prevăzute în Partea specială a Codului penal în cazul pedepsei cu amendă, cu muncă neremunerată în folosul comunității sau cu închisoare. Iar în cazul în care inculpatul a recunoscut săvârșirea faptelor indicate în rechizitoriu pentru infracțiunile prevăzute la art.181¹-182, 239-240, 242¹, 242², 256, 324-335¹, 370 CP RM, și a solicitat ca judecata să se facă pe baza probelor administrate în faza de urmărire penală, acesta beneficiază de reducerea cu o pătrime doar a limitei maxime de pedeapsă prevăzute în Partea specială a Codului penal în cazul pedepsei cu amendă, cu muncă neremunerată în folosul comunității sau cu închisoare.

Or, ceea ce iese în evidență din modificările legislative este că legiuitorul a recunoscut caracterul penal al normei prevăzute de art. 364/1 alin. (8) CPP RM, care reglementa pedepsele stabilite în cazul judecării cauzei în baza probelor administrate în faza de urmărire penală, delimitând aspectele materiale de cele formale ale instituției. Concomitent legiuitorul a renunțat nu doar de la aplicarea procedurii respective pentru anumite categorii de infracțiuni, dar a și micșorat de la o tremie la a o pătrime reducerile de care beneficiază inculpatul, iar pentru anumite categorii de infracțiuni reducerea de pedeapsă se referă doar ș la limita maximă a pedepsei. În acest sens, raportând prevederile respective la prevederile art. 8 CP RM, în conformitate cu care, caracterul infracțional al faptei și pedeapsa pentru aceasta se stabilesc de legea penală în vigoare la momentul săvârșirii faptei, apare întrebarea care este legea aplicabilă situațiilor menționate. Răspunsul după noi este unul evident, prevederile respective nu pot avea caracter retroactiv, și respectiv urmează a fi aplicate prevederile în vigoare la momentul comiterii infracțiunii.

O altă întrebare, în aceste condiții este, și, dacă legiuitorul recunoscând norma respectivă ca una cu caracter material, putea renunța la principiile aplicării legii penale în timp. Or, dacă conform prevederilor art. 8 CP RM, caracterul infracțional al faptei și pedeapsa pentru aceasta se stabilesc de legea

¹ Aici și în continuare Codul penal al Republicii Moldova, Legea Republicii Moldova nr. 985/18.04.2002 Monitorul Oficial 128-129/1012, 13.09.2002.

penală în vigoare la momentul săvârșirii faptei, atunci conform prevederilor art. 10 CP RM, are efect retroactiv, legea penală care înlătură caracterul infracțional al faptei, care ușurează pedeapsa ori, în alt mod, ameliorează situația persoanei ce a comis infracțiunea. Legea penală care înăsprește pedeapsa sau înrăutățește situația persoanei vinovate de săvârșirea unei infracțiuni nu are efect retroactiv. Din cele menționate rezultă că reperul în raport cu care este analizată aplicarea în timp a legii penale, ține conform prevederilor art. 9 CP RM, de timpul săvârșirii faptei, care se consideră timpul când a fost săvârșită acțiunea (inacțiunea) prejudiciabilă, indiferent de timpul survenirii urmărilor. Or, din cele menționate rezultă că nici faza la care se află procesul penal și nici legea procesual penală aplicabilă nu au efect în acest sens. Astfel, nefiind clar cum pot avea impact, din perspectiva legii penale, activitățile procesuale desfășurate inclusiv etapa la care se află procesul penal.

Dar, revenind la modificările menționate supra, de fapt putem deduce că legiuitorul (deși prin excluderea unor prevederi din legislația procesual penală) a ales să condiționeze aplicarea legii procesual penale în timp în dependență de etapa la care se află procesul penal (abordare care este în acord cu prevederile art. 3 CPP RM), nu a luat în calcul că prin procedeele respective, de fapt aduce atingere inclusiv principiului aplicării legii penale în timp.

Totodată, comparând prevederile privind limitele de pedeapsă aplicate conform prevederilor art. art. 80/1 CP RM, putem observa că în cazul în care inculpatul a recunoscut săvârșirea faptelor indicate în rechizitoriu și a solicitat ca judecata să se facă pe baza probelor administrate în faza de urmărire penală, acesta beneficiază de reducerea cu o pătrime a limitelor de pedeapsă prevăzute în Partea specială a Codului penal în cazul pedepsei cu amendă, cu muncă neremunerată în folosul comunității sau cu închisoare. Iar în cazul în care inculpatul a recunoscut săvârșirea faptelor indicate în rechizitoriu pentru infracțiunile prevăzute la art.181¹-182, 239-240, 242¹, 242², 256, 324-335¹, 370 CP RM, și a solicitat ca judecata să se facă pe baza probelor administrate în faza de urmărire penală, acesta beneficiază de reducerea cu o pătrime doar a limitei maxime de pedeapsă prevăzute în Partea specială a Codului penal în cazul pedepsei cu amendă, cu muncă neremunerată în folosul comunității sau cu închisoare

Nu în ultimul rând deși conform prevederilor art. 364/1 alin. (1) CPP RM, judecata în baza probelor administrate în faza de urmărire penală poate avea loc, doar până la începerea cercetării judecătorești, etapă la care inculpatul poate declara, personal prin înscris autentic, că recunoaște săvârșirea faptelor indicate în rechizitoriu și solicită ca judecata să se facă pe baza probelor administrate în faza de urmărire penală. Iar conform alin. (3) din același articol, în cadrul ședinței preliminare sau până la începerea cercetării judecătorești, instanța îl întreabă pe inculpat dacă solicită ca judecata să

aibă loc pe baza probelor administrate în faza de urmărire penală, pe care le cunoaște și asupra cărora nu are obiecții, apoi acordă cuvântul procurorului, părții vătămate și celorlalte părți asupra cererii formulate. Astfel, nu este clar cum ar putea conform prevederilor art. VI, din Legea nr. 83/14.04.2023, ca cauzele de judecare pe baza probelor administrate în faza de urmărire penală care, la data intrării în vigoare legii, să nu se afle la etapa de până la începerea cercetării judecătorești atâta timp cât din prevederile menționate rezultă că o etapă a cercetării judecătorești în cadrul acestei proceduri de fapt nu există.

Concluzia, după noi, este că complexitatea procesului legislativ, inclusiv aspectele discutabile cu privire la natura materială fie procesuală al anumitor prevederi legale, presupun o analiză atentă a în special a aspectelor legate de aplicarea legii procesual penale în timp. Situația este cu atât mai importantă cu cât, în anumite cazuri legiuitorul a ales să condiționeze aplicarea legii materiale de cele ale legii procesual penale.

Referințe bibliografice

1. Hotărârea Curții Constituționale, nr.1 din 22.01.2008 privind controlul constituționalității art.2 alin.(1) și alin.(4) din Codul de procedură penală, *Monitorul Oficial 25-27/1 din 05.02.2008*.

2. Osoianu T., Ostavciuc D. *Procedura penală. Partea generală*. București: Editura Pro Universitaria, 2023, p. 42.

3. Păvăleanu V. *Drept procesual-penal. Partea generală*. București: Editura Lumina Lex, 2000, p. 45.

4. Osoianu T., et.al. *Dreptul procesual-penal. Partea generală*. Chișinău: Academia „Ștefan cel Mare” a MAI, 2009, 451 p.

5. Udroi M. *Procedura penală. Partea generală*. Ediția 5, București: Editura C.H. Beck, 2018.

CZU 343.353:343.1

ASPECTE JURIDICO-PENALE PRIVIND CALIFICAREA ABUZULUI DE PUTERE PRIN PRISMA INVESTIGAȚIILOR PENALE

Andrei PÂNTEA,

*doctor în drept, conferențiar universitar,
Catedra „Procedură penală, criminalistică
și securitate informațională” a Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI
ORCID: 0000-0002-4865-421X*

Rezumat

Abuzul de putere în contextul calificării juridico-penale se referă la comportamentul autorităților, al agenților statului, în special al procurorilor, angajaților de poliție, altor persoane cu caracter public, care încalcă drepturile fundamentale ale suspectului, prin practici ilegale, precum tortura, detenția arbitrară, presiuni pentru obținerea mărturiilor sau încălcarea dreptului la apărare; pe de altă parte, se referă la activități atunci când aceștia, în calitate de investigatori ai abuzului de putere, trebuie să facă o calificare juridico-penală corectă a faptelor infracționale, inclusiv a abuzului de putere în contextul investigării acestui fenomen. Calificarea corectă a faptei investigate, este punctul de pornire care dictează traseul de investigare a abuzului de putere, altor categorii de infracțiuni, sub o formă sau alta. Articolul subliniază cum aceste abuzuri pot compromite integritatea procesului penal și dreptul la un proces echitabil.

În cadrul investigațiilor penale, măsurile de protecție a drepturilor fundamentale includ reglementări ce garantează o calificare juridico-penală corectă a faptei infracționale și ulterior asigurarea anumitor drepturi garantate de legislație, cum a-r fi accesul rapid la un avocat, protecția împotriva detenției arbitrare și proceduri judiciaro-legale pentru a evita tortura și tratamentele inumane. Cu toate acestea, eficiența acestor măsuri este adesea subminată de implementarea insuficientă a bunelor practici și de lipsa unor mecanisme de control eficiente asupra activităților anchetelor.

Cuvinte-cheie: abuz de putere, calificare, tortură, tratament inuman, proces echitabil, dreptul la apărare, dreptul la integritate fizică și psihică.

Summary

Abuse of power in the context of criminal-legal qualification refers to the actions of authorities, particularly law enforcement officers and prosecutors, who violate the fundamental rights of the suspect through illegal practices such as torture, arbitrary detention, pressure to obtain confessions, or the violation

of the right to defense. On the other hand, when these individuals, as investigators of the abuse of power, are required to provide a correct legal qualification of the abuse of power in the context of investigating this phenomenon. The correct qualification of the investigated act is the starting point that dictates the investigative path of the abuse of power, in one form or another. The article highlights how these abuses can compromise the integrity of the criminal process and the right to a fair trial.

In criminal investigations, measures for protecting fundamental rights include regulations that guarantee the correct legal qualification of the criminal act and, subsequently, the ensuring of certain rights guaranteed by legislation, such as prompt access to a lawyer, protection against arbitrary detention, and judicial procedures to prevent torture and inhuman treatment. However, the effectiveness of these measures is often undermined by insufficient implementation and the lack of efficient control mechanisms over investigative activities.

Keywords: abuse of power, qualification, torture, inhuman treatment, fair trial, right to defense, right to physical and mental integrity.

Introducere. Abuzul de putere în cadrul investigațiilor penale reprezintă o problemă deosebit de importantă, care prin prisma calificării juridico-penale a faptelor infracționale, abordarea existențială a fenomenului respectiv, recunoașterea problemelor de sistem și percepția socială a acțiunilor/inacțiunilor agenților statului de către individul social în special și societatea civilă la general, afectează nu doar eficiența sistemului de justiție penală, ci și respectarea drepturilor fundamentale ale persoanelor implicate în procesul penal. Într-un stat de drept, autoritățile judiciare și de aplicare a legii sunt investite cu puterea de a aplica legea, dar această putere trebuie exercitată în limitele stabilite de lege și respectând drepturile fundamentale ale cetățenilor, inclusiv ale suspectului sau inculpatului. Abuzul de putere în acest context înseamnă utilizarea inadecvată a autorității legale pentru a încălca aceste drepturi, ceea ce poate duce la o serie de consecințe grave pentru persoanele vizate, precum detenția, tortura, tratamente inumane sau degradante, dar și erori judiciare majore.

Această faptă delicventă, pe parcurs a trecut prin mai multe abordări teoretico-practice de calificare juridico-penală, în legislația actuală penală regăsindu-se în mai multe norme ale Codului penal, sau chiar regăsindu-se în norme speciale. Uneori, poate căpăta și forma unei coruperi pasive (art.324 Cod penal), amestecul în înfăptuirea justiției și în urmărirea penală (art.303 Cod penal), tragerea cu bună-știință la răspundere penală a unei persoane nevinovate (art.306 Cod penal).

Identificarea elementelor constitutive și calificarea abuzului de putere

În cadrul investigațiilor penale, depinde de observatorul obiectiv – ofițerul de urmărire penală, procuror, judecător, de profesionalismul și alte calități ale acestuia și poate fi definit ca acțiunile sau omisiunile autorităților implicate în procesul de anchetă (cum ar fi procurorii, poliția, agențiile de securitate) care depășesc limitele legale, încalcă procedurile sau drepturile fundamentale ale bănuitului, cu scopul de a obține informații, probe sau confesiuni.

Drept exemple ale abuzuri pot fi:

Percheziții ilegale sau abuzive. Efectuarea de percheziții fără respectarea procedurilor legale, cum ar fi lipsa unui mandat corespunzător sau perchezițiile la domiciliu fără respectarea dreptului la viața privată (garantat de Constituție și de Convenția Europeană a Drepturilor Omului), aceasta constituie un abuz de putere.

Detenția preventivă abuzivă – utilizarea excesivă a măsurii detenției preventive fără dovezi suficiente sau fără respectarea termenelor legale.

Tortura sau tratamentele inumane – cauzarea intenționată a unei dureri sau a suferinței fizice ori psihice de către o persoană publică sau de către o persoană care, de facto, exercită atribuțiile unei autorități publice, sau de către orice altă persoană care acționează cu titlu oficial sau cu consimțământul expres ori tacit al unei asemenea persoane [1, Art. 166¹]. Pentru existența infracțiunilor prevăzute în art. 166¹ CP RM comise de autorități publice propriu-zise sau asimilate acestora, este necesară existența prealabilă a unui serviciu în care numitele persoane își desfășoară activitatea, indiferent de natura actelor care ocazional săvârșirea reținerii sau tratamentelor, iar elementul material trebuie să se regăsească într-o legătură directă cu funcția exercitată, ci să nu acționeze ca particular, adică la momentul comiterii infracțiunii ele trebuie să se afle în exercițiul funcțiunii sau să acționeze în regim de putere [2, p. 243].

Folosirea informațiilor confidențiale în scopuri personale. Dacă un funcționar public folosește informațiile obținute în cadrul anchetei penale pentru scopuri personale, cum ar fi pentru a obține un avantaj financiar sau pentru a compromite o persoană, acest lucru este un abuz de putere. Astfel de comportamente sunt sancționate sever de lege.

Consecințele acestor abuzuri sunt grave și pot afecta procesul penal în ansamblul său, inclusiv prin invalidarea probelor obținute ilegal și compromiterea credibilității autorităților judiciare.

Abuzul de putere în contextul investigațiilor penale se referă la acțiunile autorităților judiciare sau de aplicare a legii care depășesc limitele legale, afectând drepturile fundamentale ale persoanelor investigate. Aceasta poate include utilizarea ilegală a măsurilor de anchetă, ignorarea procedurilor legale, aplicarea unor presiuni excesive asupra suspectului sau chiar tortura.

Abuzul de putere poate afecta direct drepturile fundamentale ale sus-

pectului, în special dreptul la un proces echitabil, dreptul de a fi informată despre acuzațiile aduse, dreptul la apărare, dreptul de a nu fi supus torturii sau tratamentelor inumane sau degradante. Aceste încălcări nu doar că compromit integritatea procesului penal, dar pot duce și la erori judiciare, achitarea unor persoane nevinovate sau condamnarea unor persoane nevinovate.

Legislația națională, cum ar fi Constituția, Codul de procedură penală și alte acte normative, oferă garanții procesuale care protejează drepturile fundamentale ale suspectului. Pe plan internațional, instrumentele precum Convenția Europeană a Drepturilor Omului, Codul European al Drepturilor Omului și recomandările diverse ale ONU sunt esențiale pentru protecția persoanelor aflate în curs de investigare penală. Măsurile de protecție includ controlul judiciar al anchetelor, dreptul la avocat, accesul la o instanță independentă, și interzicerea tratamentelor inumane.

Abuzul de putere în cadrul investigațiilor penale. Elemente de identificare și calificare juridico-penală.

Abuzul de putere în dreptul penal se referă la utilizarea incorectă, excesivă sau ilegală a autorității legale de către funcționarii publici, în special de către cei care sunt implicați în procesul de investigare penală, precum polițiștii, procurorii, judecătorii sau alte autorități judiciare. Acesta se manifestă atunci când persoanele învestite cu puterea de a aplica legea depășesc limitele competenței lor sau acționează într-un mod care încalcă drepturile fundamentale ale cetățenilor, afectând astfel integritatea procesului penal și drepturile celor implicați, în special ale suspectului sau inculpatului.

Abuzul de putere presupune că autoritatea respectivă acționează nu pentru îndeplinirea scopului legal al atribuțiilor sale, ci pentru interese proprii sau prin încălcarea legii. În dreptul penal, acest tip de comportament poate duce la încălcarea libertății, integrității fizice și psihice a persoanelor, dar și la erori judiciare, de exemplu condamnarea unor persoane nevinovate pe baza unor probe obținute ilegal.

Codul Penal al Republicii Moldova (CPRM) reglementează abuzul de putere în mai multe articole, în special în ceea ce privește comportamentele abuzive ale funcționarilor publici în exercitarea atribuțiilor lor legale. Conform art. 327 CPRM, abuzul de putere sau abuzul de serviciu se referă la comportamentele abuzive ale funcționarilor publici care îndeplinesc acte ale funcției lor în mod ilegal sau în scopuri personale, ce duc la vătămarea drepturilor și intereselor legitime ale cetățenilor sau ale statului. În fapt, acest articol sancționează: utilizarea nelegală a autorității în scopuri personale sau pentru a obține un avantaj injust; împiedicarea unei persoane de a-și exercita un drept legal sau încălcarea dreptului unei persoane; aplicarea ilegală a măsurilor de detenție, percheziție, sechestru sau alte măsuri de anchetă în cadrul investigațiilor penale.

Această infracțiune poate atrage pedepse de închisoare, amendă sau alte măsuri sancționatorii, în funcție de gravitatea faptei și de efectele sale asupra drepturilor victimei.

În ceea ce privește dreptul comparat, există abordări diferite [3] cu privire la incriminarea abuzului în serviciu. În sistemul penal francez sau în cel german nu s-a optat pentru incriminarea într-o manieră generică a conduitelor abuzive ale funcționarului ci pentru o serie de incriminări punctuale. Spre exemplu, în sistemul german există o serie de incriminări punctuale a anumitor conduite comise de către funcționarul public (violarea secretului corespondenței, delapidare sau gestiune frauduloasă, înșelăciune etc.) [4].

În dreptul penal român, abuzul de putere este reflectat în articolul 297 din Codul Penal al României, care poate include acțiuni ce duc la încălcarea drepturilor persoanelor aflate sub investigație penală. Abuzul în serviciu are loc atunci când o autoritate publică îndeplinește un act al funcției publice într-un mod ilegal sau abuziv, ce aduce atingere drepturilor fundamentale ale unei persoane.

Și la nivel internațional, abuzul de putere este reglementat, în special în cadrul Convenției Europene a Drepturilor Omului (CEDO). Articolul 3 din CEDO interzice tortura și tratamentele inumane sau degradante, iar articolul 5 garantează dreptul la libertate și siguranță, interzicând detenția arbitrară. Abuzul de putere în acest context se referă la utilizarea nelegală a autorității pentru a încălca aceste drepturi fundamentale [5].

Cu adevărat, interdicția torturii și a pedepselor sau tratamentelor inumane sau degradante este o valoare care ține de civilizație strâns legată de respectarea demnității umane. Interdicția în cauză este absolută, nefiind admisibilă nicio derogare în conformitate cu art. 15 § 2, nici măcar în cazul unei situații de pericol public ce amenință viața națiunii sau în circumstanțele cele mai dificile, precum lupta împotriva terorismului și a crimei organizate sau a unui aflux de imigranți și solicitanți de azil, indiferent de comportamentul persoanei în cauză [6, p. 32].

În cadrul investigațiilor penale, abuzul de putere este un fenomen reglementat și sancționat strict atât de legislațiile naționale, cât și de normele internaționale, care garantează protecția drepturilor fundamentale. Cazurile de abuz de putere, cum ar fi utilizarea ilegală a măsurilor de detenție sau aplicarea unor tehnici de tortură pentru obținerea de probe, sunt considerate esențiale pentru menținerea unui sistem de justiție echitabil și protejarea drepturilor fundamentale ale indivizilor implicați în anchetele penale.

Protecția drepturilor fundamentale ale suspectului în cadrul investigațiilor penale este esențială pentru asigurarea unui proces echitabil și pentru prevenirea abuzurilor de putere. Legislația națională și internațională oferă garanții importante pentru a proteja aceste drepturi, dar implemen-

tarea efectivă și respectarea acestora rămân provocări semnificative pentru autoritățile judiciare.

Relația dintre abuzul de putere și drepturile fundamentale ale suspectului este una complexă, iar abuzurile pot afecta grav drepturile acestora. Încălcarea acestor drepturi poate duce la sancțiuni severe pentru autoritățile implicate, la anularea probelor obținute ilegal și la retragerea acuzațiilor. În plus, astfel de abuzuri afectează încrederea publicului în sistemul de justiție, subminând principiile statului de drept și afectând echitatea procesului penal. Este esențial ca autoritățile să respecte drepturile fundamentale ale persoanelor implicate în procedurile penale pentru a asigura un sistem de justiție corect și eficient.

Ne putem referi și la alte categorii de abuzuri din partea investigatorului, atunci când acesta eronat califică fapta infracțională din una mai ușoară în una mai gravă, pentru a putea întreprinde anumite acțiuni represive de investigație, atunci când norma penală mai ușoară nu-i permite acest fapt. De exemplu, calificarea unei samavolnicii (art.352 Cod penal), drept șantaj (art.189 Cod penal), crearea aparenței unei excrocherii (art.190 Cod penal), cu o ulterioară recalificare, sau, atunci când de fapt relațiile între făptuitor și victimă sunt de ordin civil, și trebuie să constituie obiectul unui litigiu civil.

În concluzie, identificarea elementelor de calificare juridico-penală ale faptelor de abuz de către investigatorul procesual-penal, consolidarea existenței sau stabilirea inexistenței acestor fapte infracționale, protecția drepturilor fundamentale ale suspectului în cadrul investigațiilor penale este esențială pentru un sistem de justiție echitabil și eficient. Deși legislația și mecanismele de protecție existente sunt un pas important, aceasta nu este suficient, în raport cu existența sau inexistența tuturor elementelor compozenței de infracțiune în acest sens, implementarea și monitorizarea acestor măsuri trebuie îmbunătățite constant, astfel încât să se asigure prevenirea abuzurilor și respectarea deplină a drepturilor fundamentale ale tuturor persoanelor implicate în procesul penal.

Abuzul de putere, sub diverse forme – de la tortură, tratamente inumane și degradante, la detenția arbitrară și presiuni pentru obținerea mărturiilor – are un impact major asupra drepturilor fundamentale ale suspectului, așa cum sunt reglementate de legislația națională și internațională. Aceste abuzuri pot compromite atât imaginea organelor de drept, abilitate cu atribuții de prevenție și combatere a acestui fenomen, dar afectează și dreptul la un proces echitabil, dreptul la apărare, dreptul la integritate fizică și psihică.

Pentru o protecție mai eficientă a drepturilor suspectului și prevenirea abuzului de putere, ar fi binevenite anumite măsuri, cum ar fi: 1. Îmbunătățirea instruirii profesionale pentru autoritățile implicate în investigațiile penale, privind nivelul de cunoștințe în raport cu identificarea și calificarea

juridico-penală a modalităților abuzului de putere, prin prisma normelor Codului penal; 2. Revizuirea regimului de detenție preventivă și aplicarea măsurilor alternative. Acordarea unei atenții sporite regimului de detenție preventivă, astfel încât să se utilizeze măsuri alternative atunci când acestea sunt posibile și adecvate, iar detenția preventivă să nu devină o măsură abuzivă. 3. Colaborarea cu organisme internaționale pentru protecția drepturile omului, precum ONU, inclusiv Comitetul Împotriva Torturii, Amnesty International și Human Rights Watch, structuri care pot oferi nu doar asistență tehnică, dar și un cadru de monitorizare externă a drepturilor fundamentale, contribuind astfel la prevenirea abuzurilor, implementarea la definitivarea modificărilor și schimbărilor legislative în domeniul de referință a standardelor CtEDO.

Abuzul de putere în cadrul calificării juridico-penale a faptelor infracționale, penale rămâne o problemă serioasă care afectează fundamental sistemul de justiție echitabil. Investigatorului poate trata abuzul de putere la discreția sa, atribuindu-i aleatoriu o calificare juridico-penală diferită: abuz de serviciu prin prisma prevederilor art.327 Cod penal, amestecul în înfăptuirea justiției sau în urmărirea penală, prin prisma art.303 Cod penal, tragerea cu bună-știință la răspundere penală a unei persoane nevinovate, prin prisma prevederilor art.306 Cod penal, reținerea sau arestarea ilegală, prin prisma prevederilor art.308 Cod penal sau constrângerea de a face declarații, art.309 Cod penal. Deși, astfel de situații nu trebuie să existe, acestea, ca atare urmând a fi calificate în sine drept abuz.

Cu toate că există un cadru legislativ adecvat și măsuri deja implementate, eficiența acestora depinde de aplicarea consecventă și de monitorizarea riguroasă a proceselor judiciare. Prin îmbunătățirea legislației, întărirea măsurilor de control și educarea autorităților, se poate asigura o protecție mai bună a drepturilor fundamentale ale suspectului și se poate preveni abuzul de putere în cadrul investigațiilor penale.

Experiența organelor de drept din Republicii Moldova, în lumina evenimentelor din 07 aprilie 2009 a demonstrat carențe esențiale privind calificarea corectă a abuzului de putere la instrumentarea cauzelor penale, admis/comis de către agenții statului la diferit nivel, deficiențe grave de funcționalitate profesională arbitrară și duble standarde, taxate prin condamnări ale statului de către CtEDO. Acele repercusiuni negative și azi se mai resimt în practica organelor de drept, practică însoțită totodată de mai multe intervenții în schimbarea cadrului normativ penal și procesual penal al Republicii Moldova.

Raportul de comunicare între individ - agentul statului - individ, rămâne în zona de interes public, iar calitatea actului de justiție depinde nu numai de cadrul normativ, ci și de profesionalismul celui care-i revine sarcina cali-

ficării corecte a faptelor infracționale, cu investigarea acestor fapte potrivit normelor și standardelor naționale și internaționale.

Referințe bibliografice

1. Cod penal al RM Nr. 985 din 18-04-2002. LP245 din 15.11.18 MO462-466 din 12.12.18 art. 774. Modificat: LP365 din 24.11.23, MO452-454/28.11.23 art.782; în vigoare 28.11.23.

2. Ursu D. *Dilema diferențierii răspunderii penale pentru relele tratamente comise de o persoană cu funcție de răspundere*. În: Revista științifică a Universității de Stat din Moldova „Studia Universitatis Moldaviae”. Seria „Științe sociale”, 2016, nr. 8(98), p. 243.

3. UNJR, Studiu comparat privind reglementarea abuzului în serviciu/ de putere/autoritate în țări europene. <http://www.unjr.ro/2017/11/09/studiu-comparat-privind-reglementarea-abuzului-in-serviciu-de-putere-autoritatein-tari-europene>

4. Pop G.D. *Este infracțiunea de abuz în serviciu incriminată în legislația penală germană?* În: Revista de Note și Studii Juridice. <http://www.juridice.ro/593057/este-infracțiunea-de-abuz-in-serviciu-incriminata-inlegislatia-penala-germana.html>

5. Convenția pentru apărarea Drepturilor Omului și a Libertăților fundamentale Roma, 4.XI.1950. https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/convention_ron

6. Reidy A. *Interzicerea torturii. Ghid privind punerea în aplicare a articolului 3 al Convenției Europene pentru Drepturile Omului*. Chișinău, 2003, 48 p.

CZU: 342.7:343.132

RESPECTAREA DREPTURILOR PERSOANEI LA APLICAREA TEHNICII OPERATIVE

Boris GLAVAN,

*doctor habilitat în drept, conferențiar universitar,
secretar științific al Senatului Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI
ORCID: 0000-0002-3838-4308*

Alexandru CICALA,

*doctor în drept, conferențiar universitar,
șef al Catedrei „Activitate specială de investigații și anticorupție”
a Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI
ORCID: 0000-0001-5900-0679*

Rezumat

Articolul abordează problematica respectării drepturilor omului în contextul aplicării tehnicii operative, parte integrantă a activității speciale de investigații. Studiul analizează reglementările normative naționale relevante, evidențind importanța acestora pentru garantarea drepturilor fundamentale în procesul utilizării tehnicii operative. Sunt discutate atât rolul tehnicii operative în realizarea măsurilor speciale de investigații și îndeplinirea unor sarcini complexe, cât și locul acesteia în cadrul tehnicii speciale. De asemenea, sunt identificate principalele probleme juridice și practice din acest domeniu, propunându-se soluții menite să asigure un echilibru între eficiența măsurilor speciale de investigații și respectarea drepturilor persoanei.

Cuvinte-cheie: activitate specială de investigații, măsuri speciale de investigații, tehnici speciale de investigare, proces penal, ofițer de investigații, tehnică operativă, drepturile omului.

Summary

The article addresses the issue of respecting human rights in the context of applying operative techniques, an integral part of special investigative activities. The study analyzes the relevant national legal regulations, highlighting their importance in guaranteeing fundamental rights during the use of operative techniques. It discusses both the role of operative techniques in carrying out special investigative measures and fulfilling complex tasks, as well as their place within the broader framework of special techniques. Furthermore, the main legal and practical challenges in this field are identified, and solutions

are proposed to ensure a balance between the efficiency of special investigative measures and the respect for individual rights.

Keywords: special investigative activity, special investigative measures, special investigative techniques, criminal trial, investigative officer, operational technique, human rights.

Introducere. Actualitatea respectării drepturilor persoanei la aplicarea tehnicii operative derivă din problematica reglementării juridice a activității speciale de investigații în condițiile statului de drept. Fiind un instrument esențial pentru asigurarea, garantarea și protejarea valorilor constituționale împotriva criminalității, în special a celei grave, activitatea specială de investigații implică, prin natura sa, și restrângerea anumitor drepturi și libertăți individuale.

În absența activității speciale de investigații, securitatea statului de drept devine extrem de vulnerabilă, iar eficiența acestor investigații depinde în mod direct de aplicarea tehnicii operative. Într-o epocă marcată de un progres tehnico-științific accelerat, tehnica operativă reprezintă un element indispensabil în arsenalul metodelor utilizate de autorități pentru realizarea unor sarcini precum asigurarea ordinii și securității publice sau penitenciar, apărarea drepturilor și libertăților persoanei, prevenirea și descoperirea infracțiunilor, curmarea amenințărilor, cercetarea cauzelor penale, precum și căutarea persoanelor dispărute sau care se sustrag de la procesul penal.

Totuși, aplicarea tehnicii operative poate afecta drepturi fundamentale, precum dreptul la viață privată, secretul corespondenței sau inviolabilitatea domiciliară. Această realitate impune stabilirea unor prevederi legale clare, care să asigure utilizarea tehnicii operative într-un mod proporțional și respectuos față de drepturile fundamentale.

Scopul prezentului articol constă în analiza cadrului juridic național privind garantarea respectării drepturilor persoanei la aplicarea tehnicii operative, precum și identificarea problemelor și soluțiilor relevante. În acest context, se va pune accent pe importanța aplicării măsurilor speciale de investigații tehnice pentru îndeplinirea unor sarcini complexe, pe clarificarea locului tehnicii operative în cadrul tehnicii speciale, precum și pe necesitatea respectării drepturilor persoanei în acest proces.

Metodologia studiului se bazează pe utilizarea metodelor tradiționale de cercetare: logico-juridică, gramaticală, analiză și sinteză, deducție și inducție, observație și comparație. Analiza materialelor pertinente – incluzând legislația națională și internațională, literatura de specialitate, hotărârile Curții Europene a Drepturilor Omului, deciziile instanțelor naționale, precum și alte surse relevante – a stat la baza formulării concluziilor și a propunerilor de îmbunătățire.

Rezultate obținute și discuții. „Tehnica operativă” este un termen care aparține sferei activității speciale de investigații. Deși nu are caracter juridic, acest termen face parte din vocabularul doctrinar utilizat pentru descrierea proceselor și mijloacelor specifice acestei activități. Originea sa provine din denumirea anterioară a domeniului, „activitatea operativă de investigații”, și poate fi definit ca un ansamblu de mijloace tehnice, inclusiv criminalistice, alături de procedee tactico-tehnice, utilizate legal de către organele specializate ale statului. Acestea sunt aplicate pentru realizarea scopurilor și sarcinilor activității speciale de investigații, precum: asigurarea ordinii și securității publice sau penitenciare, protecția drepturilor și libertăților persoanei, prevenirea și descoperirea infracțiunilor, curmarea amenințărilor, cercetarea cauzelor penale și căutarea persoanelor dispărute sau care se sustrag de la procesul penal.

Acest înțeles al termenului „tehnică operativă” este susținut de definițiile reflectate în literatura de specialitate [13, p. 74; 7, p. 270; 21; 24, p. 10; 26, p. 16], care, deși pot varia ușor, evidențiază în mod constant trăsăturile sale esențiale: utilizarea echipamentelor și mijloacelor tehnice propriu-zise, aplicarea procedeele tactico-tehnice, legalitatea procesului, competența subiecților implicați și atingerea unor scopuri și sarcini specifice.

Totodată, unele mijloace tehnice se remarcă prin complexitatea lor constructivă sau prin particularitățile specifice de exploatare. Din acest motiv, aplicarea lor ar trebui să se realizeze doar după consultarea specialiștilor sau cu participarea directă a acestora. Exemple relevante includ: mijloace tehnice speciale destinate controlului ascuns al deplasărilor persoanelor, obiectelor și mijloacelor de transport; echipamente și mijloace tehnice speciale destinate interceptării și înregistrării ascunse a informației vehiculate prin rețele de comunicații electronice; mijloace tehnice pentru depistarea substanțelor chimice speciale utilizate pentru marcare; precum și dispozitive tehnice de scanare și identificare a obiectelor de contrabandă [12, p. 17].

Este important de menționat că tehnica operativă, alături de tehnica criminalistică și tehnica administrativă, formează conceptul mai larg de „tehnică specială” [22], care este utilizat frecvent în legislație și practică. Spre deosebire de tehnica criminalistică și cea administrativă, care sunt aplicate în mod deschis, tehnica operativă are un caracter preponderent secret, fiind utilizată de un număr restrâns de subiecți. În plus, rezultatele obținute prin tehnica operativă nu întotdeauna dobândesc calitatea de probe în procesul penal, ceea ce îi conferă un statut particular.

În funcție de natura sarcinilor îndeplinite, același mijloc tehnic poate fi încadrat ca tehnică operativă, criminalistică sau administrativă. De exemplu, un dispozitiv de înregistrare audio-video poate fi considerat tehnică operativă atunci când este utilizat în secret pentru realizarea sarcinilor activității speciale de investigații. În schimb, dacă este utilizat în activitatea procesu-

al-penală, cum ar fi înregistrarea depozițiilor în cadrul unei audieri, acesta este clasificat drept tehnică criminalistică [23, p. 9].

O trăsătură definitorie a tehnicii operative este faptul că aplicarea sa poate limita drepturi și libertăți individuale, inclusiv dreptul la viață privată, secretul corespondenței și inviolabilitatea domiciliului. Prin urmare, utilizarea acestor mijloace implică o reglementare juridică clară, care să prevadă aplicarea lor exclusiv în limitele necesității. Această reglementare trebuie să respecte principiile legalității, proporționalității și necesității, garantând astfel echilibrul între eficiența acțiunilor de investigații și protecția drepturilor fundamentale ale persoanei.

Lipsa unor reguli clare în legislația națională privind utilizarea tehnicii operative poate duce la abuzuri și, implicit, la ingerințe arbitrare în viața privată. Astfel de deficiențe oferă Curții Europene a Drepturilor Omului (CtEDO) motive să concluzioneze că ingerințele în dreptul la viața privată „nu au fost prevăzute de lege” și, prin urmare, au condus la încălcarea art. 8 din Convenția pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale [1, § 79; 2, § 44-46; 3, § 81-82].

În acest context, Curtea Europeană a statuat încălcarea dispozițiilor art. 8 CEDO, fiindcă legea națională a Franței nu indica cu suficientă claritate condițiile în care autoritățile statului ar fi putut interveni prin supravegherea tehnică a interiorului domiciliului unei persoane suspectate de săvârșirea unei omucideri [5]. Într-o altă speță, legislația Marii Britanii nu a corespuns exigențelor art. 8 CEDO, fiindcă nu prevedea la acel moment activități de obținere în secret a mostrelor de voce în celula în care reclamanții erau deținuți, aceștia fiind suspectați în pregătirea unei tâlhării [4].

La nivel internațional, aplicarea tehnicii operative este reglementată indirect printr-un set de instrumente juridice care abordează diverse aspecte, de la protecția drepturilor omului până la cooperarea internațională în domeniul polițienesc. Deși nu există un act normativ unic care să reglementeze în mod exhaustiv acest domeniu, unele instrumente juridice relevante includ: Convenția Europeană a Drepturilor Omului (1950), Pactul internațional cu privire la drepturile civile și politice (1966), Convenția pentru protecția persoanelor referitor la prelucrarea automatizată a datelor cu caracter personal (1981), precum și alte convenții internaționale, cum ar fi Convenția Națiunilor Unite împotriva criminalității transnaționale organizate (2000) și Convenția Națiunilor Unite împotriva corupției (2003).

De asemenea, instrumentele adoptate de organizații internaționale și regionale, cum ar fi Recomandarea REC(2005)10 a Comitetului de Miniștri al Consiliului Europei cu privire la tehnicile speciale de investigații, contribuie la stabilirea unor standarde clare pentru utilizarea tehnicii operative. Aceste standarde promovează respectarea drepturilor fundamentale, subli-

niind necesitatea unei reglementări riguroase și a unor mecanisme eficiente de supraveghere pentru a preveni abuzurile.

În cadrul Uniunii Europene, legislația relevantă, cum ar fi Directiva 2002/58/CE privind confidențialitatea și comunicațiile electronice și Regulamentul (UE) 2016/679 privind protecția datelor cu caracter personal (GDPR), impune standarde înalte pentru protejarea vieții private și a datelor personale, inclusiv în contextul aplicării tehnicii operative.

Un element comun al cadrului normativ internațional este impunerea respectării unor principii fundamentale în utilizarea tehnicii operative. Printre acestea se numără: **principiul legalității** (utilizarea tehnicii operative trebuie să fie prevăzută clar de lege, iar normele care reglementează aplicarea sa trebuie să fie precise, accesibile și previzibile); **principiul necesității** (măsurile care implică tehnica operativă trebuie să fie strict necesare pentru atingerea unui scop legitim, cum ar fi prevenirea infracțiunilor grave sau protecția securității naționale); **principiul proporționalității** (ingerințele în drepturile fundamentale trebuie să fie proporționale cu gravitatea infracțiunii investigate sau cu pericolul urmărit a fi prevenit); **principiul subsidiarității**: tehnica operativă trebuie să fie utilizată doar ca ultimă soluție, atunci când alte metode de investigare nu sunt adecvate sau eficiente pentru atingerea scopului propus.

Aceste principii garantează că utilizarea tehnicii operative nu devine excesivă sau arbitrară, oferind un echilibru între nevoia de securitate publică și respectarea drepturilor fundamentale. Mai mult, ele impun ca tehnica operativă să fie autorizată, supravegheată și utilizată doar atunci când alte mijloace de probă nu sunt disponibile sau eficiente.

Principalele acte normative naționale care reglementează utilizarea tehnicii operative sunt Legea nr. 59/2012 cu privire la activitatea specială de investigații și Codul de procedură penală. Conform dispozițiilor art. 27 alin. (5) din Legea nr. 59/2012 și art. 134 alin. (3) din Codul de procedură penală „în procesul de efectuare a măsurilor speciale de investigații, se face uz de sisteme informaționale și bănci de date, de aparate de înregistrare foto, audio și video, de alte mijloace tehnice, inclusiv de mijloace tehnice speciale pentru obținerea în secret a informațiilor”.

Această normă exemplificativă indică faptul că legiuitorul nu limitează tipurile de mijloace tehnice ce pot fi utilizate în activitatea specială de investigații. Caracterul deschis al reglementării este perfect justificat de progresul tehnico-științific din ultimele decenii, care a impus adaptarea constantă a mijloacelor tehnice la noile cerințe ale activității speciale de investigații. Acest proces a transformat tehnica operativă într-un domeniu din ce în ce mai tehnicizat și complex, axat pe valorificarea inovațiilor tehnologice în vederea obiectivizării actului de justiție și a înfăptuirii dreptății [7, p. 168].

Potrivit doctrinei de specialitate [8, p. 6], toate mijloacele tehnice apli-

cate de organele de drept (sub umbrela conceptului de „tehnică specială”) pot fi clasificate, în funcție de proiectare, execuție și condițiile de exploatare, în trei categorii:

Mijloace tehnice cu destinație universală – dispozitive de uz general, cum ar fi camere video obișnuite, aparate fotografice, video-recorder sau monitoare, care, datorită caracteristicilor lor tactice și tehnice, pot fi utilizate de organele de drept fără modificări constructive.

Mijloace tehnice produse special pentru organele de drept – dispozitive special concepute pentru activitățile speciale de investigații, cum ar fi echipamentele pentru căutare, dispozitivele speciale de fotografiere și înregistrare video.

Mijloace tehnice modificate și adaptate de organele de drept – dispozitive achiziționate ca mijloace de uz general, dar ulterior modificate pentru a fi utilizate în condiții specifice activității operative.

Astfel, tehnica operativă include toate mijloacele tehnice utilizate în cadrul măsurilor speciale de investigații, indiferent de categoria din care fac parte. Este important de menționat că specificul „operativ” al tehnicii nu este dictat în principal de caracteristicile constructive ale mijloacelor tehnice, ci mai ales de caracterul funcțional și aplicativ al acestora.

În norma citată anterior, alături de termenul „mijloace tehnice”, legiuitorul utilizează expresia „mijloace tehnice speciale pentru obținerea în secret a informațiilor”, al cărei conținut este detaliat în Hotărârea de Guvern nr. 100 din 2009 [15].

Conform acestei Hotărâri, la categoria mijloacelor tehnice destinate pentru obținerea în secret a informațiilor sunt incluse „mijloacele tehnice și/sau de program, proiectate, modificate sau programate pentru captarea, obținerea, interceptarea, culegerea, ascultarea, înregistrarea și transmiterea semnalelor informaționale de natură sonoră, vizuală, electromagnetică sau de altă natură, inclusiv din rețelele de comunicații electronice, în scopul obținerii accesului ascuns la informația străină” (pct. 2, Anexa 1). Definiții similare pot fi întâlnite și în literatura de specialitate [18; 19; 25; 27].

Adoptarea acestei Hotărâri a avut drept scop stabilirea unei delimitări clare între, pe de o parte, mijloacele tehnice de uz general, cum ar fi dispozitivele de înregistrare video, audio, de filmat sau fotografiat, și, pe de altă parte, mijloacele tehnice destinate obținerii în secret a informațiilor. Acestea din urmă se supun unui regim juridic special, care include cerințe stricte privind importul, exportul, proiectarea, producerea, comercializarea și obținerea licenței pentru activitățile din acest domeniu (pct. 3, Anexa 1).

În literatura de specialitate, există opinii conform cărora tehnica operativă se identifică exclusiv cu mijloacele tehnice speciale destinate obținerii în secret a informațiilor [24, p. 9]. Din punctul nostru de vedere, însă, aceste

două noțiuni trebuie privite ca parte și întreg, tehnica operativă reprezentând întregul. De exemplu, telefonul mobil, mai exact smartphone-ul, fiind un dispozitiv multifuncțional, poate îndeplini și funcția de tehnică operativă. Având încorporată o cameră foto-video, smartphone-ul poate fi utilizat pentru captarea în secret a informațiilor. Totuși, din punct de vedere constructiv, smartphone-ul are caracter general și nu poate fi încadrat în categoria de mijloace tehnice speciale destinate obținerii în secret a informațiilor.

Din analiza textului de lege, reiese că mijloacele tehnice speciale pentru obținerea în secret a informațiilor reprezintă o subcategorie a mijloacelor tehnice generale. Această relație este sugerată de utilizarea adverbului „inclusiv” în formula normativă „alte mijloace tehnice, inclusiv mijloace tehnice speciale pentru obținerea în secret a informațiilor”, ceea ce indică faptul că mijloacele tehnice speciale sunt parte componentă a mijloacelor tehnice. Totuși, caracteristicile tehnico-tactice ale acestora din urmă le conferă un statut juridic distinct și un regim special de utilizare.

Legea penală incriminează producerea, comercializarea sau procurarea ilegală în scop de comercializare a mijloacelor tehnice speciale destinate pentru obținerea ascunsă a informației (art. 301¹ CP). De asemenea, circulația ilegală și încălcarea regulilor de comercializare a acestor mijloace sunt pedepsite conform Legii contravenționale (art. 261 și 262 CC).

Este evident că scopul principal al acestor norme juridice este prevenirea utilizării ilegale a dispozitivelor tehnice de supraveghere pentru colectarea de informații private. Cu alte cuvinte, legea urmărește să protejeze viața privată a cetățenilor împotriva oricărei forme de spionaj. În plus, actele concrete de colectare a informațiilor cu caracter personal, folosind astfel de dispozitive, sunt pedepsite în conformitate cu prevederile art. 177 și 178 CP.

Aceste dispoziții legale reprezintă garanții solide pentru respectarea drepturilor fundamentale ale persoanei, oferind protecție împotriva eventualelor abuzuri în cadrul activităților speciale de investigație. Este esențial ca organele de drept să aibă o înțelegere clară a cadrului legal care reglementează utilizarea tehnicilor operative, pentru a evita încălcarea drepturilor omului.

Conceptul de respectare a drepturilor persoanei în cadrul activității speciale de investigație este, în general, asociat cu respectarea strictă a legii [10; 16]. Cu alte cuvinte, organele de drept trebuie să acționeze întotdeauna în conformitate cu prevederile legale, fără a depăși limitele autorizate. Această obligație se aplică în mod special în cazul utilizării tehnicii operative, care poate reprezenta o intruziune semnificativă în viața privată a unei persoane.

Legislația din domeniul investigațiilor a suferit modificări semnificative în 2023, printre care și eliminarea obligației de autorizare prealabilă a mijloacelor tehnice utilizate în cadrul acestora. Această schimbare, prevăzută la art. 27, alin. (5) din Legea nr. 59/2012, a fost considerată necesară

pentru a simplifica procedurile și a elimina interpretările divergente [17].

Odată ce o măsură specială de investigație este autorizată, se presupune că și mijloacele tehnice necesare pentru implementarea acesteia sunt, de asemenea, aprobate. Altfel spus, autorizarea măsurii în sine implică implicit și autorizarea utilizării mijloacelor tehnice adecvate. Această modificare nu afectează în niciun fel garanțiile legale privind protecția drepturilor omului, întrucât controlul judiciar asupra activităților de investigație rămâne în vigoare.

Este relevant de menționat caracterul general al normei care sugerează că, în cadrul oricărei măsuri speciale de investigații, poate fi utilizată fără restricții întreaga gamă de mijloace tehnice considerate utile pentru realizarea cu succes a măsurilor respective. Cu toate acestea, o astfel de interpretare a normei nu ar trebui aplicată ad litteram, ci necesită corelarea cu alte prevederi legale. Astfel, se impune o interpretare sistemică a reglementărilor juridice care vizează aplicarea tehnicii operative.

La selectarea tipurilor de mijloace tehnice ce urmează să fie utilizate în cadrul unei măsuri speciale de investigații, trebuie să se țină cont de natura juridică și conținutul acelei măsuri. De exemplu, în cazul măsuri speciale de investigații „urmărirea vizuală”, pot fi aplicate diverse mijloace tehnice operative. Totuși, utilizarea mijloacelor capabile să asigure interceptarea și înregistrarea convorbirilor persoanei urmărite, chiar dacă acestea au loc în spații publice, nu este permisă. Interceptarea convorbirilor este reglementată separat de legiuitor prin măsura distinctă intitulată „Interceptarea și înregistrarea comunicărilor și/sau a imaginilor” (art. 29 Legea nr. 59/2012 și art. 138¹ CPP).

Spre deosebire de „urmărirea vizuală”, care poate fi autorizată de conducătorul subdiviziunii specializate (în afara procesului penal) sau de procuror (în cadrul procesului penal), măsura de interceptare a comunicărilor necesită autorizarea de către judecătorul de instrucție. Diferența dintre aceste măsuri constă în gradul de ingerință în sfera vieții private a persoanei supravegheate, precum și în valoarea probatorie a rezultatelor obținute. Este evident că gradul de ingerință în viața privată în cazul interceptării comunicărilor este semnificativ mai mare decât în cazul urmăririi vizuale. Din aceste considerente, legiuitorul a instituit regimuri juridice diferite pentru efectuarea acestor măsuri speciale de investigații.

De asemenea, este remarcabil faptul că, pe lângă reglementarea generală a utilizării tehnicii operative, legiuitorul a introdus și reglementări speciale, indicând sau sugerând în definiția unor măsuri tipurile de mijloace tehnice care pot fi utilizate în cadrul acestora.

Astfel, în definiția „urmăririi vizuale”, prevăzută la art. 36³ din Legea nr. 59/2012, este menționată posibilitatea utilizării mijloacelor de fixare foto/video a informațiilor. Această formulare poate fi interpretată în sensul că alte tipuri de mijloace tehnice, cum ar fi cele de înregistrare audio, nu sunt

permise în cadrul acestei măsuri.

Totodată, remarcăm faptul că textul legii nu limitează în mod expres realizarea măsurii „urmărirea vizuală” doar la utilizarea mijloacelor tehnice de fixare foto/video. Aceasta sugerează că pot fi aplicate și alte mijloace tehnice, inclusiv înregistrările audio. Cu toate acestea, rămâne incertă justificarea menționării explicite a posibilității de fixare foto/video în definiția acestei măsuri din art. 36³ al Legii nr. 59/2012, având în vedere existența unei norme generale care permite utilizarea diferitelor tipuri de mijloace tehnice în cadrul măsurilor speciale de investigații.

Pe de altă parte, observăm că în definiția aceleiași măsuri „urmărirea vizuală” din Codul de procedură penală (art. 138¹¹ CPP), legiuitorul nu face nicio referire la utilizarea mijloacelor tehnice de fixare foto/video. Această omisiune poate fi interpretată ca o aplicare a normei generale care reglementează utilizarea mijloacelor tehnice în cadrul măsurilor speciale de investigații, fără a specifica explicit tipurile de mijloace permise. Cu toate acestea, inconsecvența legiuitorului în reglementarea utilizării mijloacelor tehnice în cadrul măsurii „urmărirea vizuală” este greu de înțeles și poate genera confuzii.

Obiectivul declarat al Proiectului de lege care a introdus actualele modificări legislative în materia reglementării tehnicii operative a fost acela de a asigura „o diferență clară și strictă între activitatea specială de investigații desfășurată în cadrul procesului penal și cea desfășurată în afara procesului penal”. Prin urmare, mențiunea privind fixarea foto/video din art. 36³ al Legii nr. 59/2012 și omisiunea unei astfel de mențiuni în art. 138¹¹ CPP pot fi interpretate ca o încercare de a evidenția aceste diferențe. Cu toate acestea, considerăm că aceste diferențe sunt de natură artificială și neesențială, contribuind mai degrabă la confuzie decât la claritate, îngreunând astfel înțelegerea și aplicarea normelor legale.

Din păcate, astfel de ambiguități nu se limitează doar la măsura „urmărirea vizuală”, ci afectează și alte măsuri speciale de investigații reglementate de cele două acte normative. Aceste probleme au fost evidențiate și analizate în lucrarea monografică a unuia dintre autorii acestui articol. În opinia noastră, ar fi de dorit ca legiuitorul să elimine aceste ambiguități, să uniformizeze normele juridice și terminologia utilizată, astfel încât destinatarilor acestor norme să nu întâmpine dificultăți inutile în interpretarea și aplicarea acestora.

Indiferent dacă măsura „urmărirea vizuală” se desfășoară în cadrul sau în afara procesului penal, pot fi utilizate nu doar mijloacele tehnice de înregistrare foto/video, ci și cele de înregistrare audio, cu condiția ca acestea să nu înregistreze comunicările persoanei urmărite. Înregistrarea comunicărilor este parte a măsurii de interceptare, care implică în mod obligatoriu autorizarea judecătorului de instrucție.

Astfel, utilizarea tehnicii audio în cadrul „urmăririi vizuale” poate fi justificată pentru înregistrarea discuțiilor, comenzilor și altor date vociferate de membrii echipei implicate în această activitate. Aceste înregistrări sunt deosebit de utile pentru fixarea rapidă a unor informații greu de memorat, cum ar fi denumiri de străzi, localități, nume de persoane, numere de automobile sau apartamente. De asemenea, ele pot servi pentru analiza ulterioară a măsurii efectuate, evidențiind procedeele tactice care s-au dovedit a fi eficiente sau, dimpotrivă, mai puțin utile.

Interceptarea comunicărilor nu va fi admisă nici în cazul măsurii „Localizarea sau urmărirea prin mijloace tehnice” (art. 28 din Legea nr. 59/2012). Chiar dacă mijloacele tehnice moderne utilizate pentru determinarea locației obiectelor pot fi dotate cu microfoane care permit ascultarea comunicațiilor din proximitatea lor, utilizarea acestor funcții suplimentare nu este permisă conform cadrului legal în vigoare.

O altă problemă discutabilă privește aplicarea tehnicii operative care permite interceptarea comunicațiilor în cadrul măsurii speciale de investigații „Supravegherea tehnică”. Potrivit art. 138 din Codul de procedură penală, „Supravegherea tehnică reprezintă utilizarea mijloacelor tehnice pentru relevarea și fixarea cronologică a acțiunilor/inacțiunilor, a poziționărilor, a mișcărilor și a contactelor (legăturilor) persoanelor, supravegherea imobilelor, urmărirea și localizarea mijloacelor de transport și a altor obiecte”.

Din această definiție reiese că supravegherea tehnică poate implica utilizarea diferitelor mijloace tehnice foto și video, inclusiv dispozitive cu detectare de mișcare sau localizare GPS. Totuși, nicio acțiune dintre cele enumerate nu face referire la utilizarea mijloacelor tehnice pentru supravegherea și înregistrarea informațiilor sonore. O interpretare gramaticală a normei sugerează că această măsură se limitează la colectarea exclusivă a informațiilor vizuale, întrucât textul normei menționează explicit acțiuni fizice, cum ar fi poziționările, mișcărilor sau contactele între persoane.

Cu toate acestea, pentru a înțelege mai bine intenția legiuitorului, trebuie să avem în vedere originea acestei măsuri, care urmărește o reglementare unitară prin combinarea unor măsuri similare, precum „Supravegherea domiciliului prin utilizarea mijloacelor tehnice ce asigură înregistrarea” (art. 132 CPP, redacția 2023) și „Documentarea cu ajutorul metodelor și mijloacelor tehnice, localizarea sau urmărirea prin sistemul de poziționare globală (GPS) ori prin alte mijloace tehnice” (art. 134³ CPP, redacția 2023) [14].

Excluderea posibilității de utilizare a mijloacelor tehnice de înregistrare audio în cadrul supravegherii tehnice pare lipsită de sens. O astfel de limitare poate duce la neutilizarea acestei măsuri în practică, fiind preferată „urmărirea vizuală”, care, în esență, este o măsură similară, dar care se autorizează de procuror, și nu de judecătorul de instrucție.

Cele menționate mai sus nu epuizează întregul spectru al problemelor legate de respectarea drepturilor persoanei în contextul aplicării tehnicii operative. Caracterul și limitele acestei lucrări nu ne permit extinderea analizei asupra tuturor aspectelor relevante. Totuși, sperăm că această abordare va încuraja dezbateri ulterioare și va atrage interesul altor cercetători asupra acestui subiect.

Concluzii. Tehnica operativă reprezintă un element esențial al activității speciale de investigații, contribuind semnificativ la prevenirea și descoperirea infracțiunilor, asigurarea securității publice și protejarea valorilor constituționale. Cu toate acestea, utilizarea acesteia implică riscuri pentru drepturile fundamentale ale persoanei, ceea ce impune o reglementare clară, detaliată și conformă standardelor internaționale.

Analiza și interpretarea reglementărilor normative relevante au permis evidențierea lacunelor existente în legislația națională și ambiguitățile care pot afecta aplicarea corectă a tehnicii operative. În acest sens, contribuția studiului constă în clarificarea unor aspecte juridice esențiale, precum definirea locului tehnicii operative în cadrul tehnicii speciale, identificarea diferențelor dintre mijloacele tehnice generale și cele speciale, precum și evidențierea necesității respectării principiilor de legalitate, proporționalitate și necesitate.

Considerăm că interpretările oferite vor contribui la o mai bună înțelegere a reglementărilor de drept aplicabile tehnicii operative, facilitând aplicarea acestora în activitatea practică. Totodată, aceste clarificări pot servi drept punct de plecare pentru îmbunătățirea legislației naționale, în vederea eliminării lacunelor și ambiguităților identificate, asigurând astfel un echilibru între eficiența măsurilor și respectarea drepturilor persoanei.

În concluzie, tehnica operativă este indispensabilă activității speciale de investigații, dar utilizarea sa trebuie să se bazeze pe un cadru legal clar și predictibil, supravegheat prin mecanisme independente. Autorii își exprimă convingerea că rezultatele acestui studiu vor sprijini armonizarea practicilor naționale cu standardele internaționale și vor contribui la protecția adecvată a drepturilor fundamentale, consolidând încrederea în legalitatea și legitimitatea activității speciale de investigații.

Referințe bibliografice

1. Cauza *Affaire Oleynik* contra Rusiei. Cererea nr. 23559/07. Hotărârea CtEDO din 21.06.2016, definitivă din 28.11.2016 (Strasbourg). <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-163807> (accesat la 04.12.2024).
2. Cauza *Akhlyustin* contra Rusiei. Cererea nr. 21200/05. Hotărârea CtEDO din 07.11.2017, definitivă din 05.03.2018 (Strasbourg). <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-178342> (accesat la 04.12.2024).
3. Cauza *Bykov* contra Rusiei. Cererea nr. 4378/02. Hotărârea CtEDO

din 10.03.2009 (Strasbourg). <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-91704> (accesat la 04.12.2024).

4. Cauza P.G. și J.H. contra Regatului Unit. Cererea nr. 44787/98. Hotărârea CtEDO din 25 septembrie 2001, definitivă din 25 decembrie 2001 (Strasbourg). <https://hudoc.echr.coe.int/?i=001-59665> (accesat la 20.10.2023).

5. Cauza Vetter contra Franței. Cererea nr. 59842/00. Hotărârea CtEDO din 31 mai 2005, definitivă din 31 august 2005 (Strasbourg). Disponibil: <https://hudoc.echr.coe.int/?i=001-69188> (accesat la 20.10.2023).

6. Codul de procedură penală al Republicii Moldova: nr. 122 din 14-03-2003. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2013, nr. 248-251 art. 699.

7. Didâc V., ș.a. *Tactica criminalistică. Activitatea operativă de investigații*. Chișinău: Elan poligraf, 2009, 344 p.

8. Glavan B., Calcavura Gh. *Tehnica Specială în organele afacerilor interne (TS în OAI): Curs de lecții*. Ed. 1-a. Chișinău: Departamentul Editorial-Poligrafic al Academiei „Ștefan cel Mare”, 2020, 314 p.

9. Glavan B. Activitatea specială de investigații în condițiile statului de drept. Teză de doctor habilitat în drept. Chișinău, 2024, 428 p.

10. Glavan B. *Reflecții privind conceptul respectării drepturilor persoanei în activitatea specială de investigații*. În: Revista Națională de Drept, nr. 1, 2022, p. 30-43.

11. Legea privind activitatea specială de investigații: nr. 59 din 29 martie 2012. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2012, nr. 113-118, 373.

12. Mîrzac V. *Introducerea în tehnica specială: note de curs*. Chișinău: Academia „Ștefan cel Mare”, 2003, 36 p.

13. Mîrzac V., Glavan B. *Utilizarea mijloacelor tehnice în activitatea specială de investigații*. Chișinău: Tipografia Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI, 2014, 228 p.

14. Notă informativă la Proiectul de lege pentru modificarea unor acte normative (privind activitatea specială de investigații), p. 56. <https://gov.md/sites/default/files/document/attachments/subiect-03-nu.pdf> (accesat la 20.10.2023).

15. Regulamentul cu privire la importul, exportul, proiectarea producerea și comercializarea mijloacelor tehnice speciale destinate pentru obținerea ascunsă a informației și a Clasificatorului mijloacelor tehnice speciale pentru obținerea ascunsă a informației, aprobate prin Hotărârea Guvernului Republicii Moldova nr. 100 din 09.02.2009, publicat la 20.02.2009 în Monitorul Oficial nr. 37-40 art.164.

16. Rusu V., Covalciuc I. *Unele reflecții asupra sistemului și conținutului principiilor activității speciale de investigație*. În: Revista Națională de Drept, nr. 8, 2015, p. 51-54.

17. Vasilîșin N. *Probleme actuale privind utilizarea mijloacelor tehnice pentru obținerea informațiilor în cadrul efectuării măsurilor speciale de investigații prin prisma respectării drepturilor omului*. În: *Probleme actuale privind respectarea drepturilor omului în procesul penal și activitatea specială de investigații*, 10 noiembrie 2022, Chișinău, p. 226-237.

18. Артюхов А.В., Австрийсков А.В., Горных С.А. Использование сотрудниками правоохранительных органов специальных технических средств, предназначенных для негласного получения информации: правовой аспект. В: *Теория и практика общественного развития*, №2 (132), 2019, с. 64-70.

19. Баринов С.В. Специальные технические средства, предназначенные для негласного получения информации как орудия совершения преступных нарушений неприкосновенности частной жизни. В: *Вестник Удмуртского университета. Серия «Экономика и право»*, №1, 2017, с. 80-85.

20. Бобров С.Н. [и др.] *Специальная техника органов внутренних дел: курс лекций*. М.: МосУ МВД России имени В.Я. Кикотя, 2019, 178 с.

21. Быков А.В., Шипилов В.В. К вопросу о понятии оперативной техники и социальной значимости оперативно-технических мероприятий. В: *Человек: преступление и наказание*, № 1(80), 2013, с. 160-164.

22. Воронин В.В., Лушин Е.А. К вопросу о понятии „специальная техника” правоохранительных органов. В: *Общество: политика, экономика, право*, № 7(108), 2022, с. 64-67.

23. Горовой В.В., Зыков В.В., Горовой Вл.В. *Специальная техника правоохранительных органов: учеб. пособие*. М.: Юридический институт, 2018. 120 с.

24. Сизоненко А.Б., Зарубин В.С. *Специальная техника органов внутренних дел: учебник: в 2 ч*. М.: ДГСК МВД России, 2014. – Ч. 1. – 252 с.

25. Студеникин Д.В. Понятие и особенности специальных технических средств, предназначенных для негласного получения информации. В: *Цифровая наука*, №6, 2020, с. 83-88.

26. Кочетков М.В. *Специальная техника [Электронный ресурс]: учебное пособие для СПО. Электрон. дан. и прогр. (6 Мб)*. Саратов: Профобразование, 2019, 77 с.

27. Томилин С.М. К вопросу о понятии и использовании специальных технических средств в ходе проведения оперативно-розыскных мероприятий. В: *IV международный пенитенциарный форум „преступление, наказание, исправление”*: Материалы международных научно-практических конференций и круглых столов, к 140-летию уголовно-исполнительной системы России и 85-летию Академии ФСИН России. В 10 т., Рязань, 20–22 ноября 2019 года, с. 220-223.

CZU: 343.1/.2(478+498):341.231.14

STUDIU COMPARATIV: MĂSURILE PREVENTIVE NEPRIVATIVE DE LIBERTATE ÎN REPUBLICA MOLDOVA ȘI ROMÂNIA

Florin CAZACU,
*doctorand, asistent
universitar asociat,*
Facultatea de Drept și Științe Administrative,
Universitatea „Ștefan cel Mare” din Suceava, România
ORCID: 0009-0000-3852-991X

Rezumat

Acest studiu comparativ analizează măsurile preventive neprivative de libertate în România și Republica Moldova, punând accent pe cadrul legislativ, condițiile de aplicare și impactul asupra drepturilor omului. Ambele state au adoptat măsuri preventive precum controlul judiciar, interdicția de a părăsi localitatea sau țara, garanția personală și alte măsuri similare. Studiul evidențiază diferențele semnificative în aplicarea acestor măsuri, determinate de particularitățile legislative și interpretările judiciare specifice fiecărui stat. De asemenea, se discută provocările legate de prelungirea abuzivă a acestor măsuri și armonizarea legislației naționale cu jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului (CEDO). În final, sunt propuse soluții pentru consolidarea monitorizării și aplicării coerente a măsurilor preventive.

Cuvinte-cheie: măsuri preventive neprivative, control judiciar, interdicții, drepturile omului, Republica Moldova, România, CEDO, legislație penală, drept comparat, siguranță publică.

Summary

This comparative study analyzes non-custodial preventive measures in Romania and the Republic of Moldova, focusing on the legal framework, conditions of application, and their impact on human rights. Both countries have adopted preventive measures such as judicial supervision, travel bans, personal guarantees, and other similar mechanisms. The study highlights significant differences in the application of these measures, influenced by legislative particularities and judicial interpretations specific to each country. It also addresses the challenges related to the abusive extension of these measures and the harmonization of national legislation with the jurisprudence of the European Court of Human Rights (ECHR). Finally, solutions are proposed to strengthen the

monitoring and consistent application of preventive measures.

Keywords: non-custodial preventive measures, judicial supervision, travel bans, human rights, Republic of Moldova, Romania, ECHR, criminal legislation, comparative law, public safety.

INTRODUCERE. În contextul evoluției sistemelor juridice moderne, măsurile preventive neprivative de libertate au devenit un instrument esențial în asigurarea echilibrului între necesitatea de a proteja societatea și respectarea drepturilor fundamentale ale persoanelor acuzate. Aceste măsuri, care includ controlul judiciar, interdicția de a părăsi localitatea sau țara și alte restricții similare, sunt menite să asigure buna desfășurare a procesului penal fără a recurge la detenție. Studiul comparativ al acestor măsuri în Republica Moldova și România oferă o perspectivă valoroasă asupra modului în care diferite sisteme juridice abordează provocările legate de prevenirea infracțiunilor și protejarea drepturilor omului.

În Republica Moldova și România, măsurile preventive neprivative de libertate sunt reglementate de cadre legislative distincte, dar care împărtășesc obiective comune. Aceste măsuri sunt esențiale pentru menținerea ordinii publice și prevenirea infracțiunilor, în timp ce protejează drepturile fundamentale ale indivizilor. Într-un mediu juridic și social în continuă schimbare, este esențial să se analizeze eficiența și aplicabilitatea acestor măsuri pentru a identifica cele mai bune practici și a propune îmbunătățiri.

CADRUL LEGISLATIV. În *Republica Moldova*, măsurile preventive neprivative de libertate sunt reglementate de Codul de Procedură Penală, adoptat prin Legea nr. 122 din 14 martie 2003, cu modificările și completările ulterioare. Aceste măsuri includ controlul judiciar, interdicția de a părăsi localitatea sau țara, obligația de a se prezenta periodic la organele de urmărire penală și alte măsuri similare. Conform articolului 191 din Codul de Procedură Penală al Republicii Moldova, controlul judiciar poate fi dispus de către judecătorul de instrucție sau de către instanța de judecată, la solicitarea procurorului, atunci când există motive temeinice de a crede că inculpatul ar putea săvârși noi infracțiuni, să se sustragă de la urmărirea penală sau de la judecată, ori să împiedice aflarea adevărului [5, art. 191].

Interdicția de a părăsi localitatea sau țara este reglementată de articolul 192 din același cod și poate fi impusă atunci când există riscul ca inculpatul să se sustragă de la urmărirea penală sau de la judecată. Această măsură implică obligația inculpatului de a nu părăsi localitatea sau țara fără permisiunea organului de urmărire penală sau a instanței de judecată [5, art. 192].

În practică, aplicarea acestor măsuri se confruntă cu diverse provocări, inclusiv lipsa resurselor pentru monitorizarea eficientă a inculpaților

și dificultăți în asigurarea respectării măsurilor impuse. Potrivit unui raport al Consiliului Europei, Republica Moldova trebuie să îmbunătățească capacitatea instituțiilor sale de a monitoriza și a asigura respectarea măsurilor preventive neprivative de libertate [2, p. 45].

Moldova a adaptat aceste măsuri conform cerințelor internaționale, dar aplicarea lor rămâne uneori incoerentă [8].

În **România**, măsurile preventive neprivative de libertate sunt reglementate de Codul de Procedură Penală, adoptat prin Legea nr. 135 din 1 iulie 2010, cu modificările și completările ulterioare. Aceste măsuri includ controlul judiciar, controlul judiciar pe cauțiune și alte măsuri similare. Conform articolului 202 din Codul de Procedură Penală al României, măsurile preventive pot fi dispuse de către judecătorul de drepturi și libertăți, de către judecătorul de cameră preliminară sau de către instanța de judecată, atunci când există probe sau indicii temeinice că inculpatul a săvârșit o infracțiune și că măsura este necesară pentru buna desfășurare a procesului penal [6, art. 202].

Controlul judiciar este reglementat de articolul 211 și următoarele din Codul de Procedură Penală și implică obligația inculpatului de a respecta anumite condiții, cum ar fi prezentarea periodică la organul de poliție desemnat, interdicția de a părăsi localitatea sau țara fără permisiunea organului judiciar și alte obligații stabilite de instanță [6, art. 211-215].

Controlul judiciar pe cauțiune, reglementat de articolul 216, presupune depunerea unei sume de bani sau a unei garanții reale mobiliare sau imobiliare, pentru a asigura respectarea obligațiilor impuse de instanță [6, art. 216].

Sistemul românesc beneficiază de un cadru legislativ bine dezvoltat și de o cooperare eficientă între instituțiile implicate, ceea ce contribuie la o aplicare mai eficientă a acestor măsuri. Potrivit unui raport al Comisiei Europene, România a făcut progrese semnificative în implementarea măsurilor preventive neprivative de libertate, dar există încă provocări legate de resursele disponibile și de asigurarea respectării măsurilor impuse [1, p. 78].

APLICAREA PRACTICĂ. Legislațiile din ambele state stabilesc condiții stricte pentru aplicarea măsurilor preventive. Printre acestea se numără:

– **Există un risc clar de sustragere al inculpatului:** În lipsa unei măsuri preventive, inculpatul ar putea evita urmărirea penală sau executarea pedepsei.

– **Există riscul de influențare a martorilor sau obstrucționare a probelor:** Acest criteriu este invocat frecvent, mai ales în cazurile complexe.

– **Proportionalitatea măsurii cu gravitatea presupusă a infracțiunii:** Ambele state au integrat acest principiu, dar practica judiciară poate varia considerabil [9].

Aplicarea practică a măsurilor preventive neprivative de libertate în **Republica Moldova** se confruntă cu diverse provocări, în ciuda cadrului legislativ bine definit. Una dintre principalele dificultăți este lipsa resurselor adecvate pentru monitorizarea eficientă a inculpaților. Potrivit unui raport al Consiliului Europei, instituțiile responsabile de implementarea acestor măsuri, cum ar fi poliția și organele de urmărire penală, se confruntă cu deficiențe semnificative în ceea ce privește personalul și echipamentele necesare pentru a asigura respectarea măsurilor impuse [2, p. 45].

De exemplu, controlul judiciar, care implică obligația inculpatului de a se prezenta periodic la organele de urmărire penală, este adesea dificil de monitorizat din cauza numărului insuficient de ofițeri de poliție și a lipsei de tehnologii moderne de supraveghere. În plus, interdicția de a părăsi localitatea sau țara este greu de aplicat în practică, deoarece nu există un sistem eficient de monitorizare a mișcărilor inculpaților [5, art. 191-192].

În **România**, aplicarea practică a măsurilor preventive neprivative de libertate este relativ bine dezvoltată, datorită unui sistem de monitorizare electronică și a unei cooperări eficiente între diferitele instituții implicate. Controlul judiciar și controlul judiciar pe cauțiune sunt monitorizate prin intermediul unor sisteme electronice de supraveghere, care permit urmărirea mișcărilor inculpaților și asigurarea respectării obligațiilor impuse de instanță [6, art. 211-216].

Un alt aspect important este formarea continuă a personalului implicat în monitorizarea și aplicarea măsurilor preventive. Potrivit unui studiu realizat de Institutul Național al Magistraturii din România, ofițerii de poliție, procurorii și judecătorii beneficiază de programe de formare continuă care le permit să gestioneze eficient cazurile în care sunt impuse măsuri preventive neprivative de libertate [3, p. 54].

DURATA MĂSURILOR PREVENTIVE. Durata măsurilor preventive neprivative de libertate este esențială pentru asigurarea echilibrului între respectarea drepturilor inculpatului și nevoile justiției. Deși legislațiile din România și Republica Moldova prevăd termene maxime, prelungirea acestora trebuie justificată riguros, pentru a preveni abuzurile și restrângerea nejustificată a libertății persoanei.

În **România**, conform art. 212 CPP, măsurile preventive neprivative sunt dispuse pe o perioadă inițială de maximum 60 de zile, dar pot fi prelungite succesiv, dacă instanța constată că motivele inițiale care au justificat aplicarea lor continuă să existe. Judecătorii au obligația să justifice fiecare prelungire, având în vedere principiul proporționalității.

În speța, *Tudorache vs. România*, Curtea Europeană a Drepturilor Omului a sancționat statul român pentru prelungirea abuzivă a măsurii controlului judiciar, care a impus inculpatului să nu părăsească localitatea timp

de peste doi ani. Curtea a stabilit că instanțele românești nu au justificat în mod concret necesitatea acestei măsuri, încălcând astfel art. 5 din Convenția Europeană a Drepturilor Omului.

Într-o speță națională legată de infracțiuni economice, inculpatului i s-a impus controlul judiciar timp de șapte luni, cu interdicția de a părăsi localitatea. După mai multe prelungiri, apărarea a contestat măsura, invocând lipsa de motive noi. Instanța de apel a decis ridicarea măsurii, motivând că riscurile inițiale invocate nu mai existau.

În **Republica Moldova**, Codul de Procedură Penală din Republica Moldova reglementează la art. 185 durata măsurilor preventive, stabilind un termen maxim de șase luni pentru măsurile neprivative, cu posibilitatea prelungirii doar în cazuri justificate.

În speța, *Buzadji vs. Moldova*, Curtea Europeană a condamnat Moldova pentru prelungirea repetată și nejustificată a interdicției de a părăsi localitatea. CEDO a constatat că măsura a fost aplicată timp de peste un an fără ca autoritățile să demonstreze existența unui risc real de sustragere sau influențare a probelor.

Într-o speță națională legată de trafic de persoane, un inculpat dintr-un dosar de trafic de persoane a fost plasat sub interdicția de a părăsi țara timp de 11 luni. Apărarea a invocat lipsa probelor care să justifice prelungirea măsurii. Instanța de recurs a constatat că durata totală a măsurii era excesivă și a dispus ridicarea acesteia.

EFICIENȚA MĂSURILOR PREVENTIVE. Eficiența măsurilor preventive neprivative de libertate în **Republica Moldova** este un subiect de interes major, având în vedere importanța acestora în asigurarea unei justiții echitabile și eficiente. Conform unui raport al Consiliului Europei, eficiența acestor măsuri este influențată de mai mulți factori, inclusiv resursele disponibile, capacitatea instituțiilor de a monitoriza și a asigura respectarea măsurilor impuse, precum și nivelul de cooperare între diferitele instituții implicate [2, p. 45].

Unul dintre principalele obstacole în calea eficienței măsurilor preventive în Republica Moldova este lipsa resurselor adecvate. De exemplu, controlul judiciar, care implică obligația inculpatului de a se prezenta periodic la organele de urmărire penală, este adesea dificil de monitorizat din cauza numărului insuficient de ofițeri de poliție și a lipsei de tehnologii moderne de supraveghere. Potrivit unui studiu realizat de Institutul pentru Politici Publice din Moldova, aceste deficiențe conduc la o aplicare inconsistentă a măsurilor preventive și la dificultăți în asigurarea respectării acestora [4, p. 67].

În **România**, eficiența măsurilor preventive neprivative de libertate este relativ ridicată, datorită unui sistem bine pus la punct de monitorizare și a unei cooperări eficiente între instituțiile implicate. Potrivit unui raport

al Ministerului Justiției din România, măsurile preventive, au demonstrat o eficiență semnificativă în asigurarea prezenței inculpaților la proces și în prevenirea comiterii de noi infracțiuni [7, p. 89].

CONCLUZII ȘI RECOMANDĂRI. Studiul comparativ al măsurilor preventive neprivative de libertate în Republica Moldova și România relevă atât similitudini, cât și diferențe semnificative între cele două sisteme juridice. În ambele țări, măsurile preventive neprivative de libertate sunt esențiale pentru asigurarea unei justiții echitabile și eficiente, protejând în același timp drepturile fundamentale ale persoanelor acuzate. Cu toate acestea, eficiența și aplicarea acestor măsuri variază în funcție de contextul național și de capacitatea instituțiilor de a monitoriza și a asigura respectarea acestora.

În **Republica Moldova**, principalele provocări sunt legate de lipsa resurselor adecvate. Aceste deficiențe conduc la o aplicare inconsistentă a măsurilor preventive și la dificultăți în ceea ce ține de asigurarea respectării acestora. De asemenea, nivelul de cooperare între diferitele instituții implicate este adesea insuficient, ceea ce afectează eficiența generală a sistemului.

În **România**, cooperarea eficientă între instituțiile implicate contribuie la o aplicare mai eficientă a măsurilor preventive neprivative de libertate. Cu toate acestea, există încă provocări legate de resursele disponibile și de asigurarea respectării măsurilor impuse.

Pentru a îmbunătăți eficiența și aplicarea măsurilor preventive neprivative de libertate în Republica Moldova și România, se recomandă următoarele:

– **Creșterea resurselor alocate pentru implementarea monitorizării electronice:** Atât România, cât și Republica Moldova ar trebui să investească în tehnologii de monitorizare electronică, care să permită urmărirea respectării obligațiilor impuse inculpaților fără a recurge la măsuri mai restrictive.

– **Armonizarea legislației cu jurisprudența CEDO:** Exemplele *Tudorache vs. România* și *Buzadji vs. Moldova*, arată necesitatea revizuirii procedurilor de prelungire a măsurilor preventive, pentru a le alinia la standardele internaționale.

– **Îmbunătățirea cooperării între diferitele instituții implicate în aplicarea măsurilor preventive:** Este necesară o cooperare mai strânsă între poliție, procuratură și instanțele de judecată pentru a asigura o aplicare eficientă a măsurilor preventive. Aceasta poate include crearea unor mecanisme de coordonare și comunicare eficientă între instituții.

– **Evaluarea și îmbunătățirea cadrului legislativ:** Este important să se evalueze periodic cadrul legislativ existent și să se identifice eventualele lacune sau neconcordanțe. Pe baza acestor evaluări, ar trebui să se propună modificări legislative care să îmbunătățească aplicarea și eficiența măsurilor

preventive neprivative de libertate.

– **Promovarea unei culturi a respectării legii:** Este esențial să se promoveze o cultură a respectării legii în rândul populației și al instituțiilor implicate. Aceasta poate include campanii de informare și educare a publicului cu privire la importanța respectării măsurilor preventive și la consecințele nerespectării acestora.

În concluzie, acest studiu comparativ al măsurilor preventive neprivative de libertate în **Republica Moldova și România** oferă o perspectivă valoroasă asupra modului în care diferite sisteme juridice abordează provocările legate de prevenirea infracțiunilor și protejarea drepturilor omului. Prin implementarea recomandărilor propuse, ambele țări pot îmbunătăți eficiența și aplicarea acestor măsuri, contribuind astfel la asigurarea unei justiții echitabile și eficiente.

Referințe bibliografice

1. Comisia Europeană. (2023). Raport privind măsurile preventive în România. https://commission.europa.eu/document/download/e7b51bcf-5376-46cc-9824-6438cc2c2f61_ro?filename=COM_2023_623_1_RO.PDF (accesat la 02.12.2024).

2. Consiliul Europei. (2022). Raport privind măsurile preventive în Republica Moldova. <https://www.coe.int/en/web/chisinau/-/moldovan-national-preventive-mechanism-annual-report-for-2022-presented-at-ombudsperson-office/council-of-europe-round-table> (accesat la 02.12.2024).

3. Institutul Național al Magistraturii. (2023). Studiu privind formarea continuă a personalului implicat în aplicarea măsurilor preventive. <https://inm-lex.ro/formarea-continua/> (accesat la 02.12.2024).

4. Institutul pentru Politici Publice. (2023). Studiu privind aplicarea măsurilor preventive în Republica Moldova. <https://ipp.md> (accesat la 02.12.2024).

5. Legea nr. 122/2003 privind Codul de Procedură Penală al Republicii Moldova. https://sherloc.unodc.org/cld/uploads/res/document/mda/2003/criminal_procedure_code_of_moldova_html/The_Criminal_Procedure_Code_of_the_Republic_of_moldova.pdf (accesat la 02.12.2024).

6. Legea nr. 135/2010 privind Codul de Procedură Penală al României. <https://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocument/120609> (accesat la 02.12.2024).

7. Ministerul Justiției. (2023). Raport anual privind aplicarea măsurilor preventive în România. <https://www.just.ro> (accesat la 02.12.2024).

8. Covalciuc Ion. *Aspecte teoretice și practice ale măsurilor preventive în Republica Moldova*. În: Buletinul Universității de Stat din Moldova, Seria Științe Juridice, nr. 1(10), 2019, p. 45-55.

9. Cojocaru Radion. *Durata măsurilor preventive în dreptul comparat*. În: Buletinul Științific al Academiei de Poliție, Seria Drept, nr. 4(9), 2020, p. 89-98.
10. CEDO – Buzadji vs. Moldova. Hotărâre din 16 iulie 2016, nr. 23755/07. <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-176063> (accesat la 15.11.2024).
11. CEDO – Tudorache vs. România. Hotărâre din 5 martie 2019, nr. 47033/14. <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-190140> (accesat la 15.11.2024).
12. CEDO – Cebotari vs. Moldova. Hotărâre din 13 noiembrie 2007, nr. 35615/06. <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-112794> (accesat la 15.11.2024).
13. Decizia Curții Constituționale a României nr. 712/2015. Publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 934 din 18 decembrie 2015. <https://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocument/164657> (accesat la 15.11.2024).

CZU: 347.965

ROLUL ȘI STATUTUL PROCESUAL AL AVOCATULUI ÎN SISTEMELE JURIDICE DIN REPUBLICA MOLDOVA ȘI ROMÂNIA

Aliona FRUNZĂ,
master în drept,
procuror, Procuratura raionului Râșcani
ORCID: 0000-0004-2088-7289

Rezumat

Articolul analizează statutul juridic și rolul avocatului-apărător în procesul penal, subliniind importanța acestuia pentru garantarea unui proces echitabil în Republica Moldova și România. Studiul comparativ evidențiază reglementările legislative, inclusiv normele constituționale și procesual-penale, și pune în lumină distincțiile dintre termenii „avocat” și „apărător”. Totodată, sunt discutate opiniile doctrinare și jurisprudența relevantă, identificând provocările practice în aplicarea normelor și exercitarea drepturilor procesuale. Printr-o abordare critic-constructivă, articolul propune soluții pentru consolidarea statutului avocatului-apărător și îmbunătățirea eficienței actului de justiție, contribuind astfel la asigurarea unei justiții accesibile și echitabile.

Cuvinte-cheie: avocat, apărător, echitabil, drepturi, asistență juridică, Republica Moldova, România, jurisprudență, garanții, integritate.

Summary

The article analyzes the legal status and role of the defense attorney in criminal proceedings, emphasizing their importance in ensuring a fair trial in the Republic of Moldova and Romania. The comparative study highlights legislative regulations, including constitutional and procedural norms, shedding light on the distinctions between the terms „lawyer” and „defense attorney.” Additionally, it discusses doctrinal opinions and relevant case law, identifying practical challenges in applying legal norms and exercising procedural rights. Through a critical-constructive approach, the article proposes solutions to strengthen the status of defense attorneys and improve the efficiency of the justice system, thus contributing to the assurance of accessible and fair justice.

Keywords: lawyer, defense attorney, fair trial, rights, legal assistance, Republic of Moldova, Romania, case law, guarantees, integrity.

Introducere. Rolul avocatului-apărător în cadrul procesului penal reprezintă un element esențial al garantării drepturilor fundamentale ale persoanelor implicate în procedura judiciară. În contextul normativ al Republicii Moldova și României, legislația procesual-penală și cea specifică profesiei de avocat subliniază importanța unei reglementări riguroase care să asigure echilibrul între interesele statului, responsabil de aplicarea legii, și cele ale indivizilor, care beneficiază de protecția acesteia.

Statutul juridic al avocatului-apărător, precum și atribuțiile acestuia, sunt strâns legate de asigurarea unui proces echitabil, astfel cum este prevăzut de Constituțiile celor două state și de convențiile internaționale la care acestea sunt parte. Avocatul, prin asistența juridică și reprezentarea părților, joacă un rol decisiv în protejarea drepturilor procesuale și în promovarea unei justiții accesibile și eficiente.

Această lucrare își propune să analizeze reglementările referitoare la avocat și apărător, să exploreze relația dintre cele două noțiuni și să evidențieze perspectivele doctrinare și provocările practice în aplicarea acestora. Printr-o abordare comparativă, vor fi analizate aspectele teoretice și practice ale funcției apărătorului, contribuind astfel la o mai bună înțelegere a rolului acestuia în procesul penal modern.

Metodologia cercetării. Metodologia cercetării se bazează pe o combinație de metode complementare, incluzând analiza doctrinară și normativă a reglementărilor din Republica Moldova și România, studiul de caz și analiza jurisprudenței relevante, precum și utilizarea metodei comparative pentru a identifica similitudinile și diferențele dintre cele două sisteme juridice. În plus, au fost examinate opiniile doctrinare ale unor autori consacrați pentru a evidenția perspectivele critice asupra rolului avocatului-apărător în garantarea unui proces echitabil. Cercetarea este completată de o abordare critic-constructivă, care vizează identificarea lacunelor legislative și de practică, conducând la formularea unor recomandări pentru consolidarea cadrului juridic și îmbunătățirea integrității procesului penal.

Rezultate obținute și discuții. În cadrul procesului penal, statutul juridic al unei persoane este definit, în primul rând, prin recunoașterea acesteia ca subiect al dreptului procesual penal și ca parte activă în raporturile juridice generate de normele acestei ramuri de drept. Pe de o parte, acest statut presupune atribuirea unor drepturi și obligații comune tuturor participanților, iar pe de altă parte, conferirea unor calități juridice specifice fiecăruia, dintre care capacitatea procesuală ocupă un loc central. Aceasta desemnează aptitudinea legală a persoanei de a exercita direct drepturile subiective conferite și de a-și asuma obligațiile corespunzătoare.

În literatura de specialitate, statutul juridic al participanților la procesul penal este analizat din multiple perspective, adesea divergente. De exem-

plu, C. Bîrsan subliniază că protecția drepturilor fundamentale reprezintă fundamentul acestui statut, remarcând că „procesul penal modern are drept obiectiv garantarea echilibrului între drepturile procesuale ale tuturor părților implicate” [1, p. 237]. În contrast, V. Dorneanu argumentează că o abordare exclusiv orientată către drepturi, fără o corelare adecvată cu obligațiile, riscă să genereze dezechilibre semnificative în actul de justiție, susținând că „normele procedurale ar trebui să acorde o mai mare importanță obligațiilor procesuale” [2, p. 129].

Din acest motiv, statutul juridic al persoanei nu poate fi privit doar din perspectiva drepturilor și obligațiilor. În ceea ce privește poziția procesuală a participanților la procedura penală, aceasta poate fi definită, așa cum afirmă N. I. Matuzov, ca o construcție juridică ce integrează drepturi, libertăți și obligații, dar și garanții juridice care asigură exercitarea acestora. În mod similar, N. Vitruk consideră că statutul juridic exprimă limitele legale de libertate ale persoanei, fiind garantat de stat și susținut de un sistem clar de protecție a drepturilor [3, p. 29].

Constituția Republicii Moldova consacră prevederi fundamentale care garantează cetățenilor deplinătatea drepturilor și libertăților social-economice, politice și personale, protejate prin normele constituționale și alte acte normative. Din acest motiv, raportul dintre stat și persoană capătă o relevanță majoră în procesul penal, fiind reflectat în aplicarea și interpretarea normelor juridice care reglementează poziția participanților în cadrul procedurii judiciare și relațiile sociale vitale implicate [3].

În al doilea rând, este important să analizăm dimensiunea relațiilor dintre participanții la proces și organele de stat competente. G. Mateuț sugerează că statutul juridic al persoanei este „o intersecție între garanțiile individuale și interesul public de a înfăptui justiția”, ceea ce impune interpretarea acestuia în conformitate cu normele internaționale, precum cele prevăzute de Convenția Europeană a Drepturilor Omului [4]. Cu toate acestea, I. Murașu evidențiază provocările practice, menționând că consecvențele din aplicarea acestui concept în România și Republica Moldova afectează eficiența actului de justiție [5, p. 152].

Apărarea, ca funcție procesuală, reprezintă nu doar protecția împotriva unei învinuiri sau sancțiuni, ci și susținerea intereselor personale, materiale și spirituale ale participanților la proces. În această privință, M. Nicolae subliniază că „avocatul nu este doar un simplu participant în proces, ci un actor esențial al acestuia, a cărui activitate este direct legată de calitatea actului de justiție” [6, p. 199]. Totuși, I. Neagu atrage atenția asupra unor limitări practice, precum resursele insuficiente alocate apărării din oficiu, care pot crea discrepanțe între beneficiarii asistenței juridice plătite și cei care depind de sprijinul statului [7, p. 105].

Referindu-ne la statutul apărătorului prin prisma legislației procesual-penale, trebuie să subliniem că, potrivit prevederilor art. 67 alin. (1) din Codul de Procedură Penală al Republicii Moldova, apărătorul este definit ca persoana care, pe parcursul procesului penal, reprezintă interesele bănuțitului, învinutului sau inculpatului și îi acordă asistență juridică prin utilizarea tuturor mijloacelor și metodelor permise de lege. Este important de menționat că apărătorul nu poate fi identificat, sub nicio formă, cu persoana ale cărei interese le reprezintă sau cu natura cauzei penale în care își exercită activitatea [8].

În ceea ce privește drepturile apărătorului, acestea sunt consacrate la art. 68 alin. (1) din CPP RM. În această privință, este relevant să accentuăm faptul că legislația conferă avocatului pârghii legale esențiale pentru a garanta respectarea drepturilor și libertăților fundamentale ale părților implicate în procesul penal. Un proces echitabil presupune, în mod necesar, respectarea garanțiilor procesual-penale de care se bucură fiecare parte, iar avocatul joacă un rol central în realizarea acestui obiectiv.

Totuși, trebuie să remarcăm că, în practică, unii avocați nu respectă standardele de bună-credință. Uneori, aceștia abuzează de anumite prerogative procesuale, utilizându-le ca pretexte pentru tergiversarea procesului penal. Această situație ridică întrebări privind integritatea profesională și eficiența administrării justiției. Considerăm oportun să formulăm anumite constatări și recomandări care justifică necesitatea unei conduite responsabile din partea apărătorilor.

Un exemplu relevant este dreptul avocatului, prevăzut la art. 68 alin. (1) pct. 7) din CPP RM, de a înainta cereri. Este esențial ca aceste cereri să aibă o legătură directă cu obiectul urmăririi penale și să contribuie la stabilirea circumstanțelor pertinente și relevante pentru soluționarea cauzei. Prin această observație nu se urmărește restrângerea dreptului la apărare, care este unul fundamental, ci doar promovarea unui standard profesional de conduită, care să reflecte scopurile legitime ale procesului penal. În anumite cazuri, însă, este evident că unii apărători urmăresc interese care nu corespund obiectivelor procedurii judiciare.

Prin urmare, sarcinile avocatului-apărător nu pot și nici nu trebuie să contravină obiectivelor procedurii judiciare penale. Conform art. 1 alin. (1) din Legea Republicii Moldova cu privire la avocatură, avocatul este chemat să asigure apărarea drepturilor și intereselor legale ale persoanelor implicate în proces [9]. De asemenea, art. 2 CPP RM subliniază că procedura penală are ca scop aplicarea corectă a legii, astfel încât orice persoană vinovată să fie sancționată conform legii, iar nicio persoană nevinovată să nu fie trasă la răspundere penală.

Din această perspectivă, sarcinile procedurii judiciare penale și cele

ale apărătorului se intersectează, însă trebuie să fie ghidate de scopuri complementare și nu antagonice. Avocatul-apărător este, prin definiție, un subiect independent al procesului penal, dispunând de drepturi și obligații specifice, care constituie componentele fundamentale ale statutului său procesual. Acest statut este reglementat detaliat de legislația procesual-penală în vigoare.

Astfel, poziția procesuală, drepturile și obligațiile apărătorului sunt elemente fundamentale pentru garantarea unui proces echitabil. Totuși, este esențial ca aceste prerogative să fie exercitate cu responsabilitate și în conformitate cu standardele profesionale. Prin urmare, recomandăm întărirea mecanismelor de monitorizare a activității apărătorilor, precum și dezvoltarea unor ghiduri de bune practici care să asigure eficiența și integritatea procesului penal.

În continuare, vom analiza poziția statutară și legală a avocatului în România, prin prisma reglementărilor constituționale, legale și procesual-penale. Potrivit art. 23 și art. 24 din Constituția României [10], asistența juridică este acordată de „avocat”, în timp ce în art. 171 și art. 173 din Codul de Procedură Penală [11] este utilizat termenul de „apărător.” Această distincție terminologică ridică o întrebare legitimă: se suprapune noțiunea de „apărător” cu cea de „avocat”? [15]

Din perspectivă normativă, Legea nr. 51/1995 privind organizarea și exercitarea profesiei de avocat (republicată în Monitorul Oficial, Partea I, nr. 113 din 6 martie 2001, cu modificările ulterioare) și Statutul profesiei de avocat (publicat în Monitorul Oficial, Partea I, nr. 45 din 13 ianuarie 2005) stabilesc că avocatul este persoana care a devenit membru al unui barou, îndeplinind anumite condiții. Acestea includ cetățenia română, exercițiul deplin al drepturilor civile și politice, deținerea unei diplome de licență sau de doctor în drept și inexistența unor incompatibilități sau nedemnități prevăzute de lege. Accesul la profesia de avocat se face exclusiv pe bază de examen, ceea ce subliniază rigorile profesionale impuse [12].

În cadrul procesului penal, activitatea desfășurată de avocat se concretizează prin asistența juridică și reprezentarea părților implicate. Asistența juridică presupune sprijinul oferit de avocat sub forma: sfaturilor, explicațiilor, consilierii și intervențiilor directe în cadrul procedurii judiciare. În această privință, art. 171 alin. (1) CPP prevede că: „învinuitul sau inculpatul are dreptul să fie asistat de apărător în tot cursul urmăririi penale și al judecării, iar organele judiciare sunt obligate să-i aducă la cunoștință acest drept”.

În acest sens, tipurile de asistență juridică pot fi:

– *facultativă*, când partea își alege avocatul, încheind un contract de asistență juridică. În această situație, practica judiciară stabilește că, dacă avocatul ales nu este prezent, cauza nu poate fi soluționată, chiar dacă asis-

tența juridică este asigurată de un avocat desemnat din oficiu.

– *obligatorie*, în cazurile prevăzute de lege. În această situație, organul de urmărire penală sau instanța de judecată are obligația de a asigura prezența unui avocat, conform normelor procesual-penale.

În faza de urmărire penală, apărătorul are dreptul să participe la efectuarea oricărui act procesual care implică audierea sau prezența învinutului sau inculpatului pe care îl asistă. De asemenea, acesta poate formula cereri, depune memorii și solicita efectuarea unor acte necesare pentru apărarea intereselor clientului său. În cazul în care avocatul lipsește, iar organul judiciar l-a încunoștințat în prealabil, acesta are prerogativa de a continua efectuarea actului de urmărire penală. În acest sens, Codul de Procedură Penală prevede întocmirea unui proces-verbal pentru încunoștințare.

Totodată, dacă asistența juridică este obligatorie, organul de urmărire penală trebuie să asigure prezența apărătorului la audierea învinutului sau inculpatului, asigurând astfel respectarea dreptului fundamental la apărare.

În faza de judecată, apărătorul are dreptul să-l asiste pe inculpat, să exercite toate drepturile procesuale ale acestuia și să ia contact cu inculpatul, inclusiv în condiții de detenție, asigurând confidențialitatea comunicării. Indiferent dacă avocatul este ales sau desemnat din oficiu, acesta este obligat să asigure apărarea cu profesionalism și loialitate față de client.

Din perspectiva doctrinară, mai mulți autori au discutat relația dintre termenii „avocat” și „apărător”. De exemplu, I. Neagu subliniază că termenul de „apărător” din Codul de Procedură Penală desemnează o funcție specifică exercitată exclusiv de avocat, ceea ce creează o identitate conceptuală între cei doi termeni [13, p. 45]. Pe de altă parte, C. Bîrsan argumentează că noțiunea de „apărător” poate fi interpretată în sens larg, incluzând orice persoană calificată să asigure apărarea unui inculpat, în conformitate cu standardele procedurale internaționale [14, p. 88].

Astfel, poziția avocatului în cadrul procesului penal este esențială pentru garantarea dreptului la apărare și a unui proces echitabil. Distincțiile terminologice dintre „avocat” și „apărător” trebuie interpretate în contextul normativ și doctrinar, subliniind funcțiile complementare ale acestora. Prin urmare, activitatea avocatului în România reflectă un sistem bine reglementat, dar rămâne deschisă interpretărilor și ajustărilor doctrinare pentru a răspunde cerințelor actuale ale justiției penale.

Concluzii. Analiza statutului juridic al avocatului și al apărătorului în Republica Moldova și România evidențiază complexitatea reglementărilor procesual-penale și importanța acestora pentru garantarea unui proces echitabil. Din perspectiva normativă, poziția avocatului-apărător este fundamentală pentru protejarea drepturilor și libertăților fundamentale ale părților implicate în procesul penal, asigurând echilibrul între interesele indivi-

duale și cele ale justiției.

Pe de o parte, legislația din ambele state subliniază necesitatea unei reglementări clare și exhaustive, care să definească statutul și rolul apărătorului. Pe de altă parte, debaterile doctrinare reflectă provocările practice și diferențele de interpretare privind relația dintre drepturile și obligațiile acestuia. În timp ce unii autori, precum C. Bîrsan, accentuează prioritatea drepturilor fundamentale în procesul penal, alții, precum V. Dorneanu, atrag atenția asupra necesității unui echilibru între drepturi și obligații pentru prevenirea abuzurilor și a dezechilibrelor procesuale.

Din punct de vedere practic, activitatea avocatului se desfășoară atât în faza de urmărire penală, cât și în cea de judecată, prin asistență juridică și reprezentare. Totuși, provocările legate de respectarea standardelor profesionale și de evitarea abuzurilor de drept rămân subiecte de actualitate. Astfel, este esențial ca prerogativele avocatului să fie exercitate cu bună-credință și responsabilitate, contribuind la eficiența și integritatea actului de justiție.

Prin urmare, activitatea avocatului-apărător în cadrul procesului penal reprezintă un pilon central al justiției penale moderne. Este necesar ca legislația să fie corelată cu standardele internaționale și adaptată pentru a răspunde provocărilor contemporane, iar mecanismele de monitorizare și control al activității apărătorilor să fie întărite. Numai astfel poate fi asigurat un proces penal echitabil, în care drepturile și obligațiile tuturor părților să fie respectate.

Referințe bibliografice

1. Bîrsan Corneliu. *Drept civil. Drepturile reale principale*. București: Hamangiu, 2014, 237 p.
2. Dorneanu Valer. *Rolul constituțional al drepturilor și obligațiilor în procesul penal*. București: Universul Juridic, 2018, 129 p.
3. Constituția Republicii Moldova, adoptată la 29.07.1994, în vigoare din 27.08.1994. Republicată în: Monitorul Oficial nr.78/140 din 29.03.2016 (versiune în vigoare din 14.01.2019 în baza modificărilor prin Legea nr. 255 din 22.11.18, MO 467-479/14.12.18 art.786).
4. Mateuț Gheorghiță. *Tratat de procedură penală. Partea generală*. București: Universul Juridic, 2016, 888 p.
5. Muraru I., Tănăsescu S. *Drept constituțional și instituții politice*. Ediția a IX-a revăzută și completată. București: Lumina Lex, 2001, 152 p.
6. Nicolae Marian. *Funcția apărării în procesul penal. Rolul avocatului în garantarea drepturilor procesuale*. București: All Beck, 2015, 199 p.
7. Neagu Ion. *Procedura penală. Teorie și practică judiciară*. București: Pro Universitaria, 2019, 105 p.

8. Codul de procedură penală al Republicii Moldova nr. 122 din 14.03.2003. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 104-110 din 07.06.2003.

9. Legea nr. 51/1995 pentru organizarea și exercitarea profesiei de avocat (republicată în M. Of., P. I, nr. 113 din 6 martie 2001, cu modificările ulterioare), și a Statutului profesiei de avocat (publicat în M. Of., P. I, nr. 45 din 13 ianuarie 2005).

10. Constituția României, actualizată și republicată în Monitorul Oficial al României nr. 767 din 31.10.2003.

11. Codul de procedură penală al României din 01 iulie 2010, prin legea nr. 135/2010. Actualizat până la 13 ianuarie 2013. <https://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocument/185907>

12. Legea nr. 51/1995 privind organizarea și exercitarea profesiei de avocat și statutul profesiei de avocat (republicată în Monitorul Oficial, Partea I, nr. 113 din 6 martie 2001, cu modificările ulterioare.

13. Neagu Ion. *Procedura penală. Teorie și practică judiciară*. București: Pro Universitaria, 2019, 105 p.

14. Bîrsan Corneliu. *Drept civil. Drepturile reale principale*. București: Hamangiu, 2014, 237 p.

15. Nuț Gabriela Ștefania. *Statutul procesual al avocatului în Republica Moldova și România*. În: *Teoria și practica administrării publice*, 20 mai 2013, Chișinău: Academia de Administrare Publică, 2013, p. 274-280.

CZU: 366.5:347.776

PROTECȚIA CONSUMATORILOR ÎN REPUBLICA MOLDOVA PRIN MIJLOACE JURIDICO-PENALE

Veaceslav URSU,

*doctor în drept, profesor universitar,
Catedra „Drept penal și criminologie”
a Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI
ORCID: 0000-0002-0696-4391*

Eugeniu MUSTEAȚĂ,

*doctorand, Școala doctorală „Științe penale și drept public”
a Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI
ORCID: 0000-0002-3864-4384*

Rezumat

Funcționarea economiei prezumă nașterea și dezvoltarea în condiții de normalitate, într-un cadru juridic adecvat al relațiilor dintre agenții economici (producători, comercianți, transportatori, prestatori de servicii, etc.) și cei care beneficiază de produsul pe care îl livrează primii, adică clientela sau consumatorii. Reglementarea relațiilor economice are ca scop asigurarea unei piețe libere, concurențiale, calității produselor, serviciilor și lucrărilor, inclusiv protecția drepturilor atât ale agenților economici, cât și ale consumatorilor. Legislația Republicii Moldova a evoluat semnificativ în ultima perioadă, legiuitorul național adoptând un șir de acte normative în acest sens, prevederile actelor naționale fiind în concordanță cu reglementările internaționale în materia protecției concurenței libere, precum și protecției drepturilor consumatorilor. În același timp, pot fi identificate anumite lacune în legislația națională în materia vizată, ralierea la prevederile internaționale fiind în întârziere, legiuitorul nefiind consecvent în demersurile sale legislative.

În prezentul articol, autorii și-au propus să realizeze un studiu în ce privește protecția drepturilor consumatorilor prin mijloace de drept penal, făcând o analiză a prevederilor legislației penale destinate apărării intereselor legitime ale acestora. Astfel, au fost identificate normele juridico-penale care au ca scop protejarea drepturilor consumatorilor, și în care ultimii sunt nominalizați expres de dispozițiile normelor respective, ca după o analiză juridico-penală succintă a componentelor date de infracțiuni să tragă o concluzie generală – subiecți pasivi (victime sau părți vătămate) ai acestor infracțiuni sunt recunoscuți nu doar persoanele fizice, ci și cele juridice. Aderarea la Acordul de Asocierie în-

tre Republica Moldova și Uniunea Europeană a stabilit obligația de a implementa acquis-ul comunitar, care include reglementări stricte în domeniul protecției consumatorilor. Autorii au enumerat, în acest sens, cele mai principale directive europene, venind cu recomandarea de a revedea prevederile naționale în vederea racordării lor la prevederile legislației UE.

Cuvinte-cheie: consumatori, persoane fizice, persoane juridice, concurență, agenți economici, concurență neloială.

Summary

The functioning of the economy presupposes the birth and development under normal conditions, in an appropriate legal framework, of the realities between economic agents (producers, traders, transporters, service providers, etc.) and those who benefit from the product delivered by the former, i.e. clients or consumers. The regulation of economic relations aims to ensure a free, competitive market, the quality of products, services and works, including the protection of the rights of both economic agents and consumers. The legislation of the Republic of Moldova has evolved significantly in the last period, the national legislator adopting a series of normative acts in this regard, the provisions of the national acts being consistent with the international regulations in the matter of the protection of free competition, as well as the protection of consumer rights. At the same time, certain gaps can be identified in the national legislation in the matter concerned, the rallying to the international provisions being delayed, the legislator not being consistent in his legislative efforts.

In the present article, the authors proposed to carry out a study regarding the protection of consumer rights by means of criminal law, analyzing the provisions of the criminal law intended to protect their legitimate interests. Thus, the legal-penal norms that aim to protect the rights of consumers have been identified, and in which the latter are expressly nominated by the provisions of the respective norms, so that after a brief legal-penal analysis of the components given by the crimes, a general conclusion can be drawn - passive subjects (victims or injured parties) of these crimes are recognized not only natural persons but also legal ones. The accession to the Association Agreement between the Republic of Moldova and the European Union established the obligation to implement the community acquis, which includes strict regulations in the field of consumer protection. The authors listed, in this sense, the most important European directives, coming with the recommendation to review the national provisions in order to connect them to the provisions of the EU legislation.

Keywords: consumers, natural persons, legal persons, competition, economic agents, unfair competition.

Introducere. Consumatorii și protecția generală

Consumatorii reprezintă o categorie centrală în cadrul relațiilor economice, având un rol esențial în funcționarea pieței. În Republica Moldova,

legislația oferă o bază solidă pentru protecția acestora, prin reglementări ce vizează garantarea drepturilor și remedierea prejudiciilor suferite.

Legea nr. 105/2003 privind protecția consumatorilor [2] constituie principalul act normativ în acest domeniu, fiind menită să reglementeze relațiile dintre consumatori, producători și distribuitori. Aceasta include măsuri pentru asigurarea unor produse sigure și a unor practici comerciale corecte, precum și mecanisme juridice pentru apărarea drepturilor în fața eventualelor abuzuri.

Conform cadrului normativ din Republica Moldova, *consumatorul este definit ca fiind persoana fizică ce achiziționează, utilizează sau consumă produse și servicii în afara oricărei activități comerciale, profesionale sau de producție.*

Observăm că inițial legislația RM, dedicată reglementărilor ce vizează consumatorii, atribuia la categoria acestora doar persoanele fizice. Această definiție subliniază poziția vulnerabilă a consumatorului în raport cu agenții economici, justificând măsurile legale speciale pentru protecția intereselor acestuia.

În analiza conceptului de consumator, una dintre provocările teoretice și practice este determinarea limitelor acestei categorii, mai ales în contextul relațiilor economice complexe. Tradițional, dar și conform definiției oferite de legea specială, consumatorul este perceput ca fiind persoana fizică ce achiziționează bunuri și servicii pentru uz personal.

Totuși, în Republica Moldova și alte jurisdicții, apar situații în care persoanele juridice pot fi tratate similar consumatorilor, datorită poziției lor în cadrul anumitor relații comerciale. Această extindere a conceptului reflectă o abordare modernă, care își propune să răspundă provocărilor economiei contemporane și să protejeze interesele tuturor participanților vulnerabili de pe piață.

Includerea persoanelor juridice în categoria consumatorilor poate fi justificată prin prisma interacțiunilor sociale și economice moderne, precum și a principiilor de echitate care stau la baza legislației de protecție a consumatorilor. Într-un context dinamic, unde întreprinderile mici, organizațiile non-profit sau instituțiile publice achiziționează bunuri și servicii pentru uz propriu, acestea se regăsesc deseori într-o poziție vulnerabilă față de furnizorii mari. Din perspectiva relațiilor economice, persoanele juridice, atunci când achiziționează produse fără a le revinde sau transforma, se comportă asemenea consumatorilor persoane fizice.

De exemplu, o școală care cumpără echipamente educaționale sau o clinică medicală care achiziționează aparatură necesară funcționării interne își asumă rolul de utilizatori finali. În aceste cazuri, riscurile asociate produselor defectuoase sau practicilor comerciale incorecte sunt similare cu cele întâlnite de consumatorii individuali.

De asemenea, includerea întreprinderilor mici în această categorie este esențială pentru a preveni dezechilibrele economice. Acestea dispun de resurse limitate pentru negocierea contractelor sau analiza detaliată a produselor oferite de furnizori mai puternici. În acest sens, protecția juridică a acestor entități contribuie la asigurarea unei piețe echitabile, stimulând încrederea în tranzacțiile comerciale.

Așadar, din punct de vedere juridic, Republica Moldova permite includerea persoanelor juridice în sfera consumatorilor în anumite circumstanțe, atunci când bunurile sau serviciile sunt utilizate pentru uz propriu și nu pentru activități comerciale. Această abordare reflectă o adaptare pragmatică la nevoile pieței locale, oferind un cadru de protecție extins. În plus, prevenirea practicilor comerciale neloiale și a clauzelor abuzive devine mai eficientă atunci când legislația recunoaște vulnerabilitatea atât a persoanelor fizice, cât și a unor categorii de persoane juridice. Extinderea conceptului de consumator la persoanele juridice nu doar că protejează interesele entităților mai mici, dar promovează și o concurență sănătoasă pe piață. Aceasta încurajează furnizorii să adopte standarde mai ridicate de transparență și responsabilitate, prevenind abuzurile și întărind integritatea relațiilor comerciale.

Nevoia de raliere a legislației RM la prevederile actelor normative internaționale, dar și necesitatea reglementării adecvate a relațiilor economice moderne a determinat legiuitorul moldovean de a adopta la 11.07.2012 Legea concurenței [3], unul din scopurile căreia este promovarea intereselor legitime ale consumatorilor.

Conform legii invocate, consumatorul este definit ca fiind *utilizatorul, direct sau indirect, de produse, inclusiv producător care utilizează produse pentru prelucrare, comerciant cu ridicata, comerciant cu amănuntul sau consumator final*.

Astfel, constatăm că noțiunea consumatorului definită în legea nr.183/2012 este una mai extinsă și include nu doar consumatorii finali dar și producătorii, inclusiv, comercianții, adică agenții economici.

Conținut de bază. Relația dintre consumatori și agenții economici reprezintă o componentă esențială a funcționării pieței, având un impact direct asupra echilibrului economic și social. În acest context, protecția consumatorilor presupune nu doar drepturi garantate, ci și obligații clare impuse agenților economici. Aceste obligații joacă un rol crucial în prevenirea abuzurilor, asigurarea calității produselor și serviciilor și menținerea încrederii consumatorilor în mecanismele pieței.

Legislația din Republica Moldova reglementează în mod detaliat comportamentul agenților economici, punând accent pe principiile transparenței, responsabilității și respectării drepturilor fundamentale ale consuma-

torilor. Totodată, nerespectarea acestor reguli poate atrage răspunderea juridică a agenților economici, inclusiv prin aplicarea sancțiunilor penale. Legea penală vine să sancționeze sever comportamentele ce aduc prejudicii consumatorilor, cum ar fi practicile comerciale frauduloase, vânzarea de produse neconforme sau inducerea în eroare a publicului, asigurând astfel protecția efectivă a intereselor acestora.

În cele ce urmează, vom analiza obligațiile principale care revin agenților economici, evidențiind modul în care acestea contribuie la consolidarea unei piețe corecte și echitabile, precum și mecanismele juridico-penale aplicabile în caz de încălcare a acestor norme.

Legea nr. 105/2003 privind protecția consumatorilor și alte acte normative conexe stabilesc obligații clare pentru agenții economici, cum ar fi:

- Obligația de informare – consumatorii trebuie să beneficieze de informații complete, clare și precise despre produsele sau serviciile oferite. Acestea includ detalii privind prețul, caracteristicile, termenul de valabilitate și eventualele riscuri.

- Calitatea și siguranța produselor – produsele și serviciile puse la dispoziția consumatorilor trebuie să respecte standardele de siguranță și să fie adecvate scopului declarat.

- Prevenirea practicilor comerciale neloiale – se interzice utilizarea de practici înșelătoare sau agresive în relațiile comerciale.

Republica Moldova utilizează mai multe mecanisme pentru protejarea consumatorilor, dintre care cele mai relevante includ:

- Asistența din partea autorităților publice – Inspectoratul de Stat pentru Supravegherea Produselor Nealimentare și Protecția Consumatorilor are un rol esențial în supravegherea respectării legii, examinarea reclamațiilor și aplicarea sancțiunilor împotriva agenților economici care încalcă drepturile consumatorilor.

- Medieri și soluționări pe cale amiabilă – Legea prevede mecanisme pentru rezolvarea conflictelor între consumatori și agenții economici, evitând procedurile judiciare complexe.

- Sancțiuni juridico-penale – În cazul încălcărilor grave, cum ar fi fraudarea consumatorilor prin produse neconforme sau servicii defectuoase, legislația penală prevede sancțiuni drastice.

Legea penală are un rol fundamental în protecția consumatorilor, acționând ca un mecanism de sancționare și descurajare a comportamentelor care aduc prejudicii acestora. Prin reglementarea și sancționarea infracțiunilor ce afectează direct sau indirect interesele consumatorilor, aceasta contribuie la menținerea unui mediu economic echitabil și la protejarea valorilor sociale fundamentale. Totuși, eficiența legii penale depinde de capacitatea acesteia de a se alinia în mod coerent și complementar cu reglementările din

legislația specială, precum Legea nr. 105/2003 privind protecția consumatorilor și Legea nr. 183/2012 privind concurența.

Legea protecției consumatorilor impune agenților economici obligații specifice legate de siguranța produselor, calitatea serviciilor și practicile comerciale corecte. Pe de altă parte, Legea concurenței reglementează comportamentele anticoncurențiale, cum ar fi abuzul de poziție dominantă sau înțelegerile restrictive, care pot afecta grav interesele consumatorilor. În acest context, legea penală trebuie să completeze și să susțină aceste obligații, prin sancționarea comportamentelor care subminează principiile transparenței și echității pieței.

Un cadru legislativ eficient și armonizat între legea penală și legislația specială nu doar că protejează interesele imediate ale consumatorilor, dar contribuie și la consolidarea unui mediu economic corect, bazat pe concurență loială și încredere. Alinierea coerentă a acestor reglementări este esențială pentru asigurarea unei protecții complete și eficiente, precum și pentru prevenirea abuzurilor în cadrul relațiilor de consum și al pieței economice. În acest fel, legislația națională poate răspunde mai bine provocărilor contemporane și poate asigura conformitatea cu standardele internaționale, consolidând în același timp încrederea cetățenilor în sistemul juridic.

Primele reglementări penale privind protecția consumatorilor

Legislația penală a RM (Codul penal al RM din 1961) conținea norme penale care aveau menirea de a proteja drepturile și interesele persoanelor fizice participante în cadrul relațiilor economice, doar că aceștia erau identificați, fie ca **clienți** (în cazul art. 160² *Înșelarea clienților*¹), fie ca **beneficiari** (în cazul art. 141². *Încălcarea dreptului deținătorului titlului de protecție privind obiectele proprietății industriale*²).

La etapa actuală există mai multe norme care sunt menite să ofere o protecție consumatorilor cărora li se pot cauza daune prin comiterea faptelor descrise în dispozițiile articolelor:

Articolul 216. Producerea, transportarea, păstrarea, comercializarea, oferirea cu titlu oneros sau gratuit a produselor (mărfurilor), prestarea serviciilor, periculoase pentru viața sau sănătatea consumatorilor

Articolul 246¹. Concurența neloială

¹ Dispoziția art.160² instituia răspundere penală pentru „*Depășirea prețurilor cu amănuntul stabilite, precum și a prețurilor și tarifelor pentru servicii sociale și comunale, prestate populației, înșelarea la socoteală sau vreo altă inducere în eroare*”, clienții fiind desemnați drept „*cei care fac comandă la întreprinderile de deservire socială a populației și ale gospodăriei comunale*”.

² Art. 141² pedepsea fapta de “*Producerea, importul, exportul, stocarea, oferirea spre vânzare sau vânzarea unor mărfuri purtând mențiuni false privind brevetele de invenție, originea și caracteristicile mărfurilor, precum și numele producătorului sau vânzătorului, cu scopul de a-i induce în eroare pe ceilalți vânzători sau pe beneficiari*”

Articolul 256. Primirea unei remunerații ilicite pentru îndeplinirea lucrărilor legate de deservirea populației

Articolul 257. Executarea necalitativă a construcțiilor

Evident, în condițiile actuale ale economiei de piață, când agenții economici, inclusiv, autoritățile publice centrale și locale au menirea să acorde servicii sau să presteze lucrări pentru populație, cetățenilor (de exemplu, instituțiile de învățământ acordă servicii educaționale, organele de drept – servicii de securitate, producătorii, comercianții din toate domeniile economice, corespunzător, servicii sau prestează diverse lucrări sau munci, etc.), ultimii pot fi atribuiți la categoria consumatorilor, în așa mod, practic o multitudine de norme din Codul penal al RM instituie răspundere penală pentru daune aduse consumatorilor (direct sau indirect). În majoritatea cazurilor drept victime sau pătimiți ale acestor fapte apar consumatorii finali – persoane fizice.

Vom limita studiul nostru la articolele 246, 246¹ și 246² din Codul penal al Republicii Moldova care incriminează o serie de fapte care au un impact direct sau indirect asupra protecției consumatorilor. Aceste norme juridico-penale sunt concepute pentru a proteja nu doar consumatorii individuali, ci și integritatea pieței și a relațiilor economice, care sunt esențiale pentru funcționarea unei economii echitabile. Relevanța acestor reglementări pentru consumatori, inclusiv pentru cei care sunt persoane juridice, poate fi analizată din perspectiva logicii legislative și a scopului social și economic pe care aceste norme îl servesc.

Limitarea concurenței libere (Art. 246)

Articolul 246 sancționează sever practicile anticoncurențiale, cum ar fi cartelurile dure, fixarea prețurilor, limitarea producției sau trucarea licitațiilor. Logica legiuitorului de a incrimina aceste acțiuni este evidentă: concurența liberă și echitabilă este piatra de temelie a unei economii sănătoase. Practicile anticoncurențiale denaturează mecanismele de formare a prețurilor și reduc posibilitatea consumatorilor de a alege produse și servicii de calitate la prețuri corecte.

Pentru consumatorul persoană fizică, aceste fapte generează efecte directe, precum prețuri ridicate artificial sau acces limitat la bunuri și servicii. De exemplu, trucarea licitațiilor poate afecta calitatea lucrărilor publice sau accesul la servicii esențiale. Pentru consumatorii persoane juridice, aceste comportamente afectează la fel de mult oportunitățile economice, limitând accesul la furnizori competitivi sau crescând costurile pentru achizițiile necesare.

Concurența neloială (Art. 246¹)

Concurența neloială este incriminată pentru a proteja nu doar relațiile dintre agenții economici, ci și interesele consumatorilor. Prin crearea de

confuzie, inducerea în eroare sau utilizarea abuzivă a denumirilor comerciale, consumatorii pot fi afectați în deciziile lor de achiziție. De exemplu, un consumator care achiziționează un produs promovată ca fiind original, dar care este de fapt o imitație, suferă o pierdere financiară și posibil riscuri legate de calitate sau siguranță.

Pentru consumatorii persoane juridice, aceste practici pot crea dificultăți în identificarea furnizorilor legitimi sau în evaluarea corectă a ofertelor. Compararea neloială a produselor, de exemplu, poate afecta alegerea unei companii de a colabora cu un furnizor autentic.

Logica incriminării acestor fapte constă în prevenirea unei distorsiuni a pieței și în protejarea relațiilor economice de încredere, care sunt fundamentale pentru funcționarea comerțului.

Falsificarea și contrafacerea produselor (Art. 246²)

Fabricarea și comercializarea de produse falsificate sau contrafăcute au fost incriminate pentru a proteja sănătatea, siguranța și drepturile economice ale consumatorilor. Falsificarea produselor fără documente de conformitate reprezintă un risc semnificativ, mai ales în domeniul sensibil, cum ar fi alimentele, medicamentele sau produsele tehnologice. Contrafacerea, prin utilizarea ilegală a drepturilor de proprietate intelectuală, induce în eroare consumatorii și subminează activitatea producătorilor legitimi.

Aceste fapte sunt relevante nu doar pentru consumatorii persoane fizice, ci și pentru cei juridici. De exemplu, o companie care achiziționează echipamente contrafăcute pentru uz propriu poate suferi pierderi financiare semnificative și chiar prejudicii de reputație dacă aceste echipamente eșuează. Astfel, legiuitorul a decis să incrimineze aceste comportamente deoarece ele subminează relațiile civile și economice bazate pe încredere, pun în pericol sănătatea publică și destabilizează concurența loială. În plus, sancțiunile penale descurajează producătorii și comercianții care intenționează să profite ilegal de pe urma consumatorilor.

Așadar, normele penale au un rol de descurajare și sancționare a comportamentelor care subminează atât drepturile consumatorilor, cât și concurența loială. Indiferent dacă este vorba de persoane fizice sau juridice, consumatorii sunt afectați de aceste practici, iar reglementările penale contribuie la consolidarea unui mediu economic sigur, echitabil și transparent. Această abordare complexă reflectă necesitatea unei legislații coerente care să protejeze interesele tuturor participanților de pe piață, indiferent de statutul lor juridic.

Aderarea la Uniunea Europeană și transpunerea acquis-ului comunitar

Procesul de armonizare legislativă a Republicii Moldova cu standardele europene a adus un impact semnificativ asupra protecției consumatorilor.

Aderarea la **Acordul de Asociere între Republica Moldova și Uniunea Europeană** a stabilit obligația de a implementa acquis-ul comunitar, care include reglementări stricte în domeniul protecției consumatorilor. Printre actele europene relevante, se numără:

Directiva 93/13/CEE privind clauzele abuzive în contractele încheiate cu consumatorii – aceasta impune eliminarea clauzelor contractuale care provoacă un dezechilibru semnificativ în detrimentul consumatorilor. Republica Moldova a preluat principii similare în legislația națională, iar reglementările penale ar putea sancționa indirect comportamentele care derivă din utilizarea clauzelor abuzive, mai ales în cazurile de fraudă sau inducere în eroare.

Directiva 2005/29/CE privind practicile comerciale neloiale – reglementează comportamentul agenților economici, interzicând orice practici care induc în eroare sau exploatează vulnerabilitatea consumatorilor.

Directiva 2011/83/UE privind drepturile consumatorilor – consolidează protecția consumatorilor în tranzacțiile la distanță și în afara spațiilor comerciale. În contextul comerțului electronic în expansiune, sancționarea penală a fraudelor sau înșelătoriilor din tranzacțiile online devine esențială. Acest aspect poate fi integrat în analiza legislației naționale.

Republica Moldova a adoptat și ajustat legislația națională pentru a se conforma acestor standarde, inclusiv prin amendamente la Codul penal, care sancționează faptele de fraudă, concurența neloială și alte practici ce prejudiciază interesele consumatorilor.

În Legea nr. 183/2012 concurenței, consumatorul este un element central în cadrul relațiilor economice reglementate. Deși legea se concentrează în principal pe menținerea și protejarea concurenței loiale, aceasta recunoaște în mod implicit și explicit rolul consumatorului ca beneficiar al unei piețe transparente și echitabile.

Legea definește consumatorul în termeni generali, fără a limita categoria doar la persoanele fizice. Astfel, această abordare extinsă permite o interpretare extensivă a legii și respectiv protecția și a unor categorii de persoane juridice, cum ar fi întreprinderile mici sau organizațiile non-profit, care se află în relații economice similare consumatorilor tradiționali.

Unul dintre scopurile fundamentale ale legii este asigurarea accesului consumatorilor la bunuri și servicii de calitate la prețuri competitive. Practicile anticoncurențiale, cum ar fi abuzul de poziție dominantă sau acordurile care restricționează concurența, sunt interzise tocmai pentru că ele prejudiciază interesele consumatorilor. De exemplu, fixarea artificială a prețurilor sau limitarea producției pot conduce la creșterea nejustificată a costurilor suportate de consumatori și la reducerea accesului la produse și servicii.

Un alt aspect esențial al legii este protecția împotriva publicității înșe-

lătoare și a practicilor neloiale, care afectează direct consumatorii prin inducerea în eroare cu privire la caracteristicile, originea sau prețul produselor. Consumatorii sunt, astfel, protejați împotriva alegerilor economice greșite și a prejudiciilor financiare cauzate de informații false sau incomplete.

Prin aceste reglementări ale legii speciale, legiuitorul subliniază importanța consumatorului ca subiect central în relațiile economice și garantează protecția acestuia în fața practicilor abuzive. În mod implicit, această protecție se extinde și asupra consumatorilor persoane juridice, care pot fi afectați în egală măsură de comportamentele anticoncurențiale sau neloiale. Legea concurenței devine, astfel, un instrument indispensabil pentru asigurarea echității economice și a încrederii în piață, contribuind în mod direct la bunăstarea tuturor participanților.

Urmând aceeași logică, legiuitorul formulând dispoziția normei de la art.246¹ CP a recunoscut drept victime ale concurenței neloiale atât consumatorii persoane fizice, cât și persoanele juridice, ultimele având și calitatea de subiecți activi ai infracțiunii menționate.

Analiza extinderii legislației și rolul reglementărilor conexe

Legislația penală nu se limitează la protejarea directă a consumatorului prin incriminarea unor fapte evidente, precum înșelăciunea sau concurența neloială. Ea extinde protecția și asupra altor relații sociale și economice care influențează indirect interesele consumatorilor. Această abordare reflectă o viziune integrată a legiuitorului, care recunoaște interdependența dintre diverse sectoare economice și impactul infracțiunilor asupra tuturor participanților la piață.

Astfel, legiuitorul a incriminat fapte precum falsificarea documentelor bancare, livrarea de construcții neconforme sau încălcările normelor de siguranță alimentară, având în vedere consecințele grave pe care acestea le pot avea asupra consumatorilor. De exemplu, consumatorii pot suferi pierderi financiare, riscuri pentru sănătate sau alte prejudicii semnificative din cauza unor astfel de infracțiuni, chiar dacă ei nu sunt direct vizați de acestea.

În cele ce urmează, vom analiza modul în care aceste infracțiuni aparent „indirecte” contribuie la protecția consumatorului, subliniind logica legislativă din spatele acestor reglementări și impactul lor asupra relațiilor sociale și economice.

Infracțiuni bancare: Prevederile privind fraudarea clienților în contextul operațiunilor bancare sau de creditare.

Infracțiuni legate de construcții: Faptele ce vizează livrarea unor bunuri imobile care nu respectă normele de calitate sau siguranță.

Frauda economică și concurența neloială: Practici abuzive care creează prejudicii financiare consumatorilor.

Legislația privind concurența include reglementări ce vizează prote-

jarea intereselor consumatorilor prin prevenirea abuzului de poziție dominantă și sancționarea acordurilor anticoncurențiale. Această abordare „extinsă” reflectă intenția legiuitorului de a oferi o protecție integrată, chiar dacă uneori consumatorul nu este menționat explicit.

Concluzii. Astfel, reglementările juridico-penale din Republica Moldova se înscriu într-un cadru legislativ dinamic, influențat de necesitatea alinierii la standardele europene. Totuși, provocările rămân în interpretarea și aplicarea legii, mai ales în privința delimitării conceptului de consumator și a includerii persoanelor juridice în această categorie. Aceste aspecte necesită o analiză aprofundată pentru a evalua dacă legislația oferă o protecție adecvată și echitabilă tuturor subiecților afectați.

Tratamentul persoanelor juridice ca potențiali consumatori reprezintă o soluție adaptată economiei moderne, contribuind la protecția celor mai vulnerabili actori de pe piață și la stabilitatea economică generală. Această abordare complexă și echitabilă sprijină atât dezvoltarea unor relații comerciale corecte, cât și alinierea legislației naționale la standardele internaționale.

Referințe bibliografice

1. Codul Nr. 985 din 18-04-2002. Codul penal al Republicii Moldova. *Publicat: 14-04-2009 în Monitorul Oficial Nr. 72-74 art. 195*, modificat LP136 din 06.06.24, MO245-246/07.06.24 art.353; în vigoare 07.09.249. https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=143535&lang=ro# (accesat la 25.11.2024).

2. Legea Nr. 105 din 13-03-2003 privind protecția consumatorilor. *Publicat: 28-03-2024 în Monitorul Oficial Nr. 122-124 art. 195*, modificat LP180 din 18.07.24, MO340/05.08.24 art.498; în vigoare 05.09.24. https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=144442&lang=ro# (accesat la 25.11.2024).

3. Legea Nr. 183 din 11-07-2012 concurenței*. *Publicat: 15-09-2023 în Monitorul Oficial Nr. 351-354 art. 620* (cu modificările și completările ulterioare). https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=139070&lang=ro# (accesat la 25.11.2024).

CZU: 343.15

CITIREA ÎN ȘEDINȚA DE JUDECATĂ A DECLARAȚIILOR PĂRȚII VĂTĂMATE, MARTORULUI ȘI A INculpATULUI

Vadim GRIBINCEA,

*doctorand, Școala doctorală „Științe penale și drept public”
a Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI,
procuror, Procuratura mun. Chișinău,
Oficiul reprezentare a învinuirii în instanța de judecată,
formator în cadrul Institutului Național de Justiție
ORCID: 0009-0009-6785-774X*

Rezumat

Stabilirea adevărului are loc o dată cu judecarea cauzei penale (judecata), ce constituie etapa de bază și principală a procesului penal, în cadrul căreia pot exista situații în care partea vătămată, martorii chiar și inculpatul nu pot participa la audieri din motive obiective, în special atunci când cauza a fost distribuită unui alt judecător pe motiv că fostul judecător a fost suspendat din funcție, detașat, eliberat sau demis din funcție, dar părțile au fost deja audiate de către judecătorul care a fost sesizat inițial.

În aceste cazuri pentru a examina cauzele într-un termen rezonabil și a nu tergiversa examinarea acestora cu audierea repetată a părții vătămate, martorilor și a inculpatului considerăm că ar fi oportun pentru a fi inclus în art.368 alin.(1) Cod de procedură penală în cazul în care „inculpatul a fost audiat în instanța de judecată într-un alt complet de judecată”, iar în art.371 alin.(1) Cod de procedură penală a fi inclus „martorul a fost audiat în instanța de judecată într-un alt complet de judecată” fapt ce va asigura examinarea cauzelor penale într-un termen mai rezonabil cu respectarea principiului nemijlocirii, contradictorialității și a dreptului la un proces echitabil.

Cuvinte-cheie: ședință de judecată, declarații, cercetare judecătorească, audierea părții vătămate, martor, inculpat, citirea declarațiilor, judecător, instanță de judecată, sentință.

Summary

In the circumstances mentioned above, in order to examine the cases within a reasonable timeframe and not to delay the proceeding, by repeatedly hearing the injured party, witnesses and the defendant, we consider that it would be appropriate to include in art. 368 par. 1 of the Criminal Procedure Code of the Republic of Moldova the following statement: „if the defendant has

already made statements in another panel” and art. 371 par. 1 of the Criminal Procedure Code of the Republic of Moldova to be completed with the following text: „if the witness has already made statements in another panel”, legislative changes which will ensure the examination of criminal cases within a reasonable timeframe, respecting the principle of comprehensivity, adversarial nature of a case trial and the right to a fair trial.

Keywords: court hearing, testimonies, judicial inquiry, statements of a witness, injured party, defendant, judge, the court, court, sentence.

Procesul penal are ca sarcină primordială aflarea adevărului cu privire la infracțiune într-o cauză penală pentru a atrage la răspundere penală persoana vinovată de săvârșirea infracțiunii. Astfel, procesul penal se declanșează pentru constatarea faptului infracțiunii și persoanei vinovate, realizându-se sarcina tragerii la răspundere penală prin aplicarea justă a legii penale, aceasta fiind considerat scopul imediat al oricărui proces penal [1].

Stabilirea adevărului are loc odată cu judecarea cauzei penale (judecata), ce constituie etapa de bază și principală a procesului penal, în cadrul căreia judecata examinează în ședință cauza penală cu participarea părților și adoptă, drept urmare a acestui fapt, sentința, actul judecătoresc prin care se stabilește dacă persoana este sau nu vinovată de infracțiunea de care este acuzată conform rechizitorului prin care a fost sesizată instanța judecătorească; sau potrivit art.325 și art.326 Cod de procedură penală, în baza ordonanței de modificare a învinuirii în sensul atenuării sau agravării ca urmare a cercetării judecătorești și necesitate de modificare a învinuirii în funcție de cele stabilite în cadrul cercetării judecătorești; or, judecarea cauzei penale este predeterminată prin rechizitoriu, ea însă nu este strict limitată prin acesta.

În cadrul judecării cauzei penale, instanța de judecată, cu participarea părților, verifică și examinează în forme procesuale strict determinate de lege toate probele, atât cele acumulate și prezentate de către organul de urmărire penală (acuzare), cât și acel material probatoriu care este prezentat suplimentar de către părți nemijlocit în cadrul ședinței de judecată, astfel realizându-se contradictorialitatea procesului penal [2].

Contradictorialitatea este o metodă procesuală, grație căreia sunt atinse scopurile procesului penal prin confruntarea părților în proces. Această metodă nu determină esența procesului penal, ci completează în mod sistemic metoda cercetării obiective, complete și sub toate aspectele a circumstanțelor cauzei penale (parte a accesului liber la justiție) [3].

În baza probelor și argumentelor părților ca urmare a unui proces contradictoriu, instanța de judecată trebuie să judece cauza în fond, bazându-se pe criteriul absenței îndoielii rezonabile.

Se consideră că dacă instanța de judecată și părțile în proces respectă regulile de procedură și criteriile de probă, acționând în favoarea adevărului (și justiției), iar instanța urmărește respectarea acestora (atât în timpul procesului, cât și înaintea acestuia, exercitând controlul judiciar și asigurând principiul „egalității șanselor inițiale”), atunci și rezultatul va fi unul adevărat.

Prin verificarea și examinarea probelor prezentate de partea acuzării precum și cele prezentate de partea apărării are loc realizarea cercetării judecătorești.

Cercetarea judecătorească constituie partea cea mai importantă și de bază a judecării cauzei penale, în cadrul căreia judecata, cu participarea părților și în condițiile realizării depline a tuturor principiilor democratice ale procesului, examinează toate circumstanțele cauzei, verifică totalitatea probelor acumulate, atât prezentate de către acuzare, cât și a celor administrate suplimentar la cererea participanților, în scopul stabilirii adevărului în cauza penală, pronunțării unei sentințe legale și întemeiate și în vederea realizării de către judecată a funcțiilor sale educative și de reprimare. Cercetarea judecătorească constă în „verificarea probelor acumulate de organul de urmărire penală, administrând, dacă este cazul, și probe noi, lămurind cauza sub toate aspectele de fond.

Cercetarea judecătorească are ca obiect: readministrarea și verificarea tuturor probelor adunate de organele de urmărire penală. Astfel, se materializează principiul nemijlocirii, probele fiind percepute direct și nemijlocit de instanța de judecată; administrarea oricăror alte probe. Numai astfel instanța poate stabili adevărul și își formulează convingerea cu privire la soluția pe care o va adopta în cauză. Întreg materialul probator administrat în faza de urmărire penală este reluat în condiții de publicitate, oralitate, nemijlocire și contradictorialitate.

Anume la cercetarea judecătorească sunt concentrate eforturile principale ale instanței și ale părților în privința examinării și verificării probelor, depistării și stabilirii adevărului în cauza penală. În cadrul cercetării judecătorești este verificat și examinat întreg materialul probator, material care urmează a fi plasat ulterior la temelia sentinței [4].

Rolul principal în această etapă importantă a ședinței de judecată îi aparține procurorului (acuzatorului de stat), ca persoană abilitată prin lege să reprezinte acuzarea în numele statului (art. 53 alin. (1) pct. 1), Cod de procedură penală), participarea lui fiind obligatorie la judecată în cauza în care a condus sau, după caz, a efectuat de sine stătător urmărirea penală.

În caz de imposibilitate a participării acestuia, procurorul ierarhic superior dispune, motivat, participarea la ședințe a altui procuror (art. 320 alin. (1) CPP).

Conform art.53 alin.(1) pct.1) și art.366 alin.(4) Cod de procedură pe-

nală, procurorul după citirea învinuirii prezintă spre examinare în ședința de judecată probele acuzării. În calitate de probe în procesul penal se admit elementele de fapt prevăzute și administrate conform art.93 Cod de procedură penală [5].

În acest context, urmează să atragem atenția asupra momentului că esența întregii cercetări judecătorești constă în special în audierea părții vătămate, a martorilor cercetarea proceselor-verbale ale acțiunilor procesuale și a documentelor etc. și în ultimul rând audierea inculpatului, care poate cere să fie audiat la începutul cercetării probelor sau la orice etapă a cercetării judecătorești, dar de regulă partea apărării preferă ca inculpatul să fie audiat după ce sunt cercetate probele acuzării și după caz unele probe ale apărării.

Mai mult decât atât, inculpatul poate să refuze ca să fie audiat în cadrul cercetării judecătorești, acesta fiind un drept constituțional al său, circumstanță ce nu poate fi tratată în defavoarea sa.

Declarațiile în procesul penal au o importanță deosebită, deoarece acestea relevă circumstanțele cazului, modul în care au luat cunoștințe despre cele declarate, și starea pe care au avut-o, consecințele suportate de pe urma comiterii infracțiunii, precum și alte aspecte ce denotă per ansamblu starea lucrurilor legate de fapta criminală și urmările ei prejudiciabile.

Un rol aparte îl au declarațiile făcute de către martori, victime, părțile vătămate precum și de inculpat. Declarațiile victimei, părții vătămate precum și a martorilor pot fi considerate cele mai credule, deoarece acești participanți poartă răspunderea penală pentru declarațiile false sau refuzul de a da declarații. Martorii, victimele și părțile vătămate sunt audiate potrivit normelor generale de către instanța de judecată, fiindu-le garantate drepturile procesuale [6].

În cadrul cercetării judecătorești pot exista situații în care unul din furnizorii de declarații nu pot participa la audieri pe tot parcursul procesului penal, din diferite motive obiective, de exemplu, stabilirea traiului peste hotarele țării, fie plecarea acesteia pe o perioadă îndelungată din țară sau în cazul unei maladii grave, care pune în pericol viața martorului, victimei sau a părții vătămate [7].

În aceste cazuri, la fel este necesară reacția statului pentru a găsi remedii în vederea administrării probelor, prin audierea persoanelor respective și a asigura că aceste declarații vor servi în calitate de probe ce pot fi puse la baza sentinței.

Actualmente art.368 și art.371 Cod de procedură penală stipulează acele circumstanțe legale privind citirea în ședința de judecată la etapa cercetării judecătorești a declarațiilor inculpatului, victimei, părții vătămate și a martorilor.

Un alt remediu recent introdus de legislator și utilizat în cadrul cercetării judecătorești este audierea prin intermediul videoconferinței.

Toate aceste remedii de administrarea probelor utilizate în cadrul cercetării judecătorești sunt binevenite, dar sunt situații în care partea vătămată, martorii chiar și inculpatul au fost deja audiați în instanța de judecată, dar din motiv că judecătorul care examinează cauza este suspendat, detașat, eliberat sau demis din funcție sau în caz că apar circumstanțe de incompatibilitate prevăzute de art.33 Cod de procedură penală să fie necesar de audiat repetat părțile de un nou judecător.

La ziua de astăzi sunt cauze penale care din circumstanțele indicate mai sus sunt transmise repetat la repartizare aleatorie prin intermediul programului integrat de gestionarea dosarului către un alt judecător fapt ce este în beneficiul inculpatului în special prin prisma art.60 Cod penal și în defavoarea victimei, părții vătămate precum și a martorilor care sunt obligate procesual de a se prezenta de fiecare dată în fața instanței de judecată, fapt ce le perturbă viața personală în special pe acele victime părți vătămate și martorii ce sunt audiate în dosare de trafic de ființe umane precum și de viol, situații ce ar putea duce și la revictimizarea persoanei.

În aceste cazuri pentru a examina cauzele într-un termen rezonabil și a nu tergiversa examinarea acestora cu audierea repetată a părții vătămate, martorilor și a inculpatului considerăm că ar fi oportun pentru a fi inclus ca modalitate de citire a declarațiilor la art.368 alin.(1) Cod de procedură penală în cazul în care „inculpatul a fost audiat în instanța de judecată într-un alt complet de judecată” iar la art.371 alin.(1) Cod de procedură penală a fi inclus „martorul a fost audiat în instanța de judecată într-un alt complet de judecată” fapt ce v-a asigura examinarea cauzelor penale într-un termen mai rezonabil cu respectarea principiului nemijlocirii, contradictorialității și a dreptului la un proces echitabil.

În aceste circumstanțe nu am fi în prezența încălcării principiului nemijlocirii coroborat cu art.6 CEDO atâta timp cât legislatorul în calitate de circumstanța excepțională ar prevede-o ca modalitate de audierea a părților în cadrul procesului penal, iar inculpatului prin faptul că ar participa personal și nemijlocit în cadrul audierilor în instanța de judecată fiind asistat și de un apărător ar avea mai mari garanții procesuale decât în situația când partea vătămată și martorii sunt audiate iar declarațiile acestora sunt administrate și puse la baza unei sentințe în cadrul cercetării judecătorești conform art.371 alin.(1) pct.1) și pct.2) Cod de procedură penală de către judecătorii de drept comun ce examinează cauza în fond [8].

Referințe bibliografice

1. Codul de procedură penală al Republicii Moldova. Nr. 122 din 14

martie 2003. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2003, nr. 104-110.

2. Moraru V., Gherasim D. Aspecte conceptuale referitoare la cercetarea judecătorească în procesul penal al Republicii Moldova. https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/Aspecte%20conceptuale%20referitoare%20la%20cercetarea%20judecatoreasca%20in%20procesul%20penal%20al%20RM.pdf (accesat la 29.11.2024).

3. Rusu L. Principiul contradictorialității în procesul penal – reglementări naționale și de drept comparat. http://www.cnaa.md/files/theses/2016/50736/lucia_ruusu_.pdf (accesat la 30.11.2024).

4. Rusu V., Gherasim D., Botnaru C. Locul și rolul cercetării judecătorești în cadrul fazei de examinare a cauzei penale în prima instanță de judecată. https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/22_28_Locul%20si%20rolul%20cercet%20arii%20judec%20atoresti%20in%20cadrul%20fazei%20de%20examinare%20a%20cauzei%20penale%20in%20prima%20instanta%20de%20judecata.pdf (accesat la 24.11.2024).

5. Catană E., Bularu S., Serbinov Ig. Ghidul Acuzatorului de Stat. <https://ro.scribd.com/doc/304824843/Ghidul-Acuzatorului-de-Stat> (accesat la 04.12.2024).

6. Osoianu T., Ostavciuc D. Procedura audierii martorilor și victimelor în condiții speciale la faza de urmărire penală. https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/138-153_0.pdf (accesat la 01.12.2024).

7. Osoianu T. Analiza jurisprudenței privind audierea martorilor la judecarea cauzelor penale în contextul respectării dreptului la un proces echitabil. https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/6-19_3.pdf (accesat la 01.12.2024).

8. Pușcașu V. Unele probleme privind aplicarea principiului nemijlocirii în cazul modificării compunerii completului de judecată în materie penală. <https://www.juridice.ro/535746/unele-probleme-privind-aplicarea-principiului-nemijlocirii-in-cazul-modificarii-compunerii-completului-de-judecata-in-materie-penala.html> (accesat la 04.12.2024).

УДК 004.838

РОЛЬ ШТУЧНОГО ИНТЕЛЕКТУ В КИБЕРБЕЗПЕЦІ

Василь Єфремович ЛУЧИК,

*д. е. н., професор кафедри протидії кіберзлочинності
Харківський національний університет внутрішніх справ
ORCID: 0000-0001-6007-910X*

Сніжана Анатоліївна АНТОЩУК,

*Курсант 2 курсу навчально-наукового інституту №4
Харківський національний університет внутрішніх справ*

Summary

Theses consider the role of artificial intelligence (AI) in the field of cyber security, its ability to improve the protection of information systems by detecting, preventing and responding to cyber threats. AI helps automate routine tasks, analyze large amounts of data in real time, detect anomalies, and predict new types of attacks. Specific AI technologies such as spam filtering, anomaly detection, and automated actions for cyber defense are also explored. Challenges that may arise when using AI for both cyber defense and cyber attacks, such as using algorithms for phishing attacks, are discussed. It is emphasized that AI is an important component of protection, but it must be used in conjunction with traditional methods.

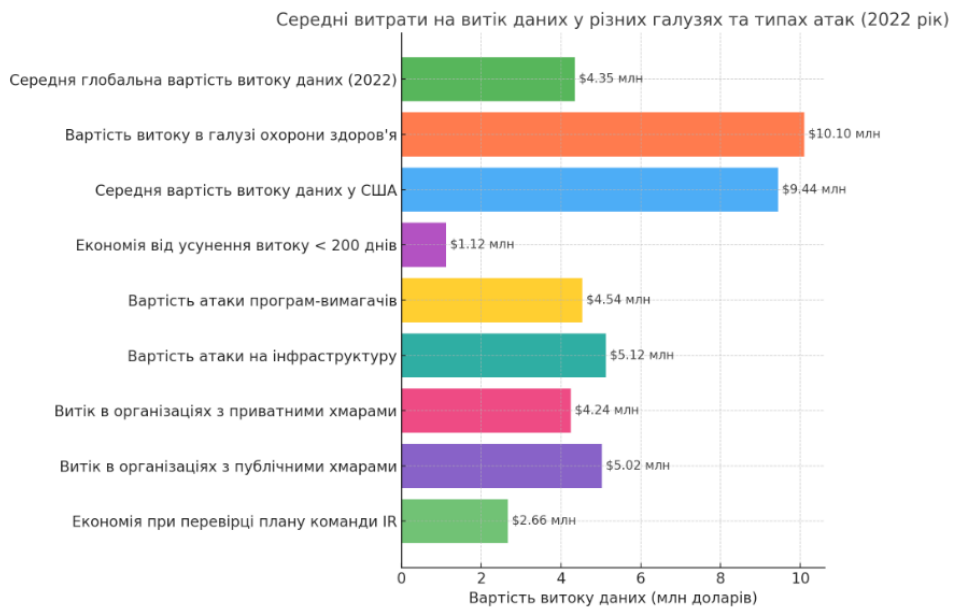
Keywords: Artificial intelligence, cyber security, automation, phishing, information systems, data security, cyber threats.

Штучний інтелект (ШІ) виконує ключову роль у сучасній кібербезпеці, надаючи можливість більш ефективного та адаптивного виявлення, запобігання та реагування на кіберзагрози. Використання ШІ значно покращує захист інформаційних систем завдяки здатності аналізувати великі обсяги даних у реальному часі, виявляти аномалії, передбачати нові типи атак та автоматично реагувати на інциденти. Крім того, ШІ автоматизує рутинні завдання, зменшуючи навантаження на спеціалістів з кібербезпеки та дозволяючи їм зосередитися на більш складних аспектах захисту. Впровадження штучного інтелекту в кібербезпеку стає невід'ємною частиною стратегії захисту, сприяючи підвищенню стійкості до кіберзагрози та забезпечуючи безпеку в умовах постійно зростаючих цифрових ризиків.

Основним завданням у сфері кібербезпеки під час реалізації дер-

жовної політики розвитку галузі штучного інтелекту є захист комунікаційних, інформаційних та технологічних систем, інформаційних технологій, передусім тих, що використовуються операторами (постачальниками) ключових послуг (включаючи об'єкти критичної інфраструктури) і є важливими для безперервності функціонування держави, суспільства та безпеки громадян [5].

Середні витрати на витік даних у 2022 році у світі становлять 4,35 мільйона доларів, що на 2,6% більше, ніж у 2021 році (4,24 мільйона доларів, див. рис. 1). Вартість витоку в галузі охорони здоров'я зросла на 42% з 2020 року. 12-й рік поспіль охорона здоров'я мала найвищу середню вартість витоку даних серед інших галузей [1].

(рис.1- статистика витоків даних у 2022 році у світі)

Системи штучного інтелекту, засновані на алгоритмах машинного навчання і мовних нейронних мережах, вже давно стали частиною сучасних засобів захисту даних.

Сфери, у яких вони застосовуються. По-перше, це виявлення проникнення - коли потрібно зрозуміти, що у вашому периметрі присутній чужий. Система може автоматично розпізнавати підпис шкідливого коду або вхідний інтернет-трафік і реагувати на ненормальну поведінку користувача. Наприклад, алгоритм помічає, що людина о 12 ночі звертається до файлу з персональними даними клієнтів, — імовірно, це дії хакера. По-друге, це фільтрування спаму - йдеться про фільтри

електронної пошти, які знижують навантаження на співробітників компанії, пов'язану з фішингом. Зрештою, ви можете неодноразово попереджати співробітників не відкривати підозрілі електронні листи, але людський фактор непередбачуваний. Рекомендується налаштувати спам-фільтр, щоб людина взагалі не стикався з повідомленнями від шахраїв.

ШІ у просторі кіберзахисту має певні переваги та можливості, а саме:

Виявлення нетипової (аномальної) поведінки. Для класичних систем захисту ми задаємо певні критерії, за якими поведінка користувачів вважатиметься зловмисною. Збігається кілька таких факторів — фіксується вторгнення. Водночас генеративний ШІ може помітити критерії, про які ми самі ще не здогадуємося, з якими ніколи раніше не стикалися. У такий спосіб можна скомбінувати кращу предикативну модель.

Автоматичні дії. Важливо не лише виявити загрозу, а й вчасно відреагувати та імплементувати систему захисту. Моделі, згенеровані алгоритмами генеративного ШІ, здатні робити це якнайшвидше.

Робота з автоматичними атаками. Здебільшого на великі компанії нападають не люди, а алгоритми. Зазвичай людина не здатна адекватно відповісти на цей виклик, адже зловмисні програми постійно видозмінюються. Втім, одному боту можна і потрібно протиставити іншого бота.

Боротьба з фальшнегативними та фальшпозитивними сигналами. У корпоративній кібербезпеці система має одночасно відстежувати багато подій: інтернет-трафік, звернення на сайт тощо. Посеред цього «шуму» легко посилитись і трактувати звичайну поведінку як зловмисну — або навпаки. Наразі це основна проблема кібербезпеки, і генеративний ШІ має великі шанси зменшити кількість неправильно проінтерпретованих сигналів [2].

Вже сьогодні потрібно думати про активне впровадження штучного інтелекту в діяльність кібербезпеки. У зв'язку з тим що, аналітики в даній галузі перевантажені та не завжди можуть швидко реагувати на інформацію щодо проблем, які надходять.

Проте генеративний ШІ будуть використовувати не лише для кіберзахисту, але й для кібернападу. Наприклад, нещодавно з'явився автоматизований алгоритм WormGPT. Він допомагає шахраям генерувати переконливі спам-листи, що обходять систему спам-фільтрів. Для цього система використовує датасет бізнес-листів зі зламаних корпоративних поштових скриньок. Як наслідок, протягом останнього року збільшилася кількість інцидентів з фішингом, вірусами-вимагачами

тощо. Водночас кіберзлочинців не збільшало — просто тепер одна людина може розширити охоплення своєї діяльності. Наприклад, надсилати не 100 тис. спамерських листів щомісяця, а 3 млрд [2].

Програмне забезпечення для симуляції голосу вже стало потужним інструментом в арсеналі кіберзлочинців. Тим часом відеотехнологія дипфейк, яку використовують для фішингу, тепер доступна в Інтернеті за ціною від \$20 за хвилину [4].

Кібербезпека – це завжди взаємозв'язок машини та людини. Тобто штучний інтелект не буде працювати на максимум без застосування звичайного інтелекту. Також варто пам'ятати, що система зі штучним інтелектом не може розв'язувати всі проблеми кібербезпеки. Це не чарівна таблетка. Спочатку компанія має побудувати кілька рівнів захисту традиційними засобами — як основу. Тільки після цього можна додати інструменти на базі ШІ — як надбудову.

Отже, роль штучного інтелекту у кібербезпеці є надзвичайно важливою для створення ефективних та адаптивних систем захисту. Інтеграція ШІ дозволяє організаціям бути на крок попереду кіберзлочинців, забезпечуючи надійний захист інформаційних ресурсів та знижуючи ризики у сучасному цифровому середовищі.

Список використаних джерел

1. Середня вартість збитків від витоку даних від кібератак у світі в 2022 році зросла до \$4,4 млн. <https://forinsurer.com/news/23/02/20/42397> (дата звернення 05.11.2024).

2. Які розвиток ШІ впливає на кібербезпеку. <https://robotdreams.cc/uk/blog/352-shtuchniy-intelekt-ne-zahistit-yakshcho-ne-vikoristovuvati-intelekt-prirodniy-yak-rozvitok-shi-vplivaye-na-kiberbezpeku> (дата звернення 05.11.2024).

3. Штучний інтелект на сторожі безпеки даних: інноваційні технології та хмарні сервіси допомагають забезпечити кібербезпеку. <http://surl.li/ugyrs> (дата звернення 05.11.2024).

4. Кіберінцидент є головним світовим бізнес-ризиком у 2024 році: Барометр ризиків Allianz. <https://10guards.com/ua/articles/cyber-events-top-global-business-risk-for-2024-allianz-risk-barometer/> (дата звернення 05.11.2024).

5. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 2 грудня 2020 р. № 1556, Про схвалення Концепції розвитку штучного інтелекту в Україні. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-2020-%D1%80#Text> (дата звернення 05.11.2024).

CZU: 343.544/478)

EXPLOATAREA SEXUALĂ PRIN PROSTITUȚIE ÎN REPUBLICA MOLDOVA CA FORMĂ A TRAFICULUI DE FIINȚE UMANE

Vitalie IONAȘCU,

*doctor în drept, conferențiar universitar,
decan al Facultății drept, administrație, ordine și securitate publică
a Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI
ORCID: 0000-0001-6976-615X*

Beniamin LUP,

*doctorand,
Școala doctorală „Științe penale și drept public”
a Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI
ORCID: 0009-0006-5714-3506*

Rezumat

Exploatarea sexuală prin prostituție rămâne una dintre cele mai alarmante forme de abuz asupra drepturilor și demnității umane, în special în contextul traficului de ființe umane. Republica Moldova se confruntă cu provocări semnificative, fiind atât o țară de origine, cât și de tranzit pentru victimele acestui fenomen. Situația evidențiază vulnerabilitățile structurale ale societății moldovenești, precum sărăcia, disparitățile economice și lipsa unor mecanisme eficiente de protecție socială. Prostituția este reglementată ca o contravenție, ceea ce duce la o abordare relativ blândă, însă în spatele acestui fenomen se află condiții severe de exploatare, implicarea rețelelor de crimă organizată și stigmatizarea socială profundă a victimelor.

Studiul analizează factorii sociali, economici și juridici care determină exploatarea sexuală în R. Moldova, subliniind slăbiciunile sistemice care perpetuează fenomenul. Cadrul legal reflectă un echilibru fragil între alinierea la standardele internaționale și adaptarea la realitățile locale, însă sancțiunile slabe și lipsa sprijinului adecvat pentru victime reduc eficiența combaterii acestui fenomen. În plus, noile forme de exploatare facilitate de tehnologiile moderne complică monitorizarea și intervenția autorităților.

Pentru a aborda problema, studiul subliniază necesitatea unor soluții holistice, care să includă reforme legislative, măsuri de protecție socială și prevenirea eficientă. Analiza oferă o perspectivă multidimensională, propunând soluții coordonate pentru protejarea drepturilor fundamentale și asigurarea securității publice.

Cuvinte-cheie: Exploatare sexuală, trafic de ființe umane, prostituție, Moldova, cadru legal, protecție socială, prevenire.

Summary

Sexual exploitation through prostitution remains one of the most alarming forms of abuse of human rights and dignity, particularly in the context of human trafficking. The Republic of Moldova faces significant challenges, being both a source and a transit country for victims of trafficking. This issue highlights structural vulnerabilities such as poverty, economic disparities, and insufficient social protection mechanisms. Prostitution in Moldova is treated as a contravention, not a criminal offense, which results in a relatively lenient approach. However, underlying this practice are severe exploitation conditions, organized crime involvement, and the profound social stigma faced by victims.

The study explores the social, economic, and legal factors that drive sexual exploitation in Moldova, emphasizing the systemic weaknesses that perpetuate the phenomenon. The legal framework reflects a fragile balance between international standards and local realities, but weak sanctions and inadequate victim support measures undermine efforts to combat the issue. Furthermore, technological advancements have facilitated modern forms of exploitation, complicating monitoring and intervention by authorities.

To address this phenomenon, the study underscores the need for holistic solutions that integrate legislative reform, improved social protection, and effective preventive measures. The analysis offers a multidimensional perspective, advocating for coordinated efforts to protect fundamental human rights and enhance public safety.

Keywords: Sexual exploitation, human trafficking, prostitution, Moldova, legal framework, social protection, prevention.

Introducere. Exploatarea sexuală prin prostituție rămâne una dintre cele mai alarmante forme de abuz asupra drepturilor și demnității umane, în mod special în contextul traficului de ființe umane. Republica Moldova se confruntă cu această provocare, fiind atât o țară de origine, cât și una de tranzit pentru victimele traficului. Această situație reflectă vulnerabilitățile structurale ale societății moldovenești, precum sărăcia, disparitățile economice și lipsa unor mecanisme eficiente de protecție socială.

În primul rând, prostituția în Republica Moldova este tratată ca o contravenție, conform legislației naționale, fără a fi încadrată în sfera penală, ceea ce sugerează o abordare relativ blândă față de acest fenomen. Cu toate acestea, în spatele acestei practici se ascund adevăruri mai dure, inclusiv condițiile inumane de exploatare, implicarea rețelelor de crimă organizată și impactul devastator asupra victimelor, care adesea se confruntă cu stigmatizarea socială și lipsa unor alternative viabile pentru reintegrarea în societate.

Pe de o parte, cadrul legal existent reflectă un echilibru fragil între alinierea la standardele internaționale și răspunsul la realitățile locale. Pe de altă parte, lipsa unor sancțiuni eficiente, combinată cu insuficiența măsurilor de prevenire și de sprijin pentru victime, contribuie la perpetuarea fenomenului. În această privință, rolul statului este esențial, nu doar în aplicarea legii, ci și în dezvoltarea unor politici care să combată sărăcia și să promoveze egalitatea de șanse.

Prin acest articol, ne propunem să analizăm fenomenul exploataării sexuale prin prostituție în Republica Moldova ca formă a traficului de ființe umane, abordând atât factorii sociali, economici și juridici care contribuie la această problemă, cât și măsurile luate pentru a o preveni și combate. În mod special, vom evidenția impactul exploataării asupra victimelor și modul în care acestea sunt afectate atât de cadrul legal, cât și de măsurile implementate de autorități.

Prin urmare, lucrarea va oferi o perspectivă integrată asupra acestui fenomen, subliniind necesitatea unor soluții holistice care să contribuie la protecția drepturilor fundamentale ale omului și la asigurarea ordinii și securității publice.

Metode și materiale aplicate. În cadrul acestui articol, au fost utilizate mai multe metode de cercetare științifică pentru a analiza fenomenul exploataării sexuale prin prostituție în Republica Moldova, fiecare având un rol specific în aprofundarea înțelegerii acestui subiect complex. În primul rând, metoda analitică a fost esențială pentru examinarea legislației naționale și internaționale relevante, identificând lacunele și inconsecvențele existente în raport cu standardele internaționale. Complementar, metoda comparativă a permis analizarea abordărilor legislative și a practicilor din alte state, precum Polonia și Franța, oferind perspective valoroase asupra soluțiilor care ar putea fi adaptate la contextul local.

De asemenea, metoda statistică a jucat un rol central, utilizând date oferite de Inspectoratul General al Poliției pentru a evalua amploarea și dinamica fenomenului în Republica Moldova pe parcursul ultimilor ani. Pe lângă aceasta, metoda sociologică a contribuit la conturarea unui profil socio-demografic al persoanelor implicate, oferind informații relevante despre vârstă, situație economică și alte caracteristici care definesc vulnerabilitatea acestora.

Totodată, metodele inductivă și deductivă au fost aplicate complementar: metoda inductivă a facilitat extragerea unor concluzii generale din cazuri particulare, iar metoda deductivă a permis aplicarea teoriilor existente pentru explicarea fenomenelor observate. În final, metoda documentară a constituit fundamentul cercetării, prin studierea și interpretarea actelor normative, a deciziilor instanțelor de judecată și a literaturii de specialitate, care au oferit suport teoretic și practic pentru analiza întreprinsă.

Utilizarea integrată a acestor metode de cercetare a asigurat o abordare complexă și multidimensională a problematicii, contribuind la formularea unor concluzii bine fundamentate și a unor recomandări adaptate contextului Republicii Moldova.

Rezultate obținute și discuții. Republica Moldova se numără printre țările care adoptă o atitudine de toleranță aproape zero față de fenomenul prostituției și, în mod particular, față de persoanele care practică această activitate. Studiile de specialitate relevă că, atunci când populației i se adresează întrebarea dacă prostituția poate fi justificată ca o modalitate de ameliorare a condițiilor de trai, răspunsurile indică un nivel ridicat de intoleranță [1, p. 348].

Această percepție este strâns legată de asocierea prostituției cu încălcarea normelor morale și spirituale, atât din partea celor care oferă astfel de servicii, cât și din partea beneficiarilor acestora.

Republica Moldova, afectată de crize îndelungate și de o instabilitate economică persistentă, se confruntă cu un nivel scăzut al standardelor de trai și al echilibrului psihologic în rândul unei părți considerabile a populației. În căutarea unor surse de existență, multe persoane devin victime ale traficantilor de ființe umane, ale rețelelor de proxenetism sau recurg la metode ilegale pentru obținerea unui venit. În acest context, mii de femei ajung să fie exploatate sexual prin prostituție, deseori împotriva voinței lor. Cu toate acestea, în ultimii ani, majoritatea femeilor care practică prostituția aleg această cale din proprie inițiativă, fiind împinse către această activitate de situații deosebit de vulnerabile, cum ar fi lipsa resurselor financiare, acumularea de datorii sau responsabilitatea întreținerii altor persoane.

În Republica Moldova, prostituția este interzisă prin lege, însă, de peste 15 ani, pentru astfel de activități este prevăzută doar răspunderea contravențională, reglementată de art. 89, alin. (1) din Codul contravențional al Republicii Moldova [3, art. 89, alin. (1)]. Comparativ cu traficul de persoane și alte infracțiuni conexe, sancțiunile aplicate pentru practicarea prostituției sunt extrem de blânde, ceea ce le face ineficiente în a produce schimbări de comportament sau în a avea un efect de reeducare. În numeroase cazuri, persoanele amendate pentru această activitate revin rapid la prostituție, încercând să-și recupereze pierderile financiare generate de sancțiunile aplicate [5].

În comunitate există opinii divergente cu privire la soluțiile pentru combaterea acestui fenomen. Deși o parte a populației consideră că înăsprirea sancțiunilor ar putea reduce incidența prostituției, majoritatea experților străini susțin că o abordare mai eficientă ar fi îmbunătățirea situației economice a țării. Aceștia argumentează că oferirea unor oportunități legale de obținere a veniturilor și dezvoltarea unor stimulente economice ar putea încuraja persoanele aflate în situații vulnerabile să aleagă alternative sigure și legale în locul prostituției.

În perioada de aplicare a Codului Penal al fostei RSS Moldovenești, în vigoare între anii 1964 și 2002, prostituția era considerată o infracțiune. Odată cu adoptarea noului Cod Penal, legislatorul a renunțat la această calificare, ținând cont de vulnerabilitatea persoanelor implicate și de standardele internaționale, care stipulează că acțiunile ilegale cu un risc nesemnificativ pentru siguranța publică, inclusiv prostituția, nu ar trebui să fie incriminate. În acest context, legislația moldovenească a fost aliniată practicilor din Polonia și Franța, care promovează o abordare bazată mai degrabă pe prevenție și sprijin social decât pe sancțiuni penale [5].

În acest context, responsabilitatea prevenirii și combaterii prostituției revine în totalitate poliției, fiind unica instituție din Republica Moldova cu acest mandat explicit. Lipsa implicării altor structuri, precum cele de asistență socială, educație sau sănătate, accentuează vulnerabilitățile și perpetuează fenomenul. Poliția organizează periodic razii pentru identificarea și sancționarea persoanelor implicate, dar această abordare represivă, lipsită de componente de sprijin și reintegrare, se dovedește insuficientă în fața complexității fenomenului. Exploatarea sexuală evoluează constant, adoptând forme moderne care cresc gradul de latență și dificultatea intervențiilor.

Astăzi, prostituția în Republica Moldova se manifestă sub diverse forme, inclusiv oferirea serviciilor sexuale în stradă, plasarea anunțurilor online, funcționarea bordelurilor camuflate sub denumiri precum saloanele de masaj, activitatea în localuri de agrement sau în cadrul rețelelor de escortă de elită. O tendință recentă, care evoluează rapid, este exploatarea sexuală prin intermediul tehnologiilor informaționale, cum ar fi video chat-urile sau producția de conținut pornografic. Aceste forme moderne complică și mai mult eforturile de monitorizare și combatere, evidențiind necesitatea unei abordări multisectoriale care să depășească simpla aplicare a sancțiunilor contravenționale.

Cu toate acestea, fenomenul prostituției evoluează constant, adaptându-se la noile realități tehnologice, ceea ce ridică provocări semnificative pentru autorități. În această ordine de idei, conform § 37 din Decizia Curții Constituționale a Republicii Moldova nr. 36 din 16 aprilie 2018, există un consens științific conform căruia „prostituția nu poate presupune prestarea de servicii sexuale online”. Această interpretare subliniază că serviciile sexuale online nu implică acte sexuale fizice între persoanele implicate și, prin urmare, nu intră sub incidența definiției legale de „prostituție,” ci a celei de „pornografie” [5].

Această clarificare juridică reflectă o adaptare la realitățile moderne, dar ridică în același timp întrebări despre eficacitatea și aplicabilitatea legislației actuale. Deși prostituția tradițională rămâne predominantă, cu forme

precum oferirea de servicii în stradă, funcționarea bordelurilor camuflate sau activitatea rețelelor de escortă, migrarea unei părți semnificative a activităților spre mediul online complică monitorizarea și intervenția autorităților. Fenomenul prostituției stradale continuă să înregistreze o creștere semnificativă, ceea ce indică persistența unor vulnerabilități sociale și economice în rândul persoanelor implicate.

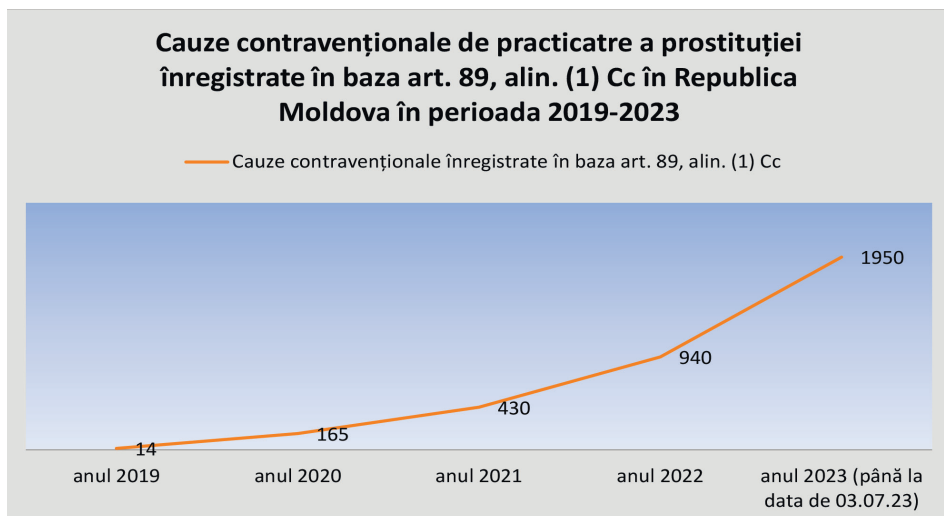
Această delimitare între prostituția tradițională și activitățile online poate fi privită atât ca un avantaj, cât și ca o lacună. Pe de o parte, clarificarea juridică oferă un cadru mai specific pentru tratarea acestor activități distincte, evitând confuziile legislative și permițând autorităților să abordeze fenomenul în mod diferențiat. Pe de altă parte, lipsa unei reglementări care să includă toate formele de exploatare sexuală, indiferent de mediul în care au loc, poate crea lacune în prevenirea și combaterea acestor fenomene. Migrarea către mediul online poate reduce vizibilitatea actelor de exploatare, accentuând gradul de latență al fenomenului și limitând capacitatea de intervenție a instituțiilor responsabile.

Astfel, în timp ce adaptarea legislației la realitățile contemporane este esențială, este la fel de important ca această adaptare să fie însoțită de măsuri complementare care să abordeze noile forme de exploatare sexuală. Aceste măsuri ar trebui să includă tehnologii de monitorizare mai avansate, o colaborare mai strânsă între instituțiile de stat și organizațiile internaționale, precum și programe de sprijin pentru victimele traficului de ființe umane, indiferent de forma pe care o ia exploatarea.

Este dificil să fie apreciată adevărata stare a lucrurilor privind estimarea fenomenului prostituției, deoarece statistica oficială reflectă doar informația privind cazurile ajunse în vizorul poliției. Oamenii legii explică că prostituția este o contravenție foarte latentă, dat fiind faptul că în timpul cumpărării serviciilor sexuale nimeni dintre participanții la proces nu este interesat ca fapta să devină cunoscută altor persoane [5]. Au interes ambii subiecți ai contravenției și respectiv această situație determină o imposibilitate de acumulare a probelor pertinente care ar demonstra vinovăția subiecților și ulterior atragerea la răspundere. În rezultat, nimeni nu dispune de o statistică reală privind extinderea fenomenului în cauză.

Datele statistice oficiale oferite de către IGP al MAI al RM ne oferă următoarea informație: în anul 2019 au fost înregistrate 14 cauze contravenționale, în 2020 – 165 de cauze contravenționale, în 2021 – 430 de cauze, în anul 2022 – 942 de cazuri și în 2023 (până la data de 3 iulie) au fost înregistrate circa 1950 de cauze contravenționale [10]. *(vezi diagrama nr.1)*

Diagrama nr. 1.

În perioada anilor 2021–2023 au fost înregistrate circa 3322 de cauze contravenționale de practicare a prostituției, în baza art. 89, alin. (1) CC al RM [3] în baza cărora au fost aplicate aproximativ 3314 de amenzi în sumă de 2 709 100 de lei (aproximativ 670 951 lei românești). Din amenzile aplicate au fost achitate doar 96 de amenzi în valoare de 62 605 de lei (aproximativ 15 505 de lei românești) iar 3 218 din amenzi au rămas neachitate, constituind circa 2 603 450 lei (aproximativ 644785 de lei românești). (vezi diagrama nr.2 și nr. 3)

Diagrama nr. 2.

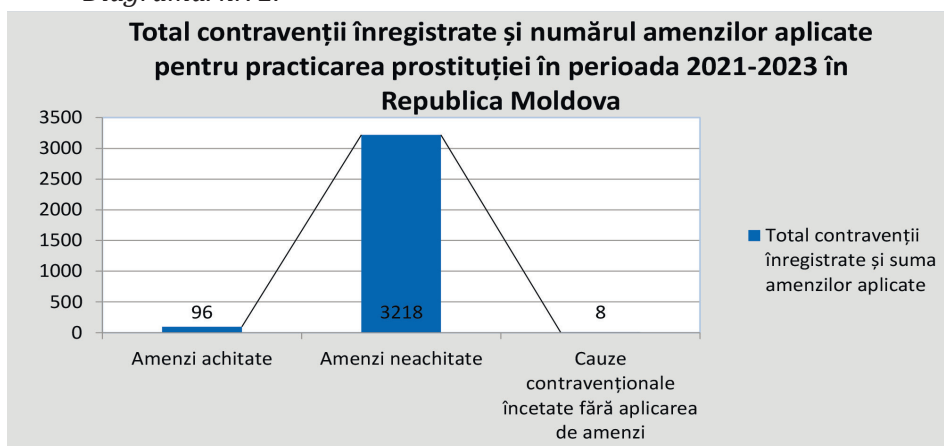
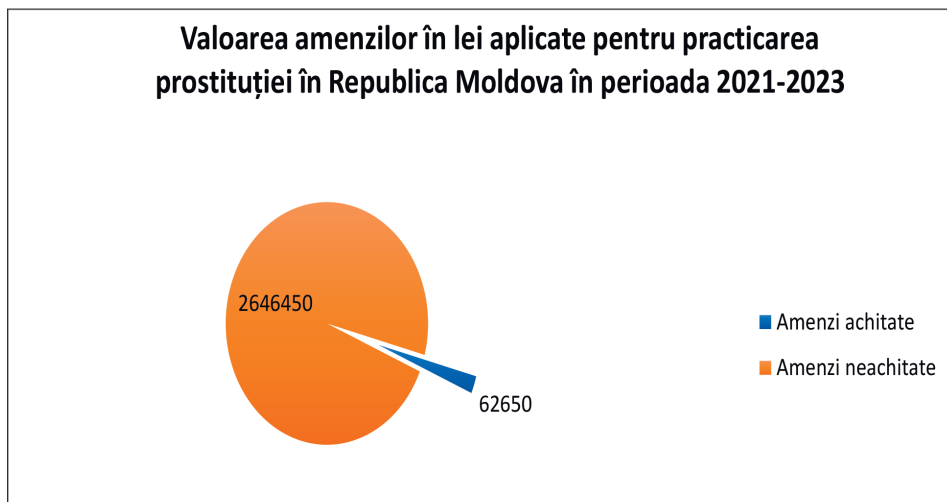

Diagrama nr. 3.

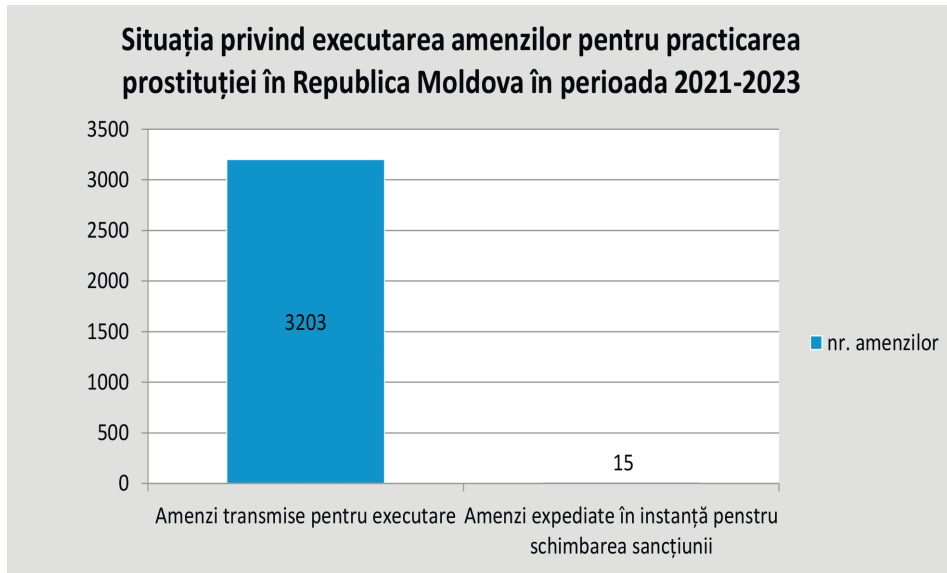

Din cele 3 218 amenzi încă neachitate, 3 203 fie că sunt în termen de 30 de zile spre achitare în mod benevol sau au fost transmise executorului judecătoresc spre încasare silită iar 15 cauze sunt transmise instanței de judecată cu solicitarea de a înlocui amenda cu altă sancțiune în legătură cu imposibilitatea executării silite. Legea prevede alternative, de exemplu în cazurile în care achitarea amenzii nu este posibilă din cauza lipsei ori a insuficienței bunurilor sau din cauza eschivării cu rea-voință a contravenientului de la achitarea acesteia, instanța de judecată poate înlocui suma neachitată a amenzii, după caz, cu munca neremunerată în folosul comunității, calculându-se o oră de muncă pentru o unitate convențională, durata muncii fiind de cel mult 60 de ore [3, art. 34, alin. (4) lit. a)], sau cu arest contravențional, calculându-se o zi de arest pentru 2 unități convenționale, durata arestului fiind de cel mult 30 de zile [3, art. 34, alin. (4) lit. a)]. (vezi diagrama nr.4)

De fapt, situația descrisă mai sus este una reală, majoritatea contravenientelor ignoră achitarea amenzilor. Unele dintre contraveniente sunt din regiunea transnistreană, nu au acte de identitate moldovenești și respectiv amenzile aplicate în baza actelor de identitate din regiunea transnistreană nu pot fi executate silit din cauza faptului că autoritățile moldovenești nu colaborează cu autoritățile neconstituționale din această regiune. În altă ordine de idei, femeile care sunt exploatate și au acte de identitate moldovenești la fel ignoră achitarea amenzilor. Unele investigații jurnalistice arată că unele femei au a câte peste 200 de amenzi neachitate pentru practicarea prostituției [6]. Această stare a lucrurilor se datorează faptului că executorii judecătorești sunt în imposibilitate de a încasa în mod silit aceste amenzi, din cauza

că deseori, femeile care sunt exploatate prin prostituție vin dintr-un mediu foarte sărac, nu dețin bunuri mobile sau imobile, nu au acte de identitate, nu sunt în careva relații juridice cu anumite entități etc. Chiar dacă legea prevede anumite măsuri alternative de pedeapsă, în multe cazuri, nici executorii judecătorești și nici agenții constatatori nu mai manifestă inițiative de a expedia demersuri în instanța de judecată pentru a schimba pedeapsa.

Diagrama. nr. 4.

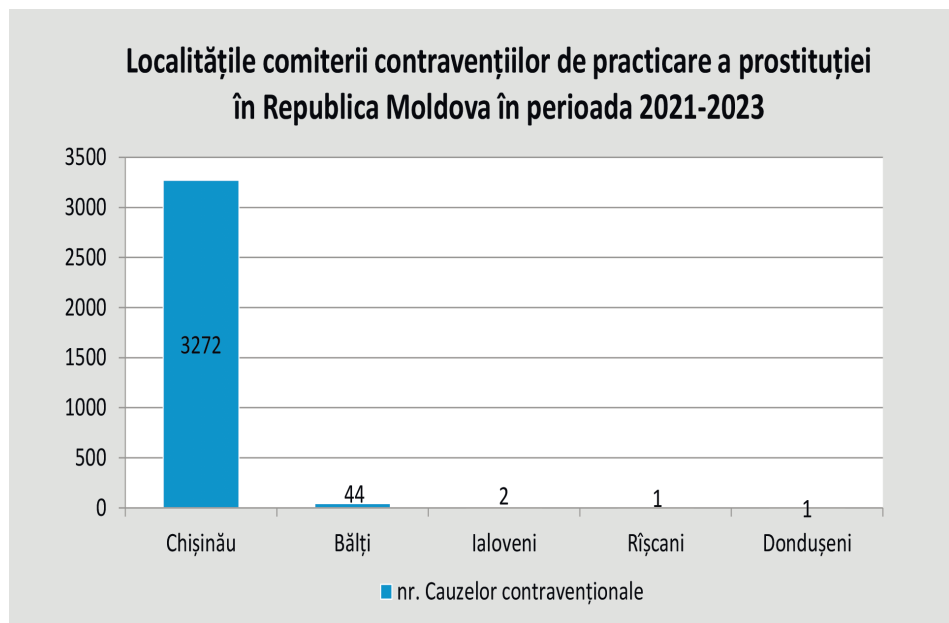

Analizând zonele în care practicarea prostituției are o rată ridicată de realizare se constată că astfel de fapte sunt săvârșite preponderent în orașe. Cea mai mare rată este înregistrată în Chișinău. Chișinăul fiind capitala Republicii Moldova constituie cel mai mare centru administrativ, teritorial, economic, științific și cultural fapt ce atrage și implică un număr mare de locuitori. În anul 2020, Chișinăul a găzduit peste 7 38 500 de locuitori [7]. Conform datelor statistice oferite de către IGP al MAI al RM, în perioada 2021-2023, în Chișinău au fost înregistrate circa 3 272 de cauze contravenționale. În aceeași perioadă, în Bălți, oraș cu o capacitate de circa 127 000 de locuitori [8], au fost înregistrate 44 de cauze contravenționale de practicare a prostituției, în Ialoveni 2 cauze, în Râșcani și Dondușeni – câte o cauză. (vezi diagrama nr.5)

Orașele mai mici prezintă interes mai mic deoarece s-a stabilit că cu cât este mai mic orașul cu atât și prețurile pentru serviciile sexuale scad. De exemplu [6], într-un orașel cu o populație de circa 30 000 de persoane pre-

țurile pentru serviciile sexuale pornesc de la 100 de lei (25 de lei românești). Prin urmare, persoanele care practică prostituția părăsesc orașele mici și din considerentul că oamenii se cunosc între ei, acestea pot fi recunoscute ușor și respectiv blamate și defăimate.

Diagrama nr. 5

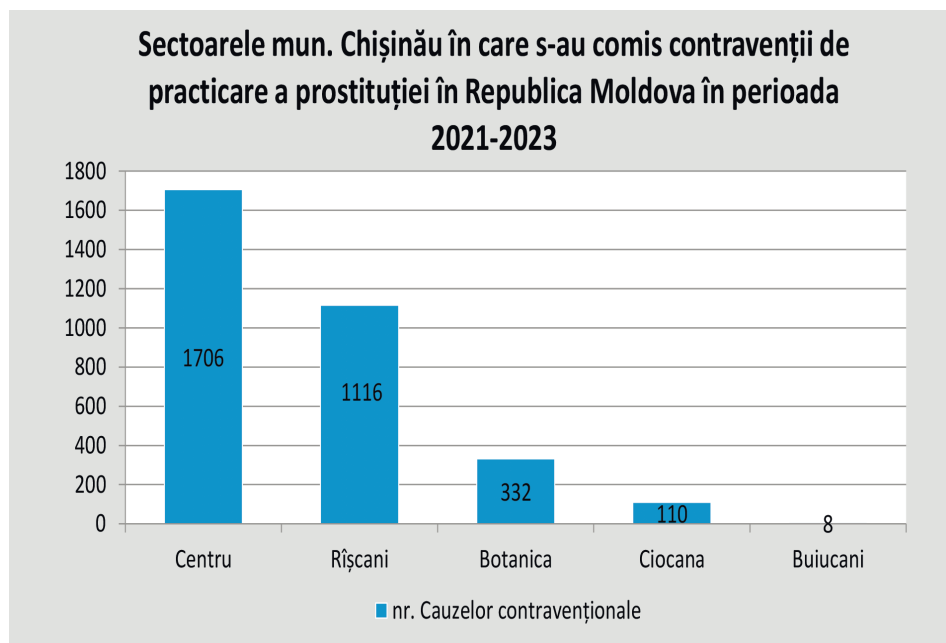
Majoritatea faptelor de exploatare prin prostituție sunt săvârșite în Chișinău, localitatea în care este cea mai mare cerere la astfel de servicii. Conform aceluiași surse oficiale, segregând datele după sectoarele mun. Chișinău, s-a stabilit că 1706 de cauze contravenționale au fost înregistrate în sectorul Centru, 1116 de cauze în sect. Râșcani, 332 de cazuri în sect. Botanica, 110 cauze în sect. Ciocana și 8 cauze în sect. Buiucani. (vezi diagrama nr.6)

Sectorul Centru al mun. Chișinău are o amplasare, corespunzător, centrală și majoritatea traseelor naționale parcurg această porțiune a orașului ceea ce și determină apariția mai multor cereri de servicii sexuale contra plată. În același context, în sectorul Centru sunt cele mai multe localuri de agrement și există anumite străzi care au devenit „tradițional” locuri speciale unde pot fi găsite cu ușurință femeile care sunt exploatare sexual contra plată. Un exemplu elocvent este strada Calea Basarabiei din sectorul Centru al mun. Chișinău care este amplasată în zona industrială de-a lungul malului drept al râului Bâc și este cunoscută pentru numărul mare de femei care oferă servicii sexuale contra plată și care stau pe ambele părți ale drumului

de peste 5 kilometri. Se presupune că „printr-o înțelegere tacită, traseul este împărțit între grupurile de fete” [6]. Totodată, în acest sector sunt amplasate cele mai multe hoteluri sau apartamente care sunt oferite în chirie pe perioade de scurtă durată, pentru o ora, 12 ore, 24 ore etc. [9].

Conform prevederilor Codului contravențional al Republicii Moldova, se consideră loc al săvârșirii acțiunii locul în care a fost săvârșită acțiunea prejudiciabilă, indiferent de timpul survenirii urmărilor [3, art. 4, alin. (7)]. Prin urmare în sectoarele Centru și Râșcani sunt mai multe premise care determină o rată mai ridicată de comitere a contravențiilor de practicare a prostituției.

Diagrama nr. 6

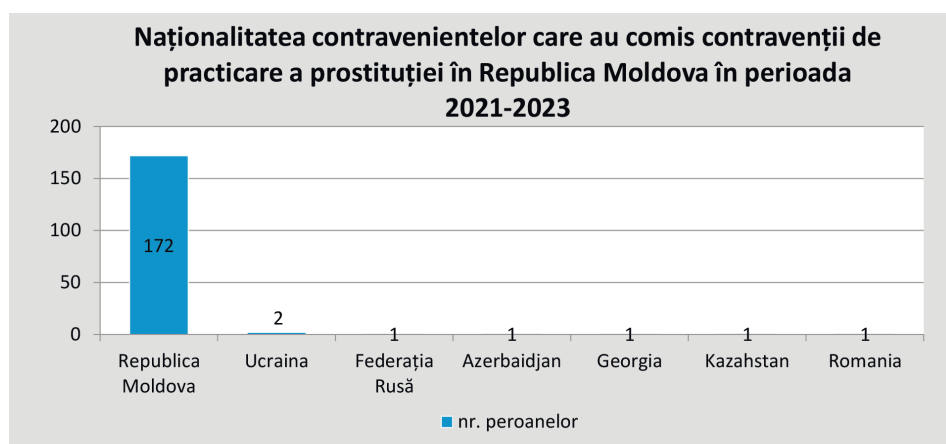

Datele statistice oficiale oferite de IGP al MAI al RM ne permită să stabilim că majoritatea contravenientelor care au săvârșit contravenții de practicare a prostituției sunt de naționalitate moldovenească. În perioada anilor 2021-2023, 172 de contraveniente au fost cetățence ale Republicii Moldova, 2 contraveniente au fost de cetățenie ucraineană, una a avut cetățenie rusescă, una a avut cetățenie azeră, una georgiană, una kazahă și una română. (vezi diagrama nr.7) Evident că aceste date nu reprezintă tabloul real al numărului de persoane care sunt exploatate prin prostituție. Alte surse, neoficiale, estimează că „în Republica Moldova există aproximativ 15.800 de lucrători ai sexului comercial, între care 4.400 în Chișinău. Aceste cifre nu

inclusiv însă bărbații care fac sex cu bărbați sau lucrătorii sexuali transsexuali, această categorie fiind mai puțin studiată” [6].

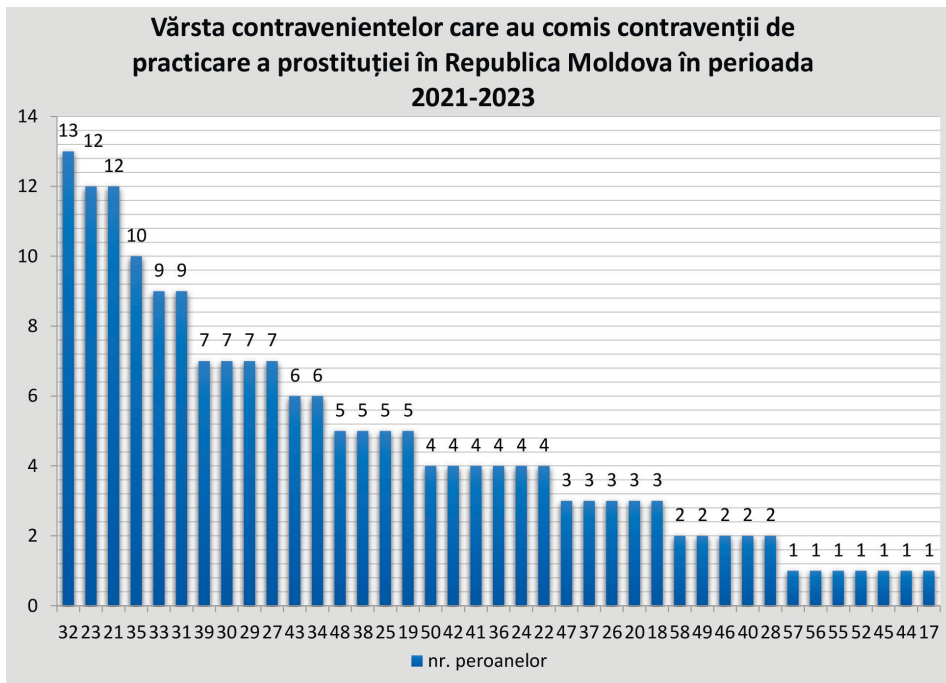
Prin spațiul media se vehiculează că în ultimii ani sunt exploatate tot mai multe femei de naționalitate ucraineană. Se presupune că în legătură cu starea de război din Ucraina, proxeneții ucraineni și-au transferat „afacerile” pe teritoriul Republicii Moldova. Anumite surse arată că „odată cu valul de refugiați din Ucraina au apărut și grupuri de prostituate ucrainence, dar activitatea lor este gestionată de proxeneți, ele ies la lucru doar noaptea și au un loc anume” [6].

Diagrama nr. 7

Analizând situația femeilor exploatate prin prostituție după vârstă, putem constata în baza datelor oferite de către IGP al MAI al RM că contravenientele care au practicat prostituția au avut vârsta cuprinsă între 17 și 58 de ani. Vârsta medie a femeilor exploatate prin prostituție în privința cărora au fost pornite cauze contravenționale este de aproximativ 32-33 de ani. (vezi diagrama nr.8)

Diagrama nr. 8

Alte studii [2] efectuate în Republica Moldova ne prezintă un portret mai clar al caracteristicilor socio-demografice ale femeilor lucrătoare ale sexului. De exemplu, pe un eșantion de 323 de femei care practică prostituția în Chișinău și 317 de femei care practică aceeași activitate în or. Bălți s-a stabilit că majoritatea femeilor au mai mult de 25 de ani, cu vârsta medie variind între 26,8 la lucrătoarele ale sexului din Chișinău și 32,6 în Bălți, mai puțin de 5% având vârsta de 45 de ani și mai mult (Vezi Tabelul nr. 1).

**Caracteristicile socio-demografice ale lucrătoarelor
ale sexului din Republica Moldova, anul 2020**

Tabelul nr. 1

Vârsta	Chișinău		Bălți		Total	
	Nr.	%	Nr.	%	Nr.	%
17-24	150	47,3	20	7,2	170	35,6
25-34	134	39	178	56,3	312	44,1
35-44	27	9,1	102	31,7	129	15,7
45+	12	4,6	17	4,8	29	4,7

24 -	150	47,3	20	7,1	170	35,6
25 +	173	52,7	297	92,9	470	64,4

Concluzii și recomandări. Fenomenul prostituției în Republica Moldova este extrem de complex, fiind influențat de o multitudine de factori sociali, economici și juridici. Acesta reflectă atât vulnerabilitățile profunde ale persoanelor implicate, cât și dificultățile autorităților de a preveni și combate în mod eficient această problemă. Deși legislația califică prostituția drept o contravenție și prevede sancțiuni relativ blânde, aceste măsuri nu reușesc să reducă amploarea fenomenului, așa cum o demonstrează creșterea constantă a cazurilor raportate. Sistemul actual evidențiază incapacitatea de a asigura aplicarea eficientă a legii, dar și lipsa unor alternative viabile care să abordeze cauzele profunde ale acestui fenomen.

Migrarea prostituției către mediul online și diversificarea formelor sale, cum ar fi bordelurile camuflate, serviciile de escortă sau exploatarea prin tehnologii informaționale, subliniază adaptabilitatea fenomenului și ridică provocări semnificative pentru autorități. În acest context, decizia Curții Constituționale, care exclude serviciile sexuale online din definiția legală a prostituției, reprezintă o lacună importantă, limitând capacitatea de intervenție asupra noilor forme de exploatare sexuală.

Analiza socio-demografică relevă că majoritatea persoanelor implicate în prostituție provin din medii vulnerabile, având vârste medii între 25 și 35 de ani. Sărăcia, lipsa alternativelor economice și acumularea datoriilor sunt factori predominanți care determină implicarea în această activitate. Totodată, stigmatizarea socială și lipsa unui sistem de sprijin eficient descumesc reintegrarea acestor persoane în societate, perpetuând astfel fenomenul exploatării.

Pentru a combate eficient prostituția și exploatarea sexuală în Republica Moldova, este necesară o abordare cuprinzătoare și coordonată. Aceasta trebuie să includă o reformă legislativă care să răspundă noilor forme de exploatare, sprijin social adecvat pentru victime și mecanisme de prevenire eficace. De asemenea, este esențial să se modernizeze capacitățile de monitorizare ale autorităților, în paralel cu promovarea unor politici sociale și economice care să reducă vulnerabilitatea persoanelor aflate în situații de risc.

Un aspect crucial îl reprezintă educația publicului, atât pentru a diminua stigmatizarea victimelor, cât și pentru a încuraja raportarea cazurilor de exploatare sexuală. Doar printr-un efort multidimensional, care să depășească simpla aplicare a sancțiunilor și să prioritizeze prevenția, protecția și reintegrarea socială, Republica Moldova poate face față provocărilor actuale

și protejea drepturile fundamentale ale cetățenilor săi. Această abordare ar contribui nu doar la reducerea fenomenului prostituției, ci și la consolidarea securității publice și a coeziunii sociale.

Referințe bibliografice

1. Hamâc Diana. *Factorii de influență în cazul contravenției de prostituție și a infracțiunii de proxenetism*. În: Materialele conferinței internaționale „Infracțiunea–Răspunderea penală–Pedeapsa. Drept și Criminologie”, p. 348-352. https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/348-352_10.pdf (accesat la 01.07.2024).

2. Johnston Lisa G., Climașevschi Iurie, Costin-Codreanu Tatiana, Noroc Ecaterina, Cotelnic-Harea Tatiana, Plesca Valeriu, Todirascu Lilia. *Studiul integrat de supraveghere biologică și comportamentală în rândul lucrătorilor sexului, consumatorilor de droguri injectabile și a bărbaților care fac sex cu bărbații în Republica Moldova*, Chișinău, 2020.

3. Codul contravențional al Republicii Moldova nr. 218 din 24.10.2008. În: Monitorul Oficial al RM nr. 78-84 din 17.03.2017, art. 47 - 373. https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=136919&lang=ro# (accesat la 22.10.2024).

4. Decizia de inadmisibilitate a sesizărilor nr. 173g/2017 și nr. 37g/2018 privind excepția de neconstituționalitate a articolului 220 din Codul penal și a articolului 89 din Codul contravențional (proxenetismul și practicarea prostituției), Chișinău, 19 aprilie 2018. <https://www.constcourt.md/ccdocview.php?l=ro&tip=decizii&docid=449> (accesat la 15.07.2024).

5. Unde migrează „fluturașii de noapte”? <https://noi.md/md/analitica/unde-migreaza-fluturasii-de-noapte> (accesat la 11.07.2024).

6. „Pe Mariana au spânzurat-o, pe Natașa au înecat-o, pe Iulia, iată, am uitat cum au omorât-o...”. <https://www.hotnews.ro/stiri-esential-26012693-mariana-spanzurat-natasa-inecat-iulia-iata-uitat-cum-omor-rat.htm> (accesat la 13.07.2024).

7. Chișinău. https://ro.wikipedia.org/wiki/Chi%C8%99in%C4%83u#cite_note-pop2016-10 (accesat la 11.07.2024).

8. Municipiul Bălți. https://alegeri.md/w/Municipiul_B%C4%83i%C8%9Bi#cite_note-1 (accesat la 11.07.2024).

9. https://999.md/ro/list/real-estate/apartments-and-rooms?hide_duplicates=no&cadastral_number=no&applied=1&show_all_checked_childrens=no&ef=32,33&eo=12900,13859,12912,12885&o_32_9_12900_13859=15664&o_33_1=903 (accesat la 11.07.2024).

10. Contravenții constatate în anul 2023. https://statistica.gov.md/ro/contraventii-constatate-in-anul-2023-9478_61204.html (accesat la 11.11.2024).

UDC: 343.4

SPECIAL SOLUTIONS IN CRIMINAL LAW AND CRIMINAL PROCEDURAL LAW TO COMBAT TERRORIST CRIMES IN THE CONTEXT OF HUMAN RIGHTS PROTECTION

Dorota NIEWIAROWSKA,

master of law, lecturer, Police Academy in Szczytno

ORCID: 0000-0003-2134-5123

Summary

Terrorism is one of the most serious threats in the world today. Poland has not yet experienced terrorist events of a wide range, but the state is prepared to effectively prevent them and respond in the event of their occurrence. A legal framework has been created not only at the level of administrative law but also criminal law. The Law on Anti-Terrorist Activities defines what a terrorist event is and provides certain exceptions to the general rules of pre-trial investigation. Law enforcement authorities, in the case of the occurrence of a terrorist crime or the disclosure of its attempt or preparation for its commission, were given broader powers than in ordinary situations to conduct searches, detain a person or apply temporary arrest. It remains an open question whether the adopted solutions do not harm fundamental human rights and freedoms.

Keywords: terrorist crime, human rights, suspect, detention of a person, pre-trial detention, police search.

When most people think of terrorism, they think of events such as the attacks in the United States of America that happened on September 11, 2001, when four planes hijacked by al-Qaeda terrorists and used in suicide attacks destroyed the two World Trade Center towers in New York City and damaged the Pentagon building in Washington [1]. We also think of the July 7, 2005 suicide bombings on London public transportation [2] or the March 11, 2004 attacks, when a total of 10 bombs exploded on 4 trains approaching the main train station in Madrid, Spain, killing 193 people and injuring nearly 2,000 [3].

Poland in the 21st century was not exposed to such attacks, while there were incidents, which were classified as terrorist incidents. One of the most most widely discussed cases in the media was the bombing attack in Wrocław, one of the biggest cities in Poland with a population of nearly

900,000 [4]. It took place on May 19, 2016. In that morning, someone called the emergency center and played a text recorded on a speech synthesizer, in which he informed that there were four bombs placed in Wroclaw. For disarming them, he demanded 120 kilograms of gold bars. He threatened that otherwise the bombs would explode and kill many people. As these demands were not met, 4 hours later the man boarded a public transportation bus and left there a plastic yellow bag with its contents, then got off. The plastic bag was placed on the floor of the bus directly next to the baby stroller in which a 3-year-old boy and near the stroller in which a 9-month-old girl was sitting. There were at least 41 people inside. One of the female passengers became interested in the bag left behind and informed the driver about it and gave him the bag. The driver, during a stop at a red light, twice looked into the bag, in which he saw a pot with a lid stuck with plasticine. Unable to connect to the dispatch center and suspecting that it might be a bomb, he decided to take the package out of the bus at the bus stop and placed it on the sidewalk, then drove away. There a short time later, around 1:43 pm, an explosion went off. The metal bolts that were placed in the pack wounded an 82-year-old woman, who were walking nearby. A so-called „pressure cooker bomb” was used in the attack. It consisted of an approximately three-liter pressure pot filled with an explosive substance, a homemade timer fuse and nut pouches taped to the outside. The explosive substance was similar to black powder, but with different proportions of ingredients. Because of this, there was no explosion, but only a burst of violent flame several meters high. After the attack, the police started an investigation to identify the so-called „bomber from Wroclaw”. More than 400 police officers were deployed in the search, and facial composit and surveillance records were published. Police officers very quickly identified the perpetrator and arrested him just 6 days after the incident. The investigation revealed that the perpetrator was a 22-year-old student in his third year of chemistry, with no previous police records. He came from so-called good family and neighbors and friends said he studied well and was quiet and calm. The prosecutor’s office charged him with extortion robbery and attempted murder of multiple people with explosives, both acts of a terrorist nature. The defendant pleaded guilty, expressed regret and apologized. He said that the plan was influenced by depression and rejection by peers, and that he did not want to hurt anyone, but only to improve his position among others. According to the defendant, he intentionally mixed the ingredients of the gunpowder so that the explosion would not be too powerful. However, it is worth noting that according to the expert opinion and an experiment with the explosion of a similar bomb on a similar bus, it was proven that if the bomb had exploded on the bus it could have seriously injured or killed many people. The trial ended in November

2017 with a sentence of 20 years in prison. In April 2018, the court of appeal reduced the sentence to 15 years in prison. The supplemented opinion of expert psychiatrists and psychologists pointed to the defendant's limited sanity and the acquisition of financial gain as the main goal of the actions, even though he took into account the possibility of the death of many people. The court found that the intent to kill or injure many people was not direct, but possible. In June 2019 The Prosecutor General referred the annulment of the sentence to the Supreme Court's but the judges no grounds for cassation of the verdict and upheld the 15-year prison sentence [5; 6].

However, it is far more common for the public to receive information not about the attacks that have been carried out, but about terrorist attacks that were being prepared, and their perpetrators were identified and apprehended by law enforcement authorities before the attack took place. For example, on 5 November 2024, officers of the Internal Security Agency, as a result of many months' cooperation with the German BKA service, detained a 23-year-old German citizen, who was charged with founding and membership of a terrorist organization classified as armed right-wing extremism of a neo-Nazi nature [7] or on 16 June 2023 the Internal Security Agency detained a man who, in agreement with other persons claiming to represent the terrorist organization 'Islamic State' and to support ISIS, was planning to carry out a terrorist attack in the buildings of state offices on the territory of Poland [8].

So we can ask a question about what a terrorist attack is in terms of Polish law. The answer is found in the Act of 10 June 2016 on anti-terrorist activities [9]. According to it terrorist incident shall be understood as a situation presumed to have arisen as a result of a crime of a terrorist nature referred to in the Penal Code [10], or the threat of the occurrence of such an offence¹. Thus, the law refers to the definition contained in the Penal Code, according to which a terrorist crime is a prohibited act subject to the penalty of deprivation of liberty with an upper limit of at least 5 years which is committed with the purpose of:

- seriously terrorizing a large number of people,
- compelling/forcing a public authority of the Republic of Poland, another state or an international organization to perform or to omit to perform certain actions,
- causing a serious disruption of the political system or economy of the Republic of Poland, of another state or an international organization, as well as a threat to commit such an act².

This regulation is contained in the general part of the Criminal Code,

¹ Article 2 point 7 of the Act on Anti-Terrorist Activities.

² Article 115 point 20 of the Penal Code.

which rules the general principles of responsibility for a crime and the circumstances excluding the responsibility of the perpetrator, while the specific types of crimes are defined in the so-called special part. This means that in Poland there is no separate and specific type of crime that can be called a terrorist crime. Any crime specified in the Criminal Code or another law can be a terrorist crime if it meets the conditions specified above. Such a solution has been met with criticism, including in the context of human rights protection. It results in the fact that it is not fully defined what the perpetrator's behavior can consist of in order to be classified as a terrorist crime, which can lead to incorrect decisions by law enforcement agencies.

If any crime is classified, as a crime of terrorist nature, then the conviction of the accused is carried out according to special rules. The rules apply as with multirecidivism, even if someone has no prior criminal record, what means that the court imposes the penalty of deprivation of liberty that exceeds the lowest statutory penalty provided for a crime attributed to the perpetrator, and may impose the penalty of deprivation of liberty exceeding by half the upper limit of a statutory penalty. The aggravation of the upper limit of the statutory penalty does not apply to felonies¹. This means that, for example, a person who committed the murder of one person under ordinary conditions could be sentenced to a term of imprisonment of 10 to 30 years or life imprisonment, while when the act would be classified as a terrorist offense it would be a sentence of 15 to 30 years imprisonment or life imprisonment². What's more, a prisoner convicted of a terrorist offense can be paroled after serving at least three-fourths of his sentence, but the court can impose a parole ban, while in ordinary terms, parole can be applied after serving half the sentence³.

In addition to the aforementioned regulation on the qualification of terrorist events as a terrorist crime, there are several types of crimes in the Criminal Code, the so-called „around-terrorist” crimes. For instance, in Poland, financing of terrorism (Art. 165a p.c.), participation in a criminal group or setting or leading a criminal group (art. 258 p.c.), spreading contents that may facilitate to commit a crime of a terrorist nature (Art. 255a p.c.) or crossing the border with the purpose of a crime of a terrorist nature (Art. 259a p.c.) are punishable.

Returning to crimes of terrorist nature, it should be noted that when such a crime is uncovered, it is absolutely necessary to initiate an investigation. As a general rule, pre-trial proceedings are conducted according to the same rules as for the disclosure of any crime. Rescue efforts should be taken

¹ Article 64 paragraph 2 and 3 of the Penal Code.

² Article 148 paragraph 1 in conjunction with Article 64 paragraph 2 and 3 of the Penal Code.

³ Article 77 and 78 3 of the Penal Code.

first, as saving human life and health is always a priority, but also important is saving of live animals and property. Securing the scene of an incident - preventing unauthorized access to the scene of the incident (inner zone) and the adjacent area (outer zone), and preventing the destruction, deformation or loss of traces and evidence. The next step is securing the crime scene - preventing unauthorized access to the scene (inner zone) and adjacent area (outer zone), and preventing the destruction, disfigurement or loss of traces and evidence. Then it is necessary to proceed with the procedural securing of the crime scene by conducting a physical inspection of the crime scene, belongings, persons and corpses, as well as the places where the corpses were discovered. At the same time, other investigative, operational, exploratory and administrative-order activities are also carried out in order to carry out pre-trial investigations aimed at clarifying the course and circumstances of the incident [11].

It should be noted, however, that the Law on Anti-Terrorist Activities introduces some special rules for certain investigative actions, such as detaining a person, searching, filing charges and applying a temporary arrest. According to Article 25 of the mentioned act in the case of suspicion of committing or attempting to commit or preparation of a terrorist offence, in order to detect or detain or forcibly bring in a suspected person, as well as in order to find things which may constitute evidence in the case or which are subject to seizure in criminal proceedings, the public prosecutor may decide to:

- carry out a search of premises and other places located in the area indicated in the order;

- detain a suspected person if there are reasonable grounds to believe that the suspected person or the listed items are in the area. For the purpose of finding the mentioned items, a search may also be carried out on persons, their clothing and handheld items located in the area indicated in the order and it may be carried out at any time of day.

These regulations give much broader powers to law enforcement agents than in the usual situation. Attention is drawn to the fact that a search order can cover a specific area including all buildings, premises, objects and persons in it. Any such search can be started and continued at any time of the day, including at night, while in a regular situation a search can be started between 6 a.m. and 10 p.m., after these hours it can be started only in urgent situations.

Any person can be searched just because he was in the specified area. The search Officers may also detain any person in the area whenever they have a suspicion against him that he may be the perpetrator of a terrorist crime. They do not have to prove any additional grounds in this case.

It should be pointed out that the European Court of Human Rights,

in its decision in case *Sher and Others v. the United Kingdom* (Application No. 5201/11, Judgment Strasbourg, 20 October 2015) [12], held that in the case of proceedings relating to terrorist offenses there is good justification for allowing searches or detentions to be carried out under conditions more broadly defined than in other cases. In particular, the Court pointed out that it does not constitute a violation of the European Convention on Human Rights and Fundamental Freedoms to conduct a search under the conditions indicated above in a situation where there is a legal right to challenge the above-mentioned actions. In the Polish system, such a right to complain about a search is available to any person whose rights have been violated in accordance with Article 236 of the Law of June 6, 1997 (consolidated text Dz. U. z 2024 r. poz. 37 as amended, here and after c.c.p.) - Code of Criminal Procedure in conjunction with Article 23 of the Law on Anti-Terrorist Activities [13].

In addition, Article 26 of the Law on Anti-Terrorist Activities, relating to the case of suspicion of a terrorist crime, indicates that if the good of the pre-trial investigation requires it, a decision to present charges may be made on the basis of information obtained as a result of operational and exploratory activities, which means secret information obtained by undercover police officers. This means that at the time of the conversion of laying charges, law enforcement authorities do not need to have evidence documented in a procedural method. Article 26 (1) of the Anti-Terrorism Law establishes an extremely important norm of *lex specialis* with respect to Article 313(1) c.c.p. with regard to determining the sources of information building the factual basis for the decision to charge a person with a crime.

Article 26(2) of the Law on Anti-Terrorist Activities, the court, on the request of the public prosecutor, may apply pre-trial detention for a period not exceeding 30 days (it may be extended on the principles specified in Code of Criminal Procedure.). An independent basis for the application of pre-trial detention is the probability of the committing, attempting or preparing to commit an offence of a terrorist nature.

In the usual situation, in order for the application of pre-trial detention to be possible, it must be shown that there is a high probability that the person has committed the crime of which he is suspected, and in addition, it must be shown that one of the following reasons exists:

- there is a justified risk that the accused may run away or go into hiding, particularly if their identity cannot be established or the accused has no permanent residence in the country;
- there is a justified risk that the accused would induce other persons to give false testimony or attempt to obstruct the criminal proceedings in some other illegal manner,

- when the accused has been charged with a felony or a delinquency punishable by imprisonment of a maximum of at least 8 years or where the court of the first instance has sentenced the accused to a penalty of imprisonment of not less than 3 years, the need to apply provisional detention for the purpose of securing the correct conduct of proceedings may be justified by the severe character of the penalty that may be imposed on the accused. For this, it must be shown that it is necessary to secure the proper course of the proceedings, or, exceptionally, also to prevent the defendant from committing a new, serious crime - which is not required for pretrial detention applied under the Act on Anti-Terrorist Activities.

The presented analysis of solution of the Act on anti-terrorist activities - by their nature - interfere with the sphere of human and civil rights and freedoms by reducing the protective conditions for their application. These solutions can be seen as a threat to the right to liberty or the right to respect for private and family life in the case of residential searches. This leads to questions about the sense of introducing such solutions and whether they allow for a proper balance between human rights and freedoms and considerations of the broader interests of criminal proceedings. One may wonder what is more important: the efficiency of the operation and the protection of potential victims or the protection of the rights of the person suspected of committing crimes, who may or may not turn out to be the real perpetrator, his right not only to personal freedom, but also to defense in the criminal process. The question of whether the special solutions introduced within pre-trial proceedings - conditioned by counter-terrorism rationale - are justified, and if so, what normative shape would be optimal for them, remains open. What is worrying is that there are known cases in the world where state governments have referred to anti-terrorism laws to put on trial activists raising issues that are inconvenient to the authorities [14].

Bibliographical references

1. The 9/11 Memorial & Museum. <https://www.911memorial.org/911-faqs> (accessed on 28.11.2024).

2. London bombings of 2005. <https://www.btp.police.uk/police-forces/british-transport-police/areas/about-us/about-us/our-history/london-bombings-of-2005/> (accessed on 28.11.2024).

3. Remembering Victims of Terrorism: growing stronger together. https://www.eeas.europa.eu/eeas/remembering-victims-terrorism-growing-stronger-together_und_en (accessed on 28.11.2024).

4. Wrocław.pl. <https://www.wroclaw.pl/dla-mieszkanca/wroclaw-ma-ponad-893-tysiace-mieszkancow> (accessed on 28.11.2024).

5. Kasacja Prokuratora Generalnego w sprawie zamachu bombowego

we Wrocławiu. <https://www.gov.pl/web/prokuratura-krajowa/kasacja-prokuratora-generalnego-w-sprawie-zamachu-bombowego-we-wroclawiu> (accessed on 28.11.2024).

6. Groził, że „zrobi drugą Brukselę” i podłożył bombę w autobusie. Odpowie za terroryzm. <http://www.tvn24.pl>), <https://web.archive.org/web/20181204101935/https://www.tvn24.pl/wroclaw,44/student-chemii-oskarzony-o-terroryzm-zostawil-bombe-w-autobusie,713405.html> (accessed on 28.11.2024).

7. Komunikat ABW ws. zatrzymania obywatela Niemiec, <https://www.abw.gov.pl/pl/informacje/2571> Komunikat-ABW-ws-zatrzymania-obywatela-Niemiec.html (accessed on 28.11.2024).

8. Zatrzymanie osiemnastolatka planującego atak terrorystyczny. <https://www.abw.gov.pl/pl/informacje/2356,Zatrzymanie-osiemnastolatka-planujacego-atak-terrorystyczny.html> (accessed on 28.11.2024).

9. Ustawa z dnia 10 czerwca 2016 r. o działaniach antyterrorystycznych (consolidated text Dz. U. z 2024 r. poz. 92 as amended), here and after „the Act on anti-terrorist activities”.

10. Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny (consolidated text Dz. U. z 2024 r. poz. 17 as amended), here and after „the Penal Code” or „p.c.”.

11. *Metodyka oględzin miejsc przestępstw o charakterze terrorystycznym i katastrof*. Warszawa 2019, 56 p.

12. Wolters Kluwer. <https://sip.lex.pl/#/jurisprudence/521907147?cm=DOCUMENT> (accessed on 28.11.2024).

13. Golik C. *Zmiany przepisów Kodeksu postępowania karnego w ustawie o działaniach antyterrorystycznych*. B: Prok.i Pr. 2017, nr 10, p. 45-65. <https://sip.lex.pl/#/publication/151324216/golik-cezary-zmiany-przepisow-kodeksu-postepowania-karnego-w-ustawie-o-dzialaniach...?cm=URLATIONS>

14. Polska: Ustawa antyterrorystyczna zagrożeniem dla praw człowieka, <https://www.amnesty.org.pl/polska-ustawa-antyterrorystyczna-zagrozeniem-dla-praw-czlowieka/> (accessed on 29.11.2024).

УДК 351.74:351.86:355.01»364»

ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ СКАНДИНАВСЬКОЇ МОДЕЛІ, ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПУБЛІЧНОГО ПОРЯДКУ І БЕЗПЕКИ ПІД ЧАС ДІЇ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ

Андрій Анатолійович ЛЕОНЕНКО,

*старший викладач кафедри спеціальної фізичної підготовки
Національної академії внутрішніх справ, майор поліції
ORCID: 0009-0001-0157-1089*

Олег Олегович ФІЛПЧУК,

*курсант 210 навчальної групи 2-го курсу навчально-наукового
інституту №1 Національної академії внутрішніх справ,
рядовий поліції
ORCID: 0009-0002-9239-1514*

Summary

The introduction of the Scandinavian model of public safety and order by the National Police of Ukraine plays an important role in ensuring the protection of human rights and freedoms, especially under martial law. The use of European practices focused on preventive measures, communication, and planning helps minimize violence during mass events. This model allows avoiding the excessive use of force by police officers while maintaining public safety and order without violating democratic principles, even under martial law. During the war, the enemy actively uses hybrid methods to destabilize the internal situation, exploiting representatives of the Ukrainian Orthodox Church (Moscow Patriarchate) to justify aggression and actions against civilians and critical infrastructure. They organize events involving large crowds, including radicals, to disrupt public order and create an image of division within society. The implementation of elements of the Scandinavian security model helps counteract Russian influence, while preserving freedom of religion and demonstrating a European approach to protecting rights during wartime.

Keywords: Scandinavian model, public safety and order, mass disturbances.

Скандинавська модель забезпечення публічної безпеки та порядку запроваджена в діяльності Національної поліції через структурні реформи в правоохоронній системі та адаптації дій силових структур

відповідно до Європейських стандартів. Застосування європейських практик у діяльності Національної поліції України відіграє велике значення для забезпечення прав та інтересів громадян та є одним із важливих напрямків реалізації Угоди про асоціацію України та ЄС. Особливості забезпечення скандинавської моделі передбачає попередження насильства під час масових заходів, шляхом постійного спілкування з натовпом, ретельного планування та аналізу ризиків, а основними принципами роботи поліції з натовпом є: сприяння проведенню масових заходів, володіння інформацією, комунікація, диференційований підхід.

Конституція України гарантує дотримання прав і свобод людини і громадянина, такі як: свобода пересування, право вільно залишати територію України, право на свободу думки, на свободу світогляду і віросповідання, збиратися мирно і проводити збори, мітинги, походи і демонстрації, право на володіння своєю власністю, право на страйк та інші права і свободи, але деякі конституційні права і свободи людини і громадянина можуть обмежуватися в умовах дії правового режиму воєнного стану або надзвичайного стану із зазначенням строку дії цих обмежень [1].

Під час дії правового режиму воєнного стану в Україні заборонено або обмежено проводити масові заходи з міркувань безпеки. Норми Закону України «Про правовий режим воєнного стану» обмежують проведення масових заходів для уникнення скупчення людей, що можуть стати потенційними мішенями для ворожих атак та провокацій, обмеження дозволяє зосередити сили державних служб на завдання, які пов'язані із забезпеченням громадського порядку, евакуацією, охороною стратегічних об'єктів та допомогою постраждалим. Крім того, вказані обмеження мають на меті попередження паніки серед населення, особливо в місцях, де є ризик ракетних обстрілів [2].

Однак, місцеві органи влади можуть надати дозвіл на проведення масових заходів за умови дотримання суворих заходів безпеки:

1) місцева влада оцінює рівень загрози для учасників (чи немає в даному регіоні активних бойових дій або підвищеного ризику обстрілів);

2) дозвіл видається на заходи, які сприяють підтримці армії, збору гуманітарної допомоги або волонтерським ініціативам;

3) дозволені заходи часто мають обмежену кількість учасників та проводяться на закритих або захищених територіях, таких як спеціально облаштовані зони, де можна контролювати доступ і забезпечити порядок;

4) обов'язковою умовою є співпраця з правоохоронними органа-

ми та іншими службами.

Агресор використовує гібридні способи ведення війни через дезінформацію, пропаганду та психологічний вплив задля дестабілізації ситуації в країні. Таким чином, РФ прагне посіяти паніку, недовіру до органів державної влади. Велику роль у війні відіграє релігійний чинник, церкви активно впливають на людську свідомість, шляхом поширення неправдивої інформації щодо збройного конфлікту на території України. На території України заборонена діяльність іноземних релігійних організацій, які відповідають таким критеріям:

1) Знаходяться в державі, яка визнана такою, що здійснила або здійснює збройну агресію проти України.

2) Прямо або опосередковано (в тому числі через публічні виступи керівників або інших органів управління) підтримують збройну агресію проти України [3].

З огляду на те, що російська православна церква є ідеологічним продовженням режиму держави-агресора, фактично співучасницею воєнних злочинів та злочинів проти людяності, що вчиняються від імені РФ та ідеології «русского міра», діяльність в Україні російської православної церкви заборонена [3].

Одним із способів для дестабілізації ситуації в Україні, РФ використовує релігійний чинник, для маніпуляції релігійними настроями і залученням радикально налаштованих груп. Ці групи можуть бути використані для розпалювання конфлікту на релігійному підґрунті та задля створення інформаційного ефекту, щодо утискання, «переслідування» вірян Української православної церкви московського патріархату (далі – УПЦ МП). Представники УПЦ МП виправдовують обстріли по українських містах, об'єктах критичної інфраструктури, цивільних об'єктах як «боже покарання» від РФ за «гріхи» держави та керівництва країни. Представники УПЦ МП ігнорують національне законодавство – у питанні реєстрації або виконанні судових рішень, що вимагають від них більш чіткого дистанціювання від російської православної церкви (далі – РПЦ) та обмеження впливу РПЦ на українські громади.

Є випадки, коли радикально налаштовані групи громадян беруть участь у провокаціях, що ще більше роздмухує конфлікт навколо храмів і громади (блокування церков, агресивна риторика на підтримку «русского міра», дії, спрямовані на захоплення храмів).

Українська влада ініціювала перевірки та обмеження діяльності релігійних організацій, пов'язаних з РПЦ, з метою послаблення російського впливу та запобігання використанню релігійних структур як інструментів пропаганди, у зв'язку з повномасштабним вторгненням РФ. У жовтні 2023 року ВРУ ухвалила законопроект, що забороняє діяльність

російських релігійних організацій, тобто УПЦ МП. Відповідно до цього закону УПЦ МП повинна припинити будь-які зв'язки з РПЦ протягом 9 місяців, якщо вони не виконають ці вимоги, їх діяльність буде зупинена через судові рішення [3]. Окрім законодавчих обмежень, українські силові структури проводять перевірки та обшуки в установах УПЦ МП. СБУ повідомляла про випадки, коли на об'єктах УПЦ МП виявляли про-російські матеріали, що містили антиукраїнські наративи, внаслідок чого, було відкрито понад 100 кримінальних проваджень проти священнослужителів. Ці заходи спрямовані для недопущення розповсюдження ворожої пропаганди з боку священнослужителів [ст. 2, 4].

Для маніпулювання рф використовує релігійну тематику для своїх ЗМІ, просуваючи «переслідування» українською владою прихильників УПЦ МП за релігійною ознакою і зображають це як порушення свободи віросповідання. Прихильники даної релігійної організації наголошують, що законодавчі ініціативи, перевірки та обшуки в УПЦ МП є спробою заборонити діяльність цієї конфесії, але зміни в законі спрямовані на обмеження політичного впливу РПЦ на УПЦ МП.

Водночас прихильники УПЦ МП стверджують, що нові законодавчі ініціативи суперечать Європейській конвенції з прав людини та Конституції України, віряни створюють штучне враження, що Україна порушує міжнародні стандарти. рф на окупованих територіях України поширює інформацію, що РПЦ є хранителькою «справжнього православ'я» та захисником «істинної» віри ототожнюючи окупацію певних територій України зі звільненням. Так як УПЦ МП – складова частина РПЦ, вони теж користуються цим аргументом, намагаючись дискредитувати Православну церкву України як «розкольницьку».

В Україні СБУ неодноразово знаходила в храмах УПЦ МП агітаційні матеріали, що підтримують російські наративи, включаючи «боже-ственне покарання» для України за її проєвропейський вибір і «відхід від православ'я» - це використовується для підриву довіри до української влади і формування лояльності до рф серед їх прихильників.

Тому, скандинавська модель забезпечення публічної безпеки та порядку залишається актуальною в умовах дії правового режиму воєнного стану в Україні, оскільки вона спрямована на підтримку громадського порядку і безпеки через діалог і співпрацю з громадянами. Скандинавська модель акцентує увагу на превентивних заходах, плануванні та аналізі ризиків, що особливо важливо для уникнення ескалації під час масових заходів. В умовах війни, коли проведення масових заходів обмежуються через загрозу безпеці, українська влада прагне дотримуватися підходу, який зосереджений на мінімізації конфліктів і на комунікації з організаторами для забезпечення безпеки [6].

Використання скандинавської моделі працівниками Національної поліції також дозволяє уникати надмірного застосування сили та примусу під час контролю масових заходів, зберігаючи баланс між забезпеченням правопорядку і правами громадян, що допомагає Україні вберегти демократичні принципи, створюючи позитивний приклад європейських практик, навіть в умовах війни. Даний підхід є важливим засобом протидії дестабілізації, яку намагається посіяти агресор через провокації, використовуючи релігійні та політичні теми для маніпуляцій та психологічного тиску.

Список використаних джерел

1. Конституція України від 28.06.1996 254к/96-ВР / База даних «Законодавство України / ВР України. <https://zakon.rada.gov.ua> (дата звернення 05.11.2024).
2. Закон України «Про правовий режим воєнного стану» від 12.05.2015 № 389-VIII / База даних «Законодавство України / ВР України. <https://zakon.rada.gov.ua> (дата звернення 05.11.2024).
3. Закон України «Про захист конституційного ладу у сфері діяльності релігійних організацій» від 20.08.2024 № 3894-IX / База даних «Законодавство України / ВР України. <https://zakon.rada.gov.ua> (дата звернення 09.11.2024).
4. Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність» від 18.02.1992 № 2135-XII / База даних «Законодавство України / ВР України. <https://zakon.rada.gov.ua> (дата звернення 09.11.2024).
5. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950 № 995_004 / База даних «Законодавство України / ВР України. <https://zakon.rada.gov.ua> (дата звернення 09.11.2024).
6. Наказ МВС України «Про затвердження Концепції запровадження в діяльності органів та підрозділів Національної поліції України скандинавської моделі забезпечення публічної безпеки та порядку під час проведення масових заходів» від 23.08.2018 №706. <https://ips.ligazakon.net/document/MVS873> (дата звернення 09.11.2024).

SECȚIUNEA I

ASIGURAREA RESPECTĂRII DREPTURILOR
OMULUI ÎN CONTEXTUL IMPLEMENTĂRII
STANDARDELOR EUROPENE DE ORDINE
ȘI SECURITATE PUBLICĂ

CZU: 316.46-055.2:351.86

IMAGINEA FEMEII LIDER ÎN SECTOARELE DE SECURITATE ȘI APĂRARE

Mariana PAVLENCU,

*doctor în drept, conferențiar universitar,
șef al Catedrei „Drept public, securitate a frontierei, migrație și azil”
a Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI
ORCID: 0000-0003-0074-5267*

Rezumat

În ultimii 30 de ani, femeile au făcut progrese la toate nivelurile, cu excepția leadershipului. Chiar dacă au reușit să obțină multe din diplomele universitare, dar progresul întârzie când vine vorba de asumarea posturii de lideri ce dețin poziții de conducere în sectorul de securitate, apărare sau în structurile de decizie publică. În ultimele decenii femeia a evoluat atât pe plan social cât și pe cel militar, integrarea perspectivei gender la nivel global fiind considerată instrumentul necesar pentru atingerea obiectivelor în mai multe documente internaționale. În același timp, problematica gender se dovedește a fi de cea mai mare actualitate și pe plan național, căci majoritatea armatelor se află în plin proces de reconsiderare și accentuare a rolului și statutului femeii în aceste structuri.

Cuvinte-cheie: femei, lider, leadership, integrare, gender, securitate, apărare.

Summary

In the last 30 years women have made progress at all levels - except leadership. Even though they managed to obtain many of the university degrees, but the progress is delayed when it comes to assuming the position of leaders who hold leadership positions in the security sector, defense or in public decision-making structures. In the last decades, women have evolved both socially and militarily, the integration of the gender perspective at the global level is considered the necessary tool to achieve the objectives in several international documents. At the same time, the gender issue proves to be of the greatest topicality on the national level as well, because most armies are in the process of re-considering and emphasizing the role and status of women in these structures.

Keywords: women, leader, leadership, integration, gender, security, defense.

Introducere. Vom remarca adoptarea de către Consiliul de Securitate al ONU în 2000 a Rezoluției 1325 privind Femeile, Pacea și Securitatea

(Women, Peace and Security), aceasta fiind considerată o piatră de hotar în domeniul de promovare și integrare a perspectivei gender în sectorul de securitate și apărare. Pentru prima dată, Consiliul a admis într-o rezoluție că femeile sunt victimele principale ale conflictelor armate și că ar trebui să aibă un rol important în prevenirea și rezolvarea acestora.

Operațiile de menținere a păcii au evoluat de la rolul său tradițional de monitorizare a acordurilor de încetare a focului între state suverane la desfășurarea de operațiuni la scară largă de menținere a păcii, de multe ori acționând în vederea stopării războaielor civile. Misiunile noi au drept obiectiv facilitarea proceselor politice prin promovarea dialogului național și a reconcilierii, protejarea civililor, asistența pentru dezarmare, demobilizarea și re-integrarea combatanților, sprijinirea organizării alegerilor democratice, protejarea și promovarea drepturilor omului, promovarea reformei în domeniul securității interne și asistența pentru respectarea și aplicarea legii [6].

În ultimele decenii, rolul femeilor în domenii tradițional dominate de bărbați, cum sunt securitatea și apărarea, a evoluat considerabil. În contextul internațional actual, caracterizat de provocări complexe, de o interdependență tot mai mare între state și de o nevoie stringentă de adaptare la riscuri noi, rolul diversității și al perspectivelor variate devine crucial [1]. Femeile lider din aceste sectoare aduc nu doar o abordare unică în managementul echipelor și luarea deciziilor, dar contribuie și la crearea unui mediu de lucru mai incluziv și mai adaptabil.

Securitatea și apărarea sunt sectoare care implică adesea un grad ridicat de risc, unde deciziile luate sub presiune sunt vitale, iar munca în echipă și coeziunea reprezintă esența succesului. Totuși, aceste domenii rămân profund marcate de structuri și culturi organizaționale conservatoare, în care bărbații sunt de cele mai multe ori asociați cu pozițiile de putere și autoritate. În consecință, femeile care acced la funcții de conducere se confruntă cu numeroase provocări, de la stereotipuri de gen care le pun sub semnul întrebării abilitățile și aptitudinile, până la obstacole în echilibrarea vieții profesionale și personale. Aceste provocări sunt adesea amplificate de lipsa unor politici instituționale care să le susțină evoluția profesională și să le ofere sprijin real pentru a depăși barierele existente.

Conform celor mai recente sondaje efectuate de Biroul național de statistică al Republicii Moldova, proporția bărbaților conducători de toate nivelurile este mai mare decât cea a femeilor în funcții de conducere. Astfel în anul 2022, din totalul conducătorilor de toate nivelurile, 55,4% au fost bărbați, iar 44,6% - femei [7]. De asemeni participarea femeilor la luarea deciziilor în Parlament relevă o reprezentare a femeilor în proporție de 40,4%, la începutul anului 2024 (din 99 deputați 40 erau femei), în comparație cu 31,6% la nivel european și 26,9% la nivel global [8].

Ponderea femeilor în numărul total al angajaților organelor de poliție, inclusiv din protecția civilă și grăniceri, la începutul anului 2023 a fost de 25,3%. Ponderea femeilor în numărul total al judecătorilor, la începutul anului 2024 a constituit 50,8% [8].

În ciuda acestor dificultăți, leadershipul feminin a demonstrat un impact pozitiv asupra eficienței organizaționale. Studiile arată că femeile aduc o gamă variată de abilități valoroase, precum empatia, abilitățile de comunicare și capacitatea de a gestiona conflictele, toate acestea fiind esențiale pentru stabilirea unui climat de încredere și colaborare [3]. În plus, diversitatea de gen în structurile de conducere contribuie la o abordare mai echilibrată a problemelor și deschide calea către inovație în rezolvarea provocărilor complexe de securitate.

Această prezentare explorează imaginea femeii lider din sectoarele de securitate și apărare, analizând nu doar provocările întâmpinate, dar și trăsăturile de leadership și impactul semnificativ pe care aceste femei îl au asupra organizațiilor. Înțelegerea rolului lor și identificarea măsurilor care ar putea să le sprijine este esențială nu doar pentru egalitatea de gen, ci și pentru crearea unor instituții de apărare și securitate mai eficiente și mai bine pregătite să răspundă provocărilor globale actuale.

În prezent capacitățile și posibilitățile femeilor de a participa în structurile și procesele unde se iau deciziile rămân a fi în continuare mici. Femeile continuă a fi prezente preponderent în cadrul funcțiilor de execuție și celor decizionale de nivel mediu și mai puțin ajung în funcțiile de conducere superioare. Astfel de-a lungul timpului se observă că pentru femei există numeroase provocări de a avansa în carieră cât și ascensiunea lor în funcții de conducere.

Vom remarca că sfera decizională continuă este privită ca o prerogativă exclusivă a bărbaților, care sunt percepuți ca persoane încrezătoare în propriile forțe, dominatori și rigizi. Pe când femeile sunt văzute mai curând ca mediatore, prietenoase și sociabile, având un cuvânt mai puțin de spus în luarea deciziilor. Regretabil este faptul că, uneori aceste stereotipuri sexiste sunt mai înrădăcinate în conștiința femeilor, care tind de a accepta mai curând lideri dominanți de sex masculin, decât de sex feminin. Aici intervin și miturile despre capacitățile mai reduse ale femeilor de a conduce și a ocupa funcții de decizie, de a activa într-un domeniu anumit, viziuni care rămân a fi destul persistente în societatea actuală.

Toate timpurile familia reprezintă mediul primar de interacțiune a femeii, care încurajează sau restricționează participarea acesteia la procesele decizionale la un nivel comparabil cu bărbații. Cercetările efectuate în domeniu relatează că, femeile din Republica Moldova sunt mai rar încurajate de către familii în candidarea/ concurarea pentru o poziție de conducere, în luarea unei decizii pentru acceptarea acesteia, sau în însușirea unor specialități considerate ca fiind masculine [2]. Stereotipurile, conform cărora

responsabilitățile ce țin de familie sunt cele ale femeii și că aceasta „trebuie să-și facă timp pentru familie și să renunțe la carieră”, continuă a fi destul de pronunțate în societate.

Studiile arată că în special femeile din sectoarele securității și apărării se confruntă cu o serie de obstacole care împiedică avansarea lor în carieră și ocuparea unor funcții de conducere de nivel înalt. Printre acestea se enumeră:

– **Stereotipurile de gen.** Imaginea tradițională a unui lider în securitate și apărare este de cele mai multe ori asociată cu trăsături percepute ca „masculine”: autoritate, rigiditate, forță fizică și încredere. Într-o cultură organizațională dominată de bărbați, femeile sunt deseori percepute ca fiind „prea emoționale” sau „insuficient de rezistente” pentru a face față presiunii ridicate și responsabilităților decizionale din aceste sectoare.

Aceste stereotipuri perpetuează ideea că femeile nu sunt potrivite pentru roluri de conducere în structurile militare, de poliție sau în agențiile de securitate. În consecință, instituțiile din domeniu sunt mai reticente în a promova femeile în funcții de leadership, preferând să aleagă bărbați pentru aceste poziții-cheie.

– **Echilibrul între viața profesională și cea personală.** O altă provocare este echilibrarea vieții profesionale cu cea personală. Domeniul securității implică adesea ore lungi de lucru, misiuni și responsabilități care pot pune o presiune semnificativă asupra angajaților, în special asupra femeilor care au și roluri familiale. Conform studiilor, femeile sunt mai des așteptate să își asume responsabilitățile de îngrijire a familiei și ale casei, iar acest lucru le poate limita capacitatea de a avansa în carieră sau de a accede la poziții de conducere.

– **Discriminarea și lipsa sprijinului instituțional.** În anumite contexte, femeile din aceste sectoare se confruntă cu hărțuire și discriminare, ceea ce le afectează moralul și dorința de a rămâne în aceste profesii. Lipsa unor politici clare și a măsurilor instituționale care să ofere sprijin adecvat femeilor din aceste domenii face ca ascensiunea lor în carieră să fie mai dificilă. Instituțiile de securitate și apărare sunt de multe ori percepute ca fiind structuri rigide, unde egalitatea de gen este limitată la nivel formal.

În ciuda obstacolelor, femeile care reușesc să accedă în roluri de conducere în domeniul securității și apărării demonstrează o serie de calități care contribuie la succesul lor profesional. Caracteristicile lor sunt esențiale pentru schimbarea percepțiilor și pentru promovarea unor modele de leadership incluzive și eficiente. Angajatele din sistemele nominalizate au suficiență forță, profesionalism, curaj, determinare și putere de predictibilitate și intervenție în rezolvarea situațiilor de criză. Femeile din sectorul de securitate și apărare astăzi luptă cu determinare să diminueze crizele generate în societate, și tot ele au grijă să construiască mecanisme durabile care să apere pe semenele noastre ce sunt supuse abuzului în familie, la serviciu

sau în mediul social.

În continuare ne propunem să evidențiem anumite trăsături specifice care ar determina ascensiunea femeilor în funcțiile de conducere.

Una dintre cele mai apreciate trăsături ale liderilor din domeniile de securitate și apărare este considerată *integritatea*. Femeile lider se remarcă adesea printr-un angajament profund față de valorile etice și integritate, ceea ce le oferă credibilitate și le ajută să inspire încredere în echipele pe care le conduc. Aceste trăsături contribuie la formarea unei culturi organizaționale bazate pe respect și transparență.

O altă trăsătură definitorie a femeilor lider în securitate poate fi considerat *curajul*, în special curajul de a lua decizii ferme, chiar și în situații de risc. Aceasta fiind însoțită de o rezistență remarcabilă la stres, caracteristică necesară într-un domeniu în care se lucrează adesea sub presiunea timpului și în contexte tensionate. În fața provocărilor specifice din aceste sectoare, femeile demonstrează că pot menține o abordare calmă și rațională, necesară pentru a lua decizii corecte.

Femeile lider sunt adesea recunoscute pentru empatia și abilitățile de *comunicare*. Într-un mediu militar sau de securitate, unde încrederea și cooperarea sunt esențiale, capacitatea de a înțelege și de a conecta cu membrii echipei poate face o diferență semnificativă. Empatia le permite să abordeze provocările într-un mod uman și să inspire echipele să se alinieze unui scop comun [4, p. 16].

Prezența femeilor în funcțiile de conducere contribuie la diversificarea stilurilor de leadership și aduce o abordare mai incluzivă. Acestea au capacitatea de a aduce perspective variate și de a crea o cultură organizațională bazată pe colaborare și inovare.

Studiile arată că diversitatea în leadership poate contribui la îmbunătățirea procesului decizional. Prezența femeilor în echipele de conducere aduce noi perspective și abilități de negociere, ceea ce poate duce la soluții mai eficiente și mai inovatoare. Abilitățile lor empatică și comunicative contribuie la consolidarea coeziunii în echipă și la creșterea încrederii dintre membrii acesteia [5, p. 21].

Prezența femeilor în funcții de conducere în domeniul de securitate și apărare promovează o imagine modernă și incluzivă a acestor sectoare, sporind astfel atractivitatea acestora pentru tinerele generații. Instituțiile care reușesc să integreze eficient liderii femei sunt mai bine pregătite să facă față schimbărilor sociale și să răspundă nevoilor unei societăți diverse.

Concluzii. În concluzie vom menționa că într-un context global marcat de schimbări rapide și de noi tipuri de amenințări, rolul femeilor în sectoarele de securitate și apărare devine din ce în ce mai relevant. Implicarea femeilor lider în aceste domenii aduce o perspectivă complexă și valoroasă, contribuind la dezvoltarea unor structuri organizaționale mai echilibrate și

mai capabile să răspundă diverselor provocări. Este binevenit să fie încurajate toate femeile, fetele, care nu au avut încă curajul să încerce, să sară cu parașuta, să împuște la tir, să piloteze, să facă ceea ce poate de mult tip își doresc dar li se pare că e ceva bărbătesc. Nu există profesii pentru femei și profesii pentru bărbați, trebuie să existe doar dorință.

Deși progresele în creșterea participării femeilor în roluri de conducere sunt evidente, aceste domenii continuă să fie afectate de provocări culturale și structurale care necesită măsuri eficiente și de lungă durată. Pentru a accelera procesul de integrare și a maximiza impactul pozitiv al femeilor lider, instituțiile de securitate și apărare ar fi binevenit de a oferi numeroase investiții în strategii de incluziune și de a încuraja diversitatea de gen la toate nivelurile. Aceste măsuri vor include crearea unor politici de recrutare care să fie promovat accesul egal la obținerea funcțiilor, organizarea unor programe de mentorat și sprijin, dezvoltarea unor cursuri de leadership adaptate pentru femei și îmbunătățirea măsurilor de prevenire a hărțuirii și discriminării la locul de muncă.

Referințe bibliografice

1. Portretul femeii puternice. <https://alephnews.ro/reindragosteste-te/portretul-femeii-puternice-ce-calitati-are-femeia-lider/> (accesat la 29.10.2024).
2. Vasile Cristina Mădălina. *Femei vs. bărbați în leadership*. În: Revistă de cercetare științifică, nr. 3/2014, p. 60-67.
3. Femeia lider, un alergător de cursă lungă înțelept. <https://revistacariere.ro/leadership/contribuitori/femeia-lider-un-alergator-de-cursa-lunga-intelept/> (accesat la 01.11.2024).
4. Leadership feminin într-o lume în schimbare. <https://www.cag.ro/leadership-feminin-intr-o-lume-in-schimbare/> (accesat la 30.10.2024).
5. Cherpec Mariana, Gavrilenco Natalia ș.a. *Leadershipul feminin în profesiile juridice: studiu*. Chișinău: Editura UNU, 2024, 109 p.
6. Albu Natalia, Mârzac Elena. *Implementarea Rezoluției 1325 a Consiliului de Securitate al ONU privind Femeile, Pacea și Securitatea: între angajament și necesitate*. Notă analitică. https://pisa.md/wp-content/uploads/2024/01/NOTA-ANALITICA-AGENDA-FEMEILE-PACEA-SI-SECURITATEA-Linii-direc-torii-pentru-implementarea-eficienta_2024-1.pdf (accesat la 18.11.2024).
7. Proporția bărbaților conducători de toate nivelurile este mai mare decât cea a femeilor în funcții de conducere. https://statistica.gov.md/ro/portretul-statistic-al-femeilor-si-barbatilor-in-republica-moldova-9617_61008.html (accesat la 20.11.2024).
8. Femeile continuă să fie subreprezentate în funcțiile de luare a deciziilor. https://statistica.gov.md/ro/portretul-statistic-al-femeilor-si-barbatilor-in-republica-moldova-9617_61008.html (accesat la 20.11.2024).

CZU: 316.356.2:351.74

BUNE PRACTICI DE CONSILIERE A VIEȚII PERSONALE CU CEA PROFESIONALĂ ÎN ORGANELE DE APLICARE A LEGII

Liliana CREANGĂ,

*doctor în drept, conferențiar universitar,
Catedra „Drept public, securitate a frontierei, migrație și azil”
a Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI
ORCID: 0000-0002-7118-9715*

Mariana CARABANOV,

*magistră în drept și sociologie, ofițer principal,
Direcția Managementul Proiectelor a Inspectoratului General al Poliției,
co-fondatoarea Asociației Femeilor din Poliție
ORCID: 0000-0001-8527-9343*

Rezumat

În ultimii ani, se observă un interes ridicat față de subiectul echilibrul dintre viața profesională și cea privată, în special în cadrul Poliției¹. Lipsa acestui echilibru, poate duce la absentism, mai puțină productivitate în factorul psihologic, poate afecta viața personală a angajatului, poate duce la stres și depresie. În acest context, este foarte important de a întreprinde acțiuni care să permită, femeilor și bărbaților din Poliție, să fie implicați profesional, fără a neglija ceea ce contează pentru ei ca indivizi (familie, hobby, prieteni, timp liber, sănătatea, dezvoltarea spirituală/meditația).

Cuvinte-cheie: echilibru dintre viața profesională, viață personală, viață profesională, burnout, familie, opțiuni flexibile de program, recreere, bunăstare, carieră, sănătate mintală, lupte profesionale și personale, controlul culturii/mediului la locul de muncă.

Summary

Recently, there has been a high interest in the subject of work-life balance, especially in the Police. Lack of a good work-life balance can lead to absenteeism, less productivity in the psychological factor, affect the employee's personal life, lead to stress and depression. In this context, it is very important to take actions that enable policemen and policewomen to be professionally involved, without neglecting what matters to them as individuals (family, hobby, friends,

¹ Articolul a fost elaborat în cadrul proiectului „Consolidarea capacităților Asociației Femeilor din Poliție”, Proiect finanțat de Suedia și sprijinit de DCAF – Centrul Geneva pentru Guvernarea Sectorului de Securitate.

leisure, health, spiritual development/meditation etc.).

Keywords: *work life balance, personal life, professional life, burnout, family, flexible program options, recreation, wellness, career, mental health, professional and personal struggles, policing workplace culture/environment.*

Introducere. Conceptul de echilibru între viața profesională și cea personală a fost analizat de mai bine de cinci decenii și a fost transpus în practică pentru prima dată în SUA, sub forma unor politici interne adoptate de către organizații, ca răspuns la dificultățile întâmpinate de către salariați în armonizarea responsabilităților profesionale cu cele familiale. Deși acest concept este utilizat în mod frecvent, încă nu există o definiție universal acceptată a acestuia. Majoritatea definițiilor se referă la coordonarea celor două sfere existențiale, viața profesională și cea familială, ale salariaților, independent de genul și vârsta acestora. Astfel, deși inițial menținerea echilibrului între viața profesională și cea de familie a fost privită ca o preocupare a femeilor, în prezent subiectul prezintă interes atât pentru salariații de sex feminin, cât și pentru salariații de sex masculin.

De asemenea, subliniem faptul că, în timp, conceptul de echilibru între viața profesională și cea familială a fost înlocuit cu cel de echilibru între viața profesională și cea privată, ca urmare a recunoașterii faptului că responsabilitățile care excedează sferei muncii nu se limitează la creșterea copiilor, ci au în vedere toate activitățile sau responsabilitățile considerate importante de salariați (de exemplu, îngrijirea membrilor de familie în vârstă, dezvoltarea personală, studiile, călătoriile, sportul, voluntariatul, activitățile de relaxare etc.), indiferent dacă aceștia sunt femei sau bărbați, părinți, cupluri sau persoane singure.

S-a conturat și opinia, că echilibrul dintre viața profesională și viața de familie este definit prin trei elemente cheie interconectate:

- echilibrul timpului - care se referă la timp egal pentru muncă și familie;
- echilibrul implicării - care se referă la niveluri egale de implicare psihologică în ambele arii;
- echilibru satisfacerii - care se referă la o satisfacție egală pe ambele planuri, profesională și familială.

Prin urmare, pentru obținerea unui echilibru între viața profesională și cea de familie este necesară întrunirea celor trei componente [1, p. 25-27].

Expertul în carieră și CEO al Amplio Recruiting, Chris Chancey, a declarat că un echilibru mai bun între muncă și familie va duce la o serie de rezultate pozitive, cum ar fi reducerea epuizării și a stresului și promovarea bunăstării angajaților într-o manieră generală. Echilibrul dintre muncă și familie duce la o sănătate mai bună a angajaților, ceea ce duce ulterior la

o performanță mai bună a muncii din partea lor. Din partea angajatorilor, cheltuielile lor se reduc, rata absenteismului angajaților scade, angajații sunt loiali și performanța în organizația lor crește [2, p. 1224].

Scopul studiului constă în elucidarea aspectelor teoretice și practice, precum și a reglementărilor juridice ale concilierii vieții personale cu cea profesională.

Metode aplicate și materiale utilizate. În vederea realizării scopului și a obiectivelor trasate ne-am ghidat de un complex de metode teoretice și empirice, care au permis cercetarea concilierii vieții personale cu cea profesională în mod multiaspectual, în particular: metoda istorică, metoda sistematică, metoda comparativă, metoda sociologică, metoda logică. Rezultatele cercetării au ca bază actele normative, inclusiv reglementările constituționale în vigoare, actele internaționale, prevederile legii cu privire la asigurarea egalității, studii și monografii, articole.

Rezultatele obținute și discuții. Echilibrul dintre viața profesională și cea privată poate fi conceptualizat ca un echilibru corect între profesionalism (carieră și ambiție) și viața personală (care cuprinde sănătatea, timpul liber, familia și dezvoltarea spirituală/meditația). Echilibrul presupune să ai suficient timp pentru a-ți îndeplini angajamentele atât acasă, cât și la serviciu (Lavelakar et al., 2019). Termenul „calitatea echilibrului dintre viața profesională și cea privată” este utilizat pentru a desemna echilibrul pe care un individ îl caută între timpul dedicat muncii și alte aspecte ale vieții, cum ar fi interesele personale, familia și activitățile sociale sau recreative (Nagandhini & Malliga, 2019) [3].

Concilierea vieții de familie cu cea profesională reprezintă un aspect al problematicii egalității de șanse și de tratament de mare interes atât pentru femei cât și pentru bărbați. Dificultățile cu care se confruntă femeile, mai ales mamele, în căutarea și păstrarea unui loc de muncă plătit, stereotipurile prin care se perpetuează ideea că doar femeile sunt responsabile de îngrijirea familiei precum și așteptările culturale față de bărbat pentru a fi unicul întreținător de familie, sunt aspecte care agravează inegalitatea între femei și bărbați. Implicarea bărbaților în echilibrarea raporturilor dintre viața de familie și cea profesională reprezintă o problemă esențială dar și dificilă. Flexibilizarea orarelor de lucru joacă un rol important în menținerea pe piața muncii a mamei. Dezechilibrul între viața profesională și viața de familie afectează angajatul/angajata, organizația în care lucrează, precum și familia.

Studii realizate în țări europene indică faptul că:

- cel puțin 1 angajat din 3 percepe un nivel ridicat de stres cauzat de conflictul dintre muncă și viața personală/de familie;
- 40% din mamele care muncesc și 25 % din tații care muncesc percep un nivel ridicat de stres cauzat de conflictul dintre muncă și familie;

- 50% dintre părinți consideră că au o problemă în a realiza un echilibru între timpul petrecut la muncă și cel petrecut cu familia;
- 2 părinți din 3 manifestă un stres zilnic moderat-ridicat datorat dificultăților și conflictelor de rol, muncă-familie [4].

În mediul polițienesc, există factori care pot contribui la conflictul dintre viața profesională și cea personală a polițiștilor. Acești factori pot fi: un volum mare de muncă, schimbări neregulate de program sau alte presiuni organizaționale care pot perturba echilibrul dintre viața profesională și cea privată. Factorii care contribuie la un bun echilibru între viața profesională și cea privată, ar putea fi gestionarea eficientă a timpului sau sprijinul organizațional pentru a face față stresului. Pe baza acestor două studii, caracteristicile de viață ale ofițerilor de poliție sunt strâns legate de echilibrul dintre muncă și viața personală. Factorii organizaționali și de management buni pot juca un rol important în a ajuta personalul de poliție să realizeze un echilibru sănătos între viața profesională și cea personală [3].

Inițiativele de echilibru între viața profesională și cea privată sunt vitale în aplicarea legii, abordând provocările unice cu care se confruntă ofițerii în medii cu stres ridicat. Aceste inițiative sprijină ofițerii în gestionarea cerințelor profesiei lor, menținând în același timp bunăstarea personală, ducând în cele din urmă la o forță de muncă mai sănătoasă. Când ofițerii sunt capabili să se deconecteze de responsabilitățile de la locul de muncă, se întorc motivați și gata să performeze la cel mai bun nivel. Acest lucru are un impact direct asupra performanței lor la locul de muncă și asupra calității serviciilor oferite comunității. În plus, reducerea epuizării și a stresului este o preocupare principală în aplicarea legii. Expunerea constantă la situații traumatice poate duce la probleme de sănătate mintală. Prin implementarea inițiativelor de echilibru între viața profesională și cea privată, agențiile pot atenua aceste riscuri, promovând stabilitatea emoțională și reziliența în rândul ofițerilor.

În general, prioritizarea inițiativelor de echilibru între viața profesională și cea privată promovează un mediu de aplicare a legii mai sigur și mai eficient, permițând ofițerilor să prospere atât personal, cât și profesional [5].

Mai multe agenții de aplicare a legii au implementat inițiative de succes pentru echilibrul dintre viața profesională și cea privată, demonstrând impactul lor pozitiv asupra bunăstării ofițerilor:

- Departamentul de Poliție din Chicago, a introdus o politică flexibilă de program. Această inițiativă a permis ofițerilor să schimbe turele, promovând angajamentele personale și reducând conflictele de programare;

- Departamentul de poliție din Los Angeles a înregistrat, de asemenea, un succes considerabil cu programul său de sprijin de la egal la egal, conceput pentru a aborda provocările de sănătate mintală ale ofițerilor. Aceas-

tă inițiativă oferă consiliere confidențială și grupuri de sprijin, reducând în mod eficient stresul și promovând o cultură în care ofițerii se simt confortabil să discute despre provocările lor;

- Programul de wellness al Departamentului de Poliție din Seattle include stimulente de fitness și activități de implicare a familiei. Aceste programe au contribuit la scăderi măsurabile ale ratelor de epuizare a ofițerilor și la creșterea satisfacției generale la locul de muncă în rândul forței.

Aceste exemple ilustrează modul în care inițiativele personalizate de echilibru între viața profesională și cea privată pot îmbunătăți bunăstarea ofițerilor în aplicarea legii. Prin adoptarea unor abordări similare, agențiile pot crea un mediu de susținere care încurajează un echilibru mai sănătos între responsabilitățile profesionale și bunăstarea personală [5].

Politicile inovatoare care vizează îmbunătățirea inițiativelor de echilibru între viața profesională și cea privată în aplicarea legii includ programe flexibile, resurse de sănătate mintală și programe cuprinzătoare de wellness. Programul de lucru flexibil permite ofițerilor să-și gestioneze ținutele mai eficient, facilitând angajamentele personale și timpul petrecut cu familia.

Unele departamente au introdus zile de sănătate mintală, încurajând ofițerii să-și ia timp liber atunci când este necesar pentru bunăstarea psihologică. Aceste politici reduc stigmatizarea din jurul sănătății mintale și promovează o cultură a sprijinului.

Programele de wellness care se concentrează pe fitness fizic, nutriție și gestionarea stresului oferă ofițerilor instrumente valoroase pentru menținerea unui stil de viață sănătos. Aceste inițiative sunt esențiale pentru promovarea rezilienței în cadrul forței de muncă și pentru creșterea satisfacției generale la locul de muncă.

Acordarea atenției acestor politici inovatoare poate îmbunătăți semnificativ eficiența locului de muncă și retenția angajaților în departamentele de poliție. Prin implementarea unor astfel de inițiative, agențiile demonstrează un angajament față de bunăstarea ofițerilor lor, în cele din urmă în beneficiul comunității pe care o deservește.

Rezultatele măsurabile se referă la indicatori specifici, cuantificabili, care indică eficacitatea inițiativelor de echilibru între viața profesională și cea privată din cadrul agențiilor de aplicare a legii. Aceste rezultate pot include îmbunătățiri ale ratelor de retenție a ofițerilor, reducerea absenteismului și niveluri sporite de satisfacție la locul de muncă în rândul personalului. De exemplu, departamentele care implementează programe flexibile sau de bunăstare mintală observă adesea o scădere a ratelor de rotație. Astfel de inițiative permit ofițerilor să-și echilibreze responsabilitățile profesionale și personale, rezultând o forță de muncă mai dedicată.

Rezultatele suplimentare măsurabile ar putea include reducerea bo-

lilor legate de stres și rapoartele mai mici de epuizare. Agențiile care urmăresc aceste statistici găsesc de obicei o corelație între inițiativele eficiente de echilibru între viața profesională și cea privată și sănătatea generală a ofițerilor.

În plus, sondajele care evaluează moralul ofițerilor pot servi ca o măsură directă a succesului acestor inițiative. Prin evaluarea regulată a feedback-ului, departamentele pot adapta politicile pentru a satisface mai bine nevoile în continuă evoluție ale ofițerilor lor, promovând în cele din urmă o cultură organizațională mai sănătoasă.

Rolul leadershipului în promovarea echilibrului dintre viața profesională și cea privată. Leadershipul joacă un rol esențial în promovarea inițiativelor de echilibru între viața profesională și cea privată în cadrul agențiilor de aplicare a legii. O conducere puternică poate promova un mediu în care femeile și bărbații se simt sprijiniți în gestionarea responsabilităților lor profesionale și personale. Acest angajament din partea conducerii dă tonul pentru o cultură care prețuiește bunăstarea ofițerilor.

Liderii eficienți pledează pentru politici care îmbunătățesc echilibrul dintre viața profesională și cea privată. Ei pot implementa programe flexibile, programe de wellness și resurse de sănătate mintală adaptate pentru a face față provocărilor unice cu care se confruntă polițiștii și polițistele. Astfel de inițiative semnaleză personalului că bunăstarea lor este o prioritate, crescând astfel moralul și satisfacția.

Liderii trebuie să desfășoare evaluări regulate ale mecanismelor existente de echilibru între viața profesională și cea privată pentru a se asigura că abordează în mod eficient nevoile personalului lor, care pot fi diferite în dependență de gen.

Angajamentul managerilor față de inițiativele de echilibru între viața profesională și cea privată modelează cultura organizațională și demonstrează o prioritate a bunăstării angajaților săi. Acest angajament nu este doar simbolic, dar implică acțiuni și politici concrete care afectează direct experiența personalului.

O strategie de management eficientă pentru promovarea echilibrului dintre viața profesională și cea privată poate include:

- Implementarea unor opțiuni flexibile de program.
- Furnizarea de resurse de sprijin pentru sănătatea mintală.
- Încurajarea timpului liber regulat pentru recreere.

Prin prioritizarea inițiativelor de echilibru între viața profesională și cea privată, managementul nu numai că îmbunătățește productivitatea ofițerilor, dar contribuie și la reducerea epuizării și a stresului, în cele din urmă în beneficiul întregului departament de poliție.

Implicarea personalului polițienesc în inițiative de echilibru între

viața profesională și cea privată contribuie la crearea unui mediu de susținere în care nevoile și preferințele lor sunt prioritare. Acest angajament poate începe cu dialoguri deschise care permit personalului să-și exprime îngrijorările cu privire la volumul de muncă, programarea și programele de wellness. Implicarea activă a ofițerilor în discuțiile despre echilibrul dintre viața profesională și cea privată încurajează un sentiment de apartenență și responsabilitate.

Oferirea de programe personalizate care rezonază cu preferințele individuale ale ofițerilor sporește participarea. De exemplu, implementarea unui program flexibil sau a seminarelor de wellness care abordează factorii de stres specifici cu care se confruntă ofițerii poate îmbunătăți semnificativ implicarea. Această abordare întărește importanța inițiativelor privind echilibrul dintre viața profesională și cea privată, făcându-le mai relevante pentru forța de muncă.

Implicarea ofițerilor în dezvoltarea și implementarea inițiativelor de wellness este, de asemenea, vitală. Pot fi înființate grupuri de lucru sau comitete, formate din ofițeri de diferite grade, pentru a oferi informații despre politici și programe. Perspectivele lor ajută la elaborarea de soluții practice care sunt cu adevărat benefice, asigurându-se că inițiativele de echilibru între viața profesională și cea privată sunt atât eficiente, cât și cunoscute de toți.

Recunoașterea și stimulentele pot spori implicarea. Celebrarea ofițerilor care participă activ la programele de wellness cultivă o cultură care prețuiește echilibrul dintre viața profesională și cea privată, încurajându-i astfel pe alții să se alăture. Această implicare colectivă în inițiativele de echilibru între viața profesională și cea privată contribuie în cele din urmă la o forță de poliție mai sănătoasă și mai productivă.

Realizarea acestor acțiuni poate duce la îmbunătățiri semnificative atât la nivel individual, cât și organizațional, și poate avea următorul impact:

Îmbunătățirea bunăstării ofițerilor și a performanței la locul de muncă:

Prin prioritizarea programelor solide, a pauzelor de wellness și a fitness-ului în timpul orelor de lucru, departamentele pot îmbunătăți bunăstarea fizică și mentală a ofițerilor lor. În plus, cu un echilibru mai bun între viața profesională și cea privată și oboseală redusă, ofițerii sunt mai atenți și mai concentrați în timpul serviciului. Acest lucru îmbunătățește performanța individuală, sporește eficiența departamentului în servirea comunității.

Mai puține incidente și erori:

Ofițerii care nu sunt suprasolicitați, sunt mai puțin predispuși la erori. Abordarea oboselii și a lipsei de personal reduce direct probabilitatea incidentelor și erorilor la locul de muncă.

Retenție și recrutare sporite:

Crearea unei culturi care sprijină bunăstarea și reduce orele suplimentare poate face o poliție mai atrăgătoare pentru recruți și poate ajuta la păstrarea ofițerilor cu experiență. Când ofițerii se simt apreciați și sprijiniți, este mai probabil să rămână în profesie pe termen lung.

Concluzie. În încheiere, menționăm că angajații și angajatele din organele de aplicare a legii pot avea provocări mari în a concilia viața personală cu cea profesională. Pentru a face față acestor provocări, atât la nivel individual, cât și organizațional, ar putea fi luate în considerare următoarele recomandări [6]:

1. *Prioritizarea îngrijirii de sine*, fie prin exerciții fizice regulate sau practicarea unui sport preferat, fie printr-o alimentație adecvată, fie prin exerciții de relaxare, fie prin activități de petrecere a timpului liber și un somn de calitate. Acestea sunt componente la fel de importante ale îngrijirii personale care contribuie la bunăstarea generală a ofițerilor de poliție.

2. *Stabilirea unor limite clare*¹ între muncă și viața personală pentru menținerea bunăstării personale, care pot fi comunicate colegilor și superiorilor pentru a asigura respectarea lor. Învățarea de a spune „NU” atunci când este cazul și delegarea sarcinilor ori de câte ori este posibil pot preveni volumul de muncă copleșitor și pot menține un echilibru mai sănătos între viața profesională și cea privată.

3. *Comunicarea deschisă cu familia și prietenii*, despre cerințele și provocările unei cariere de polițist/ă este esențială pentru menținerea unor relații puternice. Crearea unui spațiu sigur pentru un dialog deschis promovează înțelegerea și consolidează legătura dintre polițiști și membrii familiei sau prietenii lor. În plus, controalele regulate și conversațiile sincere despre stresul și emoțiile legate de muncă îi pot ajuta pe cei dragi să se simtă incluși și conectați la experiențele ofițerului. Împărtășirea poveștilor, experiențelor și perspectivelor de la locul de muncă îi poate ajuta pe cei dragi să înțeleagă mai bine viața profesională a polițistului.

4. *Gestionarea eficientă a timpului*, pentru a putea face față multiplelor cerințe și responsabilități ale carierei lor. Dacă se pun în aplicare strategii solide de gestionare a timpului, se poate spori productivitatea, reduce stresul și alocă suficient timp atât pentru muncă, cât și pentru angajamentele personale.

5. **Căutarea sprijinului din partea colegilor ofițeri**, care înțeleg subtilitățile și complexitatea muncii, ceea ce îi face surse neprețuite de îndruma-

¹ În ceea ce privește participarea la evenimente nedorite, reprezentanții generațiilor Gen Zers a avut cel mai mare procent, 66%. Acesta a fost urmat de 48% din Millennials și 43% din Generația X care, de asemenea, au avut aceeași experiență. Pe de altă parte, doar aproximativ 26% dintre Baby Boomers au participat la evenimente la care nu doreau să meargă în 2022 (Sursa: Thriving Center of Psych).

re, mentorat, empatie și sprijin. O rețea puternică de sprijin în cadrul forțelor de poliție promovează reziliența și bunăstarea mentală, precum și oferă ofițerilor oportunități de a-și procesa emoțiile, de a-și împărtăși strategiile de gestionare și de a accesa resursele de care au nevoie pentru a trece peste situațiile dificile.

6. *Planificarea timpului de calitate cu cei dragi*, este vitală pentru ca ofițerii de poliție să întrețină relații sănătoase în afara carierei lor solicitante. Pentru a se asigura că timpul de calitate este prioritar, ofițerii pot crea un program sau un calendar care să includă intervale de timp specifice pentru familie și prieteni. Timpul de calitate nu trebuie neapărat să fie lung. Este vorba despre calitatea interacțiunii. Găsirea unor mici momente de legătură pe parcursul zilei, cum ar fi împărțirea meselor, scurte convorbiri telefonice sau video în timpul pauzelor sau chiar trimiterea de mesaje atente, pot contribui la menținerea unor relații puternice.

7. *Dezvoltarea mecanismelor de coping*² îi ajută pe ofițeri să facă față provocărilor profesiei lor, să proceseze experiențele dificile și să își mențină rezistența mentală și emoțională. Terapia sau consilierea profesională reprezintă o abordare foarte recomandată, deoarece oferă un spațiu sigur și confidențial pentru explorarea emoțiilor, procesarea evenimentelor traumatiche și dezvoltarea strategiilor de coping adaptate nevoilor lor specifice.

8. *Practicarea detașării de la locul de muncă*, prin implicarea în hobby-uri sau interese care nu au nicio legătură cu munca lor. Practicarea meditației, exercițiilor de respirație profundă sau conștientizarea, poate ajuta ofițerii să cultive o concentrare în momentul oportun și să renunțe la factorii de stres legați de muncă.

9. *Flexibilitatea [7] și adaptabilitatea*, poate permite ofițerilor să navigheze prin evenimente neașteptate cu un sentiment mai mare de ușurință și să mențină un echilibru mai sănătos între viața profesională și cea privată.

10. *Reevaluarea și ajustarea în mod regulat* a echilibrului dintre viața profesională și cea privată este esențială pentru a se asigura că mențin acest echilibru. Auto-reflecția continuă joacă un rol esențial în acest proces. Alocarea de timp pentru a reflecta asupra obiectivelor, valorilor și aspirațiilor personale poate ajuta ofițerii să obțină claritate și perspectivă.

De asemenea, trebuie identificate resurse pentru implementarea mecanismelor de conciliere a vieții de familie cu viața profesională, precum:

- creșterea numărului de grădinițe și cantine școlare cu orar prelungit și flexibil pentru fete și băieți cu vârstă de până la 3 ani inclusiv;
- adaptarea programului de lucru cu programul școlilor și al grădinițelor;

² Termen introdus de psihologi, care descrie totalitatea eforturilor cognitive și comportamentale ale unui individ, realizate pentru a rezolva o situație care îl depășește la un moment dat și care reprezintă un factor generator de stres.

- oferirea de alternative pentru îngrijirea membrilor familiei dependenți care au nevoie de asistență, extinderea ajutorului la domiciliu, crearea de centre de zi;

- stimularea tinerilor tați de a apela la concediul paternal, instrument legal ce creează premisele necesare participării efective a tatălui la îngrijirea copilului nou-născut;

- campanii de schimbare de atitudine cu privire la necesitatea distribuției echilibrate între cei doi parteneri a rolurilor și a responsabilităților domestice.

Beneficii ale angajatorului care implementează politici pentru concilierea vieții de familie cu viața profesională, sunt:

- creșterea productivității muncii și a gradului de satisfacție profesională a angajaților;

- îmbunătățirea imaginii companiei/corporației;

- o mai bună recrutare a angajaților;

- reducerea absenteismului;

- costuri scăzute ale organizației, generate de problemele de sănătate ale angajaților;

- clienți mai mulțumiți;

- creșterea implicării și fidelității angajaților față de companie.

Beneficii ale angajatului/angajatei care participă la politici de conciliere a vieții de familie cu viața profesională, sunt:

- calitate mai bună a vieții;

- progrese în carieră și o mai mare satisfacție în muncă;

- o mai bună stare de sănătate fizică și mentală;

- venituri mai mari și beneficii asociate acestora;

- mai mult timp pentru propria persoană [8, p. 5].

Referințe bibliografice

1. Lupu (Zărnescu) Valentina Lidia. *Pledoarie pentru un just echilibru între viața profesională și cea de familie*. București: Universul Juridic, 2022, 400 p.

2. Rajinikanth R. *Police performance - a study on the impact of work life balance*. In: PalArch's Journal of Archaeology of Egypt / Egyptology, 18(4), 2021, p. 1224-1232.

3. Factors and impacts of work-life balance of police officers: a literature review. https://www.researchgate.net/publication/374899269_Factors_and_Impacts_of_WorkLife_Balance_of_Police_Officers_A_Literature_Review_Article_Info (accesat la 30.11.24).

4. Work-life balance and its impact on the performance effectiveness of police and ASN polri biddokkes polda kassel: the role of employee engage-

ment. <https://www.ajmesc.com/index.php/ajmesc/article/view/938/611> (accesat la 16.12.2024).

5. Enhancing Police Work-Life Balance Initiatives for Optimal Wellbeing. <https://justiceprotectors.com/work-life-balance-initiatives/> (accesat la 15.12.2024).

6. Balancing act: personal life and the demands of a police career. <https://snatika.com/single-blog/balancing-act%3A-personal-life-and-the-demands-of-a-police-career> (accesat la 15.12.2024).

7. Women resigning from the police due to a lack of workplace flexibility. <https://www.port.ac.uk/news-events-and-blogs/news/women-resigning-from-the-police-due-to-a-lack-of-workplace-flexibility> (accesat la 22.12.2024).

8. Roluri de părinte și concilierea vieții de familie cu viața profesională. Ghid pentru actualii și viitorii părinți. https://www.mmuncii.ro/j33/images/Documente/Familie/ESFB-StudiiAnalizaRapoarte-2012/Ghid_pentru_actualii_si_viitorii_parinti_2012.pdf (accesat la 22.12.2024).

CZU 343.3/7:341.1

SCOPUL UNIUNII EUROPENE DE A INTENSIFICA LUPTA CU FAPTE ILEGALE CONTRA MEDIULUI CE CONSTITUIE INFRAȚIUNI

Marcel BOȘCANEANU,
doctor în drept, conferențiar universitar,
șef al Direcției studii și management al calității,
Academia „Ștefan cel Mare” a MAI
ORCID: 0000-0002-4776-9349

Rezumat

În prezentul studiu științific se analizează aspecte de actualitate privind fenomenul faptelor ilegale contra mediului ce constituie infracțiuni și modurile în care Uniunea Europeană luptă cu acesta. Mai mult decât atât, articolul este dedicat evidențierii obiectivelor pe care Uniunea Europeană și le-a stabilit pentru combaterea acestei probleme. Protecția și îmbunătățirea calității mediului al Uniunii Europene a fost întotdeauna printre prioritățile, motivele principale de preocupare continuă la nivelul Parlamentului European și ale Consiliului. Prin urmare, Uniunea Europeană și-a dezvoltat în permanență cadrul de reglementare, în special directivele. Toate acestea au fost făcute pentru a proteja și îmbunătăți calitatea mediului acoperind toate sursele naturale ținând seama de diversitatea situațiilor din diferitele regiuni ale Uniunii. Întrucât piața europeană este printre primele trei cele mai mari economii din lume, lupta împotriva ilegalităților contra mediului la nivelul UE are, de asemenea, un efect global pozitiv. Astfel de infracțiuni reprezintă o amenințare la adresa mediului și necesită prin urmare un răspuns adecvat și eficace, pentru care este necesară de multe ori o cooperare transfrontalieră eficace.

Cuvintele-cheie: mediu, infracțiuni împotriva mediului, Uniunea Europeană, Directiva (UE) 2024/1203.

Summary

This scientific study analyses current issues regarding the phenomenon of illegal acts against the environment that constitute crimes and the ways in which the European Union fights against it. Moreover, the article is dedicated to highlighting the objectives that the European Union has set itself to combat this problem. The protection and improvement of the quality of the environment of the European Union has always been among the priorities, the main reasons for continued concern at the level of the European Parliament and the

Council. The European Union has therefore continuously developed its regulatory framework, in particular the directives. All this has been done to protect and improve the quality of the environment covering all natural sources taking into account the diversity of situations in the different regions of the Union. As the European market is among the three largest economies in the world, the fight against environmental crime at EU level is also having an overall positive effect. Such crimes pose a threat to the environment and therefore require an adequate and effective response, for which effective cross-border cooperation is often required.

Keywords: mediu, infracțiuni împotriva mediului, Uniunea Europeană, Directiva (UE) 2024/1203.

Introducere. Una din trăsăturile de bază ale aspectului de drept al UE este prioritatea sa în raport cu ordinea juridică internă a statelor-membre, cât și a statelor candidate. Așa cum bine știm Republica Moldova se regăsește și ia printre țările candidate la uniune. Unul din actele juridice importante ale UE sunt directivele, directivele sunt obligatorii pentru statele-membre numai sub aspectul obținerii rezultatului care trebuie atins.

Directivele sunt deosebit de utile atunci când scopul este de a armoniza legile statelor-membre într-un domeniu sau de a introduce o modificare legislativă complexă [12, p. 85].

Așadar, după cum observăm, directivele se adresează statelor membre ale Uniunii pentru a adopta și implementa măsuri de punere în aplicare ce vor duce la introducerea unor modificări în sistemul legislativ național la fiecare stat în parte, în vederea asigurării conformității cu rezultatul prevăzut în directivă, dar lăsând la discreția autorităților naționale dreptul și competența de ași alege de sine stătător formele și mijloacele de realizare. Pentru ca o directivă să producă efecte juridice într-un stat, este necesară intervenția autorităților naționale, punând în sarcina destinatarilor, subiecților implicați nemijlocit, obligația de a lua măsuri necesare pentru aplicarea acestora cât mai efectiv.

Potrivit unor autori [13, p. 5-6], procesul de realizare a obligațiilor din Tratatul de funcționare a UE (TFUE) referitoare la transpunerea directivelor poate fi denumit prin sintagma „punere în practică”, care se realizează în trei etape: transpunere, aplicare și punere în executare.

Cât privește povestea reglementării privind protecția mediului contra faptelor ilicite prin intermediul dreptului penal în Uniunea Europeană începe cu Directiva Parlamentului și Consiliului European din 19 noiembrie 2008 (în continuare Directiva 2008/99/CE) [3]. Legislația a fost dezvoltată de atunci pentru a atenua riscurile de poluarea mediului. În 2009 a fost adoptată o directivă de modificare a Directivei 2005/35/CE [4] privind po-

luarea cauzată de nave și introducerea unor sancțiuni în caz de încălcare, care a urmărit armonizarea definiției infracțiunilor de poluare cauzată de nave, săvârșite de persoane fizice sau juridice, a sferei răspunderii acestora și a naturii penale a sancțiunilor care pot fi aplicate în cazul unor astfel de infracțiuni săvârșite de persoane fizice, Directiva 2009/123/CE (în continuare Directiva 2009/123/CE) [2]. Acestea își propun ca Uniunea să asigure un nivel înalt de protecție și de îmbunătățire a calității mediului, să urmărească un nivel ridicat de protecție, ținând seama de diversitatea situațiilor din diferitele regiuni ale Uniunii, descreșterea numărului de infracțiuni împotriva mediului și a efectelor acestora. Astfel de infracțiuni reprezintă o amenințare la adresa mediului și necesită prin urmare un răspuns adecvat și eficace, pentru care este necesară de multe ori o cooperare transfrontalieră eficace.

Astfel, *obiectivul și scopul principal al lucrării* este de a estima raporturile juridice și sistemul de măsuri adoptate la nivel european în scopul prevenirii activităților antisociale sub formă de infracțiuni împotriva mediului. Am ales mai multe obiective parțiale în interesul atingerii obiectivului nostru principal, și anume: scoaterea în evidență a mai multor puncte de vedere asupra conceptului de protecție a mediului prin intermediul dreptului penal; examinarea instrumentelor juridice adecvate aplicării directivelor UE în Republica Moldova; analiza faptelor actuale în statele membre a UE ce constituie infracțiuni în cazul în care sunt contrare legii și sunt săvârșite cu intenție; consecințele care le pot provoca infracțiunile contra mediului; sancțiunile care pot fi aplicate persoanelor fizice și cum pot fi trase la răspundere persoanele juridice.

Reiterăm, că una din preocupările de bază a Uniunii Europene este asigurarea unui nivel înalt de protecție și de îmbunătățire a calității mediului, bazându-se pe această preocupare uniunea a constatat că normele existente privind sancțiunile în temeiul Directivei 2008/99/CE a Parlamentului European și a Consiliului și în temeiul reglementărilor sectoriale de mediu la nivelul Uniunii nu au fost suficiente pentru a asigura respectarea dreptului Uniunii în ceea ce privește protecția mediului. O astfel de respectare ar trebui să fie consolidată prin prevederea de sancțiuni penale efective, proporționale și cu efect de descurajare, care corespund gravității infracțiunilor și care pot transmite o mai mare dezaprobare socială decât utilizarea sancțiunilor administrative. Complementaritatea dintre dreptul penal și cel contravențional este esențială pentru prevenirea și descurajarea faptelor contrare legii care cauzează daune mediului.

Ca urmare, recent a fost aprobat un nou act la nivelul Uniunii Europene, Directiva (UE) 2024/1203 a Parlamentului European și a Consiliului din 11 aprilie 2024 privind protecția mediului prin intermediul dreptului penal și de înlocuire a Directivelor 2008/99/CE și 2009/123/CE (în continuare

Directiva (UE) 2024/1203) [1], prin care politica și reglementarea privind detectarea și investigarea faptelor ce constituie infracțiuni contra mediului și, de asemenea, prevenirea, tentativa producerii acestora au fost aprofundate și consolidate. Obiectul acestei Directive este de a stabili norme minime în ceea ce privește definirea infracțiunilor și a sancțiunilor pentru a asigura o protecție mai eficace a mediului și în ceea ce privește măsurile de prevenire și combatere a infracțiunilor împotriva mediului și de aplicare efectivă a dreptului Uniunii privind mediul.

Prin intermediul acestei directive, Parlamentul și Consiliul European au recunoscut că lista infracțiunilor împotriva mediului prevăzute în Directiva 2008/99/CE ar trebui revizuită și ar trebui adăugate infracțiuni suplimentare bazate pe cele mai grave încălcări ale dreptului Uniunii privind mediul. Sancțiunile ar trebui înăsprite pentru a spori efectul de descurajare al acestora, iar eficacitatea depistării, investigării, urmării penale și judecării infracțiunilor împotriva mediului ar trebui să fie îmbunătățită. Statele membre ar trebui să incrimineze anumite fapte contrare legii, să prevadă un grad mai ridicat de precizie în ceea ce privește definirea infracțiunilor relevante și să armonizeze tipurile și nivelurile sancțiunilor. Respectiv, nerespectarea unei obligații legale de acțiune poate avea același efect negativ asupra mediului și sănătății umane ca un comportament activ. Prin urmare, în definierea infracțiunilor contra mediului conform directivei în cauză, ar trebui să acopere atât acțiunile, cât și inacțiunile, după caz.

Prin urmare, odată cu noua directivă, statele membre ar trebui să prevadă în dreptul lor intern sancțiuni penale pentru încălcări grave ale dreptului Uniunii privind protecția mediului. Au fost extinse posibilitățile statelor membre de a alege să aplice sancțiuni administrative sau penale, ori ambele în cazul încălcărilor grave, inclusiv cele care provoacă daune mediului marin, expuse în cadrul politicii comune în domeniul pescuitului, unde dreptul Uniunii prevede un set cuprinzător de norme de control și de asigurare a respectării legii în temeiul Regulamentelor Consiliului (CE) nr. 1224/2009 [7] și (CE) nr. 1005/2008 [9].

Odată cu noile modificări, pentru a constitui o infracțiune împotriva mediului în temeiul Directivei (UE) 2024/1203, fapta ar trebui să fie contrară legii. Pentru a fi contrară legii, fapta ar trebui să încalce dreptul Uniunii care contribuie la urmărirea unuia dintre obiectivele politicii Uniunii în domeniul mediului, astfel cum este prevăzut la articolul 191 alineatul (1) din TFUE, indiferent de temeiul juridic al dreptului Uniunii, care ar putea include, de exemplu, articolul 91, 114, 168 sau 192 din TFUE, sau ar trebui să încalce actele cu putere de lege sau actele administrative ale statelor membre, sau deciziile luate de o autoritate competentă a unui stat membru care pun în aplicare dreptul Uniunii. Prin urmare, o faptă ar trebui să constituie in-

fracțiune atunci când este săvârșită cu intenție și, în anumite cazuri, și atunci când este săvârșită cel puțin din imprudență/neglijență gravă. În special, o faptă contrară legii care provoacă decesul persoanelor sau vătămarea gravă a persoanelor, daune semnificative sau un risc considerabil de daune semnificative pentru mediu sau care este considerată în alt mod a fi deosebit de dăunătoare pentru mediu ar trebui să constituie, de asemenea, o infracțiune atunci când este săvârșită cel puțin din imprudență/neglijență gravă [1, art.9 dispoziții generale]. Directiva oferă posibilitate statelor membre de a adopta sau menține norme mai stricte în materie de drept penal.

O altă mențiune importantă definită în noua directivă este că unele infracțiuni includ un prag calitativ pentru ca fapta să constituie infracțiune, și anume ca o astfel de faptă să provoace decesul unei persoane sau vătămarea gravă a unei persoane sau daune semnificative calității aerului, apei sau solului ori unui ecosistem, animalelor sau plantelor. Pentru a proteja mediul în cea mai mare măsură posibilă, acest prag calitativ ar trebui înțeles în sens larg, incluzând, după caz, daune semnificative aduse faunei și florei, habitatelor, serviciilor furnizate de resursele naturale și de ecosisteme, precum și funcțiilor ecosistemice. A fost specificată termenul „ecosistem”, care ar trebui înțeles ca fiind un complex dinamic de comunități de plante, animale, ciuperci și microorganisme și mediul lor abiotic, care interacționează într-o unitate funcțională, și ar trebui să includă tipuri de habitate, habitate ale speciilor și populații de specii. Un ecosistem ar trebui să includă, de asemenea, serviciile ecosistemice prin care un ecosistem contribuie în mod direct sau indirect la bunăstarea umană, precum și funcțiile ecosistemice, care se referă la procesele naturale dintr-un ecosistem [1, art.13 dispoziții generale].

Tot în sensul prezentei directive, au mai fost utilizați mai mulți termeni: termenul „vătămare” ar trebui înțeles în sens larg, și anume ca incluzând orice formă de vătămare fizică a unei persoane, inclusiv o modificare a funcției corpului sau a structurii celulare, cauzarea unei boli temporare, cronice sau mortale, o funcționare defectuoasă a organismului sau o altă deteriorare a sănătății fizice, dar excluzând sănătatea mintală [1, art.14 dispoziții generale]. La fel și noțiunea „neglijență gravă” ar trebui interpretată în conformitate cu dreptul intern, luând în considerare jurisprudența relevantă a Curții de Justiție. Respectiv Directivei (UE) 2024/1203 nu impune introducerea în dreptul intern a noțiunii de „neglijență gravă” pentru fiecare element constitutiv al infracțiunii, cum ar fi deținerea, vânzarea sau oferirea spre vânzare, introducerea pe piață și alte elemente similare. În astfel de cazuri, statele membre au posibilitatea de a decide că noțiunea de „neglijență gravă” este relevantă pentru anumite elemente ale infracțiunii, cum ar fi statutul de protecție, „cantitatea neglijabilă” sau „probabilitatea” ca fapta să provoace daune semnificative. Un alt termen aplicat „persoană juridică”

înseamnă orice entitate juridică care deține acest statut în temeiul dreptului intern aplicabil, cu excepția statelor sau a organismelor publice care exercită prerogative de putere publică și a organizațiilor internaționale publice.

Așadar, conform Directivei (UE) 2024/1203 adoptată în 2024, faptele care constituie infracțiune principală au fost enumerate în directivă. Astfel, în conformitate cu art.3 alin.2) Statele membre se asigură că următoarele fapte *constituie infracțiuni* în cazul în care sunt contrare legii și sunt *săvârșite cu intenție* [1, art.3 alin.2)]:

(a) deversarea, emiterea sau introducerea unei cantități de materii sau substanțe, de energie sau radiații ionizante în aer, sol sau apă, care provoacă sau este susceptibilă să provoace decesul unei persoane sau vătămarea gravă a unei persoane sau daune semnificative calității aerului, a solului sau a apei ori daune semnificative unui ecosistem, animalelor sau plantelor;

(b) introducerea pe piață, cu încălcarea unei interdicții sau a unei alte cerințe care vizează protecția mediului, a unui produs a cărui utilizare pe scară largă, și anume o utilizare de către mai mulți utilizatori, indiferent de numărul acestora, are ca rezultat deversarea, emiterea sau introducerea unei cantități de materii sau substanțe, de energie sau de radiații ionizante în aer, sol sau apă, și provoacă sau este susceptibilă să provoace decesul unei persoane sau vătămarea gravă a unei persoane sau daune semnificative calității aerului, a solului sau a apei ori daune semnificative unui ecosistem, animalelor sau plantelor;

(c) fabricarea, introducerea sau punerea la dispoziție pe piață, exportul sau utilizarea substanțelor ca atare, în amestecuri sau în produse, inclusiv încorporarea lor în produse, în cazul în care fapta provoacă sau este susceptibilă să provoace decesul unei persoane sau vătămarea gravă a unei persoane, daune semnificative calității aerului, a solului sau a apei ori daune semnificative unui ecosistem, animalelor sau plantelor și:

(I) sunt restricționate în temeiul titlului VIII din Regulamentul (CE) nr. 1907/2006 al Parlamentului European și al Consiliului [11] și al anexei XVII la acesta;

(II) sunt interzise în temeiul titlului VII din Regulamentul (CE) nr. 1907/2006;

(III) nu respectă Regulamentul (CE) nr. 1107/2009 al Parlamentului European și al Consiliului [8];

(IV) nu respectă Regulamentul (UE) nr. 528/2012 al Parlamentului European și al Consiliului [6];

(V) nu respectă Regulamentul (CE) nr. 1272/2008 al Parlamentului European și al Consiliului [10]; sau

(VI) sunt interzise în temeiul anexei I la Regulamentul (UE) 2019/1021 al Parlamentului European și al Consiliului [5];

(d) fabricarea, utilizarea, depozitarea, importul sau exportul de mercur, de compuși ai mercurului, de amestecuri de mercur și de produse cu adaos de mercur, în cazul în care o astfel de faptă se săvârșește cu nerespectarea cerințelor prevăzute în Regulamentul (UE) 2017/852 al Parlamentului European și al Consiliului și provoacă sau este susceptibilă să provoace decesul unei persoane sau vătămarea gravă a unei persoane sau daune semnificative calității aerului, a solului sau a apei ori daune semnificative unui ecosistem, animalelor sau plantelor;

(e) executarea proiectelor în înțelesul articolului 1 alineatul (2) litera (a), menționată la articolul 4 alineatele (1) și (2) din Directiva 2011/92/UE a Parlamentului European și a Consiliului, în cazul în care o astfel de faptă se săvârșește fără aprobarea de dezvoltare și provoacă sau este susceptibil să provoace daune semnificative calității aerului sau solului sau calității ori stării apei, ori daune semnificative unui ecosistem, animalelor sau plantelor;

(f) colectarea, transportul sau tratarea deșeurilor, supravegherea acestor operațiuni și întreținerea ulterioară a amplasamentelor de eliminare, inclusiv acțiunile întreprinse în calitate de comerciant sau broker, în cazul în care o astfel de faptă:

(I) se referă la deșeurile periculoase astfel cum sunt definite la articolul 3 punctul 2 din Directiva 2008/98/CE a Parlamentului European și a Consiliului și vizează o cantitate care nu poate fi neglijată de astfel de deșeuri; sau

(II) se referă la alte deșeuri decât cele menționate la punctul (I) și provoacă sau este susceptibilă să provoace decesul unei persoane sau vătămarea gravă a unei persoane sau daune semnificative calității aerului, a solului sau a apei ori daune semnificative unui ecosistem, animalelor sau plantelor;

(g) transferul de deșeuri, în înțelesul articolului 2 punctul 26 din Regulamentul (UE) 2024/1157 al Parlamentului European și al Consiliului în cazul în care o astfel de faptă privește o cantitate care nu poate fi neglijată, fie că se realizează printr-un singur transfer, fie prin mai multe transferuri aparent legate între ele;

(h) reciclarea navelor care intră în domeniul de aplicare al Regulamentului (UE) nr. 1257/2013, în cazul în care o astfel de faptă se săvârșește cu nerespectarea cerințelor menționate la articolul 6 alineatul (2) litera (a) din regulament;

(i) deversarea de către nave de substanțe poluante care intră în domeniul de aplicare al articolului 3 din Directiva 2005/35/CE în oricare dintre zonele menționate la articolul 3 alineatul (1) din directiva respectivă, cu excepția cazului în care o astfel de deversare de către nave îndeplinește condițiile pentru excepțiile prevăzute la articolul 5 din directiva respectivă, care cauzează sau este susceptibilă să provoace deteriorarea calității apei sau daune mediului marin;

(j) operarea sau închiderea unei instalații în care se desfășoară o activitate periculoasă sau în care sunt depozitate sau utilizate substanțe sau amestecuri periculoase, în cazul în care o astfel de faptă și o astfel de activitate periculoasă sau astfel de substanțe sau amestecuri periculoase intră în domeniul de aplicare al Directivei 2012/18/UE a Parlamentului European și a Consiliului sau al Directivei 2010/75/UE a Parlamentului European și a Consiliului și fapta respectivă provoacă sau este susceptibilă să provoace decesul unei persoane sau vătămarea gravă a unei persoane sau daune semnificative calității aerului, a solului sau a apei ori daune semnificative unui ecosistem, animalelor sau plantelor;

(k) construirea, operarea și dezmembrarea unei instalații, în cazul în care o astfel de faptă și o astfel de instalație intră în domeniul de aplicare al Directivei 2013/30/UE a Parlamentului European și a Consiliului și fapta respectivă provoacă sau este susceptibilă să provoace decesul unei persoane sau vătămarea gravă a unei persoane sau daune semnificative calității aerului, a solului sau a apei ori daune semnificative unui ecosistem, animalelor sau plantelor;

(l) fabricarea, producerea, prelucrarea, manipularea, utilizarea, deținerea, depozitarea, transportul, importul, exportul sau eliminarea materialelor sau substanțelor radioactive, în cazul în care o astfel de faptă și astfel de materiale sau substanțe intră în domeniul de aplicare al Directivei 2013/59/Euratom, al Directivei 2014/87/Euratom sau al Directivei 2013/51/Euratom și fapta respectivă provoacă sau este susceptibilă să provoace decesul unei persoane sau vătămarea gravă a unei persoane sau daune semnificative calității aerului, a solului sau a apei ori daune semnificative unui ecosistem, animalelor sau plantelor;

(m) captarea apelor de suprafață sau subterane în înțelesul Directivei 2000/60/CE a Parlamentului European și a Consiliului, în cazul în care o astfel de faptă provoacă sau este susceptibilă să provoace daune semnificative stării ecologice sau potențialului ecologic al corpurilor de apă de suprafață sau stării cantitative a corpurilor de apă subterană;

(n)uciderea, distrugerea, prelevarea, deținerea, vânzarea sau oferirea spre vânzare a unui specimen sau a unor specimene din speciile de faună sau floră sălbatică enumerate în anexa IV sau în anexa V în cazul în care speciile din anexa V fac obiectul aceluiași măsuri ca cele adoptate pentru speciile din anexa IV la Directiva 92/43/CEE a Consiliului și a unui specimen sau a mai multor specimene din speciile menționate la articolul 1 din Directiva 2009/147/CE a Parlamentului European și a Consiliului, cu excepția cazurilor în care fapta se referă la o cantitate neglijabilă de astfel de specimene;

(o) comerțul cu un specimen sau specimene, sau părți sau derivate ale acestora, din speciile de faună sau floră sălbatică enumerate în anexele A și B la Regulamentul (CE) nr. 338/97 al Consiliului și importul unui specimen

sau specimene, sau părți sau derivate ale acestora, din astfel de specii enumerate în anexa C la regulamentul respectiv, cu excepția cazurilor în care fapta se referă la o cantitate neglijabilă de astfel de specimene;

(p) introducerea sau punerea la dispoziție pe piața Uniunii sau exportul de pe piața Uniunii a materiilor prime sau a altor produse relevante asociate cu defrișările și degradarea pădurilor, încălcând interdicția prevăzută la articolul 3 din Regulamentul (UE) 2023/1115, cu excepția cazului în care fapta se referă la o cantitate neglijabilă;

(q) orice faptă care provoacă deteriorarea unui habitat din cadrul unui sit protejat sau perturbarea speciilor de animale enumerate la litera (a) din anexa II la Directiva 92/43/CEE din cadrul unui sit protejat în înțelesul articolului 6 alineatul (2) din directiva respectivă, atunci când respectiva deteriorare sau perturbare este semnificativă;

(r) aducerea pe teritoriul Uniunii, introducerea pe piață, deținerea, creșterea, transportarea, utilizarea, schimbul, permiterea reproducerii, creșterea sau cultivarea, eliberarea în mediu sau răspândirea de specii alogene invazive de interes pentru Uniune, în cazul în care fapta încalcă:

(I) restricțiile prevăzute la articolul 7 alineatul (1) din Regulamentul (UE) nr. 1143/2014 al Parlamentului European și al Consiliului și provoacă sau este susceptibilă să provoace decesul unei persoane sau vătămarea gravă a unei persoane sau daune semnificative calității aerului, a solului sau a apei ori daune semnificative unui ecosistem, animalelor sau plantelor; sau

(II) o condiție a autorizației emise în temeiul articolului 8 sau a autorizației acordate în temeiul articolului 9 din Regulamentul (UE) nr. 1143/2014 și provoacă sau este susceptibilă să provoace decesul unei persoane sau vătămarea gravă a unei persoane sau daune semnificative calității aerului, a solului sau a apei ori daune semnificative unui ecosistem, animalelor sau plantelor;

(s) producerea, introducerea pe piață, importul, exportul, utilizarea sau eliberarea de gaze care diminuează stratul de ozon, în formă pură sau sub formă de amestecuri, astfel cum se menționează la articolul 2 litera (a) din Regulamentul (UE) 2024/590 al Parlamentului European și al Consiliului, sau producerea, introducerea pe piață, importul, exportul sau utilizarea produselor și echipamentelor și a părților acestora care conțin substanțe care diminuează stratul de ozon sau a căror funcționare depinde de aceste substanțe, astfel cum se menționează la articolul 2 litera (b) din regulamentul respectiv;

(t) producerea, introducerea pe piață, importul, exportul, utilizarea sau eliberarea de gaze fluorurate cu efect de seră, ca atare sau sub formă de amestecuri, astfel cum se menționează la articolul 2 litera (a) din Regulamentul (UE) 2024/573 al Parlamentului European și al Consiliului, sau producerea, introducerea pe piață, importul, exportul sau utilizarea produselor și echipamentelor și a părților acestora care conțin gaze fluorurate cu efect

de seră sau a căror funcționare depinde de aceste gaze, astfel cum se menționează la articolul 2 litera (b) din regulamentul respectiv, sau punerea în funcțiune a unor astfel de produse și echipamente.

După cum observăm faptele ilegale menționate ce constituie infracțiuni trebuie săvârșite cu intenție, însă legiuitorul european consideră că unele din ele vor constitui infracțiuni dacă vor fi săvârșite cel puțin din neglijență gravă, acestea sunt faptele enumerate la literele (a)-(d), (f) și (g), literele (i)-(q), litera (r) punctul (II) și literele (s) și (t).

Toate faptele ilegale menționate supra vor constitui infracțiuni calificate, în cazul în care faptele respective provoacă [1, art.3 alin.3]:

(a) distrugerea sau daune semnificative și pe scară largă, care sunt ireversibile sau de lungă durată, distrugerea unui ecosistem de dimensiuni considerabile sau cu o valoare ecologică considerabilă, ori a unui habitat din cadrul unui sit protejat; sau

(b) daune semnificative și pe scară largă, care sunt ireversibile sau de lungă durată calității aerului, solului sau apei.

Mai mult ca atât, conform directivei, pe lângă infracțiunile privind faptele enumerate mai sus, statele membre pot să prevadă, în conformitate cu dreptul lor intern, infracțiuni suplimentare pentru a proteja mediul.

Așadar, lista faptelor ilegale care constituie infracțiuni conform noii Directive (UE) 2024/1203 față de Directiva 2008/99/CE este cu mult mai numeroasă, nu în zadar în cadrul general al noii directive se menționează că normele existente privind sancțiunile în temeiul Directivei 2008/99/CE și în temeiul reglementărilor sectoriale de mediu la nivelul Uniunii nu au fost suficiente pentru a asigura respectarea dreptului Uniunii în ceea ce privește protecția mediului.

Posibilitatea de condamnare, pedepsire, prin tentativa de a comite infracțiuni contra mediului, inclusiv prin una din formele participației instigare și complicitate a reprezentat un pas înainte în abordarea acestei probleme și eficientizarea procesului de pedepsire ca infracțiune. Infracțiunile contra mediului au fost extinse și, în afară de actele anterioare, complicitatea, instigarea și tentativa sunt, de asemenea, pedepsite de directivă. Răspunderea penală a persoanelor juridice a fost extinsă, cu sancțiuni penale și nepenale stricte, cum ar fi excluderea de la dreptul la beneficii sau ajutoare publice, excluderea temporară sau permanentă de la accesul la finanțare publică, inclusiv proceduri de licitație, granturi și concesiuni, sau descalificarea definitivă de la exercitarea activităților comerciale, punerea sub supraveghere judiciară, ordonanța judiciară de lichidare și închiderea temporară sau definitivă a unităților care au fost utilizate pentru săvârșirea infracțiunii.

Dacă e să facem o comparație a noii Directive (UE) 2024/1203 cu Directiva 2008/99/CE observăm că instigarea și complicitatea la comiterea cu

intenție a unei infracțiuni contra mediului a fost păstrată, însă a fost completată cu tentativa la aceste fapte. Tentativa de a comite o infracțiune care provoacă sau este susceptibilă să provoace decesul unei persoane sau vătămarea gravă a unei persoane, sau care provoacă sau este susceptibilă să provoace daune semnificative mediului sau care este considerată în alt mod ca fiind deosebit de dăunătoare ar trebui, de asemenea, să constituie o infracțiune atunci când este săvârșită cu intenție. Noțiunea de „tentativă” este interpretată în conformitate cu dreptul intern [1, art.29 dispoziții generale].

În continuarea șirului de idei sub aspect comparativ, observăm că în noua Directivă (UE) 2024/1203 au fost incluse sancțiuni aplicabile persoanelor fizice, ceea ce nu exista în Directiva 2008/99/CE. Aceste noi reglementări vor permite ca statele membre să ia măsuri necesare pentru a asigura lista faptelor ilegale care constituie infracțiuni menționate supra, sunt pedepsite prin sancțiuni penale efective, proporționale și cu efect de descurajare.

Cât privește răspunderea persoanelor juridice se regăsesc și în noua Directivă (UE) 2024/1203, însă cu mici concretizări, rectificări. Dacă e să ne referim la sancțiunile aplicate persoanelor juridice, aici pe acest segment au avut loc modificări semnificative: s-a menționat că pentru persoanele juridice trase la răspundere pentru infracțiunile menționate în directivă la articolele 3 și 4 includ amenzi penale sau de altă natură și pot include și alte sancțiuni penale sau măsuri de altă natură; a fost stabilit un cuantum în cazul aplicării unor amenzi penale sau de altă natură, care este proporțional cu gravitatea faptei și cu situația individuală, financiară și de altă natură a persoanei juridice în cauză și statele membre trebuie să adopte măsurile necesare pentru a se asigura că nivelul maxim al unor astfel de amenzi nu este mai mic decât cuantumurile propuse expres în directivă. Totodată, statelor membre li s-a creat posibilitatea de a prevedea norme pentru cazurile în care nu este posibil să se stabilească cuantumul amenzii pe baza cifrei de afaceri totale înregistrate la nivel mondial de persoana juridică în exercițiul financiar anterior celui în care a fost săvârșită infracțiunea sau în exercițiul financiar anterior deciziei de aplicare a amenzii.

Analizând în continuare conținutul Directivei (UE) 2024/1203 în comparație cu Directiva 2008/99/CE observăm că a fost completată cu multe chestiuni de noutate, cu mai multe articole, printre acestea: circumstanțe ce pot fi considerate agravante; circumstanțe ce pot fi considerate atenuante; înghețarea și confiscarea instrumentelor și produselor infracțiunilor contra mediului; expunerea unor termeni de prescripție care să permită investigația, urmărirea penală, judecarea și pronunțarea unei hotărâri judecătorești în cazul infracțiunilor contra mediului; stabilirea competențelor în privința acestor infracțiuni; stabilirea unor instrumente de anchetă efective și proporționale pentru investigarea sau urmărirea penală a acestor tipuri de infracțiuni;

protecția persoanelor care raportează infracțiuni împotriva mediului sau care contribuie la investigarea acestora; publicarea informațiilor în interes public și accesul la justiție pentru publicul interesat; întreprinderea unor măsuri de prevenire și reducere a infracțiunilor împotriva mediului; resurse - autoritățile naționale care depistează, investighează, urmăresc penal sau judecă infracțiunile împotriva mediului dispun de personal suficient calificat și de suficiente resurse financiare, tehnice și tehnologice pentru îndeplinirea cu eficacitate a funcțiilor lor legate de punerea în aplicare a directivei; formare profesională - asigurarea periodică a judecătorilor, procurorilor, poliției, personalului judiciar și personalului autorităților competente implicat în proceduri și anchete penale cu o formare specializată; stabilirea unor mecanisme adecvate de coordonare și cooperare la nivel strategic și operațional între toate autoritățile competente implicate în prevenirea și combaterea infracțiunilor împotriva mediului; cooperarea dintre statele membre și comisii și alte organe, oficii sau agenții ale Uniunii, ținând cont că infracțiunile împotriva mediului sunt de natură transfrontalieră, autoritățile competente ale statelor membre în cauză trebuie să aibă în vedere transmiterea informațiilor referitoare la infracțiunile respective către organismele competente corespunzătoare; stabilirea și publicarea unei strategii naționale privind combaterea infracțiunilor împotriva mediului până la 21 mai 2027; instituirea unui sistem pentru înregistrarea, producerea și punerea la dispoziție a datelor statistice anonimizate privind etapele de raportare, de investigare și cele judiciare referitoare la infracțiunile împotriva mediului; Comisia Europeană va stabili până la 21 mai 2027 competențe de executare prin intermediul unor acte de punere în aplicare, un format standard, ușor de accesat și de comparat pentru transmiterea datelor statistice; evaluarea, raportarea și revizuirea conținutului directivei, astfel că până la 21 mai 2028, Comisia trebuie să prezinte Parlamentului European și Consiliului un raport de evaluare a gradului în care statele membre au luat măsurile necesare pentru a se conforma prezentei directive. Statele membre furnizează Comisiei informațiile necesare pentru întocmirea raportului respectiv, și respectiv până la 21 mai 2031, Comisia efectuează o evaluare a impactului directivei, determinând dacă este necesar să se actualizeze lista infracțiunilor împotriva mediului menționate în directivă, și prezintă un raport Parlamentului European și Consiliului. Statele membre vor furniza Comisiei informațiile necesare pentru întocmirea raportului respectiv, inclusiv o prezentare sintetică privind punerea în aplicare a directivei și acțiunile întreprinse, date statistice, acordând o atenție deosebită cooperării transfrontaliere. Dacă este cazul, raportul respectiv este însoțit de o propunere legislativă.

În cele din urmă, statele-membre trebuie să transpună Directiva (UE) 2024/1203, să asigure intrarea în vigoare a actelor cu putere de lege și a actelor administrative necesare pentru a se conforma directivei până la 21

mai 2026. Statele membre trebuie să informeze fără întârziere Comisia cu privire la această situație. Iar în cazul în care, unul din stat va adopta o astfel de dispoziție, aceasta trebuie să conțină o trimitere la directiva în cauză sau să fie însoțită de o asemenea trimitere la data publicării lor oficiale. Drept urmare, comisiei îi vor fi comunicate textele principalelor dispoziții de drept intern pe care le adoptă în domeniul reglementat de directivă.

Astfel, Republica Moldova recent a întreprins măsuri în vederea îmbunătățirii cadrului legal de răspundere penală și contravențională asupra infracțiunilor de mediu prin Legea nr.136 din 06.06.2024 pentru modificare unor acte normative (modificarea Codului penal și Codul contravențional) al Republicii Moldova, care au intrat în vigoare la 07.09.2024 [14].

În concluzie, este clar că UE își propune să asigure un nivel înalt de protecție și de îmbunătățire continuă a calității mediului, să protejeze mediul în sens larg acoperind toate resursele naturale. De asemenea, UE își propune să aibă o reglementare cuprinzătoare în acest domeniu, pentru a descrește numărul de infracțiuni împotriva mediului și a efectelor acestora, care subminează eficacitatea dreptului Uniunii privind mediul.

După cum s-a menționat mai sus, infracțiunile împotriva mediului se extind din ce în ce mai mult în afara granițelor statelor membre pe teritoriul cărora sunt comise. Prin urmare, este crucial să se dea un răspuns adecvat și eficace, pentru care este necesară de multe ori o cooperare transfrontalieră eficace.

În vechea Directivă 2008/99/CE, normele privind sancțiunile nu au fost suficiente pentru a asigura respectarea dreptului Uniunii în ceea ce privește protecția mediului, lista infracțiunilor se necesita revizuită și adăugită cu infracțiuni suplimentare bazate pe cele mai grave încălcări ale dreptului Uniunii privind mediul, respectiv sancțiunile și ele ar trebui înăsprite pentru a spori efectul de descurajare al acestora, iar eficacitatea depistării, investigării, urmării penale și judecării infracțiunilor împotriva mediului ar trebui să fie îmbunătățită, de aceea Parlamentul și Consiliul European a decis să adopte o nouă directivă, Directiva (UE) 2024/1203.

Deci, una din modalitățile de a intensifica lupta cu faptele ilegale contra mediului este modificarea, reînnoirea și completarea aspectelor juridice transpuse prin directive. Noua directivă ar trebui să se aplice fără a aduce atingere normelor și principiilor generale ale dreptului penal intern privind condamnarea sau aplicarea și executarea pedepselor în funcție de circumstanțele specifice fiecărui caz în parte. Statele membre ar trebui să aibă posibilitatea de a stabili cele mai adecvate pedepse sau măsuri complementare. Totodată, nu ar trebui să aducă atingere răspunderii civile în temeiul dreptului intern sau obligației de a despăgubi, în conformitate cu dreptul Uniunii sau cu dreptul intern, prejudiciul sau daunele cauzate ca urmare a unei anu-

mite infracțiuni definite în directivă.

Pentru a asigura o abordare coerentă a combaterii infracțiunilor împotriva mediului, statele membre ar trebui să adopte, să publice, să pună în aplicare și să revizuiască periodic o strategie națională privind combaterea infracțiunilor împotriva mediului, stabilind obiectivele, prioritățile și măsurile corespunzătoare, precum și resursele necesare. Strategia națională respectivă ar trebui să abordeze, mai ales, obiectivele și prioritățile politicii naționale în domeniul infracțiunilor împotriva mediului, metodele de coordonare și cooperare între autoritățile competente, procedurile și mecanismele de monitorizare și evaluare periodică a rezultatelor obținute, precum și asistența din partea rețelelor europene cu activități în domenii cu relevanță directă pentru combaterea infracțiunilor împotriva mediului și a încălcărilor conexe.

Totodată, pentru a combate în mod efectiv infracțiunile de mediu definite în noua directivă, este necesar ca autoritățile competente din statele membre să colecteze date statistice exacte, coerente și comparabile privind respectivele infracțiuni. Statele membre ar trebui, prin urmare, să asigure un sistem adecvat pentru înregistrarea, producerea și transmiterea datelor statistice disponibile privind infracțiunile definite în directivă.

În cele din urmă, statele membre ar trebui să coopereze, de asemenea, prin intermediul agențiilor Uniunii, în special Eurojust și Europol, precum și cu organismele Uniunii, inclusiv cu Parchetul European și cu Oficiul European de Luptă Antifraudă, în domeniile lor respective de competență. Fără a aduce atingere normelor privind cooperarea transfrontalieră și asistența judiciară reciprocă în materie penală, ar trebui să se prevadă o astfel de cooperare pentru a asigura o acțiune eficientă împotriva infracțiunilor definite în directivă, incluzând asistența tehnică și operațională acordată, după caz, de către Eurojust autorităților naționale competente, în funcție de nevoile autorităților respective, pentru a-și coordona investigațiile.

Având în vedere că infracțiunile împotriva mediului afectează și drepturile fundamentale, combaterea acestor infracțiuni la nivelul Uniunii, la nivelul fiecărei țări, este esențială pentru a asigura protecția drepturilor respective fiecărui membru în parte.

Referințe bibliografice

1. Directiva (UE) 2024/1203 a Parlamentului European și a Consiliului din 11 aprilie 2024 privind protecția mediului prin intermediul dreptului penal și de înlocuire a Directivelor 2008/99/CE și 2009/123/CE.

2. Directiva 2009/123/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 21 octombrie 2009 de modificare a Directivei 2005/35/CE privind poluarea cauzată de nave și introducerea unor sancțiuni în caz de încălcare.

3. Directiva 2008/99/CE a Parlamentului și Consiliului European din 19 noiembrie 2008 privind protecția mediului prin intermediul dreptului penal.

4. Directiva 2005/35/CE a Parlamentului și Consiliului European din 7 septembrie 2005 privind poluarea cauzată de nave și introducerea unor sancțiuni în caz de încălcare.

5. Regulamentul (UE) 2019/1021 al Parlamentului European și al Consiliului din 20 iunie 2019 privind poluanții organici persistenți.

6. Regulamentul (UE) nr. 528/2012 al Parlamentului European și al Consiliului din 22 mai 2012 privind punerea la dispoziție pe piață și utilizarea produselor biocide.

7. Regulamentul (CE) nr. 1224/2009 al Consiliului din 20 noiembrie 2009 de stabilire a unui sistem de control al Uniunii pentru asigurarea respectării normelor politicii comune în domeniul pescuitului.

8. Regulamentul (CE) nr. 1107/2009 al Parlamentului European și al Consiliului din 21 octombrie 2009 privind introducerea pe piață a produselor fitosanitare și de abrogare a Directivelor 79/117/CEE și 91/414/CEE ale Consiliului.

9. Regulamentul (CE) nr. 1005/2008 al Consiliului din 29 septembrie 2008 de instituire a unui sistem comunitar pentru prevenirea, descurajarea și eliminarea pescuitului ilegal, nedeclarat și nereglementat.

10. Regulamentul (CE) nr. 1272/2008 al Parlamentului European și al Consiliului din 16 decembrie 2008 privind clasificarea, etichetarea și ambalarea substanțelor și a amestecurilor, de modificare și de abrogare a Directivelor 67/548/CEE și 1999/45/CE, precum și de modificare a Regulamentului (CE) nr. 1907/2006.

11. Regulamentul (CE) nr. 1907/2006 al Parlamentului European și al Consiliului din 18 decembrie 2006 privind înregistrarea, evaluarea, autorizarea și restricționarea substanțelor chimice (REACH), de înființare a Agenției Europene pentru Produse Chimice.

12. Craig Paul, Grainne de Burca. *EU Law, Text, Cases and Materials*. New York: Oxford University Press Inc, 2020. <https://global.oup.com/academic/product/eu-law-9780198856641?cc=nz&lang=en> (accesat la 22.10.2024).

13. Prechal Sacha. *Directives in EC law*. Oxford European Union Law Library, 2006. <https://global.oup.com/academic/product/directives-in-ec-law-9780198268321?cc=nz&lang=en> (accesat la 22.10.2024).

14. Legea nr.136 din 06.06.2024 pentru modificare unor acte normative (modificarea Codului penal și Codul contravențional al Republicii Moldova.

CZU: 341.1/.8

EVOLUȚIA FORMELOR DE ASISTENȚĂ JURIDICĂ INTERNAȚIONALĂ: DE LA PRINCIPIUL RECUNOAȘTERII RECIPROCE LA CONCEPTUL DE COOPERARE CONSOLIDATĂ

Ștefan MUNTEANU,
ofițer, Agenția Europeană de Frontieră și Gardă de Coastă,
FRONTEX
ORCID: 0009-0000-8017-5107

Rezumat

Lucrarea de față analizează pe scurt evoluția conceptului de asistență judiciară internațională, pornind de la principiul recunoașterii reciproce, consacrat în tratatele tradiționale, până la conceptul modern de cooperare consolidată, specific mai ales Uniunii Europene. Printr-o abordare metodologică ce combină analiza doctrinară, studiul de caz și referințele legislative, lucrarea propunând o înțelegere complexă a acestei tranziții. Scopul cercetării date este de a evalua modul în care au evoluat principiile și practicile asistenței judiciare internaționale și de a evidenția importanța și provocările cooperării consolidate în dreptul internațional modern.

Cuvinte-cheie: evoluție, asistență juridică internațională, cooperare, materie penală, norme, mecanisme, proceduri.

Summary

This paper briefly analyzes the evolution of the concept of international legal assistance, starting from the principle of mutual recognition, enshrined in traditional treaties, to the modern concept of enhanced cooperation, specific especially to the European Union. Through a methodological approach that combines doctrinal analysis, case studies and legislative references, the paper proposes a complex understanding of this transition. The purpose of the paper is to assess how the principles and practices of international legal assistance have evolved and to highlight the importance and challenges of enhanced cooperation in modern international law.

Keywords: evolution, international legal assistance, cooperation, criminal matter, norms, mechanisms, procedures.

Asistența judiciară internațională poate fi definită drept ansamblul de norme, mecanisme și proceduri prin care statele colaborează pentru soluți-

onarea problemelor juridice care depășesc frontierele naționale, implicând o dimensiune transfrontalieră. Aceasta are scopul de a asigura eficiența justiției, protecția drepturilor fundamentale și combaterea fenomenelor care afectează ordinea juridică internațională.

Privind domeniul dintr-un punct de vedere al globalizării putem afirma că natura relațiilor internaționale a fost transformată profund, influențând în mod direct domeniul juridic. Creșterea interconectării economice, mobilitatea sporită a persoanelor și digitalizarea au dus la o majorare semnificativă a cazurilor juridice care implică elemente transfrontaliere. În acest context, asistența judiciară internațională devine indispensabilă pentru garantarea accesului la justiție, a protecției drepturilor fundamentale și a stabilității relațiilor internaționale.

Unul dintre factorii esențiali care subliniază importanța acestei teme este lupta împotriva criminalității transfrontaliere. Infrațiuni precum traficul de persoane, spălarea banilor, terorismul și criminalitatea cibernetică depășesc frontierele naționale, necesitând răspunsuri coordonate între state. Mecanismele de asistență judiciară internațională oferă cadrul necesar pentru schimbul de informații, coordonarea investigațiilor și urmărirea penală eficientă a infractorilor.

Un alt aspect esențial este protecția drepturilor fundamentale ale persoanelor implicate în cazuri cu elemente internaționale. Fără o asistență judiciară adecvată, părțile riscă să se confrunte cu obstacole majore în accesul la justiție, cum ar fi lipsa recunoașterii hotărârilor străine sau întârzierile procedurale. Prin mecanismele de cooperare judiciară, se asigură echilibrul între suveranitatea statelor și protecția indivizilor.

Principiul recunoașterii reciproce își are originea în relațiile internaționale tradiționale, fiind legat de suveranitatea statelor. Primele manifestări ale acestui principiu pot fi identificate în Tratatul de la Westfalia (1648), care „marchează începutul unei ordini internaționale bazate pe suveranitate și neintervenție, stabilind premisele cooperării juridice între state suverane” [1, p. 37].

În epoca modernă, acest principiu a evoluat odată cu creșterea necesității de a gestiona cazuri juridice care implică elemente de extraneitate. Convenția de la Haga din 1893 privind reglementarea conflictelor de legi în materie de căsătorie și divorț reprezintă un exemplu timpuriu al aplicării recunoașterii reciproce în dreptul internațional privat.

În ceea ce privește aplicabilitatea la nivel european, a fost integrat treptat în legislația Uniunii Europene, devenind unul dintre pilonii esențiali ai integrării juridice.

În ceea ce privește asistența judiciară internațională, „în formele sale incipiente, a fost caracterizată de acorduri informale între state, bazate pe

reciprocitate și bunăvoință. Primele cadre formalizate pot fi identificate în tratatele bilaterale ale secolului al XVIII-lea, cum ar fi Tratatul de Extrădare dintre Franța și Regatul Unit din 1843, care a servit drept model pentru acorduri ulterioare” [1, p. 37].

După al Doilea Război Mondial, instituții precum Organizația Națiunilor Unite și Consiliul Europei au început să elaboreze tratate și convenții care să reglementeze cooperarea judiciară internațională. Aici, putem indica exemple precum: Convenția Europeană de Extrădare (1957) și Convenția Europeană privind Asistența Judiciară în Materie Penală (1959).

Un pas semnificativ în dezvoltarea cadrului de asistență judiciară a fost crearea unor instituții dedicate cooperării judiciare. În 2002, Uniunea Europeană a înființat Eurojust, o agenție menită să coordoneze investigațiile și urmărirea penală între statele membre. „Eurojust a jucat un rol esențial în gestionarea cazurilor transfrontaliere complexe, facilitând schimbul de informații și coordonarea operațiunilor între autoritățile naționale” [3, p. 128].

Rețeaua Judiciară Europeană (EJN) reprezintă un alt element central al cooperării judiciare. Aceasta permite contactul direct între autoritățile judiciare naționale și asigură suport logistic și juridic pentru implementarea rapidă a cererilor de asistență.

Dezvoltarea cadrului de asistență judiciară internațională nu este lipsită de provocări. Diferențele dintre sistemele juridice naționale, lipsa unor standarde uniforme și complexitatea administrativă sunt obstacole majore. Potrivit lui Nicolae Volonciu, „armonizarea legislației și consolidarea instituțiilor internaționale rămân obiective esențiale pentru viitor” [2, p. 201].

Un alt aspect important este digitalizarea procedurilor judiciare. „Inițiative precum e-CODEX, care permit schimbul electronic de documente juridice între state, oferă soluții promițătoare pentru accelerarea cooperării. Totuși, implementarea acestor tehnologii necesită investiții semnificative și adaptări legislative” [3, p. 62].

Mai mult, rezistența unor state la renunțarea la suveranitatea națională în favoarea unei coordonări europene mai strânse rămâne un obstacol major. Un exemplu este opoziția inițială a unor state membre la aplicarea automată a mandatului european de arestare, invocând temeri privind protecția drepturilor fundamentale.

Pe viitor, digitalizarea ar putea oferi soluții la multe dintre aceste provocări. Utilizarea inteligenței artificiale pentru analizarea cererilor de cooperare sau crearea unor platforme centralizate de gestionare a datelor judiciare sunt direcții promițătoare. De asemenea, extinderea parteneriatelor internaționale, inclusiv cu state terțe și organizații precum INTERPOL, ar putea consolida și mai mult eficiența cooperării judiciare internaționale.

În continuare, cooperarea consolidată reprezintă un concept funda-

mental în dreptul internațional și european, marcat de o integrare mai profundă și de armonizarea procedurilor juridice între state. Aceasta depășește limitele recunoașterii reciproce, promovând un cadru comun pentru soluționarea problemelor juridice complexe.

Scopurile cooperării consolidate, fără a detalia, sunt *armonizarea procedurilor juridice, creșterea eficienței judiciare și promovarea protecției drepturilor fundamentale*.

Organizațiile internaționale joacă un rol esențial în promovarea și implementarea cooperării consolidate. Ele oferă un cadru pentru negocieri, stabilirea standardelor și monitorizarea implementării. Cu titlu de exemplu unele din organizațiile cu impact major în domeniu sunt: *Uniunea Europeană (UE), Eurojust, Rețeaua Judiciară Europeană (EJN), Organizația Națiunilor Unite (ONU), INTERPOL, Consiliul Europei, Organizația pentru Securitate și Cooperare în Europa (OSCE), FRONTEX* și, nu în ultimul rând, *Banca Mondială*.

Cooperarea consolidată oferă numeroase avantaje, în special în contextul integrării juridice europene. Spre deosebire de recunoașterea reciprocă, care presupune aplicarea strictă a hotărârilor emise de alte state membre, cooperarea consolidată implică armonizarea procedurilor și crearea unui cadru comun. Acest concept promovează încrederea reciprocă între autoritățile judiciare și elimină obstacolele juridice.

Conform lui Mihail Udroișu „cooperarea consolidată nu este doar un mecanism juridic, ci un proces de integrare care presupune uniformizarea standardelor și adoptarea unor soluții comune pentru probleme transfrontaliere” [3, p. 45].

În ciuda succeselor, implementarea cooperării consolidate întâmpină diverse provocări, în special *diferențele legislative* între statele membre, *resursele limitate și reticența politică*.

Așadar, evoluția de la principiul recunoașterii reciproce la cooperarea consolidată a avut un impact semnificativ asupra relațiilor bilaterale și multilaterale dintre statele membre. În Uniunea Europeană, această tranziție a dus la o armonizare sporită a procedurilor judiciare, eliminând barierele tradiționale generate de diferențele legislative. Totuși, statele membre au manifestat uneori reticență în adoptarea completă a mecanismelor de cooperare consolidată, invocând riscuri legate de suveranitatea națională și integrarea instituțională excesivă, în principal prin prisma diferențelor indicate anterior.

Totodată, un domeniu emergent este digitalizarea procedurilor judiciare și utilizarea inteligenței artificiale (IA) în gestionarea cererilor de asistență judiciară. Inițiative precum E-CODEX, finanțate de Uniunea Europeană, își propun să faciliteze schimbul electronic de documente juridice între state

membre, reducând semnificativ timpul și costurile asociate cooperării internaționale.

Pe de altă parte, IA poate oferi soluții predictive pentru procesarea cererilor complexe, însă ridică probleme legate de confidențialitate și protecția datelor. Dezvoltarea unor standarde uniforme pentru utilizarea acestor tehnologii va fi esențială în următorii ani.

Concluzii și recomandări. Într-o lume din ce în ce mai interconectată, cooperarea consolidată nu este doar o opțiune, ci o necesitate. Criminalitatea transfrontalieră, problemele legate de mediu, migrația și noile amenințări cibernetice necesită o abordare unitară, rapidă și eficientă. Asistența judiciară internațională, bazată pe standarde comune și încredere reciprocă, poate deveni un pilon al securității globale și al protecției drepturilor fundamentale.

Pe baza celor analizate, se impun câteva direcții prioritare pentru consolidarea cooperării judiciare internaționale. Astfel, putem discuta despre: *dezvoltarea unui cadru legislativ global armonizat; digitalizarea proceselor judiciare; extinderea competențelor instituțiilor internaționale; creșterea resurselor și a capacității instituționale; întărirea relațiilor cu statele terțe.*

Considerăm că pe termen lung, cooperarea consolidată poate deveni un standard global, înlocuind practicile fragmentate ale recunoașterii reciproce. În acest sens, integrarea tehnologiilor avansate, precum blockchain-ul pentru asigurarea transparenței proceselor judiciare, ar putea reprezenta un pas important înainte. De asemenea, crearea unui cod procedural internațional unic, similar cu regulamentele europene, ar putea asigura uniformitatea și predictibilitatea în soluționarea cazurilor transfrontaliere.

Cooperarea consolidată reprezintă viitorul asistenței judiciare internaționale. Implementarea unor standarde comune, investițiile în tehnologie și formarea profesională, precum și extinderea parteneriatelor internaționale sunt pașii esențiali pentru atingerea acestui obiectiv. Astfel, dreptul internațional și implicit cel european poate deveni un instrument mai eficient pentru asigurarea justiției și a securității globale în contextul modificărilor și schimbărilor inerente societății.

Referințe bibliografice

1. Lorincz Anca Lelia. *Cooperarea judiciară internațională în materie penală*. București: Editura Universul Juridic, 2016, 260 p.
2. Volonciu Nicolae. *Procedură penală*. București: Editura Hamangiu, 2017, 450 p.
3. Udroiu Mihail. *Cooperarea judiciară în Uniunea Europeană*. București: Editura C.H. Beck, 2020, 312 p.

CZU 349.2

**ACTIVITATEA ȘI ROLUL MANAGERULUI LA ACORDAREA
TIMPULUI LIBER ȘI A CONCEDIILOR ANUALE ANGAJAȚILOR
MINISTERULUI AFACERILOR INTERNE
AL REPUBLICII MOLDOVA**

Anatolie CANANĂU,

*doctor în drept, conferențiar universitar,
șef-adjunct al Direcției studii și management al calității
a Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI
ORCID: 0000-0003-0274-2908*

Olga POSTOVAN,

*master în drept, asistent universitar,
Catedra „Drept polițienesc” a Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI
ORCID: 0000-0002-1629-4299*

Rezumat

Dreptul la odihnă reprezintă un drept fundamental al oricărei persoane, fiind reglementat de Legea Supremă a Republicii Moldova, de legislația muncii, având rolul de a proteja sănătatea fizică și mentală, îmbunătățirea performanțelor și prevenirea oboselii cronice. Odihna are multiple funcții fundamentale care influențează direct bunăstarea individului și capacitatea (aptitudinile) acestuia de a realiza cu succes activitățile zilnice.

În situația celor care activează în structurile de ordine publică, precum poliția regimul muncii este deosebit, având în vedere natura activităților desfășurate, care nu pot fi limitate la programul de lucru tradițional de 8 ore pe zi și 40 de ore pe săptămână. Funcționarii publici cu statut special din cadrul Ministerului Afacerilor Interne al Republicii Moldova sunt adesea nevoiți să lucreze în schimburi, inclusiv în weekenduri, pe timpul nopții și în zilele de sărbătoare. Această particularitate face ca dreptul la odihnă și/sau la concediu să fie esențial nu doar pentru menținerea stării de sănătate a acestora, dar și pentru asigurarea unui serviciu public de calitate.

Deși unele reglementări prevăd compensarea orelor suplimentare și respectarea perioadelor de odihnă, există riscuri de încălcare a acestui drept în cazul polițiștilor, ceea ce poate afecta atât performanțele lor, cât și integritatea lor fizică și mentală. În acestă ordine de idei, protejarea dreptului la odihnă al polițiștilor devine un subiect important ce necesită o deosebită atenție atât din partea instituțiilor statului, cât și din partea angajatorilor, pentru a preveni posibile abuzuri și pentru a asigura condiții de muncă adecvate în domeniul ordinii publice.

Cuvinte-cheie: angajator, capacitate de muncă, concediu, concediu paternal, concediu plătit, programarea concediilor, restanțe la concediu, timp de odihnă, zile de sărbătoare, zile lucrătoare.

Summary

The right to rest is a fundamental right of any person, being regulated by the Supreme Law of the Republic of Moldova, by the labor legislation, which is intended to protect physical and mental health, to improve performance and to prevent chronic fatigue. Rest has multiple fundamental functions that directly influence the well-being of the individual and his/her ability (skills) to successfully continue day-to-day tasks.

In the case of people who work in public order structures, such as the police, unfortunately, the work regime is special, given the nature of the activities carried out, which cannot be limited to the traditional work schedule of 8 hours a day and 40 hours a week. Civil servants with special statute within the Ministry of Internal Affairs of the Republic of Moldova have to work in shifts often, including at weekends, at night and on holidays. This particularity makes the right to rest and/or leave essential not only to maintain their health, but also to ensure a quality public service.

Although some regulations provide for compensation for overtime and observance of the rest periods, this right may be likely to be infringed in the case of police officers, which can affect both their performance and their physical and mental integrity. In this context, the protection of the police officers' right to rest becomes an important issue that requires special attention from both state institutions and employers, in order to prevent possible abuse and to ensure proper working conditions in the field of public order.

Keywords: employer, work capacity, leave, paternity leave, paid leave, leave scheduling, outstanding holiday entitlement, rest time, holidays, working days.

Introducere. Activitatea exercitată de către cei care sunt caracterizați ca fiind ***mereu în slujba cetățeanului*** (poliștii) este una anevoioasă, implică diverse riscuri și deseori este caracterizată printr-un regim special de organizare a zilei de lucru și a odihnei.

Fiind mereu la datorie, în încercarea de a oferi siguranță și liniște publică cetățenilor, poliștii se confruntă cu diverse probleme printre care și cea a nerespectării unui drept fundamental al lor, ca cetățean al Republicii Moldova, al dreptului la odihnă, la concediu.

În virtutea statutului pe care îl dețin, a împuternicirilor cu care sunt înzestrați, anumite situații îl pot poziționa pe polițist în impasul de a-și exercita dreptul constituțional la odihnă. Fie că e vorba de o stare de urgență, un eveniment la care se solicită forțe suplimentare pentru a face față provocărilor sau o simplă și realistă problemă cum este cea a lipsei de personal

(funcțiile vacante) care să fie antrenat în exercitarea atribuțiilor de serviciu, polițistul se poate trezi în situația în care, deși și-a planificat în baza unui grafic concediul de odihnă, să nu poată beneficia de acesta, în cel mai bun caz fiind amânat sau, cu părere de rău, în alte situații – anulat.

Munca fără odihnă în activitatea poliției este una ineficientă, predispușă riscurilor profesionale, punându-i cu adevărat viața în pericol.

Actualitatea și utilitatea temei abordate o deducem, în primul rând, din faptul că, cu părere de rău, angajații MAI al RM sunt cei care se plasează printre locurile fruntașe la restanțe pentru concediile neutilizate.

Astfel, prin circulara MAI al RM nr. 42/16760 din 16 noiembrie 2023, instituțiile subordonate Ministerului Afacerilor Interne al Republicii Moldova au fost informate precum că, prin scrisoarea Cancelariei de Stat din 01.08.2023, s-a solicitat autorităților publice respective reducerea graduală a zilelor libere nefolosite acumulate, cu cel puțin 50% în următorii 5 ani, dar nu mai puțin de 10% anual, povara respectivă fiind pusă pe umerii managerilor din poliție.

Însemnătatea teoretico-practică a cercetării nu poate fi pusă la îndoială de vreme ce întrebările incluse spre abordare ca obiective în conținutul articolului științific au o importanță primordială în organizarea muncii și odihnei angajaților unei structuri de poliție.

În abordarea subiectului am utilizat diverse metode de cercetare printre care și cea istorică, comparativă, a cunoașterii, metoda observației, metoda studiului de caz etc.

Conținut de bază. În conformitate cu prevederile Legii fundamentale a statului (Constituția Republicii Moldova), **concediul de odihnă plătit** [5, art. 43] se include în lista de măsuri de protecție a muncii, alături de alte măsuri de protecție precum: igiena muncii, regimul de muncă al femeilor și al tinerilor, instituirea unui salariu minim pe economie, repausul săptămânal, prestarea muncii în condiții grele etc.

Totodată, este important pentru noi a menționa faptul că, Constituția nr. 1 din 29.07.1994 „Constituția Republicii Moldova”, interzice munca forțată [5, art. 44¹], în același timp stipulând că nu constituie muncă forțată:

a) serviciul cu caracter militar sau activitățile desfășurate în locul acestuia de cei care, potrivit legii, nu satisfac serviciul militar obligatoriu;

b) munca unei persoane condamnate, prestată în condiții normale, în peri-oada de detenție sau de libertate condiționată;

c) prestațiile impuse în situația creată de calamități ori de alt pericol, precum și cele care fac parte din obligațiile civile normale, stabilite de lege [5, art. 44²].

Reprezentând un drept fundamental al omului, dreptului persoanei la odihnă i-a fost acordat un deosebit interes îndeosebi în ultima perioadă de

timp când Republica Moldova, alături de alte state, a fost martoră a unor evenimente care au marcat-o foarte mult (criză economică, pandemie, război etc.), toate acestea impunându-ne spre a ne conforma, întâmpinând foarte multe dificultăți în ceea ce privește gestionarea problemelor (respectarea drepturilor omului, calmarea societății, determinarea unor categorii de persoane de a se conforma cerințelor impuse de autorități în legătură cu decretarea stării de urgență – munca la distanță, concediile din cont propriu, neplătite etc.).

Reglementarea dreptului angajatului la concediu prin prisma legislației muncii reiese din prevederile Codului muncii al Republicii Moldova, „Dreptul la concediu de odihnă anual plătit este garantat pentru toți salariații”.

Codul muncii prevede și că: „Dreptul la concediu de odihnă anual nu poate fi obiectul vreunei cesiuni, renunțări sau limitări. Orice înțelegere prin care se renunță, total sau parțial, la acest drept este nulă.

Orice salariat care lucrează în baza unui contract individual de muncă beneficiază de dreptul la concediu de odihnă anual” [4, art. 112].

În ceea ce privește durata concediului de odihnă anual menționăm că, legislația muncii prevede și garantează tuturor salariaților acordarea anuală a unui concediu de odihnă plătit, cu o durată minimă de 28 de zile calendaristice, cu excepția zilelor de sărbătoare nelucrătoare, iar pentru salariații din unele ramuri ale economiei naționale (învățământ, ocrotirea sănătății, serviciul public etc.), prin lege organică, se poate stabili o altă durată a concediului de odihnă anual (calculată în zile calendaristice).

Un aspect important pentru manageri ține de modul de acordare a concediului de odihnă anual. Managerii de succes din poliție trebuie să cunoască și să aplice corect prevederile legislației naționale în vigoare ce reglementează programarea concediilor de odihnă anuale. În conformitate cu prevederile legislației naționale în vigoare, concediul de odihnă pentru primul an de muncă se acordă salariaților după expirarea a 6 luni de muncă la unitatea respectivă.

Astfel, în conformitate cu prevederile Codului muncii al Republicii Moldova, concediile de odihnă anuale pentru anul următor pot fi programate de către angajator, de comun acord cu reprezentanții salariaților, până la sfârșitul fiecărui an calendaristic.

La programarea concediilor de odihnă anuale se ține cont atât de dorința salariaților, cât și de necesitatea asigurării bunei funcționări a unității.

Perioada și durata concediilor de odihnă anuale programate pot fi modificate la solicitarea salariatului, cu acordul angajatorului, ținând cont de funcționarea unității și necesitățile acesteia.

Salariaților ale căror soții se află în concediu de maternitate li se acor-

dă, în baza unei cereri scrise, concediul de odihnă anual concomitent cu concediul soțiilor.

Prin modificările care s-au operat la Codul muncii al Republicii Moldova în luna iulie a anului curent, programarea concediilor de odihnă anuale nu mai este obligatorie (alin. 5 al art. 116 al Codului muncii al Republicii Moldova a fost abrogat), ci se lasă, programarea la discreția fiecărui manager în parte.

Totodată, în caz de programare, programarea concediilor de odihnă anuale, se aduce la cunoștința salariaților, sub semnătură sau prin altă modalitate care permite confirmarea recepționării/înștiințării, în termen de 10 zile lucrătoare de la data aprobării.

Cu adevărat, o mare provocare reprezintă, pentru manageri, situațiile când angajații nu doresc să plece în concediu, sau doresc să îl amâne. În aceste circumstanțe trebuie să ne familiarizăm cu prevederile legislației în vigoare care reglementează problema.

Astfel, în conformitate cu prevederile art. 118 al Codului muncii al Republicii Moldova, concediul de odihnă se acordă anual conform programării prevăzute la art. 116. Angajatorul are obligația de a lua măsurile necesare pentru ca salariații să folosească concediile de odihnă în fiecare an calendaristic.

Legea permite ca concediul de odihnă anual să fie amânat sau prelungit doar în cazul aflării salariatului în concediu medical, îndeplinirii de către acesta a unei îndatoriri de stat sau în alte cazuri prevăzute de lege.

În cazuri excepționale, dacă acordarea integrală a concediului de odihnă anual salariatului în anul de muncă curent poate să se răsfrângă negativ asupra bunei funcționări a unității, o parte din concediu, cu consimțământul scris al salariatului și cu acordul scris al reprezentanților salariaților, poate fi amânată pentru anul de muncă următor. În asemenea cazuri, în anul de muncă curent, salariatului i se vor acorda cel puțin 14 zile calendaristice din contul concediului de odihnă anual, partea rămasă fiindu-i acordată până la sfârșitul anului următor.

Angajatorul este obligat să cunoască că, categoric este interzisă neacordarea concediului de odihnă anual timp de 2 ani consecutivi, precum și neacordarea anuală a concediului de odihnă salariaților în vârstă de până la 18 ani și salariaților care au dreptul la concediu suplimentar în legătură cu munca în condiții vătămătoare.

Nu se admite înlocuirea concediului de odihnă anual nefolosit printr-o compensație în bani, cu excepția cazurilor de încetare a contractului individual de muncă al salariatului care nu și-a folosit concediul.

De asemenea, trebuie de ținut cont de faptul că, Codul muncii al Republicii Moldova prevede că:

- *durata concediilor medicale,*
- *durata concediilor de maternitate,*
- *durata concediilor de studii, –*

nu se include în durata concediului de odihnă anual.

Adesea întâmpină dificultăți managerii care recheamă din concediu angajații, și asta e firesc, pentru că într-adevăr, creează un disconfort deosebit persoanei asupra căreia se răsfârge.

Ce prevede Codul muncii al Republicii Moldova cu referire la acest aspect?

Astfel, art. 122 al Codului muncii al Republicii Moldova intitulat „Rechemarea din concediu” prevede expres că: „Salariatul poate fi rechemat din concediul de odihnă anual prin ordinul (dispoziția, decizia, hotărârea) angajatorului:

- numai cu acordul scris al salariatului, și
- numai pentru situații de serviciu neprevăzute, care fac necesară prezența acestuia în unitate”.

În aceste situații, salariatul nu restituie indemnizația pentru zilele de concediu nefolosite, retribuirea muncii salariatului rechemat din concediul de odihnă anual efectuându-se în baza criteriilor generale.

Totodată legea prevede că, în caz de rechemare, salariatul trebuie să folosească restul zilelor din concediul de odihnă după ce a încetat situația respectivă sau la o altă dată stabilită prin acordul părților în cadrul aceluiași an calendaristic. Dacă restul zilelor din concediul de odihnă nu au fost folosite din oricare motive în cadrul aceluiași an calendaristic, salariatul este în drept să le folosească pe parcursul următorului an calendaristic.

Folosirea de către salariat a părții rămase a concediului de odihnă anual se efectuează în temeiul ordinului (dispoziției, deciziei, hotărârii) angajatorului.

Nu uităm de unul dintre cele mai importante detalii:

În conformitate cu prevederile alin. 5 al art. 122 al Codului muncii al Republicii Moldova, refuzul salariatului de a-și folosi partea rămasă a concediului de odihnă anual este nul.

Reglementarea dreptului polițistului la concediu se efectuează prin prisma Legii Republicii Moldova nr. 288 din 16.12.2016 „Privind funcționarul public cu statut special din cadrul Ministerului Afacerilor Interne”. În conformitate cu prevederile art. 40 al acestei legi funcționarul public cu statut special are dreptul la concediu de odihnă anual plătit, concediu de odihnă anual suplimentar plătit, la concediu neplătit, precum și la alte concedii sociale prevăzute de legislația în vigoare.

Totodată, funcționarilor publici cu statut special li se acordă concediu de odihnă cu durata de 35 de zile calendaristice anual, care se mărește astfel:

- a) cu 5 zile calendaristice – pentru o vechime în muncă de peste 10 ani;
- b) cu 10 zile calendaristice – pentru o vechime în muncă de peste 15 ani;
- c) cu 15 zile calendaristice – pentru o vechime în muncă de peste 20 de ani.

Durata concediului de odihnă anual plătit nu include zilele de sărbătoare nelucrătoare, nici perioada concediilor medicale.

Funcționarii publici cu statut special beneficiază de concediu de odihnă suplimentar plătit, ale cărui durată și motivație sunt prevăzute în contractele colective de muncă și convențiile colective.

Concediul de maternitate, inclusiv pentru soția funcționarului public cu statut special aflată la întreținerea acestuia, concediul medical, concediul paternal, concediul parțial plătit pentru îngrijirea copilului până la vârsta de 3 ani, concediul pentru îngrijirea copilului bolnav în vârstă de până la 10 ani și concediul pentru îngrijirea copilului în vârstă de până la 18 ani care suferă de o maladie oncologică sau cu dizabilitate pentru afecțiuni intercurrente se acordă funcționarilor publici cu statut special conform dispozițiilor generale.

Indemnizația pentru incapacitate temporară de muncă cauzată de boli obișnuite sau de accidente nelegate de muncă, indemnizația pentru prevenirea îmbolnăvirilor (carantină), prestația pentru recuperarea capacității de muncă, indemnizația de maternitate, inclusiv pentru soția funcționarului public cu statut special aflată la întreținerea acestuia, indemnizația pentru creșterea copilului până la împlinirea vârstei de 3 ani, indemnizația pentru îngrijirea copilului bolnav și ajutorul de deces se stabilesc și se plătesc în condițiile prevăzute de Legea nr. 289/2004 privind indemnizațiile pentru incapacitate temporară de muncă și alte prestații de asigurări sociale.

Indemnizația paternală se stabilește și se achită în conformitate cu prevederile Regulamentului cu privire la condițiile de stabilire, modul de calcul și de plată a indemnizației paternale, aprobat de Guvern.

Prin derogare de la prevederile prezentei legi, pentru angajații ale căror identitate și calitate se încadrează în condițiile Legii nr. 245/2008 cu privire la secretul de stat, stabilirea și plata indemnizațiilor prevăzute de prezentul articol se vor efectua de către angajator.

Instituția poartă răspundere pentru corectitudinea stabilirii și a plății indemnizațiilor finanțate din bugetul asigurărilor sociale de stat, conform prevederilor legislației în vigoare, precum și pentru evidența și raportarea utilizării acestor mijloace financiare, în modul stabilit de Guvern.

Un criteriu important ce stă la baza acordării concediului de odihnă funcționarului public cu statut special din cadrul Ministerului Afacerilor Interne este vechimea în muncă care oferă dreptul la concediul de odihnă anu-

al [8, art. 41].

Totodată, cu toții cunoaștem că MAI al RM a fost sesizat cu privire la faptul că angajații săi au multe restanțe la concediile anuale nefolosite. Astfel, în contextul demarării procedurii de planificare a concediilor de odihnă pentru anul 2024 în conformitate cu art. 116 din Codul muncii, MAI al RM, printr-o circulară, a subliniat că, potrivit rapoartelor de audit ale Curții de Conturi, în ultimii doi ani se atestă o dublare a restanțelor la concediul angajaților Ministerului Afacerilor Interne.

Astfel, pentru remedierea situației MAI al RM a solicitat următoarele:

1) majorarea perioadei planificate de concediu anual cu cel puțin 25% pentru fiecare angajat. Totodată, pentru angajații cu peste 100 de zile de concediu restante, se vor planifica cel puțin 60 de zile de concediu, iar pentru cei cu peste 200 de zile restante – cel puțin 70 de zile de concediu;

2) acordarea concediului de odihnă anual după posibilitate integral sau în părți, unde prima parte va avea o durată de cel puțin 14 zile în contextul prevederilor art. 115 alin. (5) din Codul Muncii;

3) acordarea concediilor de odihnă anuale suplimentare reglementate de art. 121 din Codul Muncii (ex: concediul acordat unuia dintre părinții care au 2 și mai mulți copii în vârstă de până la 14 ani (sau un copil cu dizabilități) cărora li se acordă suplimentar 4 zile calendaristice, acesta alipindu-se la concediul de odihnă anual de bază), doar după consumarea zilelor de concediu ordinar;

4) compensarea concediilor de odihnă anuale nefolosite în conformitate cu art. 119 alin. (1) și (2) din Codul Muncii, care stabilește că, în caz de suspendare (art. 76 lit. e) și m), art. 77 lit. d) și e) și art. 78 alin. (1) lit. a) și d), salariatul are dreptul la compensarea tuturor concediilor de odihnă anuale nefolosite și că salariatul poate folosi concediul de odihnă anual pentru un an de muncă, cu suspendarea ulterioară a contractului individual de muncă, primind compensația pentru celelalte concedii nefolosite;

5) acordarea concediului de odihnă anual peste durata planificată la solici-tarea angajatului, poate fi realizată în temeiul art. 119 alin. (3) din Codul muncii, care stabilește că, concediile nefolosite pot fi alipite la concediul de odihnă anual.

Ministerul Afacerilor Interne al Republicii Moldova a subliniat faptul că, concediul de odihnă este un drept al angajatului, dar și o obligație. Astfel, concediul de odihnă aferent unui an trebuie utilizat integral în anul pentru care este acordat sau, dacă acest lucru nu este posibil, din motive obiective, managerul trebuie să se asigure că angajatul își ia zilele de concediu în următorul an celui în care urma să beneficieze de dreptul la concediu.

Totodată, menționăm că potrivit art. 122 din Codul muncii, la rechemarea angajatului din concediu, acesta, ulterior, trebuie să utilizeze restul

zilelor din concediul de odihnă neplătit după ce a încetat situația respectivă sau la o altă dată stabilită prin acordul angajator-angajat – în cadrul aceluiași an calendaristic, iar dacă deja acest lucru nu este posibil, atunci trebuie să folosească restul zilelor din concediul de odihnă pe parcursul următorului an calendaristic (în temeiul ordinului angajatorului). În temeiul normei invocate, refuzul angajatului de a utiliza restul zilelor din concediul de odihnă anual neplătit este lovit de nulitate.

Astfel, în contextul celor expuse, MAI al RM, a solicitat, în mod prioritar, ca până la 20 decembrie 2023, să fie expediată în adresa Direcției management și politici de resurse umane a Ministerului Afacerilor Interne, în format electronic, a graficului planificării utilizării concediilor de odihnă ale angajaților, în raport cu care ministrul afacerilor interne are calitatea nemijlocită de angajator – un exemplu elocvent de gestionare de către șefi a restanțelor la concediu ale angajaților.

Un alt aspect important pe care trebuie să-l cunoască managerii din poliție este faptul că, în scopul stabilirii unor condiții optime de activitate, al folosirii eficiente a timpului de muncă și de odihnă al salariaților și în conformitate cu pre-vederile Codului muncii, a fost elaborată și adoptată Convenția nr. 2 din 09.07.2004 „Convenția colectivă (nivel național)” [6]. Impactul practic al acestei Convenții a fost de a reglementa aproximativ toate aspectele (neclaritățile, incertitudinile) ce țin de acordarea concediilor angajaților, iar sub incidența Convenției cad toate unitățile, indiferent de tipul de proprietate și forma de organizare juridică.

Astfel, am crezut de cuviință că trebuie să ne referim la aceste prevederi, de vreme ce întreaga activitate practică de acordare a concediilor subalternilor gravitează în jurul ei. Doar prin cunoașterea, interpretarea corectă și aplicarea eficientă a acestor prevederi putem să evităm greșelile și abuzurile în acordarea concediilor și să asigurăm succesul în acest sens.

Respectiv, în conformitate cu prevederile art. 1 al Convenției nr. 2 din 09.07.2004 „Convenția colectivă (nivel național)”, angajatorii, pornind de la durata normală a timpului de muncă de 40 de ore pe săptămână, vor aplica săptămâna de lucru de 5 zile, cu durata muncii de 8 ore pe zi și 2 zile de repaus, una din ele fiind duminica.

Trebuie să menționăm și faptul că, ținând cont de specificul muncii, se permite aplicarea altor tipuri de săptămână de lucru, cu repartizarea timpului de muncă după cum urmează:

- a) săptămâna de lucru de 6 zile cu o zi de repaus, durata zilei de muncă fiind de 7 ore în primele 5 zile și de 5 ore în ziua a șasea;
- b) săptămâna de lucru de 4 zile cu durata muncii de 10 ore pe zi și 3 zile de repaus;
- c) săptămâna de lucru de 4 zile și jumătate cu durata muncii de 9 ore

în primele 4 zile și de 4 ore în ziua a cincea și 2 zile și jumătate de repaus.

Timpul săptămânii de lucru, timpul începerii și încheierii lucrului, durata schimbului, întreruperile, alternarea zilelor lucrătoare și nelucrătoare se stabilesc prin regulamentul intern al unității și pot fi clauze ale contractului colectiv sau individual de muncă.

Pentru munca de poliție și, pentru manageri, este foarte important să se țină cont de faptul că, în conformitate cu prevederile Convenției nr. 2 din 09.07.2004 „Convenția colectivă (nivel național)”, durata normală a timpului de muncă include:

- „- pregătirea locului de muncă pentru începerea activității;
- îndeplinirea obligațiilor de muncă;
- refacerea capacității de muncă în timpul programului de muncă în legătură cu condițiile climaterice deosebite, eforturi fizice și alți factori, care se stabilesc în actele normative ale unității, în contractele colective sau individuale de muncă;
- timpul staționării în așteptarea dispoziției despre începutul activității;
- timpul aflării la unitate în cazul deplasării organizate la locul de muncă;
- timpul destinat igienei personale în cazul muncilor insalubre, cu durata stabilită în regulamentul intern al unității sau în contractul colectiv de muncă;
- timpul destinat îmbrăcării și dezbrăcării echipamentului individual de protecție, cu durata stabilită în regulamentul intern al unității sau în contractul colectiv de muncă” [6, art. 2].

Convențiile colective (nivel teritorial sau de ramură) și contractele colective de muncă pot prevedea și alte perioade de timp care se includ în durata normală a timpului de muncă [6, art. 2¹].

Nu uităm de faptul că această Convenție obligă angajatorii să acorde femeilor însărcinate timp liber pentru trecerea examenelor medicale prenatale, care se include în timpul de muncă, iar pentru unele profesii (anexa la Convenție), se permite stabilirea duratei zilnice a timpului de muncă de 12 ore, urmată de o perioadă de repaus de cel puțin 24 de ore.

De asemenea, Convenția prevede că unitățile care practică munca în mai multe schimburi vor asigura plata sporurilor de compensare în mărime de 20 la sută din salariul tarifar orar pentru fiecare oră de muncă în schimbul II și 50 la sută din salariul tarifar orar pentru fiecare oră de muncă în schimbul III. În acest caz, sporul pentru munca prestată în program de noapte (conform prevederilor art. 159 al Codului muncii) nu se plătește.

Totodată, în cazurile când salariișilor nu li se poate asigura revenirea zilnică de la locul de muncă situat în afara localității la locul permanent de

traie, se permite, cu acordul acestora, munca în tură continuă cu evidența globală a timpului de muncă.

Timpul de muncă și de odihnă în perioada acestei evidențe este reglementat prin programul muncii în tură continuă, care se aprobă de angajator în comun cu reprezentanții salariaților și se aduce la cunoștința salariaților cu cel puțin o lună înainte de aplicarea lui.

Atât concediul parțial plătit, cât și cel suplimentar neplătit pentru îngrijirea copilului pot fi solicitate și folosite integral sau pe părți, în baza unei cereri scrise a salariatului, în orice timp, până când copilul împlinește vârsta de 3 și, respectiv, 6 ani. În această perioadă, salariatul poate pleca în concediu sau reveni la serviciu ori de câte ori are nevoie și poate beneficia, în conformitate cu art. 97 din Codul muncii, de timp de muncă parțial.

În cazul în care salariatul aflat în unul dintre concediile pentru îngrijirea copilului dorește să reînceapă munca înainte de expirarea termenului concediului, acesta va informa angajatorul în scris, cu cel puțin 15 zile lucrătoare înainte, despre intenția sa.

Similar prevederilor Codului muncii al Republicii Moldova, în Convenție există o normă care prevede dreptul tuturor salariaților de a beneficia anual de un concediu de odihnă plătit, cu o durată minimă de 28 de zile calendaristice, cu excepția zilelor de sărbătoare nelucrătoare prevăzute la art. 111 din Codul muncii.

Concediul de odihnă se acordă anual, în baza unei cereri scrise a salariatului, conform programării prevăzute la art. 116 din Codul muncii.

Angajatorul este obligat să prevină salariatul, în formă scrisă, despre data începerii concediului de odihnă anual cu cel puțin 14 zile calendaristice înainte.

În cazul amânării concediului de odihnă anual în legătură cu aflarea salariatului în concediu medical, îndeplinirea de către acesta a unei îndatoriri de stat sau în alte cazuri prevăzute de lege, angajatorul și salariatul vor conveni asupra unei noi perioade de acordare a acestuia.

În ceea ce privește concediile de odihnă anuale suplimentare ce se acordă anagajaților, menționăm faptul că, în conformitate cu prevederile Convenției acestea se acordă în strictă conformitate cu condițiile și cu duratele indicate în art. 121 al Codului muncii.

Astfel, în temeiul alin. 5 art. 121 al Codului muncii al Republicii Moldova, personalului de conducere și de specialitate a cărui muncă implică eforturi psiho-emoționale sporite i se poate acorda un concediu suplimentar plătit cu durata de până la 7 zile calendaristice. Condițiile de acordare a concediului suplimentar se stabilesc în contractul colectiv sau individual de muncă.

Pentru manageri este important să cunoască faptul că, la prezentarea

actelor necesare, angajații beneficiază de concediu suplimentar plătit pe motive familiale, exprimat în zile lucrătoare, în următoarele cazuri:

- căsătoria salariatului - 3 zile;
- căsătoria copilului salariatului - 1 zi;
- înfierea copilului - 1 zi;
- decesul părinților, socrilor, soțului (soției), copilului - 3 zile;
- decesul fratelui/surorii; bunicului/bunicii - 1 zi;
- părinților care au copii în clasele I și II - 1 zi la începutul anului școlar și 1 zi la sfârșitul anului școlar;
- încorporarea în rândurile Armatei Naționale a membrului familiei - 1 zi.

Foarte important pentru manageri este faptul că trebuie să știe că, concediul menționat supra se acordă strict în timpul survenirii evenimentului și nu poate fi transferat în altă perioadă.

Tatăl copilului nou-născut beneficiază de dreptul la un concediu paternal cu o durată de 3 zile calendaristice, cu menținerea salariului mediu.

Convenția nr. 2 din 09.07.2004 „Convenția colectivă (nivel național) preve-de, de asemenea că, concediul paternal se acordă în primele 56 de zile de la naș-terea copilului, în baza unei cereri scrise a salariatului”.

Durata pauzei pentru masă se stabilește prin regulamentul de ordine inte-rioră a instituției de poliție, cu respectarea următoarelor condiții: - în cazul duratei zilnice a timpului de muncă de 6-10 ore - la mijlocul programu-lui; - în cazul dura-tei zilnice a timpului de muncă de 12 ore - după fiecare 4 ore de muncă; - în cazul duratei zilnice a timpului de muncă mai mică de 6 ore - la decizia unității [6, art. 12].

Pauzele pentru odihnă și refacere a capacității de muncă, condiționate de tehnologia de producție și/sau de condițiile climaterice nefavorabile, se stabilesc cu o durată de cel puțin 10 minute la fiecare 2 ore, în încăperi spe-ciale, amenajate de către angajator. Managerii trebuie să cunoască că, durata pauzei de masă se va include în timpul de muncă și pentru salariații care activează la alte unități decât cele cu flux continuu, dacă specificul muncii acestor salariați face necesară prezența lor permanentă la locul de muncă (paznici, garda de corp, recepționiști etc.). Lista acestor profesii (funcții) și activități se aprobă prin contractul colectiv de muncă sau prin regulamentul intern al unității.

Concluzii și recomandări. Abordând problema statutului, a compe-tenței, a locului și rolului managerului de poliție în acordarea timpului liber și a concediilor anuale funcționarilor publici cu statut special din cadrul Mi-nisterului Afacerilor Interne al Republicii Moldova, ne permitem să conclu-zionăm următoarele:

- Angajații oricărei instituții (inclusiv cea de poliție) reprezintă cea

mai valoroasă resursă, managerii fiind obligați în a-i proteja, motiva, menține etc. În aceste circumstanțe, concediul anual trebuie privit ca fiind cea mai importantă oportunitate în ceea ce privește materializarea aptitudinilor de manager eficient, reușind să îmbine viața profesională cu cea familială. Utilizarea concediului anual de odihnă permite angajatului să ia o pauză pentru a se îndepărta de rutina zilnică profesională: stres, termene, obligații etc., fapt ce îi permite să își recapete puteri noi pentru ca, revenind la muncă, să fie mult mai productiv și eficient pentru instituție;

- Concediile previn diverse probleme ca depresia, epuizarea etc., și garantează *un reset forte* care permite implicarea eficientă a angajatului în realizarea unor sarcini complexe, pentru perioade mai îndelungate de timp;

- Pentru manager este important să cunoască și faptul că pentru menținerea unui stil de viață sănătos este esențial ca angajații să plece în concediu, prevenindu-se, astfel, diferite probleme grave de sănătate: infarcturi, scolioze, boli de inimă, atacuri vasculare cerebrale, obezitate etc.

Managerii sunt obligați, din punct de vedere profesional și managerial, să se implice plener în vederea îmbunătățirii echilibrului dintre viața profesională și cea privată a subalternilor, planificării și asigurării folosirii concediilor de către angajați revenindu-i un rol primordial. Această obligație rezultă și din prevederile art. 55, alin. (1) al Codului contravențional care prevede că „Refuzul angajatorului de a acorda concedii anuale de odihnă” constituie contravenție.

Printre recomandările cu care intervenim în ceea ce privește planificarea și acordarea concediilor de către managerii din poliție, enumerăm:

- Acordarea concediului de odihnă anual plătit are drept scop refacerea sau recuperarea forței de muncă a salariatului, reglementările principale cu privire la acordarea concediului de odihnă anual având caracter obligatoriu, fapt demonstrat prin dispoziția art. 112, alin. 2 din Codul Muncii al Republicii Moldova care prevede că: „*Dreptul la concediu de odihnă anual nu poate fi obiectul vreunei cesiuni, renunțări sau limitări. Orice înțelegere prin care se renunță, total sau parțial, la acest drept este nulă*”. Ca manageri trebuie să conștientizăm aceste aspecte și să nu limităm persoana în dreptul de a beneficia de concediu – nu poate angajatul să renunțe la concediu.

- Nu trebuie să uităm și faptul că, pentru evitarea abuzurilor angajatorului la acordarea concediilor de odihnă, legislația prevede programarea acestora, dar nu este obligatorie, ci la discreția angajatorului. După cum cunoaștem, orice activitate este realizată mai eficient dacă are loc în baza unui plan, unei strategii. Planificarea concediilor nu trebuie să fie o excepție și, trebuie să urmărim și să ne asumăm obligația de a respecta cu strictețe graficul respectiv, excepții fiind doar cele mai excepționale cazuri;

- Legislația atenționează asupra faptului că, la programarea concedii-

lor de odihnă anuale, trebuie să se țină cont atât de dorința salariaților, cât și de necesitatea asigurării bunei funcționări a entității de poliție;

- La programarea concediilor de odihnă anuale trebuie să respectăm cu strictețe prevederile Convenției colective (nivel național) nr. 2 din 9 iulie 2004 care prevede expres în art. 8, alin. 2 că:

a) concediul va fi planificat pentru fiecare salariat astfel încât o dată la trei ani să coincidă cu sezonul estival;

b) soții care lucrează la aceeași unitate au dreptul la concediu în același timp și altele;

- În aceeași ordine de idei, angajatorii au obligația de a întreprinde acțiunile necesare pentru ca angajații să folosească concediile de odihnă în fiecare an calendaristic, întrucât legislația interzice neacordarea concediului de odihnă anual timp de doi ani consecutivi;

- Nu trebuie să trecem cu vederea nici faptul că legislația nu limitează acordarea concediilor nefolosite. Respectiv, în perioada valabilității contractului individual de muncă, concediile nefolosite pot fi alipite la concediul de odihnă anual sau pot fi folosite aparte de către salariat în perioadele stabilite, prin acordul scris al părților (art. 119, alin. (3) din Codul muncii al Republicii Moldova).

În încheiere, menționăm faptul că fiecare manager trebuie să conștientizeze că, devotamentul și etica muncii reprezintă calități importante ce garantează ascensiunea în plan profesional, fapt ce poate constitui drept o premisă de a-i induce în eroare și a-i face să cadă în capcana muncii constante, la serviciu. Deși munca este importantă, ea nu trebuie să domine, iar utilizarea concediului anual poate avea un impact pozitiv considerabil asupra echilibrului dintre viața profesională și cea privată a managerului și/sau a angajatului.

Referințe bibliografice

1. Athanasiu A., Dima L. *Dreptul muncii*. București: Editura „All Beck”, 2005, 392 p.

2. Beligrădeanu S. *Legislația muncii comentată*. Vol. XXII (vol. 4/1996). În vol. XXV (vol. 3/1997), București: Editura „Lumina Lex”, 1996.

3. Burduș E., Căprărescu Gh., Androniceanu A., Miles M. *Managementul schimbării organizaționale*. București: Editura „Economică”, 2000.

4. Codul nr. 154 din 28.03.2003 „Codul Muncii al Republicii Moldova”. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova Nr. 159-162 din 29.07.2003, art. 648.

5. Constituția nr. 1 din 29.07.1994 „Constituția Republicii Moldova”. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova Nr. 112-118 din 29.03.2016, art. 140.

6. Convenția nr. 2 din 09.07.2004 „Convenția colectivă (nivel național)”. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova Nr. 112-118 din 16.07.2004, art. 968.

7. Ghimpu S. Dreptul muncii. București: Editura „Didactică și Pedagogică”, 1985.

8. Legea Republicii Moldova Nr. 288 din 16.12.2016 „Privind funcționarul public cu statut special din cadrul Ministerului Afacerilor Interne”. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova Nr. 40-49 din 10.02.2017, art. 85.

9. Legea Republicii Moldova Nr. 320 din 27.12.2012 „Cu privire la activitatea poliției și statutul polițistului”. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova Nr. 42-47 din 01.03.2013, art. 145.

10. Macovei O. *Conținutul contractului individual de muncă*. București: Editura „Lumina Lex”, 2006.

11. Sasu H., Francisco D., Nicolaescu R. *Codul muncii în practică*. București: Editura „Forum Media Publishing”, 2011.

CZU: 351.72:347.451

ASPECTELE CONSTITUȚIONALE ALE CONTRACTELOR DE ACHIZIȚII PUBLICE

Ana MURZAC,

doctorandă,

*șef al Secției asigurări procesuale a Direcției interacțiune justiție
a Inspectoratului General al Poliției al MAI*

ORCID: 0009-0001-3748-0314

Vladimir VASILIȚA,

doctorand,

șef al Serviciului juridic al Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI

ORCID: 0000-0002-7295-0932

Rezumat

În Republica Moldova contractele de achiziții publice sunt guvernate de un cadru normativ care are menirea generală de a garanta respectarea drepturilor, libertăților și a intereselor fundamentale a întregii societăți, statuate atât în Constituția Republicii Moldova, cât și în conformitate cu standardele europene și internaționale.

O parte dintre reglementările constituționale, cu incidență asupra contractelor de achiziții publice, care sunt întâlnite și sub forma principiilor de drept, pot fi menționate cele referitoare la supremația legii, egalității, transparența și eficiența utilizării finanțelor publice, aspecte esențiale de care trebuie să se ghideze subiecții implicați în procedurile de achiziții publice, inclusiv și la examinarea acestor categorii de litigii.

Aceste particularități reiterează caracterul primordial al normelor fundamentale în procesul de îmbunătățire continuă a sistemului de achiziții publice. Prin urmare, chiar dacă în Constituția Republicii Moldova nu sunt statuate în mod expres prevederi normative aplicabile contractelor de achiziții publice, oricum, înțelegerea și implementarea adecvată a principiilor enunțate supra, va contribui la fortificarea interesului public.

Cuvinte-cheie: Constituție, principii de drept, achiziții publice, contract de achiziții publice, legalitate, egalitate, transparență, eficiența utilizării finanțelor publice.

Summary

In the Republic of Moldova, public procurement contracts are governed by a regulatory framework aimed at ensuring the protection of the fundamental

rights, freedoms, and interests of society as a whole, as established in the Constitution of the Republic of Moldova and aligned with European and international standards.

Among the constitutional provisions relevant to public procurement contracts, which also take the form of legal principles, are those concerning the rule of law, equality, transparency, and the efficient use of public finances. These principles are essential guidelines for all parties involved in public procurement procedures, including the resolution of disputes in this area.

These particularities reiterate the paramount nature of the fundamental norms in the process of continuous improvement of the public procurement system. Therefore, even though the Constitution of the Republic of Moldova does not expressly include provisions directly applicable to public procurement contracts, a proper understanding and implementation of the aforementioned principles will contribute significantly to strengthening the public interest.

Keywords: Constitution, principles of law, public procurement, public procurement contract, legality, equality, transparency, efficiency in the use of public finances.

Introducere. Este general cunoscut faptul că nici în Constituția Republicii Moldova, cum de altfel nici în legile fundamentale ale altor state nu vom identifica reglementări exprese privind contractele de achiziții publice. Aceasta oferă un cadru general prin consacrarea unor principii fundamentale care stau la baza întregului sistem juridic al fiecărei țării. Printre aceste principii se numără supremația legii, transparența în activitatea autorităților publice, egalitatea în drepturi, nediscriminarea și protecția drepturilor și libertăților fundamentale ale cetățenilor. Aceste prevederi constituționale creează o temelie solidă pentru dezvoltarea legislației specifice în domeniul achizițiilor publice.

Cadrul legal subsecvent, inspirat de principiile constituționale, reglementează în detaliu procesele și mecanismele de achiziții publice, asigurând alinierea acestora la standardele naționale și internaționale. De asemenea, legislația în vigoare urmărește promovarea eficienței, transparenței și utilizării responsabile a fondurilor publice, având drept scop prevenirea corupției, asigurarea competiției corecte și protejarea interesului public. Prin urmare, chiar dacă Constituția nu tratează în mod direct acest domeniu, valorile și principiile pe care le consacră reprezintă fundamentul necesar pentru dezvoltarea și aplicarea unui sistem eficient de reglementare a achizițiilor publice în Republica Moldova.

Achizițiile publice constituie o activitate economică majoră a guvernelor și lipsa unui cadru transparent, efectiv și eficient al achizițiilor publice reprezintă un subiect de îngrijorare în special pentru țările în tranziție [1, p. 4].

Metodele și materialele aplicate: Cercetarea subiectului respectiv a fost posibilă prin combinarea mai multor metode de cercetare specifice, inerente științelor juridice, atât cantitative, cât și calitative: metoda logică, metoda deductivă și inductivă, metoda analitică și sintetică. În primul rând, am efectuat o analiză a documentelor relevante: - studierea Constituției statului și a prevederilor acesteia specifice pentru achizițiile publice (de exemplu, principiile statului de drept, transparența, egalitatea, protecția drepturilor fundamentale); examinarea legislației secundare privind achizițiile publice (legi, regulamente, hotărâri de guvern); analizarea tratatelor și convențiilor internaționale la care statul este parte. De asemenea, a fost utilizată analiza comparativă, în scopul comparării prevederilor constituționale și legislative din alte jurisdicții în ceea ce privește achizițiile publice și identificării celor mai bune practici internaționale privind integrarea aspectelor constituționale în reglementarea achizițiilor publice. Metoda interpretativă a fost utilizată în scopul interpretării normelor constituționale pentru a identifica obligațiile și limitele privind achizițiile publice, precum și analizei jurisprudenței Curții Constituționale și a altor instanțe relevante.

Combinarea acestor metode și materiale ne-a permis să identificăm principiile constituționale relevante pentru achizițiile publice, precum și analiza conformității legislației și practicilor naționale cu normele constituționale.

Pentru o analiză cuprinzătoare și bine fundamentată a aspectelor constituționale ale contractelor de achiziții publice, a fost efectuată o simbioză de cercetare între actele normative și materiale teoretice și empirice. Au fost utilizate materiale atât din surse primare (Constituția Republicii Moldova, legislația privind achizițiile publice, decizii și hotărâri ale Curții Constituționale etc.), cât și din surse secundare (monografii, articole științifice și publicații de specialitate în domeniul dreptului constituțional, dreptului administrativ și al achizițiilor publice, ghiduri, comentarii și analize disponibile pe site-urile instituțiilor internaționale și naționale etc.).

Rezultate obținute și discuții. Astăzi, Republica Moldova s-a obligat să ajusteze legislația națională la standardele internaționale, garantând astfel promovarea proceselor de democratizare a societății și de reformare a instituțiilor de drept, precum și respectarea drepturilor și libertăților fundamentale ale omului [2, p. 6].

După cum afirmă Curtea Constituțională, Constituția reprezintă actul fundamental al unui stat de drept, legea legilor care-i definește conceptul, trăsăturile și principiile sale esențiale, stabilește și garantează drepturile, libertățile și îndatoririle fundamentale ale cetățenilor, reglementează organizarea și funcționarea autorităților publice [3, p. 1].

Prezintă un anumit interes și reflecțiile cercetătorilor Ion și Maria Corbeanu, potrivit cărora legile constituționale sunt cele mai importante legi,

sunt fundamentale pentru așezarea și funcționarea edificiului politico-statal și social. Constituția înseamnă „așezare cu temelii”, ea este o stare de spirit a poporului [4, p. 175-176].

În scopul efectuării unei analize generale, ne-am propus că să cercetăm acest aspect prin prisma principiilor constituționale care au aplicabilitate inclusiv și contractelor de achiziții publice.

Metoda sistemică ne-a servit, îndeosebi, la identificarea locului principiilor generale în ierarhia izvoarelor dreptului. În plus, cercetând sistemul dreptului și extrăgându-i trăsăturile specifice, am evidențiat rolul principiilor la asigurarea unității, coeziunii, echilibrului și dezvoltării sistemului de drept [5, p. 7].

În această ordine de idei, principiile constituționale ale Republicii Moldova, consacrate chiar în titlul I din Constituție, (întitulat „Principii generale”) sunt, deopotrivă, principii generale atât ale sistemului unitar al autorităților publice, cât și ale fiecărui subsistem și structuri în parte și ale fiecărei științe din spațiul acestora. Prin urmare, domeniul achizițiilor publice este reglementat în Republica Moldova de un set de acte normativ-juridice, locul central în cadrul căruia revenindu-i, fără îndoială, Constituției.

Așadar, prevederile contractelor de achiziții publice trebuie să nu contravină actelor normative, care sunt determinantii în reglementarea relațiilor publice. Aceași prevedere este stabilită și de art.7 al Constituției Republicii Moldova: „Constituția Republicii Moldova este legea ei supremă. Nici o lege și nici un alt act juridic care contravine prevederilor Constituției nu are putere juridică” [6]. Prin urmare, orice reglementare contractual-normativă care nu este în concordanță cu prevederile legii nu are forță juridică.

Învederând cele expuse, Constituția Republicii Moldova include mai multe prevederi care influențează direct sau indirect regimul achizițiilor publice. Am încercat în tabelul 1 să evidențiem modul în care principiile constituționale influențează și reglementează procesul de achiziții publice, contribuind la crearea unui cadru legal echitabil, transparent și eficient.

Am încercat în următorul tabel (tabelul 1) să evidențiem modul în care unele principiile constituționale influențează și reglementează procesul de achiziții publice, contribuind la crearea unui cadru legal echitabil, transparent și eficient:

Tabelul 1: Interferențele constituționale cu contractele de achiziții publice

Aspect constituțional	Legătura cu achizițiile publice	Implicații practice
Democrația (art. 5C)	Are o legătură directă cu achizițiile publice, întrucât procesul de gestionare a fondurilor publice și atribuirea contractelor trebuie să reflecte valorile fundamentale ale unui stat democratic.	Democrația presupune implicarea cetățenilor în procesele decizionale, inclusiv în monitorizarea și evaluarea achizițiilor publice. Crearea mecanismelor de consultare publică înainte de lansarea unor proiecte mari sau strategii de achiziții poate spori legitimitatea procesului
Egalitatea (art.16C)	Toți participanții la achiziții publice trebuie tratați egal, fără discriminare pe criterii etnice, de gen, religie aplicarea principiului democrației în etc.	Stabilirea unor criterii de selecție neutre, eliminarea favoritismului și garantarea accesului egal la proceduri.
Dreptul la petiționare și justiție (art.art.20, 52C)	Participanții la achiziții pot contesta deciziile autorităților dacă consideră că drepturile lor au fost încălcate.	Crearea unor mecanisme eficiente de soluționare a contestațiilor și acces la instanțe independente.
Autonomia autorităților locale (art.109C)	Autoritățile locale pot gestiona propriile proceduri de achiziții publice, în limitele stabilite de lege.	Necesitatea unor reglementări adaptate nevoilor locale, respectând principiile constituționale.
Dreptul la informație (art. 34C)	Cetățenii au dreptul să fie informați despre cheltuirea fondurilor publice și procesul de achiziții.	Publicarea transparentă a tuturor etapelor procesului de achiziții și acces liber la documentele relevante.
Concurența loială (art.126C)	Constituția garantează un mediu economic echitabil, inclusiv în procedurile de achiziții publice.	Evitarea practicilor anti-concurențiale, precum înțelegerile de tip cartel între ofertanți.

Aspect constituțional	Legătura cu achizițiile publice	Implicații practice
Democrația (art. 5C)	Are o legătură directă cu achizițiile publice, întrucât procesul de gestionare a fondurilor publice și atribuirea contractelor trebuie să reflecte valorile fundamentale ale unui stat democratic.	Democrația presupune implicarea cetățenilor în procesele decizionale, inclusiv în monitorizarea și evaluarea achizițiilor publice. Crearea mecanismelor de consultare publică înainte de lansarea unor proiecte mari sau strategii de achiziții poate spori legitimitatea procesului
Drepturilor și libertățile omului (art.4C)	Contractele nu trebuie să contravină drepturilor și libertăților garantate de Constituție (ex. dreptul la muncă, sănătate etc.).	Verificarea impactului contractelor asupra drepturilor fundamentale și excluderea clauzelor discriminatorii.
Protecția mediului înconjurător (art.59)	Statul trebuie să asigure protecția mediului înconjurător, precum și menținerea echilibrului ecologic.	Este de responsabilitatea fiecărui stat să pună în uz principiile general aplicabile pentru achizițiile publice ținând cont de factorii de mediu cu introducerea componentei durabile în procesul de achiziție publică pentru a reduce impactul asupra mediului înconjurător.

Vom descrie succint mai jos principiul constituțional al democrației pentru a demonstra legătura acestuia cu achizițiile publice. După acest algoritm ar putea fi descris fiecare principiu care are interferențe cu sistemul achizițiilor publice.

Cu referire la principiul democrației, se știe că autoritățile publice, societatea umană în ansamblu sunt organizate și funcționează pe baza unor principii fundamentale, care fie că sunt formulate expres de Constituție, îndeosebi în Titlul I. Principii generale, fie că sunt deduse din textul constituțional. Un asemenea principiu este prevăzut expres în articolul la care ne

referim. Acest principiu guvernează nu numai organizarea politico-etatică a Republicii Moldova, ci și viața tuturor colectivităților, a societății umane luate în complexitatea sa. E greu să găsești o categorie mai complexă decât democrația. Aceasta reprezintă prin sine o categorie politică și nepolitică, caracterizând atât organizarea și funcționarea puterii, cât și modul de viață al cetățenilor. Democrația apare ca ceva real și ca un „scop permanent“, o formă de perfecționare perpetuă a comunității umane. Democrația constituie un concept și un fenomen integrator, cumulând valorile morale, politice și juridice ale societății într-un context social-istoric determinat. [7, p. 37]

Am putea deduce că acest principiu influențează direct modul în care sunt gestionate și reglementate contractele de achiziții publice. Această legătură poate fi explicată prin mai multe dimensiuni esențiale:

- transparența în utilizarea resurselor publice: într-o democrație, cetățenii au dreptul de a cunoaște modul în care sunt gestionate resursele publice;
- responsabilitatea autorităților față de cetățeni: autoritățile publice, în calitate de reprezentanți, au obligația de a acționa în interesul cetățenilor. Într-o democrație, deciziile autorităților trebuie să reflecte interesele cetățenilor, nu ale unor grupuri restrânse.

- participarea cetățenilor la procesele decizionale: democrația presupune implicarea activă a cetățenilor în procesele decizionale, inclusiv cele legate de cheltuielile publice;

- egalitatea și accesul echitabil: democrația garantează egalitatea în fața legii și accesul nediscriminatoriu la oportunități economice ș.a.

Această legătură subliniază necesitatea unor proceduri clare, reglementate și monitorizate, care să reflecte valorile democratice fundamentale.

Dincolo de aceste consacrări totuși trebuie să recunoaștem că Legea Supremă mai cuprinde și alte principii importante pentru sfera achizițiilor publice, care în cele mai multe cazuri, de asemenea pot fi deduse pe cale de interpretare.

Unul din principiile fundamentale ale statului de drept, este legalitatea în administrația publică. Deși, principiul dat nu este consacrat, în mod expres, în Constituția noastră, totuși, acesta, de rând cu dreptul fundamental al cetățenilor la o buna guvernare, se deduce dintr-un șir de norme constituționale, cum ar fi: Republica Moldova este un stat de drept (art. 1 C) supremația Constituției (art. 7C); toți cetățenii Republicii Moldova sunt egali în fața legii și a autorităților publice (art. 16 C); prin lege organica se reglementează... organizarea și funcționarea... contenciosului administrativ (art. 72 alin. (3) C) ș.a. [8, p. 350].

Legalitatea este definită ca fiind conformitatea normei sau a actului juridic cu normele superioare care stabilesc condiții de procedură privind eficacitatea normelor juridice [9, p. 47].

În același timp, administrația publică se află sub cupola unor principii generale, fundamentale, comune, iar fiecare din subsistemele sale se află, totodată, sub cupola unor principii speciale și specifice, proprii. În afara acestor principii constituționale, generale, ale întregului sistem al autorităților publice, fiecare dintre subsistemele sale, și respectiv, fiecare ramură a științelor specifice acestor subsisteme, au atât principii generale, efectiv proprii, care reflectă rolul distinct, particular pe care îl are fiecare, în sistemul general, global, cât și principii speciale și specifice conținutului, metodelor și mijloacelor proprii de acțiune [10, p. 45].

Natura constituțională a principiilor enunțate a determinat dezvoltarea acestora în actele normative ce reglementează domeniul achizițiilor publice, cu precădere în Legea nr. 131/2015 privind achizițiile publice (art. art. 7, 72, 84 alin.(3) etc.) [10]. Astfel, potrivit articolului 7 al prezentei legi, pe parcursul întregului proces de achiziție, reglementarea relațiilor privind achizițiile publice se efectuează în baza următoarelor principii: a) utilizarea eficientă a banilor publici și minimizarea riscurilor autorităților contractante; b) transparența achizițiilor publice; c) asigurarea concurenței și combaterea concurenței neloiale în domeniul achizițiilor publice; d) protecția mediului și promovarea unei dezvoltări durabile prin intermediul achizițiilor publice; e) menținerea ordinii publice, bunelor moravuri și siguranței publice, ocrotirea sănătății, protejarea vieții oamenilor, florei și faunei; f) liberalizarea și extinderea comerțului internațional; g) libera circulație a mărfurilor, libertatea de stabilire și de prestare a serviciilor; h) tratament egal, imparțialitate, nediscriminare în privința tuturor ofertanților și operatorilor economici; i) proporționalitate; j) recunoaștere reciprocă; k) asumarea răspunderii în cadrul procedurilor de achiziție publică.

Totodată, la etapa de atribuire a contractului de achiziții publice, legislația prevede expres că contractul de achiziții publice se atribuie în temeiul următoarelor principii: a) respectarea legii, ordinii de drept, bunelor moravuri și eticii profesionale; b) selectarea ofertei celei mai avantajoase; c) asigurarea protecției mediului și susținerea programelor sociale în procesul executării contractului [11, art.72].

Nu în ultimul rând, la etapa examinării contestațiilor se impune respectarea următoarelor principii: legalității, disponibilității, celerității, contradictorialității și a dreptului la apărare.

Cadrul normativ național și practicile au evoluat considerabil, ca pe parcursul acestor ani principiile transparenței, concurenței, nediscriminării să aducă beneficii bugetului de stat prin economisirea banului public. Astfel, este de responsabilitatea fiecărui stat, iar Republica Moldova nu este o excepție, să pună în uz aceleași principii general aplicabile pentru achizițiile publice [12, p. 2].

În concluzie, studiul principiilor dreptului constituțional aplicabile

contractului de achiziții publice este esențial datorită complexității acestora, care prin valoarea și forța lor juridică se impun și celorlalte ramuri de drept ca reguli orientative. Poziția supremă a Constituției în sistemul izvoarelor dreptului atribuie normelor și principiilor constituționale o forță superioară față de legile ordinare, forță caracterizată în faptul că acestea din urmă i se subordonează, neputând să deroge de la prevederile ei. Astfel, importanța cunoașterii principiilor achizițiilor publice de către toți cei implicați în proces derivă din faptul că, în absența unei reglementări exprese în legislația specifică, orice situație sau circumstanță va fi analizată și soluționată prin aplicarea acestor principii fundamentale.

Concomitent venim cu unele recomandări practice pentru alinierea procesului de achiziții publice la cerințele constituționale, și anume:

- întărirea transparenței în procesul de achiziții publice, promovarea egalității de șanse și a nediscriminării prin standardizarea criteriilor de evaluare pentru a preveni favorizarea anumitor participanți și introducerea unor mecanisme de verificare pentru a detecta și elimina orice practici discriminatorii în procesul de selecție;

- dezvoltarea unui sistem automatizat cu integrarea inteligenței artificiale pentru evaluarea ofertelor, reducând influența factorului uman, riscul de favoritism sau de discriminare. Inteligența artificială ar putea analiza criterii precum preț, sustenabilitate, calitate și alți factori specifici;

- implementarea la nivel național unor mecanisme de stimulare financiar-fiscală operatorilor economici în scopul plasării și actualizării permanente al prețurilor bunurilor, serviciilor și/sau a lucrărilor realizate;

- consolidarea mecanismelor de responsabilizare și control prin introducerea unor proceduri clare de raportare a abuzurilor și implementarea unor sancțiuni eficiente pentru nerespectarea regulilor;

- respectarea interesului public și eficiența utilizării fondurilor publice prin introducerea unor mecanisme obligatorii de analiză cost-beneficiu înainte de inițierea procedurilor de achiziții pentru proiecte majore, precum și încurajarea utilizării unor criterii care să ia în considerare nu doar prețul cel mai mic, ci și calitatea și durabilitatea;

- asigurarea participării cetățenilor și a societății civile prin organizarea consultărilor publice înainte de lansarea proiectelor de achiziții majore etc.

- elaborarea unui cadru juridic specific pentru achizițiile în situații de criză (ex.: pandemii, calamități naturale), care să includă măsuri rapide dar transparente, bazate pe algoritmi și soluții digitale.

Prin aplicarea acestor recomandări, procesul de achiziții publice ar putea deveni mai eficient, mai transparent și mai conform cu cerințele constituționale, contribuind la creșterea încrederii cetățenilor în ceea ce ține de gestionarea resurselor publice.

Referințe bibliografice

1. Calificări și competențe juridice esențiale: un manual pentru membrii organismelor jurisdicționale de soluționare a contestațiilor în sectorul achizițiilor. <https://www.ebrd.com/documents/legal-reform/procurement-handbook-in-moldovan.pdf>
2. Creangă Liliana. *Căile de asigurare a constituționalității (legilor, acțiunilor, politicilor) în Republica Moldova*. Chișinău: Departamentul Editorial-Poligrafic al Academiei „Ștefan cel Mare”, 2021, 184 p.
3. Preeminența dreptului și controlul de constituționalitate între tradiție și modernitate / Curtea Constituțională a României, Curtea Constituțională a Republicii Moldova. București: Editura Hamangiu, 2018.
4. Corbeanu Ion, Corbeanu Maria. *Teoria generală a dreptului*. București: Editura Lumina Lex, 2002, 260 p.
5. Coșma (Anghel) Elena. Rezumatul Tezei de doctorat, Principiile generale ale dreptului, București, 2011. 34 p. https://www.univnt.ro/wp-content/uploads/doctorat/rezumat_e_dreptului/Comsa_Anghel_Elena.pdf (accesat la 27.11.2024).
6. Constituția Republicii Moldova din 29.07.1994 // Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1994, nr.001.
7. Constituția Republicii Moldova: comentariu/ coord. de proiect: Klaus Sollfrank; red.: Nina Pârțac, Lucia Țurcanu – Ch.: Arc, 2012 (Tipogr. „Europress”). – 576 p. https://www.constcourt.md/public/files/file/informatie_utilita/Comentariu_Constitutie.pdf (accesat la 27.11.2024).
8. Orlov Maria. *Studii de drept administrativ*. București: Editura Universitară, 2023, 452 p.
9. Poalelungi Oleg. *Unele aspecte teoretice ale supremației legii*. În: Revista națională de drept nr.8, 2011, p. 46-50. https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/Unele%20aspecte%20ale%20suprematiei%20legii%2046_50.pdf (accesat la 27.11.2024).
10. Vieru Eufemia. *Sistemul, principiile și autonomia științei administrației*. În: *Administrarea Publică*, 2007, nr. 1-2(53-54), p. 44-47. <https://iap.gov.md/repository/files/original/3750f2f6dad22df56cd5abce471b948c651a87ce.pdf> (accesat la 27.11.2024).
11. Legea nr. 131 din 03-07-2015 privind achizițiile publice. Publicat: 31-07-2015. În: Monitorul Oficial Nr. 197-205 art. 402.
12. Ghid privind achizițiile publice durabile. https://tender.gov.md/sites/default/files/document/attachments/md_guide_to_spp_ro_fi_nal_28feb2018_0.pdf (accesat la 27.11.2024).

CZU: 341.231.14:351.86

ECHILIBRUL ÎNTRE DREPTURILE OMULUI ȘI SECURITATEA NAȚIONALĂ. PÂNĂ UNDE SE POATE MERGE?

Alexandru PETOLESCU,

doctorand, ofițer specialist,

Inspectoratul General al Poliției de Frontieră Române

ORCID: 0009-0004-1538-9802

Rezumat

Securitatea reprezintă starea de siguranță în care pericolele sunt absente sau gestionate, generând încredere și liniște. Tradițional, securitatea era asociată exclusiv apărării militare, însă, după 1989, conceptul a evoluat pentru a integra dimensiuni economice, politice și de mediu. Arnold Wolfers subliniază că securitatea implică atât mijloace coercitive, cât și persuasive, pentru a transforma ostilitatea în cooperare. Drepturile fundamentale ale omului, precum dreptul la viață, libertate și demnitate, sunt protejate prin documente internaționale, inclusiv Declarația universală a drepturilor omului și Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene. Acestea interzic tortura, sclavia și tratamentele inumane, garantând justiția echitabilă și prezumția de nevinovăție.

În contextul războiului împotriva terorismului, metodele controversate de interogare adoptate de CIA, precum „waterboarding” și privarea de somn, au ridicat probleme de etică și legalitate. Cazul Kurnaz evidențiază abuzurile comise în detenția de la Guantanamo, unde prizonierii au fost supuși torturii fizice și psihologice, încălcând drepturile fundamentale. În concluzie, securitatea națională și protecția drepturilor omului trebuie echilibrate, evitând excesele care compromit valori universale.

Cuvinte-cheie: Securitate, drepturi, individ, balanță, tortură, proces, echitabil, Kurnaz, SUA, Guantanamo.

Summary

Security is the state of safety where hazards are absent or managed, generating confidence and peace of mind. Traditionally, security was exclusively associated with military defense, but after 1989 the concept evolved to integrate economic, political and environmental dimensions. Arnold Wolfers points out that security involves both coercive and persuasive means to transform hostility into cooperation. Fundamental human rights, such as the right to life, liberty and dignity, are protected by international documents, including the Universal declaration of human rights and the Charter of fundamental rights of the European Union. They prohibit torture, slavery and inhumane treatment, guarantee-

ing fair justice and the presumption of innocence.

In the context of the war on terror, controversial interrogation methods adopted by the CIA, such as „waterboarding“ and sleep deprivation, have raised questions of ethics and legality. The Kurnaz case highlights the abuses committed in detention at Guantanamo, where prisoners were subjected to physical and psychological torture, violating fundamental rights. In conclusion, national security and the protection of human rights must be balanced, avoiding excesses that compromise universal values.

Keywords: Security, rights, individual, balance, torture, process, fair, Kurnaz, USA, Guantanamo.

1. Murat Kurnaz (Foto: Oliver Das Gupta)

Murat Kurnaz. Murat Kurnaz (născut la 19 martie 1982) este un cetățean turc rezident al Germaniei, deținut extrajudiciar de SUA în baza militară din Kandahar, Afganistan, și apoi transferat în baza navală din Guantanamo Bay (Cuba) într-o tabără de detenție, începând cu decembrie 2001. A fost torturat atât în Kandahar, cât și în Guantanamo [1, p. 1].

Securitatea (latinescul „*securitas*” ori „*securitatis*”) presupune starea în care te simți la adăpost de orice pericol. Securitatea este echivalentă sentimentului de încredere și liniște pe care îl dă cuiva absența oricărei primejdii, vulnerabilități sau a oricărui pericol. Putem spune că un mediu de securitate real și efectiv trebuie să fie lipsit de riscuri și amenințări sau să dispună de existența capacităților statului de eliminare a acestora ori, cel puțin, ca aceste riscuri și amenințări să fie ținute sub control. Deci conceptul de securitate poate fi echivalat cu sintagma „absența pericolului” sau „absența amenințărilor la adresa valorilor dobândite”, iar cel de insecuritate poate fi înțeles ca „prezența pericolului”. Ca termen abstract, sentimentul de securitate este invers proporțional cu amenințarea unui pericol, devenind real pe măsură ce se concretizează [2, p. 2].

O lungă perioadă de timp, conceptul de securitate națională a fost asimilat celui de apărare militară. Evoluția mediului de securitate justifică eforturile actuale de reconsiderare a conceptului de securitate și de abordare a acestuia în corelație cu numeroși factori participanți la apărarea intereselor naționale. Abordarea de ansamblu a conceptului de securitate aduce în discuție componente fundamentale ale acesteia care impun atât definirea cât și evidențierea necesității implementării lor în politicile interne și externe ale statelor, precum și în structurile societății civile, create în scopul respectării drepturilor omului și libertăților lui fundamentale. Acest fapt contribuie la crearea unei culturi de securitate, care reprezintă o sumă de valori, norme, atitudini sau acțiuni ce determină înțelegerea și asimilarea conceptului de securitate și a celorlalte derivate (securitatea națională, securitatea internațională, securitatea colectivă, insecuritatea, politica de securitate) și la formarea unei culturi democratice. În pofida multiplelor dezbateri, conceptul de securitate rămâne a fi vag, deseori utilizat ca context, scuză sau justificare pentru acțiunile politice sau strategice [3, p. 2].

În perioada războiului rece, securitatea a emers ca un produs al problematicii puterii, fiind o modalitatea de organizare a lumii și de promovare a bipolarismului, părănd un concept lipsit de forță.

Conceptualizarea ideii de securitate a cunoscut o profundă transformare, mai ales în perioada de după 1989, când noțiunea „tradițională” a demonstrat că o concepție redusă la capacitate militară nu poate explica influența pe care factorii multipli o au asupra securității. Însuși conceptul de securitate trece printr-un proces de transformare, fiind orientat din ce în ce mai mult spre aspecte economice, politice și de mediu.

Arnold Wolfers sugerează: „dacă securitatea, cel puțin în sensul obiectiv al termenului, crește și scade odată cu prezența sau absența unor intenții agresive din partea altora, atunci atitudinea și comportamentul celor care produc amenințarea sunt de primă importanță. O astfel de atitudine și un asemenea comportament e posibil să nu se afle în afara domeniului de influență al țării care caută să își mențină securitatea. Atunci când ele nu se află dincolo de acest domeniu, politica de securitate cea mai eficientă și mai puțin costisitoare constă în convingerea adversarului să renunțe la intențiile sale agresive”.

Wolfers sugerează deci că securitatea implică atât mijloace coercitive de a opri un agresor, cât și mijloace de persuadare, care asigură o posibilitate mai extinsă de a obține beneficii reciproce pentru a transforma ostilitatea în cooperare.

Securitatea națională rămâne în continuare unul dintre bunurile publice asigurate de către stat, printr-o serie de decizii, strategii și procese, grupate sub eticheta de „politica de securitatea națională”.

Drepturile omului. Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene (2012/C 326/02 - RO C 326/398 Jurnalul Oficial al Uniunii Europene 26.10.2012) statuează drepturi inviolabile ale persoanelor, egale în fața legii fără deosebire. Dreptul la viață, demnitatea umană, integritatea fizică și psihică, interzicerea torturii, pedepselor sau tratamentelor inumane sau degradante sunt drepturi care privesc pe toți oamenii. Totodată, dreptul la libertatea individului și siguranță, la libertatea de gândire, conștiință și religie, la exprimare și informare, de întrunire și asociere, nediscriminarea, dreptul de azil și protecția în cazul strămutării, expulzării sau extrădării sunt alte straturi ale drepturilor indivizilor care trebuie respectate.

Alte prevederi privesc dreptul la un proces echitabil, cu căi de atac eficiente, sub articolul 47, prezumția de nevinovăție și dreptul la apărare (articolul 48), și alte norme care asigură legalitatea deținerii, reținerii și a integrului proces judiciar [4, p. 3].

Declarația universală a drepturilor omului (din 10 decembrie 1948, a Națiunilor Unite) prevede, de asemenea, drepturi inalienabile corespondente ca valoare Cartei. Sau mai degrabă este invers, Carta inspirându-se din prevederile Declarației, având în vedere ordinea emiterii celor două documente-cheie în domeniul drepturilor individuale.

Printre drepturile pe care semnatarii au consimțit să le apere se numără: egalitatea în drepturi, nediscriminarea, dreptul la viață, interzicerea sclaviei, servituții, sclavajului sau comerțului cu sclavi, interzicerea torturii, tratamentelor crude, inumane, sau degradante, egalitatea în fața legii, dreptul la justiție echitabilă, excepționalitatea deținerii sau a detenției, imparțialitatea justiției, introducerea conceptelor *nullum crimen, nulla poena sine praevia lege poenali* (nicio crimă, nicio pedeapsă fără lege), prezumția de nevinovăție, și alte drepturi fundamentale [5, p. 4].

Cazul Kurmaz. La scurt timp după atacurile din 11 septembrie 2001, CIA a întocmit o listă cu noi tehnici de interogare, numită „advanced interrogation techniques“. Așa-numita „interogare îmbunătățită“ a ridicat suspiciuni și acuzații cu privire la încălcarea statutelor anti-terorism ale USA și a legilor și tratatelor internaționale, precum Convenția Națiunilor Unite împotriva torturii. Cetățenii USA s-au divizat în două tabere - cei pro și cei împotriva acțiunilor întreprinse. Aceste tehnici au ridicat serioase semne cu privire la etică, moralitate și legalitate, încălcând câteva drepturi esențiale ale indivizilor: dreptul la integritatea corporală și psihică, dreptul la viață, dreptul la demnitate, interzicerea torturii, dreptul la un proces echitabil (de fapt, deși aceștia au fost judecați, nu au avut un proces echitabil) și prezumția de nevinovăție.

Metodele folosite includeau bătăi, legarea în diverse poziții care produceau dureri, acoperirea capului, expunerea la volum sonor ridicat, depravare

de somn până la apariția halucinațiilor, întreruperea somnului, depravarea de mâncare, lipsirea de apă, neaplicarea de medicamente pentru tratarea rănilor, „waterboarding“, umilirea sexuală, violul, agresiunea sexuală, expunerea la temperaturi extreme, închiderea în cutii de forma unor sicrie [6, p. 4].

Până la începutul anului 2002, oficialii de informații din Statele Unite și Germania au ajuns la concluzia că acuzațiile împotriva lui Kurnaz erau nefondate. După ce a fost în sfârșit eliberat, Kurnaz a scris un memoriu despre anii săi la Guantanamo, care a fost publicat în germană în 2007 și în engleză în anul următor. Următoarele secțiuni conțin în mare parte materiale din cartea sa. El a spus că a fost înălțuit de podeaua unei aeronave împreună cu alți prizonieri și lovit cu piciorul și bătut de soldații americani în timpul unui zbor din Pakistan către Kandahar.

2. Waterboarding (<https://images.app.goo.gl/A878PZR3fB6Rbdkz6>)

La sosire, deși capul îi era acoperit cu un sac, a putut distinge soldați care îi filmau și îi fotografiau. Ulterior, SUA au lansat astfel de fotografii presei ca „dovadă” a capturării sale în zona de război din Afganistan, deși Kurnaz și toți prizonierii tocmai fuseseră transportați cu avionul din Pakistan. Soldații americani l-au dezbrăcat pe Kurnaz și l-au aruncat într-un țarc de sârmă ghimpată în aer liber împreună cu alți aproximativ douăzeci de prizonieri. Deținuții au fost expuși la frig, ploaie și zăpadă. Soldații au aruncat peste gard câteva MRE (meals ready to eat) care fuseseră deschise și golite de majoritatea conținutului lor. Kurnaz a estimat că au primit mai puțin de 600 de calorii pe zi; ființele umane au nevoie de peste 1.500 de calorii pentru a supraviețui.

În timpul interogatoriilor, soldații americani îi puneau aceeași întrebare și îl loveau în față când a spus că nu știe. „Oră de oră, au repetat aceleași întrebări însoțite de pumni și lovituri”, își amintește Kurnaz în memoriile sale. Interogatorii au refuzat să creadă că este nevinovat. A văzut șapte sol-

dați folosind paturile puștilor pentru a bate până la moarte un alt prizonier. Abuzul asupra lui Kurnaz a escaladat, incluzând șocuri electrice aplicate pe tălpile picioarelor sale, până când durerea l-a făcut să leșine. Capul i-a fost împins în mod repetat într-o găleată cu apă, până când și-a pierdut cunoștința din cauza lipsei de oxigen. A fost dus într-o clădire unde a fost atașat de un scripete din tavan, suspendat de cătușe la încheieturi și ridicat de pe picioare, lăsat acolo să atârne ore în șir. De fiecare dată când a leșinat, un ofițer în uniformă cu un plasture pe piept pe care scria „medic” l-a examinat și i-a luat pulsul, a spus „ok”, iar soldații l-au ridicat din nou. L-au atârnat și pe spate, cu mâinile legate la spate. Kurnaz nu își aduce aminte cât timp a fost suspendat de brațe, dar alți prizonieri l-au informat că au fost cinci zile. Mai târziu a aflat că acest tratament prin spânzurare a ucis prizonieri de la baza Bagram; crede că un prizonier din camera de lângă el a murit după ce a fost atârnat de brațe. Soldații cu uniforme pe care era steagul german, identificați drept forțele speciale germane KSK, au venit să-l interogheze. Kurnaz spera că vor informa autoritățile germane și, în cele din urmă, familia lui va afla că era reținut la Kandahar. Nu a fost cazul.

Kurnaz a fost deținut cinci ani în Kandahar și Guantanamo, iar amintirile lui au fost publicate în cartea „Five Years of My Life: An Innocent Man in Guantanamo” (Cinci ani din viața mea: un om nevinovat în Guantanamo). Kurnaz a fost eliberat pe 24 august 2006. Ca și în timpul sosirii sale la Guantanamo, a fost transportat la destinație cu avionul, reținut în cătușe și purtând botniță, ochelari de protecție opaci și căști pentru urechi care blochează sunetul și i-a fost refuzat mâncarea și apă în timpul zborului de 17 ore.

Kurnaz spune că „un mare număr de bărbați au ajuns în Guantanamo ca urmare” (SUA au oferit bani celor care ofereau informații despre participării la atacurile din 11 septembrie). Unul dintre anchetatorii lui Kurnaz de la Guantanamo a confirmat că acesta fost „vândut” pentru o recompensă de 3.000 de dolari.

La fel ca și în cazul altor 34 de deținuți din cei 780 aflați în Guantanamo de-a lungul celor peste 20 de ani de existență a acestei baze, Kurnaz nu a fost găsit vinovat pentru crimele de care a fost acuzat. SUA nu a recunoscut niciodată faptul că a deținut oameni nevinovați și nici nu a acceptat să plătească despăgubiri.

Atrocitățile comise de cei care au interogat prizonierii au fost înregistrate. În 2005, CIA a distrus casetele cu înregistrările prizonierilor interogați sub efectul torturii, justificând faptul că „ce era pe acele casete era devastator pentru CIA” și că „vâlva produsă ca urmare a distrugerii acestor casete este nimic în comparație cu ce s-ar fi întâmplat dacă ar fi fost făcute publice”. Raportorul special al Națiunilor Unite pe cazuri de tortură, Juan Mendez, a declarat faptul că „waterboarding-ul” (acoperirea capului cu o țesătură în-

tr-o poziție orizontală cu capul sub nivelul corpului și turnarea de apă pentru a împiedica respirația normală) se încadrează în definiția torturii, este ilegală și imorală, și, în 2008, 56 membri ai Partidului Democrat care făceau parte din Congresului SUA au solicitat o investigație independentă a acestor aspecte [7, p. 7].

Concluzii. Este oare calea torturii, a deținerii inumane, fără acuzații care să răstoarne prezumția de nevinovăție și fără oferirea unui proces echitabil cea mai bună pentru apărarea securității naționale? Într-adevăr, în atacurile din 11 septembrie, 2 996 de oameni au murit, atacul a generat groază și un puternic sentiment de nesiguranță. Dar oare trebuie înfrânte garanțiile și drepturile pe care toți indivizii ar trebui să le aibă, asta fără acuzații dovedite în instanță?

Este oare justificată tortura, sau este doar o expresie a neputinței statului de a sigura protecția cetățenilor săi? Cât de mare este ingerința în drepturile umane și cât de greu se stinge (asta dacă se stinge vreodată) comparativ cu timpul necesar societății și statului să refacă pagubele produse prin atacuri la adresa securității? Consider că nu. Consider că avem nevoie de o întărire a modalităților de apărare națională, nu de o diversificare a metodelor de „investigare îmbunătățită”.

Referințe bibliografice

1. Wikipedia - Murat Kurnaz. https://en.wikipedia.org/wiki/Murat_Kurnaz (accesat la 26.11.2024).
2. Richicinschi Iurie. *Securitatea: noțiune și conținut*. <https://iap.gov.md/repository/files/original/140a79c1f5b1b89b8b8f663593d582f21105b78a.pdf> (accesat la 25.11.2024).
3. Albu Natalia. *Conceptele de securitate și securitate națională: teorii și politici*. https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/Conceptele%20de%20securitate%20si%20securitate%20nationala.pdf (accesat la 25.11.2024).
4. Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene. <https://eur-lex.europa.eu/RO/legal-content/summary/charter-of-fundamental-rights-of-the-european-union.html> (accesat la 25.11.2024).
5. Declarația Universală a Drepturilor Omului. https://www.ohchr.org/sites/default/files/UDHR/Documents/UDHR_Translations/rum.pdf (accesat la 25.11.2024).
6. Wikipedia - Enhanced interrogation techniques. https://en.wikipedia.org/wiki/Enhanced_interrogation_techniques (accesat la 25.11.2024).
7. The Morality of Enhanced Interrogation Techniques. <https://digitalcommons.liberty.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1297&context=hs-conference> (accesat la 25.11.2024).

CZU: 343.9:355.45

UNELE ASPECTE PRIVIND MANAGEMENTUL CRIMINOLOGIC ÎN DOMENIUL ASIGURĂRII SECURITĂȚII ȘI ORDINII PUBLICE

Sergiu CERNOMOREȚ,

*doctor în drept, conferențiar universitar,
șef al Catedrei „Drept polițienesc” a Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI,
cercetător științific, Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice
al Universității de Stat din Moldova
ORCID: 0000-0003-0172-0491*

Andrei NASTAS,

*doctor în drept, conferențiar universitar,
prodecan al Facultății drept, administrație, ordine și securitate publică
a Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI,
cercetător științific, Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice
al Universității de Stat din Moldova
ORCID: 0000-0001-7317-769X*

Rezumat

Criminologia este domeniu științific preocupat de studiul criminalității, de-terminantelor sale, măsurării acesteia, managementului, controlului, consecințelor și prevenirii comportamentului infracțional, atât la nivel individual cât și social.

Întreagă activitate de prevenire a criminalității și a fenomenelor care o în-soțesc, are la bază un sistem managerial, care trebuie să reflecte în modul cel mai complet conținutul activității preventive a subiecților respectivi, a căror acțiune este extinsă pe toate fazele, etapele și nivelele procesului de prevenire și care interacționează strâns cu politica statului în domeniul contracarării criminalității.

Realitățile actuale ale multiplelor crize epidemiologice, umanitare, so-ciale, economice, determină modificarea metodelor manageriale și politicilor publice inclusiv în domeniul managementului criminologic, apt să ofere soluții adecvate pericolelor securității și atentatelor la ordinea publică în special.

Cuvinte-cheie: management, criminalitate, ordine publică, securitate.

Summary

Criminology is a scientific field concerned with the study of crime, its de-terminants, its measurement, management, control, consequences, and preven-tion of criminal behavior, both at the individual and social levels.

The entire activity of preventing crime and the phenomena that accompany it is based on a managerial system, which must reflect in the most complete way the content of the preventive activity of the respective subjects, whose action is extended to all phases, stages and levels of the prevention process and which interacts closely with the state policy in the field of countering crime.

The current realities of multiple epidemiological, humanitarian, social, and economic crises determine the modification of managerial methods and public policies, including in the field of criminological management, capable of providing adequate solutions to security threats and attacks on public order in particular.

Keywords: management, crime, public order, security.

Persoana, drepturile și libertățile acesteia, proprietatea, mediul înconjurător, orânduirea constituțională, suveranitatea, independența și integritatea teritorială a statelor, pacea și securitatea omenirii, precum și întreaga ordine de drept constituie cele mai relevante valori sociale protejate, prin mijloace de politici penale, contravenționale și administrative. Una dintre funcțiile primordiale ale autorităților publice ține de contracararea infracționalității, convenționalității, precum și altor fenomene ce însoțesc acestea. Rolul primordial în realizarea funcțiilor menționate revine organelor de ocrotire a normelor de drept și de menținere a ordinii publice.

Specificul relevat readuce mereu în actualitate sarcinile identificării și utilizării rezervelor de eficientizare continuă a activității structurilor implicate în managementul criminologic de asigurare a securității și ordinii publice. Un rol aparte în șirul autorităților publice cu atribuții specifice revine Ministerului Afacerilor Interne, în condițiile etapei de post-criză pandemică și actuala criză umanitară la hotarele cu Ucraina.

Ministerul Afacerilor Interne (MAI) este considerată o instituție de punere în aplicare a legii. Principalele domenii de activitate includ ordinea și securitatea publică, managementul integrat al frontierei de stat, lupta împotriva crimei organizate, managementul migrației, azilului și integrării străinilor etc. Aparatul său central este format din diferite direcții și secții. În plus, are în subordine mai multe instituții, precum Inspectoratul General al Poliției, Inspectoratul General al Poliției de Frontieră, Inspectoratul General pentru Situații de Urgență, Inspectoratul General de Carabinieri, Inspectoratul General pentru Migrație, Academia Ștefan cel Mare și Serviciul de Protecție Internă și Anticorupție (SPIA) etc.[1].

Eficientizarea managementului criminologic contribuie la creșterea încrederii populației în sistemul ordinii de drept în ansamblu, acest aspect fiind, de cele mai dese ori, considerat criteriu al eficienței structurilor de resort.

Managementul criminologic constituie un proces eficient de gestiune

în sfera combaterii infracționalității și a asigurării securității criminologice. Într-un stat de drept, problema controlului social al criminalității, a protecției drepturilor și intereselor legitime ale cetățenilor împotriva atentatelor criminale este mereu actuală.

Scopul prezentului studiu este determinat de necesitatea identificării căilor de perfecționare a activității de management criminologic al criminalității, luându-se ca bază analiza principiilor teoretice ale reglementării de drept a procesului de realizare, la nivel practic, de către autoritățile publice din Republicii Moldova a funcțiilor de control al criminalității.

Managementul criminologic presupune două tipuri de gestiune:

1. În cadrul sectorului public (puterea publică centrală și cea locală);
2. În cadrul sectorul privat.

Primul tip de management criminologic este legat, preponderent, de soluționarea sarcinilor în domeniul combaterii infracționalității, atribuite autorităților publice cu atribuții specifice nemijlocit legate de prevenirea și combaterea criminalității. Cel de-al doilea tip, se referă la acțiunile de asigurare a securității criminologice la nivelul antreprenoriatului privat, fundațiilor, asociațiilor, cluburilor sportive, de interese etc..

Elemente de management criminologic în domeniul public a început să prindă contur în perioada URSS. În debutul anilor 70 ai secolului XX, având la bază concepte criminologice doctrinare și aplicative adecvate realităților sale. Unele aspecte și structuri administrative ale perioadei vizate s-au păstrat și în cadrul autorităților actuale. Spre exemplu: centre de management aplicativ-criminologic, cum ar fi de exemplu: subdiviziunile de stat major în sistemul Ministerului Afacerilor Interne (cu atribuții de: organizare a măsurilor de ordin informativ în cadrul structurilor de profil, perfecționarea sistemului de informare; analiza complexă a situației operative și elaborarea, în baza acesteia, creșterea nivelului de activitate analitică; elaborarea și realizarea în colaborare cu serviciile de ramură a măsurilor de reacționare în timp util la schimbările situației operative; planificarea curentă a activității conducerii MAI și a colegiului MAI, controlul asupra executării planurilor trasate; inspecția complexă a structurilor afacerilor interne; implementarea în practica structurilor afacerilor interne a bazelor științifice de gestionare și organizare a muncii) se regăsesc sub aspectul organigramei funcționale în cadrul structurilor actuale. Potrivit Strategiei de dezvoltare a domeniului afacerilor interne pentru anii 2022-2030, aprobată prin Hotărârea Guvernului nr.658/2022, în baza analizelor funcționale, pe intern, s-au efectuat multiple reorganizări ale aparatului central al Ministerului Afacerilor Interne și ale instituțiilor subordonate. Astfel, subdiviziunile Protecție Internă și Anticorupție, Tehnologii Informaționale, Managementul Operațional au fost detașate de aparatul central al ministerului și constituite ca entități aparte [2].

Pornim de la idea, precum că elementele principale implicate în exprimarea conținutului managementului pragmatic sunt următoarele: participanții la procesul managerial, respectiv „indivizii” manageri și executanți. Manageri sunt persoane cu o individualitate pregnantă, cu interese bine definite pe care le urmăresc cu hotărâre. Aceștia din urmă au pregătirea profesională și experiența corespunzătoare realizării scopului trasat. Modul de selecție a acestor categorii de persoane, care să corespundă cerințelor activității pe care urmează să o desfășoare, constituie cheia activității manageriale [3, p. 17].

Managementul criminologic în domeniul asigurării securității și ordinii publice vizează și activitatea de recrutare și formarea cadrelor competente în domeniu. Un accent deosebit în acest sens este plasat pe valorile moral-spirituale ca și criteriile veridice ale eficienței funcționale a oricărui funcționar și manager.

Suplimenta valorilor moral-spirituale se atribuie și experiența acumulate în domeniu managerial. În acest sens, Peter Drucker a afirmat, că ceea ce au în comun toți managerii eficienți este practica. Cu alte cuvinte, eficiența este un obicei, adică un complex de factori. Practicile pot fi întotdeauna învățate pentru că sunt atât de simple încât pot fi înțelese chiar la o vârstă fragedă, spunea Drucker. În timp, acestea se dezvoltă într-o direcție bună dacă cel puțin următoarelor aspecte considerate li se acordă o atenție deosebită în relațiile umane eficiente: comunicarea, munca în echipă, autoconducerea și formarea celorlalți. Eficiența managerială este condiționată de fiecare dintre acestea [1, p. 464].

O altă componentă a managementului eficient este cadrul legal accesibil și dur. În acest sens, autoritățile publice a Republicii Moldova în perioada anului 2023 au fost elaborat/modificat mai multe acte normative, care au ca scop prevenirea și combaterea criminalității, cele mai relevante fiind:

- Modificarea legii nr. 308 din 22.12.2017 cu privire la prevenirea și combaterea spălării banilor și finanțării terorismului, unde au fost introduse reglementări cu privire la activitatea de prestare a serviciilor privind activele virtuale;

- În vederea aplicării instituției eliberării condiționate de răspundere penală pentru săvârșirea infracțiunilor asociate consumului de droguri, prin Legea nr. 245/2023 au fost operate modificări la Codul de procedură penală;

- La 30.08.2023 a fost aprobată Hotărârea Guvernului nr.631/2023 privind modificarea Hotărârii Guvernului nr.1088/2004 cu privire la aprobarea tabelelor și listelor substanțelor stupefiante, psihotrope și precursorilor acestora, supuse controlului;

La 31.05.2023, în cadrul ședinței Guvernului, a fost aprobată Hotărârea Guvernului nr.337/2023 cu privire la modificare a HG nr.293/2014 și HG 1447/2016, prin care s-a revizuit cadrul normativ al regimului armelor

și al munițiilor cu destinație civilă;

– La 05.07.2023, în cadrul ședinței Guvernului, a fost aprobată HG nr.471/2023 cu privire la modificarea HG nr.609/2018 cu privire la aprobarea Conceptului Sistemului informațional automatizat „Registrul de stat al armelor” [5].

Sarcinile planificării criminologice constau în:

1) formarea componenței viitoarelor probleme de planificare criminologică;

2) stabilirea sistemului de determinante ale infraționalității și a măsurilor adaptive penal-preventive;

3) programarea activității subiecților de contracarare a infraționalității în baza unor strategii și tactici echilibrate;

4) asigurarea relațiilor intra și extra-sistem între subiecții activității de prevenire, reglementarea interacțiunii și coordonării dintre aceștia;

5) minimizarea impactului negativ al factorilor criminogeni prognozați.

Considerăm relevant de menționa acelea carențe (puncte slabe/riscuri) în organizarea activității manageriale. Astfel potrivit Programului de ordine și securitate publică pentru anii 2022–2025: „planificarea eficientă a forțelor ar trebui să se bazeze pe o analiză consistentă a provocărilor existente, însă, în prezent, în subdiviziunile de ordine publică, capacitățile de analiză sunt reduse la doar câteva unități cu cunoștințe și instrumente necesare. Conceptul de activitate polițienească bazată pe informații a fost aplicat cu succes timp de mai mulți ani în unitatea centrală de analiză a informațiilor, dar nu s-a reușit extinderea eficientă a acestui concept la nivelul subdiviziunilor teritoriale. Motivul principal este lipsa de interes al conducătorilor, inclusiv pentru că, la nivel teritorial, managerii nu înțeleg utilitatea conceptului. O parte din personalul implicat nu are pregătirea și experiența necesară și, în consecință, informația deținută este utilizată deficient, iar analiza este superficială. Sistemele informaționale automatizate existente (din care o parte sunt depășite tehnologic) permit colectarea fragmentară a datelor, cu acces limitat, motiv pentru care baza informațională utilizată în scopul activității polițienești este precară. În eventualitatea dezvoltării sistemului informațional automatizat pentru colectarea, procesarea și analiza datelor apare inclusiv necesitatea asigurării protecției datelor cu caracter personal.” [6].

Managementul criminologic, în calitate de ansamblul de măsuri, politici și activități ale autorităților publice trebuie să corespundă următoarelor criterii: obiectivitate, coordonare, stabilitate, continuitate, diferențiere și conspirație, în opoziție antipodului său - managementul interlop.

Referințe bibliografice

1. Raport de evaluare GRECO (runda a V-a de evaluare). Prevenirea corupției și promovarea integrității la nivel central (funcții executive de conducere) și la nivelul instituțiilor de punere în aplicare a legii din 12.03.2024. <https://ani.md/sites/default/files/Raport%20Greco.pdf> (accesat la 22.11.2024).
2. Strategia de dezvoltare a domeniului afacerilor interne pentru anii 2022-2030 aprobată prin Hotărârea Guvernului nr.658/2022, Publicat: 28-10-2022 în Monitorul Oficial Nr. 334-341 art. 797.
3. Nastas Andrei, Gureu Valeriu. *Managementul securității și ordinii publice*. Note de curs, ed. a II-a. Chișinău: Editura Print-Caro, 2021.
4. Mihalcea Radu, Androniceanu Armenia. *Management*. București: Editura Economică, 2000, 464 p.
5. Raportul de progres privind implementarea Planului de acțiuni pentru implementarea Programului de prevenire și combatere a criminalității pentru anii 2022-2025. <https://mai.gov.md/sites/default/files/Activitatea/Rapoarte/Raport%20Program%20PPCC%20-%20%202023.pdf> (accesat la 22.11.2024).
6. Programul de ordine și securitate publică pentru anii 2022-2025, aprobat prin Hotărârea Guvernului nr. 913 din 21.12.2022, Publicat: 07-03-2022 în Monitorul Oficial Nr. 75-78 art. 147.

CZU: 342.721

IMPACTUL INTELIGENȚEI ARTIFICIALE ASUPRA DREPTULUI LA VIAȚĂ PRIVATĂ: NECESITATEA UNUI NOU CADRU LEGAL PENTRU CONSIMȚĂMÂNTUL INFORMAT

Antonio SANDU,
doctorand, Universitatea „Titu Maiorescu” din București,
profesor universitar, doctor în Sociologie și etică,
Universitatea „Ștefan cel Mare” din Suceava
ORCID: 0000-0001-6605-3453

Rezumat

Apărută și dezvoltată pe scară largă în ultimii ani, Inteligența Artificială a devenit deja o parte integrantă a vieții moderne. Aceasta aduce cu sine oportunități în ceea ce privește dezvoltarea cunoașterii, ușurarea activităților umane intelectuale, cât și provocări semnificative inclusiv în sfera vieții private. Utilizarea pe scară largă a Inteligenței Artificiale se anunță a fi o revoluție copernicană, fiind introduse deja în limbaj concepte precum post-label society (societatea post-muncă) ori post-privacy (societatea post-intimitate), vizând protecția datelor cu caracter personal.

Lucrarea explorează impactul utilizării Inteligenței Artificiale, în contextul big data făcând referire la protecția dreptului fundamental la viață privată. Argumentăm necesitatea urgentă a unui cadru etic și juridic pentru formalizarea consimțământului informat în era digitală. Analizând directivele europene, lucrarea urmărește propunerea unor soluții inovatoare pentru asigurarea unui echilibru între progresul tehnologic și protecția drepturilor individuale. Se acordă o atenție deosebită conceptului de consimțământ informat în contextul colectării și procesării datelor – mai ales a celor biologice – prin intermediul sistemelor dotate cu Inteligență Artificială, subliniind importanța transparenței utilizării acestor sisteme informatice și a utilizării responsabile a acestei tehnologii. Lucrarea pledează pentru dezvoltarea unui cadru legal care să răspundă provocărilor etice și juridice pe care Inteligența Artificială le ridică.

Cuvinte-cheie: consimțământ informat, protecția datelor, Inteligența Artificială, viață privată, cadru legal.

Summary

Recently emerged and widely developed, Artificial Intelligence has already become an integral part of modern life. This brings with it opportunities in terms of development of knowledge, facilitation of intellectual human activi-

ties, as well as significant challenges including in the sphere of private life. The large-scale use of Artificial Intelligence is announced to be a Copernican revolution, concepts such as post-label society or post-privacy being already introduced into the language, aiming at the protection of personal data.

The paper explores the impact of the use of Artificial Intelligence, in the context of big data, referring to the protection of the fundamental right to privacy. We argue the urgent need for an ethical and legal framework for the formalization of informed consent in the digital age. Analyzing the European directives, the paper seeks to propose innovative solutions to ensure a balance between technological progress and the protection of individual rights. Particular attention is paid to the concept of informed consent in the context of the collection and processing of data - especially biological data - through systems equipped with Artificial Intelligence, emphasizing the importance of the transparency of the use of these IT systems and the responsible use of this technology. The paper argues for the development of a legal framework that responds to the ethical and legal challenges that Artificial Intelligence raises.

Keywords: informed consent, data protection, Artificial Intelligence, privacy, legal framework.

Introducere. În contextul rapidei evoluții a tehnologiei, inclusiv a Inteligenței Artificiale și a impactului profund al acesteia asupra societății contemporane, considerăm esențială reevaluarea cadrului juridic referitor la consimțământul informat – atât în ce privește protecția datelor cu caracter personal, mai ales în domeniul patrimoniului genetic al individului ori al umanității, cât și în ceea ce privește transferul de date referitoare la individ, care pot duce la furtul de identitate și crearea de identități clonate, în scopul utilizării acestora în săvârșirea unor fapte penale.

Protecția dreptului la viață privată capătă o nouă dimensiune odată cu tehnologiile care fac posibilă o clonare completă a identității persoanei prin mijloacele oferite de Inteligența Artificială. Considerăm că orice transfer al unor date cu caracter personal către medii digitale – inclusiv cele vizând identitatea vizuală, sonoră sau genetică – necesită o formă de consimțământ informat similară celei din domeniul medical și care să nu se limiteze, în procesul de informare, la înștiințarea persoanei vizate referitoare la entitatea care prelucrează datele, care sunt datele prelucrate, scopul prelucrării și destinatarul datelor.

Protecția datelor cu caracter personal la nivelul Uniunii Europene. Regulamentul General privind Protecția Datelor Personale (GDPR) a fost adoptat de către Parlamentul European în 2016, fiind aplicabil în întreaga Uniune Europeană și reprezentând fundamentul legislației în domeniu în statele membre ale Uniunii Europene. Acest Regulament stabilește princi-

piile fundamentale ale oricărui proces de prelucrare a datelor cu caracter personal precum și un set de drepturi esențiale ale persoanelor vizate. Regulamentul stabilește de asemenea un set de obligații ce revin operatorilor care culeg și prelucrează date cu caracter personal în diverse scopuri.

Principalele reguli care guvernează prelucrarea datelor, instituite prin intermediul GDPR [1], sunt: legalitatea, principiul conform căruia nu pot fi culese, stocate și prelucrate date cu caracter personal decât în baza unui teamei legal, echitatea și transparența prelucrării datelor, limitarea scopului în care se face prelucrarea, minimizarea datelor culese, stocate și prelucrate și anonimizarea acestora acolo unde este posibil, exactitatea stocării și prelucrării datelor, limitarea perioadei de stocare și integritatea procesului de prelucrare și confidențialitatea datelor.

Principiile enunțate au rolul de a asigura protecția datelor personale, inclusiv față de prelucrarea digitală a acestora și respectiv protecția drepturilor la demnitate, viață privată și identitate a persoanei vizate. În seama persoanei vizate intră următoarele drepturi: acela de a fi informat cu privire la culegere, stocare și prelucrare, acela de a avea acces la date, inclusiv de a le rectifica ori șterge – *dreptul de fi uitat* – dreptul la restricționarea prelucrării respectiv la portabilitatea datelor. Persoana vizată are drept de opoziție la crearea unor profiluri cu privire la propria persoană, inclusiv profil genetic sau biometric, această profilare fiind interzisă fără o informare prealabilă și consimțământul expres al persoanei vizate [2].

Operatorii de date cu caracter personal au obligația de a demonstra conformitatea cu Regulamentul, inclusiv prin implementarea unor măsuri tehnice și organizatorice adecvate și respectiv evidențierea măsurilor luate.

Protecția vieții private în fața posibilelor riscuri ridicate de Inteligența Artificială. În contextul dezvoltării Inteligenței Artificiale [3], pentru a se evita orice amenințare adusă de utilizarea acesteia la viața privată, considerăm că sunt necesare o serie de măsuri suplimentare – mai ales în ceea ce privește datele cu caracter medical ale persoanei și stocarea acestora în bio-bănci ori ale altor date cu caracter personal care pot duce la crearea unor profiluri digitale și la furtul de identitate.

Antrenarea Inteligenței Artificiale pe seturi largi de date ar trebui să fie posibilă doar în urma unui consimțământ [3] expres din partea persoanelor vizate și nu a unui consimțământ generic larg ori metaconsimțământ. Modelul de consimțământ informat din sfera medicală ar putea fi extins în cea a protecției datelor cu caracter personal, întrucât legiuitorul european intenționează să creeze un raport juridic între operatorul de date cu caracter personal și persoana vizată, analog celui din dreptul medical, inclusiv formalizat prin intermediul unui formular de consimțământ.

Printre riscurile procesării incorecte ale datelor biologice ale persoa-

nei – inclusiv ale celor genetice, includem discriminarea pe criterii genetice, ori așa-zisa legitimare a superiorității unor persoane aparținând unor profiluri genetice particulare (rasiale ori etnice) sau excluderea din societate ori de la diverse activități a persoanelor considerate a avea un risc genetic ridicat – de exemplu de a contracta o maladie. Datorită dezvoltărilor din biologie sintetică, profilul genetic al unei persoane poate sta la baza unor dezvoltări tehnologice – de exemplu al unui genom sintetic, față de care subiectul să ridice obiecții de conștiință. Tot față de profilarea biomedicală se poate ridica obiecția că aceasta poate sta la baza unui furt de identitate bazat pe duplicarea amprenteii genetice care, corelat cu tehnologie *deep-fake*, să permită evitarea oricărei forme de protecție împotriva intruziunilor în viața privată ori intruziuni în dreptul de posesie a individului asupra bunurilor proprii.

La nivelul unei societăți în care vorbim de *post-intimitate* ori chiar de *post-muncă*, dreptul la viață privată capătă o nouă dimensiune, mult mai strâns corelată cu intimitatea persoanei, cu autonomia acesteia și chiar cu dreptul său la viață. Ca atare, legislația ar trebui să se adapteze acestor noi realități, inclusiv pornind de la modelul european de a înțelege consimțământul informat ca o formă particulară de raport juridic, care excede natura civilă a consimțământului, devenind un instrument de protecție a drepturilor omului.

Consimțământul informat ca instrument de protecție a vieții private în era Inteligenței Artificiale (A.I.). Odată cu dezvoltarea A.I., protecția dreptului la viață privată devine nu doar din ce în ce mai importantă ci și din ce în ce mai complexă [3]. Consimțământul informat, ca instrument împrumutat din domeniul medical, ar putea fi utilizat - desigur într-o formă îmbunătățită – ca și instrument de protecție a vieții private în contextul comunicării cu Inteligența Artificială, mai ales cu cea capabilă de a produce informație falsă de tip *deep fake*.

Companiile și organizațiile producătoare ori utilizatoare de A.I. ar trebui să ofere informații cât mai detaliate către utilizatorul final, și explicații clare și accesibile despre modul în care colectează și utilizează date cu caracter personal, dar și modul în care aceste date sunt utilizate în antrenarea A.I. și care ar putea fi viitoare pericole pentru individ, în contextul în care datele ar ajunge în posesia unor instituții sau persoane rău voitoare, care ar putea utiliza tehnologie *deep fake* în scopul săvârșirii unor fapte penale pornind de la crearea unui profil fals al utilizatorului. Posibile domenii în care profiluri de internet false ale persoanei ar putea fi utilizate în scopul săvârșirii unor infracțiuni ar putea fi cel bancar, financiar, utilizarea acestor profiluri pentru evaziune fiscală. Profilurile false vor putea fi folosite pentru crearea unor știri false și inducerea în eroare a populației în domenii politice, sociale, economice, culturale etc. și determinarea publicului să acționeze în baza

știrilor false furnizate prin intermediul Inteligenței Artificiale, care ar emula profilurile unor utilizatori reali ori chiar ale unor influenceri. S-ar putea crea mărturii false din partea unor persoane, mărturii ce ar putea fi utilizate împotriva acestora – în diverse situații inclusiv de natură juridică.

Utilizatorii ar trebui să aibă posibilitatea de a-și exprima consimțământul asupra diverselor aspecte particulare ale culegerii, stocării și prelucrării datelor, și nu doar un consimțământ general cu privire la aceste operații și efectuarea lor de către o anumită companie. Deoarece utilizarea prin intermediul A.I. a datelor de tip date largi (*big data*) poate duce la crearea unor influențe artificiale asupra comportamentului persoanei vizate, prin servirea de reclame ori informații care să corespundă profilului psihosocial al acesteia, informațiile despre orice formă de profilare ar trebui să facă parte din informarea specifică pentru obținerea consimțământului de colectare a datelor.

Utilizarea consimțământului dinamic în colectarea de date ar permite utilizatorilor să-și actualizeze preferințele în timp real, pe măsură ce circumstanțele stocării sau utilizării datelor se modifică ori utilizatorul își schimbă opiniile sau preferințele cu privire la protecția intimității sale digitale.

Introducerea unui consimțământ specific pentru utilizarea datelor de către sistemele A.I., însoțit de explicații detaliate referitoare la consecințe și riscuri, poate duce la o mai bună protecție a persoanei vizate în contextul în care o educație a populației în acest sens este absolut necesară.

Companiile utilizatoare de Inteligență Artificială ar trebui să se asigure că subiectul colectării de date își poate retrage oricând consimțământul acordat, chiar dacă datele au fost anterior prelucrate cu ajutorul A.I. iar dreptul la uitare pe care subiectul îl are ar trebui manifestat sub forma retragerii respectivelor date din memoria A.I. Acest lucru este relativ imposibil la nivelul tehnologic actual, întrucât odată ce datele respective au fost prelucrate de sistemul de Inteligență Artificială de tip învățare profundă (*deep learning*), acestea sunt procesate și utilizate în alte operații pe care sistemul A.I. le realizează și care nu au în mod necesar legătură cu datele respective – pe care însă le extrapolează în situații cu totul diferite, dând soluții de tip gândire profundă (*deep reasoning*).

În contextul consimțământului dinamic [4], statele ar putea institui obligativitatea organizațiilor care prelucrează date prin intermediul A.I. de a realiza un sistem de notificări periodice care să informeze persoana vizată cu privire la datele care au fost partajate în cadrul sistemelor de Inteligență Artificială și a oferi persoanelor vizate posibilitatea de a-și retrage consimțământul. Statele ar trebui de asemenea să instituie o serie de standarde la nivelul industriei producătoare de Inteligență Artificială, care să vizeze obligativitatea și modalitatea de utilizare a A.I. în relația cu consumatorul direct.

Consimțământul ar trebui să vizeze permisiunea oferită de persoana vizată de utilizare a datelor colectate de operatori în procesul de antrenare a A.I. și instituirea auditării periodice a algoritmilor A.I. în ceea ce privește utilizarea datelor colectate și prelucrate.

O atenție specială ar trebui oferită protecției datelor biometrice colectate și utilizate, dar mai ales ale celor biologice – inclusiv genetice – colectate și utilizate prin intermediul sistemelor A.I. Portabilitatea datelor ar trebui să fie garantată, utilizatorii ar trebui să poată utiliza diverse servicii de A.I., transferând date și controlând transferul de date între aceste servicii. În acest context ar trebui să se aibă în vedere un consimțământ pentru interconectare a bazelor de date, în sensul în care la culegerea datelor utilizatorul să consimtă cu privire la posibilitatea și la limitele transferabilității datelor sale cu caracter personal între diversele platforme A.I. Utilizarea datelor cu caracter personal pentru realizarea unor procese predictive ar trebui să fie posibilă doar în urma unui consimțământ specific, de tip consimțământ dinamic, și nu a unui consimțământ larg [5].

O serie de mecanisme de protecție a minorilor față de furtul de identitate ori de date cu caracter personal în interacțiunea cu sisteme A.I. ar trebui introduse pe baza unui consimțământ delegat din partea aparținătorilor.

Statele ar trebui să introducă o formă de consimțământ explicit pentru utilizarea A.I. în luarea unor decizii automate care afectează semnificativ utilizatorii, cu excepția situațiilor în care va fi invocat interesul public. O formă specifică de consimțământ explicit ar trebui implementată în cazul sistemelor bazate pe realitatea augmentată și realitatea virtuală [6].

O astfel de formă de consimțământ, împreună cu interzicerea utilizării datelor personale în alte scopuri decât cele pentru care au fost culese, precum și interzicerea profilării – inclusiv în ceea ce privește profilul de consumator ori cel social or politic – ar putea preveni utilizarea defectuoasă a unor algoritmi inclusiv din social media, dejucând astfel eventualele tentative de război hibrid ce poate fi realizat prin promovarea unor mesaje adaptate profilului consumatorului de media digitală, diferit în funcție de specificul fiecărui utilizator sau clase de utilizatori dar care împreună pot face promovarea unor ideologii, a unei persoane ori chiar a unor actori statali sau non-statali.

Concluzii. Consimțământul informat poate deveni așadar un instrument de protecție a dreptului la identitate, inclusiv în spațiul virtual, într-o societate din ce în ce mai digitalizată. În lumina analizei efectuate, se întrevede necesitatea reconfigurării cadrului juridic privind consimțământul informat în contextul utilizării tehnologiei Inteligenței Artificiale și a impactului acesteia asupra vieții private și identității individului. Se impune o abordare juridică inovatoare, care să depășească limitele actuale ale protecției datelor cu caracter personal.

Se propune abordarea unui model de consimțământ (informat) similar celui din domeniul medical, care să țină cont de complexitatea prelucrării datelor prin intermediul unor sisteme dotate cu Inteligență Artificială. Dreptul la viață privată capătă noi valențe în societatea post-intimitate, fiind mult mai strâns corelat cu dreptul la autonomie al subiectului și chiar cu cel la viață al acestuia.

Referințe bibliografice

1. Parlamentul European, Consiliul Uniunii Europene. Regulamentul (UE) 2016/679 al Parlamentului European și al Consiliului din 27 aprilie 2016 privind protecția persoanelor fizice în ceea ce privește prelucrarea datelor cu caracter personal și privind libera circulație a acestor date și de abrogare a Directivei 95/46/CE (Regulamentul general privind protecția datelor). Jurnalul Oficial al Uniunii Europene. 2016 Mai 4; L119:1-88.

2. Simionovici Daniela, Cireasa Daniela Irina, Lungu Catalina, Marius Florian Dan. *GDPR aplicat. Instrument de lucru pentru implementarea Regulamentului UE 679/2016*. Iași: Editura Științifică LUMEN, 2020, 754 p.

3. Parlamentul European și Consiliul Uniunii Europene. „Regulamentul (UE) 2024/1689 de stabilire a unor norme armonizate privind Inteligența Artificială și de modificare a Regulamentelor (CE) nr. 300/2008, (UE) nr. 167/2013, (UE) nr. 168/2013, (UE) 2018/858, (UE) 2018/1139 și (UE) 2019/2144 și a Directivelor 2014/90/UE, (UE) 2016/797 și (UE) 2020/1828 (Regulamentul privind inteligența artificială).” Jurnalul Oficial al Uniunii Europene L 2024/1689 (13 iunie 2024).

4. Kaye J., Whitley E., Lund D. *et al. Dynamic consent: a patient interface for twenty-first century research networks*. În *European Journal of Human Genetics*, 2015, nr. 23, p.141-146. <https://doi.org/10.1038/ejhg.2014.71> (accesat la 22.11.2024).

5. Ploug T., Holm S. *Going Beyond the False Dichotomy of Broad or Specific Consent: A Meta-Perspective on Participant Choice in Research Using Human Tissue*. În: *The American Journal of Bioethics*, 2015, vol.15, nr. 9, p. 44-46. <https://doi.org/10.1080/15265161.2015.1062178> (accesat la 22.11.2024).

6. Komal Vig, Kaunert Christian, Singh Bhupinder. *Intersections of Law and Computational Intelligence in Health Governance*. Hershey, PA: IGI Global, 2024, 451 p. <https://doi.org/10.4018/979-8-3693-5976-1>.

CZU: 342.8

PROTECȚIA JURIDICĂ A DREPTURILOR ELECTORALE

Igor BANTUȘ,

*doctor în drept, conferențiar universitar,
Catedra „Drept public, securitate a frontierei, migrație și azil”
a Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI
ORCID ID: 0009-0007-1421-0374*

Rezumat

În raporturile juridice electorale, conceptul de protecția drepturilor electorale reprezintă un pilon esențial și o condiție de bază pentru asigurarea legitimității exprimării voinței cetățenilor. Aceasta nu constituie doar o etapă finală sau complementară a procesului electoral, ci o componentă juridică indispensabilă, prezentă pe parcursul majorității etapelor procesului și implicând direct subiecții acestor raporturi juridice. În prezent, Constituția Republicii Moldova și legislația națională nu oferă o definiție explicită a conceptului de protecție a drepturilor electorale. Constituția stabilește doar cadrul general al protecției acestor drepturi, detaliile fiind reglementate prin diverse acte normative. În dreptul național, protecția drepturilor electorale este realizată în contextul raporturilor juridice electorale, reprezentând nu doar o etapă a procesului electoral, ci o componentă esențială și integrată în structura acestor raporturi, iar soluționarea litigiilor electorale devine un mecanism indispensabil pentru protecția acestor drepturi atunci când ele sunt încălcate, asigurând dreptul cetățenilor de a alege și de a fi aleși.

Cuvinte-cheie: alegeri, proces electoral, drepturi electorale, organe electorale, litigii electorale.

Summary

In electoral legal relationships, the concept of the protection of electoral rights is a fundamental pillar and a basic condition for ensuring the legitimacy of the citizens' expression of will. It is not merely a final or supplementary stage of the electoral process, but an indispensable legal component, present throughout most stages of the process and directly involving the subjects of these legal relationships. Currently, the Constitution of the Republic of Moldova and national legislation do not provide an explicit definition of the concept of the protection of electoral rights. The Constitution only sets the general framework for the protection of these rights, with details regulated through various normative acts. In national law, the protection of electoral rights is realized within the context of electoral legal relationships, representing not just a stage of the

electoral process, but an essential and integrated component of the structure of these relationships.

The analysis of the concept of the protection of electoral rights highlights the central role of resolving electoral disputes as an indispensable mechanism for the legal protection of these rights. Electoral disputes arise when rights are violated, and their restoration is necessary to ensure the citizens' right to vote and to be elected.

Keywords: elections, electoral process, electoral rights, electoral bodies, electoral disputes.

Introducere. Constituirea și dezvoltarea unui stat democratic modern, așa cum prevede Constituția Republicii Moldova, implică participarea activă a unui număr cât mai mare de cetățeni în gestionarea treburilor publice, alături de implementarea consecventă și protecția eficientă a drepturilor lor electorale. Prin mecanismul electoral, care presupune organizarea scrutinelor periodice, autoritățile statului dobândesc un caracter reprezentativ, procesul electoral devenind astfel fundamentul întregului mecanism democratic al statului și baza legitimității puterii, consolidând încrederea dintre stat și societate. Adoptarea Constituției Republicii Moldova la 29 iulie 1994, a reprezentat un moment crucial pentru reformarea sistemului electoral și legislației aferente, punând bazele extinderii treptate a garanțiilor privind drepturile electorale ale cetățenilor.

Astfel, articolul 38 aliniatul (1) din Constituție stabilește că „Voința poporului constituie baza puterii de stat. Această voință se exprimă prin alegeri libere, care au loc în mod periodic prin sufragiu universal, egal, direct, secret și liber exprimat”, iar preambulul Codului electoral continuă: „Statul garantează exprimarea voinței libere a cetățenilor prin apărarea principiilor democratice și a normelor dreptului electoral. Codului electoral stabilește modul de organizare și desfășurare a alegerilor pentru Parlament, pentru funcția de Președinte al Republicii Moldova, pentru autoritățile administrației publice locale, a alegerilor regionale, precum și modul de organizare și desfășurare a referendumurilor”.

Reforma electorală din 2022 a condus la adoptarea noului Cod electoral nr. 325 din 08.12.2022, contribuind astfel la îmbunătățirea procedurilor electorale, eliminarea ambiguităților și inconsecvențelor dintre Codul electoral și alte acte legislative, precum și la implementarea recomandărilor formulate în rapoartele misiunilor naționale și internaționale de monitorizare a alegerilor.

Analiza mecanismelor de protecție a drepturilor electorale ale cetățenilor, în contextul reglementărilor noului Cod electoral, are o importanță

deosebită în prezent. Aceasta urmărește detalierea conceptului, identificarea componentelor esențiale și construirea unui mecanism eficient de protecție a drepturilor electorale. Se impune o analiză teoretică a relației dintre metodele tradiționale și cele moderne de protecție a drepturilor electorale, a formalizării juridice a acestor metode, contribuind astfel la consolidarea mecanismului general de garantare a drepturilor constituționale.

Scopul studiului este de a dezvolta bazele teoretice privind mecanismul de protecție a drepturilor electorale în Republica Moldova, cât și elucidarea reglementărilor naționale și internaționale, inclusiv practicile de aplicare a legii și relațiile sociale reglementate de cadrul juridic, care apar în contextul protecției drepturilor electorale ale cetățenilor.

Metodologia cercetării a inclus un complex de metode teoretice, normative și empirice cum ar fi metoda analizei, metoda sintezei, metoda istorică, metoda sistemică, metoda comparativă și metoda logică, ce au contribuit la o mai bună înțelegere a mecanismului de protecție a drepturilor electorale, sprijinind atât îmbunătățirea legislației, cât și consolidarea încrederii cetățenilor în procesul electoral.

Rezultate obținute și discuții. Alegerile reprezintă una dintre cele mai importante instituții constituționale și juridice într-un stat democratic modern, fundamentat pe principiile statului de drept. După cum subliniază academicianul Ion Guceac, alegerile libere, corecte și nefalsificate, organizate la anumite intervale de timp prestabilite, devin un atribut obligatoriu al statalității contemporane, ceea ce contribuie obiectiv la sporirea rolului și importanței dreptului electoral care constituie fundamentul normativ al procesului de constituire și funcționare a tuturor instituțiilor democrației reprezentative [1, p. 43-44]. În cadrul raporturilor juridice electorale, conceptul de protecție a drepturilor electorale reprezintă un element esențial și o condiție fundamentală pentru legitimitatea exprimării voinței cetățenilor. Aceasta nu este doar o etapă suplimentară sau finală a procesului electoral, ci o componentă juridică indispensabilă prezentă în majoritatea etapelor procesului, implicând direct subiecții raporturilor juridice electorale.

Majoritatea cercetătorilor consideră dreptul electoral ca o subramură a dreptului constituțional, caracterizată printr-un obiect, o metodă și un sistem propriu de reglementare juridică [7, p. 6].

Acest fapt îl constată și academicianul Ion Guceac, precizând că, privitor la locul dreptului electoral în literatura de specialitate au fost exprimate mai multe opinii. O parte dintre autori declară că dreptul electoral este o subramură a dreptului constituțional [2, p. 18].

Profesorul Victor Popa susține că, denumirea adevărată și corectă a ansamblului normelor ce reglementează relațiile sociale electorale, detașate din obiectul de reglementare a dreptului constituțional, este cea de drept

electoral. Dreptul electoral reprezintă o subramură a dreptului constituțional, reprezentând o totalitate de norme juridice care reglementează relațiile sociale ce se stabilesc în procesul de constituire a organelor ce fac parte din regimul reprezentativ al statului [3, p. 920].

Profesorul Teodor Cârnaț, afirmă că, există două noțiuni care nu trebuie confundate, drept electoral reprezentând totalitatea normelor juridice care reglementează participarea cetățenilor la procesul de formare a organelor de stat centrale și locale electivă, precum și alegerea funcționarilor lor, prin intermediul drepturilor și libertăților electorale garantate de Constituția Republicii Moldova. Iar sistemul electoral – procedurile pentru desemnarea de reprezentanți ai poporului în organismele puterii centrale și locale, fiind totodată modalitatea de repartizare a mandatelor disputate în alegeri în funcție de rezultate [4, p. 346].

Totodată, este de menționat că principiile dreptului electoral derivă în mod direct din principiile constituționale.

O părere similară o au profesorii Ioan Muraru și Simina Tănăsescu, care susțin că, sistemul electoral reprezintă relațiile sociale care privesc alegerea prin vot a deputaților, senatorilor, șefului de stat și autorităților locale sunt reglementate de dreptul constituțional, deoarece prin conținutul lor sunt relații constituționale, adică apar în procesul instaurării, menținerii și exercitării puterii. Normele juridice care reglementează aceste relații sociale formează o instituție distinctă a dreptului constituțional, ele găsindu-se înscrise atât în Constituție, cât și în legea electorală. Aceste norme sunt cercetate fie sub denumirea de sistem electoral, fie sub cea de drept electoral, fie sub alte denumiri [5, p. 388].

În prezent, Constituția Republicii Moldova, precum și legislația națională, nu oferă o definiție clară a conceptului de „protecție a drepturilor electorale”. Literatura juridică abordează această temă doar prin prisma protecției generale a drepturilor omului, definită ca activități realizate de organele guvernamentale, organizații publice și persoane fizice, având scopul de a apăra și garanta respectarea drepturilor și libertăților fundamentale ale omului. Această abordare reflectă concepțiile tradiționale ale jurisprudenței privind protecția drepturilor și libertăților omului într-un stat modern.

Constituția Republicii Moldova stabilește doar cadrul general pentru protecția drepturilor electorale, iar detaliile sunt reglementate printr-o serie de acte normative. De exemplu, Codul electoral tratează protecția în domeniul relațiilor electorale într-un sens larg. Acesta prevede că statul garantează „exprimarea voinței libere a cetățenilor prin *apărarea* principiilor democratice și a *normelor dreptului electoral*”. Chiar dacă legea [8] nu oferă o definiție explicită a conceptului de „protecție a drepturilor electorale”, termenul este menționat în legătură cu atribuțiile generale ale Comisiei Electro-

rale Centrale, așa cum este specificat în art. 25 lit. y) „asigură, de comun cu Consiliul Electoral Central din Găgăuzia, exercitarea și *protecția drepturilor electorale* ale cetățenilor Republicii Moldova...”. O reglementare similară cu utilizarea aceluiași termen o întâlnim și în Regulamentul de activitate al Comisiei Electorale Centrale [9], care în pct. 147 stipulează că „În cazuri temeinic justificate și/sau pentru prevenirea unor consecințe ireversibile, precum și pentru *protejarea drepturilor electorale* ce ar putea fi lezate, Comisia...”.

În dreptul național, protecția drepturilor electorale este realizată în cadrul raporturilor juridice electorale. Dacă pornim de la înțelegerea raportului juridic „ca o relație socială reglementată de normele de drept”, ai cărui participanți au drepturi subiective și obligații juridice, format din subiecți, conținut juridic și obiect [6, p. 367], analiza generală a raporturilor juridice electorale permite evidențierea unor caracteristici și elemente precum:

- apariția acestora pe baza normelor generale (constituționale) și speciale (legislative);
- existența unor limite de timp specifice pentru exercitare;
- caracterul etapizat;
- o componență specifică de subiecți participanți, înzestrați cu anumite drepturi și obligații;
- orientarea către implementarea principiilor suveranității poporului și participarea fiecărui cetățean la administrarea treburilor statului.

Astfel, protecția drepturilor electorale nu reprezintă doar o etapă a procesului electoral, ci o componentă esențială și integrată în structura raporturilor juridice electorale.

În ceea ce privește clasificarea raporturilor electorale, nu există o abordare unanim acceptată de toți cercetătorii, însă se remarcă clasificarea propusă de academicianul Ion Guceac, care le împarte în raporturi electorale materiale și procesuale. Drepturile materiale ale subiecților dreptului electoral (dreptul cetățeanului de a alege și de a fi alea, dreptul partidelor politice de a propune liste de candidați, atribuțiile organelor electorale privitor la organizarea și desfășurarea alegerilor) sunt condiționate de anumite drepturi procesuale aparținând participanților la procesul electoral, realizate de ei în raporturile electorale procesuale [2, p. 65].

Pornind de la trăsăturile caracteristice generale ale raporturilor juridice electorale, se poate observa că protecția drepturilor electorale ale cetățenilor și ale altor subiecți ai procesului electoral constituie o categorie distinctă, un element separat al sistemului de raporturi juridice electorale. Aceasta reflectă atât trăsăturile generale caracteristice tuturor raporturilor juridice electorale (de exemplu, apariția lor pe baza normelor dreptului electoral), cât și particularitățile legate de posibilitatea subiecților de a restabili și proteja drepturile electorale încălcate (de exemplu, procedura extrajudiciară de protecție).

Conținutul noțiunii „protecția drepturilor electorale” include două componente principale: una *defensivă*, care implică activitatea statului, a instituțiilor sale, a funcționarilor, a organelor electorale și a altor structuri, având ca scop prevenirea încălcărilor drepturilor și libertăților electorale ale cetățenilor, și una *ofensivă*, care presupune adoptarea de măsuri sau acțiuni concrete fie de către alegătorii ale căror drepturi au fost încălcate, fie de către structurile electorale competente sau alte entități, în vederea restabilirii drepturilor încălcate ale participanților la procesul electoral.

Este important de menționat încă odată că, în doctrina dreptului constituțional, alături de noțiunea „drept electoral” este utilizată și noțiunea „sistem electoral”. Există păreri diferite cu privire la raportul dintre aceste concepte.

Astfel, din opiniile expuse supra, se poate observa că unii cercetători consideră „dreptul electoral” ca fiind un concept mai larg decât cel de „sistem electoral”. Obiectul „dreptului electoral” include întregul spectru al relațiilor electorale, bazate pe un nivel structural mai ridicat al culturii preferințelor electorale, orientate către tradițiile electorale globale. Ca urmare, „dreptul electoral” este o subramură a dreptului constituțional, care cuprinde sistemul electoral, instituția referendumului și alte instituții juridice ce reglementează formele de democrație directă. În acest context, „dreptul electoral” și „sistemul electoral” nu pot fi considerate sinonime.

Cu toate acestea, există și alte puncte de vedere, potrivit cărora termenul „drept electoral” este utilizat în sensul de „sistem electoral”, fiind considerate sinonime. În același timp, termenul „electoral” este folosit și în expresii precum „suveranitate electorală”, „termene electorale”, „încălări electorale” etc. Considerăm că, în contextul cercetării privind protecția drepturilor electorale, derivatele acestor concepte – „sisteme electorale” și „drepturi electorale” – aplicate cetățenilor pot fi tratate ca sinonime. Totuși, în jurisprudența națională lipsește o abordare integrată asupra esenței conceptului de „protecție a drepturilor electorale”, iar în rândul cercetătorilor nu există un consens privind definirea și conținutul acestuia.

Examinarea conceptului de protecție a drepturilor electorale evidențiază importanța fundamentală a soluționării litigiilor electorale ca un mecanism esențial al protecției juridice a acestor drepturi. Litigiile electorale reprezintă o formă concretă de manifestare a tensiunilor și controverselor care pot apărea în cadrul proceselor electorale, iar gestionarea eficientă a acestora contribuie direct la garantarea respectării drepturilor cetățenilor și la menținerea integrității procesului democratic. Astfel, prin intermediul procedurilor de soluționare a litigiilor, sunt create premisele pentru restabilirea drepturilor încălcate, prevenirea eventualelor abuzuri și asigurarea respectării normelor legale în desfășurarea proceselor electorale.

Abordarea rezolvării litigiilor electorale ca mecanism al protecției juridice are un dublu rol: pe de o parte, garantează aplicarea corectă a legii electorale, iar pe de altă parte, oferă un cadru legal și instituțional pentru remedierea situațiilor de conflict sau încălcare a drepturilor. În acest context, protecția drepturilor electorale devine o prioritate nu doar pentru organele electorale, ci și pentru instanțele de judecată, care joacă un rol decisiv în asigurarea unui proces electoral echitabil, transparent și democratic.

Litigiile electorale reflectă, din punct de vedere juridic, o serie de dezacorduri legate de exercitarea drepturilor electorale ale cetățenilor, iar soluționarea acestora reprezintă unul dintre principalele mecanisme de protejare a dreptului constituțional al cetățenilor de a alege și de a fi aleși în organele puterii de stat și ale administrației publice locale.

Cauzele tipice ale disputelor electorale includ, de cele mai multe ori, inconsecvența și instabilitatea reglementărilor legale privind relațiile electorale, precum și existența numeroaselor lacune și contradicții în cadrul acestora. De asemenea, un nivel insuficient de cultură politică și juridică în rândul organizatorilor alegerilor și al altor participanți la procesul electoral, alături de lipsa unor tradiții democratice consolidate în domeniul comportamentului electoral, contribuie semnificativ la apariția acestor conflicte. Un alt factor îl constituie confruntările politice dintre actorii implicați în procesul electoral, adesea alimentate de dorința de a exploata conflictele electorale în scopuri pur egoiste, fără legătură cu nevoia reală de protejare a drepturilor electorale împotriva eventualelor încălcări.

Litigiile electorale se manifestă într-o diversitate de forme, determinate de nivelul alegerilor, natura dezacordului și componența părților implicate în conflict. Astfel, în funcție de conținutul conflictului electoral, acestea pot include litigiile legate de stabilirea alegerilor, anularea alegerilor, înregistrarea și evidența alegătorilor, formarea circumscripțiilor electorale și a secțiilor de votare, constituirea consiliilor electorale de circumscripție și a birourilor electorale ale secțiilor de votare, desemnarea și înregistrarea candidaților sau a listelor de candidați, informarea alegătorilor, desfășurarea campaniei electorale, finanțarea alegerilor și a campaniilor electorale, organizarea votării, precum și stabilirea rezultatelor votării sau rezultatului final al alegerilor.

În funcție de părțile implicate, litigiile electorale pot apărea în raporturile dintre autoritățile de stat și ale administrației publice locale, funcționarii acestora și cetățeni; între autoritățile de stat și ale administrației publice locale, funcționarii acestora și organele electorale, consiliile electorale de circumscripție și birourile electorale ale secțiilor de votare; între organele electorale și cetățeni; sau chiar între cetățeni [2, p. 189-190].

Procesul de consolidare a unui sistem electoral democratic în Republica Moldova și desfășurarea alegerilor au loc pe fundalul unei extinderi constante

a practicii de soluționare a litigiilor electorale. Deși acestea reprezintă o componentă constantă a aproape oricărei campanii electorale, legiuitorul nu utilizează în mod formal categoria juridică de „litigii electorale”. Totodată, constatăm că, în literatura juridică, conceptul de litigii electorale nu beneficiază de atenția cuvenită. În acest context, devine esențial să se elaboreze o definiție juridică general acceptată pentru litigiile electorale, precum și să se analizeze natura lor juridică și importanța acestora în cadrul dreptului electoral.

Una dintre definițiile întâlnite în lucrările care abordează aspectele conflictuale ale procesului electoral este cea a litigiilor electorale, propusă de academicianul Ion Guceac. El susține că, *litigiile electorale reprezintă divergențele care iau naștere în procesul de fixare, organizare, desfășurare și stabilire a rezultatelor alegerilor în autoritățile reprezentative centrale și ale administrației publice locale și care sunt soluționate de organele electorale sau instanțele judecătorești* [2, p. 189].

Totodată, este important de menționat că, în literatura de specialitate noțiunea de „litigiu electoral nu numai că nu are o definiție științifică general acceptată, dar nu este interpretată nici în Codul electoral, deși în conținutul acestuia noțiunea de „litigiu” se regăsește în câteva cazuri: „litigiile cu caracter electoral” (art. 42, alin. (1) lit. c); art. 69 alin. (4); litigiu electoral (art. 93, alin. (2) lit. f; art. 97, alin. (4); art. 98, alin. (1) pct. 3) și 4); art. 100, alin. (1) și (7); art. 226, alin. (4)). În același timp, Codul operează cu sintagma „cereri și contestații”: „...examinează cererile și contestațiile...” (art. 28 lit. s); art. 37 alin. (1) lit. j) și k) [8].

O caracteristică esențială a litigiilor electorale este legătura lor intrinsecă cu drepturile electorale ale cetățenilor. Aceste drepturi sunt înțelese ca un ansamblu complex de libertăți și drepturi autonome, dar strâns interconectate. Fundamentul acestui complex îl constituie articolul 2 din Constituția Republicii Moldova, care la aliniatul (1) reglementează că „Suveranitatea națională aparține poporului Republicii Moldova, care o exercită în mod direct și prin organele sale reprezentative, în formele stabilite de Constituție”, iar dreptul garantat de articolul 38 din Constituția Republicii Moldova, asigură că, „Voința poporului constituie baza puterii de stat. Această voință se exprimă prin alegeri libere, care au loc în mod periodic prin sufragiu universal, egal, direct, secret și liber exprimat” și continuă la aliniatul (3): „Dreptul de a fi aleși le este garantat cetățenilor Republicii Moldova cu drept de vot, în condițiile legii”. Totodată, Codul electoral al Republicii Moldova, în articolul 1, enumeră o serie de drepturi electorale ale cetățenilor Republicii Moldova. Cu toate acestea, această listă nu este exhaustivă, oferind cetățenilor posibilitatea nu numai „de a alege, de a fi aleși și de a-și exprima prin vot atitudinea privind cele mai importante probleme ale statului și ale societății în ansamblu și/sau privind probleme locale de interes deosebit”, ci și să participe la o

multitudine de alte acțiuni electorale neinterzise de lege.

Relația dintre drepturile electorale ale cetățenilor și litigiile electorale este strâns legată de situațiile de încălcare a acestor drepturi. În condițiile normale ale raporturilor juridice electorale, atunci când drepturile electorale sunt implementate în mod corect, nu există o bază obiectivă pentru apariția litigiilor electorale. Însă, în cazul încălcării acestor drepturi, devine necesară protejarea și restabilirea lor, fapt care conduce la apariția unor astfel de litigii.

Din perspectiva conținutului conceptului de litigii electorale, mulți experți în drept electoral consideră că acestea includ litigiile legate de procedurile de protejare a drepturilor electorale încălcate ale cetățenilor. Astfel, *litigiile electorale pot fi definite drept conflicte ce apar ca urmare a unei încălcări reale sau presupuse a drepturilor electorale ale cetățenilor ori ale altor participanți la procesul electoral*. Această interpretare se bazează, în principal, pe legislația electorală în vigoare, care, deși nu definește explicit conceptul de litigiu electoral, instituie norme juridice ce reglementează procedurile de soluționare a plângerilor privind încălcarea drepturilor electorale ale cetățenilor.

Studierea detaliată a naturii juridice a litigiilor electorale impune analiza trăsăturilor lor structurale și de fond, permițând astfel o înțelegere profundă a arhitecturii interne a unui astfel de diferend. În sens juridic, structura reprezintă relația dintre elementele componente ale unui fenomen. Din perspectiva conflictului juridic, structura unui litigiu electoral poate fi definită prin patru elemente fundamentale: subiectul, obiectul, latura subiectivă și latura obiectivă. Această abordare conflictologică oferă o perspectivă mai nuanțată asupra trăsăturilor structurale ale litigiilor electorale și permite evidențierea specificului fiecăruia dintre aceste elemente, în contrast cu abordarea clasică a raporturilor juridice, care identifică doar trei elemente: subiectul, obiectul și conținutul.

Cele patru elemente menționate sunt caracteristice oricărei relații sociale, însă în contextul litigiilor electorale prezintă trăsături distincte. Ele sunt indispensabile și obligatorii pentru existența unui conflict juridic electoral, neexistând ierarhii între ele, precum elemente principale sau secundare, primare sau secundare. Absența oricăruia dintre aceste elemente ar însemna că nu avem de-a face cu un conflict juridic sau cu un litigiu electoral, ci cu un alt tip de fenomen social.

De asemenea, aceste elemente nu funcționează individual sau independent unele de altele, ci sunt strâns interconectate și interdependente. Interacțiunea lor conferă litigiului electoral natura sa specifică de conflict juridic, subliniind complexitatea acestui tip de raport social.

Atunci când discutăm despre subiectele litigiilor electorale, este esen-

tial să facem o distincție clară între acestea și conceptul de participanți la litigiile electorale. Subiecții unui litigiu electoral, în calitate de părți implicate într-un conflict juridic, sunt acele entități opuse care întreprind acțiuni directe ofensive sau defensive una împotriva celeilalte, în contextul unei presupuse încălcări a drepturilor electorale ale cetățenilor.

În schimb, categoria participanților la un litigiu electoral este mult mai cuprinzătoare decât cea a subiecților. Participanții pot include orice persoană fizică, grup de persoane, funcționar, organizație, sau autoritate a administrației publice centrale sau locale care ia parte la conflict, uneori fără a urmări în mod conștient scopurile și obiectivele confruntării. Într-un astfel de context juridic, participanții pot avea roluri variate, cum ar fi instigatori, organizatori, complici, mediatori, arbitri, martori pasivi sau observatori etc. Aceștia li se pot alătura sau se pot retrage din conflict pe parcurs, fără ca acest fapt să întrerupă desfășurarea litigiului electoral în sine.

Pe de altă parte, părțile aflate în conflict, adică subiecții, sunt elemente de neînlocuit în cadrul unui litigiu electoral specific. Ele acționează fie în mod direct, fie prin intermediul reprezentanților lor. În cazul unui conflict care implică grupuri, individualitatea subiecților nu se referă la persoane anume, ci la întregul grup advers. De exemplu, deși anumite persoane, precum funcționarii electorali, membrii grupurilor de inițiativă, funcționari publici etc., participă efectiv la confruntare, subiectul conflictului rămâne organul sau instituția pe care aceștia o reprezintă.

Analizând subiectele litigiilor electorale, trebuie remarcat faptul că, în cele mai multe cazuri, acestea prezintă un caracter foarte specific. Această specificitate este determinată în principal de natura părților implicate în raporturile juridice electorale. În cadrul acestor raporturi, încălcările presupuse ale drepturilor electorale apar inițial în etapa reglementară, iar disputa se dezvoltă ulterior în cadrul protecției juridice. Astfel, particularitățile raporturilor juridice electorale influențează în mod direct natura subiectelor litigiilor și modul în care acestea sunt gestionate.

Concluzii. Protecția drepturilor electorale constituie un element esențial al raporturilor juridice electorale, fiind indispensabilă pentru asigurarea legitimității exprimării voinței cetățenilor. Aceasta nu este doar o etapă adiacentă sau finală a procesului electoral, ci o componentă integrată, prezentă pe parcursul tuturor etapelor procesului electoral, implicând direct subiecții acestor raporturi.

Deși Constituția Republicii Moldova oferă un cadru general pentru protecția drepturilor electorale, o definiție clară a acestui concept lipsește, iar detaliile sunt reglementate prin acte normative. În cadrul legislației naționale, protecția drepturilor electorale este realizată prin raporturile juridice electorale, fiind un element distinct și esențial al acestora.

Protecția drepturilor electorale cuprinde două componente esențiale: una defensivă, care presupune activitatea statului, a instituțiilor sale, a organelor electorale și a altor structuri în prevenirea încălcărilor drepturilor și libertăților electorale, și o componentă ofensivă, ce implică măsuri concrete pentru restabilirea drepturilor încălcate, fie prin acțiunile alegătorilor afectați, fie prin intervenția organelor electorale sau a altor entități competente.

Litigiile electorale reprezintă un mecanism central de protecție a drepturilor electorale, apărând ca urmare a încălcării reale sau presupuse a acestor drepturi. Soluționarea litigiilor este vitală pentru asigurarea dreptului constituțional al cetățenilor de a alege și de a fi aleși în organele puterii de stat și ale administrației publice locale.

Referințe bibliografice

1. Guceac Ion. Soluționarea litigiilor electorale – element de realizare a garanțiilor constituționale ale drepturilor electorale ale cetățenilor. În: Administrarea publică, nr. 1, 2019, p. 42-52.

2. Guceac Ion. Drept electoral. Chișinău, 2005.

Popa Victor. Tratat de drept constituțional și instituții politice. Chișinău: Notograf Prim SRL, 2021, 1024 p.

3. Cârnaț Teodor. Drept constituțional. Chișinău: Tipografia Print-Caro, 2010, 512 p.

4. Muraru Ioan, Tănăsescu Elena Simina. Drept constituțional și instituții politice. București: Editura Lumina Lex, 2001, 703 p.

5. Avornic Gheorghe, Aramă Elena, Negru Boris, Costăș Ruslan. Teoria generală a dreptului. Chișinău: Editura Cartier, 2004, 656 p.

6. Князев С.Д. Избирательное право в правовой системе Российской Федерации. Проблемы теории и практики. Автореферат диссертации доктора юридических наук, Санкт-Петербург, 1999.

7. Codul electoral al Republicii Moldova nr. 325 din 08.12.2022, Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 426-427 din 23.12.2022.

8. Regulamentul de activitate al Comisiei Electorale Centrale aprobat prin Hotărârea CEC nr. 1098/2023, în vigoare din 06.07.2023, Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 228-230 din 2023.

CZU: 347.453

LOCAȚIUNEA SPAȚIULUI LOCATIV AFLAT ÎN PROPRIETATEA STATULUI ȘI UNITĂȚILOR ADMINISTRATIV-TERITORIALE

Grigore ARDELEAN,

*doctor în drept, conferențiar universitar,
Catedra „Drept privat” a Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI
ORCID: 0000-0002-5203-358x*

Oxana EȘANU,

*doctorandă, avocat,
asistent universitar, Catedra „Drept privat”
a Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI
ORCID: 0000-0002-4304-2919*

Rezumat

Un compartiment aparte a relațiilor de locațiune este considerat cel al închirierii bunurilor aflate în proprietatea statului sau a unităților administrativ teritoriale. Susținem această idee în contextul în care locatorul este o autoritate publică, respectiv, încheierea contractului de locațiune nu poate fi negociat, fiind constrâns de normele legal impuse atât în privința executării condițiilor contractului, cât și a prețului. Mai mult, categoriile de subiecți și priorități garantate acestora sunt stabilite după criterii distincte, în funcție de politica socială a fiecărei autorități în parte, iar condițiile de executare a contractului, precum și cele de executare a plății sunt specifice.

În contextul în care doctrina națională nu prea dedică lucrării acestui domeniu de cercetare, articolul de față devine destul actual și de mare interes pentru publicul larg.

Cuvinte-cheie: locațiune, locatar, locator, autoritate publică, contract de locațiune, utilitate publică, bunuri imobile, administrația publică.

Summary

A separate section of tenancy relations is considered to be the rental of property owned by the state or territorial administrative units. We support this idea in the context in which the lessor is a public authority, respectively, the conclusion of the lease agreement cannot be negotiated, being constrained by the legally imposed norms both regarding the execution of the contract conditions and the price. Moreover, the categories of subjects and the priorities guaranteed to them are established according to distinct criteria, depending on the so-

cial policy of each authority, and the conditions for the execution of the contract, as well as those for the execution of the payment, are specific.

In the context in which the national doctrine does not really dedicate work to this field of research, the cover article becomes quite current and of great interest to the general public.

Keywords: lease, tenant, lessor, public authority, lease agreement, public utility, real estate, public administration.

Introducere. Instituția locațiunii, în calitatea sa de instrument juridic ce asigură desfășurarea relațiilor sociale constituite cu ocazia folosirii bunului altuia, a avut nevoie de reglementare de la începutul apariției sale, pe tot parcursul evoluției omenirii, dar și în prezent, moment în care relațiile în legătură cu folosirea diverselor bunuri sunt în continuă ascensiune. Or, fiecare raport juridic contractual este acoperit juridic prin reglementare, ținându-se cont de specificul acestuia, de complexitatea relațiilor ce se constituie în jurul lui, de categoriile de interese ce se cer a fi apărate, de felul conduitei pe care urmează a o avea părțile la raport, de categoria drepturilor și obligațiilor pe care le generează etc.

Astfel, pentru asigurarea succesului la încheierea contractului de locațiune, autoritățile ar trebui să recurgă la îmbunătățirea domeniului de reglementare, făcând mai accesibilă legislația în materia locațiunii ca drept personal temporar asupra bunurilor sale ne utilizate. Aceasta reprezintă una din abordările în legătură cu soluționarea unor probleme de bază a acestei ramuri. Înțelegerea unor elemente ca drepturile și obligațiile părților la contractul de locațiune, și a altor caracteristici distincte este necesară pentru încheierea corectă, sigură și eficientă în această activitate [7, p. 135].

Metodologia de cercetare. Întru atingerea scopului prestabilit, în cadrul cercetării subiectului de față, au fost necesare și pe larg utilizarea diferite metode de cercetare dintre care menționăm pe cele mai relevante, cum ar fi: metoda analizei, metoda sintezei, metoda deducției, metoda istorică, metoda comparativă, metoda sistemică și metoda empirică.

Conținutul de bază al cercetării. În toate timpurile și fazele dezvoltării sale, statul a fost și este preocupat de asigurarea anumitor categorii sociale cu spațiu locativ, fie că acestea au un nivel de trai sub limita existenței, fie că dețin funcții publice ori au un statut special, iar de dragul acestora a și fost formulat cadrul juridic de atribuire în folosință a locuințelor cu destinație specială.

Astfel, potrivit literaturii de specialitate [8, p. 49], locuințele cu destinație specială în care se încadrează locuințele sociale, de serviciu, de intervenție, de protocol, beneficiază de un regim juridic aparte unde este necesară determinarea statutului de proprietar și cel de subiect al beneficierii de

un asemenea spațiu locativ.

Particularitatea închirierii locuințelor sociale

În consecutivitate subiectului imediat anterior, pentru ca o persoană să beneficieze de locuință socială, aceasta trebuie să întrunească anumite condiții de statut, în principal, vulnerabil.

Prin urmare, potrivit art. 10 din Legea nr. 75/2015, locuința socială se atribuie în locațiune persoanelor sau familiilor luate la evidență, al căror venit lunar pentru fiecare membru al familiei nu depășește minimul de existență stabilit pe țară și care întrunesc cumulativ următoarele condiții obligatorii:

a) nu au în proprietate locuință în Republica Moldova și peste hotarele ei, teren pentru construcția de locuințe, terenuri cu altă destinație sau casă construită în întovărășirile pomicole, precum și nu au înstrăinat o locuință în ultimii 5 ani în Republica Moldova;

b) nu au beneficiat din partea statului și a autorităților administrației publice locale de credite preferențiale și susținere exprimată prin materiale de construcție sau prin asistență financiară;

c) nu au participat la privatizarea locuințelor, loturilor pentru construcție, terenurilor pomicole, caselor individuale, obținute anterior de la stat;

și una dintre următoarele condiții suplimentare:

a) dispun, în fondul public de locuințe, pentru fiecare membru al familiei de o suprafață locuibilă totală sub norma minimă stabilită pentru suprafața locuibilă totală a locuinței sociale;

b) locuiesc într-o locuință din fondul public de locuințe care nu corespunde exigențelor tehnice și sanitare stabilite pentru locuință, fapt confirmat printr-un raport tehnic eliberat de organul public abilitat.

Deci, de specialitatea locațiunii locuințelor sociale ține faptul că acestea se acordă doar familiilor, în special cele luate la evidență; familiilor ce au domiciliu sau reședință în localitatea amplasării bunului imobil; contractul se încheie în baza deciziei autorității publice; spațiul public aparține autorităților publice cu drept de proprietate publică; contractul de locațiune se încheie în condiții speciale prevăzute de Regulament [6].

Așadar, locuințele sociale se atribuie în locațiune persoanelor sau familiilor luate la evidență în temeiul deciziei consiliului local, fapt despre care persoanele vor fi înștiințate în scris în termen de 15 zile din ziua adoptării deciziei.

Potrivit art. 33 alin. 1 lit. b) din Codul civil, contractul de închiriere a locuinței sociale se încheie între proprietarul locuinței sau autoritatea abilitată și locatar în termen de 30 de zile de la emiterea deciziei corespunzătoare a autorității administrației publice locale, pe un termen de până la 5

ani. Termenul contractului poate fi prelungit pe un nou termen de 5 ani în cazul în care se mențin condițiile de obținere a locuinței sociale, fapt ce va fi dovedit prin acte corespunzătoare.

În contextul descris identificăm un termen maxim special al locațiunii, altul decât cel general de 99 ani prevăzut la art. 1253 din Codul civil, adică cel de 5 ani în cazul închirierii locuințelor sociale.

Deși este un contract încheiat în condiții speciale, cu persoane vulnerabile financiar, închirierea locuințelor sociale este cu titlu oneros. Or, potrivit art. 17 din Legea nr. 75/2015, locatarul locuinței sociale este obligat să plătească pentru folosirea acesteia și pentru serviciile comunale și necomunale conform termenului stabilit în contractul de locațiune sau conform datei indicate în factura eliberată, dar nu mai târziu de data de 30 a lunii în care e primită factura.

Și totuși, deși are un termen limită de 5 ani, durata contractului de locațiune în cazul locuințelor sociale depinde de evoluția stării financiare a locatarului, deoarece titularul contractului de locațiune a locuinței sociale este obligat să comunice primăriei, în termen de 30 de zile, orice modificare a venitului lunar al familiei acestuia, sub sancțiunea rezilierii contractului. În cazurile în care venitul lunar al familiei s-a modificat, autoritatea administrației publice locale va opera, în termen de 30 de zile, modificarea chiriei și a subvenției acordate.

Mai este specific pentru acest contract, faptul că, norma suprafeței locuibile pentru locuința socială se stabilește în mărime de 9 m² pentru fiecare persoană, iar surplusul suprafeței nu poate depăși 12 m² pentru o familie în cazul în care locuințele nu au fost construite conform standardelor pentru locuințele sociale.

De asemenea, caracter normativ are și clauza cu privire la începutul executării contractului de închiriere a locuințelor sociale, odată ce legea stabilește că instalarea persoanei și a membrilor familiei sale în locuința socială se face în timp de 15 zile de la data încheierii contractului de locațiune (art. 15 din Legea nr. 75/2015).

Locațiunea în cadrul raporturilor de serviciu

Pentru anumite categorii de salariați, pe timpul desfășurării raportului de muncă, statul garantează asigurarea lor cu spațiu locativ în, așa zisele, locuințe de serviciu. Evident, respectiva categorie de salariați se constituie din funcționari publici din sistemul organelor de drept (judecători, procurori, polițiști etc.), persoanele din sistemul apărării naționale, dar și alte categorii ce beneficiază de asemenea garanții.

Așadar, când vorbim despre asigurarea cu spațiu locativ din partea statului, în mod evident, avem în vedere repartizarea apartamentelor în folosință temporară cu titlu gratuit.

De cealaltă parte, Legea nr. 75/2015, la art. 21 prevede că locuințele de serviciu se acordă persoanelor și membrilor familiilor lor dacă nu dețin o locuință în proprietate în aceeași unitate administrativ-teritorială la momentul încheierii contractului de locațiune. De asemenea, la art. 33 alin. 1 lit. c) se menționează că contractul de locațiune a locuințelor de serviciu se încheie între proprietarul locuinței sau autoritatea abilitată și locatar pe durata contractului individual de muncă sau pe durata exercitării funcției. Valabilitatea contractului de locațiune a locuinței de serviciu încetează odată cu încetarea raporturilor de muncă.

Astfel, ținând seama de faptul că în tot textul legii nu identificăm obligația de plată a funcționarilor beneficiari pentru locațiunea încăperilor de serviciu, ne apare întrebarea: de ce legea cere încheierea unui contract de locațiune, când de esența locațiunii ține plata chiriei?, iar aici nu suntem în prezența acesteia. Or, pentru oficializarea respectivelor raporturi se putea recurge la contractul de comodat, acesta având un titlu gratuit sau la un act de repartizare în folosință a spațiului locativ ce aparține statului, aflat în gestiunea autorităților publice ce are raporturi de muncă cu beneficiarul de locuință.

Alta ar fi situația când din lipsă de spațiu locativ, autoritatea publică se obligă să compenseze plata chiriei suportată de către funcționarul public cu ocazia închirierii spațiului locativ privat. În acest caz, angajatul urmează a încheia un contract de locațiune cu proprietarul pentru a face dovada închirierii în scopul primirii compensațiilor. Or, astfel se întâmplă în cazul funcționarilor publici cu statut special ai Ministerului Afacerilor Interne. Potrivit, art. 46 alin. 4 din Legea nr. 288/2016 [4], în cazul în care funcționarului public cu statut special nu i se poate oferi o locuință corespunzătoare, acesta va primi o indemnizație pentru închirierea locuinței în mărimea și modul stabilite de Guvern [5].

Revenind la conținutul reglementării relațiilor de locațiune constituite cu ocazia asigurării angajaților cu locuințe de serviciu pe durata existenței unui contract de muncă, Legea nr. 75/2015 descrie condițiile exercitării unui asemenea raport contractual în Capitolul III, unde se referă la toate aspectele începând de la instalarea în locuință și terminând cu evacuarea din locuință. Cu toate acestea, un lucru mai rămâne neclarificat și anume, cel enunțat de noi mai sus în privința actului juridic prin care se constituie raportul între autoritatea publică și angajatul căruia i se repartizează spațiu locativ de serviciu. Or, spuneam că contractul de locațiune nu este cel mai potrivit în acest caz, în condițiile în care Codul civil spune expres în conținutul normei de la art. 1251 despre obligativitatea locatarului de plată a chiriei. Deci, acest contract are un caracter strict oneros, pe când atribuirea în folosință a spațiului locativ de serviciu este o obligație a angajatorului instituită prin lege care, de altfel, se execută în lipsa contraprestației patrimoniale din partea angajatului

beneficiar. Evident, nu vorbim despre această obligație și în cazul altor rapo-
turi speciale de locațiune analizate anterior, deoarece în cazul locațiunii de
manevră, sociale sau de cazare periodică beneficiarul trebuie să achite chirie,
deci, corect aceste raporturi de locațiune se constituie prin contracte de loca-
țiune. Însă locațiunea în raporturile de serviciu nu trebuie să se constituie în
baza unui contract de locațiune, ci mai degrabă în baza unui contract nenumit,
încheiat între autoritatea publică în calitate de parte obligată în asigurarea cu
spațiu locativ și angajat beneficiar. Tot astfel, urmează să se procedeze și în
cazul repartizării căminelor studenților, precum și în cazul atribuirii spațiului
locativ cu statut special (de protocol), Președintelui Republicii Moldova; Pre-
ședintelui Parlamentului și Prim-ministrului.

Prin urmare, în tot textul Legii cu privire de locuințe, urmează a fi ex-
clusă sintagma „de locațiune” în compartimentele ce reglementează regimul
juridic al contractelor prin care se constituie raporturile speciale ale folosin-
ței locuințelor de serviciu, de protocol, precum și cele de cazare a studenților
în cămine. Or, după cum observă, denumirea capitolului III din Lege nici nu
se referă la raporturile de locațiune, ci la locuințele de serviciu și folosirea
acestora; Capitolul VI - folosirea căminelor etc.

De asemenea, având în vedere că titlul oneros nu se impune în fața
tuturor raporturilor speciale de locațiune, considerăm necesar de a se veni
cu unele concretizări chiar în textul art. 3 din Legea nr. 75/2015, acolo unde
se menționează sfera raporturilor reglementate de prezenta lege.

Astfel, propunem completarea textului de la lit. h) a art. 3 din Legea nr.
75/2015 după cum urmează: *achitarea plății pentru folosirea locuinței, cu
excepția cazurilor de repartizare gratuită pentru anumite categorii de benefi-
ciari, precum și pentru serviciile comunale și necomunale prestate;*

Închirierea spațiului locativ cu statut special (de protocol)

O subcategorie a contractului de locațiune a spațiului de serviciu ar
fi și cel al închirierii spațiului locativ cu statut special (de protocol) care,
de lege (art. 31 din Legea nr. 75/2015), se atribuie Președintelui Republicii
Moldova; Președintelui Parlamentului și Prim-ministrului, care includ apar-
tamentele sau casele de locuit separate.

Locuințele cu statut special (de protocol) se atribuie, conform deciziei
organului în a cărui administrare se află acestea, în temeiul hotărârii privind
validarea sau desemnarea în funcție și al altor documente prevăzute de le-
gislație.

În ce privește compatibilitatea raportului de locațiune cu domeniul la
care se aplică, atunci constatăm o concordanță, odată ce la art. 29 alin. 3 din
Legea nr. 75/2015 se spune expres că pentru folosirea locuințelor cu statut
special (de protocol) *se percepe plata pentru chirie și plățile pentru servicii-
le comunale și necomunale prestate.* Respectiv, se concretizează în aliniatul

următor că folosirea locuințelor cu statut special se efectuează în temeiul contractului de locațiune.

Ce mai e specific respectivului contract, faptul că de locațiune beneficiază persoanele indicate mai sus împreună cu membrii familiilor acestora, iar în cazul în care exercitarea funcției electivă sau desemnate încetează înainte de termen sau în caz de deces al locatarului, locuința cu statut special (de protocol) se eliberează de către membrii familiei în termen de 15 zile (art. 30 alin. 2 din Legea nr. 75/2015).

Referințe bibliografice

1. Constituția Republicii Moldova din 29.07.1994. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 18.08.1994, nr. 1.

2. Codul civil al Republicii Moldova, adoptat prin Legea nr.1107-xv din 06.06.2002. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 22.06.2002, nr. 82-86.

3. Codul civil al României, aprobat prin Legea 71/2011, Republicată. În: Monitorul Oficial al României, 15.07.2011, nr. 505, art. 916 alin. 1.

4. Legea nr. 288 din 16-12-2016 privind funcționarul public cu statut special din cadrul Ministerului Afacerilor Interne. Monitorul Oficial nr. 40-49 din 10.02.2017.

5. Hotărârea Guvernului Nr. 646 din 10-07-2018 pentru aprobarea Regulamentului cu privire la modul de achitare a indemnizației pentru închirierea spațiului locativ funcționarilor publici cu statut special din cadrul Ministerului Afacerilor Interne Monitorul Oficial Nr. 256-265 din 13-07-2018.

6. Hotărârea Guvernului Nr. 447 din 19-06-2017 pentru aprobarea Regulamentului cu privire la evidența, modul de atribuire și folosire a locuințelor sociale. Monitorul Oficial Nr. 216-228 din 30-06-2017

7. Secrieru Al. *Contractul de locațiune a bunurilor imobiliare: rolul lui și locul în circulația civilă a Republicii Moldova (aspecte de drept civil)*. În: Revista Studii juridice universitare, nr. 3-4, 2018, Chișinău, p. 135-145.

8. Chelaru E. *Curs de drept civil. Drepturile reale principale*. București: Editura C.H. Beck, 2000, 248 p.

CZU: [343.54/.55+305]:341.231.14

INSTRUMENTE INTERNAȚIONALE PRIVIND PREVENIREA ȘI COMBATERICA VIOLENȚEI ÎN BAZĂ DE GEN

Vitalie IONAȘCU,

*doctor în drept, conferențiar universitar,
decan al Facultății drept, administrație, ordine și securitate publică
a Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI
ORCID: 0000-0001-6976-615X*

Vera LUPU,

*doctorandă,
președinta Asociației „Femei pentru Societate Contemporană”
ORCID: 0009-0001-9785-9174*

Rezumat

Violența în bază de gen reprezintă o gravă încălcare a drepturilor omului, bazată pe dezechilibrele de putere și normele discriminatorii legate de gen. Acest fenomen include abuzuri fizice, psihologice, economice sau sexuale care afectează femeile, bărbații și persoanele marginalizate, având un impact devastator asupra indivizilor și societăților. Prevenirea și combaterea violenței de gen constituie un obiectiv prioritar al agendei internaționale, promovat prin instrumente juridice precum Convenția de la Istanbul, Convenția CEDAW și Declarația ONU privind eliminarea violenței împotriva femeilor. Aceste documente subliniază importanța protejării victimelor, sancționării agresorilor și adoptării de măsuri preventive, inclusiv prin educație și promovarea egalității de gen. Colaborarea între state, organizații internaționale și societatea civilă este esențială pentru a elimina cauzele profunde ale violenței și a crea un cadru sigur, echitabil și incluziv. Analiza instrumentelor internaționale evidențiază progresele realizate, dar și provocările în aplicarea efectivă a acestora.

Cuvinte-cheie: Violență de gen, egalitate, prevenire, instrumente internaționale, discriminare, protecție, drepturi fundamentale.

Summary

Gender-based violence represents a severe violation of human rights, rooted in power imbalances and discriminatory norms associated with gender. This phenomenon encompasses physical, psychological, economic, or sexual abuse affecting women, men, and marginalized groups, with devastating impacts on individuals and societies. Preventing and combating gender-based violence is

a priority on the international agenda, promoted through legal instruments such as the Istanbul Convention, CEDAW Convention, and the UN Declaration on the Elimination of Violence against Women. These frameworks emphasize the importance of victim protection, offender sanctioning, and preventive measures, including education and the promotion of gender equality. Collaboration between states, international organizations, and civil society is essential to addressing the root causes of violence and creating a safe, equitable, and inclusive environment. The analysis of international instruments highlights the progress achieved and the challenges in their effective implementation.

Keywords: Gender-based violence, equality, prevention, international instruments, discrimination, protection, human rights.

Introducere. Violența în bază de gen reprezintă un fenomen complex și mult aspectual, recunoscut drept una dintre cele mai grave încălcări ale drepturilor fundamentale ale omului. Acest tip de violență, definit ca fiind orice act îndreptat împotriva unei persoane din cauza identității sau a rolurilor de gen, reflectă un dezechilibru structural de putere, adesea consolidat de stereotipuri, norme discriminatorii și practici culturale nocive. Prevenirea și combaterea violenței în bază de gen constituie un obiectiv esențial al agendei internaționale, având în vedere impactul său devastator asupra bunăstării individuale, coeziunii sociale și progresului global în domeniul egalității de gen.

Instrumentele juridice internaționale, precum Convenția de la Istanbul, Convenția privind eliminarea tuturor formelor de discriminare împotriva femeilor (CEDAW) și Declarația ONU privind eliminarea violenței împotriva femeilor, oferă un cadru solid pentru protecția victimelor și responsabilizarea statelor. Aceste documente subliniază nu doar importanța sancționării actelor de violență, ci și necesitatea implementării unor măsuri preventive, educaționale și de sprijin. Abordarea globală a acestei probleme vizează nu doar reducerea actelor de violență, ci și eliminarea cauzelor profunde care perpetuează inegalitățile de gen și vulnerabilitățile sociale.

Violența bazată pe gen poate include forme variate de abuz – fizic, psihologic, economic sau sexual – și afectează femei, bărbați și alte categorii vulnerabile. Combaterea acestui fenomen presupune colaborarea strânsă între state, organizații internaționale și societatea civilă, în vederea creării unui mediu sigur și echitabil pentru toți indivizii. Studiul instrumentelor internaționale relevante permite nu doar înțelegerea complexității acestui fenomen, ci și identificarea celor mai eficiente soluții pentru prevenirea și combaterea sa. În acest context, analiza legislației internaționale și a implementării acesteia în diverse state oferă perspective valoroase asupra progreselor și lacunelor existente.

Metodologia cercetării. Metodologia cercetării a fost concepută pentru a oferi o abordare integrată și complexă a fenomenului violenței bazate pe gen, utilizând metode calitative și cantitative pentru a analiza contextul juridic, social și cultural al acestuia. S-a realizat o analiză detaliată a instrumentelor juridice internaționale, precum Convenția de la Istanbul și CEDAW, împreună cu deciziile instanțelor internaționale, precum CEDO și CPI, pentru a evalua modul în care acestea sunt aplicate și implementate la nivel național.

Pentru a înțelege măsurile de prevenire și combatere, cercetarea a inclus o analiză comparativă a politicilor din diverse state, identificând bunele practici și obstacolele legislative. În paralel, analiza statistică a oferit o imagine clară asupra prevalenței violenței de gen, a tipologiei victimelor și agresorilor, precum și a impactului socio-economic. Metoda sociologică a completat această perspectivă prin examinarea normelor sociale și a percepțiilor publicului, aducând informații despre rolul stereotipurilor și al stigmatizării.

Prin aplicarea metodelor inductivă și deductivă, s-au extras concluzii generale din cazuri specifice, cum ar fi *Eremia v. Republica Moldova*, demonstrând rolul jurisprudenței în protecția victimelor. Informațiile colectate din surse oficiale, precum rapoartele ONU și Consiliului European, au fost sistematizate și analizate pentru a evalua gradul de implementare a legislației internaționale și impactul acesteia.

Rezultate obținute și discuții. Conform datelor statistice, violența în bază de gen rămâne o problemă alarmantă, afectând profund viețile femeilor la nivel global. În fiecare zi, cel puțin una din trei femei este victima unei forme de violență, fie ea fizică, psihologică, sexuală sau economică, din partea partenerului intim sau a unui membru al familiei. Procentul victimelor care suferă consecințe letale este, de asemenea, îngrijorător: aproape 40% dintre femeile ucise sunt victime ale partenerilor lor de viață, iar 90% dintre victimele violurilor sunt femei. În plus, o proporție semnificativă a agresorilor, peste 90%, refuză să-și asume responsabilitatea, justificând actele lor violente prin conduita presupus provocatoare a victimelor [1].

Această situație scoate la iveală natura profundă a inegalităților de gen, care contribuie la perpetuarea unui ciclu al violenței. Violența bazată pe gen nu este doar o problemă individuală, ci o problemă sistemică, reflectând disparitățile sociale și economice, stereotipurile de gen și normele discriminatorii care persistă în multe societăți. Impactul devastator al violenței este resimțit nu doar la nivel personal, ci și în sfera economică, socială și comunitară, generând un cost semnificativ pentru state și pentru societăți.

Pentru a combate acest fenomen, jurisprudența internațională în materia prevenirii și combaterii violenței bazate pe gen joacă un rol crucial. Instanțele internaționale și mecanismele judiciare au contribuit la crearea unui cadru juridic consolidat, menit să asigure protecția victimelor și să res-

ponsabilizeze statele pentru îndeplinirea obligațiilor lor internaționale. Decizii emblematiche, emise de Curtea Europeană a Drepturilor Omului (CEDO), Curtea Penală Internațională (CPI) sau Comitetul pentru Eliminarea Discriminării împotriva Femeilor (CEDAW), au influențat semnificativ modul în care violența bazată pe gen este percepută și gestionată.

În temeiul articolului 2 din Convenția privind eliminarea tuturor formelor de discriminare împotriva femeilor, statele au o obligație clară de a preveni, investiga, urmări penal și sancționa acțiunile bazate pe violență de gen [2]. Această responsabilitate revine în mod direct autorităților statului, care trebuie să asigure protecția efectivă a victimelor și aplicarea legii. Deși această obligație poate părea o ingerință în viața privată și familială, jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului (CtEDO) afirmă că intervenția autorităților poate fi justificată în anumite circumstanțe, pentru protejarea sănătății, drepturilor persoanei sau prevenirea infracțiunilor [3].

CtEDO joacă un rol esențial în stabilirea principiilor fundamentale referitoare la protecția împotriva violenței de gen. Deciziile Curții demonstrează în mod constant modul în care statele trebuie să prevină, să investigheze și să sancționeze aceste acte, subliniind că neîndeplinirea acestor obligații constituie o încălcare a drepturilor fundamentale ale victimelor. În plus, ideea că violența împotriva femeilor este o formă de discriminare ilicită câștigă din ce în ce mai mult teren în sistemele internaționale, cum ar fi ONU și sistemele inter-americane.

Un exemplu notabil este cazul *Eremia v. Republica Moldova*, în care CtEDO a constatat că autoritățile moldovene au eșuat în aplicarea legislației naționale pentru protejarea reclamantelor — o mamă și două fiice — împotriva violenței domestice comise de soț și tată. Curtea a subliniat că prejudecățile privind rolul femeilor în familie au împiedicat intervenția eficientă a autorităților, încălcând astfel drepturile fundamentale garantate de Convenție [4].

Un alt caz relevant este *A v. Liechtenstein (2002)*, în care Curtea a evidențiat importanța protejării victimelor violenței sexuale. În această cauză, autoritățile din Liechtenstein au fost considerate responsabile pentru încălcarea dreptului unei femei la un proces echitabil, conform articolului 6 din CEDO, subliniind importanța eliminării discriminării și asigurării unei protecții adecvate în fața sistemului juridic [5].

Un alt instrument juridic esențial este Convenția de la Istanbul, care reprezintă primul tratat internațional ce abordează în mod cuprinzător violența de gen și violența domestică. Acest instrument nu doar că protejează drepturile fundamentale ale femeilor, dar oferă un cadru legislativ și instituțional clar pentru combaterea fenomenului. Convenția se concentrează pe adoptarea de politici educaționale pentru prevenirea violenței, promovarea

egalității de gen și eliminarea stereotipurilor și normelor discriminatorii. Caracterul juridic obligatoriu al acestui tratat impune statelor semnatare să ia măsuri concrete pentru implementarea prevederilor sale [6].

Articolul 3 al Convenției definește violența împotriva femeilor drept o încălcare a drepturilor omului și o formă de discriminare, incluzând toate acțiunile violente care cauzează sau pot cauza vătămări fizice, sexuale, psihologice sau economice femeilor. Această definiție se extinde și asupra amenințărilor, coerciției sau privării arbitrare de libertate, indiferent dacă aceste acte au loc în public sau în sfera privată [6].

Adoptarea și aplicarea unor instrumente internaționale precum Convenția de la Istanbul sau Convenția privind eliminarea tuturor formelor de discriminare împotriva femeilor demonstrează necesitatea unui răspuns ferm și coordonat la nivel global. Totodată, ele subliniază importanța protecției victimelor și a promovării egalității de gen, în timp ce impun statelor obligații clare de a asigura prevenirea și sancționarea actelor de violență bazată pe gen. Aceste instrumente juridice constituie repere esențiale pentru o abordare eficientă și integrată în combaterea violenței de gen.

Convenția privind eliminarea tuturor formelor de discriminare împotriva femeilor (CEDAW) reprezintă unul dintre cele mai relevante și cuprinzătoare instrumente juridice internaționale în domeniul protecției drepturilor femeilor. Adoptată de Adunarea Generală a Națiunilor Unite la 18 decembrie 1979 și intrată în vigoare la 3 septembrie 1981, convenția marchează un moment semnificativ în consolidarea cadrului internațional privind egalitatea de gen și eliminarea discriminării împotriva femeilor. Ratificarea sa de către statele membre ale ONU subliniază angajamentul global pentru garantarea egalității și pentru combaterea tuturor formelor de violență și discriminare.

Articolul 2 al Convenției stabilește obligațiile fundamentale ale statelor semnatare, cerând acestora să ajusteze legislația națională astfel încât să includă norme explicite referitoare la egalitatea de gen. Aceste ajustări presupun înscrierea principiului egalității în constituțiile naționale sau în alte dispoziții legislative, adoptarea de sancțiuni care să interzică în mod expres discriminarea, precum și abrogarea oricăror legi sau acte normative care perpetuează discriminarea față de femei [7]. Astfel, statele sunt obligate să creeze un cadru legislativ care nu doar să reflecte egalitatea de gen, dar să și impună măsuri concrete pentru eliminarea disparităților.

Un aspect esențial al Convenției este reglementat în Articolul 17, care prevede constituirea unui comitet internațional însărcinat să monitorizeze implementarea măsurilor asumate de statele semnatare. Acest comitet are rolul de a evalua progresele realizate, de a emite observații generale și de a încuraja statele să adopte măsuri suplimentare pentru îmbunătățirea situației femeilor. Prin acest mecanism de monitorizare, se asigură o responsabi-

lizare constantă a guvernelor, promovând aplicarea consecventă a normelor convenției.

Recomandarea generală nr. 19, emisă de Comitetul CEDAW, subliniază cu fermitate necesitatea eliminării obstacolelor și stigmatizării care descurajează femeile să raporteze cazurile de violență bazată pe gen. Aceasta propune măsuri concrete, cum ar fi sensibilizarea și instruirea personalului din domeniul justiției și poliției, pentru a asigura o intervenție promptă și adecvată în astfel de cazuri. De asemenea, recomandarea pune accent pe colectarea datelor detaliate și dezagregate privind toate formele de violență bazată pe gen – fizică, economică, psihologică – pentru a permite autorităților să monitorizeze eficiența legislației și să identifice zonele care necesită intervenții suplimentare [8].

Prin adoptarea și implementarea Convenției CEDAW, statele își asumă o responsabilitate globală nu doar pentru protejarea femeilor de discriminare, ci și pentru promovarea activă a egalității de gen. Convenția nu reprezintă doar un cadru legal, ci și un angajament moral al comunității internaționale pentru a eradica formele de inegalitate și pentru a sprijini dezvoltarea unei societăți echitabile, în care femeile să poată trăi și prospera fără teama violenței sau a discriminării.

Un alt instrument juridic internațional deosebit de important în prevenirea și combaterea violenței bazate pe gen este Declarația ONU privind eliminarea violenței împotriva femeilor, adoptată în 1993 prin Rezoluția 48/104. Această declarație definește violența împotriva femeilor ca orice act de violență bazată pe gen, care produce sau este susceptibil să producă vătămări fizice, sexuale ori psihologice, inclusiv amenințările, constrângerile sau privarea arbitrară de libertate, fie că acestea au loc în viața publică sau privată [9]. Declarația reafirmă faptul că drepturile femeilor și fetelor constituie o parte inalienabilă, indivizibilă și integrală a drepturilor fundamentale ale omului, subliniind necesitatea implementării acestora pe deplin, fără compromisuri.

În acest context, UN Women, organizația ONU dedicată egalității de gen și promovării drepturilor femeilor, are un rol esențial în lupta împotriva violenței de gen la nivel global. Această organizație sprijină elaborarea și implementarea legislației care protejează femeile și fetele de diverse forme de violență, inclusiv violența domestică, hărțuirea sexuală și traficul de persoane. De asemenea, UN Women monitorizează aplicarea acestor legi, contribuind la evaluarea progreselor și identificarea lacunelor [10]. Prin inițiative și programe specifice, organizația promovează prevenirea violenței prin educație, sensibilizare și sprijin direct oferit victimelor.

Un alt actor esențial în acest domeniu este Consiliul Europei, o organizație internațională care reunește 46 de state membre, având ca obiective promovarea drepturilor omului, a democrației și a statului de drept în Eu-

ropa. În ceea ce privește combaterea violenței bazate pe gen, Consiliul Europei contribuie prin dezvoltarea de politici, convenții și inițiative ce vizează protecția victimelor și prevenirea actelor de violență. Una dintre cele mai notabile realizări ale acestei organizații este adoptarea Convenției de la Istanbul, un document fundamental în prevenirea și combaterea violenței asupra femeilor și violenței domestice. Convenția, despre care s-a discutat anterior, reprezintă un cadru juridic solid și cuprinzător pentru statele membre, având ca scop protejarea drepturilor femeilor și asigurarea aplicării unor măsuri concrete pentru prevenirea și sancționarea violenței de gen [11].

Astfel, Declarația ONU, alături de inițiativele UN Women și acțiunile Consiliului Europei, constituie piloni importanți în consolidarea eforturilor internaționale pentru eliminarea violenței împotriva femeilor. Aceste instrumente nu doar că definesc standardele de protecție, dar și impulsionează statele să adopte măsuri legislative și practice pentru a eradica acest fenomen la toate nivelurile societății.

Strategia UE pentru egalitatea de gen 2020-2025 reprezintă un angajament esențial al Uniunii Europene pentru promovarea egalității de gen și eliminarea formelor de discriminare ce afectează femeile în diverse domenii ale vieții sociale, economice și politice. Strategia urmărește obiective ambițioase, cum ar fi eliminarea violenței împotriva femeilor, combaterea stereotipurilor de gen și reducerea disparităților de gen existente pe piața muncii. De asemenea, aceasta vizează asigurarea unei participări egale a femeilor și bărbaților în sectoare variate ale economiei, reducerea diferențelor salariale și de pensii, precum și crearea unui echilibru de gen în asumarea responsabilităților familiale și în procesul decizional din sfera politică și publică.

Un aspect definitoriu al strategiei constă în abordarea sa duală, ce îmbină integrarea perspectivei de gen în toate politicile relevante cu implementarea unor acțiuni specifice dedicate reducerii inegalităților. Acest model de intervenție este menit să garanteze că egalitatea de gen devine o prioritate transversală în toate inițiativele și programele europene, oferind astfel un cadru coerent pentru atingerea obiectivelor stabilite.

În ceea ce privește impactul său, strategia încurajează statele membre să adopte măsuri legislative și politice care să sprijine eliminarea barierelor structurale și să promoveze oportunități egale pentru femei și bărbați. Prin abordarea provocărilor legate de stereotipuri și dezechilibre, Strategia UE pentru egalitatea de gen 2020-2025 își propune să creeze o societate mai echitabilă, în care drepturile fundamentale ale tuturor cetățenilor sunt respectate și promovate [12]. Această inițiativă subliniază importanța unei implicări constante la nivel național și european pentru a transforma egalitatea de gen dintr-un principiu teoretic într-o realitate practică, cu beneficii concrete pentru întregul spațiu comunitar.

Organizația pentru Securitate și Cooperare în Europa (OSCE) joacă un rol central în promovarea securității și stabilității în regiunea euro-atlantică, având o contribuție semnificativă în domeniul drepturilor omului, democrației și statului de drept. În cadrul mandatului său, OSCE abordează problematica prevenirii și combaterii violenței pe bază de gen, punând un accent deosebit pe promovarea egalității de gen și protejarea drepturilor fundamentale ale femeilor. Colaborarea cu ONG-uri și autoritățile locale reprezintă un pilon esențial al strategiei OSCE, fiind orientată către crearea și susținerea centrelor care oferă adăpost, consiliere și asistență juridică pentru victimele violenței de gen.

Pe lângă sprijinul direct acordat victimelor, OSCE desfășoară sesiuni de formare adresate forțelor de ordine, personalului din sistemul judiciar și agențiilor de protecție socială, având ca obiectiv instruirea acestora în identificarea și gestionarea eficientă a cazurilor de violență bazată pe gen. Totodată, OSCE organizează campanii de conștientizare menite să educe populația cu privire la drepturile femeilor și să atragă atenția asupra riscurilor asociate violenței de gen. Aceste inițiative contribuie la schimbarea mentalităților din comunități și la reducerea stigmatizării victimelor.

Un alt aspect important al activității OSCE îl constituie cercetarea fenomenului violenței de gen, prin colectarea de date și realizarea de studii detaliate. Aceste demersuri asigură o bază empirică solidă pentru dezvoltarea politicilor publice și pentru implementarea unor măsuri eficiente de prevenire și combatere a violenței. Datele colectate sunt utilizate pentru monitorizarea și îmbunătățirea intervențiilor, oferind autorităților și organizațiilor implicate instrumentele necesare pentru a răspunde adecvat provocărilor generate de acest fenomen complex [13]. Prin aceste activități integrate, OSCE își reafirmă angajamentul în lupta împotriva violenței de gen și în sprijinirea drepturilor și demnității femeilor la nivel internațional.

Aplicarea instrumentelor internaționale pentru prevenirea și combaterea violenței de gen se confruntă cu multiple provocări, acestea fiind influențate de contextul socio-politic, economic și cultural al fiecărei țări. Printre cele mai frecvente dificultăți se remarcă armonizarea insuficientă a legislației naționale cu normele internaționale. Aceasta este deseori cauzată de lipsa resurselor necesare pentru implementarea efectivă a standardelor internaționale, ceea ce determină mecanisme de control slab dezvoltate și o aplicare ineficientă a cadrului legal existent.

Lipsa coordonării între agențiile guvernamentale și organizațiile internaționale constituie o altă problemă majoră. Deseori, divergențele dintre diversele instituții implicate – fie ele agenții guvernamentale, ONG-uri sau organizații internaționale – duc la duplicarea eforturilor, utilizarea ineficientă a resurselor și implementarea unor măsuri necoerente. Fragmentarea

acestor eforturi subminează capacitatea generală de a aborda în mod eficient violența de gen.

În plus, resursele insuficiente rămân o barieră semnificativă. Combaterea violenței de gen necesită investiții considerabile în educație, formare profesională pentru autorități, furnizarea de servicii de sprijin pentru victime și promovarea egalității de gen. În multe state, inclusiv în Republica Moldova, resursele financiare limitate împiedică desfășurarea unor programe cu impact real.

Lipsa de date și cercetări relevante adâncește dificultățile. Fără o documentare precisă și date statistice detaliate privind prevalența violenței de gen, este imposibil să se măsoare eficiența intervențiilor internaționale sau să se identifice cele mai bune soluții. Multe țări nu dispun de sisteme fiabile pentru colectarea și analiza datelor privind violența de gen, ceea ce limitează înțelegerea acestui fenomen complex.

În plan intern, reglementările sau politicile care contravin angajamentelor internaționale reprezintă un obstacol suplimentar. În unele state, legislația permite practici precum căsătoria timpurie sau tolerează violența domestică, iar cadrul legal existent nu oferă protecție suficientă victimelor. Aceste contradicții între normele internaționale și cele naționale subminează aplicarea instrumentelor juridice globale și compromit eforturile de a asigura egalitatea de gen și drepturile fundamentale ale femeilor. Astfel, este necesară o revizuire constantă a legislației și o colaborare mai strânsă între toate entitățile implicate, pentru a depăși aceste provocări și a crea un mediu sigur și echitabil pentru victimele violenței de gen.

Concluzii și recomandări. Concluzia privind prevenirea și combaterea violenței bazate pe gen evidențiază necesitatea unei acțiuni concertate la nivel internațional, național și local, pentru a aborda un fenomen complex și alarmant. Datele statistice și analizele juridice subliniază impactul profund al violenței de gen asupra femeilor și societăților, relevând inegalități structurale și lipsuri sistemice în protecția drepturilor fundamentale ale femeilor. Deși instrumentele internaționale, precum Convenția de la Istanbul sau Convenția privind eliminarea tuturor formelor de discriminare împotriva femeilor, oferă un cadru juridic solid pentru combaterea violenței, implementarea efectivă a acestora este îngreunată de obstacole semnificative.

Armonizarea insuficientă a legislației naționale cu normele internaționale și resursele limitate disponibile pentru prevenirea și combaterea acestui fenomen contribuie la perpetuarea unor mecanisme de protecție inadecvate. Totodată, lipsa coordonării între agențiile guvernamentale, organizațiile internaționale și ONG-uri accentuează fragmentarea eforturilor, reducând eficiența intervențiilor. Deficitul de date și cercetări precise asupra violenței de gen reprezintă o altă provocare majoră, limitând capacitatea

statelor de a dezvolta strategii eficiente și de a monitoriza progresul. În plus, în unele state, legislația internă continuă să tolereze practici discriminatorii, cum ar fi căsătoriile timpurii sau lipsa unei protecții eficiente împotriva violenței domestice.

Pentru a răspunde acestor provocări, este esențială o cooperare mai strânsă între state și organismele internaționale, însoțită de investiții consistente în educație, formarea personalului autorităților competente și dezvoltarea serviciilor de sprijin pentru victime. De asemenea, colectarea și analiza detaliată a datelor asupra violenței de gen ar trebui să devină o prioritate, pentru a sprijini elaborarea unor politici publice bazate pe dovezi. Consolidarea legislației naționale și a mecanismelor de implementare este crucială pentru a elimina lacunele existente și pentru a asigura protecția eficientă a victimelor.

În concluzie, combaterea violenței de gen necesită o abordare integrată, multidimensională și adaptată realităților locale, care să pună accent pe prevenire, protecție și sancționarea adecvată a agresorilor. Numai printr-un efort comun și susținut la nivel global și național poate fi asigurată respectarea drepturilor fundamentale ale femeilor și promovarea unei egalități reale de gen.

Referințe bibliografice

1. <https://cdf.md/wp-content/uploads/2023/04/violenta-gen-ro-final.pdf>. (accesat la 25.11. 2024).
2. Convenția asupra eliminării tuturor formelor de discriminare față de femei. Adoptată și deschisă spre semnare de Adunarea Generală a Națiunilor Unite prin Rezoluția 34/180 din 18 decembrie 1979.
3. Cauza Opuz v. Turcia, hotărârea din 9/06/2009, § 144; Mudric v. Republica Moldova, hotărârea din 16/07/2013. <https://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/docx/?library=ECHR&id=001-123406&filename=-CASE%20OF%20PUZ%20v.%20TURKEY%20-%20%5BRomanian%20Translation%5D%20by%20the%20SCM%20Romania%20and%20IE-R.docx&logEvent=False> (accesat la 25.11.2024).
4. Cauza Eremia v. Republica Moldova, hotărârea din 28/05/2013, definitivă din 28/08/2013, § 89. <https://hudoc.echr.coe.int/fre?i=001-145943> (accesată la 25.11.2024).
5. Case of wille v. liechtenstein (Application no. 28396/95). <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58338> (accesat la 25.11.2024).
6. Convenția de la Istanbul privind prevenirea și combaterea violenței împotriva femeilor și a violenței domestice adoptată la 11 mai 2011.
7. Convenția privind eliminarea tuturor formelor de discriminare împotriva femeilor. <http://www.hotararicedo.ro/files/files/CONVENTIA%20>

ASUPRA%20ELIMINARII%20TUTUROR%20FORMELOR%20DE%20DISCRIMINARE%20FATA%20DE%20FEMEI.pdf (accesat la 25.11.2024).

8. Recomandarea generală nr. 35 (2017) privind violența bazată pe gen împotriva femeilor din Convenția asupra eliminării tuturor formelor de discriminare față de femei (CEDAW, 1979).

9. Declarația ONU privind eliminarea violenței împotriva femeilor din 1993, adoptată prin Rezoluția 48/104.

10. <https://moldova.unwomen.org/ro/despre-noi> (accesat la 25.11.2024).

11. <https://www.consilium.europa.eu/ro/policies/eu-measures-end-violence-against-women/> (accesat la 25.11.2024).

12. https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/policies/justice-and-fundamental-rights/gender-equality/gender-equality-strategy_ro (accesat la 25.11.2024).

13. Misiunea OSCE în Moldova. <https://www.osce.org/ro/moldova> (accesat la 25.11.2024).

CZU: 351.74:342.7

ROLUL MANAGERULUI ÎN ESTIMAREA ȘI PREVENIREA DISCRIMINĂRII ÎN CADRUL SUBDIVIZIUNILOR MAI

Liliana CREANGĂ,

*doctor în drept, conferențiar universitar,
Catedra „Drept public, securitatea frontierei, migrație și azil”
a Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI
ORCID: 0000-0002-7118-9715*

Aliona TELEATNIC,

*șef al Serviciului juridic și practică contravențională
al Sectorului Poliției de Frontieră, Aeroportul Internațional Chișinău
ORCID: 0009-0005-4723-866X*

Rezumat

Studiul științific se concentrează pe identificarea tipurilor de inegalitate, cauzele discriminării, efectele hărțuirii asupra victimelor și impactul acestor fenomene asupra angajaților și societății în ansamblu.

De asemenea, se propun măsuri de prevenire și combatere a acestor probleme, cu implicarea diferitelor părți interesate.

Lucrarea reprezintă o analiză a mecanismelor de prevenire și combatere a inegalității, discriminării și hărțuirii în cadrul Ministerului Afacerilor Interne al Republicii Moldova (în continuare – MAI), cu accent pe rolul conducătorului în identificarea, prevenirea și gestionarea acestor aspecte sensibile.

În studiu este făcută o retrospectivă a acțiunilor prin care instituția poate implementa strategii eficiente pentru contracararea și combaterea acestor fenomene, precum și în identificarea stereotipurilor și prejudecăților care pot influența activitatea instituției. Studiul de caz se concentrează pe exemplificarea unor practici în prevenirea și gestionarea inegalității de șanse la locul de muncă.

Cuvinte-cheie: egalitatea de șanse, nediscriminarea, drepturile și libertățile fundamentale, incluziune.

Summary

The scientific study focuses on identifying the types of inequality, the causes of discrimination, the effects of harassment on victims and the growth of these phenomena on employees and society as a whole.

Also, measures are taken to recover and combat these problems, with the involvement of various interested parties.

The study represents an analysis of the mechanisms of recovery and combating inequality, discrimination and harassment within the framework of the Ministry of Internal Affairs of the Republic of Moldova (hereinafter - MAI), and emphasizes the role of the surveyor in the identification, recovery and management of these sensitive issues.

In the study, a retrospective is made of the actions taken by the institution to implement efficient strategies to confront and combat these phenomena, in summary and to identify the stereotypes and prejudices that influence the institution's activity. The present study focuses on the exemplification of some differences in the recovery and management of the inequality of opportunities in rural areas.

Keywords: equal opportunities, non-discrimination, fundamental rights and freedoms, inclusion.

„Nu contează ce culoare are pielea unui om. Dacă ești bun, vei fi recunoscut, pentru că, în ciuda prejudecăților lor, oamenii vor alege totdeauna ce e mai bun.”

(Ben CARSON)

Introducere.

Statul prin intermediul instituțiilor de drept are sarcina și rolul de a preveni și combate inegalitatea, discriminarea și hărțuirea. Aceste fenomene pot avea consecințe negative asupra angajatului, autorității și asupra societății în ansamblu, iar instituțiile statului trebuie să își asume responsabilitatea de a proteja drepturile și libertățile cetățenilor, precum și de a promova egalitatea și diversitatea.

Ministerul Afacerilor Interne are responsabilitatea de a asigura ordinea și siguranța publică, precum și de a proteja drepturile și libertățile cetățenilor. În acest sens, instituția trebuie să acționeze în mod activ în prevenirea și combaterea inegalității, discriminării și hărțuirii, atât în interiorul instituției, cât și în raport cu cetățenii și alte instituții [1].

Pentru a îndeplini aceste responsabilități, MAI trebuie să dezvolte politici și strategii care să vizeze prevenirea și combaterea acestor fenomene, să ofere formare și instruire adecvată personalului, să asigure o monitorizare constantă și să ia măsuri eficiente în cazul în care se constată încălcări ale drepturilor și libertăților cetățenilor [2].

În ansamblu, instituțiile statului au un rol cheie în promovarea egalității și a respectului pentru diversitate și în asigurarea că drepturile și libertățile cetățenilor sunt protejate și respectate în mod adecvat. MAI trebuie să joace un rol activ în acest sens, pentru a contribui la crearea unei societăți mai juste și mai egalitare [3].

MAI a implementat o serie de politici și strategii pentru a preveni și

combate inegalitatea, discriminarea și hărțuirea în cadrul instituției și în relația cu cetățenii.

Aceste politici și strategii au ca obiectiv îmbunătățirea calității serviciilor oferite, asigurarea egalității de șanse, respectarea drepturilor și libertăților cetățenilor și îmbunătățirea relației dintre instituție și societate [4].

Scopul studiului este de a aduce în atenție problema inegalității, discriminării și hărțuirii la locul de muncă. Lucrarea se axează pe identificarea diferitor tipuri de inegalitate, pe înțelegerea motivelor care stau la baza discriminării, pe analiza consecințelor hărțuirii asupra celor afectați și pe evaluarea impactului acestor probleme asupra angajaților și angajatorului.

Metode aplicate și materiale utilizate. În vederea realizării scopului și a obiectivelor trasate, printre care menționăm: studierea literaturii și a cadrului normativ de specialitate din domeniul inegalității, discriminării și hărțuirii la locul de muncă; definirea conceptelor de inegalitate, discriminare și hărțuire; analiza politicilor și strategiilor existente în cadrul MAI pentru contracararea acestor fenomene; identificarea originii și manifestării stereotipurilor și prejudecăților; prezentarea unor măsuri clare, practice și reale pentru prevenirea și gestionarea inegalității de șanse la locul de muncă, neam ghidat de un complex de metode teoretice și empirice, care au permis cercetarea problemelor de nediscriminare în mod multiaspectual, în particular: metoda istorică, metoda sistematică, metoda comparativă, metoda sociologică, metoda logică. Rezultatele cercetării au ca bază actele normative, inclusiv reglementările constituționale în vigoare, actele internaționale, prevederile legii cu privire la asigurarea egalității.

Rezultatele obținute și discuții. Cel mai frecvent, discriminarea și barierele în accesul la drepturi al persoanelor sau grupurilor de persoane le generează stereotipurile negative, prejudecățile și stigmatizarea din societatea în care trăiesc. Prejudecățile sunt gânduri și opinii care au fost construite și consolidate de-a lungul vieții prin intermediul interacțiunii cu familia, mass-media, influențe culturale și narațiuni istorice.

Stereotipurile și prejudecățile ne influențează viața de zi cu zi, iar în anumite împrejurări operăm cu ele, în ciuda faptului că ne credem lipsiți de prejudecăți. Nu de puține ori ele pot deveni bariere în comunicarea, cunoașterea și acceptarea celor din jurul nostru, din acest punct de vedere trebuie să avem disponibilitatea de a lupta cu propriile noastre prejudecăți, astfel încât să nu ajungem în situații de discriminare, marginalizare, respingere sau excludere a unor semeni, colegi pe motive subiective, influențate de stereotipuri și reprezentări eronate despre alții [5].

Stereotipurile reprezintă idei fixe, deformate, gânduri superficiale, mituri camuflate sau păreri comune, în general greșite, pe care oamenii le au în legătură cu diverse persoane, situații, lucruri, fenomene, prin care creie-

rul nostru încearcă să simplifice realitatea complexă, astfel încât mintea și corpul să dezvolte răspunsuri automate la stimuli similari [6]. Ele fac parte din moștenirea noastră culturală și se transmit în timp la fel ca și normele sociale, obiceiurile, tradițiile.

Prejudecățile sunt sentimente negative sau judecăți de valoare despre un grup de oameni, care sunt adesea bazate pe stereotipuri. De cele mai multe ori stereotipurile și prejudecățile ne determină să dezvoltăm și să folosim etichete la adresa celorlalți, fără să conștientizăm efectul și impactul lor asupra persoanelor în cauză [7].

Stereotipurile și prejudecățile pot duce la inegalitate, discriminare și hărțuire, la marginalizarea și excluderea anumitor grupurilor vulnerabile. De aceea, este important să ne conștientizăm propriile stereotipuri și prejudecăți și să depunem efort pentru a le depăși, astfel încât să putem construi o societate fără discriminare.

Este important să conștientizăm că stereotipurile și prejudecățile pot fi dăunătoare și este necesar să lucrăm asupra conștientului și subconștientului pentru a le combate. Educația, interacțiunile pozitive cu persoane din grupuri diverse și promovarea diversității pot contribui la schimbarea gândirii [8, p. 16].

Stereotipurile și prejudecățile per ansamblu reprezintă o problemă deosebit de gravă, având potențialul de a afecta integritatea și eficiența instituției, precum și calitatea serviciilor oferite de aceasta. Astfel de manifestări pot influența negativ relațiile între oameni, între angajați, pot distorsiona procesele de angajare și promovare, pot contribui la crearea unui mediu preferențial, propice discriminării și hărțuirii.

Este important ca MAI să fie un exemplu de respect, egalitate și profesionalism în toate aspectele activității sale.

Stereotipurile și prejudecățile nu numai că subminează aceste principii fundamentale, dar pot compromite și încrederea publicului în instituție și în capacitatea sa de a asigura securitatea și protecția cetățenilor.

Stereotipurile legate de femei și bărbați în funcții de conducere sunt adesea bazate pe percepții culturale și sociale, dar nu au întotdeauna la bază fapte reale, spre exemplu stereotipul că femeile sunt emoțional mai sensibile la stres decât bărbații și sunt mai puțin capabile să reacționeze operativ în anumite situații de criză.

În realitate, abilitățile emoționale nu sunt legate de gen. Femeile pot fi la fel de capabile să gestioneze situații culminante și să ia decizii dificile ca și bărbații. Studiile arată că femeile au adesea abilități de comunicare și empatie mai dezvoltate, care pot fi un avantaj în conducerea echipei.

Acest stereotip duce la subestimarea abilităților femeilor angajate în cadrul MAI și la o reprezentare scăzută a femeilor în poziții de conducere.

La fel, stereotipul că femeile sunt mai potrivite pentru a desfășura munca migăloasă în birou, cum ar fi activitățile administrative, de gestionare a documentelor sau de comunicare cu publicul, în timp ce bărbații sunt mai potriviți pentru funcții de ofițeri de urmărire penală sau ofițeri de investigații, deoarece li se atribuie o gândire mai analitică și abilități fizice superioare femeilor.

Acest stereotip impune bărbaților o presiune de a se conforma unui anumit tipar de masculinitate asociat cu forța fizică și rezistența la stres, care poate fi dăunător bărbaților care nu se încadrează în aceste tipare.

Un stereotip comun este acela că anumite grupuri etnice ar fi mai predispușe la săvârșirea infracțiunilor. Această percepție poate avea consecințe negative, inclusiv discriminare și tensiuni în relația dintre autoritate și aceste grupuri.

Este important să recunoaștem că aceste stereotipuri nu sunt întotdeauna susținute de fapte reale și că fiecare persoană trebuie apreciată în mod obiectiv, indiferent de originea sa etnică. Promovarea unei abordări echitabile și nediscriminatorii este esențială pentru o societate justă și armonioasă.

Spre deosebire de discriminare, care reprezintă o formă de manifestare comportamentală, prejudecata este o atitudine negativă față de fiecare individ, membru al unui grup, care este motivată doar de apartenența acestuia la grup.

Prejudecățile se manifestă sub forma unor comportamente discriminatorii sau hărțuitoare, cum ar fi jignirile sau glumele cu caracter discriminatoriu, izolarea sau ignorarea anumitor colegi, de asemenea adoptarea unor decizii discriminatorii privind angajarea, promovarea sau investigarea unor infracțiuni.

Prejudecățile lipsesc oamenii de posibilitatea de a demonstra că ei sunt individuali și sunt capabili să realizeze anumite sarcini. Deciziile bazate pe prejudecăți legate de etnie la angajare, poate să excludă candidați talentați și capabili. Acest lucru nu numai că afectează persoanele respective, ci și autoritatea în sine, care poate pierde oportunitatea de a beneficia de abilitățile și experiența unui candidat valoros [9].

Prejudecățile sunt un obstacol de care ne lovim zilnic, și pe care din păcate, de multe ori nici nu le sesizăm.

Imperativ este să recunoaștem că fiecare persoană trebuie evaluată în funcție de competențe, experiență și abilități, indiferent de gen, originea sa etnică, apartenența politică.

Prin implementarea unor politici și programe de promovare a egalității de șanse, MAI poate preveni și reduce la maxim discriminarea și hărțuirea și poate crea un mediu de lucru incluziv și echitabil pentru toți angajații [10].

Activitatea MAI poate fi afectată negativ de efectele distructive ale stereotipurilor și prejudecăților [11]. Acestea se pot manifesta prin:

Discriminare: în procesele de angajare, promovare și evaluare a performanței.

Tensiuni între colegi, angajați și conducere, ceea ce afectează colaborarea și productivitatea autorității.

Hărțuire: stereotipurile și prejudecățile pot duce la hărțuirea la locul de muncă, ceea ce duce la urmări psihologice și cu impact negativ asupra sănătății fizice a persoanei.

Scăderea moralului angajaților și satisfacției la locul de muncă, din cauza sentimentului de nedreptate, discriminare pe baza unor caracteristici personale.

Impact asupra performanței echipei: din cauza stereotipurilor și subestimării unui membru al echipei pot să nu-și atingă potențialul maxim, ceea ce duce la reducerea eficacității întregii echipe.

Pierderea încrederii societății: stereotipurile și prejudecățile pot afecta negativ relația cu societatea și încrederea în instituție, ceea ce poate conduce la pierderea sprijinului și a respectului pentru aceasta.

Deci, stresul și disconfortul la locul de muncă în legătură cu aplicarea unor etichete eronate, poate deteriora sănătatea angajaților, determinându-i să caute alte oportunități de angajare și să apeleze frecvent la concediul de boală, ceea ce în consecință afectează stabilitatea și eficiența autorității. Aceasta poate conduce la dezintegrarea echipei și la pierderea reputației instituției în fața societății și a partenerilor [12, p. 58].

În contextul celor relatate, apreciem că politica de toleranță zero față de stereotipuri, prejudecăți, discriminare și de încurajare a diversității și a responsabilității sociale pot deveni parte din imaginea MAI, atrăgând astfel resurse umane înalt calificate sau interesul unor parteneri de afaceri [13, p. 3].

Ministerul Afacerilor Interne s-a angajat să prevină și să combată inegalitatea, discriminarea și hărțuirea în toate formele lor, prin implementarea unor politici și strategii, fapt ce contribuie la îmbunătățirea relației dintre instituție și cetățeni, inclusiv îmbunătățirea calității serviciilor oferite comunității.

Printre politicile și strategiile implementate se numără:

– Politica de egalitate de gen promovată și implementată de MAI, care urmărește scopul asigurării unei distribuții echitabile a oportunităților și resurselor în funcție de gen, eliminând discriminarea și promovând diversitatea și incluziunea [14].

– Strategia de combatere a violenței domestice concepută cu scopul combaterii violenței domestice, îndreptate împotriva femeilor, copiilor și altor grupuri vulnerabile [15].

– Programul de formare și instruire, oferă formare și instruire adecvată personalului pentru a preveni și combate inegalitatea, discriminarea și hărțuirea, precum și pentru a promova diversitatea și incluziunea;

– Codul de etică și deontologie, care reglementează comportamentul funcționarilor publici cu statut special și promovează valori precum integritatea, transparența și respectul pentru diversitate;

– Colaborarea cu organizații non guvernamentale pentru a dezvolta și implementa politici și programe de prevenire și combatere a inegalității, discriminării și hărțurii.

Alături de politicile și strategiile promovate de către stat și MAI, un aspect important în acțiunile de prevenire a inegalității, discriminării și hărțurii este promovarea eticii manageriale.

Etica managerială este preocupată, în principal, de crearea unei culturi etice.

Normele morale nu sunt nici prescripții, nici instrucțiuni, ci deontologism etic. De aici, specificul deontologiei: ea este și disciplină morală și reprezintă totdeauna baza moralei profesionale [16].

Etica managerială servește ca un cadru moral și profesional pentru promovarea unui climat de lucru adecvat, onest, echitabil și incluziv, în care fiecare angajat este abordat cu respect și demnitate.

Prin aplicarea principiilor etice în deciziile manageriale poate fi prevenită discriminarea și promovată egalitatea de șanse.

Încurajarea unei culturi organizaționale bazate pe respect și diversitate contribuie la prevenirea și reducerea actelor de hărțuire sau discriminare [17].

Prin exemplul propriu, managerii contribuie la construirea unei culturi organizaționale sănătoase, echilibrate și incluzive.

Dezvoltarea și aplicarea unor politici și proceduri clare, corecte și imparțiale în concordanță cu principiile etice, asigură ca angajații să fie tratați corect, echitabil, nediferențiat, indiferent de caracteristicile lor personale.

Etica managerială nu doar promovează o conduită corectă în raport cu subalternii și colegii de serviciu, dar și consolidează relațiile de încredere în colectiv, creând un mediu de lucru productiv și eficient.

Punctăm faptul că este foarte important ca managerii să conștientizeze că ei sunt cei care „modelează și dau tonul” în subdiviziunea pe care o conduc.

Nu în zadar se spune în popor: „Ce ție nu-ți place altuia nu-i face.”

Concluzii. În încheiere, menționăm că promovarea unui mediu de lucru incluziv și respectuos este esențială pentru MAI, având în vedere responsabilitatea sa în asigurarea securității și protecției cetățenilor. Combaterea stereotipurilor, prejudecăților și discriminării este fundamentală pentru consolidarea încrederii publicului și eficiența instituției.

Implementarea unui mecanism riguros de prevenire și gestionare a acestor probleme este crucială, iar liderii instituționali trebuie să fie exemple de respect, deschidere și promovare a diversității.

Adoptarea unor politici și strategii adecvate este esențială pentru crearea unui mediu de lucru în care toți angajații se simt valorizați și respectați, contribuind astfel la atingerea obiectivelor sale într-un mod eficient și responsabil. Aceste acțiuni reprezintă un angajament ferm al MAI față de principiile fundamentale ale drepturilor omului și egalității.

Referințe bibliografice

1. Beniuc Liliana. *Acțiunile externe ale Uniunii Europene de prevenire a unor forme de discriminare*. https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/77-81_47.pdf (accesat la 15.10.2024).

2. 1.3 milioane de vizualizări online și peste 1500 de participanți offline în primele două zile de Climate Change Summit. <https://jurnalul.ro/stiri/social/1-3-milioane-de-vizualizari-online-si-peste-1500-de-participanti-offline-in-primele-doua-zile-de-climate-change-summit-978876.html> (accesat la 15.10.2024).

3. Vizita de lucru a Ministrului Afacerilor Interne, Adrian Efros, în raionul Cahul. <https://mai.gov.md/ro/node/9258> (accesat la 15.10.2024).

4. Legea nr. 5/2006 cu privire la asigurarea egalității de șanse între femei și bărbați.

5. Stereotipurile și prejudecățile – bariere în cunoașterea și acceptarea aproapelui. <https://www.mesagerulsfantulanton.com/content/stereotipurile-si-prejudecatile-bariere-cunoasterea-si-acceptarea-aproapelui> (accesat la 16.10.2024).

6. <https://brainly.ro/tema/8565458> (accesat la 16.10.2024).

7. Suport de curs „Managementul comunicării”. <https://www.usefs.md/PDF/Cursuri%20electronice/Managementul%20comunicarii.pdf> (accesat la 17.10.2024).

8. Fișa de lucru pentru profesori: Stereotipii și prejudecăți. <https://www.living-democracy.com/ro/textbooks/volume-3/part-1/unit-1/material-for-teachers-8/> (accesat la 17.10.2024).

9. Legea nr. 121/2012 cu privire la asigurarea egalității. https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=106454&lang=ro (accesat la 17.10.2024).

10. <https://angajatorulmeu.ro/ana-petrescu-onv-la...> (accesat la 17.10.2024).

11. Șleahțișchi Mihail. *Hărțuirea sexuală la locul de muncă. Note de curs pentru funcționarii publici și funcționarele publice*. Chișinău: S. n., 2022 (Print-Caro), 124 p.

12. Cum prevenim și reducem hărțuirea sexuală la locul de muncă și studii. Recomandări de politici. https://progen.md/wp-content/uploads/2019/09/8257_cpd_cdf_analiza_hartuirea_sexuala_final.pdf (accesat la 17.10.2024).

13. Hotărârea Guvernului nr. 152/2023 pentru aprobarea Programului național de implementare a Rezoluției 1325 a Consiliului de Securitate al ONU privind Femeile, Pacea și Securitatea pentru anii 2023-2027.

14. Hărțuirea sexuală la locul de muncă: între percepții și realitate. Studiu privind percepțiile și incidența fenomenului hărțuirii sexuale la locul de muncă. https://euneighbourseast.eu/wp-content/uploads/2023/10/raport_hs_munca_merged.pdf (accesat la 18.10.2024).

15. Hărțuirea și discriminarea la locul de muncă în 2024. Atenție la aceste aspecte! <https://legislatiamuncii.manager.ro/a/27959/hartuirea-si-discriminarea-la-locul-de-munca-in-2021-atentie-la-aceste-aspecte.html> (accesat la 18.10.2024).

16. Deciziile consiliului pentru egalitate. <https://egalitate.md/decisions-opinions/> (accesat la 18.10.2024).

CZU: 005.96

MANAGEMENTUL TIMPULUI ȘI PRODUCTIVITATEA ANGAJAȚILOR MINISTERULUI AFACERILOR INTERNE. REGLEMENTĂRI LEGALE ȘI PRACTICE

Olga POSTOVAN,

master în drept, asistent universitar,

Catedra „Drept polițienesc” a Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI

ORCID: 0000-0002-1629-4299

Rezumat

Cea mai mare parte a muncii de poliție, în viața de zi cu zi, necesită o atenție absolută și o abordare detaliată, motiv pentru care managementului timpului îi revine un rol deosebit de important în acest sens.

Polițiștii, ca și oricare alți funcționari, întâmpină dificultăți în ceea ce privește concentrarea întru realizarea anumitor sarcini iar, o distragere a atenției acestora, împovărează de cele mai multe ori procesul în sine, acesta din urmă fiind sortit unui eșec (când este vorba de intervenție).

Datorită influenței diferitor factori interni și externi, activitatea pe care o realizăm în comun în munca de poliție poate avea de suferit, iar ca rezultat puterea noastră de concentrare scade și asta face ca soluționarea unor probleme importante să rămână pe ordinea de zi ca fiind nerealizate. Anume în aceste circumstanțe putem identifica și aprecia managementul timpului ca fiind o abilitate esențială a conducătorului la locul de muncă. Pentru managerii din poliție este deosebit de important să cunoască, să interpreteze și să aplice corect diverse metode, forme și strategii de management pentru a fi mai organizați, mai productivi și mai eficienți.

Cuvinte-cheie: autoreglare, control, coordonare, management, managementul timpului, organizare, planificare, stil comportamental.

Summary

Most of the police work, in everyday life, requires special attention and a detailed approach, which is why time management plays a particularly important role in this regard.

Police officers, like any other officials, encounter concentration difficulties while carrying out specific tasks and, most of the time, distraction burdens the process itself, the latter being destined to be a failure (when it comes to action).

Due to the influence of various internal and external factors, the police work that we carry out jointly can be affected and, as a result, our ability to

focus decreases and that is the reason why important issues remain pending on the agenda. It is in these circumstances that we can identify and assess time management as an essential skill of the leader at work. It is particularly important for police managers to know, interpret and correctly apply various management methods, forms and strategies in order to be more organized, productive and efficient.

Keywords: self-regulation, control, coordination, management, time management, organization, planning, behavioral style.

Introducere. Cuvântul „management” provine din limba latină: „manus”, ceea ce înseamnă manevrare, pilotare. Francezii utilizau cuvinte, precum: „manege”, ce reprezenta locul unde erau dresați caii „manier”, cu semnificație de manipulare, modelare și „menager” însemnând folosirea oamenilor în vederea realizării unui scop propus. În limba engleză s-a format verbul „to manage” care semnifică a conduce, a se descurca, a administra. Astfel, de aici derivă cuvintele management și manager [6].

Referindu-ne la resurse, per ansamblu, termenul de *management* subînțelege acel proces care aplicat fiind asupra resurselor, urmărește scopul de a beneficia din plin de exploatarea lor.

Fiind perceput ca o categorie filosofică care desemnează durata, succesiunea și simultaneitatea proceselor, timpul reprezintă și el o resursă finită. Criteriul de bază ce delimitează timpul de celelalte resurse este faptul că nu putem să intervenim sub nici o formă asupra lui, fie direct sau indirect. În mod elocvent nu putem să grăbim sau să stopăm trecerea timpului și, respectiv, apare și întrebarea: ce înțelegem dar prin managementul/gestionarea timpului?

Conținut de bază. Conceptul de management al timpului s-a impus drept un proces de planificare și control al timpului utilizat pentru activități specifice, în special pentru a spori eficacitatea, eficiența și productivitatea acestora.

Literatura de specialitate ne definește managementul timpului ca reprezentând un proces complicat prin care managerul aplică un sistem de proceduri/tehnici asupra acțiunilor și activităților angajaților, astfel încât aceștia să realizeze sarcinile încredințate într-un timp rezonabil, în limitele stabilite, nefiind acceptate amânări sau întârzieri [4, p. 93].

Managerii din poliție trebuie să conștientizeze faptul că, atunci când gestionează timpul în mod eficient, ei pot:

- Spori eficiența și performanțele, prin folosirea dibace a timpului;
- Ameliora (spori/crește) timpul liber pentru angajați;
- Ierarhiza sarcinile în baza criteriilor – importanță, urgență etc.;

– Reduce stresul și neliniștea/panica în rândurile angajaților – cauzate de termenele limită stabilite pentru soluționarea problemei sau de sarcinile nerealizate.

Procedurile fundamentale din care este constituit procesul de gestionare a timpului în munca de poliție sunt:

- Planificarea;
- Organizarea;
- Coordonarea, și
- Controlul.

În continuare ne propunem drept scop ca, în linii generale, să descriem pe fiecare dintre aceste elemente structurale ale procesului de gestionare a timpului.

Planificarea – în munca de poliție planificarea ocupă un rol fundamental, întrucât, doar printr-o planificare riguroasă este posibilă gestionarea eficientă a timpului, ceea ce reprezintă, pe drept, „direcția” care duce la realizarea scopului urmărit de către noi. În această ordine de idei este necesar de a:

- Decide care este scopul urmărit de către noi;
- Stabili prioritățile pe care le urmărim;
- Stabili un plan de acțiune;
- Stabili termene limită pentru realizarea acțiunilor din plan;
- Planifica orice activitate în avans [7, p. 49].

Organizarea – prin planificare am stabilit, cu certitudine, ceea ce dorim să realizăm, de cât timp avem nevoie și ceea ce concret trebuie de făcut în acest sens. Prin activitatea de organizare urmează să:

- Organizăm activitățile ce trebuie de desfășurat în funcție de gradul de eficiență pe care îl avem în anumite părți ale zilei, asigurând o productivitate și o implicare eficientă (scurtă de timp și concret în realizarea sarcinii);
- Pregătim locul, situațiile de lucru, să ne asigurăm ca materialele necesare să fie la îndemâna celor implicați la desfășurarea activităților ce urmează a avea loc;
- Să ne asigurăm că spațiile destinate activității sunt amenajate și accesibile celor care se implică în realizarea sarcinilor.

Coordonarea – ca procedură aplicabilă de către managerii de succes în gestionarea eficientă a timpului – va fi simplu de realizat doar dacă *planificarea și organizarea* au fost și ele, de asemenea, realizate eficient. Totuși, situațiile imprevizibile nu trebuie să se lase la o parte, ca fiind mult-așteptate și, atunci când se lasă loc de interpretare vis-à-vis de o sarcină reflectată în planificare și/sau organizare, trebuie imediat să precizăm, dispunând de o flexibilitate sporită în adaptarea din mers la noile situații.

Controlul – ca acțiune/activitate managerială ce constă în verificarea

permanentă sau periodică a unei activități, a unei situații etc., pentru a urmări mersul ei și pentru a lua măsuri de îmbunătățire, este indicat periodic de efectuat pentru a ne familiariza cu situația reală a mersului procesului pe care îl monitorizăm.

În situația unor eventuale abateri de la plan, întârzieri în realizarea unor acțiuni etc., este necesar de a se face ajustările necesare, conform unor planuri se-parate, cu o aplicare imediată [5, p. 72].

În ultima perioadă de timp managementului timpului i-a fost acordat un deosebit interes și asta pentru că, cu adevărat, reprezintă acel domeniu ce ne poate îmbunătăți simțitor viața atât pe plan personal, cât și pe plan profesional.

Inițial vom face o delimitare conceptuală dintre strategie, metodă și tehnică (toate aplicabile în gestionarea timpului) după care vom oferi câteva exemple clasi-ce pentru a ne convinge de impactul deosebit pe care îl au ele în gestionarea timpului în munca de poliție.

Strategiile – reprezintă o noțiune lipsită de precizie și constă în arta de a folosi cu dibăcie toate mijloacele disponibile în vederea asigurării succesului în realizarea unor sarcini prin stabilirea obiectivelor și planificarea cursului acțiunilor de urmat, la toate nivelurile. Strategiile pot fi ajustate/adaptate propriilor preferințe prin alegerea unor metode mai eficiente, a instrumentelor favorite și a formelor și metodelor de lucru care pot fi adaptate ușor la domeniul la care lucrăm [9, p. 29].

Metodele – ca mod (sistematic) de cercetare, de cunoaștere și de transformare a realității obiective și ca procedeu sau ansamblu de procedee folosite în realizarea unui scop; metodologia, stabilește o serie de acțiuni care trebuie aplicate sistematic într-o rutină prestabilită. Anume în aceste circumstanțe este recomandat să identificăm și să optăm pentru o metodă care ne pare cel mai eficient de aplicat și ne simțim mai confortabil, profesioniști și stăpâni pe situație.

Tehnicile – privesc ca ansamblu de metode, procedee și reguli aplicate în executarea unor lucrări sau, în general, în practicarea unei profesii, reprezintă modalități specifice de acționare în situații, fiind recomandate aplicării lor împotriva evenimentelor previzibile din activitățile noastre în munca de poliție [1, p. 34].

Cu adevărat, managementul timpului reprezintă un subiect ce poate fi abordat de fiecare dintre noi, individual, potrivit propriilor convingeri, în funcție de preferințe, de personalitate sau de domeniul în care sunt aplicate. Astfel recomandăm ca, de fiecare dată, înainte de a selecta și a aplica una sau altă strategie, metodă sau tehnică, să ne documentăm și eventual chiar să testăm mai multe metode pentru a opta pentru cea pe care o considerăm mai eficientă, și pe care o cunoaștem cu certitudine ca producând efectele

mult-dorite de către noi.

Locul și rolul managementului timpului în activitatea șefului de poliție este orientată pe trei direcții ale managementului: managementul timpului ca metodă de autoreglare, managementul timpului ca element al standardelor organizaționale și managementul timpului ca instrument de autoperfecționare. În acest sens, nici nu poate fi pus în discuție aspectul potrivit căruia managementul timpului prezintă numeroase avantaje pentru manageri, de vreme ce acesta îl ajută să:

- își atingă scopul urmărit;
- stabilească priorități;
- obțină o vedere de ansamblu asupra sarcinilor de realizat;
- comunice eficient cu angajații;
- obțină mai multe rezultate remarcabile raportate la timp;
- delege/atribuie sarcini;
- păstreze echilibrul dintre viața profesională și personală;
- își dezvolte creativitatea;
- reziste, să se adapteze schimbărilor;
- participe la îmbunătățirea calității vieții tuturor angajaților instituției pe care o conduce [3, p. 64].

În continuare ținem să prezentăm câteva dintre stilurile comportamentale ale managerului din poliție și „capcanele managementului timpului” la care este expus:

Managerul absolut – îi sunt caracteristice următoarele trăsături:

- Își asumă prea multe responsabilități, mereu neajungându-i timp;
- Investește mult mai mult decât îi permit resursele pe care le are la dispoziție, neavând timp pentru o analiză detaliată a riscurilor investițiilor;
- Se identifică ca cel mai competent; mereu oferă orientare acțiunilor; nici-odată nu are timp pentru clarificarea detaliilor;
- Încearcă să obțină totul dar niciodată nu poate respecta termenele stabilite pentru acțiuni.

Managerul intransigent:

- Cercetează opțiunile în mod exagerat întârziind demararea acțiunilor;
- Vrea să fie concret, precis și corect în tot ce face;
- Verifică în mod repetat (nejustificat) orice detaliu;
- Pierde foarte multe oportunități din cauza rigidității și severității, respectând întocmai procedurile [2, p. 25].

Managerul supus:

- Nu refuză nici o sarcină chiar dacă nu țin de competența sa;
- Adesea nu respectă termenele stabilite și asta pentru că are standarde de calitate autoimpuse prea ridicate;
- Este disponibil în a ajuta pe oricine și puțin pe sine, „binele comun”

fiind mereu mai presus decât orice alte probleme;

- Adesea se reține la serviciu peste program.

Managerul instabil:

- Mereu este în așteptare ca oricine altul să preia conducerea instituției;
- Este mereu în căutarea unor noi perspective, pierzând timpul cu experiențe noi, dar fără sens și impact asupra muncii în poliție;
- Este mereu centrat pe relații/legături și neglijează sarcinile, întrucât nu dispune de timp pentru a le efectua;
- Fiind prea flexibil, mereu este în așteptarea și favoarea schimbării.

Practica muncii în poliție demonstrează că, adesea, mulți dintre conducători (manageri), deși au o pregătire juridică corespunzătoare, posedă trăsături de personalitate și abilități de lucru utile și necesare unui manager de succes, întâmpinând multe dificultăți în gestionarea timpului de care dispun (pentru a conduce cu angajații și a realiza sarcinile care i-au fost încredințate).

În această ordine de idei, în conținutul acestui punct al cercetării, mi-am propus drept scop de a prezenta și a descrie succint tipologia managerilor din poliție care sunt ineficienți din punct de vedere al gestionării timpului, abordând **erorile** pe care le comit, pentru ca noi să le cunoaștem și să nu le repetăm.

Astfel, **managerul:**

„Care lucrează până în ultima clipă”: Acest tip de manager își planifică timpul în așa fel încât sarcinile să fie realizate în ultimul moment posibil, starea sa fiind relaxată inițial și foarte agitată spre finalul timpului care este destinat în acest sens;

„Care nu are nevoie de ajutor”: Un astfel de manager susține că nu are nevoie de ajutor, chiar dacă trebuie; Urmărind drept scop demonstrarea propriilor sale competențe pe care le consideră superioare față de ale celorlalți, face totul pe cont propriu;

„Excesiv de organizat”: Acest tip de manager nu are timp pentru realizări efective și asta pentru că acordă prea mult timp organizării și planificării acțiunii;

„Care se descurcă greu”: Managerul din categoria respectivă este mereu în căutarea recunoștințelor din partea colegilor sau subalternilor pentru silința care o demonstrează în rezolvarea unor probleme (chiar și în cazul eșecului); Fiind mereu în căutarea aprecierilor/aprobării din exterior este un mare consumator a timpului celorlalți (Adesea întrebă: Cum m-am descurcat? Așa-i că-i bine ce am făcut? Vezi că mă descurc?);

„Mereu ocupat”: Managerul întotdeauna ocupat este preocupat cu diverse activități, chiar și cu cele ce nu se regăsesc într-un program de priorități; Este predispus preocupărilor ce se referă la proiecte fără o importanță oarecare;

„Scrupulos”: Acest tip de manager este pedant, acordă timp excesiv tuturor detaliilor, chiar și celor neimportante, în dorința de a obține rezultate ideale;

„Zurliu”: Ține mereu cont de timp și nu pierde nici chiar o secundă; Fiind obsedat de dorința de a finaliza totul la timp, aplică diferite șmecherii, reducții etc., ce duc adesea la rezultate greșite, fiind nevoiți să reia activitatea (pierd de obicei mai mult timp decât în situația în care nu recurgeau la asemenea metode).

Generalizând cele abordate în conținutul cercetării putem menționa faptul că, într-o accepțiune globală, prin managementul timpului în activitatea unui șef de poliție, trebuie de înțeles acele acțiuni pe care acesta le poate întreprinde pentru a-și planifica activitatea instituției conduse astfel încât subalternii să poată folosi timpul de care dispun cât mai eficient cu putință.

În aceeași ordine de idei putem menționa și faptul că, managementul timpului trebuie privit ca un mod de organizare a activităților pe care un manager îl desfășoară într-un anumit interval de timp, recurgând la distribuirea sarcinilor (după importanță, prioritate, urgență etc.), în baza timpului pe care îl are la dispoziție, acordând fiecărei activități timp suficient pentru realizarea cu succes a acesteia.

Concluzii și recomandări. Ca urmare a acestui studiu, au fost formulate următoarele **rezultate generalizate și concluzii**, și anume că, timpul reprezintă, prioritar, o resursă:

- Limitată;
- Care nu poate fi stocată;
- Distribuită egal tuturor;
- Extrem de valoroasă.

De asemenea, putem concluziona că, managementul timpului în activitatea unei entități de poliție include:

- Planificarea eficientă a timpului;
- Prioritizarea activităților în funcție de importanța lor;
- Stabilirea scopurilor și obiectivelor;
- Identificarea responsabililor și delegarea responsabilităților;
- Alocarea timpului potrivit activităților potrivite;
- Stabilirea termenelor limită de realizare a sarcinilor.

În aceeași ordine de idei intervenim cu niște **recomandări** adresate managerilor de succes în ceea ce privește activitatea de management a timpului:

1. Pentru a ne considera ca fiind competenți în gestionarea managementului eficient al timpului trebuie, întâi de toate, să demonstrăm:

- *Organizare* – evitarea stocării și păstrării teancurilor de fișiere/documentație pe masa de birou (depozităm în altă parte ceea ce nu folosim/aruncăm etc.);

- *Aptitudinea de a folosi eficient timpul* – ne concentrăm preponderent pe muncă și realizăm la timp sarcinile pe care ni le asumăm. Evităm la maxim discuțiile inutile, discuțiile la cafea, vizitele neanunțate la subaltern, navigarea pe internet, accesarea rețelelor de socializare etc.;

- *Aptitudinea de a ne concentra* pe ceea ce avem de făcut;

- *Aptitudinea de a stabili prioritatea activităților și a sarcinilor* care trebuie rezolvate pentru a atinge scopul propus.

2. De asemenea este foarte important ca noi să:

– Excludem și/sau să nu ne implicăm în realizarea activităților care nu se includ în fișa postului, a sarcinilor pentru care nu suntem remunerați (inclusiv activități strict personale precum – e-mail-uri ce nu au legătură cu activitatea desfășurată etc.);

– Ne programăm sarcinile complicate pentru perioada zilei în care cunoaștem că suntem mai productivi (astfel vom lucra mai eficient, într-un timp mai restrâns);

– Reducem la maxim posibil numărul de schimburi între diferite sarcini;

– Reducem timpul alocat activităților ce nu țin de domeniul realizării sarcinilor de serviciu (pregătirea cafelei, pauza de țigară/cafea/ceai etc.);

– Fim realiști, să excludem situațiile în care ne sunt puse în sarcină realizarea mai multor activități simultan fapt ce ne poate demoraliza/descuraja;

– Delegăm persoane responsabile în realizarea anumitor activități pentru a se concentra exclusiv pe acestea, reușind cu succes să le realizeze;

– Fim inventivi, creativi, alternând ritmul și evitând rutina;

– Nu uităm de pauze – atât de importante în activitatea unui angajat.

Și, într-un final, nu trebuie să uităm de vechiul proverb românesc „Amâ-narea - e hoțul timpului”.

Referințe bibliografice

1. Cabin P., Dortier J.F. *Comunicarea – perspective actuale*. Iași: Editura „Polirom”, 2010, 344 p.

2. Ceășu I. *Enciclopedia managerială*. București: Editura „Tehnica ATTR”, 1999.

3. Cole G.A. *Management – Theory and Practice, 4 th edition*. London: DP Publication Ltd „Aldine Place”, 1993.

4. Drucker P.F. *Eficiența factorului decizional*. Deva: Editura „Destin”, 1994, 236 p.

5. Emmett R. *Managementul timpului*. București: Editura „Business Tech”, 2017, 226 p.

6. Managementul ca știință. <http://www.qreferat.com/referate/management/MANAGEMENTUL-CA-STIINTA643.php> (accesat la 03.11.2024).

7. Pettinger R. *Mastering Management skills*. England: Editura „Palgrave”, 2000.

8. Tudor D. *Cât costa timpul?* În: „Revista BIZ”, nr. 6/1999.

9. Whetten D., Cameron K. *Developing management skills*. United States: Editura „Prentice Hall”, 2002.

10. Legea Republicii Moldova Nr. 288 din 16.12.2016 „Privind funcționarul public cu statut special din cadrul Ministerului Afacerilor Interne”. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova Nr. 40-49 din 10.02.2017, art. 85.

11. Legea Republicii Moldova Nr. 320 din 27.12.2012 „Cu privire la activitatea poliției și statutul polițistului”. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova Nr. 42-47 din 01.03.2013, art. 145.

12. Ordinul MAI al RM Nr. 4 din 11.01.2018 „Cu privire la aprobarea Ghidului privind intervenția profesională în exercițiul funcției”.

13. Ordinul MAI Nr. 389 din 09.12.2016 „Cu privire la aprobarea Ghidului de management al riscurilor în cadrul Ministerului Afacerilor Interne”.

CZU: 343.9(478+498)

ANALIZĂ COMPARATIVĂ ÎNTRE REPUBLICA MOLDOVA ȘI ROMÂNIA PRIVIND CRIMINALITATEA MOTIVATĂ DE PREJUDECATĂ ÎN RÂNDUL MINORILOR

Vitalie IONAȘCU,

*doctor în drept, conferențiar universitar,
decan al Facultății drept, administrație, ordine și securitate publică
a Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI
ORCID: 0000-0001-6976-615X*

Roman OJOVAN,

*doctorand,
șef al Serviciului interacțiune comunitară
al Secției securitate publică a IP Anenii Noi
ORCID: 0009-0003-3142-9774*

Rezumat

Articolul analizează fenomenul criminalității motivate de prejudecată în rândul minorilor din Republica Moldova și România, evidențiind provocările legislative, instituționale și educaționale asociate. Cercetarea subliniază lipsa unor studii detaliate în domeniu și necesitatea perfecționării cadrului normativ pentru a include specificații clare privind motivele de prejudecată. De asemenea, sunt prezentate măsuri esențiale pentru educația și conștientizarea populației, precum programe de responsabilizare și utilizarea resurselor precum Ghidul privind Drepturile Omului. Concluziile și recomandările evidențiază importanța unei colaborări eficiente între instituții și societatea civilă pentru prevenirea și combaterea acestui fenomen.

Cuvinte-cheie: criminalitate motivată de prejudecată, minori, discriminare, Republica Moldova, România, drepturile omului, educație, legislație, prevenire.

Summary

The article examines the phenomenon of bias-motivated crime among minors in the Republic of Moldova and Romania, highlighting the associated legislative, institutional, and educational challenges. The research underscores the lack of detailed studies in this area and the need to improve the legal framework to include clear specifications regarding bias motives. It also discusses essential measures for education and public awareness, such as accountability programs and the use of resources like the Human Rights Guide. The conclusions and rec-

ommendations emphasize the importance of effective collaboration between institutions and civil society to prevent and combat this phenomenon.

Keywords: bias-motivated crime, minors, discrimination, Republic of Moldova, Romania, human rights, education, legislation, prevention.

Introducere. Criminalitatea motivată de prejudecată reprezintă o formă de comportament antisocial care vizează indivizi sau grupuri pe baza unor caracteristici personale protejate, precum rasă, gen, religie, orientare sexuală sau dizabilitate. Aceste fapte, indiferent dacă sunt clasificate drept infracțiuni sau contravenții, au implicații grave atât asupra victimelor directe, cât și asupra comunității în ansamblu, generând tensiuni sociale și perpetuând stereotipuri și discriminare. În rândul minorilor, acest tip de comportament ridică provocări suplimentare, fiind influențat de educație, mediu familial și social, dar și de cadrul legislativ și instituțional existent. Articolul de față își propune să analizeze fenomenul criminalității motivate de prejudecată comise de minori într-o perspectivă comparativă între Republica Moldova și România, evidențiind progresele, lacunele și direcțiile viitoare de acțiune.

În contextul Republicii Moldova, dezvoltarea cadrului legislativ și instituțional pentru combaterea discriminării și protejarea drepturilor omului a cunoscut un progres semnificativ în ultimele două decenii. Adoptarea Legii nr. 121/2012 privind asigurarea egalității și a Legii nr. 52/2014 privind Avocatul Poporului (Ombudsman) reflectă angajamentul autorităților moldovenești față de valorile fundamentale ale drepturilor omului. Totuși, analiza arată că aplicarea acestor prevederi legislative în domeniul criminalității motivate de prejudecată este încă limitată, iar lacunele existente reduc eficiența intervențiilor în cazurile care implică minori. La aceasta se adaugă lipsa unor mecanisme adecvate de colectare și monitorizare a datelor referitoare la aceste fapte, ceea ce îngreunează analiza fenomenului și dezvoltarea unor politici publice informate.

În România, cadrul legislativ existent prezintă lacune evidente în ceea ce privește includerea explicită a motivelor de prejudecată în Codul Penal și legislația contravențională. Deși există mecanisme instituționale dedicate prevenirii discriminării, cum ar fi Consiliul Național pentru Combaterea Discriminării, acestea sunt insuficient utilizate în gestionarea faptelor motivate de prejudecată comise de minori. În absența unor prevederi legale clare, cazurile de acest tip riscă să fie clasificate greșit sau ignorate, ceea ce subminează atât prevenirea, cât și sancționarea acestora.

Articolul explorează, de asemenea, aspectele legate de educație și sensibilizare socială, subliniind importanța programelor de responsabilizare a minorilor și a persoanelor implicate în educația lor. Educația privind drep-

turile omului joacă un rol esențial în prevenirea comportamentelor motivate de prejudecată, iar resurse precum Ghidul privind Drepturile Omului oferă un suport valoros în acest sens. Disponibil acum și în Republica Moldova, ghidul promovează valori democratice și sprijină conștientizarea publicului cu privire la importanța toleranței și egalității.

Dincolo de aspectele legislative și educaționale, articolul evidențiază nevoia unei colaborări mai strânse între instituțiile statului și organizațiile societății civile pentru prevenirea și combaterea criminalității motivate de prejudecată. Consiliile pentru Egalitate și alte entități similare pot juca un rol esențial în monitorizarea fenomenului, oferirea de suport victimelor și promovarea unei culturi a respectului pentru diversitate.

Metodele și materialele de cercetare. În această cercetare, s-au utilizat metode calitative pentru a analiza fenomenul criminalității motivate de prejudecată în rândul minorilor din Republica Moldova și România. Principala direcție a fost analiza documentară a cadrului legislativ, instituțional și educațional, examinând documente precum Codurile Penale și Contravenționale, Legea nr. 121/2012 și alte acte normative. Scopul a fost identificarea progreselor și lacunelor în reglementarea faptelor motivate de prejudecată.

Analiza comparativă a permis evidențierea diferențelor și asemănărilor dintre abordările din cele două țări, raportate la standardele internaționale. De asemenea, s-au integrat concluzii din rapoarte internaționale și naționale, precum cele ale OSCE și Consiliului Europei, pentru a înțelege mai bine implicațiile faptelor motivate de prejudecată asupra minorilor.

Revizuirea literaturii de specialitate și utilizarea unor ghiduri precum Ghidul privind Drepturile Omului au oferit perspective teoretice și practice utile pentru prevenirea și gestionarea acestui tip de comportament. Această abordare a facilitat formularea unor concluzii relevante și fundamentate, susținând eforturile de combatere a discriminării și promovarea egalității.

Rezultate obținute și discuții. Infracrișunile motivate de ură reprezintă o amenințare semnificativă pentru coeziunea socială, iar abordarea acestora dintr-o perspectivă a drepturilor fundamentale evidențiază obligația statelor membre de a investiga eficient motivațiile bazate pe prejudecată [1]. Această obligație derivă din instrumentele internaționale fundamentale, precum Convenția europeană a drepturilor omului, care impune protejarea drepturilor și libertăților individuale în fața oricăror forme de discriminare.

În contextul Republicii Moldova, Programul național privind asigurarea respectării drepturilor omului pentru anii 2024-2027, aprobat prin Hotărârea Guvernului nr. 164/2024, reprezintă un răspuns strategic la cerințele de aderare la Uniunea Europeană prevăzute în Planul național de acțiuni pentru anii 2024-2027. Acest program include măsuri menite să răspundă recomandărilor Raportului Comisiei Europene din 2023, adresând teme

critice precum reducerea inegalităților, combaterea discriminării, protecția drepturilor copiilor și îmbunătățirea condițiilor din penitenciare. Totodată, sunt vizate aspecte precum colectarea datelor dezagregate privind infracțiunile legate de discursul de ură și prevenirea discriminării împotriva femeilor și fetelor, în conformitate cu prioritățile europene [2].

Un studiu realizat în 2021 privind percepția drepturilor omului în Republica Moldova [3] evidențiază opinii diferite în rândul populației generale cu privire la respectarea drepturilor grupurilor vulnerabile. Astfel, drepturile copiilor sunt considerate cel mai bine respectate (70,8%), urmate de cele ale femeilor (58%), ambele înregistrând creșteri semnificative față de anii anteriori, cu 13 p.p. și 11 p.p. respectiv. În schimb, drepturile altor grupuri, precum minoritățile religioase (44,4%) sau cetățenii străini, sunt percepute ca fiind mai puțin protejate. Cele mai scăzute niveluri de respectare sunt asociate drepturilor consumatorilor de droguri (17,7%), minorităților sexuale (19,4%) și deținuților (19,9%), indicând o persistență a discriminării împotriva acestor grupuri.

Participanții la studiile de percepție descriu discriminarea ca fiind un act de excludere bazat pe prejudecăți, care afectează grav integrarea socială și accesul la drepturi egale. În mediul rural, discriminarea este asociată mai frecvent cu dificultăți în accesarea locurilor de muncă, în timp ce în mediul urban, participanții recunosc contribuția propriilor atitudini la perpetuarea stereotipurilor.

Un exemplu clar este reprezentat de situația romilor, considerați frecvent drept unul dintre grupurile cel mai sever afectate de discriminare. Aceștia se confruntă cu bariere majore în accesarea locurilor de muncă, marginalizare socială și etichetări negative perpetuate de funcționarii publici. În discuțiile de grup, romii intervievați au menționat că stereotipurile adânc înrădăcinate în societate continuă să le afecteze viața de zi cu zi, conducând la excluderea lor din comunitate.

Pe de altă parte, persoanele care trăiesc cu HIV/SIDA se confruntă cu încălcări ale dreptului la sănătate, iar unele cadre medicale manifestă reticență în a oferi tratament adecvat dacă cunosc statutul HIV al pacienților. Deși au fost realizate progrese în ceea ce privește protecția confidențialității și conștientizarea publicului, stigma persistă în anumite situații. Multe persoane HIV pozitive aleg să își ascundă statutul din teama de a fi tratate inechitabil: „Solicit medicului de familie să nu menționeze statutul meu HIV pozitiv, pentru că vreau să fiu tratată ca oricare alt pacient.” În același timp, campaniile recente de sensibilizare au dus la o îmbunătățire a percepției generale, reducând treptat stigmatizarea și marginalizarea.

Situația minorităților religioase în Republica Moldova a cunoscut schimbări semnificative în ultimii ani, conform mărturiilor participanților

la studiile de percepție. Reprezentanții acestor grupuri afirmă că, spre deosebire de acum 5-10 ani, incidentele de discriminare pe motiv religios au scăzut semnificativ. În trecut, conflictele cu liderii ortodocși și susținătorii acestora erau frecvente, în special în mediul rural, unde evenimentele religioase ale minorităților erau perturbate, iar membrii acestor comunități erau alungați din sate sau chiar agresați fizic. În prezent, gradul de toleranță față de confesiunile religioase a crescut considerabil.

Cu toate acestea, atitudinile ostile persistă față de musulmani, alimentate de stereotipuri negative și lipsa de cunoaștere. Musulmanii sunt frecvent asociați cu terorismul, ceea ce contribuie la stigmatizarea acestora. O cetățeană a Republicii Moldova, convertită la islam prin căsătorie, a raportat atitudini de dispreț din partea anturajului său, iar copiii săi au fost discriminați de către unele cadre didactice în instituția de învățământ. Totuși, alți respondenți afirmă că toleranța cadrelor didactice față de religia copiilor este, în general, satisfăcătoare, mai ales deoarece credințele religioase ale acestora sunt adesea alegeri ale părinților.

Un alt aspect important subliniat de reprezentanții minorităților religioase și etnice este ne coincidența zilelor de sărbătoare religioasă cu cele legale de odihnă. Această discrepanță generează dificultăți atât pentru angajați, care trebuie să negocieze zilele libere cu angajatorii, cât și pentru elevi și studenți, care nu dispun de alternative viabile.

În ceea ce privește minoritățile etnice, respondenții au menționat că, în general, nu se confruntă cu discriminare pe criterii etnice, mai ales dacă provin din localități multietnice. Totuși, problema limbii rămâne un factor discriminator semnificativ. Majoritatea acestora vorbesc fluent limba rusă, dar au cunoștințe limitate de limba română, ceea ce creează dificultăți în interacțiunile cu instituțiile publice, inclusiv în completarea documentelor oficiale. Persoanele vârstnice sunt cele mai afectate, deoarece nu cunosc alfabetul latin, ceea ce le limitează considerabil accesul la servicii esențiale.

Persoanele cu dizabilități fizice continuă să se confrunte cu obstacole majore, în special din cauza lipsei unei infrastructuri accesibile. Absența rampelor de acces și a altor facilități necesare le restricționează autonomia și opțiunile de integrare socială, inclusiv accesul la educație, angajare și alte servicii.

În mod similar, non-cetățenii intervievați au evidențiat dificultăți semnificative legate de drepturile fundamentale. Lipsa accesului la documentele de călătorie le restricționează libera circulație, iar absența unui statut clar generează probleme birocratice și economice. Deși unii dintre aceștia au beneficiat de sprijinul autorităților, cum ar fi Biroul pentru Migrație și Azil, limitările persistă. Dreptul la vot, deși frecvent invocat ca fiind încălcat, nu reprezintă o prioritate pentru majoritatea acestora, preocupările lor princi-

pale fiind orientate spre aspectele de subzistență, cum ar fi accesul la locuri de muncă și servicii financiare.

Un alt grup afectat de restrângerea drepturilor sunt cetățenii Republicii Moldova din regiunea transnistreană, care se confruntă cu numeroase încălcări ale libertăților politice, ale dreptului la liberă circulație și ale libertății de opinie. Pandemia de COVID-19 a accentuat aceste probleme, în special pentru elevii și angajații care se deplasează zilnic între cele două maluri ale Nistrului, dar și pentru persoanele separate de familie.

Câțiva experți au subliniat vulnerabilitatea cetățenilor Republicii Moldova domiciliați sau aflați temporar în regiunea transnistreană la încălcări grave ale drepturilor fundamentale. Drepturile cel mai frecvent încălcate includ dreptul la viață, libertate și siguranță, dar și dreptul la un proces echitabil. Lipsa unor mecanisme funcționale pentru monitorizarea și sancționarea acestor încălcări accentuează problema, iar autoritățile de la Chișinău sunt criticate pentru lipsa unor măsuri eficiente. Aceste aspecte au implicații majore în rândul minorilor afectați de conflictul transnistrean, care se confruntă cu bariere suplimentare în accesarea educației și a protecției sociale.

Pe de altă parte, în România, segregarea etnică a romilor rămâne o problemă profundă, afectând mai ales accesul minorilor la educație, locuire și integrare socială. Conform unor studii recente [4, p. 25], segregarea este cea mai răspândită formă de discriminare etnică, iar România, care găzduiește cea mai mare populație de romi din Europa, a înregistrat cel mai mare număr de cercetări și intervenții asupra copiilor romi, conform Raportului privind „Cartografierea cercetării asupra copiilor romi în Uniunea Europeană 2014–2017” [5, p. 35]. Cu toate acestea, aceste intervenții nu au eliminat complet problemele cu care se confruntă minorii romi, mai ales în mediile defavorizate.

În Republica Moldova, Raportul de evaluare a Planului național de acțiuni în domeniul drepturilor omului pentru anii 2018-2022 a evidențiat deficiențe în realizarea obiectivelor legate de incriminarea faptelor ilegale motivate de prejudecată sau ură [6, p.48]. O problemă majoră a fost lipsa datelor dezagregate privind sentințele definitive pentru astfel de infracțiuni, care ar fi permis o evaluare mai precisă a situației. Această deficiență a afectat inclusiv capacitatea autorităților de a proteja minorii împotriva actelor de discriminare și ură.

Totuși, începând cu anul 2023, printr-un Ordin comun al Procuraturii Generale, MAI, CNA, SV și SFI, au fost introduse modificări ce vizează colectarea datelor dezagregate privind cauzele inițiate în fiecare unitate administrativ-teritorială. Această inițiativă are potențialul de a contribui la o mai bună monitorizare a infracțiunilor motivate de prejudecată și ură, inclusiv a celor care afectează minorii. În contrast cu România, unde segregarea

romilor este mai bine documentată, Republica Moldova rămâne în urmă în ceea ce privește colectarea și analiza datelor privind infracțiunile motivate de prejudecată.

Aceste discrepanțe între Republica Moldova și România subliniază necesitatea unor strategii adaptate pentru protejarea minorilor împotriva criminalității motivate de prejudecată. În timp ce România se concentrează pe integrarea minorilor romi, Republica Moldova trebuie să îmbunătățească monitorizarea și prevenirea infracțiunilor, inclusiv prin politici care să asigure respectarea drepturilor fundamentale pentru toți copiii.

Un element central al demersurilor Republicii Moldova de combatere a criminalității motivate de prejudecată îl reprezintă Proiectul Legii privind modificarea și completarea unor acte legislative, inițiat în 2015 pentru alinierea legislației naționale la standardele internaționale în domeniul drepturilor omului. Conform Notei informative [7], acest proiect a fost elaborat de un grup de lucru interinstituțional, care a inclus reprezentanți ai instituțiilor naționale, organizațiilor internaționale și societății civile. Grupul a stabilit priorități ce vizează îmbunătățirea cadrului legal pentru combaterea infracțiunilor motivate de prejudecată și a organizat dezbateri publice în vederea consolidării măsurilor propuse.

În acest context, legislația propusă s-a bazat pe recomandări cheie ale organismelor internaționale, precum Comisia Europeană împotriva rasismului și intoleranței și Comitetul pentru Eliminarea Discriminării Rasiale, dar și pe prevederi din Protocolul nr. 12 al Convenției Europene a Drepturilor Omului. Aceste documente subliniază necesitatea unor mecanisme clare pentru sancționarea și prevenirea infracțiunilor motivate de ură, cu un accent special pe protejarea grupurilor vulnerabile, inclusiv a minorilor. Totuși, implementarea efectivă a acestor recomandări rămâne un punct sensibil, fiind frecvent împiedicată de lipsa datelor dezagregate și a unei monitorizări eficiente.

În paralel, Consiliul pentru prevenirea și eliminarea discriminării și asigurarea egalității a elaborat un memorandum [8] care analizează legislația și practicile naționale comparativ cu cele internaționale. Acest document evidențiază lacunele legislative și propune soluții concrete pentru asigurarea unui cadru legal mai eficient în combaterea faptelor motivate de prejudecată.

Un alt aspect esențial este reliefat în Raportul [9] realizat în cadrul Proiectului „Consolidarea accesului la justiție...”, care evidențiază necesitatea îmbunătățirii colectării de date privind infracțiunile motivate de ură în Republica Moldova. Documentul oferă o imagine clară asupra situației naționale și include recomandări pentru instituțiile relevante, accentuând importanța monitorizării riguroase și a analizelor sistematice. Acest raport scoate

în evidență, totodată, diferențele notabile dintre Republica Moldova și alte țări din Parteneriatul Estic, subliniind că provocările privind colectarea de date influențează în mod direct capacitatea de a proteja eficient minorii afectați de infracțiuni motivate de prejudecată.

Aceste inițiative legislative și analitice demonstrează un angajament ferm al Republicii Moldova față de combaterea criminalității motivate de prejudecată, însă implementarea lor practică necesită o mai mare coordonare interinstituțională și implicare activă din partea autorităților. În acest sens, experiența României privind incluziunea socială a grupurilor vulnerabile poate oferi lecții valoroase pentru dezvoltarea unor politici publice eficiente.

Conform raportului analizat, cadrul legal actual al Republicii Moldova pentru combaterea infracțiunilor motivate de ură oferă protecție limitată, excluzând caracteristici esențiale precum orientarea sexuală, dizabilitatea și genul. Mai mult, „pragul de prejudecată” definit prin necesitatea probei directe a „urii” ridică standardul de demonstrare a infracțiunilor, limitând astfel cazurile care pot fi încadrate în această categorie. Aceste limitări reduc semnificativ eficiența cadrului legal actual în protejarea grupurilor vulnerabile, inclusiv minorii, care sunt adesea victime ale unor astfel de acte motivate de prejudecată.

Proiectele recente de modificare a Codului Penal reprezintă totuși un progres important. Acestea vizează reducerea pragului necesar pentru dovedirea infracțiunilor motivate de ură și introducerea unor caracteristici mai incluzive, extinzând protecția oferită de lege. Adoptarea unei definiții mai cuprinzătoare a infracțiunilor motivate de ură ar putea facilita nu doar monitorizarea, ci și prevenirea și sancționarea acestor fapte.

Un pas semnificativ în această direcție a fost Planul național de acțiuni în domeniul drepturilor omului pentru anii 2018-2022, aprobat de Parlamentul Republicii Moldova[10]. Acest plan include măsuri specifice pentru combaterea infracțiunilor motivate de ură, precum aducerea mecanismului de colectare a datelor dezagregate în conformitate cu standardele internaționale, în special recomandările ONU.

Adoptarea unei definiții comune a infracțiunii motivate de ură pentru utilizarea uniformă de către poliție, procuratură și instanțe este esențială pentru îmbunătățirea calității datelor și a justiției pentru victime. O abordare coerentă între instituții nu doar că asigură transmiterea corectă a informațiilor privind natura infracțiunii și nevoile victimelor, ci și permite prezentarea către instanță a unor probe detaliate și de calitate superioară. Această coerență contribuie la sporirea siguranței victimelor și la crearea unui mediu în care accesul la justiție este eficient garantat.

Un alt element crucial este colaborarea eficientă cu organizațiile so-

cietății civile, care joacă un rol esențial în colectarea și diseminarea informațiilor despre infracțiunile motivate de ură. Implicarea acestor organizații contribuie la identificarea lacunelor din sistem și la asigurarea că măsurile luate răspund nevoilor reale ale victimelor, inclusiv ale minorilor afectați.

În concluzie, implementarea unei abordări mai incluzive și de colaborare în combaterea infracțiunilor motivate de ură poate îmbunătăți semnificativ accesul la justiție și protecția victimelor, consolidând mecanismele naționale de prevenire și sancționare. Acest proces este fundamental pentru reducerea vulnerabilității minorilor la astfel de infracțiuni.

După cum este explicat în cadrul „Analizei situaționale”, proiectul de Cod Penal propunea o „noțiune a motivelor bazate pe prejudecată”, care să se aplice Codului Penal și Contravențional (contravenții). Instituțiile relevante ar putea utiliza definiția propusă ca o definiție informală de monitorizare pe durata procesului legislativ ce privește Codul Penal.

Este important de menționat că definiția infracțiunilor motivate de ură propusă în Republica Moldova are scopuri de monitorizare, fără a servi ca bază pentru clasificarea infracțiunilor. Rolul său principal este de a urmări aceste infracțiuni în etapele procesului penal: raportare, investigare, urmărire penală, examinare judiciară și condamnare.

Conform Codului Penal și Codului Contravențional al Republicii Moldova, „motivele de prejudecată” au fost clar definite prin Legea nr. 111 din 21 aprilie 2022, acestea incluzând idei preconcepute bazate pe rasă, gen, religie, dizabilitate, orientare sexuală, identitate de gen și alte caracteristici protejate. Totuși, simpla prezență a acestor caracteristici nu este suficientă pentru a concluziona că fapta este motivată de prejudecată, iar motivele pot fi atât parțiale, cât și combinate cu alte intenții ale făptuitorului.

În România, Codul Penal și Ordonanța Guvernului privind contravențiile nu includ prevederi clare privind infracțiunile motivate de prejudecată. Această omisiune afectează capacitatea autorităților de a identifica și monitoriza eficient asemenea fapte.

Un document OSCE din 2009 atrage atenția asupra ambiguităților termenilor „infracțiuni motivate de ură” și „mobil bazat pe ură.” Astfel, ura nu este întotdeauna motivul determinant al unei infracțiuni de acest tip, prejudecata având un sens mai larg, incluzând intoleranța față de o caracteristică personală a victimei. De asemenea, documentul subliniază că o victimă poate simboliza o idee sau o caracteristică protejată, fără ca făptuitorul să simtă ură explicită față de aceasta.

Conform Comisiei Europene împotriva Rasismului și Intoleranței (ECRI), autoritățile române ar trebui să îmbunătățească pregătirea polițistilor, procurorilor și judecătorilor pentru recunoașterea infracțiunilor motivate de prejudecată. În concluziile publicate în 2022, ECRI a subliniat ne-

cesitatea dezvoltării unor proceduri eficiente pentru identificarea corectă a acestor infracțiuni, reamintind că lipsa calificării adecvate poate submina funcționarea justiției penale în astfel de cazuri.

Adoptarea definiției extinse a infracțiunilor motivate de ură în Republica Moldova reprezintă un pas semnificativ înainte. Totuși, monitorizarea, aplicarea uniformă și colaborarea eficientă între instituții sunt esențiale. În România, vidul legislativ împiedică reacția eficientă la violențele motivate de prejudecată, iar colaborarea instituțiilor este limitată.

Aceste diferențe subliniază importanța clarificării cadrului legal și a uniformizării procedurilor în ambele state pentru protejarea minorilor împotriva infracțiunilor motivate de prejudecată. Pregătirea specializată a profesioniștilor din justiție și implicarea societății civile rămân instrumente cheie pentru asigurarea unei protecții eficiente.

În ultimii ani, Republica Moldova a adoptat măsuri importante la nivel normativ și instituțional pentru consolidarea respectării drepturilor omului și crearea unui cadru coerent de acțiuni coordonate la nivel național. Un reper esențial în această direcție este adoptarea Legii nr. 52/2014 privind Avocatul Poporului (Ombudsman) [16], care a întărit capacitățile Centrului pentru Drepturile Omului, transformat ulterior în Oficiul Avocatului Poporului (OAP). Această instituție joacă un rol crucial în monitorizarea respectării drepturilor omului și promovarea principiilor nediscriminării.

De asemenea, prin adoptarea Legii nr. 121/2012 privind asigurarea egalității [17], Republica Moldova a instituit un cadru legislativ care include o listă indicativă, dar deschisă, a criteriilor de nediscriminare. Această abordare permite acoperirea unei game largi de motive de discriminare, inclusiv a celor emergente, oferind astfel un instrument legislativ flexibil pentru combaterea intoleranței și prejudecăților.

Asigurarea respectării drepturilor omului este un imperativ fundamental pentru societățile care aspiră la bunăstare, pace socială și consolidarea statului de drept. Republica Moldova și-a reafirmat acest angajament prin ratificarea principalelor tratate internaționale în domeniu, consolidându-și astfel poziția pe plan internațional ca stat parte al mecanismelor globale de protecție a drepturilor omului.

Pentru a-și respecta obligațiile asumate, autoritățile moldovenești au elaborat documente strategice precum Planul Național de Acțiuni în Domeniul Drepturilor Omului pentru anii 2018-2022 (PNADO), care constituie o bază pentru direcțiile prioritare de acțiune. PNADO a fost conceput pe baza recomandărilor formulate de mecanismele internaționale, cum ar fi Consiliul ONU pentru Drepturile Omului și alte organisme de monitorizare precum OSCE și Consiliul Europei. Aceste recomandări, acceptate de Republica Moldova în cadrul celui de-al doilea ciclu al Evaluării Periodice Universale

desfășurat la Geneva în 2016, au orientat politicile naționale spre garantarea respectării și implementării drepturilor fundamentale.

Prin aceste inițiative, Republica Moldova încearcă să răspundă provocărilor legate de combaterea discriminării și infracțiunilor motivate de prejudecată, inclusiv în rândul minorilor. Adoptarea unor strategii incluzive și cooperarea eficientă între instituții sunt esențiale pentru reducerea vulnerabilității grupurilor afectate și crearea unui mediu social în care drepturile tuturor persoanelor, indiferent de caracteristicile lor, sunt protejate.

În anul 2015, Republica Moldova, alături de cele 192 de state membre ale ONU, s-a angajat să pună în aplicare Agenda pentru Dezvoltare Durabilă 2030, aprobată în cadrul summit-ului ONU de la New York, desfășurat la 25 septembrie 2015. Această agendă oferă o abordare inovatoare a dezvoltării, axată pe promovarea drepturilor omului sub toate aspectele lor. Obiectivele de Dezvoltare Durabilă (ODD) incluse în Agenda 2030 au fost integrate în Planul Național de Acțiuni în Domeniul Drepturilor Omului pentru anii 2018-2022 (PNADO), care pune în centru drepturile și interesele oamenilor.

Republica Moldova a consolidat cadrul legislativ pentru prevenirea și combaterea discriminării prin adoptarea Legii nr. 121/2012 privind asigurarea egalității [17], care stabilește că eliminarea discriminării poate fi realizată prin:

- prevenirea actelor discriminatorii prin măsuri speciale și pozitive, aplicabile până la atingerea egalității și includerii sociale a grupurilor dezavantajate;
- medierea conflictelor apărute din fapte discriminatorii prin soluționarea pe cale amiabilă;
- sancționarea comportamentelor discriminatorii;
- repararea prejudiciilor materiale și morale cauzate de acte de discriminare.

De asemenea, Consiliul pentru Egalitate, autoritățile publice și instanțele judecătorești sunt desemnate ca subiecți principali în prevenirea și combaterea discriminării. Rolul Consiliului pentru Egalitate este unul complex, acesta având următoarele atribuții:

- monitorizarea conformității legislației cu standardele internaționale privind nediscriminarea;
- propunerea modificărilor legislative pentru prevenirea discriminării;
- adoptarea de avize consultative privind proiectele de acte normative;
- monitorizarea implementării legislației anti-discriminare;
- colectarea informațiilor despre starea și tendințele discriminării la nivel național;
- elaborarea de studii și rapoarte privind discriminarea;
- sensibilizarea societății pentru eliminarea formelor de discriminare;

- conlucrarea cu organisme internaționale de profil;
- soluționarea plângerilor privind discriminarea;
- documentarea cazurilor și monitorizarea implementării recomandărilor;
- sesizarea organelor de urmărire penală în cazul unor fapte discriminatorii ce constituie infracțiuni;
- facilitarea soluționării amiabile a conflictelor discriminatorii;
- exercitarea altor atribuții prevăzute de lege.

Un alt instrument important pentru protecția drepturilor omului este Ghidul privind Drepturile Omului [18], care oferă orientări practice pentru aplicarea legislației și promovarea valorilor democratice. Acesta susține implementarea standardelor internaționale și sprijină procesul de sensibilizare socială.

Prin angajamentele asumate în cadrul Agendei 2030 și prin măsurile legislative adoptate, Republica Moldova face pași importanți în crearea unui cadru legal comprehensiv pentru combaterea discriminării și promovarea egalității. Totuși, aplicarea efectivă a acestor măsuri necesită o colaborare eficientă între instituțiile relevante și implicarea activă a societății civile. Aceste acțiuni sunt esențiale pentru protejarea grupurilor vulnerabile, în special a minorilor, împotriva infracțiunilor motivate de prejudecată.

Un instrument inovator în educația privind drepturile omului, disponibil în unsprezece țări, este Ghidul privind Drepturile Omului, care oferă resurse și instrumente utile pentru cetățeni, angajați din sectorul public, profesori, studenți și alți profesioniști. Acest ghid urmărește să crească nivelul de înțelegere și aplicare a drepturilor omului în viața de zi cu zi, contribuind la o mai bună informare a publicului cu privire la drepturile și responsabilitățile fundamentale.

Fondat de organizația Baltic Human Rights Society din Riga, ghidul a fost dezvoltat inițial ca o inițiativă baltică și lansat pentru prima dată în Letonia în 2016. Ulterior, a fost extins în Estonia și Lituania în 2017, marcând un progres semnificativ în educația privind drepturile omului în regiunea baltică. Lansarea sa a fost precedată de prima Conferință Baltică pentru Educație privind Drepturile Omului, desfășurată la Riga în 2015, care a reunit reprezentanți ai guvernelor, instituțiilor de stat, organizațiilor internaționale și neguvernamentale, precum și membri ai mediului academic.

De-a lungul anilor, ghidul s-a transformat într-o platformă europeană, fiind lansat în Bulgaria în 2019, Slovenia și Slovacia în 2021, iar în Franța și Croația în 2023. În același an, a fost extins în Ucraina, Moldova și Georgia, marcând o nouă etapă a acestui proiect educațional în regiunea est-europeană.

În Republica Moldova, ghidul beneficiază de sprijinul Ombudsmanului Republicii Moldova (Avocatul Poporului) și al Consiliului pentru Egalitate,

care au contribuit la adaptarea sa la specificul național. Lansarea acestuia reprezintă un pas important în educația publicului privind drepturile fundamentale, fiind destinat să promoveze valorile democratice și să sporească respectul pentru statul de drept.

Dezvoltat prin cooperarea unei rețele de organizații europene, ghidul își propune să ofere resurse multilingve și ușor de utilizat, care să sprijine înțelegerea și asumarea drepturilor omului. Cofinanțat de Uniunea Europeană, Nordplus în țările Nordice-Baltice și alte organisme internaționale, proiectul reflectă angajamentul instituțiilor europene față de educația pentru drepturile omului. Printre susținătorii săi se numără Ministerul Afacerilor Externe al Țărilor de Jos, Ministerul Afacerilor Externe și Ministerul Culturii din Letonia, dar și organisme importante precum Apărătorul Drepturilor din Franța (Ombudsman), UNESCO Letonia și alte instituții naționale relevante.

Prin extinderea sa în Republica Moldova, ghidul oferă un instrument esențial pentru sensibilizarea societății cu privire la prevenirea discriminării și criminalității motivate de prejudecată, inclusiv în rândul minorilor. Colaborarea dintre instituțiile locale și organizațiile internaționale contribuie la construirea unei culturi a respectului pentru drepturile omului, oferind modele de bune practici și sprijin în procesul de consolidare a statului de drept.

Concluzii și recomandări. Analiza realizată în cadrul acestei cercetări evidențiază complexitatea și provocările asociate criminalității motivate de prejudecată în rândul minorilor, subliniind necesitatea unei atenții sporite din partea autorităților și societății. Deși Republica Moldova și România au făcut pași importanți în prevenirea și combaterea discriminării, fenomenul faptelor motivate de prejudecată comise de minori rămâne insuficient studiat, atât în cele două țări, cât și în alte state membre ale Uniunii Europene. Această lacună academică și instituțională afectează dezvoltarea unor strategii eficiente de prevenire și intervenție, limitând capacitatea autorităților de a identifica și gestiona aceste situații. În special, lipsa unei clasificări adecvate și a unui cadru normativ care să includă toate formele de comportament motivate de prejudecată conduce la o abordare fragmentată și, adesea, incompletă.

Deși în ultimii ani se observă un interes mai mare pentru prevenirea bullying-ului în instituțiile de învățământ, acest fenomen acoperă doar o parte din complexitatea faptelor motivate de prejudecată. Acestea includ o gamă variată de comportamente care nu sunt reglementate în mod explicit de legislația actuală, dar care pot avea consecințe grave asupra victimelor și comunității. Spre deosebire de bullying, care este adesea asociat cu relații de putere inegale între agresor și victimă, faptele motivate de prejudecată se bazează pe intoleranță față de caracteristicile protejate ale persoanelor sau grupurilor.

În Republica Moldova, legislația națională a fost consolidată prin adoptarea unor acte normative precum Legea nr. 121/2012 privind asigurarea egalității și Legea nr. 52/2014 privind Avocatul Poporului. Aceste legi au stabilit un cadru solid pentru combaterea discriminării, permițând includerea unor criterii extinse de protecție, cum ar fi genul, orientarea sexuală, dizabilitatea și identitatea de gen. Totuși, aplicarea acestor prevederi rămâne limitată, în principal din cauza lipsei de instruire adecvată a funcționarilor responsabili și a unor mecanisme eficiente de monitorizare. În România, lipsa unor prevederi explicite în Codul Penal și în legislația contravențională privind motivele de prejudecată reprezintă o barieră semnificativă în gestionarea cazurilor. Astfel, adaptarea legislației pentru a include specificații clare și detaliate privind motivele de prejudecată devine esențială în ambele state.

Educația populației joacă un rol central în prevenirea faptelor motivate de prejudecată, în special în rândul minorilor. Este necesară implementarea unor programe de responsabilizare care să vizeze atât minorii, cât și persoanele responsabile de educația, instruirea și supravegherea acestora. Aceste programe trebuie să includă teme despre drepturile omului, egalitate și toleranță, oferind atât cunoștințe, cât și instrumente practice pentru recunoașterea și prevenirea comportamentelor discriminatorii. În acest sens, Ghidul privind Drepturile Omului, lansat recent și în Republica Moldova, oferă un suport valoros pentru promovarea educației în acest domeniu. Ghidul, dezvoltat inițial ca o inițiativă baltică, s-a extins treptat în mai multe țări europene, incluzând și Republica Moldova, reprezentă o resursă esențială pentru înțelegerea și aplicarea drepturilor fundamentale.

Pentru a sprijini implementarea unor politici eficiente, este necesar ca sistemele de evidență a infracțiunilor și contravențiilor să includă specificații clare privind motivele de prejudecată, astfel încât să fie posibilă analiza detaliată a acestor fapte. Aceste date ar permite autorităților să dezvolte strategii informate și să monitorizeze tendințele fenomenului. De asemenea, instruirea funcționarilor publici, inclusiv a polițiștilor, procurorilor și judecătorilor, este crucială pentru o înțelegere corectă a particularităților acestor infracțiuni și pentru aplicarea uniformă a legii. Aceste cursuri ar trebui să acopere calificarea faptelor, documentarea acestora și gestionarea adecvată a situațiilor în care discursul de ură și instigarea la discriminare sunt implicate.

Un alt element important este colaborarea între instituțiile statului și organizațiile societății civile. Consiliile pentru Egalitate din Republica Moldova și România pot juca un rol esențial în sensibilizarea societății, monitorizarea discriminării și oferirea de sprijin victimelor. Implicarea societății civile contribuie la dezvoltarea unor inițiative care să promoveze o cultură a respectului pentru diversitate și egalitate, oferind un model de bune practici și sprijin în procesul de implementare a politicilor publice.

Conform studiilor, criminalitatea motivată de prejudecată comisă de minori are implicații grave nu doar asupra victimelor, ci și asupra comunității, deoarece perpetuează stereotipurile și polarizarea socială. În acest context, este crucial ca legislația, educația și implicarea comunitară să fie integrate într-o abordare holistică, care să promoveze prevenirea și să asigure sancționarea eficientă a acestor fapte. Recomandările autorilor includ perfecționarea cadrului legal prin includerea unei terminologii mai precise, dezvoltarea unor mecanisme de evidență detaliată a faptelor și organizarea de cursuri de instruire pentru funcționarii implicați.

În concluzie, prevenirea și combaterea criminalității motivate de prejudecată în rândul minorilor necesită un efort concertat din partea tuturor actorilor implicați. Republica Moldova și România trebuie să își consolideze cadrele legislative și instituționale, să promoveze educația privind drepturile omului și să dezvolte mecanisme eficiente de monitorizare și intervenție. Aceste măsuri, combinate cu o colaborare strânsă între instituții și societatea civilă, pot contribui la reducerea vulnerabilității grupurilor afectate și la crearea unei societăți mai incluzive și mai echitabile. Numai printr-o astfel de abordare integrată, criminalitatea motivată de prejudecată poate fi gestionată eficient, iar drepturile fundamentale ale tuturor cetățenilor, inclusiv ale minorilor, pot fi protejate și promovate.

Referințe bibliografice

1. Agenția pentru Drepturi Fundamentale a Uniunii Europene (FRA), *Unmasking bias motives*. https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/fra-2018-unmasking-bias-motives-paper_ro.pdf (accesat la 23.11.2024).
2. Programul Național privind asigurarea respectării drepturilor omului pentru anii 2024-2027. https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=142723&lang=ro (accesat la 23.11.2024).
3. Oficiul Avocatului Poporului (OAP). *Raport privind respectarea drepturilor omului în Republica Moldova*. <https://ombudsman.md/wp-content/uploads/2021/10/Studiu-PERCEPTII-DO-2021.pdf> (accesat la 23.11.2024).
4. UNICEF. *One school for all*. <https://www.yumpu.com/en/document/read/27571321/one-school-for-all-unicef> (accesat la 23.11.2024).
5. Comisia Europeană. *Mapping of research on Roma children in the EU 2014-2017*. https://commission.europa.eu/document/download/84c8a2c8-2854-47b6-a790-036dede39b89_ro?filename=mapping_of_research_of_roma_children_in_the_eu_2014_2017_final.pdf (accesat la 23.11.2024).
6. Cancelaria de Stat a Republicii Moldova. *Raport de evaluare a PNADO 2018-2022*. https://cancelaria.gov.md/sites/default/files/raport_de_evalu-

are_pnado_2018-2022.pdf (accesat la 23.11.2024).

7. Ministerul Justiției al Republicii Moldova. *Proiectul Legii privind modificarea și completarea unor acte legislative (crimele motivate de prejudecată)*. <https://www.justice.gov.md/ro/content/proiectul-legii-privind-modificarea-si-completarea-unor-acte-legislative-crimele-motivate-de> (accesat la 24.11.2024).

8. OSCE. *Hate crime reporting in Moldova*. <https://hatecrime.osce.org/moldova>, cu versiunea în limba română <https://www.osce.org/files/f/documents/a/9/313316.pdf> (accesat la 24.11.2024).

9. Consiliul Europei. *Final draft: Data collection in Moldova*. <https://rm.coe.int/final-draft-data-collection-md-ro-2-/1680a2d62f> (accesat la 24.11.2024).

10. Planul Național de Acțiuni în Domeniul Drepturilor Omului 2018-2022. https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=110031&lang=ro (accesat la 24.11.2024).

11. Legea nr. 111 din 21 aprilie 2022 pentru modificarea unor acte normative. https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=131558&lang=ro (accesat la 24.11.2024).

12. Codul Penal al României. <https://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocumentAfis/282902> (accesat la 24.11.2024).

13. Ordonanța Guvernului României privind regimul juridic al contravențiilor. <https://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocument/29779> (accesat la 24.11.2024).

14. OSCE. *Legi privind infracțiunile motivate de ură: Ghid practic*. <https://www.osce.org/files/f/documents/7/f/36428.pdf> (accesat la 25.11.2024).

15. Consiliul Europei. *ECRI: Concluzii privind România (al cincilea ciclu de monitorizare)*. <https://rm.coe.int/ecri-conclusions-on-the-implementation-of-the-recommendations-in-respe/1680a59af0> (accesat la 25.11.2024).

16. Legea Republicii Moldova nr. 52/2014 privind Avocatul Poporului. https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=141519&lang=ro (accesat la 26.11.2024).

17. Legea Republicii Moldova nr. 121/2012 privind asigurarea egalității. https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=144449&lang=ro (accesat la 26.11.2024).

18. Ghidul privind Drepturile Omului. <https://www.humanrightsguide.md/themes> (accesat la 26.11.2024).

CZU: 0,3/34+35

RESPECTAREA DREPTULUI LA PROTECȚIA DATELOR CU CARACTER PERSONAL ÎN RELAȚIONAREA DINTRE ADMINISTRAȚIA PUBLICĂ ȘI CETĂȚENI

Andreea BURUIANĂ (RUSU),

doctorandă,

*Școala Doctorală de Drept Titu Maiorescu din București,
asistent universitar, Universitatea Ștefan cel Mare din Suceava, FDSA
ORCID: 0009-0000-1535-7270*

Rezumat

Regulamentul (UE) 2016/679 privind protecția datelor cu caracter personal și libera circulație a acestora se aplică nu doar organizațiilor din mediul digital, dar și autorităților publice, care trebuie să se conformeze acestuia. În prezent, fluxul de date între autoritățile publice este în continuă creștere, ceea ce impune noi provocări în gestionarea acestora. Una dintre principalele probleme întâmpinate de autoritățile publice este imposibilitatea de a stoca și procesa cantitățile mari de date, ceea ce le determină să colaboreze cu firme private. Astfel, deși este posibil ca datele să fie protejate, nu există certitudinea că măsurile întreprinse de firmele private sunt suficiente pentru a asigura o protecție completă.

Cuvinte-cheie: principiul transparenței, eGuvernare, autorități publice, protecție, date personale.

Summary

Regulation (EU) 2016/679 on the protection of personal data and on the free movement of personal data applies not only to digital organisations, but also to public authorities, which must comply with it. Currently, the flow of data between public authorities is constantly increasing, which imposes new challenges in their management. One of the main problems faced by public authorities is the inability to store and process large amounts of data, which leads them to collaborate with private firms. Thus, although it is possible for data to be protected, there is no certainty that the measures taken by private firms are sufficient to ensure complete protection.

Keywords: principle of transparency, eGovernment, public authorities, protection, personal data.

Începând cu 2018, anul de intrare în vigoare a Regulamentului (UE) 2016/679 privind protecția persoanelor fizice în ceea ce privește prelucrarea datelor cu caracter personal și libera circulație a acestor date, s-a putut observa că aria de aplicabilitate al acestuia nu vizează doar organizațiile prezente în mediul digital, care colectează date personale. Pe lângă firmele private, regulamentul vizează și sectorul administrației publice, respectiv instituțiile publice ale statului. Astfel, și autoritățile publice trebuie să se conformeze schimbărilor aduse de regulament având în vedere că la momentul actual fluxul de date ce se realizează între autoritățile publice este într-o continuă creștere.

Poate cea mai mare problematică ce vizează colectarea și transferul de date realizat de o autoritate publică o reprezintă imposibilitatea de stocare și procesare a datelor, ce duce la crearea de parteneriate cu firmele private care să ajute în acest proces.

Astfel, apare întrebarea dacă o firmă privată poate ajunge să colecteze, să stocheze și să transfere date cu caracter personal ce aparțin sistemului autorităților publice și dacă aceste date sunt efectiv protejate!

Răspunsul este DA, însă nu știm dacă aceste date sunt efectiv protejate deoarece, garanțiile oferite la acest moment nu pot acoperi vidurile legislative sau atacurile cibernetice.

I. Provocările regulamentului GDPR în sectorul public

În privința provocărilor cu care se confruntă administrația publică [1, p. 7], trebuie să avem în vedere faptul că autoritățile publice au atât drepturi cât și obligații specifice în domeniul GDPR, uneori diferite de cele pe care le au entitățile private.

În administrația publică responsabilitatea este vădit mai mare și nu vorbim doar de o stocare a datelor cu caracter personal, ci, totodată, de un transfer al acestora. În plus există și legislația specifică care trebuie integrată cu principiile GDPR [2, p. 69].

Implementarea și respectarea Regulamentului GDPR în sectorul public aduce o serie de provocări specifice, din cauza complexității activităților autorităților publice și a naturii datelor prelucrate. Iată câteva dintre principalele provocări:

1. Gestionarea volumului mare de date personale

Autoritățile publice prelucrează o cantitate semnificativă de date personale, inclusiv date sensibile, pentru a-și îndeplini funcțiile și pentru a oferi servicii cetățenilor. În acest context, implementarea măsurilor de protecție a datelor în mod eficient și în conformitate cu GDPR poate fi o provocare, mai ales în ceea ce privește:

- Stocarea și gestionarea datelor într-un mod sigur.
- Asigurarea accesului controlat la date.
- Implementarea procedurilor de arhivare și ștergere a datelor în termenii reglementați de GDPR.

2. Necesitatea de a respecta principiul transparenței și cel al informării
GDPR impune autorităților publice obligația de a informa clar cetățenii despre modul în care sunt colectate, procesate și stocate datele lor. Acest lucru poate fi complicat, mai ales când există multiple baze de date sau servicii integrate, iar comunicarea cu publicul trebuie să fie clară, accesibilă și ușor de înțeles pentru toate categoriile de cetățeni.

3. Consimțământul și legitimarea procesării datelor

Pentru multe dintre activitățile autorităților publice, procesarea datelor nu se bazează pe consimțământul explicit al cetățenilor, ci pe temeuri legale (de exemplu, îndeplinirea unei obligații legale sau în interes public). Aceasta ridică dificultăți în aplicarea corectă a regulamentului, mai ales în stabilirea temeiurilor juridice corecte pentru procesarea diferitelor tipuri de date [3, p. 34-36].

Privitor la 4. Provocări legate de securitatea cibernetică

Autoritățile publice sunt frecvent ținte ale atacurilor cibernetice și ale altor incidente de securitate. Implementarea unor măsuri tehnice și organizatorice adecvate pentru protejarea datelor este esențială, dar poate fi dificilă din cauza resurselor limitate sau a complexității infrastructurii IT a sectorului public. De asemenea, unele agenții publice se confruntă cu infrastructuri IT învechite, ceea ce poate face implementarea cerințelor GDPR mai dificilă.

5. Resurse și formare insuficientă

Multe autorități publice, în special la nivel local, au resurse financiare și umane limitate pentru a implementa complet măsurile cerute de GDPR. De asemenea, personalul din sectorul public poate să nu fie suficient de bine instruit în privința cerințelor GDPR, iar formarea continuă și specializarea sunt esențiale pentru a asigura conformitatea.

6. Coordonarea între instituții și autorități

Sectorul public implică adesea multiple entități care procesează datele în colaborare, cum ar fi ministerele, agențiile guvernamentale, autoritățile locale și instituțiile de învățământ sau sănătate. Coordonarea între aceste entități pentru a asigura conformitatea cu GDPR poate fi un proces complex, mai ales când datele sunt partajate între diferite entități publice.

7. Conflictele între protecția datelor și transparența guvernamentală

În sectorul public, există adesea un conflict între cerințele GDPR și principiul transparenței guvernamentale. De exemplu, unele informații care ar trebui să fie accesibile publicului (conform legislației privind accesul la informațiile de interes public) pot conține date personale protejate de GDPR, ceea ce impune autorităților să găsească un echilibru între principiul transparenței și protecția datelor [4, p. 75-76].

8. Evaluarea impactului asupra protecției datelor (DPIA)

Autoritățile publice trebuie să efectueze evaluări de impact asupra protecției datelor (DPIA) pentru anumite activități de procesare a datelor. Aceste evaluări pot fi complexe și consumatoare de timp, mai ales când autoritățile publice implementează proiecte mari care implică colectarea și prelucrarea de date sensibile.

9. Respectarea drepturilor cetățenilor

GDPR garantează cetățenilor o serie de drepturi, cum ar fi dreptul de acces la date, dreptul de a rectifica sau șterge datele și dreptul la portabilitatea datelor. În sectorul public, gestionarea cererilor privind aceste drepturi poate fi o provocare, mai ales atunci când autoritățile prelucrează o mare cantitate de date personale într-o varietate de sisteme.

10. Trecerea la digitalizare și integrarea noilor tehnologii

La momentul actual sectorul public se află într-un proces de digitalizare și integrare a noilor tehnologii (de exemplu, big data, inteligența artificială), ceea ce ridică noi provocări în domeniul protecției datelor cu caracter personal. Implementarea acestor tehnologii trebuie să respecte principiile GDPR și să asigure un nivel adecvat de protecție a datelor, ceea ce necesită competențe tehnice avansate.

Este esențial ca autoritățile publice să acorde o atenție deosebită solicitărilor persoanelor fizice referitoare la accesul la propriile date cu caracter personal. Conform Regulamentului General privind Protecția Datelor (RGPD), persoanele fizice au dreptul să contacteze o administrație publică pentru a-și exercita drepturile de acces, rectificare, ștergere, restricționare a prelucrării, opoziție, precum și dreptul de a nu face obiectul unui proces decizional automatizat [5, p. 7].

Acestea pot, de asemenea, să se opună prelucrării datelor lor de către administrația publică, chiar și în cazul în care prelucrarea are la bază un interes public. În acest caz, persoana trebuie să ofere motive specifice care să justifice situația sa. Administrația publică poate continua prelucrarea datelor și refuza cererea, doar dacă poate demonstra că există motive legitime și importante pentru prelucrarea respectivă, care prevalează asupra intereselor și drepturilor persoanei fizice sau că datele sunt necesare pentru apărarea unui drept în instanță. De exemplu, în cazul în care o companie prelucrează datele personale ale unei persoane prin mijloace automatizate, pe baza consimțământului sau a unui contract, persoana respectivă poate solicita ca datele să fie transmise direct unei alte companii, dacă acest lucru este posibil din punct de vedere tehnic. Totuși, acest drept nu se aplică atunci când datele sunt necesare pentru îndeplinirea unei obligații legale de către autoritățile publice sau alte organizații care acționează în interes public. De exemplu, atunci când o persoană furnizează datele pentru a solicita prestații sociale sau o autorizație de construcție, nu poate cere autorității publice să

transmită aceleași date către o altă entitate [6, p. 156-158].

În ceea ce privește termenul de răspuns, administrația publică are obligația de a răspunde cererilor persoanelor fizice fără întârzieri nejustificate și, în mod general, în termen de o lună de la primirea cererii. Aceasta poate solicita informații suplimentare pentru a verifica identitatea solicitantului. În cazul unui refuz, persoana trebuie informată despre motivele respingerii cererii și despre dreptul de a depune o plângere la Autoritatea Națională de Protecție a Datelor (APD) sau de a acționa în instanță.

Concluzii. În concluzie, la mai bine de 6 ani de la aplicarea Regulamentului General privind Protecția Datelor cu Caracter Personal în România, autoritățile și instituțiile publice au făcut progrese în implementarea și aplicarea normelor. Totuși, nu există statistici oficiale sau măsuri concrete din partea Autorității Naționale de Supraveghere a Prelucrării Datelor Personale. În continuare, persistă dificultăți legate de temeiurile prelucrării, în special atunci când se invocă principiul minimizării datelor.

Referințe bibliografice

1. Legea nr. 190 din 18 iulie 2018 privind măsuri de punere în aplicare a Regulamentului (UE) 2016/679 al Parlamentului European și al Consiliului din 27 aprilie 2016.
2. Bieker F., Schiering I., Jensen M., Gruschka N., Conca S. *Privacy and identity management. Sharing in a digital world*. Editura Springer Nature Switzerland, 2024, 342 p.
3. Suksi M. *The rule of law and automated decision-making. Exploring fundamentals of algorithmic governance*. Editura Springer, 2023, 230 p.
4. Pasquier M., Acatrinei N. *Comunicarea organizațiilor publice*. București: Editura Universității din București, 2018, 300 p.
5. Regulamentul (UE) 2016/679 privind protecția persoanelor fizice în ceea ce privește prelucrarea datelor cu caracter personal și libera circulație a acestor date.
6. Baltac V. *Transformarea digitală a administrației publice. Strategii de eGuvernare*. Editura Excell Books, 2024, 187 p.

CZU: 341.231.14

PROTECȚIA DREPTURILOR ȘI LIBERTĂȚILOR OMULUI ÎN UNIUNEA EUROPEANĂ

Ludmila GUȘTIUC,

*doctorandă, asistent universitar,
Catedra „Drept public, securitate a frontierei, migrație și azil”
a Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI
ORCID: 0000-0002-8516-4949*

Alina TOCARCIUC,

*studentă, Facultatea drept, administrație, ordine și securitate publică
a Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI
ORCID: 0009-0007-8152-0057*

Sabina TOCARCIUC,

*studentă, Facultatea drept, administrație, ordine și securitate publică
a Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI
ORCID: 0009-0002-7325-2463*

Rezumat

Uniunea Europeană s-a consolidat de-a lungul timpului, ca un spațiu de cooperare și integrare, având la bază respectarea drepturilor și libertăților fundamentale ale omului. Alături de democrație, statul de drept și respectarea diversității, drepturile și libertățile fundamentale ale omului constituie un pilon central al construcției europene, fiind înscrise în valorile de bază ale Uniunii. Uniunea Europeană este axată pe protecția individului, dezvoltând un sistem complex de norme și mecanisme care asigură respectarea drepturilor fundamentale. Eforturile Uniunii Europene de a proteja drepturile și libertățile fundamentale se bazează pe o combinație de instrumente juridice, cum ar fi Carta Drepturilor Fundamentale a Uniunii Europene și pe instituții dedicate, precum Curtea de Justiție a Uniunii Europene și Agenția pentru Drepturi Fundamentale. Acestea funcționează pentru a preveni, monitoriza și sancționa eventualele încălcări ale drepturilor fundamentale.

Cuvinte-cheie: protecție, Uniunea Europeană, drepturile omului, libertăți, instituție, principii.

Summary

The European Union has strengthened over time, as a space of coopera-

tion and integration, based on respect for fundamental human rights and freedoms. Along with democracy, the rule of law and respect for diversity, fundamental human rights and freedoms constitute a central pillar of the European construction, being inscribed in the basic values of the Union. The European Union is focused on the protection of the individual, developing a complex system of rules and mechanisms that ensure respect for fundamental rights. The European Union's efforts to protect fundamental rights and freedoms are based on a combination of legal instruments such as the Charter of Fundamental Rights of the European Union and dedicated institutions such as the Court of Justice of the European Union and the Agency for Fundamental Rights. They work to prevent, monitor and sanction potential violations of fundamental rights.

Keywords: protection, the European Union, human rights, freedoms, institution, principles.

Valorile esențiale pe care se întemeiază Uniunea sunt consacrate în articolul 2 din Tratatul privind Uniunea Europeană [13]. În spiritul Tratatului de la Maastricht, care precizează că Uniunea Europeană se bazează pe principiile libertății, democrației și respectării drepturilor omului și a libertăților fundamentale, precum și al statului de drept, la Consiliul European de la Copenhaga din iunie 1993, s-a stabilit că respectarea drepturilor omului, indiferent de sex, origine etnică, religioasă sau opțiune sexuală să devină o condiție a aderării statului la Uniunea Europeană. Printre obiectivele stabilite de către Uniunea Europeană, Tratatul de la Maastricht prevede întărirea protecției drepturilor și intereselor resortisanților statelor membre prin instituirea unei cetățenii a Uniunii. Astfel, cetățenia europeană, fiind considerată o cetățenie derivată, presupune că toți cetățenii unui stat membru al Uniunii Europene dobândesc și cetățenia europeană.

Cetățenia Uniunii Europene este abordată în Tratatul de Funcționare a Uniunii Europene, partea a doua intitulată „Nediscriminarea și cetățenia Uniunii”. În conformitate cu articolul 18 al Tratatului menționat, orice discriminare pe bază de naționalitate sau cetățenie este strict interzisă. Potrivit prevederilor articolului 20 (ex-articolul 17 TCE) alineatul 2 din Tratat, drepturile cetățenilor europeni sunt următoarele: dreptul de liberă circulație și de ședere pe teritoriul statelor membre; dreptul de a alege și de a fi aleși în Parlamentul European, precum și la alegerile locale în statul membru unde își au reședința, în aceleași condiții ca și resortisanții acestui stat; dreptul de a se bucura, pe teritoriul unei țări terțe în care statul membru al cărui resortisanți sunt, nu este reprezentat, de protecție din partea autorităților diplomatice și consulare ale oricărui stat membru, în aceleași condiții ca și resortisanții acestui stat; dreptul de a adresa petiții Parlamentului European, de a se adresa Ombudsmanului European, precum și dreptul de a se adresa

instituțiilor și organelor consultative ale Uniunii în oricare dintre limbile tratatelor și de a primi răspuns în aceeași limbă [14].

Drepturile fundamentale în Uniunea Europeană includ o gamă largă de libertăți civile, politice, economice și sociale. Acestea acoperă de la drepturile tradiționale, precum libertatea de expresie și protecția vieții private, până la drepturile moderne, cum ar fi protecția datelor personale și dreptul la un mediu sănătos. Totodată, Uniunea Europeană are un rol activ în combaterea discriminării, promovarea egalității de șanse și protecția grupurilor vulnerabile. Interzicerea discriminării și protecția drepturilor fundamentale constituie elemente importante ale ordinii juridice a Uniunii. Parlamentul European se implică la maximum în această problemă și promovează egalitatea în legislația și în politicile Uniunii Europene [1, p. 170].

Pe lângă formele de discriminare care sunt cunoscute în întreaga lume, a apărut un termen nou precum „discriminarea pozitivă”, care este un concept complex și adesea controversat și se referă la măsuri speciale luate pentru a favoriza anumite grupuri sociale dezavantajate, în scopul de a le oferi oportunități egale cu cele ale majorității. În Uniunea Europeană, acest concept este abordat cu prudență și în cadrul unor limite bine definite. Cu alte cuvinte, discriminarea rasială este o „ruptură a egalității”, motivată de o circumstanță preexistentă și destinată să restabilească egalitatea. Chiar dacă aceasta este consacrată în ordinea juridică comunitară, nu este atestată obligația statelor de a recurge la aceste măsuri de discriminări pozitive de a soluționa anumite in Justiții sociale [4, p. 217].

Un principiu fundamental al Uniunii Europene este egalitatea între femei și bărbați. Acest principiu presupune garantarea accesului egal la drepturi, oportunități și tratament, indiferent de gen, în toate aspectele vieții sociale, economice și politice. Egalitatea de gen în Uniunea Europeană presupune: accesul egal pe piața muncii, creșterea participării femeilor în funcții de conducere și în politică, combaterea discriminării la angajare și în avansarea profesională, prevenirea și sancționarea violenței împotriva femeilor, inclusiv violența domestică, hărțuirea sexuală și traficul de persoane, promovarea unei educații care să încurajeze egalitatea de șanse între femei și bărbați și creșterea participării femeilor în sectoare dominate de bărbați.

Uniunea Europeană are „obligația de a promova, în toate politicile sale, egalitatea șanselor între bărbat și femeie, acceptându-se principiul „discriminării pozitive” sau măsurilor de afirmare, atunci când unul dintre cele două sexe este vizibil discriminat” [3, p. 20]. Pentru a favoriza egalitatea de gen în sfera profesională, s-au adoptat politici precum: asigurarea unei reprezentări echilibrate a femeilor și bărbaților în cadrul companiilor, acordarea de preferințe femeilor în procesul de recrutare atunci când candidații au aceleași competențe, interzicerea separării profesiilor pe criterii de gen

și majorarea salariilor în sectoarele cu o pondere mai mare de angajate, care, istoric, au fost subevaluate.

În 2010, ținând cont de valoarea principiului egalității de gen în spațiul comunitar, s-a instituit Institutul European pentru Egalitatea de Șanse între Femei și Bărbați [9], care este o agenție descentralizată ce are misiunea de a realiza cercetări independente și a face schimb de bune practici pentru a promova egalitatea de gen și a elimina discriminarea bazată pe gen. Un instrument esențial care măsoară progresele înregistrate în egalitatea de gen în Uniunea Europeană, pe baza unor domenii-cheie precum munca, educația, puterea de decizie, sănătatea și timpul reprezintă indexul egalității de gen. Astfel, în anul 2023 indicele egalității de gen pentru Uniunea Europeană a depășit pentru prima dată 70 de puncte, demonstrând o creștere cu 1,6 puncte comparativ cu anul 2022 [7].

Indubitabil, constatăm că Institutul European pentru Egalitatea de Șanse între Femei și Bărbați joacă un rol central în sprijinirea Uniunii Europene și a statelor membre în atingerea obiectivului de egalitate de gen, contribuind la consolidarea unei Europe în care toți cetățenii, indiferent de gen, au șanse egale de participare și dezvoltare.

Uniunea Europeană, instituțiile ei, precum și fiecare dintre statele membre trebuie să respecte și să protejeze drepturile fundamentale ale omului în realizarea politicilor și programelor sale.

Un aspect important este complementaritatea între Uniunea Europeană și alte structuri internaționale, precum Consiliul European. Prin urmare, toate statele membre ale Uniunii Europene sunt parte a Convenției Europene a Drepturilor Omului (CEDO), garantând astfel un nivel suplimentar de protecție prin Curtea Europeană a Drepturilor Omului de la Strasbourg. În privința drepturilor cetățenilor, Tratatul de la Amsterdam prevede obligația Uniunii de a respecta drepturile fundamentale, în special a celor înscrise în Convenția Europeană pentru Drepturile Omului, adoptată de Consiliul European [5, p. 66]. Pentru prima dată, într-un tratat care modifică și completează tratatele institutive se prevede că statele membre care nu respectă de o manieră gravă și sistematică aceste drepturi pot fi sancționate, chiar ajungându-se până la suspendarea dreptului de vot în plenul Consiliului [2, p. 35].

Cetățenii se pot, de asemenea, adresa Curții Europene a Drepturilor Omului, care are jurisdicție asupra încălcărilor drepturilor civile și politice prevăzute în Convenția europeană pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale [1, p. 165].

Carta Drepturilor Fundamentale a Uniunii Europene stabilește toate drepturile personale, civice, politice, economice și sociale de care beneficiază cetățenii Uniunii [6]. Carta completează sistemele naționale, fără însă a le înlocui. În cazul în care drepturile fundamentale ale persoanelor nu sunt

respectate, instanțele naționale trebuie să se pronunțe cu privire la această chestiune. În cazul în care se consideră că un stat membru nu respectă dreptul Uniunii Europene și încalcă drepturile persoanei, Comisia Europeană este instituția care emite un aviz motivat. Așadar, Comisia urmărește interesul public al Uniunii Europene, prin dreptul de a acționa la Curtea de Justiție a Uniunii Europene statele care încalcă prevederile legale unionale [3, p. 208]. Drept exemplu servește procedura de constatare a neîndeplinirii obligației împotriva Ciprului și Maltei lansată de către Comisia Europeană în anul 2020. În acest sens, Comisia Europeană a emis o scrisoare de punere în întârziere cu privire la sistemele lor de acordare a cetățeniei pentru investitori, denumite și „pașapoarte de aur”. Comisia consideră că acordarea cetățeniei naționale și, prin urmare, a cetățeniei Uniunii Europene, în schimbul unei plăți prestabilite sau al unei investiții și fără o legătură reală cu statele membre în cauză nu este compatibilă cu principiul cooperării loiale consacrat la articolul 4 alineatul (3) din Tratatul Uniunii Europene [1, p. 167].

Un rol aparte în protecția drepturilor fundamentale ale omului în Uniunea Europeană îl are Agenția pentru Drepturi Fundamentale. Agenția pentru Drepturile Fundamentale a Uniunii Europene este un organism specializat independent care acoperă întreaga gamă a drepturilor prevăzute în Cartă. Agenția pentru Drepturi Fundamentale sprijină instituțiile și statele membre ale Uniunii Europene în promovarea și protejarea drepturilor fundamentale. Scopul principal al agenției este de a asigura respectarea drepturilor fundamentale ale cetățenilor Uniunii Europene. În asigurarea protecției drepturilor omului în spațiul comunitar, printre cele mai importante atribuții ale Agenției pentru Drepturi Fundamentale sunt următoarele:

- colectarea și analizarea datelor despre situația drepturilor fundamentale în Uniunea Europeană, oferind informații relevante pentru factorii de decizie politică;

- oferirea recomandărilor și rapoartelor care ajută statele membre și instituțiile Uniunii Europene să adopte politici conforme cu standardele în domeniul drepturilor omului;

- evaluarea respectării drepturilor fundamentale în diverse domenii, precum: nediscriminarea, protecția datelor cu caracter personal, accesul la justiție, drepturile copilului etc.;

- promovarea conștientizării drepturilor fundamentale și sprijinirea partenerilor în educația privind drepturile omului;

- colaborarea cu alte organizații internaționale, precum ar fi Consiliul Europei sau Organizația Națiunilor Unite pentru a promova standarde comune în domeniul drepturilor omului.

În sinteză, exemple de activități realizate de către Agenția pentru Drepturi Fundamentale sunt: rapoartele anuale despre situația drepturilor

fundamentale în Uniunea Europeană; cercetări și analize despre discriminare, rasism, egalitate de gen, azil și migrație; evenimentele și inițiativele care promovează o cultură a drepturilor fundamentale în Uniunea Europeană. Prin aceste acțiuni, Agenția pentru Drepturi Fundamentale ajută Uniunea Europeană să-și respecte angajamentul de a fi un spațiu în care drepturile omului sunt garantate și protejate pentru toți cetățenii săi.

Cetățenii europeni, pot, de asemenea, lansa o inițiativă cetățenească europeană, care este un instrument prin care cetățenii Uniunii Europene pot influența direct procesul legislativ al Uniunii Europene [8]. Creată prin Tratatul de la Lisabona, această inițiativă constă în faptul că un milion de cetățeni provenind din cel puțin un sfert din statele membre ale Uniunii Europene pot solicita Comisiei Europene să înainteze o propunere de act legislativ al Uniunii Europene [1, p. 169]. Comisia trebuie să verifice dacă propunerea se referă la o chestiune asupra căreia este autorizată să intervină. Printre exemplele notabile se numără următoarele:

Right2Water (dreptul la apă), prin care cetățenii au solicitat acces universal la apă potabilă și canalizare ca drept fundamental;

Stop Vivisection, cetățenii solicitând interzicerea experimentelor pe animale.

Inițiativa cetățenească europeană contribuie la consolidarea democrației participative în Uniunea Europeană, oferind cetățenilor un mod direct de a influența politicile Uniunii.

În concluzie, Uniunea Europeană a dezvoltat mecanisme pentru a face față provocărilor contemporane legate de respectarea drepturilor fundamentale, precum migrația sau noile tehnologii digitale. Aceste mecanisme asigură nu doar protecția, ci și adaptarea continuă a cadrului legal european la nevoile cetățenilor săi. Actualmente, Uniunea Europeană se poziționează ca un model global pentru protecția drepturilor fundamentale, asigurând un echilibru între suveranitatea statelor membre și protecția indivizilor. Această abordare reflectă angajamentul Uniunii Europene de a construi o societate bazată pe respect reciproc, solidaritate și responsabilitate comună.

Referințe bibliografice

1. Comșa Ana-Maria. *Dreptul Uniunii Europene*. București: Editura Pro Universitaria, 2022, 192 p.

2. Fabian Gyula. *Drept instituțional al Uniunii Europene*. București: Editura Hamangiu, 2018, 536 p.

3. Ispas Gabriel-Liviu, Panc Daniela. *Dreptul instituțional al Uniunii Europene*. București: Editura Hamangiu, 2019, 338 p.

4. Selejan Bianca. *Protecția europeană a drepturilor omului*. București: Editura Hamangiu, 2023, 520 p.

5. Voiculescu Nicolae. *Protecția internațională a drepturilor omului. Note de curs*. Ed. a 2-a. București: Editura Hamangiu, 2016, 202 p.
6. Carta Drepturilor Fundamentale a Uniunii Europene. În: Jurnalul Oficial al Uniunii Europene C83/389 din 30 martie 2010.
7. Inițiativa cetățenească europeană. https://citizens-initiative.europa.eu/_ro (accesat la 24.11.2024).
8. Institutul European pentru Egalitatea de Șanse între Femei și Bărbați. <https://eige.europa.eu/about> (accesat la 24.11.2024).
9. Indicele egalității de gen. <https://eige.europa.eu/gender-equality-index/2023> (accesat la 24.11.2024).
10. Tratatul de la Amsterdam de modificare a Tratatului privind Uniunea Europeană, a tratatelor de instituire a Comunităților Europene și a altor acte conexe. În: Jurnalul Oficial al Uniunii Europene nr. 340 din 10 noiembrie 1997, p. 1-144.
11. Tratatul de la Nisa de modificare a Tratatului privind Uniunea Europeană, a tratatelor de instituire a Comunităților Europene și a anumitor acte conexe. În: Jurnalul Oficial al Uniunii Europene nr. 80 din 10 martie 2001, p. 1-87.
12. Tratatul de la Lisabona de modificare a Tratatului privind Uniunea Europeană și a Tratatului de instituire a Comunității Europene. În: Jurnalul Oficial al Uniunii Europene nr. 306 din 17 decembrie 2007, p. 1-271.
13. Tratatul Uniunii Europene. https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:2bf140bf-a3f8-4ab2-b506-fd71826e6da6.0001.02/DOC_1&format=PDF (accesat la 24.11.2024).
14. Tratatul de Funcționare a Uniunii Europene. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/?uri=CELEX%3A12016E%2FTXT> (accesat la 24.11.2024).

CZU: 342.8

DESFĂȘURAREA SCRUTINULUI ELECTORAL ÎN PERIOADA DE RĂZBOI, STĂRII DE URGENȚE SAU STĂRII DE ASEDIU

Igor SOROCEANU,

doctorand, Școala doctorală „Științe penale și drept public”

a Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI

ORCID: 0000-0002-8719-0454

Rezumat

Istoria umanității este descrisă în funcție de existența a două stări opuse, și anume: starea de război și starea de pace. Războiul reprezintă un fenomen social major, ce are o importanță enormă asupra ordinii juridice, acesta dirijând interdependența dintre state, având consecințe teribile.

Starea de urgență reprezintă o declarație guvernamentală care are capacitatea de a schimba activitatea normală a anumitor instituții legislative, executive sau judecătorești. Astfel de declarații au loc în perioada pandemiilor, dezastrelor naturale, după o declarație de război sau cum ar fi în perioade de revolte populare. Astfel de declarații îi atenționează pe cetățeni să își modifice atitudinea și ordonează aplicabilitatea planurilor de urgență.

Asediu reprezintă o acțiune armată orientată asupra unui oraș, intenționând să îl cucerească prin forță, de cele mai dese ori fiind însoțit de un asalt (fortificațiile, orașele și clădirile inamice sunt cucerite mereu de atac) și de folosirea artileriei.

Cuvinte-cheie: campanie electorală, război, urgență, asediu, ziua votării, derularea alegerilor, suspendarea alegerilor.

Summary

The history of humanity is described by the existence of two opposite states, namely: the state of war and the state of peace. War represents a major social phenomenon, which has enormous importance on the legal order, it directs the interdependence between states, having terrible consequences.

A state of emergency is a government declaration that has the ability to change the normal activity of certain legislative, executive or judicial institutions. Such declarations take place during pandemics, natural disasters, after a declaration of war or, for example, during popular uprisings. Such statements warn citizens to change their attitude and order the applicability of emergency plans.

A siege is an armed action aimed at a city, intending to conquer it by force, most often accompanied by an assault (enemy fortifications, cities and buildings are always conquered by attack) and the use of artillery.

Keywords: *election campaign, war, emergency, siege, polling day, conduct of elections, suspension of elections.*

Introducere. În conformitate cu articolul 38 „Dreptul de vot și dreptul de a fi ales” din Constituția Republicii Moldova, alin (1) ne spune că „Voința poporului constituie baza forței statale” [1, art.38]. Această dorință se exprimă prin alegeri libere, care se desfășoară periodic prin vot universal, egal, direct și liber exprimat.

Cetățenii Republicii Moldova dețin dreptul de a vota începând cu vârsta de 18 ani, aceștia fiind împliniți inclusiv în ziua alegerilor.

Dreptul de a fi ales le este asigurat cetățenilor Republicii Moldova ce au dreptul la vot în condițiile legii.

Statul asigură exprimarea voinței libere a cetățenilor prin menținerea principiilor democratice și prin intermediul menținerii și garantării drepturilor fundamentale umanitare, cum ar fi dreptul la viață, dreptul la integritate, dreptul la sănătate.

Gradul de investigare a problemei la momentul actual, scopul cercetării. La momentul actual, importanța și scopul de elaborare a prezentului demers științific, apare din intenția autorului de a releva în prim-plan unele repere ale procesului de desfășurare a scrutinului electoral în perioada de război, stării de urgențe sau stării de asediu. Totodată este și necesitatea stringentă de efectuare a unei analize ample referitor la esența subiectului cercetării.

Materiale utilizate și metode aplicate. În procesul elaborării articolului științific ne-am ghidat de mai multe și diverse metode de cercetare științifică care au făcut posibilă investigarea corespunzătoare a subiectului, dintre care putem enumera: metoda analizei, metoda sintezei, metoda deducției, metoda sistemică, metoda istorică, precum și metoda comparativă.

Baza teoretico-juridică a demersului științific cuprinde materialul de finitoriu precum ar fi legislația națională și internațională, literatura de specialitate autohtonă, rapoartele de activitate ale instituțiilor cheie cu atribuții în domeniul electoral, precum și sursele web din mediul online – care direct sau indirect, abordează esența și conținutul subiectului supus cercetării.

Rezultatele obținute în baza analizelor științifice efectuate. Desfășurarea scrutinului electoral în perioada de război se bazează pe contextul conflictului armat și de legislația în dependență de țară. În principiu, în perioada desfășurării unui război are loc stoparea tuturor instituțiilor de legiferare. În general, conform opiniei a mai multor autori sunt prevăzute câteva situații de urgență, eficiența acestora nefiind garantată de nimeni deoarece are loc un conflict armat, acesta fiind imprevizibil în acțiuni.

Acțiunile de urgent aplicabile pe timp de război sunt următoarele:

1. *amânarea alegerilor* – în majoritatea statelor alegerile se amâna până când situația de conflict armat se ameliorează. Procesul dat este întocmit pentru a asigura securitatea cetățenilor și cu scopul de a evita problemele logistice și de siguranță care se pot ivi în perioada conflictului armat;

2. *derularea alegerilor prin intermediul instrumentelor particulare* – aceste instrumente se implementează pentru a asigura siguranța și protecția alegătorilor și procesului electoral, de exemplu: desfășurarea alegerilor în locații sigure, exprimarea votului prin corespondență sau electronic și creșterea mecanismelor de protecție;

3. *petrecerea alegerilor în părți neafectate de război* – desfășurarea alegerilor în teritoriile care nu sunt atinse direct, implicate în câmpul de luptă;

4. *suspendarea alegerilor* – aceasta metodă este cel mai des aplicată în perioada de război, guvernul hotărăște să suspende în totalitate procesul electoral și să prelungească mandatele autorităților prezente în funcție până la finisarea conflictului.

Drept exemple pot fi, alegerile parlamentare desfășurate în Ucraina din 2014 petrecute în timpul conflictului armat din estul țării și alegerile din Siria din 2020 petrecute în perioada războiului civil. În perioada de război orice situație este individuală și decizia de a petrece sau a amâna alegerile se află sub impactul diferitor factori politici și de siguranță și legali.

După cum am menționat anterior, starea de urgență reprezintă o totalitate de mecanisme cu conținut politic, economic, social, de stabilire a securității publice care se instaurează în câteva localități sau pe tot teritoriul în caz de:

– declanșarea unor situații excepționale cu context natural, tehnogen sau social-biologic, aceasta făcând obligatoriu, prevenirea, micșorarea și lichidarea rezultatelor negative ale acestora;

– prezența a unui pericol referitor la siguranța națională sau cu caracter constituțional, aceasta stabilește în mod obligatoriu ocrotirea statului de drept, întreținerea stării de legalitate.

Starea de urgență se stabilește prin hotărârea Parlamentului. Reieșind din dezvoltarea situației, Parlamentul are capacitatea de a prelungi durata stării de urgență sau de asediu, are împuternicirea de a majora sau constrânge zona în care are loc starea de urgență.

În asemenea cazuri a stării de urgențe, se constituie o Comisie pentru Situații de Urgență. Funcționarea acestei comisii va fi întreruptă, suspendată și va fi reluată activitatea acesteia pentru rezolvarea litigiilor referitor la intemperii (stare a atmosferei rele și dăunătoare).

Paradigma fiind faptul că de exemplu, pe 16 martie 2020 Guvernul Republicii Moldova [3] a solicitat Parlamentului Republicii Moldova instaurarea stării de urgență pentru o perioadă de 60 de zile, cauza fiind pandemia

de COVID-19. Starea de urgență fiind instituită din data de 17 martie 2020 și a durat până la data de 15 mai 2020. La data de 24 februarie 2022, Parlamentul Republicii Moldova a desfășurat votarea stării de urgență timp de 60 de zile [4]. Cauza instituirii fiind actul violent al Federației Ruse împotriva Ucrainei.

Starea de asediu se instaurează de către Președinte prin emiterea unui decret, contrasemnat de către prim-ministru, acesta fiind publicat în Monitorul Oficial. Decretul de instaurare a stării de asediu se proclama fără întârziere la cunoștința populației prin intermediul comunicării în masă, împreună cu măsurile urgente de aplicabilitate, acestea intrând imediat în vigoare. În timp de nu mai puțin de 5 zile de la instaurarea stării de asediu, Președintele Republicii Moldova cere încuviințarea mecanismelor adoptate. Dacă Parlamentul nu se afla în sesiune, el se adună în mod obligatoriu în perioada de 24 de ore după declanșarea stării de asediu. Hotărârea ce prevede declararea stării de urgență, de asediu sau de război posedă următoarele cerințe:

- temeiurile care au impus declararea acestei stării;
- partea teritorială în aria căruia se instaurează această stare;
- perioada prescrisă de instituire;
- acțiunile imediate care au loc să fie;
- mecanismele respective care au ca obiectiv înștiințarea hotărârii respective;
- alte instrumente și interdicții.

Conform legislației Republicii Moldova, în perioada stării de asediu, alegerile (prezidențiale, parlamentare, locale) sunt suspendate. Starea de asediu reprezintă o acțiune excepțională care este publicată în circumstanțe de pericol de o importanță majoră care se referă la integritatea și siguranța națională sau a ordinii publice. În contextual dat, drepturile și libertățile umanitare se pot afla sub constrângere pe un anumit termen, chiar și dreptul de a organiza și petrece alegerile.

În contextul menționat, dacă în perioada unei stării de asediu sunt structurate alegerile, acestea posibil pot fi amânate sau suspendate până în perioada când se va finisa starea de asediu.

Soluția decizională în sensul dat este emisă de către autoritățile competente, aceasta reieșind din cât de gravă este situația și de obligativitatea de a stabili ordinea publică și siguranța națională.

Concluzii. În urma celor reflectate anterior, conceptualizez că petrecerea alegerilor în perioada stării de urgență, stării de asediu și de conflict armat cu siguranță este nevoie de mecanisme speciale de siguranță, accesibilitate, integritate și legalitate de a menține procedura electorală echitabilă și de natură legală.

Admiterea rapidă a împrejurărilor schimbătoare și conexiunea inter-

națională reprezintă o misiune crucială în stabilirea democrației în astfel de situații critice și de natură violente.

Referințe bibliografice

1. Constituția Republicii Moldova nr.1 din 29.07.1994. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr.104-107 din 11.03.2024, în vigoare conform ultimelor modificări și ajustări din 11.03.2024.

2. Codul electoral al Republicii Moldova nr.325 din 08.12.2022. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr.426-427 din 23.12.2022, în vigoare conform ultimelor modificări și ajustări din 25.01.2024 (Legea nr.1 din 18.01.2024).

3. Hotărârea Guvernului Republicii Moldova nr.121 din 24.02.2022 privind propunerea declarării stării de urgență. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr.52¹/126¹ din 24.02.2022.

4. Hotărârea Parlamentului Republicii Moldova nr.41 din 24.02.2022 privind declararea stării de urgență. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr.52²/63¹ din 24.02.2022.

УДК: 341.384

ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ МІЖНАРОДНОГО ТА НАЦІОНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА ЩОДО ВІДШКОДУВАННЯ ШКОДИ ЖЕРТВАМ ВІЙНИ (ВОЄННОГО КОНФЛІКТУ В УКРАЇНІ)

Василь Іванович ВАРИВОДА,
кандидат юридичних наук, доцент,
професор кафедри поліцейського права
Національної академії внутрішніх справ
ORCID: 0000-0001-8625-3006

Крістіна Анатоліївна ШУМАНЕВСЬКА,
курсантка 3 курсу Навчально-наукового інституту №1,
Національної академії внутрішніх справ
ORCID: 0009-0009-8558-3682

Summary

The article is devoted to a complex research of legal mechanisms of compensation for damage to victims of war on the example of the military conflict in Ukraine. International law requires aggressor states to take appropriate reparation measures for damage caused directly by their actions or by the actions of persons acting on their orders. The beneficiaries of reparation for violations of international humanitarian law are persons who have been victims or suffered as a result of such violations: civilians, military prisoners, family members and relatives of victims, and the state. The available reparation options include applying to national courts, foreign courts, the European Court of Human Rights, the International Court of Justice, investment arbitration, specially created funds or commissions. The research shows the difficulty of applying reparations mechanisms due to problems of determining the amount of damage, limited financial resources, political obstacles and the need for international support. The reparations process should include consecutive stages: damage assessment, evidence collection, establishment of liability, involvement of the international community, negotiation and conclusion of an agreement. An emphasis is made on the evolution of the concept of state immunity. While historically absolute immunity

was seen as a protection of the state, modern legal opinion is inclined to the concept of limited immunity, which takes into account the dynamic development of human rights and ensures a balance between national and international law. At the moment, the most realistic mechanism for Ukraine is the creation of an international compensation mechanism aimed at repairing the damage and losses caused by the Russian Federation, with the possibility of compensation of various kinds - from the death of people as a result of Russian aggression to the destruction of property. The effectiveness of the reparations mechanism depends on a high-quality evidence base, international support and a comprehensive approach to establishing justice for victims of the war.

Keywords: *reparations, international law, state immunity, justice, military conflict, victims of war.*

Постановка проблеми. Міжнародно-правові зобов'язання держав щодо відшкодування порушень гуманітарного права є фундаментальним принципом міжнародного права, спрямованим на забезпечення повної компенсації та відновлення прав постраждалих. Міжнародне гуманітарне право покликане захищати цивільних осіб та військовополонених від протиправних дій під час збройних конфліктів.

Порушеннями вважаються акти насильства, нелюдського поводження, незаконні затримання та безпідставне знищення майна. Потерпілі мають право на ефективний правовий захист та всебічне відшкодування від держави-агресора, яке може включати компенсації за фізичні та психологічні травми, втрачений дохід, матеріальні збитки та моральну шкоду.

На переконання лідерів міжнародної спільноти, завдана шкода має бути відшкодована у повному обсязі за рахунок країни-агресора. Співзвучною є і думка громадян, опитування яких проводилося у межах реалізації наукового проекту «Захист прав людини в концепції перехідного правосуддя: українська модель», що виконується за підтримки Національного фонду досліджень України. Так, понад 80% опитаних респондентів вважає, що відшкодування завданих збитків є обов'язком держави-агресора [1]. В опитуванні взяли участь 3250 громадян України.

Стан опрацювання даної проблематики: Проблематика відшкодування шкоди, завданої жертвам воєнного конфлікту в Україні, наразі є однією з обговорюваних у колі науковців, міжнародної спільноти, громадських діячів, правників, політиків. У фокусі уваги аналітиків Української Гельсінської спілки з прав людини ці питання знахо-

дилися ще із 2019 р. [2]. Безпосередньо можливі варіанти механізмів відшкодування шкоди досліджувалися у працях Люка Моффета (Dr Luke Moffett) [3], А. Кошмана [4], судді Верховного Суду С. Яковлевої [5], експертів Центру Дністрянського [6], експертів аналітичного центру «Інститут законодавчих ініціатив» [7]. Авторами висвітлювалася правова основа відшкодування шкоди, завданої внаслідок війни в Україні, способів відновлення порушених прав, реальних механізмів їх застосування на національному та міжнародному рівнях, а також джерел фінансування компенсацій. Водночас складність питання, прийняття нових рішень міжнародними партнерами, зміни у національному законодавстві, створення судової практики щодо відшкодування шкоди обумовлюють науковий інтерес до цієї проблематики.

Метою статті є комплексне дослідження правових інструментів міжнародного, європейського та внутрішньодержавного рівнів щодо компенсації шкоди постраждалим внаслідок збройної агресії в Україні, з аналізом сучасних механізмів відшкодування та їхньої ефективності в контексті забезпечення прав жертв воєнного конфлікту.

Виклад основного матеріалу. Військові дії на території України тривають ще з 2014 року, від початку антитерористичної операції на сході нашої країни, але 24 лютого 2022 року, російська федерація вторглася в Україну з декількох сторін, що було названо повномасштабним вторгненням. З початку повномасштабних військових дій на території нашої держави питання відшкодування шкоди загиблим, пораненим та членам їх родин стало особливо актуальним.

Відсутність у законодавстві України приписів щодо відшкодування моральної шкоди, завданої особі у зв'язку із загибеллю її близького родича внаслідок терористичного акту, не перешкоджає такій особі доводити у суді, що стосовно права на життя її близького родича у відповідній ситуації певний конвенційний обов'язок - негативний або позитивний (матеріальний, процесуальний) - держава не виконала чи виконала неналежно, та вимагати від неї відшкодування (компенсації) за це на підставі ст. 2 Конвенції. Причому право на відшкодування за порушення державою позитивних обов'язків особа матиме впродовж усього часу їхнього невиконання чи неналежного виконання (відсутності компенсаційних механізмів, неналежного розслідування тощо) [8].

Загальний принцип відшкодування збитків закріплено у Цивільному кодексі України: у ст.ст. 22, 1166 – щодо майнової шкоди та у ст.ст. 23, 1167 – щодо моральної шкоди. Ці норми гарантують право на компенсацію шкоди, заподіяної внаслідок порушення цивільних прав, причому це має здійснити, у повному обсязі, особа, яка її завдала. У випадках, передбачених законодавством, відшкодування можуть

здійснювати й інші суб'єкти. Так, згідно з ч.1 ст. 1172 ЦК України, юридична або фізична особа компенсує шкоду, завдану працівником цієї юридичної чи фізичної особи під час виконання ним своїх трудових та/або службових обов'язків [9].

Що ж стосується відшкодування шкоди завданої внаслідок збройної агресії РФ для військовослужбовців та працівників поліції, які отримали травми або загинули під час виконання своїх службових обов'язків, тут наявні основні показники, які оцінюються:

- людські втрати (загибель, смерть осіб рядового і начальницького складу органів внутрішніх справ, поліцейських, військовослужбовців Національної гвардії, Державної прикордонної служби, осіб рядового і начальницького складу служби цивільного захисту) під час участі в антитерористичній операції, заходах із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації, розмінування, проведення відновлювальних, аварійно-рятувальних та інших невідкладних робіт;

- витрати на виплату одноразової грошової допомоги, надбавок, доплат, грошової компенсації, пільг зазначеним особам;

- матеріальні втрати, до яких належать втрата, пошкодження та/або знищення майна МВС, Національної поліції, Національної гвардії, Державної прикордонної служби, ДСНС, пов'язані із забезпеченням публічної безпеки і порядку, протидії злочинності, забезпеченням безпеки дорожнього руху, забезпеченням недоторканності державного кордону та охорони суверенних прав України, здійснення заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії російської федерації;

- витрати, пов'язані з розмінуванням, проведенням відновлювальних, аварійно-рятувальних та інших невідкладних робіт;

- витрати на утилізацію пошкодженої техніки, озброєння і боєприпасів.

Визначення шкоди та збитків здійснюється відповідно до методики, затвердженої наказом МВС за погодженням з Міноборони, Мінінфраструктури та СБУ [10].

Важливо зазначити, що розмір виплат у період воєнного стану визначається окремою постановою КМУ № 168 від 28 лютого 2022 року [11].

Стисло розглянемо інші потенційно можливі варіанти відшкодування шкоди, завданої внаслідок війни.

Європейський суд з прав людини є одним із доступних шляхів захисту порушеного права. Проте виконання рішень ЄСПЛ росією стало проблематичним після денонсації конвенції з 16 вересня 2022 р. За

думкою експертів, виконання рішень ЄСПЛ може стати частиною ширшого міжнародного механізму [4, с. 5].

Міжнародний суд ООН також обмежений через право вето Росії в Раді безпеки. Щодо Міжнародного кримінального суду, перспективи розгляду справ наразі є примарними через невизнання Росією рішень МКС [4 с. 21].

Історично успішними були механізми ad hoc: Компенсаційна комісія ООН (Ірак-Кувейт) та Еритрейсько-Ефіопська претензійна комісія [6, с. 9].

Найбільш реальним для України є створений Міжнародний реєстр збитків у Гаазі, який з 02 квітня 2024 р. розпочав прийом заяв. Реєстр документує докази щодо збитків, завданих з 24 лютого 2022 року на території України

Рада Реєстру визначила категорії збитків, включаючи: переміщення, порушення особистої недоторканості, втрату майна, шкоду бізнесу, втрату доступу до охорони здоров'я та освіти. Наразі приймаються позови лише щодо пошкодження чи знищення житлового майна.

Висновки: Відшкодування шкоди має критичне значення для жертв воєнного конфлікту, оскільки наслідки впливають на їхнє здоров'я, працездатність та загальну якість життя навіть після завершення бойових дій. Для ефективного механізму відшкодування необхідне якісне документування та збір доказової бази, що дозволить встановити причинно-наслідковий зв'язок між діями агресора та заподіяною шкодою. Не менш важливою є реальна можливість виконання рішень компетентних органів, що забезпечить справедливую матеріальну компенсацію.

Список використаних джерел

1. План України | Міністерство економіки України. URL: <https://me.gov.ua/Documents/List?lang=uk-UA&id=8f36a2d9-9611-4bff-8fa9-474da62bd28d&tag=PlanUkraine> (дата звернення: 24.11.2024).

2. Блага А.Б., Мартиненко О.А. Жертви збройного конфлікту в Україні: проблеми компенсації та відшкодування за спричинені збитки. В: Право і суспільство, No 3, 2019, Ч.2. <https://doi.org/10.32842/2078-3736-2019-3-2-23/>

3. Moffett L. Reparation Options for the War in Ukraine (November, 2022). <https://reparations.qub.ac.uk/assets/uploads/Reparation-Options-for-the-War-in-Ukraine-Moffett.pdf>.

4. Кошман А. Огляд національних та міжнародних механізмів захисту права власності, порушеного через агресію російської федерації. <https://www.pravojustice.eu/storage/app/uploads/public/630/f18/>

bce/630f18bceed41958789112.pdf

5. Яковлева С. Відшкодування шкоди, заподіяної війною: можливості українського правосуддя. В: Юридична газета online. No 13–16 (771–774). <https://jur-gazeta.com/dumka-eksperta/vidshkoduvannya-shkodi-zapodiyanoyi-viynoyu-mozhливosti-ukrayinskogo-pravosuddya.html> (дата звернення: 24.11.2024).

6. Відшкодування для України: моделі, перспективи, виклики: аналітична доповідь. / І.М. Городиський, М.В. Бем, С.Р. Косаревич, С.О. Верланов, Н.В. Василечко, А.А. Слюсар. Львів: Центр Дністрянського, 2023. 103 с.

7. Відшкодування моральної шкоди, завданої війною: українська і міжнародна практика. Аналітичний центр «Інститут законодавчих ідей», 2024. <https://izi.institute/research/vidshkoduvannia-moralnoi-shkody-zavdanoi-vijnoiu-ukrainska-i-mizhnarodna-praktyka>

8. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (з протоколами) (Європейська конвенція з прав людини). *Офіційний вебпортал парламенту України*. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення: 24.11.2024).

9. Цивільний кодекс України. *Офіційний вебпортал парламенту України*. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15> (дата звернення: 24.11.2024).

10. Про затвердження Порядку визначення шкоди та збитків, завданих Україні внаслідок збройної агресії Російської Федерації. *Офіційний вебпортал парламенту України*. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/326-2022-п#Text> (дата звернення: 24.11.2024).

11. Про затвердження Порядку призначення і виплати одноразової грошової допомоги у разі загибелі (смерті), інвалідності або часткової втрати працездатності без встановлення інвалідності військовослужбовців, військовозобов'язаних та резервістів, призваних на навчальні (або перевірочні) та спеціальні збори чи для проходження служби у військовому резерві. *Офіційний вебпортал парламенту України*. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/975-2013-п#Text> (дата звернення: 24.11.2024).

CZU: 351:352

NOȚIUNEA DE DOMENIU PUBLIC

Carolina BELEAEV,
doctorandă,
jurist, Primăria orașului Drochia
ORCID: 0009-0002-8808-3615

Rezumat

Domeniul public constituie un subiect foarte puțin abordat atât de legiuitor, cât și de către specialiștii domeniului administrativ din țară. Iar problema începe exact cu lipsa unei noțiuni unice și clar definitivate de domeniu public. Constatăm cu certitudine faptul precum că legislația noastră, inclusiv cea civilă și administrativă este puternic inspirată din legislația statului vecin – a României. Ce ține de materia domeniului, Republica Moldova, practic nu dispune de materiale cercetate, izvorul constituind cea românească și franceză; mai ales franceză – luând în considerație multiplele teorii apărute, dezbătute și cercetate inițial de către cercetătorii francezi anume, ajungând la un consens final – preluat ulterior de către statele cointeresate în materie.

În legislația R. Moldova identificăm unele acte unde este abordată noțiunea de domeniu public – Codul Civil, Legea cu privire la proprietatea publică a unităților administrativ-teritoriale nr. 523/1999, Legea privind administrarea și deținerea proprietății publice nr. 121 din 04.05.2007. Însă, lipsa unei noțiuni unice crează confuzii în aplicarea corectă a legislației.

Cuvinte-cheie: legislație, domeniu public, patrimoniu, bun public, proprietate publică, stat, unitate administrativ-teritorială.

Summary

The public domain is a subject very little addressed both by the legislator and by the specialists of the administrative field in the country. And the problem begins precisely with the lack of a unique and clearly defined notion of the public domain. We note with certainty that our legislation, including the civil and administrative one, is strongly inspired by the legislation of the neighboring state – of Romania. Regarding the matter of the domain, the Republic of Moldova practically does not have researched materials, the source being the Romanian and French one; especially French – taking into account the multiple theories that have arisen, initially debated and researched by French researchers, reaching a final consensus – later taken over by the states interested in the matter.

In the legislation of the Republic of Moldova we identify some acts where the notion of public domain is addressed – the Civil Code, Law concerning public proper-

ty of administrative-territorial units no. 523/1999, Law concerning administration and de-etatization of public property no. 121 of 04.05.2007. However, absence of a single notion creates confusion in correct application of the legislation.

Keywords: legislation, public domain, patrimony, public goods, public property, state, administrative-territorial unit.

În vederea abordării unui subiect, de fiecare dată la temelie stau noțiunile ramurii respective.

La fel și în cazul domeniului public, cu precădere în Republica Moldova, se întâmpină dificultăți în identificarea unei noțiuni unice. Până și legiuitorul statului nu a reușit să se aprecieze în acest sens.

Conceptul de domeniu își are originea etimologică în latinescul *dominium*, care înseamnă stăpânire, proprietate [1, p. 1].

În continuare încercăm să identificăm noțiunea în diferite acte normative, în vigoare la moment.

În Codul Civil al Republicii Moldova, nu este definit expres noțiunea de domeniu public, legiuitorul abordând doar o anumită clasificare cu caracter general a bunurilor domeniului public la art. 471, după cum urmează [1, p. 1]: *(1) Bunurile care aparțin statului sau unităților administrativ-teritoriale fac parte din domeniul privat dacă, prin lege sau în modul stabilit de lege, nu sunt trecute în domeniul public. (2) Din domeniul public al statului sau al unităților administrativ-teritoriale fac parte bunurile determinate de lege, precum și bunurile care, prin natura lor, sunt de uz sau de interes public. Interesul public implică afectarea bunului la un serviciu public sau la orice activitate care satisface nevoile colectivității fără a presupune accesul nemijlocit al acesteia la utilizarea bunului conform destinației menționate. (3) Bogățiile de orice natură ale subsolului, spațiul aerian, apele și pădurile folosite în interes public, resursele naturale ale zonei economice și ale platoului continental, căile de comunicație, precum și alte bunuri stabilite de lege, fac obiectul exclusiv al proprietății publice. (4) Bunurile domeniului public sunt inalienabile, inseizabile și imprescriptibile. Dreptul de proprietate asupra acestor bunuri nu se stinge prin lipsă de uz și nu poate fi dobândit de terți prin uzucapiune.*

În Legea privind administrarea și deetatizarea proprietății publice nr. 121 din 04.05.2007, legiuitorul a oferit noțiunea de **proprietate publică** - *totalitate a bunurilor domeniului public și a bunurilor domeniului privat ale statului, ale unităților administrativ-teritoriale, inclusiv ale unității teritoriale autonome Găgăuzia; bunuri ale domeniului public al statului* – *totalitate a bunurilor mobile și imobile destinate satisfacerii intereselor generale ale statului; bunuri ale domeniului privat al statului* - *totalitate a bunurilor mobile și imobile, aflate în patrimoniul statului, care au o destinație strict determinată, alta decât satisfacerea unui interes general.*

Aceeași Lege cu privire la proprietatea publică a unităților administrativ-teritoriale nr. 523/1999 nu prevede noțiunea propriu-zisă a domeniului public, dar, la articolul 1, indică expres din ce este constituită proprietatea publică a unităților administrativ-teritoriale, și anume, precum că *se constituie din patrimoniul ce aparține unităților administrativ-teritoriale respective: satului, comunei, orașului, municipiului, raionului, unității teritoriale autonome Găgăuzia*.

Legea respectivă prevede expres că patrimoniul unităților administrativ-teritoriale este format din *bunurile domeniului public și bunurile domeniului privat*. *Bunurile domeniului public* constituie totalitatea bunurilor mobile și imobile, destinate satisfacerii intereselor generale ale colectivității din unitatea administrativ-teritorială. *Bunurile domeniului privat* constituie totalitatea bunurilor mobile și imobile, aflate în patrimoniul public al unității administrativ-teritoriale, care au o destinație strict determinată, alta decât satisfacerea unui interes general.

Drept urmare celor menționate mai sus, constatăm cu certitudine precum că legiuitorul utilizează conceptul de domeniu public, însă nu îi oferă o noțiune clară și unică.

Aceeași situație o întâlnim și în doctrina juridică din Republica Moldova – lipsa definiției clare a *domeniului public*. Consultând manualele de drept administrativ de autorii autohtoni nu putem identifica. Cu atât mai mult că și manualele tipărite sunt deja învechite, iar unele norme legale care sunt analizate sunt deja abrogate.

Însă, dacă facem referiri la literatura românească, există formulată o noțiune mai clară. Astfel, autorul Anton Trăilescu [2, p. 80] identifică în literatură noțiunea, ca fiind „totalitatea a bunurilor mobile și imobile aparținând statului, județului sau comunei, întrebuițate pentru satisfacerea interesului general”. Găsim aici similitudini cu prevederile din Legea R. Moldova cu privire la proprietatea publică a unităților administrativ-teritoriale nr. 523/1999. Pe când autorul român Erast Diti Tarangul a menționat precum că „(...) administrația are nevoie pentru girarea serviciului public de bunuri mobile și imobile. Aceste bunuri care fac parte din patrimoniul administrației constituie domeniul administrativ...Domeniul administrativ este, de obicei, împărțit în două categorii, și anume domeniul public și domeniul privat. Din domeniul public fac parte bunurile mobile și imobile ale administrației care sunt afectate unui serviciu public (ca de exemplu: clădirile, materialul rulant al căilor ferate, armamentul), fie că ele sunt afectate uzului tuturor (drumurile, piețele, malul mării etc). Din domeniul privat al administrației fac parte bunurile mobile și imobile ale administrației, ce nu sunt afectate în mod direct unui interes general” [3, p. 355]. Considerăm aprecierea autorului ca fiind una complexă, care acoperă toate aspectele necesare definiției domeniului public.

Același Cod administrativ al României, prevede expres la alin. (1) al

art. 286 precum că: **Domeniul public** este alcătuit din bunurile prevăzute la art. 136 alin. (3) din Constituție (bogățiile de interes public ale subsolului, spațiul aerian, apele cu potențial energetic valorificabil, de interes național, plajele, marea teritorială, resursele naturale ale zonei economice și ale platoului continental, precum și alte bunuri stabilite de legea organică, fac obiectul exclusiv al proprietății publice...), din cele stabilite în anexele nr. 2-4 (aici găsim enumerate expres unele bunuri care aparțin domeniului public a statului, al județului, al comunei, al orașului sau al municipiului) și din orice alte bunuri care, potrivit legii sau prin natura lor, sunt de uz sau de interes public, și sunt dobândite de stat sau de unitățile administrativ-teritoriale prin unul dintre modurile prevăzute de lege.

Important de remarcat faptul precum că adesea noțiunea de domeniu se confundă cu noțiunea de patrimoniu, deși este absolut incorect, acestea două fiind doar într-o strânsă legătură.

În general, patrimoniul este definit ca fiind totalitatea drepturilor și obligațiilor patrimoniale aparținând unei persoane fizice sau juridice determinate, privită ca o sumă de valori active și pasive, strâns legate între ele [1, p. 7].

Referindu-ne la noțiunea de domeniu administrativ, menționăm că aceasta nu se confundă cu cea de patrimoniu. Domeniul administrativ cuprinde o totalitate de bunuri mobile și imobile, pe când patrimoniul are un conținut mai larg. Prin bunuri se înțeleg, în general, toate lucrurile utile omului și care sunt totodată susceptibile de apropiere sub formă de drepturi patrimoniale, fiind valori economice. Unii autori apreciază că, în sens larg, prin bun se desemnează atât lucrul, cât și dreptul patrimonial care are ca obiect acel bun. Bunurile domeniiale aparțin persoanelor morale politico-teritoriale, respectiv statului sau unei colectivități locale organizată juridic: comună, oraș, județ, ca persoanei administrative generale [4, p. 7-8].

De fapt, putem constata că anume doctrina franceză în materia domeniialității este cea care a constituit izvorul celei românești, și, respectiv, a celei moldovenești – chiar dacă în R. Moldova este încă foarte puțin cercetată și definită. Anume cercetătorii francezi au emis diverse teorii și pe parcursul anilor le-au dezbătut până a se ajunge la varianta finală inspirată de legislația română și drept urmare și moldovenească.

Momentan, în doctrina franceză contemporană întâlnim teza potrivit căreia pentru ca un bun să facă parte din domeniul public trebuie să îndeplinească două condiții anume: bunul să aparțină unei colectivități publice și să fie atribuit unei anumite destinații de interes general. Totuși au existat și existențe divergențe între autori cu referire la faptul dacă face parte și dreptul de proprietate din noțiunea domeniului public sau doar bunurile mobile și imobile.

Noțiunile de domeniu public și proprietate publică sunt echivalente, prima nefăcând nimic altceva decât să determine bunurile care fac obiectul

dreptului de proprietate publică. Diferențele de regim juridic – numai bunurile proprietate publică sunt inalienabile, nu și cele pe care statul le stăpânește în regim de drept privat – și împrejurarea că proprietatea publică nu se definește doar prin raportare la titularul ei, ci și prin afectarea bunurilor folosinței publice, se opun, de asemenea, opiniei citate. În concluzie, între noțiunile de proprietate publică și domeniu public există identitate, legile ordinare neputând să utilizeze termenii public și privat cu un alt înțeles decât cel dat de legiuitor [4, p. 42].

În concluzie, remarcăm faptul precum că existența unor noțiuni simplifică aplicarea cadrului legal în practică. Iar divergența de noțiuni oferită de legiuitor în diverse acte normative, care preponderent au aceeași valoare în aplicare induce în eroare și chiar în cazul existenței unor litigii în faza judecării unei cauze ar putea exista discrepanțe în practica judiciară – luând în considerație faptul că o instanță ar putea interpreta în un anumit mod o situație aplicând noțiunea oferită de legiuitor în Legea privind administrarea și deetimizarea proprietății publice nr. 121 din 04.05.2007, iar altă instanță din prevederile Codului Civil al R. Moldova. Astfel, existența sau absența doar a unei expresii în una din acte normative ar putea răsturna situația – și în așa caz nici nu putem discuta despre o practică judiciară unificată. Soluția ar fi identificarea noțiunii în unul din actele normative a statului, sau cel puțin eliminarea diferențelor de noțiune în actele normative ale statului. Chiar considerăm a fi cea mai cuprinzătoare și clară noțiune oferită de Codul administrativ al României la art. 286 (pe care l-am citat mai sus), care suplimentar face referiri (în articol) și la unele anexe ale sale, precum și alte acte normative unde sunt prevăzute expres lista cu bunuri care fac parte din domeniul public atât al statului, cât și al unei unități administrativ-teritoriale.

Referințe bibliografice

1. Bălan Emil. *Introducere în studiul domeniilor de proprietate publică și privată*. București: Editura All Beck, 2004, 119 p.
2. Trăilescu Anton. *Drept administrativ. Tratat elementar*. București: Editura All Beck, 2002, 375 p.
3. Tarangul Erast Diti. *Tratat de Drept administrative român*. Cernăuți: Tipografia Glasul Bucovinei, 1944, 685 p.
4. Chelaru Eugen. *Administrarea domeniului public și a domeniului privat. Ediția 2*. București: Editura C.H. Beck, 2008, 154 p.
5. Codul Civil al Republicii Moldova Nr. 1107 din 06.06.2002. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 01.03.2019, nr. 66-75, art. 132.
6. Legea cu privire la proprietatea publică a unităților administrativ-teritoriale nr. 523/1999.
7. Legea privind administrarea și deetimizarea proprietății publice nr. 121 din 04.05.2007.

CZU 347.6:612.6

ASPECTE LEGALE PRIVIND FILIAȚIA ÎN CAZUL REPRODUCERII UMANE ASISTATE MEDICAL

Liliana BELECCIU,

*doctor în drept, conferențiar universitar,
Catedra „Drept privat” a Academiei „Ștefan cel Mare”,
ORCID: 0000-0003-4134-6983*

Rezumat

Reproducerea umană asistată medical este o modalitate de procreare umană realizată prin tehnici medicale specifice, cu material genetic ce poate aparține nu doar persoanelor care vor avea calitatea de părinți față de copilul astfel conceput, ci și unor terțe persoane, donatoare. Aceste tehnici au luat amploare deoarece rata sterilității și infertilității cuplurilor este în creștere, 10-15% din perechi nemaiputând avea copii pe cale naturală.

În rezultatul aplicării acestor tehnologii se naște un copil, iar statutul acestuia trebuie bine fundamentat. Copilul are o serie de drepturi, cum ar fi filiația, care implică stabilirea de legături juridice cu părinții, obligațiile părintești, numele, respectarea legăturilor de rudenie, cunoașterea acestora etc.

Cuvinte-cheie: reproducere umană asistată medical, filiație, maternitate, paternitate, copil.

Summary

Medically assisted human reproduction constitutes a method of procreation achieved through advanced medical techniques involving genetic material, which may originate not only from individuals intending to assume parental roles for the resulting child but also from third-party donors. The growing prevalence of infertility and sterility, affecting approximately 10-15% of couples, has contributed to the increasing utilization of these technologies.

The application of such technologies results in the birth of a child whose legal status necessitates rigorous determination. The child's rights include the establishment of parentage, encompassing legal recognition of relationships with parents, imposition of parental responsibilities, determination of the child's name, and preservation of kinship ties, along with the right to knowledge of such relationships.

Keywords: medically assisted human reproduction, parentage, motherhood, fatherhood, child.

Introducere. Problema infertilității în Republica Moldova, ca și în întreaga lume, are nu numai o importanță medicală foarte mare, ci și un impact socio-demografic pronunțat. În ultimii 15-20 de ani se constată tendințe evidente de creștere a ratei infertilității. Una din cele mai efective metode de tratament a cuplului infertil este reproducerea umană asistată medical. [1, p. 89-90]

„Reproducerea umană asistată medical este o procedură de procreare umană realizată prin tehnici medicale, utilizând material genetic care poate proveni nu doar de la persoanele care vor avea statutul de părinți al copilului astfel conceput, ci și de la persoane terțe, donatori.

În Republica Moldova, cadrul juridic al reproducerii umane asistate medical este reprezentat, în principal, de Legea nr. 138/2012 privind sănătatea reproducerii. Actul normativ reglementează drepturile cetățenilor privind sănătatea reproducerii, politica statului în domeniul ocrotirii sănătății reproducerii, definirea și reglementarea reproducerii asistate medical și modalitățile de folosire a tehnologiilor de reproducere asistată medical.

Potrivit art. 2 din Legea nr. 138/2012, *reproducerea asistată medical (RAM/MAR)* este realizată prin diverse intervenții, proceduri, intervenții chirurgicale și tehnologii pentru tratarea diferitelor forme de afectare a fertilității și a infertilității. Acestea includ inducerea ovulației, stimularea ovariană, declanșarea ovulației, toate procedurile TRA/ART, transplantul de uter și inseminarea intrauterină, intracervicală și intravaginală cu sperma soțului/partenerului sau a donatorului.

Dintre tehnologiile de reproducere asistată medical prin manipularea in vitro a oocitelor și spermatozoizilor umani sau a embrionilor în scopul reproducerii, în Republica Moldova sunt permise: fertilizarea in vitro (FIV/IVF), transferul de embrioni (ET), injectarea intracitoplasmatică de spermatozoizi (ICSI), biopsia embrionară, testarea genetică preimplantare (PGT), eclozarea asistată, transferul intrafalopian de gameți (GIFT), transferul intrafalopian de zigot (TIFZ), crioconservarea gameților și a embrionilor, donarea de spermă, oocite sau de embrioni, cicluri cu purtătoare gestaționale.

Fără a intra în analiza acestora, menționăm doar că tehnologiile de reproducere asistată medical sunt folosite atunci când tratamentele obișnuite, hormonale, medicamentoase sau chirurgicale nu dau niciun rezultat.

Punerea în aplicare a tehnologiilor de reproducere asistată medical ridică o serie întregă de probleme, dileme și dezbateri, de la cele legate de științele biologice, la cele legate de etică, sociologie și drept. Dintre temele care necesită reglementare este și problema juridică a filiației copilului născut prin reproducere asistată medical, stabilirea legăturii juridice cu părinții, obligațiile acestora în ceea ce privește creșterea, educarea și pregătirea profesională a acestora, numele, respectarea legăturilor de rudenie.

Conținutul de bază /rezultate obținute și discuții. Filiația desem-

nează, în sens restrâns, legătura de descendență dintre copil și fiecare dintre părinții săi. [4, p. 350]

Filiația constituie, de regulă, o relație biologică rezultată din faptul concepției (zămislirii), precum și din cel al nașterii. În anumite cazuri, cum ar fi adopția sau reproducerea umană asistată medical, filiația nu se întemeiază pe o legătură biologică. [5, p. 386]

Filiația față de mamă se numește *maternitate* și are la bază faptul nașterii, iar filiația față de tată se numește *paternitate*, fiind bazată pe faptul concepției. Filiația poate fi din căsătorie sau din afara căsătoriei.

Noile metode de procreare au determinat apariția de noi concepte juridice. Astfel, filiația se poate clasifica, după izvorul său, în *naturală* (bazată pe faptul procreării firești sau pe adevărul biologic), *adoptivă* (decurgând din adopție) și *artificială* (în cazul reproducerii umane asistate medical).

Filiația artificială s-ar putea defini ca fiind legătura juridică dintre copil și părinții legali, bazată pe consimțământul dat de aceștia, în puterea legii, pentru a concepe și indiferent de proveniența celulelor sexuale. [6, p. 13-14]

Persoanele care pot recurge la această modalitate de procreare sunt:

- fie un cuplu, format dintr-un bărbat și o femeie, care se află sau nu într-o căsătorie;
- fie o femeie solitară.

Bărbatul și femeia din cuplu sau, după caz, femeia solitară care, pentru a avea un copil, doresc să apeleze la tehnologiile de reproducere asistată medical trebuie să-și exprime consimțământul în acest sens. Consimțământul rămâne fără efect juridic în cazul în care unul dintre soți/parteneri comunică despre survenirea unor circumstanțe precum desfacerea căsătoriei, separarea partenerilor ori decesul unui soț/partener.

De asemenea, consimțământul poate fi revocat, în formă scrisă, ori când până în momentul inseminării sau transferului embrionului în corpul femeii, de către unul dintre membrii cuplului reproductiv asistat medical, exclusiv în prezența medicului curant. Revocarea voluntară a consimțământului informat după momentul inseminării sau al transferului embrionului în corpul femeii este lovită de nulitate absolută.

Între donator și copilul astfel conceput nu există nici o legătură de filiație. În acest sens, art. 12 alin. (12) din Legea nr.138/2012 prevede:

„Donatorii de celule sexuale și de embrioni nu își asumă angajamente și sunt absolviți de responsabilitate părintească față de viitorul copil. Ei nu au dreptul să ceară dezvăluirea datelor privind copilul sau privind părinții acestuia.”

Prin urmare, este exclusă stabilirea oricărui raport de filiație între copil și donator, asigurându-se confidențialitatea informațiilor cu privire la reproducerea umană asistată medical și anonimatul donatorului, dar și a părinților copilului. Soțul/soția, bărbatul și femeia dintr-un cuplu, femeia soli-

tară sunt cei care au recurs la această modalitate de reproducere, respectiv aceștia, în calitate de viitori părinți, își asumă întreaga responsabilitate privind creșterea, educarea și pregătirea profesională a copiilor astfel născuți.

Potrivit art. 9 alin. (14) din Legea nr.138/2012, *persoanele care și-au dat consimțământul informat scris pentru folosirea tehnologiilor de reproducere asistată medical, în cazul nașterii prin această metodă a unuia sau mai multor copii, se înscriu ca părinți ai acestuia/acestora în modul stabilit de Codul familiei și nu au dreptul să-și conteste maternitatea și/sau paternitatea făcând referință la aceste circumstanțe.*

În aceste condiții, **stabilirea filiației față de mamă va rezulta din faptul nașterii**, aspect valabil în situația copilului născut în căsătorie, a copilului născut în afara căsătoriei, cât și în cazul copilului născut în urma unor proceduri de reproducere umană asistată medical¹.

Codul familiei, în art. 47 alin. (1) prevede că „*proveniența copilului de la mamă se stabilește în baza documentelor care confirmă nașterea copilului de la mamă într-o instituție medicală.*”

Confirmă nașterea copilului și reprezintă temeiul juridic pentru înregistrarea nașterii următoarele acte: a) actul medical constatator al nașterii, eliberat de unitatea sanitară în care a avut loc nașterea; b) certificatul medical de naștere, eliberat de unitatea sanitară privată, de medicul care a asistat nașterea sau la care s-a adresat mama după naștere (când nașterea s-a produs în afara unității sanitare) ori de un medic privat care a asistat nașterea.

În situația în care copilul nu se naște într-o instituție medicală, atestarea provenienței copilului se face în baza documentelor medicale, a depozițiilor martorilor sau în baza altor probe. În acest sens, instituția medico-sanitară/ medicul de familie din localitate sunt obligați să întreprindă măsurile necesare de constatare a nașterii copilului și să elibereze certificatul medical constatator al nașterii, chiar dacă mama nu are domiciliul în această localitate.

Atunci când lipsesc actele constatatoare a nașterii copilului, stabilirea maternității are loc prin hotărârea instanței de judecată (art. 20 alin. (2) din Legea nr. 100/2001).

Actul de naștere, respectiv certificatul de naștere dovedește filiația față de mamă.

Filiația față de tată se stabilește diferit, în funcție de starea civilă a femeii care dă naștere copilului.

1) În cazul femeii căsătorite, stabilirea filiației față de tată se va face în baza prezumției de paternitate, potrivit căreia copilul va avea ca tată pe soțul mamei/fostul soț al mamei. Copilul născut sau conceput în timpul căsăto-

¹ Menționăm că legislația Republicii Moldova nu reglementează posibilitatea folosirii tehnicilor prin care o femeie să poarte sarcina și să nască un copil pentru un alt cuplu, care va fi preluat de acești părinți în momentul nașterii.

riei mamei sale beneficiază de aplicarea acestei prezumții pentru stabilirea filiației sale față de tatăl său.

Potrivit art. 47 alin. (3) din C. familiei, „*copilul născut din părinți căsătoriți ori în timp de 300 de zile din momentul desfacerii căsătoriei, declarării căsătoriei nule sau decesului soțului mamei copilului are ca tată pe soțul (fostul soț) al mamei, dacă nu a fost stabilit contrariul.*”

Astfel, prezumția de paternitate reprezintă mijlocul legal de stabilire a filiației față de tată, potrivit căreia soțul (fostul soț) mamei este tatăl copilului conceput și/sau născut din respectiva căsătorie. Prezumția legală de paternitate a fost instituită în folosul copilului și are la bază conviețuirea soților și respectarea obligației de fidelitate conjugală de către soție.

Totuși, prezumția de paternitate nu are caracter absolut, putând fi răsturnată prin acțiunea în contestarea paternității, în cazul în care se face dovada că soțul mamei nu este tatăl copilului. Prin excepția instituită în art. 49 alin. (3) lit. a) C. familiei nu are dreptul să conteste paternitatea soțul care și-a dat acordul scris la fecundarea artificială sau implantarea embrionului soției, în cazul reproducerii umane asistate medical.

2) În cazul unui cuplu necăsătorit, ***filiația se va stabili prin recunoaștere***, în temeiul art. 47 alin. (5) C. familiei, potrivit căruia „*paternitatea copilului născut în afara căsătoriei poate fi recunoscută de către tatăl său printr-o declarație comună a acestuia și a mamei copilului, depusă la organul de stare civilă.*”

Din dispozițiile de mai sus deducem că recunoașterea de paternitate este un act juridic bilateral, pentru a cărui valabilitate este necesar atât consimțământul bărbatului care recunoaște copilul, cât și al mamei acestuia. Dar recunoașterea de paternitate poate îmbrăca și forma unui act juridic unilateral, făcut în mod benevol de către un bărbat, prin care mărturisește că este tatăl unui copil. Acest aspect poate fi dedus din interpretarea art. 49 alin. (3) lit. b) din Codul familiei, care prevede că nu poate contesta paternitatea „*persoana care a fost înscrisă drept tată al copilului în baza declarației comune a acesteia și a mamei copilului sau în baza declarației proprii...*” [7, p. 124]

În principiu, declarația se depune la organul de stare civilă odată cu înregistrarea nașterii copilului. Însă, conform art. 47 alin. (7) C. familiei, declarația privind paternitatea poate fi depusă și până la nașterea copilului la organul de stare civilă.

Dacă bărbatul care a consimțit la reproducerea asistată medical refuză să recunoască filiația copilului astfel rezultat, paternitatea este stabilită pe cale judecătorească în condițiile art. 48 din Codul familiei. Acțiunea de stabilire a paternității poate fi pornită doar după nașterea copilului, respectiv înregistrarea faptului nașterii și eliberarea certificatului de naștere. Acțiunea este imprescriptibilă, putând fi pornită oricând în timpul vieții copilului.

Potrivit art. 48 C. familiei, acțiunea de stabilire a paternității copilului

din afara căsătoriei poate fi pornită la cererea „*unuia dintre părinți, a tutorelui (curatorului) copilului sau a copilului însuși la atingerea majoratului*”.

Acțiunea de stabilire a paternității se introduce împotriva bărbatului care și-a dat consimțământul pentru aplicarea tehnologiilor de reproducere umană asistată medical, care va avea calitatea procesuală de pârât. În cadrul procesului de judecată se urmărește dovedirea faptului că pârâtul este tatăl copilului. În acest caz, singurele dovezi care trebuie administrate sunt cele referitoare la consimțământul tatălui și faptul că, indiscutabil, copilul a fost conceput prin tehnicile de procreație asistată medical.

Hotărârea judecătorească se va trimite organului de stare civilă pentru a face corectările privind paternitatea în actul de naștere, respectiv va elibera un nou certificat de naștere.

În concluzie, în Republica Moldova reproducerea umană asistată medical este reglementată prin Legea nr. 138/2012 privind sănătatea reproducerii, existând clinici medicale care practică tehnologii variate cu și fără donatori. Filiația este stabilită față de persoanele care și-au dat consimțământul pentru folosirea tehnologiilor de reproducere asistată medical în conformitate cu prevederile Codului familiei, iar donatorii de celule sexuale și de embrioni sunt absolviți de responsabilitate părintească față de viitorul copil. Totuși, acest domeniu este în plină evoluție, tehnologiile de reproducere asistată medical fiind în permanentă dezvoltare, iar legislația trebuie modificată și adaptată imuabil, în vederea protecției drepturilor copilului, a vieții private și de familie a cetățenilor.

Referințe bibliografice

1. Legea nr. 138/2012 privind sănătatea reproducerii, publicată în Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 205-207 din 28.09.2012.
2. Codul familiei/Legea nr. 1316/2000, publicată în Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 47-48 din 26.04.2001.
3. Moșin V., Eșanu A., *ASPECTE ETICE ALE REPRODUCERII UMANE ASISTATE MEDICAL*, 2012.
4. https://repository.usmf.md/bitstream/20.500.12710/17647/1/ASPECTE_ETICE_ALE_REPRODUCERII_UMANE_ASISTATE_MEDICAL.pdf
5. Marieta Avram, *Drept civil. Familia*, București, Editura Hamangiu, 2013, 515 pagini.
6. Dan Lupașcu, Cristiana Mihaela Crăciunescu, *Dreptul familiei*, București, Editura Universul Juridic, 2021, 732 de pagini.
7. Sabin Guțan, *Reproducerea umană asistată medical și filiația*, Teză de doctorat, Sibiu, 2009.
8. <https://doctorate.ulbsibiu.ro/wp-content/uploads/REZ-ROM-GUTAN.pdf>
9. Belecchi Liliana, *Dreptul familiei. Caiet de seminar*, Chișinău, 2023.

УДК: 341.45

РОЛЬ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ПРАВ ЛЮДИНИ

Андрій ОСАУЛЕНКО,

*доктор юридичних наук, професор
професор кафедри конституційного права та прав людини
Національної академії внутрішніх справ
ORCID: 0000-0003-3125-1892*

Дар'я ПЕТРЕНКО,

*курсант 315 н.з ННІ №1
Національної академії внутрішніх справ
ORCID: 0000-0001-5849-5585*

Анотація

Проаналізовано роль правоохоронних органів у забезпеченні прав і свобод людини, зокрема, їх функції з охорони прав громадян та відновлення порушених прав. Вивчено взаємодію різних правоохоронних структур: прокуратури, Національної поліції та Служби безпеки України в умовах кризових ситуацій, зокрема, під час воєнного стану, що дозволяє оцінити ефективність їх діяльності в сучасних умовах.

Ключові слова: правоохоронні органи, права людини, Національна поліція, Служба безпеки України.

Summary

The role of law enforcement agencies in ensuring human rights and freedoms has been analyzed, particularly their functions in protecting citizens' rights and restoring violated rights. The interaction of various law enforcement structures, including the Prosecutor's Office, the National Police, and the Security Service of Ukraine, has been studied in crisis situations, especially during martial law, which allows assessing the effectiveness of their activities in modern conditions.

Keywords: law enforcement agencies, human rights, National Police, Security Service of Ukraine.

Правоохоронні органи відіграють ключову роль у забезпеченні прав і свобод людини, оскільки їх діяльність спрямована на захист індивідуальних прав, запобігання правопорушенням та відновлення по-

рушених прав. Вони забезпечують дотримання законів, виконання судових рішень і притягнення до відповідальності осіб, що порушують права громадян. У сучасних умовах ефективна робота правоохоронних органів є вкрай необхідною для підтримки правопорядку і стабільності в державі, а також для забезпечення верховенства права та справедливості.

Права та свободи людини є найвищою соціальною цінністю правової держави, і саме на їх забезпечення повинна бути спрямована діяльність держави та правоохоронних органів. Якщо права та свободи громадян захищені в повній мірі, це свідчить про високий рівень цивілізованості держави. Згідно з Конституцією України та чинним законодавством, держава через свої компетентні органи зобов'язана захищати права та свободи людини, забезпечуючи можливість звернення за захистом своїх законних прав та інтересів. Реалізація цих прав неможлива без діяльності державних і правових органів, посадових осіб, адже їх робота забезпечує свободу людини. Одним із важливих завдань є визначення ролі правоохоронних органів у забезпеченні реалізації прав і свобод. Як сказав Т. Пейн: «Людина прийшла до суспільства не для того, щоб мати менше прав, ніж вона мала раніше, а для того, щоб ці права краще оберігати». Основним завданням правової держави є не лише визнання прав та свобод громадян, а й забезпечення їх реалізації та безпеки особи. Права та свободи не дарує держава, але вона здатна їх обмежити або навіть позбавити [1, с. 83].

Для визначення ролі правоохоронних органів у забезпеченні прав і свобод людини та громадянина необхідно зрозуміти, що саме мається на увазі під поняттям «правоохоронні органи». Це державні органи, які здійснюють правоохоронну діяльність на основі відповідного законодавства. Термін часто використовується у правовій сфері і охоплює як державні органи, так і громадські організації. Правоохоронна діяльність полягає не лише у застосуванні примусу та покарання, а й у забезпеченні та захисті прав. Таким чином, головною метою такої діяльності є не тільки припинення правопорушень, а й охорона честі, гідності людини та захист її прав і свобод [2].

Аналізуючи діяльність, спрямовану на охорону та захист прав, можна визначити основні напрямки правоохоронної діяльності. Щодо співвідношення охорони і захисту прав, існують такі погляди:

У широкому сенсі, захист прав як загальна категорія означає забезпечення захищеності прав і свобод громадян, зокрема їх життя, здоров'я, честі та гідності.

У широкому сенсі, правоохорона як загальна категорія передбачає охорону прав і свобод громадян від їх порушення, а також захист їх життя, здоров'я, честі та гідності.

Таким чином, у цих двох значеннях охорона та захист прав фактично є схожими і означають гарантування прав, що забезпечується різними способами. Основними засобами є діяльність, спрямована на охорону прав, їх захист від порушень, припинення порушень та відновлення порушених прав. Цю діяльність можна поділити на дві частини: охоронну та захисну [3, с. 98].

І. П. Хамула зазначає, що правоохоронна діяльність визначається єдністю кількох основних характеристик: як систематична робота з підтримання правопорядку, що здійснюється відповідно до встановлених нормативів і форм (гносеологічний аспект); як захист інтересів певних соціальних груп за допомогою різних методів, включаючи класовий підхід (класовий аспект); як засіб забезпечення влади через домінуючі релігійні і політичні доктрини (релігійний аспект); як спосіб сприяння національному розвитку, зміцненню національної єдності та захисту інтересів домінуючої нації (національний аспект); і як засіб забезпечення рівних можливостей для суб'єктів права та охорони загальнолюдських цінностей (загально-соціальний аспект) [4, с. 5].

Діяльність правоохоронних органів під час воєнного стану в Україні зазнала значних змін: було розширено їхні повноваження, змінилися умови роботи, збільшилось навантаження на підрозділи, а також виникла потреба в тісній співпраці з міжнародними партнерами. Поліцейські працюють у посиленому режимі, виконуючи функції блокпостів, проводячи евакуацію населення, перевіряючи документи та транспортні засоби, фіксують воєнні злочини, борючись зі злочинами загально-кримінальної природи та протидіють мародерству. Згідно з рішенням Ради національної безпеки та оборони України, введеним у дію указом Президента, військові формування разом із правоохоронними органами залучаються до виконання завдань, пов'язаних із впровадженням та реалізацією заходів воєнного стану, що закріплено в частині 1 статті 16 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» [5].

Організація діяльності судових та правоохоронних органів щодо реалізації та захисту прав, свобод і обов'язків людини та громадянина включає чітко визначену структуру, що складається з кількох елементів. Першим є виконання цими органами своїх функцій, компетенцій, повноважень, прав та обов'язків, спрямованих на створення оптимальних умов для реалізації, охорони та захисту прав людини. Другим елементом є результати такої діяльності, що виражаються у фактичному здійсненні прав і свобод громадян. Розглянемо окремі правоохоронні органи і їхню роль у забезпеченні реалізації прав та обов'язків людини і громадянина. Зокрема, органи прокуратури виконують такі функції:

підтримка державного обвинувачення в суді; представництво інтересів громадянина або держави в суді в передбачених законом випадках; нагляд за дотриманням законів під час оперативного-розшукової діяльності, дізнання та досудового слідства; контроль за виконанням судових рішень у кримінальних справах і за застосуванням заходів примусового характеру, які обмежують особисту свободу громадян [6].

Служба безпеки України (СБУ) є державним правоохоронним органом спеціального призначення, що відповідає за забезпечення національної безпеки країни. Закон визначає її завдання, серед яких: захист державного суверенітету, конституційного ладу та територіальної цілісності України, підтримка економічного та науково-технічного потенціалу, а також оборонної здатності країни. СБУ також має завдання захищати законні інтереси держави та права громадян від дій іноземних спецслужб, терористичних організацій та інших загроз. Крім того, органи СБУ забезпечують охорону державної таємниці, попереджають та розслідують злочини, такі як тероризм, корупція, організована злочинність, а також інші протиправні дії, які становлять загрозу важливим інтересам України. Якщо права людини обмежуються, органи СБУ зобов'язані надати громадянам пояснення з цього питання в місячний термін, і їхні дії можна оскаржити в суді [7].

Національна поліція відіграє важливу роль у забезпеченні реалізації прав і свобод громадян. Її діяльність можна поділити на зовнішню та внутрішню сторони. Зовнішня діяльність поліції включає виконання завдань на основі закону, поважаючи гідність особи та забезпечуючи права громадян незалежно від їхнього соціального статусу, раси, національності, віку, освіти, релігійних переконань, статі та інших характеристик. Поліція також зобов'язана не розголошувати інформацію, яка може принизити честь і гідність особи, якщо це не вимагає виконання її обов'язків, а також тимчасово обмежувати права громадян, якщо це необхідно для виконання своїх завдань. Вона забезпечує право на захист та інші юридичні права затриманих осіб, а також вживає заходів для поновлення порушених прав.

Внутрішня діяльність поліції полягає у виконанні обов'язків в межах її компетенції, застосуванні фізичної сили, спеціальних засобів та вогнепальної зброї на законних підставах. Поліція використовує правові та організаційні методи для забезпечення прав людини, і її працівники повинні дотримуватися законів, не порушуючи права та свободи осіб [8].

Таким чином, правоохоронні органи відіграють ключову роль у забезпеченні прав і свобод людини, адже вони не лише займаються боротьбою з правопорушеннями, але й створюють умови для реалізації

та захисту прав громадян. Важливою частиною їх діяльності є забезпечення законності та дотримання прав людини в усіх сферах їх роботи. Однак існує потреба в постійному вдосконаленні механізмів контролю за діяльністю правоохоронних органів, щоб уникнути зловживань та порушень прав людини. Перспективи подальших досліджень мають бути спрямовані на розробку ефективних моделей взаємодії між правоохоронними органами та громадськістю, а також на вдосконалення правових стандартів, що регулюють їх роботу. Особливу увагу слід приділити вивченню міжнародного досвіду та адаптації кращих практик до українських реалій. Урахування цих напрямів дозволить значно підвищити ефективність правоохоронної діяльності та забезпечити більш якісне виконання функцій захисту прав людини.

Література:

1. Коваленко В.В. Механізм захисту прав і свобод людини в діяльності Національної поліції України. В: Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ, № 1, 2020, с. 81-87.
2. Про державну охорону органів державної влади України та посадових осіб: Закон України № 160/98-ВР від 04.03.1998. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/160/98-%D0%B2%D1%80#Text>
3. Кунев Ю.Д., Мазур А.В. Правоохоронна діяльність: теоретичний аспект. В: Юридичний вісник: Повітряне і космічне право, м. Київ, Національний авіаційний університет, Вип. 3 (68), 2023, с. 96-103. <https://eg.nau.edu.ua/handle/NAU/61460>
4. Хамула П.І. Правоохоронні органи в системі органів державної влади: автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. юрид. наук: спец. 12.00. 01. X., 2016, 21 с.
5. Про правовий режим воєнного стану: Закон України № 389-VIII від 12.05.2015. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>
6. Про прокуратуру: Закон України від 14 жовтня 2014 року № 1697-VII. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1697-18#Text>
7. Про Службу безпеки України: Закон України № 2229-XII від 25.03.1992. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-12#Text>
8. Про Національну поліцію України: Закон України № 580-VIII від 2 липня 2015 року. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text>

CZU: 342.737

RESTRÂNGEREA DREPTULUI LA INVIOLABILITATEA DOMICILIULUI ȘI SECRETUL CORESPONDENȚEI

Marinela ȚURCANU,

*studentă, Facultatea DAOSP a Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI,
subofițer superior al Serviciului patrulare SG, GL, FL, RS
al Secției patrulare „Nord” a Direcției patrulare „Nord” a INSP al IGP,
ORCID: 0009-0002-2230-6679*

Rezumat

Restrângerea dreptului la inviolabilitatea domiciliului și secretul corespondenței constituie o măsură excepțională ce poate fi aplicată de organele de aplicare a legii în situații specifice, atunci când este indispensabilă protejarea securității naționale sau prevenirea și investigarea infracțiunilor grave. Aceste intervenții, care pot include percheziții, interceptări de comunicații și acces la corespondență, trebuie să asigure un echilibru între protecția intereselor statului și respectarea drepturilor fundamentale ale individului. Totuși, având în vedere impactul lor intruziv, astfel de măsuri sunt reglementate cu strictețe de legea procesuală penală și pot fi implementate doar în cadrul procesului penal și cu autorizația judecătorului de instrucție.

Cuvinte-cheie: domiciliu, corespondență, drepturi, restrângere, infracțiune, proces penal, măsuri speciale de investigații.

Summary

The restriction of the right to the inviolability of the home and the secrecy of correspondence constitute an exceptional measure which may be applied by law enforcement agencies in specific situations where it is indispensable to protect national security or to prevent and investigate serious crime. Such interventions, which may include searches, interceptions of communications and access to correspondence, must strike a balance between the protection of the interests of the State and respect for the fundamental rights of the individual. However, given their intrusive impact, such measures are strictly regulated by criminal procedural law and can only be implemented during criminal proceedings and with the authorisation of the investigating judge.

Keywords: domicile, correspondence, rights, limitation, offence, criminal proceedings, special investigative measures.

Introducere. Protecția drepturilor fundamentale ale omului, inclusiv respectarea vieții private, inviolabilitatea domiciliului și secretul corespondenței, reprezintă un pilon fundamental al condiției umane. Aceste drepturi sunt esențiale pentru progresul societății contemporane și pentru garantarea libertății personale, fiind posibile doar într-un stat în care sunt asigurate mecanisme optime de exercitare și de apărare împotriva abuzurilor autorităților și a altor pericole.

Totuși, dreptul la inviolabilitatea domiciliului și secretul corespondenței nu este unul absolut. Atunci când securitatea statului, ordinea publică sau drepturile și interesele altor persoane sunt amenințate prin infracțiuni, cadrul normativ internațional [2; 4] și cel național [1] permite și justifică anumite ingerințe sau restrângeri ale acestor drepturi fundamentale.

Metode aplicate și materiale utilizate. În cadrul studiului dat au fost utilizate metode de cercetare precum: metoda logico-juridică, metoda empirică, metoda analizei critice și metoda sistemică. Materialele folosite sunt: actele internaționale precum DUDO și CEDO, hotărâri relevante ale CtEDO, precum și legislația națională a Republicii Moldova.

Conținutul de bază al cercetării. În contextul protecției dreptului la viața privată, atât legislația internațională cât și cea națională prevede condiții stricte în care aceste drepturi pot fi restrânse pentru a răspunde unor interese publice esențiale.

Astfel, prevederile art. 29 alin. (2) din DUDO [4] și art. 8 alin. (2) din CEDO [2] reglementează posibilitatea restrângerii exercitării acestor drepturi și libertăți fundamentale, exclusiv în condițiile prevăzute de lege.

În special, art. 8 alin. (2) din CEDO [2], prevede că, „nu este admis amestecul unei autorități publice în exercitarea acestui drept decât în măsura în care acesta este prevăzut de lege și constituie, într-o societate democratică, o măsură necesară pentru securitatea națională, siguranța publică, bunăstarea economică a țării, apărarea ordinii și prevenirea faptelor penale, protecția sănătății, a moralei, a drepturilor și a libertăților altora”.

Prevederi similare identificăm și în art. 29 și 30 din Constituția Republicii Moldova, care prevăd că statul garantează și protejează inviolabilitatea domiciliului și a secretului corespondenței, dar în același timp, prevăd și anumite restrângeri ale acestor drepturi [1].

Restrângerea dreptului la inviolabilitatea domiciliului și secretul corespondenței derivă și din art. 54 alin. (2) din Constituția Republicii Moldova, care prevede că: „exercițiul drepturilor și libertăților nu poate fi supus altor restrângeri decât celor prevăzute de lege, care corespund normelor unanim recunoscute ale dreptului internațional și sânt necesare în interesele securității naționale, integrității teritoriale, bunăstării economice a țării”.

rii, ordinii publice, în scopul prevenirii tulburărilor în masă și infracțiunilor, protejării drepturilor, libertăților și demnității altor persoane, împiedicării divulgării informațiilor confidențiale sau garantării autorității și imparțialității justiției” [1].

Limitarea dreptului la inviolabilitatea domiciliului și secretul corespondenței se justifică prin natura complexă și etapizată a procesului de săvârșire a infracțiunilor, în special a celor grave.

Acesta implică elaborarea unui plan infracțional, realizarea acțiunilor de pregătire, asigurarea posibilităților de camuflare, ascundere sau distrugere a urmelor infracțiunii, precum și dezorientarea organelor de urmărire penală sau de constatare.

În acest context, organele de urmărire penală și ofițerii de investigații aplică o serie de acțiuni procesuale și măsuri speciale de investigații care, în mod inevitabil, pot afecta anumite drepturi și libertăți fundamentale. Utilizarea mijloacelor tehnice moderne în investigarea infracțiunilor este determinată de progresul rapid al comunicațiilor tehnico-informaționale și de necesitatea adaptării metodelor de investigație la noile provocări.

Desfășurarea acțiunilor de urmărire penală și a măsurilor speciale de investigații contribuie semnificativ la descoperirea infracțiunilor. Acestea facilitează constatarea existenței sau inexistenței infracțiunii, identificarea făptuitorului, stabilirea vinovăției, precum și identificarea altor împrejurări relevante pentru buna desfășurare a procesului penal.

În astfel de situații, restrângerea dreptului la inviolabilitatea domiciliului și/sau la secretul corespondenței are ca scop principal protejarea intereselor statului, a securității și integrității teritoriale, a tuturor formelor de proprietate, precum și garantarea drepturilor și libertăților fundamentale ale omului împotriva oricăror atentate de natură criminală.

Este important de subliniat că, ingerința în viața privată a unor persoane care prezintă interes pentru organele de aplicare a legii, reprezintă o necesitate obiectivă, determinată de mai mulți factori. Printre aceștia se numără specificul criminalității, precum și dificultatea semnificativă sau chiar imposibilitatea investigării unor genuri de infracțiuni fără a recurge la acțiuni de urmărire penală sau la măsuri speciale de investigații.

În vederea asigurării unui regim juridic care să garanteze respectarea drepturilor și libertăților fundamentale ale omului, legiuitorul a stabilit condiții obligatorii în legea procesuală penală pentru desfășurarea acțiunilor de urmărire penală și măsurilor speciale de investigații. Aceste acțiuni trebuie să fie efectuate exclusiv în cadrul procesului penal, care reprezintă o importantă garanție procesuală, asigurând evitarea atragerii la răspundere penală a unei persoane nevinovate și prevenind eludarea răspunderii penale de că-

tre o persoană vinovată.

În mod evident, restrângerea unor drepturi și libertăți constituționale a generat și continuă să genereze critici și dezbateri din partea avocaților, cercetătorilor, politicienilor, activiștilor pentru drepturile omului și opiniei publice.

Această situație se explică prin faptul că, acțiunile desfășurate în mod confidențial pot crea suspiciuni și tensiuni, favorizând riscul de abuz din partea organelor de aplicare a legii. În consecință, activitatea desfășurată devine un subiect controversat nu doar din perspectiva juridică, ci și din cea etică și morală.

Este esențial de menționat că, practica CtEDO susține ingerințele în inviolabilitatea domiciliului și secretul corespondenței, atât timp cât acestea sunt efectuate în conformitate cu dispozițiile legale.

Prin urmare, se remarcă faptul că, CtEDO a susținut necesitatea aplicării măsurilor de urmărire secretă atât în cauza Iordachi și alții c. Moldovei [6], cât și în cauzele Klass și alții c. Republicii Federative Germania [8] și Weber și Saravia c. Germania [7]. Curtea a statuat că, astfel de măsuri sunt justificate într-o societate democratică, în scopul protejării securității naționale și/sau prevenirea infracțiunilor penale sau a dezordinii în masă.

Mai mult ca atât, CtEDO a statuat că, societățile democratice se confruntă cu noi forme de amenințări, precum spionajul și terorismul, iar statul trebuie să dispună de capacitatea de a reacționa eficient împotriva acestora, luând măsuri, în cadrul competenței sale. Astfel, CtEDO a recunoscut că, într-o societate democratică, este esențială existența unei legislații care să confere autorităților împuterniciri pentru a urmări corespondența, trimiterele poștale și comunicațiile telefonice.

Prin urmare, sunt relevante anumite constatări ale CtEDO, în special în ceea ce privește evaluarea caracterului rezonabil al bănuielii unei persoane pentru autorizarea interceptării și înregistrării comunicărilor. Astfel, în cauza Roman Zaharov c. Rusia [5], CtEDO a statuat că: „autoritatea care autorizează trebuie să dispună de competența de a verifica existența unei suspiciuni rezonabile împotriva persoanei vizate, în special dacă există indicii de fapt care să sugereze că persoana respectivă planifică, comite sau a comis infracțiuni sau alte acțiuni care constituie temei pentru aplicarea măsurilor de supraveghere secretă, cum ar fi, de exemplu, acțiuni ce pun în pericol securitatea națională”.

În jurisprudența sa, Curtea Constituțională a Republicii Moldova subliniază că, interceptările și înregistrările audio sau video fac parte din tehnicile speciale de investigație utilizate în justiția penală. Aceste metode sunt recunoscute la nivel european și au fost reglementate prin Recomandarea

nr. 10/2005 a Comitetului de Miniștri privind tehnicile speciale de anchetă în legătură cu infracțiuni grave, inclusiv acte de terorism [5].

Mai mult ca atât, Curtea Constituțională a Republicii Moldova menționat că, într-o societate democratică, funcția fundamentală a statului este protejarea persoanei. Prin instituirea normelor procesuale penale care aduc anumite restrângerii vieții private, statul urmărește scopul de a proteja atât individul, cât și societatea de infracțiuni, dar, în același timp, are și obligația de a proteja persoana și societatea de abuzurile celor investiți cu atribuții de cercetare a infracțiunilor. Astfel, statul trebuie să se asigure că orice persoană care a săvârșit o infracțiune este pedepsită conform vinovăției sale și că nicio persoană nevinovată nu este trasă la răspundere penală și condamnată pe nedrept.

Concluzii. Restrângerea dreptului la inviolabilitatea domiciliului și secretul corespondenței este justificată într-o societate democratică atunci când se urmărește asigurarea securității naționale și integrității teritoriale, prevenirea și combaterea criminalității, precum și garantarea drepturilor și libertăților fundamentale ale omului împotriva oricărui atentat de natură criminală.

Aceste imixțiuni sunt reglementate strict de legislația națională și aplicate echitabil, în conformitate cu standardele internaționale și jurisprudența CtEDO, asigurând un echilibru just între protecția drepturilor individuale și necesitatea restrângerii dreptului la viață privată în contextul unei societăți democratice.

Deși astfel de ingerințe pot genera controverse din punct de vedere juridic, etic și moral, ele sunt necesare pentru investigarea infracțiunilor complexe, utilizarea tehnicilor moderne de investigație și prevenirea noilor amenințări la securitatea statului.

Referințe bibliografice

1. Constituția Republicii Moldova din 29.07.1994. În: Monitorul Oficial nr. 78 din 29.03.2016, art. 29, alin. (2); 30, alin. (2) și art. 54. https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=128016&lang=ro# (accesat la 17.10.2024).

2. Convenția Europeană a Drepturilor Omului, Roma, 4.IX.1950, art. 8, alin. (2). www.echr.coe.int/documents/convention_ron.pdf (accesat la 17.10.2024).

3. Decizia Curții constituționale de inadmisibilitate a sesizării nr. 84/2016 privind excepția de neconstituționalitate a unor prevederi din Codul de procedură penală (dispunerea și efectuarea măsurii speciale de investigații: interceptarea și înregistrarea comunicărilor). www.constcourt.md/

public/ccdoc/decizii/ro-d672016ro8c406.pdf (accesat la 25.11.2024).

4. Declarația Universală a Drepturilor Omului din 10.12.1948. În: Tratatul Internațional nr. 1 din 30-12-1998. https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=115540&lang=ro (accesat la 17.10.2024).

5. Hotărârea CtEDO din 04 decembrie 2015 în cauza Roman Zakharov c. Rusia. [https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:\[%22001-159324%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:[%22001-159324%22]}) (accesat la 29.10.2024).

6. Hotărârea CtEDO din 10 februarie 2009 în cauza IORDACHI ȘI ALȚII c. MOLDOVEI. [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-112676%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-112676%22]}) (accesat la 12.10.2024).

7. Hotărârea CtEDO din 29 iunie 2006 în cauza Weber și Saravia c. Germania. [https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:\[%22001-76586%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:[%22001-76586%22]}) (accesat la 04.11.2024).

8. Hotărârea CtEDO din 6 septembrie 1978 în cauza Klass și alții c. Republica Federativă Germania. https://www.echr.coe.int/Documents/FS_Mass_surveillance_ROM.pdf (accesat la 19.10.2024).

SECȚIUNEA II

RESPECTAREA DREPTURILOR OMULUI ÎN PROCESUL DE INVESTIGARE, PREVENIRE ȘI COMBATERE A CRIMINALITĂȚII

CZU: 343.91

PROFILUL CRIMINOLOGIC AL INFRACTORULUI PATRIMONIAL

Vitalie IONAȘCU,

*doctor în drept, conferențiar universitar,
decan al Facultății drept, administrație, ordine și securitate publică
a Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI
ORCID: 0000-0001-6976-615X*

Ana-Trandafira LAZĂR,

*doctorandă,
Școala doctorală „Științe penale și drept public”
a Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI
ORCID: 0009-0006-5714-3506*

Rezumat

Infrațiunile contra patrimoniului reprezintă o componentă semnificativă a criminalității contemporane, având un impact direct asupra securității economice și sociale a comunității. Analiza profilului criminologic al infractorului patrimonial este esențială pentru înțelegerea acestui fenomen și pentru elaborarea unor măsuri eficiente de prevenire și combatere. Această analiză implică studierea trăsăturilor bio-psiho-sociale ale infractorilor, a motivațiilor și a factorilor care determină comportamentul infracțional.

Din perspectivă biologică, comportamentul infracțional poate fi influențat de predispoziții genetice și factori de mediu, deși cercetările moderne resping ideea unui „criminal înăscut”. Pe plan psihologic, infractorii patrimoniali prezintă trăsături precum egocentrism, impulsivitate și lipsa empatiei, asociate frecvent cu traume sau modele sociale negative. Factorii sociali, precum dezorganizarea familială, influența grupurilor deviante și precaritatea economică, contribuie semnificativ la orientarea spre devianță. Infractorii patrimoniali se împart în trei categorii: indivizi fără antecedente penale, infractori generali și profesioniști specializați. Ultima categorie, caracterizată prin pregătire tehnică avansată și organizare riguroasă, reprezintă cel mai mare risc pentru patrimoniul cultural și economic.

Mediul social și economic joacă un rol central, majoritatea infractorilor depinzând de activitatea infracțională ca sursă principală de venit. În plus, avansul tehnologic și accesul la resurse sofisticate complică prevenirea acestui tip de criminalitate. Astfel, combaterea eficientă necesită strategii complexe, bazate pe integrarea resurselor juridice, sociale și tehnologice, sprijinite de o

Înțelegere detaliată a profilului criminologic al infractorului.

Cuvinte-cheie: *Criminologie, infractor patrimonial, profil, factori bio-psiho-sociali, comportament, tipologii, prevenire, psihologie, devianță.*

Summary

Property crimes represent a significant component of contemporary criminality, having a direct impact on the economic and social security of communities. Analyzing the criminological profile of property offenders is essential for understanding this phenomenon and developing effective measures for its prevention and control. This analysis involves examining the offenders' bio-psycho-social traits, motivations, and the factors that determine their criminal behavior.

From a biological perspective, criminal behavior may be influenced by genetic predispositions and environmental factors, although modern research rejects the concept of a „born criminal.” Psychologically, property offenders often exhibit traits such as egocentrism, impulsivity, and a lack of empathy, frequently linked to trauma or negative social influences. Social factors, including family dysfunction, deviant peer groups, and economic instability, significantly contribute to deviant behavior.

Property offenders can be categorized into three main groups: individuals without prior criminal records, general offenders, and specialized professionals. The latter, characterized by advanced technical skills and organized methods, pose the greatest threat to cultural and economic assets.

The social and economic environment plays a central role, as most offenders rely on criminal activities as their primary source of income. Additionally, technological advancements and access to sophisticated tools have made preventing such crimes increasingly challenging. Therefore, effective strategies must be multidimensional, integrating legal, social, and technological resources, supported by a comprehensive understanding of the criminological profile of property offenders.

Keywords: *Criminology, property offender, profile, bio-psycho-social factors, behavior, typologies, prevention, psychology, deviance.*

Introducere. În studiul criminologiei contemporane, analiza personalității infractorului patrimonial constituie o dimensiune fundamentală în înțelegerea și combaterea criminalității contra patrimoniului. Relevanța acestui subiect derivă din ponderea semnificativă a infracțiunilor patrimoniale în statistica generală a criminalității, acestea reprezentând o amenințare constantă la adresa securității economice și sociale a comunităților. În Republica Moldova, datele recente indică faptul că aproape jumătate din infracțiunile înregistrate sunt orientate împotriva patrimoniului, subliniind astfel urgența unor soluții eficiente pentru prevenirea acestui fenomen.

Pe de o parte, profilul criminologic al infractorului patrimonial oferă o

bază științifică pentru identificarea cauzelor și mecanismelor care determină comportamentul infracțional. Pe de altă parte, analiza acestui profil este indispensabilă pentru elaborarea unor măsuri preventive și de reabilitare adaptate specificului fiecărei categorii de infractori. Complexitatea personalității infractorului patrimonial, influențată de factori biologici, psihologici și sociali, impune o abordare interdisciplinară și sistematică.

În acest context, articolul își propune să examineze principalele trăsături ale personalității infractorilor patrimoniai, oferind o tipologie detaliată bazată pe caracteristici sociale, psihologice și comportamentale. De asemenea, se vor analiza tipologiile infracțiunilor patrimoniale, relația dintre infractor și victimă, precum și rolul mediului social în formarea comportamentului infracțional. Scopul este de a contribui la înțelegerea comprehensivă a fenomenului și la fundamentarea unor strategii eficiente de prevenire și intervenție.

Prin urmare, articolul oferă o perspectivă integrată asupra profilului infractorului patrimonial, investigând interacțiunea dintre influențele interne și externe care modelează acest tip de criminalitate. Această abordare reprezintă un punct de plecare pentru cercetări ulterioare și un suport practic pentru actorii implicați în prevenirea și combaterea criminalității patrimoniale.

Metode și materiale aplicate. Studiul profilului criminologic al infractorului patrimonial se sprijină pe o abordare interdisciplinară, care îmbină teorii și principii din criminologie, drept penal, psihologie, sociologie și alte științe socio-umane. Această diversitate metodologică asigură o înțelegere amplă a fenomenului și oferă un fundament solid pentru analiza personalității infractorilor patrimoniai.

Cercetarea se bazează pe metode generale, cum ar fi analiza sistematică și comparativă, care permit structurarea și compararea datelor relevante. Perspectivile istorice contribuie la înțelegerea evoluției infracțiunilor patrimoniale, iar modelarea ajută la conturarea tipologiilor infractorilor. Pe lângă acestea, metodele sociologice și psihologice, precum observarea și interviul, sunt esențiale pentru a surprinde trăsăturile comportamentale și motivaționale ale infractorilor.

Aspectele juridice ale cercetării sunt explorate prin intermediul analizei formale și comparative a normelor legislative, atât naționale, cât și internaționale, pentru a identifica cele mai eficiente practici de prevenire. În plus, metodele statistice sunt utilizate pentru a analiza și interpreta tendințele și distribuția criminalității patrimoniale, oferind o bază factuală solidă pentru concluziile studiului.

Această abordare complexă și integrată permite o examinare detaliată a personalității infractorului patrimonial, contribuind la identificarea cauzelor care determină comportamentul infracțional și la elaborarea unor strategii eficiente pentru prevenirea criminalității în acest domeniu.

Rezultate obținute și discuții. Studiarea trăsăturilor definitorii ale personalității infractorului patrimonial reprezintă o provocare de actualitate în domeniul criminologiei, având implicații majore pentru prevenirea și combaterea acestui tip de criminalitate. Examinarea caracteristicilor individuale ale infractorului este esențială, întrucât oferă o perspectivă complexă asupra factorilor care determină comportamentele ilicite. Interpretările științifice, cognitive și practice contribuie la delimitarea provocărilor specifice identificării efracțiilor asociate cu intrarea ilegală în proprietăți rezidențiale sau comerciale, oferind astfel fundamentul necesar pentru elaborarea unor strategii eficiente de intervenție.

O prevenire eficientă a acestor acte criminale depinde de o focalizare clară asupra personalității infractorului, care se dovedește a fi un catalizator semnificativ în declanșarea comportamentelor infracționale. Personalitatea infractorului poate fi considerată componenta centrală și indispensabilă în dinamica fenomenului infracțional. Trăsăturile care facilitează astfel de comportamente devin, astfel, puncte cheie în dezvoltarea unor măsuri preventive bine fundamentate. Din această perspectivă, problematica personalității infractorului constituie nu doar una dintre cele mai importante teme de cercetare, ci și una dintre cele mai complexe provocări pentru criminologie [1].

Formularea unui profil cuprinzător al infractorului patrimonial necesită recunoașterea diversității sale demografice, sociale și emoționale. Populația infracțională prezintă o variabilitate semnificativă în ceea ce privește vârsta, poziția socială, stabilitatea psihologică și predispoziția spre devianță. Această diversitate a condus literatura criminologică la clasificarea infractorilor în funcție de natura activităților lor: violent-agresiv, auto-servitor, auto-servitor violent și inadaptativ. De asemenea, intensitatea tendințelor antisociale permite delimitarea acestora în patru categorii principale: accidentale, situaționale, instabile și rău intenționate [2].

În domeniul teoriei juridice, organizarea informațiilor relevante despre personalitatea infractorului a beneficiat de contribuții semnificative, precum cadrul conceput de R.L. Akhmedshin. Acesta descrie personalitatea infractorului din trei perspective: dimensiunea valorilor personale (ce reflectă interesele individului în raport cu mediul extern), dimensiunea relațiilor personale (ce motivează urmărirea acestor interese) și dimensiunea asociată comportamentelor de hărțuire.

Datele statistice din Republica Moldova pentru anul 2023 arată că infracțiunile contra patrimoniului reprezintă 41,7% din totalul infracțiunilor înregistrate, subliniind relevanța acestei teme de cercetare [3]. În acest context, analiza personalității infractorului contemporan presupune o diversitate de abordări. Este necesar să fie luate în considerare perspective individuale, psihofiziologice, sociale și de vârstă, precum și elemente complexe

precum mentalitatea, valorile, motivațiile, arhetipurile și stima de sine. Aceste direcții oferă o imagine completă a trăsăturilor care contribuie la săvârșirea infracțiunilor și reprezintă baza unor intervenții preventive adecvate.

Analiza literaturii de specialitate evidențiază faptul că personalitatea infractorului poate fi descrisă prin trei dimensiuni esențiale: biologică, socială și psihologică. Aceste dimensiuni oferă un cadru comprehensiv pentru înțelegerea comportamentului infracțional și identificarea factorilor care contribuie la manifestarea acestuia.

Din perspectiva biologică, comportamentul infracțional poate fi explicat prin influența factorilor genetici asupra personalității [4, p. 95]. Studiile de antropologie criminală au încercat să identifice trăsături fizice specifice infractorilor, însă teoriile inițiale, precum cea a lui Cesare Lombroso, care susținea existența unui „criminal născut” cu stigmat anatomice, au fost ulterior infirmate. Cercetările contemporane recunosc că nu există un „criminal înnăscut”; în schimb, predispozițiile genetice și influențele mediului contribuie la dezvoltarea unor comportamente infracționale.

Pe plan social, infracțiunea este influențată de factori psihosociali care modelează personalitatea individului. Mediul social joacă un rol central în formarea comportamentului, dezorganizarea familială, influența grupurilor deviate, precaritatea economică și lipsa accesului la educație fiind factori determinanți. Familia, ca instanță principală de socializare, influențează decisiv formarea comportamentelor, iar disfuncționalitățile în acest mediu pot favoriza orientarea antisocială.

Din punct de vedere psihologic, comportamentul infracțional este determinat atât de influențe externe, cât și de trăsături specifice individului. Infractorii patrimoniali prezintă frecvent trăsături precum egocentrismul, lipsa empatiei, impulsivitatea și toleranța scăzută la frustrare, caracteristici asociate adesea cu traume, experiențe de viață negative sau modele comportamentale inadecvate asimilate în procesul de socializare [5].

Pentru a realiza un portret cuprinzător al infractorului patrimonial, este necesar să fie luate în considerare caracteristici social-demografice, penale și socio-psihologice, inclusiv empatia, agresivitatea, orientarea valorică, conceptul de sine și tendințele de dominare. O înțelegere completă presupune analiza socio-tipului infractorului, prin raportarea la comportamentele trecute și prezente care i-au influențat personalitatea.

Conceptul de „personalitate” are rădăcini preponderent în psihologie, însă aplicarea sa în criminologie și științele penale aduce perspective valoroase. Este important de remarcat faptul că personalitatea nu este sinonimă cu „persoana” sau „individul”, deși aceste noțiuni sunt interconectate. Personalitatea desemnează unicitatea și complexitatea unei ființe umane, reflectată în aspectele sale biologice, psihologice, sociale și culturale [6, p. 8]. Aceste

trăsături sunt în continuă transformare, influențate de aspirațiile individului și de cerințele societății, dar și de condiția fizică, psihică și socială.

În cazul infractorilor, personalitatea este definită de trei caracteristici fundamentale: **globalitatea**, care reflectă unicitatea și diferențierea individului față de ceilalți; **stabilitatea temporală**, care menține un echilibru în trăsăturile sale chiar și în fața schimbărilor externe; și **coerența**, care asigură integritatea și funcționarea armonioasă a acestui sistem. De obicei, doar două-trei trăsături definitorii domină structura personalității, celelalte fiind considerate secundare [7, p. 85].

Această abordare oferă o bază solidă pentru înțelegerea modului în care personalitatea infractorului patrimonial este modelată și influențată, constituind un instrument esențial pentru intervenții criminologice și juridice eficiente.

În ceea ce privește criminalitatea, F. Simiand susține că orice infracțiune este generată de o cauză principală, în timp ce factorii suplimentari au un rol de susținere, facilitând comiterea actului infracțional [8, p. 29]. Această observație subliniază complexitatea fenomenului infracțional, unde dinamica socială și individuală influențează personalitatea infractorului.

Personalitatea infractorului este rezultatul unui proces de socializare prin care individul interiorizează valorile, normele și modelele comportamentale ale comunității. Acest proces poate avea atât un caracter pozitiv, orientat spre conformitate socială, cât și unul negativ, care favorizează devianța [9, p. 232]. S.L. Rubinștein argumentează că analiza personalității infractorilor trebuie să includă toate etapele dezvoltării lor infracționale, de la delincvența juvenilă până la recidivă, având în vedere influențele primite în cadrul pedepsei privative de libertate și după eliberare.

Cercetătoarea S. Rusnac atrage atenția asupra faptului că hoții sunt, în general, indivizi care fie nu au finalizat procesul de socializare din copilărie, fie prezintă trăsături antisociale accentuate. Astfel, reabilitarea lor implică o intervenție complexă [10, p. 297]. În adolescență și tinerețe, crizele emoționale și comportamentele de opoziție sunt frecvente, reflectând dorința tinerilor de a-și afirma identitatea și de a se individualiza. Izolarea și negativismul manifestate în această perioadă pot exprima o respingere a normelor sociale și o încercare de identificare cu anumite modele deviante [10, p. 299].

Micromediul social joacă un rol esențial în conturarea profilului infractorului patrimonial. Grupul de apartenență sau anturajul poate influența semnificativ adoptarea comportamentelor infracționale, mai ales atunci când aceste comportamente sunt percepute ca atractive sau profitabile. Mediile care oferă „sprijin” pentru astfel de acțiuni facilitează intrarea indivizilor în sfera ilegalității.

Relațiile sociale și contextul social al infractorilor au fost analizate extensiv în criminologie, iar studiile demonstrează că socializarea este unul din-

tre mecanismele fundamentale în formarea personalității infracționale. Interacțiunea dintre influențele biologice și sociale creează o legătură strânsă între modelul societal și structura personalității individului. În acest cadru, socializarea pozitivă conduce la adoptarea modelelor normative, în timp ce medii nocive pot modela personalități orientate spre comportamente deviate.

Personalitatea infractorului nu este privită ca fiind predestinată infracționalității, ci ca rezultat al influențelor sociale negative. Cercetările criminologice contribuie la explicarea complexității cauzelor criminalității, care implică o combinație de factori individuali și contextuali.

Procesul de socializare, esențial pentru formarea personalității, include mecanisme precum modelarea, învățarea și controlul social. Modelarea, cel mai activ mecanism în primii ani de viață, influențează dezvoltarea comportamentală prin imitație. De la simple reacții afective, copiii ajung să reproducă gesturi și atitudini complexe, interiorizând modelele observate [12, p. 210].

Atât personalitatea infractorului, cât și cea a persoanelor care respectă normele sociale, se dezvoltă în același mediu social, dar diferă prin conținutul și natura informațiilor recepționate. În cazul infractorilor, aceste informații au un caracter diferit, reflectând valori distorsionate.

Formarea personalității infractorului este, de regulă, un proces gradual, în care influențele negative devin dominante. Acestea determină o percepție distorsionată a valorilor sociale, inițial manifestată prin comportamente minore neconforme, care, treptat, devin frecvente și constante, culminând în acțiuni infracționale [13, p. 20].

Astfel, înțelegerea dinamicii socializării și a interacțiunilor sociale nocive reprezintă o componentă crucială în analiza și prevenirea comportamentelor infracționale.

Studierea personalității infractorului patrimonial și definirea unor tipologii specifice implică o analiză complexă a trăsăturilor generale și particulare care îi caracterizează, incluzând aspecte anatomice, fiziologice, psihologice, sociologice, economice și culturale. Aceste trăsături, analizate în ansamblul lor, contribuie la identificarea și înțelegerea cauzelor care determină săvârșirea infracțiunilor patrimoniale.

Din perspectivă criminal-psihologică, infractorii care comit infracțiuni împotriva valorilor patrimoniale pot fi clasificați în mai multe categorii distincte. Prima categorie include persoane fără antecedente penale, aparent bine integrate social, care ajung să comită infracțiuni din motive diverse. Spre exemplu, sustragerea și revândzarea valorilor culturale pot fi realizate de persoane din sectorul artei plastice, care, datorită ocupației lor, au acces la tezaurul cultural. Astfel de indivizi pot fi angajați ai muzeelor, galeriilor sau magazinelor de anticariat și fie comit direct infracțiunile, fie facilitează accesul grupurilor criminale la aceste bunuri.

A doua categorie este reprezentată de infractori generali care, pe lângă alte tipuri de infracțiuni, comit și infracțiuni patrimoniale. Aceștia includ hoți, tâlhari și escroci, care, ocazional, își îndreaptă atenția și asupra valorilor culturale.

Cea de-a treia categorie este constituită din profesioniști specializați în furtul de bunuri, considerați cei mai periculoși datorită modului organizat și planificat în care acționează. Acești infractori operează în grupuri bine structurate, folosind tehnologii avansate pentru atingerea obiectivelor lor infracționale. Pentru această categorie, furtul de valori culturale reprezintă fie o sursă principală de venit, fie una suplimentară, iar cunoștințele lor tehnice și profesionale le conferă un avantaj semnificativ [14, p. 97-98].

În general, persoanele care comit furturi prin intrare ilegală în proprietăți rezidențiale, spații comerciale sau depozite se remarcă prin trăsături psihologice și etice distincte. Acestea includ o mentalitate rudimentară orientată spre consum unilateral, o respingere constantă a valorilor umane larg acceptate și o atitudine dăunătoare față de interesele societale. De asemenea, aceste persoane manifestă o percepție exagerată asupra importanței bunurilor materiale, ceea ce le determină să ignore principiile etice și convențiile sociale.

Din punct de vedere psihologic, infractorii patrimoniali prezintă similitudini cu cei care comit infracțiuni violente, în special prin pregătirea lor psihologică de a recurge la violență atunci când se confruntă cu obstacole. Aceasta este evidențiată în cazurile de jaf care implică intrări ilegale, în care violența nu se limitează doar la proprietarii bunurilor vizate, ci poate fi îndreptată și asupra altor persoane care încearcă să împiedice activitatea infracțională. Aceste acte pot avea consecințe grave, culminând cu vătămări fizice severe sau chiar cu decesul victimelor.

Capacitatea infractorilor de a-și reglementa comportamentul și de a formula strategii clare pentru atingerea obiectivelor ilicite reflectă o componentă volitivă semnificativă. Majoritatea infractorilor din această categorie prezintă o voință puternică, orientată către satisfacerea cerințelor antisociale ale anumitor indivizi sau grupuri. În contrast, o parte dintre aceștia, caracterizată de lipsă de voință și vulnerabilitate, devine ușor influențabilă, ceea ce îi determină să participe la activități ilegale în colectivitate [15].

Prin urmare, analiza acestor tipologii și caracteristici este esențială pentru înțelegerea modului în care infractorii patrimoniali acționează și pentru identificarea factorilor care le determină comportamentul. Această abordare contribuie semnificativ la fundamentarea măsurilor de prevenire și combatere a criminalității patrimoniale.

Abordarea combaterii infracțiunilor nu trebuie să se limiteze la analiza caracteristicilor individuale ale infractorului, ci trebuie să includă și o înțelegere detaliată a contextului social și economic al acestuia. Contingentul eterogen al infractorilor, format din persoane care se angajează în activități

ilicite ca sursă principală sau unică de venit, evidențiază o dimensiune structurală a criminalității. Majoritatea celor implicați în furturi prin intrarea ilegală în locuințe, spații comerciale sau depozite se confruntă cu instabilitate economică, lipsa unui loc de muncă stabil și obligații financiare presante.

Un alt segment important îl constituie infractorii eliberați recent din detenție, care, din cauza stigmatizării sociale și a limitărilor legale, întâmpină dificultăți în reintegrarea pe piața muncii legale [16]. Această categorie este adesea vulnerabilă la recidivă, din lipsa unor alternative viabile, ceea ce subliniază necesitatea unor politici integrate de reabilitare și reintegrare socială.

Pentru a înțelege în profunzime comportamentul infractorilor, analiza trebuie să depășească simpla identificare a trăsăturilor individuale. Este esențială o investigație complexă care să ia în considerare interrelațiile dintre caracteristicile personale, influențele sociale și condițiile economice. O astfel de abordare metodologică permite o identificare mai precisă a factorilor care contribuie la dezvoltarea personalității infracționale, oferind baza pentru elaborarea unor măsuri de prevenire adaptate și eficiente.

În comparație cu alte categorii de infractori, persoanele care comit infracțiuni patrimoniale demonstrează, de regulă, un nivel intelectual superior. Cele mai multe dintre acestea au studii medii sau medii speciale, iar un procent mai mic dețin studii superioare sau incomplete. Specialiștii în criminologie au observat că, în ultimele decenii, infractorii care vizează bunurile culturale și-au dezvoltat competențe avansate în domeniul tehnic, ceea ce le permite să opereze cu o eficiență crescută.

Această dezvoltare poate fi atribuită atât creșterii nivelului general de educație al populației, cât și cerințelor tot mai mari ale pieței de bunuri de lux. Infractorii sunt adesea nevoiți să dobândească cunoștințe în domenii precum artele, istoria, etnografia sau bijuteriile, dar și să învețe limbi străine și aspecte juridice, economice și culturale specifice altor țări. Interacțiunile transfrontaliere stimulează și mai mult această tendință.

În plus față de competențele intelectuale, infractorii și-au dezvoltat și abilități tehnice avansate. Aceștia utilizează echipamente sofisticate pentru a penetra sisteme de securitate, incluzând unelte specializate pentru tăierea metalelor, dispozitive electronice pentru dezactivarea alarmelor și mijloace moderne de transport și comunicație. Furturile sunt planificate în detaliu, iar pregătirea minuțioasă a acțiunilor evidențiază mobilitatea și îndrăzneala acestor infractori. Din aceste motive, astfel de infracțiuni sunt din ce în ce mai complexe și dificil de prevenit [13, p. 99].

Această complexitate impune o adaptare constantă a strategiilor de prevenire, care trebuie să fie ancorate în realitățile sociale, economice și tehnologice ale infractorilor. Numai printr-o înțelegere aprofundată a dinamicii infracționale se pot identifica soluții eficiente pentru combaterea acestui tip de criminalitate.

Concluzii și recomandări. Studiarea personalității infractorului patrimonial și definirea tipologiilor specifice acestuia reprezintă o temă de cercetare cu relevanță deosebită pentru prevenirea și combaterea criminalității contra patrimoniului. Personalitatea infrațională este modelată de o combinație complexă de factori biologici, psihologici și sociali, fiecare contribuind, într-un mod direct sau indirect, la manifestarea comportamentelor ilicite. De asemenea, analiza trăsăturilor infractorului evidențiază diversitatea și dinamismul contingentului infrațional, ceea ce impune o abordare integrată în studierea acestui fenomen.

În plus, evoluția nivelului de pregătire intelectuală și tehnică a infractorilor subliniază necesitatea actualizării continue a strategiilor de prevenire, care să țină cont de complexitatea metodelor utilizate de aceștia. Fenomenul criminalității patrimoniale demonstrează o adaptabilitate ridicată la condițiile socio-economice și tehnologice, ceea ce face ca măsurile tradiționale de prevenire să fie, adesea, insuficiente.

Recomandări. *Consolidarea strategiilor de prevenire.* Este esențială dezvoltarea unor strategii de prevenire multidimensionale, care să includă atât măsuri de natură juridică și socială, cât și intervenții educaționale și psihologice. Acestea ar trebui să vizeze nu doar reducerea oportunităților de a comite infracțiuni, ci și diminuarea factorilor sociali și economici care favorizează comportamentul infrațional.

Crearea unor programe de rehabilitare și reintegrare socială. Rehabilitarea infractorilor patrimoniali, în special a celor recent eliberați din detenție, trebuie să devină o prioritate. Programele de reintegrare socială ar trebui să includă sprijin pentru accesarea unui loc de muncă stabil, consiliere psihologică și formare profesională, pentru a preveni recidiva și marginalizarea socială.

Îmbunătățirea colaborării interinstituționale. Combaterea infracțiunilor patrimoniale necesită o cooperare strânsă între instituțiile de aplicare a legii, autoritățile locale, mediul academic și societatea civilă. Schimbul de informații și resurse între aceste entități poate contribui la o mai bună înțelegere și gestionare a fenomenului.

Dezvoltarea capacităților tehnice și tehnologice. În contextul utilizării echipamentelor avansate de către infractori, instituțiile de aplicare a legii trebuie să-și modernizeze mijloacele tehnice și să investească în formarea personalului pentru a putea face față noilor provocări tehnologice asociate criminalității patrimoniale.

Stimularea cercetării criminologice aplicate. Este necesară susținerea cercetărilor interdisciplinare care să ofere o bază științifică pentru măsurile de prevenire și combatere a criminalității. Aceste cercetări ar trebui să se concentreze pe identificarea tipologiilor infractorilor și a factorilor cauzali, precum și pe evaluarea eficienței politicilor publice implementate.

Prin aplicarea acestor recomandări, se poate contribui la reducerea

incidenței criminalității patrimoniale și la îmbunătățirea securității sociale și economice în comunități. O abordare integrată, care să îmbine prevenția, reabilitarea și măsurile punitive, rămâne esențială în gestionarea acestui fenomen complex.

Referințe bibliografice

1. Hryshchuk, V.K. *Napad u kryminalnomu pravi* [Conceptual apparatus of modern criminology]. Kyiv 1998 [in Ukrainian].
2. Danshyn, I.M., Holina, V.V., Kelman, O.H., Lysodied O.V. *Kryminolohiia: Zahalna ta Osoblyvya chastyny* [Criminology: General and Special parts]. Kharkiv 2003 [in Ukrainian]
3. Nivelul infracționalității în Republica Moldova în anul 2023. https://statistica.gov.md/ro/nivelul-infracionalitatii-in-republica-moldova-in-anul-2023-9478_60977.html (accesat la 04.12.2024).
4. Дмитриев Ю.А., Казак Б.Б. *Пенитенциарная психология*. Ростов На Дону: Феникс, 2007, 681 p.
5. Concepte ale personalității infractorului. Aspectele criminalului. <https://administrare.info/domenii/drept/19629-concepte-ale-personalit%C4%83%C5%A3ii-infractorului-aspectele-criminalului?utm> (accesat la 04.12.2024).
6. Carcea M.I. *Cunoașterea personalității: Suport de curs IDD. Partea I*. Iași: Universitatea Tehnică „Gh. Asachi”, 2000.
7. Mutu Strulea M. *Delincvența juvenilă: Suport de curs*. Chișinău: CEP USM, 2008, 200 p.
8. Simiand F. *De l'explication*. În: *L'analyse empirique de la causalite*. Paris: La Haye, Mouton, 1966, p. 29.
9. Gladchi G. *Criminologie generală*. Chișinău: Museum, 2001, 312 p.
10. Rusnac S. *Psihologia dreptului*. Chișinău: ARC, 2000, 310 p.
11. Merton Robert K. *Contemporarz Socials Problems*. În: Rădulescu S., Banciu D. *Sociologia crimei și criminalității*. București: Casa de editură și presă „ȘANSA”, 1996, p. 210.
12. Кудрявцев В.Н. *Криминология*. Москва, 1995.
13. Pareniuc Alexandru, Ghimpu Andrei. *Personalitatea infractorului în aspectul comiterii furtului de bunuri de valori culturale*. În: *Legea Și Viața*, nr. 1-2(361-362), 2022, p.92-102.
14. Douglas John E., Burgess Ann W., Burgess Allen G., Ressler Robert K., (2015). *Crime classification manual*. <http://www.bookfinder.com/author/john-e-douglas>,
15. Teliichuk, V.H., Nykyforchuk, D.I. (2007). *Osoblyvosti ohliadu mist-sia podii pry rozsliduvanni rozbiinykh napadakh na kvartyry hromadian* [Peculiarities of the inspection of the scene during the investigation of robbery attacks on citizens' apartments]. Kyiv. [in Ukrainian].

CZU 343.1:343.37

ASPECTE METODOLOGICE-CRIMINALISTICE LA VERIFICAREA UNOR SESIZĂRI PRIVIND SĂVÂRȘIREA INFRAȚIUNILOR CU CARACTER ECONOMIC

Iurie ODAGIU,

*doctor în drept, conferențiar universitar,
prim-prorector pentru studii și management
al calității al Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI,
ORCID ID: 0000-0002-2474-5299*

Dmitrii VOZIAN,

*doctorand,
Școala doctorală „Științe penale și drept public”
a Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI,
ORCID: 0000-0002-9242-2483*

Rezumat. În activitatea de administrare a probelor, rolul managerial al ofițerului de urmărire penală constă în organizarea sarcinilor în așa fel, încât în cel mai scurt timp și într-un mod neîntârziat, să cerceteze obiectiv, multilateral, sub toate aspectele cauza penală din gestiunea sa. În această ordine de idei, ofițerul de urmărire penală, într-un termen restrâns din momentul parvenirii sesizării cu privire la infracțiune sau după caz, de la începerea urmăririi penale, va întocmi, și ulterior va completa, planul acțiunilor de urmărire penală și măsurilor speciale de investigații necesare pentru soluționarea justă a cauzei penale.

Cuvinte-cheie: infracțiuni economice, verificarea sesizării, ofițer de urmărire penală, bănuială rezonabilă, ofițer de investigații, cercetare la fața locului.

Abstract. In the activity of evidence management, the managerial role of the criminal investigation officer consists of organizing tasks in such a way that, as quickly and without delay as possible, they can objectively and comprehensively investigate all aspects of the criminal case under their management. In this regard, the criminal investigation officer, within a short timeframe from the moment the report regarding the crime is received or, as the case may be, from the initiation of the criminal investigation, will prepare and subsequently complete the action plan for the criminal investigation and the special investigative measures necessary for the fair resolution of the criminal case.

Keywords: economic crimes, verification of reports, criminal investigation officer, reasonable suspicion, investigative officer, on-site investigation.

Descoperirea rapidă a oricărei infracțiuni poate fi efectuată doar cu eforturile unui grup de lucrători ai organelor de urmărire penală și speciale de investigații. Anume în colaborarea dintre servicii ale organelor de urmărire penală și organele speciale rezidă succesul. În afară de acestea, în procesul cercetării oricărei infracțiuni, ofițerul de urmărire penală, procurorul deseori recurg la ajutorul altor subdiviziuni ale organelor speciale și de drept, reprezentanților de departamente, ministere sau întreprinderi [1, p. 354].

Săvârșirea infracțiunii, indiferent de faptă, duce la nașterea raportului juridic de drept penal. Conținutul acestui raport cuprinde dreptul statului de a atrage la răspundere penală infractorul și obligația acestuia de a suporta consecințele faptei sale. Pentru a soluționa un atare conflict, ce s-a iscat între stat și infractor, este necesară o activitate succesivă din partea statului. De aceea, în orice stat există organe competente de a soluționa cauzele penale, organe ce desfășoară o activitate denumită *proces penal* [2, p. 5].

Potrivit art. 1 alin. (1) CPP, procesul penal reprezintă activitatea organelor de urmărire penală și a instanțelor judecătorești cu participarea părților în proces și a altor persoane, desfășurată în conformitate cu prevederile prezentului cod. Procesul penal se consideră început din momentul sesizării sau autosesizării organului competent despre pregătirea sau săvârșirea unei infracțiuni¹.

Sesizarea organului de urmărire penală o putem cataloga în două categorii, în funcție de urmările juridice pe care le produce, și anume:

a) Generale (plângere, denunț, autodenunț, proces-verbal cu privire la constatarea infracțiunii, întocmit de către organele de constatare prevăzut la art. 273 alin (1) CPP, depistarea nemijlocită de către organele de urmărire penală sau procuror a bănuielii rezonabile cu privire la săvârșirea unei infracțiuni);

b) Speciale (plângerea prealabilă).

Fiind depusă sesizarea, ofițerul de urmărire penală conform atribuțiilor sale, prin prisma activității manageriale pe care o desfășoară, urmează să se asigure că aceasta se înregistrează imediat în Registrul de evidență a infracțiunilor nr. 1, pentru a nu admite tergiversarea sau pierderea unor date importante pentru constatarea faptelor invocate. De asemenea, este de menționat faptul că ofițerul de urmărire penală se află într-o strânsă colaborare cu ofițerul de serviciu al unității de gardă, fapt atestat în Ordinul nr. 121/254/286-0/95, care expres prevede modul de primire, înregistrare și examinare a sesizărilor.

Conform prevederilor codului de procedură penală, organul de urmă-

¹A se vedea art. 1 alin. (1) CPP.

rire penală nu este în drept să refuze persoana să depună un act de sesizare cu privire la săvârșirea unei infracțiuni. După depunerii actului de sesizare și organul competente va întreprinde anumite acțiuni procesuale în scopul constatării bănuielii rezonabile cu privire la săvârșirea unei infracțiuni. Legiuitorul reflectă clar în prevederile codului de procedură penală ce acțiuni de urmărire penală pot fi întreprinse din momentul sesizării și până la începerea urmăririi penale. Așadar, *acțiunile procesuale se efectuează în strictă conformitate cu prevederile legale și numai după înregistrarea sesizării cu privire la infracțiune. Acțiunile de urmărire penală pentru efectuarea cărora este necesară autorizarea judecătorului de instrucție, precum și măsurile procesuale de constrângere sunt pasibile de realizare doar după pornirea urmăririi penale, dacă legea nu prevede altfel*².

Analizând prevederile codului de procedură penală desprindem, că din momentul sesizării sau autosesizării până la darea ordonanței de începere a urmăririi penale, înăuntrul acestui termen, organul de urmărire penală poate efectua doar acțiunile procesuale prin care nu este adusă atingere drepturilor părților [3].

În fond, se vor efectua acțiunile ce nu suferă amânare în scopul constatării bănuielii rezonabile. Ca urmare a depunerii actului de sesizare cu privire la săvârșirea infracțiunii cu caracter economic, organul de urmărire penală va realiza acțiunile de urmărire penală în scopul constatării bănuielii rezonabile cu privire la săvârșirea infracțiunii.

Legea penală prevede o varietate mare de infracțiuni economice cu diferit grad de prejudiciu precum fabricarea sau punerea în circulație a semnelor bănești false sau a titlurilor de valoare false, cardurilor sau alte instrumente de plată false, dobândirea creditului, împrumutului sau despăgubirii/indemnizației de asigurare prin înșelăciune, utilizarea contrar destinației a mijloacelor din împrumuturile interne sau din fondurile externe, practicarea ilegală a activității de întreprinzător, practicarea ilegală a activității financiare, spălarea banilor, evaziunea fiscală a persoanelor juridice și a persoanelor fizice, contrabanda, insolvabilitatea intenționată sau fictivă etc.

Informațiile despre acestea și alte infracțiuni care parvin la organele competente să efectueze urmărirea penală parvine din diferite izvoare. Modalitățile legale de sesizare a organului de urmărire penală au fost menționate, însă observăm că, în mare parte, infracțiunile cu caracter economic posedă un caracter latent. Nu întotdeauna un cetățean / un consumator va percepe că în raport cu el sau cu organizația care o gestionează sau în raport cu comunitatea are loc o infracțiune economică. Unele dintre infracțiunile nominalizate pot fi sesizate preponderent din oficiu, spre exemplu

² A se vedea art. 279 alin. (1) CPP.

contrabanda, care de regulă este depistată de organele poliției sau vămii la traversarea frontierei sau la punctele interne vamale, utilizarea contrar destinației a mijloacelor din împrumuturile interne sau din fondurile externe, de asemenea nu fa fi descoperită la cererea unui cetățean, dar în rezultatul auditului sau verificărilor efectuate la agențiile care gestionează aceste resurse financiare. Unele urmăriri penale vor fi pornite exclusiv după efectuarea controalelor financiare sau la plângerea celor care au suferit daune materiale.

După cum am menționat, în mare parte infracțiunile economice poartă un caracter latent. Specialiștii recomandă căutarea și analiza informațiilor din surse deschise (OSINT¹). Colectarea de informații din surse deschise este, în general, mai puțin costisitoare decât metodele de investigație tradiționale (o serie de măsuri speciale de investigație necesită forțe umane, mijloace tehnice și timp), deoarece nu necesită resurse semnificative pentru accesarea informațiilor. Informațiile sunt disponibile publicului și pot fi accesate fără restricții legale, cu respectarea legislației privind protecția datelor. Acest lucru permite o cercetare mai largă și mai diversificată. Totodată, procesul de colectare a informațiilor din surse deschise poate fi realizat rapid, permițând obținerea de date relevante într-un timp scurt, ceea ce este esențial în cazurile care necesită o reacție promptă. Sursele deschise oferă o gamă largă de informații, care pot fi utilizate pentru a construi o imagine de ansamblu asupra unei situații sau a unei persoane, facilitând o analiză mai cuprinzătoare. Informațiile din surse deschise pot oferi context suplimentar pentru datele obținute prin alte metode, ajutând la înțelegerea mai profundă a circumstanțelor și motivațiilor din spatele activităților suspecte.

Ofițerii de urmărire penală și ofițerii de investigații trebuie să țină cont de faptul că informațiile din surse deschise pot fi inexacte, incomplete sau învechite. Este esențial să se efectueze o verificare atentă a veridicității acestora pentru a evita concluziile eronate. Deși sursele sunt deschise, utilizarea informațiilor trebuie să respecte legislația națională și internațională, inclusiv reglementările privind protecția datelor personale și drepturile de autor.

Colectarea de informații din surse deschise (OSINT) este un instrument valoros în investigarea infracțiunilor economice și în alte domenii ale aplicării legii. Aceasta permite obținerea de informații relevante și utile, contribuind la o înțelegere mai profundă a contextului și a activităților suspecte. Cu toate acestea, este esențial să se abordeze acest proces cu o atenție deose-

¹ OSINT: "Open Source Intelligence" se referă la procesul de colectare, analizare și utilizare a informațiilor disponibile publicului larg pentru a sprijini activități de investigare, analiză sau luare a deciziilor. Aceste informații sunt obținute din surse deschise, care sunt accesibile fără restricții legale sau necesitatea de a utiliza metode ilegale sau invazive.

bită la etică, legalitate și verificarea veridicității informațiilor. Prin utilizarea eficientă a OSINT, autoritățile pot îmbunătăți semnificativ capacitatea de a identifica și combate infracțiunile economice.

Una din primele acțiuni de urmărire penală, care este realizată în scopul constatării bănuielii rezonabile cu privire la săvârșirea infracțiunii cu caracter economic este percheziția sau cercetarea la fața locului. În aceste cazuri astfel de acțiuni de urmărire penală devin asemănătoare după scop și mod de efectuare.

Cercetarea la fața locului este o acțiune de neînlocuit, din motiv că informația obținută în marea majoritate a cazurilor nu poate fi obținută prin alte modalități. Din punct de vedere tactic, procedura de efectuare a cercetării la fața locului de împarte în trei etape distincte, și anume: etapa de pregătire, etapa de lucru și etapa de consemnare a rezultatelor cercetării la fața locului.

Ofițerul de urmărire penală este responsabil pentru efectuarea acestei acțiuni și va întocmi proces verbal de cercetare la fața locului, iar toți membrii grupului se vor supune indicațiilor acestuia în vederea efectuării complete și obiective a cercetării la fața locului.

Ofițerul de urmărire penală în cadrul CFL va ridica toate actele în care sunt reflectate activitatea contabilă a persoanei juridice. Actele cu privire la activitatea financiară a persoanei juridice pot fi în format electronic cât și pe suport de hârtie. Pentru a eficientiza activitatea organului de urmărire penală în cazul efectuării cercetării la fața locului în cazul infracțiunilor economice, este recomandabil participarea unui specialist din domeniul financiar – contabil, precum și a unui specialist în domeniu IT.

La depistarea facturilor, ștampilelor și a documentelor care atestă activitatea financiară a persoanei juridice, organul de urmărire penală o va ridica și va împacheta cu aplicarea obligatorie de sigilii, pentru a evita eventuala substituție a obiectelor ridicate. Obiectele descoperite în timpul cercetării la fața locului se examinează la locul efectuării acestei acțiuni și rezultatele examinării se consemnează în procesul-verbal al acțiunii respective

De asemenea, unele informații cu privire la activitatea financiară a persoanei juridice pot fi păstrate pe suporturi electronice de păstrare a informației, laptop, e-mail etc. Examinarea acestor obiecte, ce conțin date informatice este mai complicat de realizat la fața locului, și organul de urmărire penală purcede la ridicarea acestora.

În cazul în care pentru examinarea obiectelor care conțin date informatice se cere un timp mai îndelungat sau este necesară efectuarea expertizei judiciare ori a constatării tehnico-științifice a sistemelor informatice sau a suporturilor de stocare a datelor informatice, persoana care efectuează urmărirea penală ridică obiectele respective pentru a le examina la sediul

organului de urmărire penală sau pentru a dispune efectuarea expertizei judiciare ori a constatării tehnico-științifice. Pentru aceasta, obiectele care conțin datele informatice se împachetează și se sigilează, iar pachetul se semnează, făcând-se mențiunea respectivă în procesul-verbal.

Însă, în comparație cu percheziția la domiciliu¹, legiuitorul nu a prevăzut pe ce perioadă de timp pot fi ridicate astfel de obiecte ce conțin date informatice care sunt necesare pentru constatarea bănuiei rezonabile cu privire la săvârșirea infracțiunii din domeniul economic.

Un alt procedeu probatoriu, realizat la etapa constatării bănuiei rezonabile cu privire la săvârșirea unei infracțiuni cu caracter economic, reprezintă ridicarea de obiecte sau documente. Ridicarea de obiecte sau documente, ca acțiune de urmărire penală, poate fi realizată în scopul constatării bănuiei rezonabile cu privire la săvârșirea unei infracțiuni. Ridicarea de obiecte sau documente este realizată în baza ordonanței organului de urmărire penală cu indicarea obiectelor care urmează a fi ridicate.

Procesul verbal de ridicare trebuie să fie întocmit în conformitate cu prevederile art. 260 CPP și în urma ridicării, ofițerul de urmărire penală va examina obiecte ridicate. Însă, pe lângă procedeele probatorii menționate *supra*, în scopul constatării bănuiei rezonabile cu privire la săvârșirea infracțiunii cu caracter economic, organul de urmărire penală va dispune efectuarea constatării tehnico-științifice în condițiile art. 139 CPP.

Așadar, în cazurile urgente, în care se „impune lămurirea fără întârziere a faptelor sau împrejurărilor cauzei, organul de urmărire penală are posibilitatea să folosească cunoștințele unui specialist, dispunând efectuarea unei constatări tehnico-științifice asupra materialelor și datelor pe care le pune la dispoziție sau le indică specialistul” [4, p. 40].

O poziție similară o susțin autorii Iu. Odagiu, T. Osoianu, A. Andronache ș.a., care reiterează că „în cazul în care există pericol de dispariție a unor mijloace de probă sau de schimbare a unor situații de fapt și este necesară explicarea urgentă a unor fapte sau circumstanțe ale cauzei, organul de urmărire penală sau instanța de judecată poate folosi cunoștințele unui specialist dispunând, la cererea părților, iar organul de urmărire penală și din oficiu, efectuarea constatării tehnico-științifice sau medico-legale” [5, p. 321].

Reieșind din cele menționate *supra*, concluzionăm că constatarea tehnico-științifică este un mijloc de probă special, care își găsește aplicabilitatea în cazuri de risc de dispariție a unor mijloace de probă, precum și în cazurile când este necesară explicarea de urgență a unor fapte sau circumstanțe. Însă această regulă nu este una obligatorie, astfel încât constatarea tehnico-știin-

¹ A se vedea art. 128 alin. 54 CPP.

tifică sau medico-legală poate fi aplicată și în alte circumstanțe.

Pe lângă faptul că organul de urmărire penală, are atribuția de a constata bănuiala rezonabilă cu privire la săvârșirea unei infracțiuni, la fel și organele de constatare vor realiza anumite acțiuni în vederea acumulării informațiilor cu privire la sesizarea înregistrată. Analizând interacțiunea între ofițerul de urmărire penală și ofițerul de investigație, constatăm precum că conform art. 6, alin. (3) ai Legii nr. 59 din 29.03.2012 privind activitatea specială de investigații: ofițerul de investigații care efectuează activitatea specială de investigații își realizează sarcinile în mod independent, cu excepția cazului când acțiunea specială de investigații este dispusă și coordonată sau este condusă în cadrul procesului penal de către procuror sau de către ofițerul de urmărire penală, în interacțiune sau în conlucrare cu colaboratorii confidențiali².

Reieșind din cele menționate supra, putem menționa faptul că o dată cu sesizarea organului de drept cu privire la tentativa sau săvârșirea unei infracțiuni are loc prima interacțiune între organul de urmărire penală și cele de constatare, fapt ce se materializează prin efectuarea acelor sarcini de bază a căror rol este realizarea cu succes a scopului procesului penal și anume: „protejarea persoanei, societății și statului de infracțiuni, precum și protejarea persoanei și societății de faptele ilegale ale persoanelor cu funcții de răspundere în activitatea lor legată de cercetarea infracțiunilor presupuse sau săvârșite”[6, art.1 alin. (2)].

În realizarea scopului comun, acel de a stabili persoanele vinovate de săvârșirea infracțiunilor, legiuitorul autohton a indicat expres procedura de interacțiune a organului de urmărire penală cu cel de constatare, astfel, art. 57 alin. (11) prevede că ofițerul de urmărire penală emite dispoziții organelor de poliție sau altor organe competente cu privire la reținere, aducere forțată, arest și la alte acțiuni procesuale, precum și le solicit ajutor la efectuarea acțiunilor de urmărire penală³.

Referitor la dispozițiile ofițerului de urmărire penală puse în sarcina ofițerului de investigație, ținem să comunicăm acestea urmează să conțină următoarele criterii:

- Cine a emis dispoziția și în sarcina cărui ofițer i se remite spre executare.
- Fapta infracțională care a servit la pornirea urmăririi penale.
- Măsurile de investigație care urmează a fi realizate în vederea elucidării unor anumite circumstanțe.

Totodată, nu în ultimul rând, pentru a se asigura că acele măsuri de

² A se vedea prevederile art. 6 alin. 3 din Legea nr. 59 din 29.03.2012 privind activitatea specială de investigații, art. 6 alin. (3).

³ A se vedea art. 57. alin (11) CPP al RM.

investigații vor fi realizate în totalitate, într-un termen restrâns, ofițerului de investigație i se va stabili din timp termenul în care va fi obligat să prezinte materialele acumulate.

Ofițerul de investigație va întocmi un raport pe numele ofițerului de urmărire penală prin care îl va informa în scris despre măsurile efectuate, precum și informație despre fapta comisă, iar în cazul în care ofițerul de investigație nu se va încadra în termenul acordat de către ofițerul de urmărire penală, acesta, la rândul său, va înainta un raport pe numele ultimului pentru a prelungi termenul dispoziției respective.

Bibliografie:

1. Gheorghită, M. Tratat de criminalistică. Chișinău: Tipografia Centrală, 2017.
2. Osoianu T.. Drept Procesual Penal partea I Generală (curs universitar). Chișinău, 2020.
3. Recomandarea 38 a CSJ cu privire la acțiunile procesuale care pot fi efectuate din momentul sesizării sau autosesizării organului competent până la declanșarea urmăririi penale.
4. Stancu E. Investigare științifică a infracțiunilor. Partea I. București, 1986.
5. Odagiu Iu., Osoianu T., Andronache A., Caminschi I. Drept procesual penal. Partea generală. Chișinău: Tipografia Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI, 2009. 451 p. ISBN 978-9975-935-12-8
6. Cod Procedură penală al R. M. art. 1 alin. (2).

CZU: 343.9

IMPACTUL GLOBALIZĂRII ȘI A PROCESELOR GEOPOLITICE ASUPRA CRIMINALITĂȚII ORGANIZATE TRANSNAȚIONALE

Iurie LARII,

*doctor în drept, profesor universitar,
Catedra „Drept penal și criminologie”
a Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI
ORCID: 0000-0003-4277-535X*

Rezumat

Crima organizată, îndeosebi forma transnațională a acesteia, este una dintre cele mai grave amenințări nu doar la adresa securității unor state în particular, ci și pentru întreaga comunitate mondială. Pericolul ei se agravează odată cu sporirea nivelului de mobilitate, flexibilitate și adaptabilitate la schimbările de ordin politic și social-economic. În același timp, politicile naționale și internaționale axate pe prevenirea și combaterea criminalității organizate nu reușesc să estompeze evoluția foarte rapidă a fenomenului în cauză. Din aceste considerente, abordarea problemelor pe care le evocă criminalitatea organizată, inclusiv prin prisma aprecierii dimensiunilor ei geopolitice, este deosebit de importantă pentru identificarea unor soluții eficiente orientate spre diminuarea pericolului și evoluției continue a respectivului fenomen.

Cuvinte-cheie: criminalitate organizată transnațională, procese geopolitice, globalizare, economie tenebră, separatism, terorism.

Summary

Organized crime, especially its transnational form, is one of the most serious threats not only to the security of particular states, but also to the entire world community. Its danger worsens with the increase in the level of mobility, flexibility and adaptability to political and socio-economic changes. At the same time, national and international policies focused on preventing and combating organized crime fail to dampen the very rapid evolution of this phenomenon. For these reasons, approaching the problems that organized crime evokes, including through the perspective of the appreciation of its geopolitical dimensions, is particularly important for identifying effective solutions aimed at reducing the danger and the continuous evolution of that phenomenon.

Keywords: transnational organized crime, geopolitical dimensions, globalization, dark economy, separatism, terrorism.

La începutul secolului XXI, multiplele procese intercalate în economia mondială, în comerț și în viața social-politică au devenit o premisă inerentă pentru apariția unor manifestări noi în lumea criminală, îndeosebi în cadrul criminalității transnaționale, care poate fi catalogată drept cel mai recent și periculos fenomen ce modelează imaginea criminală modernă la nivel global. Conștientizarea amenințării globale provocată de criminalitatea organizată transnațională și a problemelor asociate cu nevoia de a o combate au apărut abia la sfârșitul secolului trecut. Astfel, la cel de al cincilea Congres al Organizației Națiunilor Unite, organizat în legătură cu abordarea problemelor ce vizează prevenirea criminalității și tratamentul delicvenților (Geneva, 1975), s-a recunoscut pentru prima dată că „...criminalitatea sub formă de business internațional reprezintă o amenințare mult mai gravă în comparație cu formele tradiționale de manifestare infracțională” [1].

Crima organizată se dezvoltă vertiginos în țările în care multe instituții ale statului sunt slăbite și nu funcționează în mod corespunzător. Întrucât procesele geopolitice reprezintă o interacțiune continuă a factorilor politici și economici, organizațiile criminale se consolidează profitând de instabilitatea politică și, la rândul lor, prin activitatea criminală desfășurată provoacă consecințe grave survenite în urma distrugerii și ignorării structurilor oficiale ale statului. Printre altele, acest fenomen a avut un efect distrugător pentru mai multe state, îndeosebi cele din fosta URSS (printre care și Republica Moldova), încă în anii '80 și prima jumătate a anilor '90 ai secolului trecut.

Încă în primul deceniu al sec. XXI Organizația Națiunilor Unite a identificat următoarele profituri obținute din diferite activități infracționale practicate în cadrul criminalității organizate: traficul ilicit de droguri aduce structurilor criminale venituri în proporție de aproximativ 320 miliarde de dolari SUA pe an; 250 miliarde de dolari sunt obținuți anual în urma producerii și vânzării de mărfuri contrafăcute; traficul de ființe umane aduce venituri lumii criminale în valoare de 32 miliarde de dolari, iar traficul ilegal de migranți – 7 miliarde de dolari anual [2]. Prin urmare, doar contrabanda cu migranți constituie aproximativ 1% din tot profitul criminal obținut de criminalitatea organizată în rezultatul activităților infracționale cu caracter transnațional.

Conform unor date înregistrate într-un studiu realizat de GFI (Global Financial Integrity) din SUA, se constată că la nivel global profitul ilicit al organizațiilor criminale transnaționale variază între 1,6 și 2,2 trilioane de dolari anual. În raport sunt indicate 11 categorii de activități infracționale în baza cărora a fost evaluată dimensiunea globală a piețelor criminale: traficul de droguri, arme și bunuri culturale, traficul de persoane și organe umane, contrafacerea mărfurilor și produselor, infracțiuni ecologice precum vânatul și pescuitul ilegal, mineritul ilicit, tăierea și exploatarea ilegală a pădurilor,

extragerea ilicită și furtul de țigări [3].

Astfel, din rezultatele studiului se constată că cea mai profitabilă infracțiune este producerea de bunuri contrafăcute, cu o cifră de afaceri anuală cuprinsă între 923 miliarde de dolari și 1,13 trilioane de dolari. Între două treimi și trei sferturi din mărfuri și produse au fost contrafăcute în China. Traficul de droguri și traficul de persoane ocupă a doua și a treia poziție în lista celor mai profitabile activități infracționale, fiind în același timp semnificativ inferioare producerii de bunuri contrafăcute. Profiturile obținute în urma acestor fapte criminale sunt estimate la 426-652 miliarde de dolari, respectiv 150,2 miliarde de dolari [3].

Clasamentul profitului obținut în urma activităților infracționale practicate în cadrul criminalității organizate transnaționale [4]

Tipul activității infracționale	Valoarea anuală estimată (dolari SUA)
Contrafacerea bunurilor	923 miliarde – 1,13 trilioane
Traficul de droguri	426-652 miliarde
Tăierea (defrișarea) ilegală a pădurilor	52-157 miliarde
Traficul de persoane	150,2 miliarde
Mineritul ilegal	12-48 miliarde
Pescuitul ilegal	15,5-36,4 miliarde
Comerțul ilegal cu animale sălbatice	5-23 miliarde
Furtul de țigări	5,2-11,9 miliarde
Traficul de arme	1,7-3,5 miliarde
Trafic de organe umane	840 milioane – 1,7 miliarde
Traficul de bunuri culturale	1,2-1,6 miliarde
Total	1,6-2,2 trilioane

Evident că estimările de amploare a criminalității organizate transnaționale sunt dificil de realizat din cauza caracterului secret al activităților și a subraportării de către victime, dar și din cauza definițiilor și indicatorilor diferiți utilizați în acest sens. Cu toate acestea, datele de mai sus sunt confir-

mate și de ONU, care a constatat în anul 2022 că aproximativ 1,6 trilioane de dolari, sau 2,7% din PIB-ul global, sunt spălați anual. Iar conform estimărilor realizate de Banca Mondială, 1 trilion de dolari pe an este folosit pentru a corupe funcționari publici [5].

Criminalitatea organizată transnațională lovește cel mai puternic țările în curs de dezvoltare, unde structurile criminale pot sustrage nestingherit resurse în valoare de miliarde de dolari în scopul creșterii semnificative a mijloacelor financiare și economiilor proprii. Fiind legalizate prin diferite scheme frauduloase, aceste resurse sunt investite ulterior în afaceri „legale” la prima vedere, care aduc profituri exorbitante liderilor și reprezentanților lumii interlope și care le permit să-și camufleze activitatea infracțională și afacerile tenebre. Așadar, multe dintre grupurile implicate în criminalitatea transnațională sunt camuflate sub forma unor afaceri. Este vorba despre entități comerciale care furnizează bunuri sau servicii consumatorilor. De multe ori se întâmplă ca aceste bunuri și servicii să fie ilegale sau, cel puțin, obținute în mod ilegal. Unele dintre aceste grupuri sunt atât de bine organizate și finanțate încât rivalizează cu marele corporații oficiale. De rând cu toate acestea, globalizarea, digitalizarea și alte progrese tehnologice schimbă și mai mult natura piețelor ilicite și modul de acțiune al crimei organizate transnaționale, incluzând recent utilizarea emergentă a criptomonedelor care fac ca fluxurile financiare ilicite să fie foarte greu de urmărit.

La etapa actuală, studierea crimei organizate transnaționale separat de discuțiile geopolitice este depășită. Aceasta este o forță de destabilizare semnificativă pentru țările și regiunile de pe tot globul. În plus, legătura dintre structurile criminale organizate cu oficiali de stat și personalități politice demonstrează că fenomenul în cauză face parte dintr-o constelație în creștere interconectată de multiple probleme legate de războaie și diverse conflicte între state [6].

Este și cazul Federației Ruse, care având o politică expansionistă constantă, a declanșat război împotriva Republicii Moldova în anul 1992 și împotriva Ucrainei – în 2014 și în 2022. În așa-numitele „operațiuni speciale” orchestrate de liderii Kremlinului au fost implicate și unele organizații criminale subordonate politic respectivului regim. Astfel, însăși regiunea separatistă din stânga Nistrului a fost și continuă să fie condusă de structuri criminale înrădăcinate mai mult de trei decenii în „sistemul politic transnistrean”, care aplică legea și fac justiția după bunul lor plac, conduc afaceri ilicite care le aduc profituri enorme, comit infracțiuni și alte încălcări de lege, sfidează drepturile și libertățile cetățenilor etc. În același timp, nu ratează ocazia să șantajeze oficialii de la Chișinău de fiecare dată când le „ordonă” Moscova sau când nu le convin anumite politici oficiale ale forțelor constituționale.

Cu referire la această problemă, în literatura de specialitate pe bună

dreptate se consideră că politicile care vizează separatismul nu promovează stabilitatea și dezvoltarea statelor mai sărace și nici democrația acestora. Mai degrabă, separatismul are o relație simbiotică cu crima organizată transnațională și terorismul [7].

Din păcate, criminalizarea și corupția în rândul celor care locuiesc în perimetrul acestor teritorii încalcă grav ordinea de drept și securitatea populației. Dacă efectele criminalității transnaționale s-ar fi limitat doar la teritoriile în cauză, aceasta nu ar constitui o amenințare la fel de mare pentru democrație și libertate așa cum se întâmplă astăzi în realitate. Problema este că consecințele survenite în urma traficului de ființe umane, contrabandei cu produse și arme ilegale, spălării banilor proveniți din activități infracționale etc. au un efect internațional puternic asupra securității umane, economice, teritoriale și financiare [7]. Anume prin aceasta se caracterizează regiunea separatistă din stânga Nistrului, necontrolată de forțele constituționale ale Republicii Moldova, fiind de fapt o zonă de desfrâu social-economic și politic bine manipulată de Federația Rusă și de elementele criminale ale acesteia.

Aceeași situație, poate chiar mai gravă, este și în Ucraina, unde așa-numitul Grup Militar „Wagner” a comis multiple crime de război și crime împotriva umanității. Este evident că această organizație criminală, camuflată sub denumirea de grup militar în cadrul căruia au fost încorporați în jur de „...40 000 de condamnați recrutați din închisorile rusești” [8], a acționat la indicația factorului politic moscovit. Iar atunci când conducătorul acesteia, Evgheni Prigojin, s-a răzvrătit și a ieșit de sub controlul liderilor de la Kremlin nu a mai avut mult de trăit, fiindu-i curmată viața „...printr-o spectaculoasă distrugere aeriană a unui avion privat” [9]. Și acesta este doar unul din cele multe cazuri care au avut loc în Rusia, unde personalitățile inconvenabile politic mor subit sau pur și simplu dispar fără urmă – un adevărat calvar organizat de factorii politici și realizat cu iscusință de unele structuri de forță în comun cu cei care conduc lumea interlopă.

Conform Strategiei de Securitate Națională a SUA din 2022, competiția strategică dintre SUA și principalii săi concurenți – China împreună cu Rusia – modelează geopolitica contemporană, iar rezultatul așteptat este determinarea viitoarei ordini internaționale. Competiția strategică este, de asemenea, considerată o luptă între ordinea liberală, bazată pe anumite reguli, și modelul autoritar, care subminează libertatea, statul de drept și angajamentele internaționale. China și Rusia notează cu nerăbdare concurența lor cu SUA, reiterând într-o declarație comună că „relațiile internaționale intră într-o nouă eră”, confirmând cooperarea lor „fără limite” [6]. Trebuie de menționat că astăzi în această competiție China, dar și Rusia, încearcă să implice mai multe state, inclusiv din Europa (Ungaria – țară UE, Serbia) și Asia (India, Iran, Coreea de Nord etc.).

Totuși implicarea crimei organizate transnaționale în competiția strategică nu se limitează doar la regimurile autoritare. Nici o țară din lume nu este complet imună la acest tip de conexiune. Așa cum vedem în multe țări, pe măsură ce progresele democratice revin, elitele politice și instituțiile guvernamentale tind să folosească tactici ale crimei organizate, fie să stabilească legături cu acestea pentru a manipula sistemul politic și a menține puterea cu orice preț.

În mod tradițional, relațiile dintre crima organizată și reprezentanții puterii oficiale a statelor încep cu membrii grupului care stabilesc o legătură cu indivizi afiliați statului prin așa căi precum corupția, sprijinul electoral și inserarea unor personalități dubioase în sistemul politic intern în calitate de reprezentanți care să le asigure interesele.

Pe de altă parte, nici un stat nu va recunoaște în mod deschis legăturile sale cu organizațiile criminale, mai ales când acestea sunt bine cunoscute pe piețele ilicite. Cea mai mare parte a interacțiunii se va întâmpla în „zona gri”, unde legalitatea și ilegalitatea structurilor criminale nu sunt ușor vizibile din exterior [6].

Datorită globalizării activităților infracționale, dimensiunea geopolitică a crimei organizate este de mult timp menționată în documentele organizațiilor internaționale care, convocându-se la cel mai înalt nivel, încurajează statele lumii să colaboreze cât mai eficient în domeniul combaterii acestui fenomen negativ. Pe bună dreptate se consideră că criminalitatea organizată transnațională reprezintă o formă nouă încadrată profund în fenomenul geopoliticii actuale, distingându-se prin caracter propriu, multiple elemente structurale și sisteme de protecție bine puse la punct. Anume din aceste considerente, măsurile aplicate la nivel național pot fi eficiente în privința unui anumit grup criminal și ineficiente atunci când se aplică în cazul altei formațiuni criminale. Deci, eficacitatea acestor măsuri scade radical din cauza caracterului transnațional și varietatea în creștere a organizațiilor criminale.

Este important de avut în vedere faptul că crima organizată nu există izolat de societate și de instituțiile acesteia, ci dimpotrivă, pătrunde activ în economia legală unde oficializează veniturile obținute din activități infracționale, crescând astfel nivelul de opacitate al sferei economice și extinzând latura tenebră a acesteia.

Astfel, noile componente geopolitice precum dezvoltarea rapidă a comerțului global, extinderea libertății persoanelor de a se deplasa în orice colț al lumii, dezvoltarea sistemelor ce asigură comunicarea foarte rapidă, infrastructura financiară care a creat oportunități enorme pentru efectuarea tranzacțiilor anonime, mișcarea rapidă și nestingherită a fondurilor, posibilitățile de camuflare a sursei capitalului și a proprietarilor de fonduri – constituie factori importanți pe care organizațiile criminale transnaționale

le folosesc tot mai frecvent în scopuri proprii.

Deși componentele geopolitice sunt în mare măsură factori ai progresului social, totuși în conținutul acestora se regăsesc o serie de premise care favorizează criminalitatea organizată, în speță fiind vorba despre:

– criza structurilor guvernamentale și ineficiența instituțiilor statale în țările ce se află în proces de tranziție, fapt care influențează procesul de emigrare masivă a populației și tendința anumitor categorii de persoane de a-și îmbunătăți situația economică prin încălcarea cadrului legal din această sferă;

– apariția unor piețe „negre” cu o organizare complexă și un grad ridicat de interacțiune, dezvoltarea economiei tenebre, însoțită de injectarea în sectorul economic legal a fondurilor obținute din activități infracționale, precum și fluxurile necontrolate de valută în proporții deosebit de mari;

– mobilitatea societății, procesul accelerat și simplu de traversare a frontierelor, neîncrederea în factorul politic și în structurile oficiale ale statului, inclusiv în sistemul justiției, determină în mare parte criminalitatea și alte încălcări de lege;

– impulsivitatea relațiilor dintre reprezentanții organizațiilor criminale și actorii politici ai unor state, îndeosebi cu regim autoritar, a devenit un fenomen destul de frecvent, iar aceasta sporește considerabil pericolul la care este expusă ordinea de drept și securitatea populației la nivel național, regional și chiar global.

Așadar, abordarea criminalității prin prisma dimensiunilor geopolitice facilitează nu doar explicarea nivelului de creștere rapidă a criminalității organizate transnaționale, ci și cauzele în virtutea cărora acest fenomen a devenit atât de periculos încât amenință comunitatea internațională și fiecare stat în parte. Prin urmare, toți acești factori urmează a fi luați în considerare și evaluați sub aspect economic, politic și criminologic în cadrul elaborării unei politici eficiente de prevenire și combatere a fenomenului criminalității, în general, și a criminalității organizate, în special.

Referințe bibliografice

1. Fifth United Nations Congress on the Prevention of Crime and the Treatment of Offenders (Geneva, Switzerland, 1-12 September 1975). <https://www.ojp.gov/pdffiles1/Digitization/65619NCJRS.pdf> (accesat la 15.03.2024).

2. Criminals earned in Europe seeking refuge to \$6 billion, announced by Europol / World news, 17 January 2016. <http://en.news-4-u.eu/criminals-earned-in-europe-seeking-refugee-to-6-billion-announced-by-europol.html> (accesat la 17.03.2024).

3. Channing Mavrellis. Transnational Crime and the Developing

World. <https://gfintegrity.org/report/transnational-crime-and-the-developing-world/> (accesat la 17.03.2024).

4. Channing Mavrellis. The Business of Transnational Crime. <https://gfintegrity.org/business-transnational-crime/> (accesat: 19.03.2024).

5. Transnational organized crime: A threat to global public goods. <https://www.sipri.org/commentary/topical-backgrounder/2022/transnational-organized-crime-threat-global-public-goods> (accesat la 19.03.2024).

6. Cüneyt Gürer, Francesca E. Strat. Transnational Organized Crime in the Grey Zone: The Authoritarian IW Toolbox and Strategic Competition. In: <https://irregularwarfarecenter.org/publications/perspectives/transnational-organized-crime-in-the-gray-zone-the-authoritarian-iw-toolbox-and-strategic-competition/> (accesat la 19.03.2024).

7. Lada L. Roslycky. Organized transnational crime in the Black Sea Region: a geopolitical dilemma? In: <https://link.springer.com/article/10.1007/s12117-008-9061-x> (accesat la 11.03.2024).

8. SUA: Grupul militar Wagner din Rusia, desemnat „organizație criminală transnațională semnificativă”. În: <https://romania.europalibera.org/a/grupul-militar-wagner-organizatie-criminala-transnationala-semnificativa/32241232.html> (accesat la 24.03.2024).

9. Moartea lui Prigojin. Cinci întrebări despre ce urmează. În: <https://romania.europalibera.org/a/russia-prigozhin-death-questions-wagner-ukraine/32569338.html> (accesat la 24.03.2024).

CZU: 343.3:004

RISCURILE ASOCIATE EVOLUȚIILOR DIN DOMENIUL TEHNOLOGIILOR INFORMAȚIONALE ȘI DE COMUNICAȚII

Nicolae VASILIȘIN,

doctorand, asistent universitar,

Catedra „Activitate specială de investigații și anticorupție”

a Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI

ORCID: 0000-0002-8840-8750

Rezumat

Secolul XXI se confruntă cu un nou element al criminalității - infracțiunile informatice care au luat turacii tot mai mari la nivel global, iar pentru a învinge aceste amenințări la securitatea cibernetică, care afectează inclusiv drepturile și libertățile fundamentale ale omului, fiecare stat urmează să-și elaboreze și implementeze un sistem de garanții solide pentru ași consolida securitatea și a respinge atacurile cibernetice externe și interne, iar utilizarea securizată a tehnologiilor informaționale și de comunicații trebuie să devină o prioritate.

Cuvinte-cheie: drepturi și libertăți fundamentale ale omului, securitate cibernetică, infracțiuni informatice, tehnologii informaționale și de comunicații, riscuri, activitate specială de investigații, măsuri speciale de investigații.

Summary

The 21st century is faced with a new element of crime - computer that have increased at a global level, and in order to defeat these threats to cyber security, which also affect fundamental human rights and freedoms, each state is going to develop and implement a system of solid guarantees to strengthen its security and repel external and internal cyber-attacks, and the secure use of information and communication technologies must become a priority.

Keywords: fundamental human rights and freedoms, cyber security, computer crimes, information and communication technologies, risks, special investigative activity, special investigative measures.

Tehnologiile informaționale și de comunicații continuă să se dezvolte intensiv, iar pe măsură ce această tehnologie devine tot mai integrată în mai multe aspecte ale vieții umane, se extind și riscurile asociate evoluției acestui sector.

Evoluția rapidă a tehnologiilor informaționale și de comunicații (în

continuare – TIC) a impulsionat și dezvoltarea legislației în acest domeniu. În acest sens, fiecare țară își asigură în mod independent elaborarea cadrului normativ și aplică mecanisme, inclusiv ajustate la normele internaționale, orientate la opunerea de rezistență și de înlăturare a eventualelor riscuri privind securitatea cibernetică care poate afecta dur securitatea țării, drepturile și libertățile fundamentale ale omului.

Astfel, legea penală a Republicii Moldova stabilește categoriile de pedepse penale pentru șirul de infracțiuni comise prin utilizarea tehnologiilor informaționale și de comunicații, iar infracțiunilor informatice și în domeniul comunicațiilor electronice îi dedică un capitol separat [1]. De asemenea, pentru șirul de contravenții comise prin utilizarea tehnologiilor informaționale și de comunicații, legea contravențională stabilește sancțiuni contravenționale, iar contravențiilor în domeniul comunicațiilor electronice și al comunicațiilor poștale îi consacră la fel un capitol separat [2].

De rând cu reprimarea și pedepsirea acțiunilor ilegale prin utilizarea TIC, statul încurajează dezvoltarea domeniului tehnologiilor informaționale și de comunicații, iar în acest sens, acordă unele facilități fiscale prin aplicarea normelor speciale rezidenților parcurilor pentru tehnologia informației și angajaților acestora, adică reduce sau exclude unele taxe [3].

Dezvoltarea industriei tehnologiei informației, cercetării și inovării, bazată pe tehnologia informației în diverse domenii, activității didactice în domeniul tehnologiei informației, precum și crearea locurilor de muncă cu valoarea adăugată înaltă, atragerea investițiilor autohtone și străine pentru dezvoltarea TIC este încurajată prin Legea nr. 77 din 21.04.2016 cu privire la parcurile pentru tehnologia informației, iar în baza acestei legi, sunt acordate facilități și stimulente la crearea și funcționarea parcurilor pentru tehnologia informației [4].

Cadrul normativ național privind reglementarea domeniului TIC este variat, iar în baza bunelor practici europene și internaționale, poate fi îmbunătățit și dezvoltat.

Uniunea Europeană (în continuare – UE) promovează tranziția digitală modelată la valorile europene, dorind să ofere cetățenilor mijloace necesare pentru a se bucura pe deplin de oportunitățile pe care le oferă această tranziție. În decembrie 2022 a fost semnată Declarația europeană privind drepturile și principiile digitale pentru deceniul digital [5], care prezintă viziunea UE pentru un deceniu de transformare digitală. Declarația oferă un cadru de referință pentru cetățeni, pentru factorii de decizie, pentru companii și instituții atunci când interacționează cu tehnologiile digitale sau când implementează noi tehnologii, inclusiv ghidează UE și statele membre spre o transformare digitală, asigurând respectarea drepturilor și libertăților omului în conformitate cu valorile și drepturile fundamentale ale UE. Aceas-

tă Declarație include referințe privind suveranitatea digitală într-o manieră deschisă, privind respectarea drepturilor fundamentale, privind statul de drept și democrația, incluziunea, accesibilitatea, egalitatea, durabilitatea, reziliența, securitatea, precum și îmbunătățirea calității vieții, disponibilitatea serviciilor, respectul pentru drepturile și aspirațiile fiecăruia.

Capitolul V al Declarației prenotate este dedicat siguranței, securității și capacității de acțiune pentru crearea unui mediu digital protejat, sigur și securizat, iar pentru realizarea acestui scop UE și-a asumat un șir de angajamente orientate la asigurarea mediului digital protejat, sigur și securizat, la asigurarea vieții private și a controlului individual asupra datelor și la asigurarea protecției și capacitării copiilor și tinerilor în mediul digital.

Asumarea angajamentelor menționate urmăresc scopuri determinate de a include oamenii în centrul transformării digitale, asigurând pentru fiecare persoană accesul la tehnologii, produse și servicii digitale care, din momentul conceperii lor, trebuie să fie sigure și securizate pentru a proteja viața privată și de a oferi la un nivel ridicat confidențialitatea, integritatea, disponibilitatea și autenticitatea informațiilor prelucrate.

Totodată, nivelul scăzut de securitate cibernetică a produselor cu elemente digitale, cuprins de vulnerabilități larg răspândite, constituie nu doar provocări cheie pentru Republica Moldova, dar se află în atenția Uniunii Europene cât și în preocuparea altor state. Atacurile cibernetice, care iau tot mai mare amploare, au un impact critic nu numai asupra securității economice a țărilor țintă, dar și asupra democrației, siguranței și sănătății consumătorilor.

Instrumentele legislative elaborate și puse în aplicare de către UE, inclusiv Regulamentul Parlamentului European și al Consiliului din 23 octombrie 2024 privind cerințele orizontale de securitate cibernetică pentru produsele cu elemente digitale, stabilesc condițiile limită pentru dezvoltarea securității produselor cu elemente digitale [6].

Republica Moldova, țară candidată la aderare la UE, și-a asumat angajamente de aducere a actelor legislative naționale în concordanță cu legislația europeană, iar acest fapt vizează și domeniul tehnologiilor informaționale și de comunicații.

La 16.03.2023, Parlamentul Republicii Moldova a adoptat Legea nr. 48 privind securitatea cibernetică [7], care stabilește competența autorităților și instituțiilor publice în materie de securitate cibernetică, determină cadrul național general de gestionare a crizelor în domeniul securității cibernetice, instituie cerințe, măsuri și mecanisme în scopul asigurării securității rețelelor și sistemelor informatice, care sunt esențiale pentru funcționarea societății și pentru gestionarea incidentelor cibernetice.

Sectoarele de comunicații electronice, tehnologiei informației și co-

municației poștale se află în domeniul de competență a Agenției Naționale pentru Reglementare în Comunicații Electronice și Tehnologia Informației a Republicii Moldova (în continuare – ANRCETI). Agenția menționată asigură implementarea strategiilor de dezvoltare a sectoarelor nominalizate și supraveghează respectarea de către furnizorii de pe piețele de comunicații electronice și de servicii poștale a legislației în acest domeniu, precum și conform competenței, constată și examinează contravențiile prevăzute în art. 410 al Codului contravențional al Republicii Moldova.

Domeniile de competență privind administrarea infrastructurii de tehnologie a informației și a Sistemului de telecomunicații al autorităților administrației publice ca parte a rețelei de comunicații speciale, administrarea și menținerea sistemelor informaționale de stat, securitate cibernetică, gestionarea infrastructurii unice a cheii publice a Guvernului, implementarea tehnologiilor informaționale în sectorul public, îi revin Instituției Publice „Serviciul Tehnologia Informației și Securitate Cibernetică” (STISC).

Modelul organizațional de securitate cibernetică în Republica Moldova este reprezentat de autorități și instituții publice, aflate în structura administrativă a Guvernului sau în afara acesteia, investite cu drepturi și responsabilități în vederea realizării politicii de stat în domeniul securității cibernetică. Autoritățile și instituțiile publice care asigură supravegherea și controlul în domeniul tehnologiilor informaționale și de comunicații, au menirea să aplice toate mecanismele existente naționale și internaționale orientate la identificarea oportună a potențialelor riscuri de securitate cibernetică, inclusiv a vulnerabilităților persoanelor față de manipularea lor online. Prin urmare, progresul legislativ este interdependent de progresul tehnologic, iar eventualele riscuri care pot afecta drepturile și libertățile omului pot fi anticipate și/sau înlăturate prin stabilirea și aplicarea unor mecanisme sigure și eficiente.

Sistemul tehnologiilor informaționale se confruntă și la nivel global cu multiple riscuri *software* și *hardware*, iar aceste pericole se manifestă prin breșe de date (informații) și întreruperi operaționale, pierderi de date, ori capacități operaționale reduse, care în rezultat produc defecțiuni al întregului sistem. Erorile *software* și eșecurile *hardware* pot aduce la imposibilitatea funcționării tehnicii utilizate, iar unii viruși de infectare a programelor operaționale, utilizați de hackeri și infractori cibernetic, contribuie la delapidarea datelor și informațiilor despre persoane fizice și juridice care pot fi utilizate pentru comiterea de infracțiuni, ori pot servi ca obiect de răscumpărare.

Securitatea cibernetică se află în atenția permanentă a agențiilor specializate ale statelor supuse unor astfel de riscuri, iar cea mai veche agenție din familia Organizației Națiunilor Unite (în continuare - ONU), specializată pentru tehnologiile informației și comunicațiilor, este Uniunea Internațională a Telecomunicațiilor (în continuare - ITU). Această agenție (ITU) își

are sediul la Geneva, Elveția, iar birourile ei regionale sunt active pe fiecare continent. ITU a fost înființată în 1865 și are o istorie a inovației de la gestionarea primelor rețele telegrafice internaționale la invenția telefoniei vocale, dezvoltarea radiocomunicațiilor, lansarea primilor sateliți de comunicații până la recenta inteligență artificială și metaversul. Obiectivul de bază al ITU rămâne a fi valorificarea inovațiilor în sectorul TIC și conectarea la acest sector a întregii lumi pentru a le asigura un viitor mai bun. La nivel global, ITU este unul din cele mai reprezentative organizații, având reprezentanți a 194 de state membre și un suport de la peste 1000 de companii, universități și organizații internaționale și regionale [8].

Deci, la nivel mondial, există mecanisme de evaluare a incidentelor informatice, iar riscurile asociate tehnologiilor informaționale și de comunicații, pot fi relevate și înlăturate, inclusiv cu suportul specialiștilor în domeniu din cadrul Uniunii Internaționale a Telecomunicațiilor.

Expertii ITU au evaluat Republica Moldova la compartimentul etapelor parcurse de transformare digitală și au identificat riscurile asociate tehnologiilor informaționale și de comunicații, iar în decembrie 2022 a fost publicat Raportul de evaluare a Moldovei „Incidentul informatic național. Echipa de răspuns (CIRT-MD)” [9].

Potrivit raportului menționat, Republica Moldova are un peisaj al amenințărilor cibernetice similar altor țări, care vizează nu numai entitățile guvernamentale, dar și sectorul privat și populația în general. Deși, autoritățile urmăresc și monitorizează peisajul amenințărilor cibernetice legate de entitățile guvernamentale, potrivit experților ITU, lipsește înțelegerea holistică a atacurilor cibernetice care au loc în țară. Cu toate acestea, ITU și-a propus să realizeze un proiect care vizează implementarea CIRT-MD (echipa de răspuns la incidentele computerizate) folosind metodologia programului ITU CIRT. Prin urmare, CIRT-MD devine punctul focal pentru coordonarea fluxului de informații atunci când va răspunde la atacurile cibernetice pentru a oferi remedierea incidentelor de securitate cibernetică în Moldova [10].

Programele anti-virus, firewall-uri și alte sisteme de monitorizare a amenințărilor se regăsesc printre mecanismele adecvate de a respinge un atac cibernetic, iar aceste mecanisme vor avea o eficiență sustenabilă când fiecare persoană care utilizează tehnologia digitală va avea și o instruire adecvată privind tehnologiile necesare de protecție contra riscurilor asociate tehnologiei digitale.

Manipularea online este un alt risc asociat domeniului tehnologiilor informaționale și de comunicații, iar potrivit academicienilor de la Universitatea din Cambridge [11], manipularea online este definită ca fiind utilizarea deficiențelor psihologice umane pentru a redirecționa comportamentul. Or, impactul social al tehnologiilor noi și emergente, precum modul în care

noile tehnologii ne afectează procesele de luare a deciziilor sunt comparate cu efectul Dunning-Kruger, care apare atunci când lipsa de cunoștințe și abilități a unei persoane într-un anumit domeniu îi determină să-și supraestimeze propria competență, iar cei care excelează într-o anumită zonă de competență cred că sarcina ce stă în fața lor este simplă pentru toată lumea, determinându-i să-și subestimeze abilitățile.

Deci, manipularea online este un fenomen social ce a luat amploare globală și a devenit un instrument tot mai eficient și mai puternic, fiind comparat cu o „armă”, care poate fi utilizată împotriva oricărei persoane sau unui grup de persoane, unui stat ori unui grup de state, alte ținte, pentru obținerea de către factorii interesați a unor scopuri determinate. Aceste riscuri însă nu înseamnă necesitatea impunerii unor interdicții sau restricționări a accesului liber la rețelele de informare, inclusiv online, dar dimpotrivă statul urmează să informeze și să asigure toți cetățenii cu informații și cu instruiri utile în vederea cultivării în societate a culturii digitale în spiritul respectării legii și eticii tehnologiei informației.

Criminalitatea informatică este la moment cel mai mare risc asociat tehnologiilor informaționale și de comunicații, iar spațiul cibernetic a ajuns să fie utilizat pentru pregătirea și comiterea diferitor infracțiuni, cu preponderență informatică și de ciberterrorism (*terorism electronic*), iar acțiunile malițioase (*răutăcioase*) sunt cel mai frecvent întâlnite în acest spațiu. Penetrarea sistemelor informatice și de comunicații electronice poate compromite confidențialitatea și integritatea informațiilor sensibile, inclusiv a celor cu caracter personal, iar printre consecințele acestor acțiuni se vor enumera cauzarea de prejudicii financiare și morale, ori cauzarea prejudiciilor de altă natură. La fel, penetrarea sistemelor informatice pentru obținerea controlului neautorizat asupra sistemelor aferente infrastructurii critice ale statului pot aduce daune colosale proceselor informaționale, sociale, economice, militare, politice, etc.

Este dificil de a avea o predictibilitate privind totalitatea eventualelor riscuri asociate tehnologiilor informaționale și de comunicații, fiindcă acestea apar pe măsura tentativei și/sau realizării acțiunilor de destabilizare a securității spațiului cibernetic la general, iar în special a acțiunilor ilegale întreprinse împotriva unei persoane fizice sau juridice, or împotriva unei societăți umane sau împotriva securității unui stat. De aceea, în scopul combaterii criminalității cibernetice, identificării riscurilor și factorilor ce condiționează acest fenomen, reieșind din natura globală a sistemelor informaționale și a rețelelor de comunicații electronice, este necesară o colaborare viabilă între toate instituțiile responsabile la nivel național, cât și la nivel transnațional.

Subiectul riscurilor asociate evoluției din domeniul tehnologiilor in-

formaționale și de comunicații este multidimensional și poate fi dezvoltat încontinuu, însă cert este că pe măsura dezvoltării tehnologiei informației o deosebită atenție trebuie de acordat eticii tehnologiei informației, care este o disciplină a eticii aplicate ce studiază problemele de ordin moral [12]. Noile progrese în mai multe tipuri de tehnologii cu siguranță vor aduce provocări etice, iar inteligența artificială, biotehnologia, tehnologia de decarbonizare, etc. tehnologii ce vor apărea, vor fi însoțite de riscuri potențiale printre care se va regăsi securitatea cibernetică a infrastructurilor critice ale statului, ori securitatea datelor personale și vulnerabilitatea persoanelor la manipulara online. Așadar, în următorul deceniu, vătămarea digitală, dezinformarea, interferența străină, etc. provocări, vor fi printre preocupările instituțiilor responsabile ale statului, care urmează să întreprindă măsuri de anticipare, atenuare și combatere a riscurilor din domeniu tehnologiilor informaționale și de comunicații.

Printre mijloace utile și eficiente în combaterea acțiunilor infracționale din domeniu tehnologiilor informaționale și de comunicații se regăsesc măsurile speciale de investigații și metodele activității speciale de investigații, prevăzute în legislația națională [13], care constituie un instrument legal de a combate infracțiunile informatice.

Omenirea parcurge o eră în care inteligența artificială a devenit o necesitate indispensabilă în dezvoltarea tuturor ramurilor economiei, iar informarea și comunicarea a devenit accelerată și variată.

Multitudinea de riscuri asociate tehnologiilor informaționale și de comunicații, identificate și care, pe parcursul dezvoltării acestui sector, vor apărea în noua sa formă de manifestare, urmează a fi cunoscute de către omenire, iar rezistența care urmează a fi opusă eventualelor provocări în domeniul tehnologiilor informaționale și de comunicații nu trebuie să îngreudească sau să încalce drepturile și libertățile fundamentale ale omului.

Referințe bibliografice

1. Codul penal al Republicii Moldova nr. 985 din 18.04.2002, publicat la 14.04.2009 în Monitorul Oficial nr. 72-74 art.195, redacția actualizată, noiembrie 2024, (art. 62, art.150, art. 175¹, art.177, art. 220¹, capitolul XI art.259-261¹).

2. Codul contravențional al Republicii Moldova nr. 218 din 24.10.2008, publicat la 17.03.2017 în Monitorul Oficial nr.78-84 art. 100, redacția actualizată noiembrie 2024 (art.32, capitolul XIV art. 246-262).

3. Codul fiscal al Republicii Moldova nr. 1163 din 24.04.1997, publicat la 18.09.1997 în Monitorul Oficial nr. 62 art. 522, redacția actualizată, noiembrie 2024, (art.14¹, art. 27¹, art. 51⁴, art.282¹, art. 294¹, art. 342¹, art. 367-379).

4. Legea Republicii Moldova nr. 77 din 21.04.2016 cu privire la parcurile pentru tehnologia informației, publicat la 10.06.2016 în Monitorul Oficial nr. 157-162 art.318, redacția actualizată, noiembrie 2024, (art. 2, art. 15).

5. Declarația europeană privind drepturile și principiile digitale pentru deceniul digital, semnată la 15 decembrie 2022 de către președinții Consiliului UE, Parlamentului European și a Comisiei „Busola digitală 2030 o cale europeană de urmat pentru deceniul digital”, publicată 2023/C 23/01.

6. Regulamentul Parlamentului European și al Consiliului din 23 octombrie 2024 privind cerințele orizontale de securitate cibernetică pentru produsele cu elemente digitale și de modificare a Regulamentului (UE) nr. 168/2013 și (UE) 2019/2020 și Directiva (UE) 2020/1828 (Legea privind rezistența energetică).

7. Legea Republicii Moldova nr. 48 din 16.03.2023 privind securitatea cibernetică, în vigoare din 01.01.2025, publicată la 28.04.2023 în Monitorul Oficial nr. 151-153 art. 225, redacția actualizată, noiembrie 2024;

8. International Telecommunication Union (ITU). <https://www.itu.int/en/Pages/accessibility.aspx>

9. <https://moldova.un.org/sites/default/files/2023-01/CIRT-Assessment-Moldova-final.pdf>

10. Assessment report of Moldova National Computer Incident Response Team (CIRT-MD). <https://moldova.un.org/ro/node/216556>

11. What is online manipulation and how do we regulate it? 12 March 2019, © 2024 Centre for Science and Policy.

12. Etica tehnologiei informației. https://ro.wikipedia.org/wiki/Etica_tehnologiei_informației

13. Codul de procedură penală al Republicii Moldova nr. 122 din 14.03.2003, publicat la 05.11.2013 în Monitorul Oficial nr. 248-251 art. 699, redacția actualizată, noiembrie 2024, (secțiune a V-a).

14. Legea privind activitatea specială de investigații nr. 59 din 29.03.2012, publicat la 08.06.2012 în Monitorul Oficial nr. 113-118 art. 373, redacția actualizată, noiembrie 2024.

CZU: 343.23

UNELE ASPECTE VIZÂND PREVENIREA INFRAȚIUNILOR IMPRUDENTE

Ion SLISARENCO,

doctor în drept,

șef al Catedrei „Drept penal și criminologie”

a Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI,

ORCID: 0000-0002-1367-7542

Rezumat

Obiectul de cercetare al prezentului studiu îl constituie abordarea problemelor dacă sunt eficace măsurile de prevenire a infracțiunilor imprudente adoptate de către legiuitor exprimate prin agravarea pedepselor penale (frica de pedeapsă). Constatările și concluziile autorului au o relevanță atât științifică, cât și doctrinară sub aspectul dozării arsenalului teoretic ce stă la baza studiului criminalității imprudente vizând metodele de prevenire a acestui flagel. Din punct de vedere practic, studiul facilitează orientarea legiuitorului spre alegerea unor metode de prevenire a infracționalității imprudente alternative celor bazate pe instituirea unui regim punitiv sever.

Cuvinte-cheie: infracțiune, imprudență, neglijență, prevenire generală, prevenire specială.

Summary

The subject of investigation in this study is the effectiveness of measures aimed at preventing reckless crimes adopted by the legislature, expressed through the enhancement of criminal penalties (fear of punishment). The author's findings and conclusions have both scientific and doctrinal relevance regarding the dosing of the theoretical arsenal underlying the study of reckless criminality, focusing on methods for preventing this scourge. From a practical standpoint, the study facilitates the legislature's orientation towards choosing alternative methods for preventing reckless criminality instead of relying solely on establishing a severe punitive regime.

Keywords: crime, imprudence, negligence, general prevention, special prevention.

Argument. Unul dintre cele mai serioase pericole pentru societate în contextul progresului tehnico-științific al zilelor noastre este neglijența, înțeleasă în cel mai larg context social. Apariția și dezvoltarea unor surse noi

de energie, creșterea numărului și puterii surselor de pericol sporit în producție, transport, dar și în viața de zi cu zi, cresc vertiginos și semnificativ pericolul comportamentului neglijent al oamenilor. De multe ori acest comportament neglijent pășește din păcate cu ușurință pragul legalității, cuprinzând elementele constitutive ale infracțiunii. Odată cu creșterea efervescență a ritmului vieții moderne, se creează implicit și necesitatea unei circulații mai rapide și mai intense, ceea ce duce la dezvoltarea vertiginoasă a tehnicii și mecanizării, iar toate acestea atrag după sine și creșterea alarmantă a numărului accidentelor din traficul rutier, în ciuda măsurilor severe luate de către organele de drept întru prevenirea lor.

Infrațiunile imprudente săvârșite din neglijență reprezintă o parte a criminalității generale, un segment distinct al structurii sale. Ca fenomen social-juridic, criminalitatea imprudentă este destul de răspândită și, spre posibila mirare a unora, este și extrem de periculoasă. De altfel, deloc întâmplător criminologii susțin pe bună dreptate că în totalul infracțiunilor, ponderea infracțiunilor săvârșite din neglijență a crescut în ultimii ani de la 5% la 9-12%, iar pagubele materiale anuale cauzate de acestea pot uneori depăși cu ușurință pagubele anuale provocate de infracțiunile intenționate.

În plus, pentru această categorie de fapte prejudiciabile, este caracteristic și un nivel ridicat de victimizare, adică numărul cazurilor în care comportamentul provocator sau, iarăși, neglijent al victimelor, contribuie, într-un fel sau altul, la apariția unei situații criminogene care se materializează, într-un final, printr-o infracțiune. Astfel, dacă în ansamblu, pentru criminalitatea din neglijență, acest nivel este de aproximativ 20%, atunci pentru unele dintre componentele sale (cum ar fi infracțiunile imprudente săvârșite în domeniul siguranței traficului rutier), chiar și mai mare. Cert este că chiar și aceste date nu reflectă pe deplin gravitatea situației, deoarece tipul analizat de criminalitate se caracterizează și printr-un nivel extrem de ridicat de latență. Potrivit specialiștilor, această circumstanță este legată în primul rând de faptul că multe infracțiuni imprudente rămân neînregistrate, deoarece atrag atenția autorităților de aplicare a legii doar abia atunci când sunt descoperite consecințele prejudiciabile cerute de legea penală pentru existența infracțiunii, survenite ca rezultat al comportamentului imprudent al făptuitorului. În parte, această situație se explică și prin faptul că, din nefericire, problema criminalității imprudente (pe fondul creșterii constante a întregii infracționalități) pare să fie pusă pe un plan secundar, ceea ce poate avea cele mai negative consecințe.

O pondere covârșitoare în cadrul criminalității imprudente o au infracțiunile imprudente săvârșite în domeniul siguranței traficului rutier.

Cu această ocazie nu putem să trecem cu vederea daunele fizice, materiale și morale imense cauzate de infracțiunile din neglijență. În speță, toa-

te infracțiunile săvârșite din neglijență sunt infracțiuni de rezultat, având componente materiale iar în calitate de consecințe prejudiciabile prevăd de cele mai dese ori decesul sau vătămarea de o anumită gravitate a sănătății persoanelor, daune materiale cauzate patrimoniului public și privat, dar nu în ultimul rând, daune greu sau practic imposibil de recuperat - mediului.

Umanizarea treptată a legislației, inclusiv a celei penale, ne demonstrează faptul că statul tot mai mult tinde spre racordarea legilor naționale la cerințele și standardele tratatelor și convențiilor internaționale, având drept scop identificarea omului ca valoare primară, supremă și apărarea împotriva atentatelor infracționale a tuturor atributelor care îi asigură existența și dezvoltarea în deplină siguranță.

De altfel, organizarea și menținerea siguranței traficului rutier ca parte a siguranței publice reprezintă forme de realizare a politicii de stat în domeniul ocrotirii vieții, sănătății și patrimoniului persoanelor, a mediului, prin prevenirea infracțiunilor și micșorarea gravității consecințelor lor.

Cu părere de rău, realitățile contemporane ne conving însă că măsurile întreprinse de către stat, în vederea prevenirii infracțiunilor rutiere, manifestate doar prin modificări legislative ce țin de agravarea pedepselor penale pentru aceste infracțiuni, nu diminuează la nivelul așteptărilor societății numărul infracțiunilor săvârșite în acest domeniu. Situația dramatică a evenimentelor la care suntem martori zilnic pe străzi, ne demonstrează încă o dată că sancțiunile severe prevăzute atât pentru conducătorii de vehicule cât și pentru toți ceilalți participanți la traficul rutier, nu garantează nici pe departe prevenirea infracționalității în acest domeniu. Se datorează aceasta faptului că frica de pedeapsă sau de severitatea pedepsei poate fi unul din factorii în influențarea comportamentului unui om imprudent, însă eficacitatea sa va fi limitată atâta timp cât nu vor fi luate în considerație și alte aspecte legate de motivație, toleranță la riscuri, contextul socio-cultural, și de ce nu, accesibilitatea unei alternative pozitive.

Rezultate obținute și discuții. Ideea că măsurile de prevenire a criminalității trebuie să aibă prioritate față de politica represivă a societății a fost expusă încă în sec.IV î.e.n de către Platon, cu toate că realizarea ei practică a început nu demult. Această teză a obținut o argumentare juridică în lucrările juriștilor școlii clasice criminologice și de drept penal (sec. XVIII), care au pus temelia unei politici noi de luptă cu criminalitatea. Esența ei a fost fixată în următorul principiu: „politica penală de profilaxie trebuie să prevaleze, iar un legiuitor înțelept va preveni infracțiunea, ca să nu fie nevoit mai apoi să pedepsească pentru săvârșirea ei” [1, p. 6].

Din aceste motive, studierea problemelor prevenirii infracțiunilor din domeniul siguranței traficului rutier a preocupat constant cercetători din diferite specialități. De exemplu, aceste probleme au fost analizate la Congre-

sele Internaționale ale poliției din 1953 de la Toronto, din 1957 de la Viena, la Congresele Internaționale ale criminaliștilor din 1961 de la Lisabona, din 1972 de la Bruxelles etc. Aceste întruniri au recomandat un șir de măsuri tehnice, economice, organizatorice, sociale și juridice pentru prevenirea infracțiunilor rutiere.

Pe de o parte suntem de acord că un sistem efectiv de căi și măsuri de prevenire a criminalității va putea fi elaborat numai dacă va fi înainte de toate cercetată unitatea de măsură a criminalității – crima, infracțiunea – sub aspectul juridico-penal pe care aceasta îl prezintă, pentru a-i înțelege esența, pericolul social, modalitățile faptice sub care se poate prezenta și, nu în ultimul rând, pentru a identifica cercul de subiecți care o pot săvârși în vederea orientării corecte asupra acestora a măsurilor de prevenire. Iar pe de altă parte, susținem că politica statului în domeniul prevenirii criminalității nu trebuie să mizeze doar pe prevederile incriminatorii și de sancționare, ci este important să fie identificate și alte forme de motivație și suport pentru a facilita schimbările de comportament ale persoanelor predispuse de a săvârși infracțiuni imprudente.

Totodată este necesar de menționat că la categoria infracțiunilor imprudente și față de prevenirea cărora necesită a fi orientată politica penală putem atribui potrivit legislației penale în vigoare următoarele tipuri de infracțiuni: infracțiuni imprudente săvârșite din neglijență (culpă gravă); infracțiuni imprudente săvârșite din încredere în sine exagerată (culpă cu previziune); infracțiuni praeterintenționate - categorie de infracțiuni specifică producătoare de consecințe prejudiciabile din imprudență, pe care deși legiuitorul le numește prin prisma art.19 Cod penal al RM infracțiuni intenționate, acestea din urmă se constituie anume ca rezultat al comportamentului imprudent al făptuitorului, și urmează a fi supuse tratamentului preventiv criminologic ca infracțiuni imprudente.

Astfel, dreptul penal intervine prin definirea infracțiunii, a elementelor și semnelor ce o caracterizează, precum și prin fixarea sistemului de pedepse pentru săvârșirea faptelor infracționale, determinând, în principiu, limitele obiectului de studiu al criminologiei prin incriminarea faptelor prejudiciabile, a căror totalitate formează criminalitatea ca fenomen social [2, p. 9].

Dacă ar fi să divizăm din punct de vedere criminologic infracțiunile care alcătuiesc criminalitatea imprudentă, am putea identifica trei grupe distincte de infracțiuni.

Din prima categorie fac parte infracțiunile imprudente obișnuite (cotidiene), care ar fi cele săvârșite în afara sferei de aplicare a mijloacelor tehnice sau altor surse de pericol sporit și care sunt caracterizate printr-o varietate extremă a metodelor de săvârșire și a consecințelor prejudiciabile pe care le produc din imprudență. La acestea am atribui: *Lipsirea de viață din impruden-*

țã art.149 Cod penal al RM; *Vătămarea gravă ori medie a integrității corporale sau a sănătății cauzată din imprudență* art.157 Cod penal al RM etc.

A doua categorie de infracțiuni imprudente este cea mai numeroasă și din punct de vedere criminologic este în continuă creștere și cuprinde infracțiunile imprudente săvârșite în sfera interacțiunii dintre om și mijloacele tehnice sau sursele de pericol sporit. Dintre acestea am putea menționa: *Încălcarea regulilor de protecție a muncii* art.183 Cod penal al RM; *Practicarea ilegală a medicinei sau a activității farmaceutice* art.214 Cod penal al RM; *Încălcarea regulilor de securitate a circulației sau de exploatare a mijloacelor de transport de către persoana care conduce mijlocul de transport* art.264 Cod penal al RM etc.

A treia categorie de infracțiuni care alcătuiește criminalitatea imprudentă o constituie infracțiunile imprudente comise în legătură cu situația de serviciu a unui subiect care în virtutea atribuțiilor de serviciu trebuia să manifeste prudență. Astfel, la această categorie atribuim: *Neglijența în serviciu* art.329 Cod penal al RM; *Pierderea documentelor ce conțin secrete de stat* art.345 Cod penal al RM etc.

În pofida faptului că aceste grupuri de infracțiuni imprudente sunt eterogene, caracteristica lor criminologică prezintă multe aspecte comune. Acest lucru se aplică în special determinantelor acestora, personalității infractorilor și caracterului urmărilor prejudiciabile cauzate de acestea, dar nu în ultimul rând și metodelor și tacticilor de prevenire a săvârșirii acestor infracțiuni.

La prima vedere, odată cu includerea răspunderii contravenționale/ penale pentru săvârșirea unor asemenea fapte, urmată de aplicarea unor sancțiuni corespunzătoare și efective, parcă s-ar asigura și un eficient aport în sensul prevenirii a asemenea infracțiuni.

De fapt, prevenirea săvârșirii de infracțiuni s-ar rezuma la prevenirea săvârșirii faptei prejudiciabile ca principal semn al laturii obiective a infracțiunii, prin aceasta asigurându-se cadrul preventiv de comitere a acestor fapte, fără a aștepta ca acestea să mai producă urmări prejudiciabile. De altfel, în opinia noastră, incriminarea și sancționarea extrem de severă a acestora condiționată de producerea urmărilor prejudiciabile negative va avea un efect întârziat, mai bine-zis, un efect de răzbunare față de făptuitor decât de prevenție. Poate efectul de prevenție al aplicării unei asemenea sancțiuni severe se va răsfrânge față de acest făptuitor întru necomiterea de fapte infracționale pe viitor, însă cu siguranță severitatea pedepsei prevăzute pentru infracțiunea incriminată nu și-a atins scopul preventiv pentru infracțiunea deja săvârșită.

Este bine cunoscut că aplicarea unei pedepse penale este finalitatea răspunderii penale. Profesorul universitar Carp S. susține că legislația pe-

nală în vigoare a Republicii Moldova utilizează două tehnici de sancționare – prin intermediul pedepselor și al măsurilor de siguranță. Această tehnică din urmă de sancționare [3, p. 11], care și-a făcut apariția în dreptul penal al unor state abia la începutul sec. XX, a fost inspirată de școala pozitivistă, ai cărei reprezentanți și-au exprimat preocuparea pentru elaborarea unui sistem de măsuri preventive potrivit unui vechi adagiu care susține că „este mai bine să previi decât să vindeci” [4, p. 292].

Astfel, executarea pedepselor penale, a măsurilor de siguranță și preventive în legislația noastră este orientată spre un scop special, anume apărarea valorilor sociale, a ordinii de drept etc. prin prevenirea săvârșirii de noi infracțiuni și de reeducare a celor condamnați [4, p. 22].

Reflectând asupra faptului dacă severitatea pedepsei penale va fi în măsură să asigure prevenirea săvârșirii infracțiunii pentru care este prevăzută, trebuie să ținem în primul rând cont de faptul că infracțiunile imprudente se deosebesc de cele intenționate în primul rând prin forma vinovăției cu care sunt comise. Prin urmare, mecanismul psihologic al actului infracțional intenționate și imprudent este diferit. În timp ce subiecții infracțiunilor intenționate opun direct sau indirect voința lor intereselor societății, cauza social-psihologică a infracțiunilor imprudente este reprezentată de atitudinea neglijentă, nepăsătoare a unei anumite categorii de persoane față de regulile de comportament existente în societate. Astfel, în general, infractorii imprudenți sunt caracterizați de un grad mai mic de corupere morală decât subiecții infracțiunilor intenționate. Un aspect tipic al infracțiunilor imprudente este o anumită discrepanță, contradicție între personalitatea infractorului și gravitatea consecințelor survenite, în sensul că trăsăturile de personalitate al infractorului imprudent ne pot forma convingerea că acesta nu ar fi capabil (nu ar admite, nu ar accepta, nu ar tolera) producerea consecințelor prejudiciabile.

Elementele obiective din mecanismul comportamentului infracțional imprudent (complexitatea situației, caracteristicile instrumentelor, mijloacelor) joacă un rol decisiv în comparație cu factorul de personalitate.

Totodată, trebuie să luăm în considerare și anumite deficiențe psihologice ale persoanei care acționează imprudent, care pe cale de consecință a condus la încălcarea regulilor de precauție: defecte în voință, autocontrol scăzut, deficiențe de percepție și prelucrare a informațiilor etc. Dacă ne referim la evaluările sociale, atunci vorbim despre trăsături negative ale personalității, cum ar fi gândirea ușuratică, neglijența, atitudinea disprețuitoare față de regulile de precauție. Toate acestea sunt determinate de importanța insuficientă pentru vinovat a intereselor sociale încălcate de el.

În ceea ce privește diferențierea tipologică a personalității infractorilor criminalilor imprudenți, trebuie să fim de acord cu opinia experților în

criminologie care consideră că majoritatea covârșitoare a acestora se încadrează în tipurile de personalitate instabil, accidental sau situațional. Deformările negative la nivel personal menționate anterior au un caracter puțin pronunțat și sunt limitate la acești oameni. Ele apar mai des doar în situațiile care favorizează manifestarea unei atitudini arogante sau neglijente față de regulile de comportament acceptate unanim în societate.

Reieșind din cele menționate *supra*, este necesar să scoatem totuși în evidență care ar constitui determinatele infracțiunilor imprudente pentru a concluziona dacă regimul sancționator mai sever ar putea contribui la prevenirea săvârșirii a astfel de infracțiuni.

Una dintre cauzele generale ale criminalității imprudente este o grupă foarte răspândită de fenomene socio-psihologice: lipsa grijii față de interesele sociale, o atitudine ușuratică și lipsită de responsabilitate față de acestea, neglijența, ignorarea regulilor de precauție. În context, evident că ne punem întrebarea: ce generează aceste trăsături negative în structura personalității anumitor categorii de oameni? Și drept răspuns constatăm că în primul rând, trebuie să menționăm deficiențele în educația familială și școlară, care oferă un exemplu de încălcare sistematică a regulilor stabilite, comportamentul ușuratic, neglijența și uitarea din partea adulților - atitudini pe care minorii le asimilează ca un burete involuntar. Aceste fenomene îi învață pe adolescenți să aibă o atitudine disprețuitoare sau nepăsătoare față de normele de precauție, lipsa de disciplină în utilizarea tehnologiei. Un alt aspect este lipsa unui control eficient asupra respectării regulilor activității profesionale, în special în utilizarea surselor de pericol sporit, indiferența față de manifestările neglijenței, comportamentului ușuratic, disprețul pentru interdicțiile și regulile de precauție care de fapt garantează siguranța.

Astfel, putem fără rezerve să menționăm că metodele tradiționale de prevenire a infracțiunilor intenționate nu întotdeauna vor genera efectul așteptat dacă acestea vor fi aplicate și în raport cu infracțiunile imprudente.

Deci, în cadrul măsurilor preventive a infracțiunilor imprudente, ponderea acțiunilor de natură socială în comparație cu cele special-criminologice trebuie să fie mult mai mare decât în prevenirea infracțiunilor intenționate. Totodată, măsurile preventive pentru infracțiunile imprudente adesea prezintă similitudini sau se suprapun practic cu măsurile generale de protecție împotriva cauzării accidentale a prejudiciilor (măsurile de siguranță la mânărea armei de foc, tehnica securității muncii etc.), aceasta uneori se pot manifesta prin diferite măsuri tehnice, cu atât mai mult că infracțiunile imprudente sunt mai „receptivă” la măsurile preventive luate în comparație cu criminalitatea intenționată.

La categoria măsurilor sociale generale de prevenire a infracțiunilor imprudente se numără în primul rând dezvoltarea progresului tehnico-știin-

tific în domeniul tehnicii de securitate. De aceea, este atât de actuală în prezent elaborarea teoriei fiabilității sistemelor tehnice, studiul modurilor de îmbunătățire a fiabilității operatorului uman, dezvoltarea și implementarea de noi mijloace de asigurare a securității condițiilor de muncă în întreprinderi, îmbunătățirea calității mașinilor și echipamentelor produse, fiabilitatea și siguranța utilizării lor.

În prevenirea infracțiunilor imprudente, joacă un rol important măsurile orientate spre formarea anumitor calități ale personalității. În primul rând, acestea sunt acțiunile care vizează creșterea conștientizării și responsabilității individului, maturitatea și disciplina sa. Studiile psihologice arată că pentru operatorul din orice profesie, nu doar abilitățile profesionale și reacția rapidă sunt importante, ci și calitățile morale și psihologice înalte. Organizarea orientării profesionale și a selecției profesionale a angajaților în funcție de adecvarea lor psihologică și fiziologică pentru munca legată de sursele de pericol sporit are, de asemenea, o importanță semnificativă în prevenirea infracțiunilor imprudente. Îmbunătățirea sistemului de învățământ, organizarea formării profesionale și a perfecționării calificării angajaților au o importanță majoră.

Prevenirea infracțiunilor imprudente la nivel special-criminologic se diferențiază în mare măsură în funcție de domeniul în care acestea sunt săvârșite. În special, sfera vieții cotidiene, în care este înregistrată o parte semnificativă a infracțiunilor imprudente, este cel mai puțin supusă controlului statal (social). Aici lipsesc în mod tradițional regulile de securitate normativ fixate și acționează regulile de precauție nescrise, formate spontan. Prevenirea infracțiunilor imprudente în acest domeniu ar trebui să se desfășoare în direcțiile accesibile controlului social. Aceasta include eliminarea cât mai complet posibil (sau controlul circulației legale) a obiectelor periculoase din sfera vieții cotidiene (arme, substanțe explozive, toxice); elaborarea și predarea regulilor de siguranță populației (de exemplu, regulile de prevenire a incendiilor); influențarea persoanelor care manifestă tendințe către forme periculoase de comportament (de exemplu, persoanele predispuse la consumul de alcool și/sau droguri).

Nu negăm că o sferă distinctă a prevenirii infracțiunilor imprudente o reprezintă măsurile de responsabilitate legală (disciplinară, administrativă, civilă, penală). Însă menționăm că infracțiunile imprudente permanent au fost supuse unui regim sancționator mai blând în comparație cu cele intenționate, iar încercarea legiuitorului de a le preveni prin pedepse mai severe nu este în măsură să atingă acest deziderat.

În primul rând, frica de pedeapsă sau în speță frica de severitatea pedepsei este o formă de motivație externă, care poate fi mai puțin eficientă în a conduce la schimbări durabile în comportament decât motivația internă.

Un om care acționează din frica de consecințe negative poate să își schimbe comportamentul temporar, dar dacă nu își dezvoltă o înțelegere profundă a motivelor pentru care comportamentul lui este dăunător și nu își dezvoltă o motivație internă pentru a face schimbări, comportamentul lui ar putea să nu se schimbe pe termen lung.

În al doilea rând, fiecărei persoane îi este caracteristic un anumit nivel de toleranță la riscuri, și pe această cale unele persoane au o toleranță mai mare la riscuri sau au o capacitate redusă de a anticipa consecințele negative ale propriilor acțiuni. Pentru aceste persoane, frica de o pedeapsă mai severă poate să nu fie suficient de puternică pentru a le determina să își schimbe comportamentul în unul non-infracțional.

În al treilea rând, trebuie de fiecare dată să privim și prin prisma contextului socio-cultural în care individul s-a dezvoltat sau există. Normele sociale și culturale pot influența modul în care oamenii percep și răspund la pedeapsă. În unele culturi, pedeapsa aspră poate fi văzută ca un motiv pentru a evita comportamentul negativ, în timp ce în altele, poate fi percepută ca nedreaptă sau excesivă, reacție care la rândul său ar putea fi un factor declanșator al altor comportamente infracționale chiar și intenționate.

În al patrulea rând, nu trebuie să uităm că omul permanent face alegeri, iar alegerile pot fi făcute corect dacă există accesibilitatea alternativei pozitive. Pentru a schimba comportamentul, este util să existe alternative pozitive și accesibile. Dacă un om nu are alternative pozitive la comportamentul lui imprudent sau dacă aceste alternative nu sunt accesibile din diverse motive, atunci frica de severitatea pedepsei poate să nu fie suficientă pentru a-i corecta comportamentul.

Specificul infracțiunii imprudente este că la săvârșirea acesteia făptuitorul își dădea seama de caracterul prejudiciabil al acțiunii sau inacțiunii sale, a prevăzut urmările ei prejudiciabile, dar considera în mod ușuratic că ele vor putea fi evitate ori nu își dădea seama de caracterul prejudiciabil al acțiunii sau inacțiunii sale, nu a prevăzut posibilitatea survenirii urmărilor ei prejudiciabile, deși trebuia și putea să le prevadă.

În contrast, specificul infracțiunii intenționate este că la săvârșirea acesteia făptuitorul își dădea seama de caracterul prejudiciabil al acțiunii sau inacțiunii sale, a prevăzut urmările ei prejudiciabile, le-a dorit sau admita, în mod conștient, survenirea acestor urmări.

Astfel, reieșind din faptul că forma de vinovăție cu care este săvârșită infracțiunea reflectă atitudinea psihică a persoanei atât față de fapta săvârșită cât și față de consecințele prejudiciabile ale acesteia trecute prin testul conștiinței și voinței, putem să susținem că această atitudine persoana a adoptat-o inclusiv și ținând cont de pedeapsa prevăzută pentru respectiva infracțiune.

În atare circumstanțe, considerăm că în lumina acestor două forme de vinovăție distincte (intenția și imprudența) cunoașterea sancțiunii (tipului și cuantumului ei) pot influența total diferit adoptarea unui anumit comportament de către făptuitor.

Deci, există câteva motive posibile pentru această diferență în modul în care oamenii percep și reacționează la pedeapsă sau severitatea ei în funcție de atitudinea lor psihică (vinovăția) la săvârșirea infracțiunii:

- **Conștientizarea faptelor și a consecințelor:** Cei care comit infracțiuni cu intenție pot fi mai conștienți de faptele și consecințele faptelor lor și pot evalua riscurile mai atent înainte de a acționa. Astfel, ei pot simți o frică mai mare de pedeapsă, deoarece sunt mai conștienți de posibilitatea de a fi prinși și de a suporta consecințele legale, însă asta nu îi oprește în a comite infracțiunea. Acestui tip de făptuitor îi este caracteristică cunoașterea severității pedepsei penale, însă aceasta la momentul comiterii infracțiunii nu este în măsură să îl convingă să renunțe la săvârșirea infracțiunii, iar adoptarea de către legiuitor a unei sancțiuni mai severe pentru respectiva infracțiune, l-ar putea determina să renunțe la comiterea infracțiunii în urma reflectării psihice intenționate;

- **Percepția de control:** Persoanele care comit infracțiuni din imprudență pot să simtă că nu au avut control asupra situației sau că nu și-au dorit în mod deliberat să comită o infracțiune iar în așa fel factorul intelectual al acestora nici nu lua în calcul o careva pedeapsă care putea cumva să îi determine să nu comită infracțiunea. Această percepție că acțiunile lor au fost accidentale sau neintenționate poate reduce la „zero” sentimentul de frică față de pedeapsă sau severitatea pedepsei. În așa situații, pedeapsa fie ea cât de severă nu putea cumva avea un rol preventiv.

- **Aspectul moral și culpabilitatea:** Persoanele care comit infracțiuni cu intenție pot să simtă și o anumită culpabilitate morală pentru acțiunile lor, factor care poate fi influența de severitatea unei pedepse. În schimb, cei care comit infracțiuni din imprudență pot să nu simtă aceeași culpabilitate morală, deoarece nu au avut intenția de a dăuna sau de a încălca legea.

Concluzii. Pentru a aborda criminalitatea imprudentă eficient, statul ar trebui să adopte o atitudine mai holistică și preventivă. În loc să se concentreze exclusiv pe pedepse severe, ar trebui să investească în educație, prevenire și intervenții sociale care să încurajeze comportamente responsabile și să reducă circumstanțele care duc la acțiuni imprudente. Acest lucru ar putea să ducă la o scădere a infracțiunilor din imprudență în sine, întrucât ar aborda cauzele profunde ale acestora, în loc să se bazeze doar pe frica de pedeapsă, care nu are impact în momentul comiterii unei fapte imprudente.

În lupta împotriva criminalității, recunoaștem că infracționalitatea intenționată poate fi abordată eficient prin pedepse aspre, care să descurajeze

potențialii infractori. Cu toate acestea, în ceea ce privește infracțiunile imprudente, este necesară o abordare mai complexă și mai cuprinzătoare. Pedepsele aspre ar putea fi ineficiente în prevenirea acestor infracțiuni, deoarece persoanele care comit astfel de fapte nu iau în considerare consecințele, inclusiv cele cu privire la persoana propriei, în acel moment. Astfel, putem aborda în mod eficient ambele tipuri de infracționalitate și să promovăm un mediu mai sigur și mai echitabil pentru toți membrii societății.

Referințe bibliografice

1. Беккариа Ч. О преступлениях и наказаниях. Москва: Изд. Инфра-М, 2004, 184 с.
2. Larii Iu. *Criminologie. Vol. I*. Chișinău: Tipografia „Elena”, 2004, 152 p.
3. Sima C. *Măsurile de siguranță în dreptul penal contemporan*. București: Editura All Beck, 1999, 207 p.
4. Carp S. *Drept execuțional penal*. Chișinău: Academia „Ștefan cel Mare” a MAI al RM, 2007, 353 p.

CZU: 343.132.1

CERCETAREA LA FAȚA LOCULUI ÎN CAZUL OMORULUI LA COMANDĂ

Nicolai LEVANDOVSKI,

doctor în drept, lector universitar,

Universitatea de Stat din Comrat

ORCID: 0000-0003-2926-0204

Constantin RUSNAC,

doctor în drept, conferențiar universitar,

șef al Catedrei „Procedură penală, criminalistică

și securitate informațională” a Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI

ORCID: 0000-0002-8122-7711

Rezumat

Articolul explorează, prin prisma legislației procesual-penale, aspectele esențiale ale cercetării infracțiunii de omor la comandă, cu accent pe utilizarea cunoștințelor criminalistice. Autorul subliniază importanța unei analize riguroase a locului faptei, unde urmele descoperite joacă un rol crucial în conturarea unei imagini clare a evenimentelor. Acesta evidențiază necesitatea implementării și respectării unor recomandări tactice de cercetare a locului faptei în cazurile de cercetare a omorului la comandă.

Articolul pune în discuție, de asemenea, importanța colaborării între diverse servicii pentru a crea o abordare holistică a cazurilor. Autorul oferă sugestii tactice și strategii care pot spori eficiența investigațiilor, subliniind importanța unei comunicări eficiente și a coordonării între membrii grupei operative de cercetare.

Cuvinte-cheie: infracțiune, omor la comandă, cercetarea la fața locului, procedeu tactic.

Summary

The article explores, through the lens of procedural criminal law, the essential aspects of investigating the crime of contract killing, with an emphasis on the utilization of forensic knowledge. The author underscores the importance of a thorough analysis of the crime scene, where the evidence discovered plays a crucial role in shaping a clear picture of the events. It highlights the necessity of implementing and adhering to tactical research recommendations at the crime scene in cases of contract killing investigations.

The article also discusses the importance of collaboration among various agencies to create a holistic approach to these cases. The author provides tactical suggestions and strategies that can enhance the efficiency of investigations, emphasizing the significance of effective communication and coordination among members of the investigative operational group.

Keywords: *crime, contract killing, crime scene investigation, tactical procedure.*

„Descoperirea omorului la comandă, depinde în mare măsură de calitatea cercetării efectuate imediat după săvârșirea infracțiunii a măsurilor speciale de investigație și altor măsuri organizaționale. Printre acțiunile de urmărire penală efectuate în legătură cu cercetarea acestui tip de infracțiune, un loc principal ocupă: **cercetarea la fața locului**, acțiunea cu care, de regulă, debutează cercetarea omorului la comandă. Datele obținute de către grupa operativă de cercetare determină direcțiile de cercetare. În acest sens, are loc elaborarea versiunilor criminalistice primare ce influențează cercetarea infracțiunii la etapa inițială” [14].

„Cercetarea la fața locului este o activitate eterogenă, de durată, care necesită exactitate, calm, perseverență prudentă, eforturi, profesionalism și uneori chiar sacrificii, pentru realizarea scopului pe care-l urmărește. Constituindu-se de cele mai multe ori, într-o activitate minuțioasă, cercetarea la fața locului solicită intens atenția celor ce o efectuează. Indiferent de condițiile în care se desfășoară, de tabloul inițial oferit de locul unde s-a consumat fapta, în efectuarea acestei activități nu trebuie să se pornească de la idei preconcepte. Nu trebuie omis nici un moment faptul că absolut toate versiunile posibile, elaborate în cauză, nu au nici o valoare, atât timp cât nu au fost verificate și confirmate de rezultatul activităților întreprinse în cauză. Numai în acest mod se creează, premisa obținerii probelor utile cauzei, a realizării unei concordanțe depline între versiunile elaborate și ceea ce s-a petrecut în realitate” [2, p. 43].

„Fiind unul dintre cele mai răspândite și des utilizate procedee probatorii în cadrul procesului penal, cercetarea la fața locului este de neînlocuit în arsenalul investigativ al organelor judiciare” [23]. „În literatura de specialitate pe bună dreptate este menționat că cercetarea la fața locului se impune când săvârșirea infracțiunii este însoțită de producerea unor transformări în mediul exterior, de modificări de ordin fizic, material, susceptibile de o constatare directă, de a fi percepută nemijlocit, schimbări ce se materializează sub forma unor urme în înțelesul cel mai general atribuit acestei noțiuni” [4, p. 32]. „Or activitatea infracțională fiind de regulă însoțită de anumite modificări materiale, devine evidentă necesitatea cercetării la fața locului” [23].

„Specialiștii din domeniul criminalistic menționează că cercetarea la fața locului reprezintă baza informațională pe care ofițerul de urmărire penală își

stabilește schița de cercetare a infracțiunii” [8, p. 15]. Totuși, această bază poate fi constituită și din informații despre persoana victimei, care pot contribui la identificarea persoanelor posibil implicate în crimă. „Combinarea datelor obținute în urma cercetării la fața locului și stabilirea identității victimei oferă cele mai bune rezultate în investigație, deoarece permite analizarea și evaluarea simultană a întregii informații inițiale. Trebuie subliniat că nivelul de informații, atât în ceea ce privește cercetarea la fața locului, cât și stabilirea identității victimei, poate varia. Astfel, în unele cazuri, baza informațională obținută în urma cercetării la fața locului poate fi destul de completă, permițând chiar și organizarea urmăririi pe urme proaspete și reținerea infractorului; în alte cazuri, aceasta poate fi extrem de limitată, ceea ce face dificilă organizarea măsurilor operative de investigație și elaborarea versiunilor de urmărire penală” [3]. „În astfel de situații, atenția ofițerului de urmărire penală se concentrează asupra victimei, stabilirii identității acesteia, posibilelor legături și, de la acestea, asupra motivelor crimei și persoanelor interesate de săvârșirea infracțiunii sau asupra unui grup criminal organizat” [25]. Lukin I. subliniază că „nivelul completitudinii bazei informaționale în fiecare dintre aceste cazuri determină activitatea cognitivă a ofițerului de urmărire penală, direcția și eficiența desfășurării acesteia” [8, p. 16-17].

În timpul cercetării la fața locului și a cadavrului pot fi obținute informații care vor sta la baza versiunii conform căreia infracțiunea comisă este un omor la comandă. Astfel, pe baza modului de comitere a omorului și a altor detalii legate de circumstanțele locului faptei, precum și a primelor informații despre personalitatea victimei, se poate elabora o versiune privind un omor la comandă.

Corectitudinea versiunii despre un omor la comandă este susținută de faptul că victima era fie un reprezentant al economiei „tenebre”, un comerciant, bancher, fie o personalitate politică sau un lider al unei grupări infracționale. De asemenea, un indiciu este acela că persoanele care însoțeau victima nu au fost rănite, deoarece atacatorul nu a vizat viețile acestora. În plus, un alt indiciu al omorului la comandă este executarea unui foc de control în capul victimei, tras de criminal după ce aceasta a fost deja omorâtă. Susținerea acestei versiuni mai poate veni și din faptul că omorul a fost comis prin detonarea unei mașini în care se afla victima sau printr-un atac într-un loc aglomerat, cu utilizarea unei arme albe sau de foc [9, p. 211-213].

Cercetarea locului crimei în cazurile de omoruri la comandă, motivate de interese materiale, se desfășoară conform tacticii criminalistice tradiționale, însă are particularitățile sale, care derivă din specificul infracțiunii. Omorurile la comandă sunt adesea bine pregătite și, prin urmare, includ măsuri de ascundere a autorului și a urmelor prezenței acestuia la locul faptei. „De aceea, recomandările privind cercetarea locului faptei se concentrează

în principal pe descoperirea așa-numitelor urme netradiționale, care conțin informații despre făptuitor” [16].

Potrivit lui Povolokin I., aceste urme pot include mucuri de țigară cu urme de salivă, pe baza cărora se poate stabili apartenența genetică; micro-particule din haine (fibre, scame), importante pentru stabilirea îmbrăcăminteii criminalului; precum și urme odorologice (urme de miros), care în investigațiile de omoruri sunt adesea ignorate, deși ele au o mare importanță în cadrul unor operațiuni precum „selecția”, desfășurată în scopuri operative pentru stabilirea făptuitorului [10, p. 101-104].

„Pentru desfășurarea rapidă și eficientă a investigației, este recomandat ca grupa operativă de cercetare, care efectuează cercetarea la fața locului, să includă un ofițer de urmărire penală, ofițeri de investigație, un specialist medic legist sau alt medic, un specialist criminalist, precum și un chinolog. În cazurile în care omorul a fost comis cu utilizarea unei arme de foc, este necesar să se implice un specialist din domeniul balistic judiciar, deoarece ajutorul său poate fi util pentru stabilirea locului de unde s-a tras și pentru examinarea ulterioară a acestuia, precum și pentru descoperirea urmelor împușcăturii, cum ar fi gloanțe, tuburi de cartuș, alice și altele asemenea. În cazurile de utilizare a dispozitivelor explozive, este necesară să fie invitat un specialist în explozibili, care, pe parcursul cercetării, poate oferi asistență semnificativă în descoperirea și documentarea urmelor exploziei și a fragmentelor dispozitivului exploziv” [11, p. 106].

Locul faptei în investigarea infracțiunilor de această categorie poate fi destul de extins. „Acesta include: locul în care a avut loc fapta infracțională, locul unde infractorul s-a ascuns așteptând victima și locul de retragere (plecare) a infractorului (urmele de încălțăminte, urmele vehiculelor)” [19]. „În acest context, urmele lăsate de infractor la locul faptei și în zonele învecinate pot fi foarte variate, iar descoperirea și documentarea lor necesită o atenție sporită” [6, p. 201].

O caracteristică a cercetării la fața locului în cazul omorurilor la comandă este colaborarea rapidă și eficientă între ofițerul de urmărire penală și grupa operativă de cercetare în organizarea urmăririi și căutării infractorului. Aceasta se datorează faptului că infractorii caută adesea să se ascundă nu doar de la locul faptei, ci și din orașul sau localitatea unde a fost comisă infracțiunea. Coordonarea acțiunilor dintre implică, de asemenea, stabilirea persoanelor care au descoperit infracțiunea, precum și a martorilor acestuia. În astfel de cazuri, se efectuează vizite din ușă în ușă, destinate identificării persoanelor care dețin informații despre evenimentul infracțional și identitatea infractorului. „Măsurile operative se dovedesc adesea foarte eficiente, deoarece contribuie nu doar la obținerea de informații despre modul de ascundere a infracțiunii (evacuarea de la locul faptei), ci și la descrierea

caracteristicilor fizice ale infractorului, care pot fi utilizate în căutarea acestuia și, ulterior, în procesul de recunoaștere” [7, p. 99-101].

Locul infracțiunii trebuie să fie delimitat corect. Marcarea drumului de acces în perimetrul de cercetat este atribuția specialistului criminalist. Păstrarea cât mai fidelă a locului infracțiunii necesită alegerea corectă a căilor de acces și totodată limitarea numărului de persoane ce vor pătrunde în aceasta, cunoscute fiind implicațiile unei atitudini permissive care pot conduce la distrugerea urmelor inițiale și crearea altora cu efecte în finalizarea corectă și operative a cauzei. În cadrul acestei activități, după ce s-a stabilit drumul de acces la locul faptei vor pătrunde numai membrii echipei (ofițerul de urmărire penală și specialiștii implicați), pe tot timpul cât durează cercetarea la fața locului.

„După stabilirea căilor de acces, primul care pătrunde la locul faptei este specialistul criminalist, însoțit de șeful echipei de cercetare și de alți specialiști în cazul anumitor infracțiuni” [24]. Parcurgând locul de cercetare, trebuie să se porceadă la marcarea și protejarea locurilor unde se găsesc urmele infractorului (sânge, urină, tuburi, batistă, mucuri de la țigară etc.), notându-se dispunerea topografică a acestora, în relații cu reperele și urmele învecinate.

În raport cu particularitățile locului faptei și personalitatea killerului se încearcă, la această etapă, determinarea drumului parcurs de către infractor – *inter crimes* – pe segmente, apelându-se la cunoștințele din domeniul psihologiei și analizei logice. Importanța acestei probleme rezidă în stabilirea modului de pătrundere în încăpere, deplasare și ieșire a infractorului. Această problemă își găsește rezolvare când există martori oculari care indică aspecte importante. În situația contrară se recomandă determinarea drumului parcurs de autor să se facă în partea finală a cercetării la fața locului, când echipa este în posesia tuturor informațiilor referitoare la această activitate în complexitatea ei.

Un aspect distinct al acestei etape este utilizarea câinelui de urmărire pentru detectarea unei urme de miros uman. Considerăm că această acțiune trebuie să fie prioritară și efectuată fără întârziere, imediat ce echipa ajunge la locul faptei.

În vederea estimării corecte a situației, reprezentatul organului de urmărire penală va atrage atenție la:

- ora pătrunderii în câmpul faptei;
- starea instalațiilor, aparatelor,
- starea ușilor, ferestrelor, sistemelor de iluminare;
- atmosfera din familie a victimei, la locul de serviciu, harta relațiilor sociale);
- starea căilor de acces;

- amplasarea diferitor obiecte;
- poziția cadavrului etc.

Este important la cercetarea locului infracțiunii de a stabili hotarele cercetării. Aceasta este legată cu aceea că infractorii folosesc arme moderne care oferă posibilitatea utilizării acestora de la distanțe mari (din scările, subsolurile, acoperișurile clădirilor din apropiere, mașinilor parcate etc.). În aceste cazuri ofițerul operativ trebuie să ia măsuri pentru stabilirea locului aflării făptuitorului în momentul săvârșirii infracțiunii. În acest loc putem descoperi:

- arma (tradițional killerul aruncă arma la locul infracțiunii);
- cartușe, tuburi de cartuș;
- mijloace de urmărire (mijlocul de vedere în întuneric, binoclu etc.);
- obiecte personale ale killerului (masca, mașina, mănușile).
- agenda infractorului unde și-a făcut diferite notițe;
- planul schiță a locului infracțiunii (harta);
- fotografia victimei;
- diferite resturi (de mâncare, sânge, urină, salivă, păr etc.).

„Cercetarea locului omorului va începe cu luarea unor *măsuri pregătitoare* de către ofițerul de urmărire penală care conduce echipa de cercetare” [14]. „Pregătirea vizează, printre altele, completarea sau verificarea măsurilor inițiale luate de către angajații organelor de drept sosiți primii la fața locului, activitate ce se circumscrie primelor măsuri întreprinse în asemenea cazuri” [20, p. 121].

„Investigarea ca atare a locului faptei, în ipoteza unei morți violente (la comandă), va debuta cu:

- a. *Constatarea morții victimei*, efectuată de către medicul legist.
- b. *Examinarea generală a locului*.

c. *Obținerea unor date referitoare la victimă*, la faptă și la persoanele care au cunoștință despre omor și autorul acestuia, interesând mai ales martorii oculari

d. *Stabilirea eventualelor modificări* survenite la fața locului după săvârșirea omorului” [13].

e. „*Delimitarea punctului din care va începe cercetarea*, de regulă plecându-se de la victimă spre periferia locului faptei.

f. *Selectarea martorilor* în timpul efectuării cercetării locului faptei”[22]. „În această fază preliminară, pentru reușita cercetării, reamintim una dintre regulile importante ale cercetării la fața locului, potrivit căreia la început, în câmpul infracțional *vor intra numai ofițerul de urmărire penală, specialistul criminalist și medicul legist*. Se evită, astfel, posibilitatea distrugerii unor urme și modificarea poziției obiectelor din preajma cadavrului” [14]. Punem accent pe acest aspect final, deoarece urmele poziționale (cum ar fi mese sau scaune răsturnate, sertare deschise, receptorul telefonului că-

zut de pe suport etc.) joacă un rol crucial în elucidarea modului în care a fost comisă infracțiunea.

Orice schimbare, chiar și accidentală, cauzată de prezența unui număr mare de persoane care intră la locul unui omor la comandă, poate duce la concluzii eronate despre circumstanțele comiterii infracțiunii. De asemenea, accesul unui număr mare de oameni în zona investigată poate crea dificultăți majore în utilizarea eficientă a urmelor olfactive.

Insistăm, totodată, asupra respectării cerințelor de prevenire a contaminării locului crimei cu produse biologice ale echipei operative de cercetare, sau „curioșilor”, pentru a nu fi anulate șansele expertizelor ADN pe viitor.

„În ceea ce privește accesul altor persoane, în afara celor abilitate să desfășoare investigația, ne referim inclusiv la jurnaliști sau reporteri care, chiar acționând cu bună-credință, pot afecta negativ desfășurarea cercetărilor” [13].

„Cercetarea în faza statică se încheie prin documentarea poziției în care a fost descoperit cadavrul, precum și a celorlalte obiecte aflate în perimetrul infracțional. Această documentare se realizează prin fotografiere, folosind tehnici specifice fotografiei judiciare operative sau prin înregistrări video judiciare” [12].

„Subliniem importanța înregistrării video a procesului de cercetare la fața locului, datorită eficienței sale și a capacității de a surprinde complet imaginea locului faptei, exact așa cum se prezintă la momentul sosirii grupei operative de cercetare. În practica de specialitate, pot exista situații în care înregistrările video sunt utilizate pentru a examina detaliat locul faptei și pentru formularea unor versiuni obiective privind autorul infracțiunii, mecanismul de săvârșire a infracțiunii etc.” [18, p. 23-27].

„Documentarea poziției cadavrului, a obiectelor și a urmelor descoperite la locul faptei, corelată cu informațiile obținute operativ de echipa de cercetare, inclusiv prin metode tactico-operative, contribuie la elaborarea unor versiuni privind natura faptei, momentul și circumstanțele în care ar fi avut loc omorul, precum și eventualul motiv care a determinat comiterea infracțiunii” [21].

Faza dinamică a cercetării la fața locului este, după cum se cunoaște, cea mai complexă etapă, anume de ea depinde procesul de examinare, ridicare, fixare și ambalare a urmelor descoperite. „Cercetarea va începe, de regulă, de la cadavru” [14], prin examinarea corpului victimei, precum și a zonei de sub cadavru, iar apoi se va continua cu investigarea porțiunii de teren din jurul victimei. Există situații în care cercetarea poate implica și utilizarea altor procedee, cum ar fi metoda circulară concentrică.

Semnele care oferă motive pentru a susține că în acest caz a fost comis un omor la comandă pot fi descoperite și în timpul examinării cadavrului:

- Când omorul este comis cu o armă de foc, împușcăturile sunt adesea efectuate din spate, în zona cefei, sau în zona umărului stâng, iar traiectoriile proiectilelor sunt precise. Uneori, împușcătura este efectuată de la distanță mică, dar, de obicei, făptuitorul trage de la o distanță mai mare, mai ales dacă există un adăpost pregătit.

- Când omorurile sunt comise cu arme albe, cele mai caracteristice sunt loviturile din spate, la tâmplă sau în zona inimii. Loviturile sunt de obicei aplicate cu o forță semnificativă. Utilizarea abilității în aplicarea armelor albe, ținând cont de situație (de exemplu, într-un loc aglomerat), poate indica faptul că criminalul este un profesionist. Loviturile în astfel de cazuri sunt aplicate intens, rapid și surprinzător pentru victimă; în schimb, multiplicarea și haosul tăieturilor vor indica faptul că criminalul nu stăpânește bine arma, a depus eforturi ca victima să nu supraviețuiască; omorurile la comandă prin aplicarea de lovituri cu diverse obiecte dure nu sunt întâlnite foarte frecvente și pot sugera că au fost implicați oameni neexperimentați. Uneori, omorurile la comandă sunt comise prin strangulare. Urma de strangulare în astfel de cazuri este caracteristică pentru un nod tras de la spate, aproape continuu, orizontal.

- În cazurile de omoruri la comandă prin utilizarea substanțelor toxice, nu pot exista deloc leziuni vizibile pe corpul victimei. Planul tipic a acestor infracțiuni implică invitarea viitoarei victime la o masă comună, unde aceasta va primi otravă în mâncare sau băuturi. În astfel de situații, trebuie să se acorde atenție culorii pielii, nuanței specifice a petelor cadaverice, leziunilor mucoaselor gurii, laringelui și nasului, aspecte ce pot fi indicate de un specialist în medicină legală care participă la examinare sau observate de un ofițer de urmărire penală familiarizat cu medicina legală.

La examinarea cadavrului, trebuie să se acorde atenție următoarelor circumstanțe:

- Prezența semnelor de tortură: arsuri, contuzii extinse pe piele și în țesuturile moi, arsuri cu contururi clar definite (de exemplu, de la un fier de călcat sau un aparat de sudură), arsuri în zona anusului cu penetrarea rectului, pe organele genitale.

- Cadavrul este legat și aruncat într-un bazin acvatic (în astfel de situații, scufundarea victimei în apă poate fi făcută în viață, iar moartea survenind prin înec).

- Temperatura corpului și poziția petelor cadaverice indică deplasarea cadavrului, posibil cu scopul de a-l ascunde.

- Deformarea feței, distrugerea și nimicirea documentelor, dezbrăcarea completă a corpului — toate aceste aspecte indicând o încercare de a îngreuna recunoașterea victimei.

O problemă aparte, care apare în cursul cercetării la fața locului o con-

stiuie interpretarea urmelor descoperite. Prin această activitate se urmărește, în primul rând:

- „stabilirea relației care există între acestea și fapta săvârșită” [17];
- proveniența lor;
- mecanismul de formare a diferitelor categorii de urme;
- relațiile dintre diverse urme și mijloacele materiale de probă existente în câmpul infracțiunii.

Interpretarea corectă a urmelor infracțiunii oferă răspuns la o multitudine de probleme din care menționăm:

- natura faptei săvârșite;
- timpul și locul săvârșirii;
- modul de săvârșire;
- numărul participanților;
- activitățile desfășurate de către killeri după săvârșire omorului etc.

Un lucru important, pe care trebuie să-l realizeze ofițerul de urmărire penală la fața locului, este întocmirea unei schițe în care se înregistreze grafic locul faptei și mediul înconjurător. Această schiță va contribui la analiza situația create și formarea unei imagini completă și obiectivă asupra celor întâmplate la locul săvârșirii omorului la comanda.

Astfel, în cazul în care, killerul nu a fost reținut pe urme proaspete, ofițerii de urmărire penală analizând schița pot să descopere diferiți indici care vizează mecanismul de săvârșire a infracțiunii, participanții la infracțiune, profilul făptuitorului etc. La întocmirea acestei schițe trebuie respectate următoarele reguli:

- exactitatea schemei;
- cotarea schemei;
- orientarea schemei;
- claritatea schemei;
- reprezentarea prin semne convenționale (aceste semne permit lucrătorului operativ înțelegerea cât mai clară a schemei);
- individualizarea schiței.

„O altă problemă importantă care urmează soluționată în cadrul cercetării la fața locului este existența circumstanțelor negative, caracterizate prin neconcordanțe între starea în care se află victima, leziunile prezentate de aceasta și situația de fapt” [4, p. 45].

Concluzii. Fiecare caz în parte, de efectuare a cercetării la fața locului, inclusiv și în cazul cercetării omorului la comandă, depinde de specificul locului faptei, de contextul său, de structura și dimensiunea acestuia — pot exista numeroase situații și variante de realizare a acesteia. Cu toate acestea, este crucial să respectăm regula fundamentală: examinarea tuturor elementelor importante din punct de vedere criminalistic descoperite la locul faptei.

Referințe bibliografice

1. Argeșeanu I. *Criminalistica și Criminologia în acțiune. [Criminalistics and Criminology in Action]*. București: Editura Lumina Lex, 2001, 338 p.
2. Bercheșan V., Pletea C. și Sandu I. *Cercetarea la fața locului în Tratat de tactică criminalistică [The crime scene investigation in the treatise on criminalistics tactics]*. Oradea: Editura Carpați, 1992.
3. Chiril M. *Criminalistica. Note de curs. [Forensics. Lecture Notes]*. Chișinău. 2014. <https://old.criminology.md/suport/sup22.pdf> (accesat la 23.09.2024)
4. Ciopraga A. *Criminalistica. Tratat de tactică [Criminalistics. The treatise on tactics]*. Iași: Editura Gama, 1996, 481 p.
5. Osoianu T. et al. *Tactica acțiunilor de urmărire penală. Curs universitar. [The Tactics of Criminal Prosecution Actions. University Course]*. Chișinău: Cartea Militară, 2020, 338 p.
6. Газелин И.М. Расследование убийств, совершенных из корысти. [Investigation of murders committed for gain]. Самара, Академия, 2005.
7. Кабарт И., Велч Г. Современная практика осмотра места обнаружения трупа. [Modern practices for examining the scene of the discovery of the corpse], М.: Академия, 2007, 369 с.
8. Лукин И.Р. Исследование места происшествия. [Investigation of the scene of the incident] Волгоград: Арбалет, 2007, 299 с.
9. Мартинсон О.О. Тактика осмотра места происшествия и трупа при расследовании корыстных убийств. [Tactics for examining the scene of the incident and the corpse in the investigation of murders for gain]. Ростов: Профиль, 2006, 336 с.
10. Поволокин И.С. Тактика осмотра места происшествия. [Tactics for examining the scene of the incident]. Караганда: Арал, 2007, 296 с.
11. Сологуб Б.И. Методика расследования убийств из корысти. [Methodology for investigating murders for gain]. М.: МКО, 2005, 186 с.
12. *Activitățile specifice ce trebuie desfășurate în vederea administrării probatoriului și dovedirii vinovăției [Specific activities to be carried out for evidence management and proving guilt]*. <https://www.rasfoiesc.com/legal/criminalistica/Activitatile-specifice-ce-treb19.php> (accesat la 19.09.2024).
13. *Cercetarea criminalistica a infracțiunii de omor. [Forensic investigation of homicide]*. <https://ro.scribd.com/document/551588332/Cercetarea-Criminalistica-a-Infracțiunii-de-Omor> (accesat la 25.09.2024).
14. *Cercetarea la fața locului în cazul infracțiunilor de omor. [The investigation at the scene in murder cases]*. <https://zdocs.ro/doc/cercetarea-la-faa-locului-n-cazul-infracțiunilor-de-omor-3w1kwm0gr41r>, (accesat la 23.09.2024).
15. *Considerații generale privind infracțiunile contra vieții [General considerations regarding crimes against life]*. <https://editura.edituralumen>.

ro/wp-content/uploads/2008/12/consideratii_preview-consideratii-generale-privind-infracțiunile-contravietii.pdf (accesat la 26.09.2024).

16. *Cercetarea locului faptei: noțiune, reglementare, importanță și obiective*. [Crime scene investigation: concept, regulation, importance and objectives]. <https://legeaz.net/dictionar-juridic/cercetare-loc-fapta-notiune-reglementare-importanta-obiective> (accesat la 25.09.2024).

17. *Interpretarea tehnica a urmelor create de armele de foc. Probleme rezolvate prin balistica judiciara*. [Technical interpretation of traces created by firearms. Issues solved by forensic ballistics]. <https://www.rasfoiesc.com/legal/criminalistica/Interpretarea-tehnica-a-urmelor91.php> (accesat la 25.09.2024).

18. Macovei V. *Folosirea videomagnetofonului la cercetarea la fata locului fi la reconstituire într-un caz de omor*. [The use of videotape in scene investigation and reconstruction in a murder case]. În: *Criminalistica*, nr.2/2002.

19. *Metodica cercetării omorurilor la comandă* [Methodology for investigating contract killings] <https://eresursedrept.wordpress.com/wp-content/uploads/2020/05/metodica-cercetarii-omorurilor-la-comandc483.pdf> (accesat la 27.09.2024).

20. Năstase O. *Unele aspecte teoretice și practice privind cercetarea infracțiunilor de omor*, studiu realizat în cadrul direcției de urmărire penală și criminalistică, a Parchetului General de pe lângă Curtea Supremă de Justiție. [Some theoretical and practical aspects of investigating murder crimes]. În: *Criminalistica*, nr.2/1992, p. 37.

21. Omorul. [Murder] <https://pdfslide.tips/documents/referat-omorul.html> (accesat la 23.09.2024).

22. *Ordin nr.182 din 14.08.2009 privind procedura cercetării la fața locului*. [Order No. 182 of 14.08.2009 on the Procedure for Crime Scene Investigation]. <https://www.politisti.ro/forums/topic/21153-ordinul-comun-privind-procedura-cercetarii-la-fata-locului/> (accesat la 26.09.2024).

23. Osoianu T., Covalciuc I. *Ingerința cercetării la fața locului în viața privată-garanții procesuale*. [The Intrusion of Crime Scene Investigation into Private Life - Procedural Safeguards]. https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/412-418_1.pdf (accesat la 26.09.2024).

24. *Particularitățile cercetării la fata locului în cazul infracțiunilor săvârșite cu arme de foc* [The particularities of crime scene investigation in cases of firearm-related offenses]. <https://eresursedrept.wordpress.com/wp-content/uploads/2020/05/particularitc483c5a3ile-cercetc483rii-la-fac89ba-locului-c3aen-cazul-infracc5a3iunilor-sc483vc3a2rc59fite-cu-arme-de-foc.pdf> (accesat la 27.09.2024).

25. *STEM în Criminalistică*. [STEM in Forensics]. Chișinău, 2023. https://mecc.gov.md/sites/default/files/manual_stem_in_criminalistica_2023_final_pt_site_mec_compressed.pdf (accesat la 27.09.2024).

CZU: 343.988:343.232

РОЛЬ ЖЕРТВЫ В МЕХАНИЗМЕ ПРЕСТУПНОГО ПОВЕДЕНИЯ

Сергей ЧЕРНОМОРЕЦ,

*доктор права, конференциар университар,
Академия „Штефан чел Маре” МВД РМ,
научный сотрудник, Институт правовых,
политических и социологических исследований,
Молдавский Государственный Университет
ORCID: 0000-0003-0172-0491*

Анатолие ФАЙГЕР,

*доктор права, конференциар университар,
Факультет Права и Социальных наук,
Бэлцкий Государственный Университет им. „Алеку Руссо”,
научный сотрудник (на добровольной основе),
Институт правовых, политических и социологических
исследований, Молдавский Государственный Университет
ORCID: 0009-0005-4545-1360*

Rezumat

Criminalitatea, în calitate de obiect de studiu al criminologiei, constă dintr-un ansamblu de infracțiuni abordate individual, prin urmare studiul mecanismului actului infracțional este un element indispensabil ce determină eficacitatea elaborării măsurilor de combatere a criminalității.

Un rol deosebit în cadrul studierii criminalității revine mecanismului actului infracțional, drept model de comportament infracțional care reflectă, cu un anumit grad de convenție, succesiunea etapelor sale în timp.

Victima poate genera, la o anumită persoană, determinarea de a comite infracțiunea, adică de a provoca actul de voință necesar. Astfel, se generează ideea săvârșirii unei infracțiuni. Cert este că într-un număr semnificativ de cazuri, infractorul caută nu doar o victimă, ci o victimă de un anumit fel, care posedă proprietăți fizice, psihice sau sociale semnificative pentru infractor. În special, caracteristicile victimei joacă un rol important în săvârșirea infracțiunilor sexuale.

La fel, victima însuși creează un mediu criminogen care îl provoacă pe făptuitor să comită fapta prejudiciabilă. De exemplu, victima este inițiatorul conflic-

tului însoțit de acte de violență, provocând făptuitorului o explozie de furie.

Cuvinte-cheie: criminalitate, victimă, mecanismul actului infracțional, vinovăția victimei.

Summary

Criminality, as a study object of criminology, consists of a set of crimes addressed individually, therefore the study of the mechanism of the criminal act is an indispensable element that determines the effectiveness of the development of measures to combat crime.

A special role in the study of crime belongs to the mechanism of the criminal act, as a model of criminal behavior that reflects, with a certain degree of convention, the sequence of its stages in time.

A victim can generate in a specific person the determination to commit a crime, that is, to cause the necessary act of will. Thus, can generate in the perpetrator the idea of committing a crime. The fact is that in a significant number of cases the criminal is looking not just for a victim, but for a victim of a certain kind, possessing physical, mental or social properties that are significant for the perpetrator. In particular, the victim's properties play an important role in the commission of sexual crimes.

The victim herself creates a criminogenic environment that provokes the perpetrator to commit a crime. For example, the victim is the first to engage in a fight with the killer or causes an outburst of anger in the latter.

Keywords: crime, the victim, the mechanism of the criminal act, victim's guilt.

Преступность это сложное социально-правовое явление, которое представляет собой прежде всего совокупность преступлений, в силу чего и преступления, и преступность обладают общими признаками.

При уголовно-правовом подходе преступление определяется как наносящее вред деяние (действие или бездействие), предусмотренное уголовным законом, совершенное виновно и уголовно наказуемое (ч.(1) ст. 14 УК РМ). Указанное определение выражает внешнее проявление человеческого поведения. При этом проводится юридический анализ состава преступления (объект, объективная сторона, субъект, субъективная сторона).

Однако при криминологическом подходе в первую очередь рассматриваются объективные и субъективные факторы, предшествующие преступному поведению, которые обуславливают мотивы преступления, планирование преступления, принятия решений о совершении преступления, совершение преступления, посткриминальное поведение и т.д. Все эти обстоятельства еще не образуют состава преступления. Однако они могут быть включены в понятие преступно-

го поведения, которое в криминологическом понимании охватывает формирование преступного намерения и его осуществление. Понятие преступного поведения гораздо шире, нежели понятие преступления [1, с. 138].

Преступное поведение представляет собой взаимосвязанную совокупность объективных действий индивида во внешней среде, обусловленную его психическими (субъективными) процессами, которая отличается от правомерного поведения своей антиобщественной направленностью [2, с. 106].

М. Быргэу, отмечает, что преступное поведение есть процесс, развёртывающийся в пространстве и времени и включающий: внешние, объективные действия, образующие состав преступления, а также внутренние, предшествующие им психологические явления, которые детерминируют совершение преступления [3, с. 95].

Важным аспектом изучения преступного поведения является анализ его «механизма». Механизм – это последовательность состояний, процессов, определяющих собою какое-нибудь действие, явление [4, с. 346].

Если преступное поведение – есть процесс, развёртывающийся во времени и в пространстве, и включающий не только действия, образующие состав преступления, но и предшествующие им психологические явления и процессы, которые детерминируют совершенное деяние, то механизм преступного поведения включает в себя мотивацию совершения преступления, его планирование (если оно умышленное), исполнение, а также последствия [5, с. 32].

Механизм преступного поведения - модель преступного поведения, отражающую, с определённой степенью условности, последовательность протекания его этапов во времени.

С точки зрения этапности развёртывания механизма преступного поведения во вне можно выделить следующие основные этапы:

- мотивация преступления;
- планирование преступления;
- совершение преступления.

Преступное поведение всегда обусловлено био-физиологическими и психо-логическими свойствами личности, притом, что последние формируются преимущественно под воздействием внешней среды. Так, само по себе существование у индивида определённых потребностей, которые он желает удовлетворить, не обуславливает совершение им преступления, поскольку он может найти альтернативные преступным способы их удовлетворения. Именно психологические свойства личности преступника, такие как особенности мировоззре-

ния, отношение к нормам морали и права, ценностные ориентации, обуславливают избрание противоправного способа удовлетворения имеющихся потребностей. При этом некоторые потребности являются исключительно социально-обусловленными и порождаются самими общественными отношениями, например, потребность в уважении, самореализации и т. д.

Все три структурных элемента (этапа) механизма преступления свойственны для умышленных преступлений, совершаемых организованными преступными группами (например, незаконный сбыт наркотических средств), профессиональными преступниками (например, серия квартирных краж), серийными преступниками с психическими отклонениями и т. д.

Преступления, совершенные под воздействием сильных внезапно возникших эмоций, лишены стадии планирования, в данном случае схема механизма совершения умышленного преступления сводится к двум этапам: мотивация и совершение преступления. Данные преступления чаще всего совершаются в быту и происходят во время совместного распития спиртного, под воздействием которого волевые и интеллектуальные свойства притупляются, а вот эмоциональная сфера и подсознательные импульсы человека выходят на первый план. Например: А. находясь в состоянии алкогольного опьянения, пришёл к Б., во дворе дома которого увидел лежащего на земле В. Он стал говорить В., чтобы последний вставал и уходил, однако В. находился в состоянии алкогольного опьянения и встать не мог, говорил что-то оскорбительное в его адрес. В ответ на оскорбления, А. нанёс В. несколько ударов кулаками и ногами по голове. Когда В. попытался встать, А. нанёс В. ещё удары кулаками и ногами по голове, после чего В. перестал двигаться. Убивать А. В. не хотел, ранее с В. А. не общался, неприязненных отношений к нему не имел.

Аналогичный усечённый двухэлементный состав механизма совершения преступления наблюдается при совершении преступления в состоянии аффекта. Иногда весь механизм преступного поведения личности сводится к совершению преступления, без этапов мотивации и планирования, поскольку суть преступления сводится к неверному решению в ложно воспринятой ситуации, небрежности и неосмотрительности в правомерных действиях лица – это преступления, совершенные по неосторожности. Например, А. потерпевшая, убедившись в безопасности пересечения проезжей части по пешеходному переходу, переходила дорогу спокойным шагом. Двигавшийся в крайнем правом ряду автомобиль Toyota остановился у пешеходного перехода и пропустил потерпевшую, а двигавшийся в попутном направлении ав-

томобиль марки «Honda» под управлением Б., сбил А. Б. пояснил, что видел знак «Пешеходный переход», сбил А. на пешеходном переходе по причине того, что она вышла из-за резко затормозившего автомобиля Toyota, двигавшегося справа от автомобиля Б.

Из приведённых примеров становится очевидным влияние внешней среды (физической и социальной) на преступное поведение человека, поэтому роль ситуации в механизме преступного поведения заслуживает отдельного внимания [2, с. 109].

Практика показывает, что в конфликте далеко не всегда виновата одна из сторон. Иногда довольно трудно установить зачинщика. Преступление отличается трагичностью последствий, которая заслоняет вину жертвы. Однако давно было замечено, что роль жертвы и провокации преступления бывает решающей [6, с. 390].

Потенциальная жертва, как и преступник, существуют в обществе, которое своими нормами, запретами, сложившейся системой отношений, оказывает существенное влияние на становление личности жертвы (в том числе обуславливает её психологические свойства в процессе интериоризации), её мировоззрение, социальное положение, роль, профессию и статус. У потенциальной жертвы под воздействием жизненного опыта, полученного в социальной среде, формируется определённая модель поведения и стереотипные реакции на повторяющиеся факторы внешней среды. Именно специфическое сочетание социально-психологических свойств личности порождает её повышенную способность становиться жертвой преступления.

Жертва - это стержневое понятие виктимологии. Жертва - это лицо, которому был причинен физический, моральный вред, материальный ущерб или основные права которого были существенно ущемлены в результате преступления [7, с. 158].

Согласно официальным данным Министерства Внутренних дел Республики Молдова, в 2021 году было зарегистрировано 12,9 тыс. жертв преступлений. Доля мужчин из общего количества зарегистрированных жертв преступлений составила 56,4%, в сравнении с 43,6% женщин. Примерно 39,3% жертв было зарегистрировано в мун. Кишинэу, 8,6% в мун. Бэлць, 4,4% в Кагуле, 3,7% в Хынчештах. На 10 тыс. жителей приходилось 49,5 жертв. На 10 тыс. женщин приходилось 41,3 жертв женщин, а на 10 тыс. мужчин этот показатель составил 58,6 жертв мужчин [8].

Согласно официальным данным Министерства Внутренних дел Республики Молдова, в 2022 году было зарегистрировано 13,5 тыс. жертв преступлений. Доля мужчин из общего количества зарегистрированных жертв преступлений составила 57%, в сравнении с 43% жен-

щин. Примерно 41.3% жертв было зарегистрировано в мун. Кишинэу, 7,9% в мун. Бэлць, 3,5% в Кагуле, 3,3% в Оргееве. На 10 тыс. жителей приходилось 51,9 жертв [9].

Согласно официальным данным Министерства Внутренних дел Республики Молдова, в 2023 году было зарегистрировано 11,5 тыс. жертв преступлений. Доля мужчин из общего количества зарегистрированных жертв преступлений составила 53,7%, в сравнении с 46,3% женщин. Примерно 43,7% жертв было зарегистрировано в мун. Кишинэу, 7,3% в мун. Бэлць, 3,8% в Кагуле, 3,2% в Хынчештах. На 10 тыс. жителей приходилось 45,7 жертв [10].

Раскрыть роль жертвы в механизме преступного поведения не представляется возможным без уточнения соотношения понятий: „жертва”, „потерпевший”, „пострадавший”.

Таким образом, понятия „жертва”, „потерпевший”, „пострадавший” рассматриваются в русском языке как синонимы [11, с. 70]. Однако, понятие жертва преступления шире по содержанию, чем потерпевший в уголовно-процессуальном смысле молдавского законодательства.

Согласно ч.1 ст.59 УПК РМ потерпевшим признается: „физическое или юридическое лицо, которому преступлением причинен моральный, физический или материальный ущерб, признанное в этом качестве в установленном законом порядке с согласия пострадавшего. Несовершеннолетний, которому преступлением причинен ущерб, признается потерпевшим и без его согласия”.

Согласно ч.(2) ст.59 УПК РМ признание лица потерпевшим производится: постановлением органа уголовного преследования или, по обстоятельствам, определением судебной инстанции сразу после установления оснований для присвоения ему этого процессуального качества.

Виктимологам следует использовать понятие потерпевший в виктимологическом смысле, в данном случае речь будет идти о лице, которому вред причинен непосредственно преступлением, независимо от признания его таковым в уголовно-процессуальном смысле. Поэтому виктимологическое понятие потерпевшего шире, чем понятие потерпевшего в уголовно-процессуальном смысле, так как для признания лица по уголовному делу потерпевшим необходимо соблюсти процедуру, предусмотренную уголовно-процессуальным законодательством РМ.

В уголовно-процессуальном смысле молдавского законодательства существует разница и между понятиями „пострадавший” и „потерпевший”. Так, согласно, ч.1 ст.58 УПК РМ пострадавшим считается:

„любое физическое или юридическое лицо, которому преступлением причинен моральный, физический или материальный ущерб”.

Следовательно, понятие пострадавший шире чем потерпевший, так как некоторые пострадавшие в силу различных обстоятельств не имеют процессуального статуса - потерпевший.

В виктимологическом смысле понятие потерпевший отражает реальное событие – наличие вреда, ущерба, причиненного преступлением [11, с. 71].

Следует также заметить, что в криминологии отсутствует единство мнений относительно жертвы преступления.

Так, по мнению одних авторов под жертвой преступления понимается только физическое лицо, по мнению других не только физическое, но и юридическое лицо [12, с. 413].

Например, Ф.К. Зиннурова под жертвой преступления понимает физическое или юридическое лицо, которому в результате совершенного преступления непосредственно или опосредованно причиняется физический, материальный (имущественный) или моральный вред либо подрывается его деловая (профессиональная) и/или политическая репутация [1, с. 183].

Обе точки зрения далеко не беспочвенны, однако учитывая, что фактическое руководство юридическими лицами осуществляется лицами физическими, можно сказать, что виктимность первых обусловлена действиями последних.

Жертва – элемент предкриминальной и непосредственно криминальной ситуации. От её поведения зависит, в какой ситуации окажется преступник: способствующей или препятствующей совершению преступления. Нередко жертва выступает в роли соавтора и даже автора провоцирующих преступника ситуаций. Разумеется, «люди – не пассивные существа, находящиеся во власти внешних стимулов» [13, с. 62], и они воздействуют на ситуацию. «Именно поэтому одна и та же ситуация может привести различных людей к совершенно противоположным решениям и действиям» [14, с. 15].

Иными словами, для того чтобы ответить на вопрос, какова роль жертвы в механизме конкретного преступления, необходимо установить:

- в какой мере ситуация, оказавшаяся не нейтральной в отношении создания у преступника решимости совершить преступление или содержащая условия, способствующие совершению преступления, сложилась за счет поведения жертвы преступления;
- каким было объективное содержание «давящей» ситуации и насколько адекватно жертва восприняла причинение вреда;

- каким образом и в какой степени жертва оказала влияние на формирование личностной установки преступника, реализовавшейся во взаимодействии с ситуацией;

- какие личностные качества жертвы делали его в большей степени уязвимым для преступника [15, с. 85].

Е.А. Алексеева, Р.С. Абдулин, указывают, что по характеру поведения жертв преступлений можно подразделить на: провоцирующих, нейтральных, соучастников.

Провоцирующие – характеризуются аморальным и противоправным поведением. Например, после совместного распития спиртного между Х. и У. произошел конфликт, переросший в драку. У. замахнулся на Х. топором, Х. выбил топор у жертвы и нанес ему обухом топора удар в затылочную часть головы. После чего жертва пыталась убежать от Х., а он последовал за ним с топором в руке. Догнав У., Х. нанес ему несколько ударов обухом топора по голове в область темени, от чего наступила смерть У.

Нейтральные – характеризуются как правопослушные граждане, действия которых сами по себе не вызывают в преступнике решимость совершить в отношении них преступления, и становятся жертвой ввиду родственных или иных связей с преступником.

Соучастники – лица, которые прямо или косвенно участвуют в совершении преступных действий, оказывая помощь преступнику. Например, А. и Б. совместно с В. распивали спиртное на опушке леса, в ходе распития спиртного В. оскорбил А., из-за чего последний нанес ему удар ножом в область шеи, от чего В. скончался на месте. А. попросил Б. помочь ему скрыть следы преступления, захоронив труп на месте происшествия вместе с орудием преступления. Через некоторое время А. от знакомой С. стало известно, что Б. рассказал ей о том, что А. совершил убийство и обещал показать ей место, захоронения трупа. А. совместно с Б. и С., пошел к месту захоронения трупа, где убил обоих, с целью скрыть следы преступления и избежать уголовной ответственности [2, с. 102].

Артемьев Н.С. отмечает, что жертвы преступления с точки зрения степени их вины разделяются на следующие группы:

- совершенно невинные жертвы, то есть ничем не спровоцировавшие совершение преступления; в эту группу входят и активные жертвы, выполняющие профессиональные обязанности или свой общественный долг;

- жертвы с легкой виной; сюда могут быть отнесены жертвы по незнанию, неведению, не оказавшие сопротивления; недостаточно укрепившие свои домовладения, недостаточно бдительно охранявшие

свое имущество, а также жертвы, проявившие доверчивость;

– жертвы, виновные наравне с посягателем: таковы жадные жертвы, жертвы, крайне легкомысленно ведущие себя с посягателем;

– жертвы более виновные, чем посягатель (жертва, желавшая обмануть посягателя, истязавшая его, оскорблявшая посягателя, клеветавшая на него и т.д.);

– исключительно виновная жертва (это жертвы, пострадавшие от необходимой обороны или при ее превышении, при применении мер задержания, жертвы-provokatory и т.д.) [7, с. 160].

Приняв за основу эту классификацию, можно разделить жертвы на типы исходя из совокупности факторов, определяющих уязвимость жертвы как ее субъективное качество и состояние независимо от ее «вины» или в зависимости от нее. Соответственно, могут быть выделены жертвы:

- уязвимые в силу физических и психических особенностей, или выполняемой работы, или своего социального статуса (с общей, общей повышенной, специальной невиновной виктимностью);

- виктимные в силу особенностей негативного поведения (виновные с высокой поведенческой уязвимостью);

- виктимные в силу особенностей положительного поведения (невиновные с высшей поведенческой уязвимостью).

К уязвимым невиновным жертвам относятся: дети до 14 лет; старики (свыше 75 лет); беспомощные в силу болезни; физически нетренированные женщины; пожарные, спасатели; сотрудники полиции, журналисты, работающие на поиске сенсаций и в так называемых горячих точках; военнослужащие в зоне боевых действий; и т.д.

К жертвам с высокой уязвимостью, определяемой, как правило, той или иной степенью виктимологической вины, можно отнести богатых людей, бравирующих своим богатством; людей, связанных с криминалом; женщин легкого поведения; гомосексуалистов, лесбиянок; пьяниц и алкоголиков; наркоманов; бродяг и попрошайек; осужденных преступников; освобожденных из мест лишения свободы и др.

Носителями высокой виновной виктимности чаще всего являются жадные, чрезмерно доверчивые, конфликтные, агрессивные, нечистоплотные, легкомысленные, чрезмерно рискованные, имеющие неприязненные отношения, сексуально распущенные, склонные к мазохизму, пассивные люди [7, с. 159].

Различают следующие варианты возможного поведения жертвы в механизме преступного поведения: позитивное, негативное, нейтральное.

При позитивном жертва принимает попытки предотвратить

преступное поведение исполнителя.

Негативное может явиться провокационным для преступника.

Типичная жертва-провокатор встречается в бытовых конфликтах, сопровождающихся оскорблениями, необоснованными обвинениями, выдвижением нелепых требований и т. п. Обычно жертва-провокатор инициирует конфликт по любому поводу (или вовсе без повода) [16, с. 205].

При нейтральном жертва ведёт себя обычным образом, не предвидя возможности стать потерпевшим, ничего не предпринимая для предотвращения или провокации преступника

Криминологические исследования показывают, что в среднем из 30% случаев поведение жертвы являет нейтральным [17, с. 78].

Итак, роль жертвы в механизме преступного поведения может быть:

- антикриминогенной (препятствующей совершению преступления);
- нейтральной (не способствующей совершению преступления);
- криминогенной (способствующей совершению преступления).

Криминогенная роль жертвы проявляется в следующем:

Значительная часть жертв ещё до преступного посягательства на них являются потенциальными жертвами преступления в силу наличия у них определённых свойств.

Подверженность риску стать жертвой преступления получила наименование виктимности.

Итак, жертва преступления – это любое физическое лицо, которому был нанесён моральный, материальный или физический ущерб, или юридическое лицо, которому причинен материальный ущерб в результате преступления, независимо от того, признано ли оно таковым официально. Роль жертвы в механизме преступного поведения может влиять на квалификацию деяния содеянного преступником и следовательно на индивидуализацию назначенного ему наказания.

Из статистических показателей следует, что за последние годы в Республике Молдова мужчины из городской местности наиболее часто становятся жертвами преступлений.

Библиография

1. Зиннурова Ф.К. *Криминология: Общая часть: учебник*. Казань: КЮИ МВД России, 2019, 358 с.

2. Алексеева Е.А., Абдулин Р.С. *Криминология: общая часть. Учебное пособие*. Курган: Курганский государственный университет, 2019, 148 с.

3. Быргэу М. *Криминология и противодействие преступности. Общая часть. Учебное пособие*. Кишинев, 2020.
4. Ожегов С.И., Шведова Н.Ю. *Толковый словарь русского языка: 80000 слов и фразеологических выражений. 2-е изд., испр. и доп.* Москва: АЗЪ, 1995, 928 с.
5. Тугельбаева Б.Г., Хамзаева А.Д. *Методическое пособие по курсу «Криминология»*. Общая часть. Бишкек, 2007, 61 с.
6. Хохряков Г.Ф. *Криминология: учебник*. Москва: Юрист, 1999, 511 с.
7. Артемьев Н.С. *Криминология. Курс лекций*. Рязань, 2007, 296 с.
8. Nivelul infracționalității în Republica Moldova în anul 2021. <https://statistica.gov.md/newsview.php?l=ro&idc=168&id=7312> (дата доступа 24.11.2024).
9. Nivelul infracționalității în anul 2022. https://statistica.gov.md/ro/nivelul-infracionalitatii-in-anul-2022-9478_60321.html (дата доступа 24.11.2024).
10. Nivelul infracționalității în Republica Moldova în anul 2023. https://statistica.gov.md/ro/nivelul-infracionalitatii-in-republica-moldova-in-anul-2023-9478_60977.html (дата доступа 24.11.2024).
11. Савельева О.Ю. *Криминология. Учебно-методическое пособие*. Тольятти: Изд-во ТГУ, 236 с.
12. Rotari O. *Criminologie*. Chișinău: ULIM, 2011, 890 p.
13. Шибутани Т. *Социальная психология*. Москва: Прогресс, 1969, 534 с.
14. Кудрявцев В.Н. *Причинность в криминологии*. Москва: Юридическая литература, 1968, 176 с.
15. Детков А.П., Бахирева Г.В. *Роль потерпевшего в механизме преступного поведения несовершеннолетних*. https://journal.altstu.ru/media/f/old2/pv2006_03_1/pdf/082detkov.pdf (дата доступа 25.11.2024).
16. Клеймёнов М.П. *Криминология: учебник*. 4е изд., перераб. и доп. 2024, 416 с.
17. Bulat Irina. *Victimologie și psihologia victimei. Note de curs*. Chișinău, 2013, 40 p. <https://old.criminology.md/suport/sup30.pdf> (дата доступа 24.11.2024).

CZU: 343.9

EFICIENȚA PROCEDURILOR PENALE ÎN PREVENIREA ȘI INVESTIGAREA CRIMINALITĂȚII DE MEDIU ÎN CONTEXTUL TRANSFRONTALIER

Albert ANTOCI,

*doctor în drept, conferențiar universitar,
Catedra „Drept polițienesc” a Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI
ORCID: 0000-0001-6304-2046*

Maria MÎNDRESCU,

*master în drept,
procuror, Procuratura mun. Chișinău,
Oficiul Reprezentare a învinuirii în instanța de Judecată
ORCID: 0009-0001-7793-8887*

Rezumat

Deși clasificările activităților ilegale denumite în mod obișnuit infracțiuni transfrontaliere de mediu au existat pentru o perioadă lungă de timp, cadrul conceptual în sine a apărut mai recent. S-a infiltrat în discursul politic cu aproximativ zece ani înainte, împletit cu dezbateri științifice distinct diferite privind justiția penală și paradigmele de securitate netradiționale. Din perspectiva standardelor juridice internaționale stricte, criminalitatea transfrontalieră de mediu este inexistentă: există o absență a legii tratatului care definește în mod explicit infracțiunea de mediu ca infracțiune internațională, care interzice comportamente sau practici internaționale specifice sau care instituie măsuri punitive împotriva persoanelor care contravin acestor interdicții.

Cuvinte-cheie: criminalitate de mediu, proceduri penale, prevenire, investigație, criminalitate transfrontalieră, drept penal, cooperare internațională, protecția mediului, infracțiuni ecologice, impact transfrontalier, instrumente juridice internaționale.

Summary

Although classifications of illegal activities commonly referred to as transboundary environmental crimes have existed for a long time, the conceptual framework itself has emerged more recently. It infiltrated political discourse approximately a decade ago, intertwined with distinctly different scientific debates on criminal justice and non-traditional security paradigms. From the perspective of strict international legal standards, transboundary environmen-

tal crime does not exist: there is an absence of treaty law that explicitly defines environmental crime as an international offense, prohibits specific international behaviors or practices, or establishes punitive measures against individuals who violate these prohibitions.

Keywords: environmental crime, criminal procedures, prevention, investigation, transboundary crime, criminal law, international cooperation, environmental protection, ecological offenses, transboundary impact, international legal instruments.

Introducere. Criminalitatea de mediu a devenit un subiect de interes major în dreptul internațional, pe fondul amplificării preocupărilor privind protecția resurselor naturale și impactul activităților umane asupra ecosistemelor. În acest context, necesitatea unui cadru juridic solid, capabil să prevină, să sancționeze și să descurajeze acțiunile care cauzează degradarea mediului, este mai stringentă ca oricând. Protocolul I la Convenția de la Geneva și Statutul de la Roma al Curții Penale Internaționale au deschis calea pentru recunoașterea internațională a crimelor împotriva mediului, evidențiind interdicția utilizării metodelor de război care provoacă daune semnificative naturii. Totuși, actualele reglementări sunt percepute ca insuficiente pentru a aborda complexitatea acestui fenomen.

Eforturile internaționale recente se concentrează pe consolidarea normelor juridice prin includerea ecocidului ca infracțiune distinctă în Statutul de la Roma. Aceasta reflectă o viziune integrată asupra justiției de mediu, în care protecția ecosistemelor este tratată ca o prioritate globală, cu implicații atât pentru generațiile prezente, cât și pentru cele viitoare. În același timp, recunoașterea limitărilor actuale, cum ar fi lipsa unor definiții precise și a instrumentelor de aplicare eficiente, subliniază necesitatea unui efort concertat pentru armonizarea legislației internaționale și naționale. În acest sens, studiul criminalității de mediu, cuprinzând dimensiuni juridice, tehnice și sociale, devine indispensabil pentru dezvoltarea unor soluții viabile și sustenabile.

Metodele de cercetare utilizate în analiza criminalității de mediu s-au bazat pe o abordare interdisciplinară, incluzând metode juridice, analitice și empirice pentru a examina comprehensiv acest fenomen complex. Cercetarea a implicat o analiză detaliată a instrumentelor juridice internaționale, precum Protocolul I la Convenția de la Geneva, Statutul de la Roma al Curții Penale Internaționale și alte tratate și convenții relevante. Acest cadru normativ a fost corelat cu jurisprudența și practica statelor membre pentru a evidenția lacunele existente și posibilitățile de armonizare a reglementărilor.

Din perspectiva metodologică, s-a utilizat metoda deductivă pentru a analiza concepte generale, precum ecocidul și criminalitatea transnațională

de mediu, și metoda inductivă pentru a sintetiza concluzii din cazuri concrete de încălcare a reglementărilor de mediu. În plus, cercetarea comparativă a fost esențială pentru evaluarea diferențelor dintre reglementările naționale și internaționale, precum și pentru identificarea practicilor optime în investigarea și sancționarea acestor infracțiuni.

Materialele utilizate au inclus documente oficiale emise de organizații internaționale, cum ar fi Națiunile Unite și Organizația pentru Securitate și Cooperare în Europa, studii academice, rapoarte tehnice, precum și studii de caz despre incidente majore de poluare și degradare a mediului. De asemenea, au fost analizate date statistice și rapoarte privind infracțiunile de mediu, obținute din surse oficiale și publicate de instituții guvernamentale sau organizații neguvernamentale specializate. Acest demers a fost completat cu utilizarea literaturii de specialitate, care a oferit perspective teoretice și practice asupra interacțiunii dintre dreptul penal, dreptul internațional și protecția mediului.

Rezultate obținute și discuții. La scară internațională, Protocolul I la Convenția de la Geneva a fost primul instrument juridic care a codificat o infracțiune penală internațională explicită referitoare la protecția mediului, care prevede „interzicerea utilizării metodelor de război care sunt destinate sau se poate aștepta să provoace daune (pe scară largă, pe termen lung și grave) mediului natural” [1]. Acest principiu a fost integrat în Statutul de la Roma al Curții Penale Internaționale (CPI) [2].

Campania tot mai vizibilă pentru combaterea crimelor împotriva generațiilor viitoare, în strânsă legătură cu principiile dezvoltării durabile și echității inter-generaționale, aduce în atenția comunității internaționale necesitatea extinderii cadrului juridic global. Această inițiativă își propune să includă în Statutul de la Roma o nouă categorie de infracțiuni, vizând sancționarea gravă a încălcărilor drepturilor economice, sociale și culturale, precum și a degradării semnificative a mediului. Propunerea se bazează pe standarde internaționale deja consacrate, precum interzicerea daunelor transfrontaliere asupra mediului, prevederile Pactului internațional privind drepturile economice, sociale și culturale și normele stabilite în Statutul de la Roma.

La momentul formulării unui Cod al Crimelor împotriva Păcii și Securității Omenirii în 1996, Comisia de Drept Internațional a prezentat o delimitare pentru o crimă internațională referitoare la degradarea mediului, obligând un act intenționat grav cu repercusiuni care au o dimensiune internațională [3]. Cu toate acestea, această propunere nu a fost acceptată în limitele Statutului de la Roma. O serie de cercetători juridici au susținut că a sosit momentul instituirii oficiale a unei crime internaționale care vizează infracțiunile de mediu [4]. În cazul în care o astfel de infracțiune ar fi în-

corporată în Statutul de la Roma, victimele, fie ca indivizi, fie ca colectiv, ar putea solicita despăgubiri de la Fondul fiduciar pentru victime al CPI. În plus, CPI ar putea emite directive privind confiscarea și restituirea sau, alternativ, mandate de despăgubire și reabilitare pentru a ajuta victimele să se recupereze din daunele ecologice suferite de ele însele și comunitățile lor [5].

Există, de asemenea, un efort concertat de a încorpora termenul „ecocid” în Statutul de la Roma, acesta fiind caracterizat drept „distrugerea extinsă, deteriorarea sau pierderea ecosistemului (ecosistemelor) unui anumit teritoriu, fie prin acțiune umană sau din alte cauze, într-o asemenea măsură încât bucuria pașnică a locuitorilor aceluși teritoriu a fost grav diminuată” [6]. Ecocidul ar cuprinde daunele provocate oricărei specii, extinzându-se dincolo de ființele umane.

Definiția preliminară a acestor infracțiuni include trei dimensiuni ecologice distincte: privarea intenționată a indivizilor de resurse esențiale pentru supraviețuire, provocarea de daune majore, extinse și prelungite mediului natural, precum și contaminarea ilegală a aerului, apei sau solului. Aceste acțiuni trebuie să fie comise cu cunoașterea probabilității ridicate a efectelor grave asupra sănătății, siguranței și capacității de supraviețuire pe termen lung a unor grupuri clar definite.

Tema criminalității de mediu a fost abordată pentru prima dată de Comisia Națiunilor Unite pentru Prevenirea Criminalității și Justiție Penală în 1995, când s-a adoptat o rezoluție prin care statele membre erau încurajate să recunoască cele mai grave forme de infracțiuni de mediu în cadrul internațional. În acest context, s-a subliniat importanța protejării victimelor acestor infracțiuni, prin eliminarea barierelor legale care le-ar putea împiedica accesul la justiție, sprijinirea acestora și facilitarea accesului la despăgubiri financiare. Această direcție strategică include recunoașterea drepturilor victimelor în cadrul procedurilor judiciare și promovarea acțiunilor colective și a proceselor inițiate de cetățeni.

Astfel, includerea ecocidului în Statutul de la Roma ar oferi un instrument juridic puternic pentru protecția mediului și ar consolida răspunderea internațională pentru daunele ecologice, adresându-se nu doar generațiilor prezente, ci și celor viitoare [7, p. 3-5].

Categoriile specifice de încălcări ale mediului, astfel cum sunt definite de cadrele legale, cuprind activități precum transportul și eliminarea ilegală a deșeurilor periculoase, transferul ilegal de materiale periculoase, inclusiv substanțe care epuizează stratul de ozon, comerțul clandestin cu materiale radioactive sau nucleare, comerțul ilegal cu biodiversitate și practicile neautorizate de pescuit și exploatare forestieră.

Cu toate acestea, în domeniul criminologiei verzi, se propune o conceptualizare mai largă a criminalității și daunelor asupra mediului, care

cuprinde încălcări dăunătoare ființelor umane, ecosistemelor și animalelor neumane, indiferent de clasificările legale; încorporează, de asemenea, daune legate de mediu care sunt facilitate de entități guvernamentale, corporații și alte părți interesate influente, în măsura în care aceste instituții posedă puterea de a influența interpretările oficiale ale criminalității de mediu în maniere care permit sau susțin ecologic practici dăunătoare. Repercusiunile catastrofale ale criminalității de mediu sunt notoriu provocatoare de cuantificat sau de evaluat [8, p. 6].

În timp ce date extinse despre diferite forme de infracțiuni stradale și violente sunt compilate și diseminate la nivel național, de stat și local, există o absență notabilă a datelor naționale standardizate sau cuprinzătoare care articulează prevalența și ramificațiile infracțiunilor de mediu. Un discurs continuu persistă cu privire la ramificațiile și domeniul de aplicare al poluării mediului, alături de anchete semnificative privind implicațiile aplicării reglementărilor asupra poziției competitive a națiunii atât pe piețele globale, cât și pe cele interne. Sarcina financiară asociată cu remedierea toxinelor din mediu și restaurarea zonelor afectate depășește frecvent disponibilitatea fiscală a guvernului. Cercetătorii afirmă că criminalitatea de mediu provoacă o morbiditate, vătămări și mortalitate mai mari decât criminalitatea stradală convențională.

Interpretările divergente ale daunelor generează înțelegeri și analize variate cu privire la caracteristicile și dinamica criminalității transnaționale de mediu [9, p. 7-8]. În consecință, discursurile contemporane care înconjoară prevenirea și investigarea criminalității transnaționale de mediu cuprind o gamă diversă de probleme. Printre numeroasele subiecte examinate se numără:

- transportul ilicit și eliminarea deșeurilor toxice;
- transportul de materiale periculoase, inclusiv substanțe care diminuează ozonul;
- traficul ilegal de materiale radioactive sau nucleare autentice sau presupuse;
 - escaladarea deșeurilor „e” rezultate din eliminarea a zeci de mii de calculatoare și alte dispozitive electronice;
 - eliminarea corespunzătoare a navelor și aeronavelor învechite;
 - poluarea localizată și transfrontalieră, care poate fi fie sistematică (amplasarea fabricilor) sau legate de incidente (de exemplu, deversări de plante chimice);
 - biopirație, în care corporațiile occidentale își însușesc proprietatea și controlul asupra florei dezvoltate prin metodologii „tradiționale”, implicând adesea populații indigene din țările în curs de dezvoltare;
 - comerțul ilicit cu specii botanice și zoologice;
 - activități ilegale de pescuit și exploatare forestieră.

Investigarea eficientă a activităților ilicite dăunătoare mediului devine imposibilă fără aplicarea metodologiilor științifice și tehnice. În primul rând, aceste metodologii garantează disponibilitatea potențială a probelor cu privire la săvârșirea de acte criminale în viitor. Având în vedere capacitățile instrumentelor tehnice și criminalistice contemporane, acestea sunt utilizate în executarea tuturor acțiunilor de investigare în timpul anchetei unor astfel de infracțiuni: examinarea scenei, anchete, interogări, experimente de investigație, percheziții și examinări.

În cadrul acestui domeniu al procedurilor penale, instrumentele tehnice și criminalistice sunt utilizate cu precădere, în funcție de contextul investigației, pentru a localiza purtători materiali de informații referitoare la infracțiune: instrumente de infracțiune (unelte, lichide combustibile și corozive, coloranți aerosoli etc.); microobiecte (microparticule de vopsele și lacuri etc.); țesături, fibre din materiale textile etc.; micro-urme (zgârieturi, stratificare metalică); urme informaționale.

Caracteristica distinctivă a suportului tehnic și criminalistic în investigarea actelor ilegale împotriva mediului este aceea că, în timpul executării acțiunilor de investigație, în special în timpul inspecțiilor la fața locului, expertul nu poate garanta în mod constant exhaustivitatea recuperării mijloacelor de informare, să furnizeze o evaluare preliminară a valorii probatoare a instrumentelor software și hardware confiscate sau să implementeze măsuri de optimizare a păstrării urmelor informaționale. În astfel de cazuri, apare necesitatea echipamentului specializat și angajarea unor specialiști pertinenti care posedă expertiză relevantă [10, p. 186-190].

Dinamica complicată din jurul criminalității de mediu necesită încorporarea de noi seturi de abilități, baze de cunoștințe și domenii de expertiză ca componente integrale ale mecanismelor de aplicare a legii și de răspuns de reglementare [11, p. 3-13]. Impulsul pentru cultivarea acestor competențe este sporit și mai mult de recunoașterea crescândă a criminalității de mediu, atât pe plan intern, cât și pe plan internațional, ca o categorie în plină expansiune și consecventă a activității infracționale care constituie o amenințare semnificativă la adresa securității naționale.

O consecință observabilă a acestei atenții amplificate din partea guvernelor naționale și a agențiilor lor de reglementare și aplicare a mediului asociate este recunoașterea faptului că acest efort va implica o colaborare și parteneriat sporit cu o gamă diversă de entități, inclusiv parteneri și părți interesate netraditionale.

Cea mai pragmatică și împovărătoare din punct de vedere al resurselor temporale și financiare este fundamentarea încălcărilor obligațiilor administrative, care se pot realiza prin aplicarea expertizei tehnice și a competenței.

O astfel de expertiză este imperativă pentru a stabili gradul de contaminare, pentru a identifica acțiunile de remediere necesare și costurile asociate restaurării și pentru a aloca, cel puțin din perspectivă tehnică, răspunderea atât pentru repercusiunile imediate, cât și pentru daunele rezultate din expunerea la substanțe toxice [12, p. 200].

Acest aspect este deosebit de semnificativ, deoarece daunele aduse mediului sunt adesea atribuite simplei acumulări, adăugări sau efecte sinergice ale activităților periculoase, creând astfel provocări privind stabilirea cauzalității. Aceste cunoștințe și evaluare necesare sunt furnizate de un expert tehnic desemnat și jurat sau de o agenție administrativă, pe care sistemul judiciar se poate baza în mare măsură [13]. Acești specialiști provin din diverse discipline tehnice, inclusiv trafic, medicină și alte domenii profesionale și trebuie să satisfacă triada de perspicacitate tehnică, cunoștințe experiențiale și familiaritate cu prevederile legale relevante.

Mai mult, admisibilitatea, fiabilitatea și costurile considerabile asociate mărturiei experților științifici prezintă impedimente suplimentare în urmărirea penală a infracțiunilor de mediu. Colectarea și evaluarea probelor devin din ce în ce mai complicate atunci când expertiza necesară trebuie executată într-o jurisdicție străină, din cauza naturii transnaționale a infracțiunilor de mediu, necesitând aplicarea cadrelor deja complexe de cooperare judiciară transfrontalieră [14, p. 191-219].

Aceste repercusiuni, împreună cu forma necesară de culpabilitate, stabilesc fundamental cadrul de răspundere atribuit infracțiunii; ele încapsulează corelația dintre definiția legală a infracțiunii și condițiile probatorii care trebuie îndeplinite pentru a fundamenta o astfel de infracțiune [13].

În consecință, colaborarea interstatală în acest sens servește ca o manifestare a angajamentului, participării și sprijinului care vizează abordarea unei probleme pertinente, funcționând simultan ca un cadru metodic prin care rezultatele pot fi evaluate.

Criminalitatea de mediu prezintă provocări distincte pentru aplicarea legii de mediu, în special în ceea ce privește colaborarea între agenții între forțele de poliție, natura metodologiilor și strategiilor de investigare, precum și diversele forme de cunoștințe necesare pentru abordarea categoriilor specifice de daune aduse mediului. Mai mult, numeroase aspecte operaționale legate de infracțiunile de mediu sunt intrinsec internaționale ca natură și substanță.

Natura multilaterală a infracțiunilor împotriva mediului subliniază necesitatea urgentă de investiții sporite în politicile de aplicare a legii, îmbunătățirea capacităților de aplicare a legii și instituirea unor sisteme solide de management al performanței în diferite jurisdicții. Activitățile infracționale de mediu se pot manifesta la scară locală, națională, regională și globală,

prezentând adesea diverse combinații ale acestora. Detectarea unor astfel de infracțiuni poate fi deosebit de dificilă (așa cum este ilustrat de anumite forme de poluare toxică care evită percepția senzorială umană).

Acestea pot necesita negocieri extinse între jurisdicții și, eventual, dispute între statele naționale cu privire la anumite incidente sau modele de comportament criminal. Anumite infracțiuni de mediu pot fi caracterizate de structuri extrem de organizate care implică syndicate criminale, cum ar fi cele implicate în pescuitul ilegal și transportul ilicit de deșeuri. În schimb, alții pot cuprinde o gamă diversă de participanți criminali, de la colecționari solitari de specii pe cale de dispariție până la eliminarea sistematică a deșeurilor periculoase prin intermediari. Toate aceste fațete și provocări, la rândul lor, influențează semnificativ eforturile de răspuns colaborativ.

Pentru ca orice cadru de reglementare de mediu să producă eficacitate, este imperativ ca un stat de drept robust să fie stabilit alături de o strategie cuprinzătoare de aplicare care promovează și mandatează aderarea la prevederile legale, stimulând astfel populația reglementată să respecte astfel de legi [15, p. 39].

Mai mult, națiunea trebuie să aibă o capacitate suficientă pentru a pune în aplicare aceste prevederi legale, care cuprinde capacitățile entităților reglementate, precum și cele ale instituțiilor guvernamentale și ale societății civile. Termenul „capacitate” ar trebui interpretat în sens larg: include capacitatea organelor legislative și a parlamentelor de a elabora legi executorii; capacitatea ministerelor de mediu de a traduce cadrele juridice în reglementări, permise și alte forme de control eficiente; competența industriei și a altor poluatori de a înțelege și de a respecta legea; competența societății civile și a populației generale de a monitoriza și trage la răspundere atât guvernul, cât și entitățile reglementate; și capacitatea funcționarilor de aplicare a legii, inspectori, procurorii și judecătorii pentru a evalua conformitatea, a investiga infracțiunile și a respecta legea. Interacțiunile și procedurile complicate prin care sunt concepute, ratificate și executate acordurile globale de mediu sunt rareori considerate ca un sistem de coeziune [16, p. 11].

Cu toate acestea, aceste acorduri sunt într-adevăr guvernate de configurații previzibile ale părților interesate implicate într-un proces de negociere relativ organizat, care este obligat atât de reglementări și obiceiuri formale, cât și informale. Așa-numitul „sistem”, așa cum există în prezent, este adesea un produs al circumstanțelor implicite, iar deficiențele sale pot să nu fie ușor identificabile. Înainte de a consolida procesul de elaborare a tratatelor, este esențial să înțelegem dinamica operațională a acestui sistem. Participanții la cadrul de elaborare a tratatelor de mediu constau din lideri guvernamentali, grupuri de interese neoficiale sau neguvernamentale (care includ organizații de promovare a mediului, coaliții de afaceri și asociații

științifice), precum și organizații multilaterale - în special, agenții ale Națiunilor Unite, cum ar fi Programul Națiunilor Unite pentru Mediu, Banca Mondială și Programul Națiunilor Unite pentru Dezvoltare.

Astfel părțile interesate urmează a se angaja în colectarea de informații, schimbul de idei, formularea propunerilor convocarea atât în medii informale, cât și formale pentru a negocia, a elabora documentația legală și a vota acceptarea noilor obligații, care pot implica autoimpunerea impozitelor pentru a finanța monitorizarea inițiativelor lor globale de gestionare a mediului, reunindu-se periodic pentru a-și evalua performanța și pentru a decide cu privire la necesitatea unor acțiuni ulterioare. În acest sens în ultimele patru decenii, s-au întreprins eforturi substanțiale pentru a îmbunătăți gestionarea interacțiunilor umane cu mediul [17, p. 21].

Concluzii. Semnificația apei, aerului, solului, precum și a florei și faunei, este universal recunoscută în acest moment.

Cu toate acestea, datele referitoare la activități infracționale documentate, acuzații și condamnări, alături de o cantitate substanțială de incidente nedecarate și neacuzate, prezintă un dezechilibru puternic în raport cu semnificația și prevalența infracțiunilor împotriva acestor resurse. Confluența stimulentele financiare substanțiale, riscul minim de reținere și măsurile punitive ineficiente au făcut ca infracțiunile de mediu să fie extrem de profitabile.

Anumite atribute inerente acestor infracțiuni pot fi percepute ca factori determinanți care contribuie. Cadrele legislative urmează să reglementeze fenomenele intrinsec complicate într-o manieră ambiguă, care contravine frecvent principiului legalității inerent jurisprudenței penale.

Într-adevăr, dependența lor intrinsecă subliniază necesitatea armonizării raționamentului dreptului de mediu cu cel al dreptului penal. În schimb, o definiție universală a infracțiunilor de mediu nu este imperativă, mai ales că nu ar îndeplini prevederile principiului fundamental al legalității în dreptul penal.

Cu toate acestea, reglementările naționale existente necesită o mai mare specificitate sau, cel puțin, ar trebui să fie susținute de o practică judiciară bine dezvoltată, care va oferi îndrumări în identificarea, fundamentarea și urmărirea penală a acestor categorii de infracțiuni.

Referințe bibliografice

1. Convention Protocol Additional to the Geneva Conventions of 12 August 1949, and relating to the Protection of Victims of International Armed Conflicts (Protocol I), 8 June 1977. <https://www.refworld.org/legal/agreements/icrc/1977/en/104942> (accesat la 26.11.2024).

2. The Rome Statute of the International Criminal Court, N. Doc. A/CONF.183/9, article 8(2) (b)(iv) [Rome Statute]. chrome-extension://efaid-

nbmnnibpcajpcglclefindmkaj/https://www.icc-cpi.int/sites/default/files/2024-05/Rome-Statute-eng.pdf (доступно на 26.11.2024).

3. Tomuschat Christian. *Document on Crimes Against the Environment: Draft Code of Crimes Against the Peace and Security of Mankind (Part II) - Including the Draft Statute on the International Criminal Court* (27 March 1996). chrome-extension://efaidnbmnnibpcajpcglclefindmkaj/https://legal.un.org/ilc/documentation/english/ilc_xlviii_dc_crd3.pdf (доступно на 26.11.2024).

4. Mégret Frédéric, The Case for a General International Crime Against the Environment. <http://ssrn.com/abstract=1583968> (доступно на 26.11.2024).

5. Rome Statute of the International Criminal Court, articles 68, 75 and 79. chrome-extension://efaidnbmnnibpcajpcglclefindmkaj/https://www.icc-cpi.int/sites/default/files/2024-05/Rome-Statute-eng.pdf (доступно на 26.11.2024).

6. Higgins Polly. *Eradicating Ecocide: Exposing the Corporate and Political Practices Destroying the Planet and Proposing the Laws Needed to Eradicate Ecocide* (London (K): ShephardWalwyn, 2010).

7. Sébastien Jodoin. *Crimes against Future Generations - A New Approach to Ending Impunity for Serious Violations of Economic, Social, and Cultural Rights and International Environmental Law* (World Future Council and the Centre for International Sustainable Development Law, 2010).

8. Jarrell M. L. *Environmental Crime and the Media - News Coverage of Petroleum Refining Industry Violations*. LFB Scholarly Publishing LLC, New York, 2007, USA, p. 6.

9. White R. *Transnational Environmental Crime—Toward an Eco-global Criminology*. Routledge 2011, Taylor & Francis Group, Abingdon, USA.

10. Книженко С.О. Особливості огляду місця події при розслідуванні незаконного видобування корисних копалин. В: Форум права, 2010. № 3.

11. Pink G., White R. *Collaboration in Combating Environmental Crime - Making it Matter* in Pink, G.; White R. (eds): *Environmental Crime and Collaborative State Intervention*, Palgrave Macmillan; Basingstoke 2016, UK.

12. Murphy B. *Applications of Environmental Forensics*. In: (B. Murphy & R. Morrison eds.), *Introduction to Environmental Forensics*. Cambridge:Elsevier Academic Press. 1 – 20 According to: Bachmeier 2016.

13. Faure M., Visser M. How to Punish Environmental Pollution? Some Reflections on Various Models of Criminalization of Environmental Harm. In: *European Journal of Crime, Criminal Law and Criminal Justice*, 3(4), 1995, p. 316-368.

14. Bachmaier L. *Obstacles to prosecution of environmental crime and the role of expert evidence: a comparative approach*. In: *Revue Internationale de Droit Pénal*, 2016.

15. Jones, D. and Honorato, I. "Capacity Building and Collaboration: Enforcement Training to Build Capacity that Ensures Environmental Protection" in Pink, G.; White, R. (eds): "Environmental Crime and Collaborative State Intervention", Palgrave Macmillan; Basingstoke, 2016, UK, p. 39.

16. Susskind, L. E. "Environmental Diplomacy—Negotiating More Effective Global Agreements", Oxford University Press, Inc., Oxford, UK, 1994, p. 11.

17. Baldwin jr., G., Gerardu, J., Koparova, M. R., and Ruessink, H. "International Compliance and Enforcement Networks: The Critical Role of Collaboration in Environmental Protection" in Pink, G.; White, R. (eds): "Environmental Crime and Collaborative State Intervention", Palgrave Macmillan; Basingstoke, UK, 2016, p. 21.

CZU: 343.1:004

JUSTIȚIA ÎN ERA DIGITALĂ: PROVOCĂRILE ȘI SOLUȚIILE PROBATORIULUI DIGITAL ÎN PROCEDURA PENALĂ

Ștefan MUNTEANU,

*ofițer, Agenția Europeană de Frontieră și Gardă de Coastă, FRONTEX
ORCID: 0009-0000-8017-5107*

Rezumat

Evoluția tehnologică rapidă și integrarea tot mai profundă a tehnologiei în viața cotidiană au determinat necesitatea adaptării cadrului legal pentru a aborda noile provocări generate de probatoriul digital în procesul penal. Reglementările legale privind colectarea, conservarea și utilizarea probelor digitale sunt esențiale pentru asigurarea unui proces echitabil și pentru protejarea drepturilor fundamentale ale persoanelor implicate.

Astfel spus, în era digitală actuală, tehnologia a devenit o parte integrantă a vieții cotidiene, influențând profund modul în care comunicăm, lucrăm și chiar modul în care se comit și se investighează infracțiunile. În acest context, probele digitale au căpătat o importanță deosebită în procedura penală, reprezentând o categorie distinctă de mijloace de probă care necesită o abordare specifică.

Cuvinte-cheie: procedură penală, probatoriu digital, eră digitală, soluții, particularități.

Summary

Rapid technological evolution and the ever-deeper integration of technology into everyday life have determined the need to adapt the legal framework to address the new challenges generated by digital evidence in criminal proceedings. Legal regulations regarding the collection, preservation and use of digital evidence are essential for ensuring a fair trial and for protecting the fundamental rights of the persons involved.

Thus, in the current digital era, technology has become an integral part of daily life, profoundly influencing the way we communicate, work and even the way crimes are committed and investigated. In this context, digital evidence has acquired particular importance in criminal proceedings, representing a distinct category of evidence that requires a specific approach.

Keywords: criminal proceedings, digital evidence, digital era, solutions, particularities.

„Probele digitale se referă la orice informație cu valoare probatorie care este stocată, transmisă sau procesată în format electronic. Acestea pot include documente electronice, e-mailuri, mesaje instantanee, înregistrări audio sau video digitale, date stocate în servicii cloud și meta-date care oferă informații despre alte date” [1, p. 45]. Caracterul lor intangibil și dependența de suporturi tehnologice le diferențiază de probele tradiționale și le conferă anumite particularități.

„Una dintre principalele caracteristici ale probelor digitale este volatilitatea și fragilitatea lor. Datele electronice pot fi ușor modificate, șterse sau corupte, fie intenționat, fie accidental” [2, p. 120]. Acest aspect ridică probleme privind autenticitatea și integritatea probelor, fiind esențial ca acestea să fie colectate și păstrate în conformitate cu proceduri stricte. De asemenea, ușurința cu care datele pot fi distribuite și replicate ridică provocări legate de controlul și gestionarea acestora.

„Localizarea datelor în jurisdicții diferite poate complica procesul de obținere a probelor, necesitând cooperare internațională și cunoașterea legislației din alte state” [3, p. 250]. Investigatorii trebuie să fie pregătiți să navigheze într-un mediu juridic complex și în continuă schimbare.

Cu toate acestea, utilizarea probelor digitale ridică și probleme legate de respectarea drepturilor fundamentale ale persoanelor, cum ar fi dreptul la viață privată și protecția datelor cu caracter personal. Este esențial ca autoritățile să echilibreze necesitatea combaterii criminalității cu protejarea libertăților individuale, asigurându-se că intervențiile în sfera privată sunt proporționale și justificate.

În contextul actual, administrarea probelor digitale în procesul penal a devenit o componentă esențială pentru desfășurarea eficientă și echitabilă a actului de justiție. Acest capitol abordează aspectele practice și teoretice legate de colectarea, conservarea și prezentarea probelor digitale în cadrul procedurilor judiciare, evidențiind provocările și soluțiile posibile.

Colectarea probelor digitale. „Procesul de colectare a probelor digitale necesită o abordare atentă și specializată, dată fiind natura lor fragilă și ușor de alterat” [2, p. 345]. Organele de urmărire penală trebuie să respecte proceduri stricte pentru a asigura autenticitatea și integritatea datelor colectate. Utilizarea tehnicilor criminalistice informatice este esențială pentru: capturarea datelor fără a le modifica, documentarea procesului de colectare, asigurarea lanțului de custodie.

Conservarea și protejarea probelor digitale. După colectare, probele digitale trebuie păstrate în condiții care să prevină deteriorarea sau alterarea lor. Acest lucru implică: depozitarea în medii sigure, criptarea datelor sensibile, actualizarea constantă a măsurilor de securitate.

Admisibilitatea probelor digitale în instanță. Pentru ca probele digitale

să fie admise în instanță, acestea trebuie să îndeplinească anumite condiții legale și procedurale: legalitatea obținerii probelor, autenticitatea și integritatea probelor, relevanța și pertinența.

Rolul expertului în informatică judiciară. Expertul în informatică judiciară joacă un rol crucial în administrarea probelor digitale. Acesta este responsabil de: analiza tehnică a probelor, elaborarea raportului de expertiză, asistență în instanță [3, p. 560].

Administrarea probelor digitale în procesul penal este un domeniu complex care necesită o abordare multidisciplinară și adaptabilă. Prin înțelegerea provocărilor specifice și implementarea soluțiilor adecvate, sistemul judiciar poate asigura că probele digitale sunt utilizate în mod eficient și echitabil, contribuind la realizarea justiției într-o societate tot mai digitalizată.

Evoluția rapidă a tehnologiei informației și comunicațiilor a transformat profund modul în care sunt comise și investigate infracțiunile, introducând totodată provocări semnificative în administrarea justiției penale. Probatoriul digital, deși esențial în elucidarea multor cauze penale contemporane, ridică o serie de dificultăți care necesită abordări inovatoare și adaptarea constantă a practicilor judiciare.

„Una dintre principalele provocări este accesul la date criptate sau protejate. Tehnologiile avansate de criptare pot împiedica organele de urmărire penală să obțină informații cruciale pentru investigarea infracțiunilor” [1, p. 320]. În multe cazuri, dispozitivele sau aplicațiile utilizate de suspecti sunt securizate la un nivel care face aproape imposibil accesul fără cooperarea directă a acestora. Această situație ridică dileme juridice și etice, întrucât necesitatea obținerii probelor trebuie echilibrată cu respectarea dreptului la viață privată și a libertăților civile. Soluțiile posibile implică dezvoltarea unor cadre legislative care să permită, în condiții strict reglementate, accesul autorităților la astfel de date, precum și colaborarea cu furnizorii de servicii tehnologice pentru a identifica modalități de acces legal și controlat.

O altă dificultate majoră este legată de localizarea și jurisdicția datelor. Într-o lume globalizată, informațiile digitale sunt adesea stocate pe servere situate în alte țări, supuse unor legislații diferite. Acest fapt complică procesul de obținere a probelor, deoarece autoritățile naționale nu au jurisdicție directă asupra datelor stocate în străinătate. Pentru a depăși acest obstacol, cooperarea internațională devine esențială. Acorduri bilaterale și multilaterale, precum convențiile internaționale în domeniul criminalității informatice, pot facilita schimbul de informații și asistența juridică reciprocă, permițând astfel accesul legal la datele necesare investigațiilor.

Volumul imens de date generate în era digitală reprezintă, de asemenea, o provocare semnificativă. Investigatorii se confruntă cu cantități uriașe

de informații care trebuie analizate și interpretate pentru a extrage elementele relevante pentru caz. Gestionarea eficientă a acestor date necesită resurse tehnologice avansate și personal specializat. Investițiile în infrastructura tehnologică și formarea continuă a personalului din sistemul judiciar sunt esențiale pentru a face față acestei situații. Metode precum inteligența artificială și algoritmi de învățare automată pot fi integrate în procesele de analiză a datelor pentru a identifica mai rapid și mai precis informațiile pertinente.

Evoluția constantă a tehnologiei impune o adaptare permanentă a cadrului legal. Apariția unor noi platforme de comunicare, tehnologii emergente și modalități inovatoare de stocare și transmitere a datelor necesită actualizarea legislației pentru a acoperi noile realități. Legiuitorii trebuie să anticipeze aceste schimbări și să creeze norme flexibile, capabile să răspundă atât nevoilor actuale, cât și celor viitoare. Acest lucru implică, de asemenea, colaborarea cu experți tehnici și juridici pentru a înțelege pe deplin implicațiile noilor tehnologii și pentru a elabora reglementări adecvate.

Protecția drepturilor fundamentale ale persoanelor este un aspect central în administrarea probelor digitale. Colectarea și utilizarea datelor personale pot afecta dreptul la viață privată, libertatea de exprimare și alte libertăți civile. „Este imperativ ca măsurile luate de autorități să respecte principiile legalității, necesității și proporționalității” [4, p. 415]. Orice ingerință în sfera privată trebuie să fie justificată, să urmărească un scop legitim și să fie limitată la ceea ce este strict necesar pentru atingerea aceluși scop. De asemenea, transparența și responsabilitatea în procesul de colectare și prelucrare a datelor sunt esențiale pentru menținerea încrederii publicului în sistemul judiciar.

Pentru a aborda eficient aceste provocări, este necesară o abordare multidisciplinară și colaborativă. Formarea profesională a judecătorilor, procurorilor și a organelor de cercetare penală în domeniul tehnologiilor digitale este crucială. Acest lucru le va permite să înțeleagă mai bine natura probelor digitale, să aprecieze corect valoarea lor probatorie și să identifice eventualele vulnerabilități sau erori în procesul de colectare și analiză. De asemenea, colaborarea cu experți în informatică juridică poate oferi suport tehnic și cunoștințe specializate necesare în cazurile complexe.

În plus, dezvoltarea unor ghiduri și protocoale standardizate pentru colectarea, conservarea și prezentarea probelor digitale poate contribui la asigurarea uniformității și a calității procesului judiciar. Aceste instrumente ar trebui să fie aliniate cu standardele internaționale și să reflecte cele mai bune practici în domeniu.

Concluzii și recomandări. Într-o societate tot mai interconectată și dependentă de tehnologie, probatoriul digital a devenit un element central

în procedura penală contemporană. Analiza realizată evidențiază faptul că, deși probele digitale oferă oportunități semnificative pentru descoperirea și probarea infracțiunilor, acestea aduc cu sine și provocări complexe care necesită abordări adaptate și multidisciplinare.

Astfel, considerăm că: administrarea probelor digitale solicită competențe tehnice specializate și o înțelegere profundă a mediului digital, iar investițiile în formarea profesională a magistraților, procurorilor și a organelor de cercetare penală pot reprezenta un element imperativ, cooperarea internațională devine, de asemenea, un pilon esențial în contextul în care criminalitatea depășește frecvent granițele naționale și, nu în ultimul rând, protecția drepturilor și libertăților fundamentale trebuie să rămână o prioritate în toate etapele procesului penal, pe considerentul că tehnologia nu trebuie să devină un pretext pentru încălcarea vieții private sau a altor drepturi garantate, ci un instrument utilizat corect.

În perspectivă, este necesară o colaborare strânsă între factorii legislativi, judiciari și tehnici pentru a dezvolta soluții inovatoare și eficiente. Numai printr-o abordare integrată și proactivă se poate asigura că sistemul judiciar este pregătit să facă față provocărilor erei digitale și să își îndeplinească misiunea fundamentală: realizarea unei justiții echitabile și eficiente.

Referințe bibliografice

1. VasIU Ioana, VasIU Lucian. *Criminalitatea informatică*. București: Editura Universul Juridic, 2016, 400 p.
2. UdROIU Mihail. *Procedură penală. Partea generală*. Ediția: a 3-a. București: Editura C.H. Beck, 2020, 832 p.
3. VolonCIU Nicolae (coord.) et.al. *Codul de procedură penală comentat*. Ediția: a 2-a. București, Editura: Hamangiu, 2017, 1500 p.
4. StRETEANU Florin, NIȚU Daniel. *Drept penal. Partea generală*. București: Editura Universul Juridic, 2018, 1008 p.

УДК: 343.85:343.344

ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЯ КРИМІНАЛЬНИМ ПРАВО- ПОРУШЕННЯМ В СФЕРІ НЕЗАКОННОГО ОБІГУ ЗБРОЇ

Роман Миколайович ПЕРКАТИЙ,
кандидат педагогічних наук,
викладач кафедри вогневої підготовки
Національної академії внутрішніх справ
ORCID: 0000-0003-1512-7664

Валерія Юріївна КУЗНЕЦОВА,
курсантка 3 курсу Навчально-наукового інституту № 1
Національної академії внутрішніх справ
ORCID: 0009-0002-1463-447X

Summary

Currently, the illegal circulation of firearms, their ammunition, explosive devices and substances is a fairly common criminal activity not only in Ukraine, but also at the international level. Criminal offenses in the field of illegal arms trafficking pose a threat to society and national security. Therefore, law enforcement agencies need to make a lot of efforts to prevent and combat this type of criminal activity. This article examines the issue of improving legislation in the field of countering illegal arms trafficking, and specifically, what measures and methods should be used to reduce crime in this area. And also how to prevent the spread of weapons in Ukraine and abroad.

Keywords: illegal trafficking, firearms, ammunition, explosives, criminal offences, security, control.

З початком активних бойових дій на сході України у 2014 році слово «зброя» для українців стало доволі звичним і буденним, особливо 24 лютого 2022 року, коли на території нашої країни розпочалось повномасштабне вторгнення зі сторони Російської Федерації, і безліч наших громадян, з метою захистити себе та своїх рідних, різними способами придбали зброю та боєприпаси. Переважно це була різного роду вогнепальна зброя та боєприпаси до неї, однак, місце в цьому списку також мали й вибухові пристрої та інші небезпечні речовини. Станом на сьогодні, аналізуючи дані деяких дослідників, у власності українських громадян близько 5-ти мільйонів одиниць зброї, не враховуючи гранати та інші види вибухівки. Складається неабияка ситуа-

ція в країні, оскільки наявність такої великої кількості зброї становить загрозу для громадян та національної безпеки. Тому варто зазначити, що запобігання та протидія незаконному обігу зброї є дуже актуальним питанням сьогодні. До того ж рух зброї не обмежується лише територією України, а незаконними шляхами виходить на міжнародні ринки, що несе загрозу й іноземним державам.

З метою запобігання вчинення кримінальних правопорушень, пов'язаних з незаконним обігом вогнепальної зброї, бойових припасів та вибухових речовин, необхідно вжити низку заходів, включаючи удосконалення чинного законодавства, підвищення ефективності контролю та нагляду з боку правоохоронних органів, популяризацію культури безпеки серед населення, та вдосконалити механізми міжнародного співробітництва для більш ефективного протидії цим злочинам [1, с. 89].

Найбільшою популярністю в злочинному середовищі користуються найпоширеніші на Заході пістолети і пістолети-кулемети під штатний у НАТО 9-міліметровий пістолетний патрон «Парабелум». Найбільш поширеними в незаконному обігу є пістолети Макарова (ПМ) і Стечкаєва (АПС) радянського виробництва, а також пістолети Токарева (ТТ), виготовлені не тільки в СРСР, але й у Польщі, Югославії, Китаї, а також автомати Калашникова всіх моделей. Останнім часом найменше професійні кілери все частіше використовують високоточну зброю іноземного виробництва [2, с. 252].

Злочини, пов'язані з незаконним обігом вогнепальної зброї, характеризуються різноманітними діями, такими як: 1) розкрадання вогнепальної зброї зі Збройних Сил, МВС, Служби безпеки, воєнізованої охорони; 2) розкрадання вогнепальної зброї та окремих складових частин і механізмів на збройових заводах; 3) кустарне виготовлення вогнепальної зброї; 4) законне придбання нарізної і гладкоствольної спортивної чи мисливської зброї з наступною його передачею в руки злочинного світу; 5) незаконне носіння, зберігання, придбання, виготовлення і збут вогнепальної зброї; 6) недбале зберігання вогнепальної зброї; 7) контрабандне ввезення або вивезення зброї та боєприпасів через кордон та ін. [2, с. 253].

У Кримінальному кодексі України є низка статей, які передбачають відповідальність за кримінальні правопорушення пов'язані зі зброєю: ст. 201 - Контрабанда культурних цінностей та зброї; ст. 262 - Викрадення, привласнення, вимагання вогнепальної зброї, бойових припасів, вибухових речовин чи радіоактивних матеріалів або заволодіння ними шляхом шахрайства або зловживанням службовим становищем; ст. 263 - Незаконне поводження зі зброєю, бойовими припасами або вибуховими речовинами; ст. 263¹ - Незаконне виготовлення, переробка чи ремонт вогнепальної зброї або фальсифікація, незаконне ви-

далення чи зміна її маркування, або незаконне виготовлення бойових припасів, вибухових речовин чи вибухових пристроїв; **ст. 264** - Недбале зберігання вогнепальної зброї або бойових припасів; **ст. 410** - Викрадення, привласнення, вимагання військовослужбовцем зброї, бойових припасів, вибухових або інших бойових речовин, засобів пересування, військової та спеціальної техніки чи іншого військового майна, а також заволодіння ними шляхом шахрайства або зловживання службовим становищем; **ст. 413** - Втрата військового майна; **ст. 414** - Порушення правил поводження зі зброєю, а також із речовинами і предметами, що становлять підвищену небезпеку для оточення [3].

Історично існує проблема незаконного обігу вогнепальної зброї, бойових припасів та вибухових речовин у зв'язку з зростанням кримінальної активності, терористичних загроз та міжнародного тероризму. Ця проблема має міжнародний характер та вимагає спільних зусиль усіх країн для її вирішення [1, с. 89].

Одним зі способів запобігання кримінальним правопорушенням у сфері незаконного обігу вогнепальної зброї, бойових припасів та вибухових речовин є забезпечення ефективного контролю та нагляду. Правоохоронні органи повинні мати достатні ресурси та повноваження для виявлення та припинення цих видів злочинів затримання та притягнення до кримінальної відповідальності винних осіб. Удосконалення законодавства є важливим кроком у напрямку запобігання кримінальних правопорушень, пов'язаних з незаконним обігом вогнепальної зброї, бойових припасів та вибухових речовин [1, с. 90].

На нашу думку, після скасування воєнного стану, варто буде запровадити пункти збору для тієї зброї, яка масово видавалась кожному бажаючому на початку повномасштабного вторгнення, що і є однією із причин такої великої кількості серед цивільного населення. Це дасть змогу всіх охочим добровільно віддати ту зброю, на яку у них немає документів, і тому правоохоронні органи не можуть здійснювати за нею контроль. Але варто зазначити, що буде частка людей, які вважають, що зброя має залишитись у них, тому можна закріпити певну мотивацію у вигляді притягнення до відповідальності тих, у кого немає дозволу на зберігання та носіння зброї.

Також, розглянути можливість надання власникам незареєстрованої зброї, яку вони отримали «на вулиці» для самозахисту, зареєструвати її, отримати дозвіл на її зберігання та носіння. Це буде мати позитивний вплив на незаконний обіг, оскільки у зброї буде власник і інформація про нього у правоохоронних органів. Разом із цим, варто зазначити, що ніхто не дає гарантій, що після скасування воєнного стану і припинення бойових дій, вони не розпочнуться через деякий час; і українці знову будуть вимушені шукати та скуповувати зброю для за-

хисту, в наслідок чого незаконний обіг буде збільшуватися.

Слід зазначити, що однією із важливих складових ефективного запобігання кримінальних правопорушень у сфері незаконного обігу вогнепальної зброї, бойових припасів та вибухових речовин є здійснення ефективних превентивних заходів. Проведення профілактичних заходів, таких як обшуки, перевірки, розслідування, може допомогти виявити порушників ще до вчинення злочину та запобігти можливим кримінальним актам. До того ж, важливою складовою превентивних заходів є здійснення просвітницької роботи серед громадян [1, с. 90].

Важливим аспектом превентивної діяльності є залучення до співпраці міжнародних партнерів та міжнародних організацій у боротьбі з незаконним обігом вогнепальної зброї, бойових припасів та вибухових речовин. У світі існує багато міжнародних ініціатив та програм, спрямованих на запобігання тероризму, злочинності та незаконному обігу зброї. Спільні дії та обмін інформацією між країнами можуть значно підвищити ефективність боротьби з цими загрозами та запобігти міжнародному розповсюдженню злочинності [1, с. 91].

Для якісного та чіткого виконання покладених на органи та підрозділи Національної поліції України нових функцій, потребує зміни й існуюча система їх підготовки та нормативне забезпечення їх діяльності [1, с. 93]. Після офіційного скасування воєнного стану в Україні, на плечі поліцейських, як і на інші структурні підрозділи, які пов'язані із обороною та безпекою, буде покладено важливе завдання, спрямоване на зменшення кількості зброї серед цивільного населення та військових, які є ветеранами російсько-української війни, а також на боротьбу з розповсюдженням вогнепальної зброї, боеприпасів до неї та різного виду вибухівок.

Незадовільний стан справ у сфері протидії незаконному обігу зброї призводить до того, що, по-перше, незареєстрована зброя сьогодні використовується не тільки при вчиненні значної кількості тяжких та особливо тяжких злочинів (вбивств, нанесення тяжких тілесних ушкоджень, розбійних нападів, вимагань, захоплення заручників, бандитизм, хуліганство тощо), а й як спосіб протидії виконанню службових обов'язків працівниками Національної поліції України. По-друге, неконтрольований незаконний обіг зброї призводить до стимулювання формування нових та укріплення позицій вже існуючих організованих злочинних груп та організацій, посилення їхнього впливу на соціально-політичний та економічний розвиток суспільства. По-третє, така ситуація додатково привертає увагу злочинного середовища з інших (сусідніх) держав, які використовують територію нашої держави як зону для незаконної купівлі та продажу зброї з подальшим направленням на протиправну діяльність, в тому числі терористичного, екстремістського та радикального спрямування [4, с. 204].

Підсумовуючи вищезазначене, можна стверджувати, що запобігання та протидія незаконному обігу зброї є актуальним питанням сьогодення. Оскільки, вказана злочинна діяльність впливає не лише на безпеку в Україні, а й в інших іноземних державах, так як потік зброї не обмежується однією країною, тому правопорушення цієї сфери краще було б вирішувати на міжнародному рівні, та й не потрібно забувати про національний. Тож поєднання вітчизняного та міжнародного законодавства у сфері протидії незаконному обігу зброї допоможе максимально використати цю проблему, хоча в більшості розуміємо, що повністю це зробити буде доволі важко, або ж взагалі неможливо. До прикладу, якщо б на виробництві в кожен одиницю зброї вмонтувати пристрій, який міг би показувати її геолокацію, це допомогло б контролювати переміщення, однак ніхто не відмінє кустарне виробництво, або можливість знищення механізму, який показує місцезнаходження. Отже, ми можемо зробити висновки, що поки законодавство намагається стати більш досконалим і ефективним в тій чи іншій сфері, то злочинці також «не стоять на місці», а впевнено еволюціонують.

Запобігання та протидія незаконному обігу зброї є важливим завданням України, особливо в період воєнного стану. Оскільки в повоєнний час до тієї кількості зброї, що є в наявності, додадуться ще й так звані «сувеніри» військових, які повернуться з фронту до своїх домівок, що призведе до того, що майже в кожному будинку буде наявна зброя, яка несе загрозу громадській та національній безпеці. Тому уже зараз правоохоронним органам потрібно намагатися контролювати усе, що пов'язане з наявністю, зберіганням та переміщенням будь-яких видів зброї.

Бібліографічні посилання

1. Швець Б.С., Москаленко Я.С., Копилов Е.В. Окремі питання запобігання вчиненню кримінальних правопорушень, пов'язаних із незаконним обігом вогнепальної зброї, бойових припасів та вибухових речовин. В: UNIVERSUM, №7, 2024, с. 88-93.

2. Шевчук В.М. Розслідування незаконного обігу вогнепальної зброї. Криміналістика : підручник : у 2 т. В. Ю. Шепітько, В. А. Журавель, В. О. Коновалова, В. М. Шевчук та ін. ; за ред. В. Ю. Шепітька. Харків, 2019. Т. 2, розд. 17. с. 250-271.

3. Кримінальний кодекс України : Кодекс України; Кодекс, Закон від 05.04.2001 № 2341-III // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. <https://zakon.rada.gov.ua/go/2341-14> (дата звернення: 23.11.2024).

4. Деркач Н.М. Незаконний обіг зброї як реальна загроза погіршення кримінальної обстановки в державі. В: Сучасні проблеми правового, економічного та соціального розвитку держави, Харків, 2017, с. 202-204.

CZU: 343.54/.55

SĂRĂCIA – FACTOR DETERMINANT AL VIOLENȚEI DOMESTICE ÎMPOTRIVA FEMEILOR DIN MEDIUL RURAL

Alexandru FRUNZĂ,

doctorand,

*șef al Serviciului detenție și escortă
al Inspectoratului de poliție Sângerei al IGP*

ORCID: 0000-0001-9444-6561

Marinela ȚURCANU,

*studentă, Facultatea DAOSP a Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI,
subofițer superior al Serviciului patrulare SG, GL, FL, RS
al Secției patrulare „Nord” a Direcției patrulare „Nord” a INSP al IGP
ORCID ID: 0009-0002-2230-6679*

Rezumat

Violența domestică este un fenomen condamnabil care afectează societatea modernă, atât la nivel național cât și internațional. Acest fenomen negativ este mai evidențiat în raport cu femeile din cauza cutumelor înrădăcinate și influențate istoric de structura patriarhală a familiilor. Structura patriarhală a exaltat în mod tradițional rolul bărbaților, femeia fiind plasată mereu într-o poziție subordonată.

Violența în familie constituie o încălcare gravă a drepturilor și libertăților fundamentale ale femeilor, protejate atât de legislația internațională, cât și de actele normative emise la nivel național. Încălcarea drepturilor la egalitate, la demnitate și acces la justiție, sunt mai reliefate în raport cu femeile din mediul rural. Diferite studii au arătat că în anul 2021, 71,0% dintre victimele violenței în familie sunt din localitățile rurale și 29,0% din cele urbane [6].

Deși prevenirea și reacția la violența domestică necesită o abordare multidimensională, identificarea cauzelor care generează această formă de violență, va contribui la înțelegerea fenomenului și la evoluția societății în ansamblul.

Cuvinte-cheie: violență domestică, sărăcie, mediu rural, determinante, agresor, studiu.

Summary

Domestic violence is a reprehensible phenomenon facing modern society, both nationally and internationally. This negative phenomenon is more evident in relation to women because of customs rooted and historically influenced by

the patriarchal structure. The patriarchal structure has traditionally exalted the role of men, with the woman always placed in a subordinate position.

Domestic violence constitutes a serious violation of women's fundamental rights and freedoms, protected both by international law and by normative acts issued at national level. The violation of the rights to equality in the family, to dignity and access to justice, are more emphasized in rural areas. The analysis of the aggressor-victim relationship shows that in 2021, 71.0 % of victims of domestic violence are from rural communities and 29.0 % of urban ones.[6]

While prevention and response to domestic violence requires a multidimensional approach, identifying the causes of this form of violence will contribute to understanding the phenomenon and to the evolution of society as a whole.

Keywords: domestic violence, poverty, rural environment, determinants, abuser, study.

Introducere. Un factor esențial ce contribuie la apariția și progresul violenței în cadrul familiei este sărăcia. Această problemă este omniprezentă în diverse comunități și generează consecințe severe în privința dezvoltării umane.

Evaluarea sărăciei reprezintă un proces complex, implicând utilizarea unor metode pentru delimitarea nivelurilor de trai și a minimumului necesar pentru existență. Familiile sau indivizii cu un standard de viață sub pragul convențional al sărăciei sunt considerați săraci [9].

Potrivit Programului Națiunilor Unite pentru Dezvoltare, [5] în anul 2021, 24,5% din populația Republicii Moldova locuiau într-o sărăcie absolută. La capitolul dat, situația este mult mai dramatică în mediul rural, unde 32,8% din populație conviețuiau la limita sărăciei, comparativ cu 11,9%, din mediul urban.

Mai multe studii selective din Republica Moldova au stabilit că, aproape fiecare al patrulea cetățean trăiește în sărăcie absolută, iar rata sărăciei rurale depășind de aproape cinci ori rata sărăciei urbane [7].

Metode aplicate și materiale utilizate. În cadrul studiului dat au fost utilizate următoarele metode de cercetare științifică: interviul, sondajul de opinie, analiza sistemică, analiza logică și analiza comparativă. Materialele folosite sunt: datele statistice, literatura de specialitate criminologică și alte studii.

Conținutul de bază al cercetării. Unele studii ale cauzalității violenței în familie au evidențiat că, principalii factori determinanți care influențează apariția acestui fenomen negativ, sunt în primul rând nevoile sociale și economice, urmate de consumul de alcool și de droguri, incompatibilitate, gelozie etc.

Cercetătorul rus A. N. Fateev, ca rezultat al analizei infracțiunilor violente săvârșite în relațiile familiare în orașul Rostov pe Don din Federația Rusă, a ajuns la concluzia că, sărăcia, îndeosebi atunci când se manifestă pe

fondul unor factori secundari suplimentari, cum ar fi un nivel de cultură și educație scăzută, precum și prezența unor dependențe cum ar fi consumul abuziv de băuturi alcoolice și consumul de droguri, este unul dintre cei mai des incriminați factori responsabili în apariția și proliferația violenței în familie [14].

În opinia cercetătorului G. G. Sillaste, [16] violența în familie a devenit un fenomen răspândit pe larg, care afectează atât familiile cu un venit mic cât și cele foarte bogate. În viziunea sa, cel mai frecvent, violența domestică se manifestă atunci când, în virtutea unor consecințe imprevizibile intervine:

- înrăutățirea bruscă a stării financiare în familie;
- pierderea locului de muncă;
- apariția neînțelegerilor în familie;
- apariția antipatiei față de copii;
- consumul de alcool și dependența de droguri.

Un alt cercetător care examinează violența împotriva femeilor, A. V. Lysova, [15] susține că factorii principali de risc care conduc la apariția violenței domestice includ:

- sărăcia;
- veniturile reduse;
- stresul asociat condițiilor de trai;
- tensiunea emoțională;
- distribuția inechitabilă a puterii între soț și soție.

Conform opiniei medicilor de familie din Republica Moldova, [13] cele mai dominante cauze ale violenței domestice sunt:

- 38,2% - starea materială în familie;
- 22,5% - stilul de viață al bărbatului (această cauză include educația bărbatului într-un stil violent, autoritatea bărbatului în familie, alcoolismul etc.);
- 22,5% - gelozia.

În opinia psihologului terapeut român, Manea C., [4] cauzele violenței domestice poartă în sine un caracter complex, care au la bază mai mulți factori determinanți, cum ar fi, probleme de sănătate mintală, conflicte interpersonale, consum abuziv de băuturi alcoolice, precum și apariția dezechilibrului puterii și controlului, care își are rădăcinile în valorile și normele culturale care promovează anumite comportamente toxice. În opinia aceluiași autor, sărăcia și lipsa accesului la resurse, sunt doar factori structurali care contribuie la apariția violenței domestice.

Unii autori consideră că, există numeroși factori care contribuie la apariția violenței domestice, însă cele mai frecvente sunt neînțelegerile în familie, alcoolismul, dependența de droguri, sărăcia [1].

Alți autori români, în rezultatul unor studii au ajuns la concluzia că 39,39% dintre femei consideră că sărăcia reprezintă un factor al violenței

domestice. Sărăcia este considerată ca fiind un factor al violenței domestice de 41,12% dintre persoanele din mediul urban, față de 36% persoane din mediul rural [8].

În concepția autoarei Dobă O., un lucru care este valabil în multe cazuri de violență domestică, este că agresorii folosesc controlul financiar pentru a-și exercita puterea și controlul asupra partenerului. Izolarea financiară este o tactică abuzivă prin care agresorul restricționează accesul victimei la resurse financiare sau îi limitează independența financiară [2].

Mai mult ca atât, agresorul se asigură că victima nu-l va părăsi din frica unei sărăcii extreme. Limitarea independenței financiare de către agresor, este o tactică des întâlnită, care este folosită pentru a menține victima într-o relație abuzivă. Prin restricționarea accesului la resurse financiare și prin impunerea unei dependențe materiale, agresorii își consolidează puterea și controlul asupra victimelor.

Această tactică este adesea legată de teama de sărăcie sau de lipsa resurselor financiare, ceea ce poate face ca victima să se simtă captivă în relația abuzivă din cauza lipsei de opțiuni sau resurse pentru a pleca și a-și construi o viață independentă. Astfel de tactici creează un mediu în care victima se simte incapabilă să-și asume autonomia financiară și să ia decizii în interesul său.

Autoarea Trăsnițu D. G. este de părerea că, cel mai important factor responsabil de apariția și sporirea violenței în familie este sărăcia. În opinia sa, anume sărăcia determină frustrarea individului, acesta devenind incapabil de a-și satisface anumite necesități materiale. Anume frustrarea generează o energie negativă care se răsfrânge asupra vieții familiale. De regulă, multe femei victime a violenței domestice sunt dependente financiar de agresor și, acestea aleg să rămână într-o relație toxică, dat fiind faptul că nu au resurse să se întrețină, nu își pot asuma o viață independentă [12].

Sărăcia, cu precădere atunci când este asociată cu factori potențatori suplimentari, precum un nivel scăzut de educație etc., și prezența adicțiilor cum ar fi alcoolismul, fumatul, consumul de droguri etc., reprezintă unul dintre cei mai frecvent incriminați factori în apariția și extinderea violenței în mediul familial. Neputința de a satisface anumite nevoi materiale induce frustrarea la nivel individual, generând impulsuri violente și conflicte care perturbă echilibrul vieții familiale [9].

Analizând literatura de specialitate, au fost identificați un grup de autori care combat ideea că sărăcia este o cauză directă a violenței domestice. De exemplu, autorii studiului „Violența în familie în Republica Moldova”, [11] au evidențiat că, există unele concepții greșite și stereotipuri legate de violența domestică, cum ar fi ideea că victimele violenței sunt doar femeile vulnerabile și violența domestică are loc în familiile sărace. Realitatea însă

este mult mai complexă, iar violența domestică poate afecta oameni din diverse medii sociale și culturale.

O opinie similară are și autorul Trăsnitu D. G., care conchide că, violența domestică se manifestă în toate mediile, nefiind o caracteristică doar a familiilor sărace, ea atingând chiar clasele medii și superioare din punct de vedere economic [12].

Conform datelor studiului „Bărbații și egalitatea de gen în Republica Moldova”, [15] s-a constatat că, violența împotriva femeilor rămâne adânc înrădăcinată în dezechilibrul de gen. Astfel, 90% din bărbații intervievați în cadrul acestui studiu reprezentativ al percepțiilor consideră că, pentru o femeie cel mai important rol este acela de a avea grijă de casă și de familie. Mai mult de 60% dintre bărbați cred că atunci când femeile sunt angajate acestea, de fapt, ocupă locurile de muncă care le revin bărbaților.

Pentru înțelegerea impactului sărăciei asupra comportamentului violent în familie, au fost interviewate un grup de femei din mediul rural [3].

Sub protecția anonimatului, unele femei au declarat din propria experiență că, în mediul rural, sărăcia este principala cauză care duce la apariția violenței domestice. Acest fenomen generează reducerea independenței individului în comunitatea în care locuiește. În mare parte, incapacitatea sa de a depăși această situație și a uita de probleme, duce la consumul abuziv de băuturi alcoolice sau substanțe narcotice. Mai mult ca atât, în familiile care locuiesc într-o sărăcie absolută, mereu apar conflicte din cauza lipsei surselelor financiare, care ulterior generează apariția violenței domestice.

Altă femeie, la fel a declarat că, sărăcia și lipsa locurilor de muncă influențează direct apariția comportamentului antisocial. Incapacitatea individului de a-și crea un confort material în familie, începe cu căutarea vinovății în toate eșecurile sale, sporește frustrarea și poate declanșa impulsuri violente și certuri, fapt ce duce la debusolarea echilibrului vieții familiare. Unii indivizi, din cauza că nu pot să-și asigure familia cu minimumul necesar, cad în depresie și le scade stima față de sine. Ei sunt dezamăgiți de propria incapacitate de a întreține familia și în adâncul lor, au ideea că o persoană care nu are bani este demnă de dispreț, dar executarea unor lucrări mai puțin remunerate, o consideră ca pierdere de timp.

O altă femeie, a comunicat că, violența în familie reprezintă un fenomen social negativ, foarte des răspândit în mediul rural din Republica Moldova, care poate apărea atât în viața familiilor sărace cât și în familiile cu un venit mediu sau chiar înstărite din punct de vedere financiar. O dată cu creșterea veniturilor, apar noi cerințe și necesități care derivă din concurențele informale între familii. Nesatisfacerea necesităților unanim recunoscute în mediul în care locuiește familia, generează etichetarea socială a individului și a membrilor familiei sale, contribuind în cele din urmă la manifestarea

violenței domestice.

O respondentă, a explicat că, sărăcia reprezintă doar o componentă a unui cerc vicios care duce la apariția violenței în familie. Sărăcia, în sine, nu provoacă neapărat un comportament violent în relațiile de familie. Este, mai degrabă, un element într-un puzzle mai amplu, care, împreună cu factori precum consumul de alcool sau droguri, educația bazată pe cutume și tradiții istorice, sau stereotipurile de gen, poate contribui la apariția comportamentului violent. Pe de altă parte, ea declară că, în unele situații, sărăcia este prima piatră poziționată la temelia acestui fenomen antisocial. Ea explică că, violența domestică are o probabilitate mai ridicată de apariție în asemenea situații când din cauza sărăciei, apar unele neînțelegeri în familie și gelozia, care mai devreme sau mai târziu, duc la consumul de băuturi alcoolice și, inevitabil, acest tandem acționează în mod direct la apariția violenței domestice.

În cadrul interviului dat, a fost relevat faptul că, majoritatea acestor femei care au fost supuse violenței în familie, au continuat să locuiască cu agresorul în aceeași locuință. Unica justificare de ce femeile după ce au fost supuse actului de violență domestică, continuă să locuiască împreună cu agresorul, este în mod ironic că, nu au unde să meargă, în mare parte din cauza stării materiale nesatisfăcătoare. În cazul dat, sărăcia este unicul factor care influențează în mod direct ca agresorul să-și continue activitatea sa ilegală și să agrezeze în continuare partenerul de viață.

Rezultatele interviului au scos în evidență că, unul dintre factorii care facilitează și alimentează toleranța și evoluția violenței domestice, este sărăcia în interacțiune cu alți factori secundari cum ar fi, consumul de băuturi alcoolice sau substanțe narcotice, fiind urmași de gelozie, educație înrădăcinată bazată pe manifestarea agresivității.

Concluzii. Studiul subliniază complexitatea și diversitatea factorilor care contribuie la apariția violenței domestice. În urma cercetării menționate, am dedus că sărăcia și lipsa accesului la resurse reprezintă doar factori determinanți, interacționând cu alți factori secundari precum tradițiile profund înrădăcinate și influențate istoric de o structură patriarhală, dezechilibrul de gen, conflictele interpersonale, abuzul de alcool sau consumul de substanțe narcotice, gelozia, precum și educația fundamentată în valorile și normele culturale care promovează anumite comportamente toxice. Toți acești factori contribuie împreună la apariția violenței domestice.

Referințe bibliografice

1. Bogdan M. D., Cordoș A. M. *Tipologia violenței și măsuri de combatere prin norma de drept*. În: Culegerile de comunicări ale Conferinței științifice

internațională „Prevenirea și combaterea violenței în familie” din 01-02 decembrie 2022. https://conferinte.stiu.md/sites/default/files/evenimente/Culegere_integral_Conferinta_decembrie_2022.pdf. (accesat la 02.01.2024).

2. Dobă O. *Femeia – victima violenței psihologice și emoționale în familie*. În: Culegerile de comunicări ale Conferinței științifice internațională „Prevenirea și combaterea violenței în familie” din 01-02 decembrie 2022. https://conferinte.stiu.md/sites/default/files/evenimente/Culegere_integral_Conferinta_decembrie_2022.pdf (accesat la 02.01.2024).

3. Interviu realizat în perioada 04.11.2023-05-11.2023, cu un grup de femei din mediul rural din Republica Moldova, privind stabilirea factorilor determinanți ai violenței domestice în mediul rural.

4. Manea C. *Un adevăr inconfortabil. O examinare mai atentă a violenței domestice și ce putem face pentru a o opri*. <https://cabinetclaudiumanea.ro/violenta-domestica/#:~:text=Factorii%20structurali%2C%20cum%20ar%20fi,care%20stau%20la%20baza%20acesteia> (accesat la 05.11.2023).

5. UNDP Moldova, 25 de țări au redus de două ori sărăcia multidimensională în decurs de 15 ani, însă 1,1 miliarde de oameni rămân săraci, în timp ce impactul pandemiei de COVID-19 nu a fost încă estimat. <https://www.undp.org/ro/moldova/press-releases/25-de-tari-au-reduc-de-doua-ori-saracia-multidimensionala-decurs-de-15-ani-insa-11-miliarde-de-oameni-raman-saraci-timp-ce#:~:text=%C3%8En%20Republica%20Moldova%20femeile%20se,p%C3%A2n%C4%83%20la%2036%2C9%25> (accesat la 02.11.2023).

6. Raport statistic privind violența în familie în 2021, elaborat de către Agenția Națională Asistență Socială, citat în Programul Național privind prevenirea și combaterea violenței față de femei și a violenței în familie pentru anii 2023-2027, aprobat prin Hotărârea Guvernului nr.332/2023. https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=140367&lang=ro# (accesat la 04.02.2024).

7. Reportaj realizat de portalul de știri tv8.md: R. Moldova este cea mai săracă țară din Europa? Date alarmante și planuri oficiale. <https://tv8.md/ru/2022/02/10/video-r-moldova-este-cea-mai-saraca-tara-din-europa-date-alarmante-si-planuri-oficiale/211602> (accesat la 04.11.2023).

8. Rus M. ș.a. *Atitudini și prejudecăți sociale față de violența domestică*. În: Culegerile de comunicări ale Conferinței științifice internațională „Prevenirea și combaterea violenței în familie” din 01-02 decembrie 2022. https://conferinte.stiu.md/sites/default/files/evenimente/Culegere_integral_Conferinta_decembrie_2022.pdf (accesat la 02.01.2024).

9. Stanciu M. ș.a. *Sărăcia și alți factori de risc ce favorizează comportamentul violent în viața domestică*. În: Sociologie Românească, vol. 20, Issue 2, 2022, p. 148-167.

10. Studiul „Bărbații și egalitatea de gen în Republica Moldova”, realizat de către Centrul de Drept al Femeilor „SocioPolis, în anul 2015. <https://sociopolis.md/barbatii-si-egalitatea-de-gen-in-republicamoldova#:~:text=Scopul%20cercet%C4%83rii%20%E2%80%9EB%C4%83rba%C5%A3ii%20%C5%9Fi%20egalitatea,%C3%AEEn%20domeniul%20egalit%C4%83%C5%A3ii%20de%20gen> (accesat la 12.12.2023).

11. Studiul *Violența în familie în Republica Moldova* Practică judiciară și acte normative naționale și internaționale. <https://www.osce.org/files/f/documents/7/0/121520.pdf> (accesat la 26.12.2023).

12. Trăsnitu D. G. *Violența împotriva femeilor și violența domestică – norme ale Consiliului European și legislație internă*. <https://www.juridice.ro/716383/violenta-impotriva-femeilor-si-violenta-domestica-norme-ale-consiliului-europei-si-legislatie-interna.html> (accesat la 04.01.2024).

13. Vizitiu D. *Opinia medicilor de familie privind violența domestică*. În: *Analele științifice ale Universității de Stat de Medicină și Farmacie „Nicolae Testițeanu” nr.2 (14), 2013. p. 297*. https://repository.usmf.md/bitstream/20.500.12710/6305/1/OPINIA_MEDICILOR_DE_FAMILIE_PRIVIND_VIOLENTA_DOMESTICA.pdf (accesat la 02.11.2023).

14. Фатеев А. Н. *Домашнее насилие опыт криминологического исследования, диссертация на соискание учёной степени кандидата юридических наук*. Москва, 2006. Citat de V. Ionașcu. În: *Infracțiunea de violență în familie: reglementări normative, analiză criminologică și măsuri de prevenire*, Teză de doctorat, Academia „Ștefan cel Mare” a MAI al RM, Chișinău, 2018. http://www.cnaa.md/files/theses/2018/53970/vasile_ionascu_thesis.pdf (accesat la 03.11.2023).

15. Лысова А. В. *Физическое насилие над женщинами в Российских семьях. Социологические исследования*. 2008. № 9. p. 121-128. https://www.researchgate.net/publication/289446043_Physical_violence_against_women_in_Russian_families (accesat la 28.12.2023).

16. Силласте Г. Г. *Социальные ценности сельских учителей в условиях рыночной экономики. Мониторинг общественного мнения*. 2004. № 2 (70). <https://cyberleninka.ru/article/n/sotsialnye-tsennosti-selskih-uchiteley-v-usloviyah-rynochnoy-ekonomiki/viewer> (accesat la 09.11.2023).

CZU: 343.712

CONSTATĂRI PRIVIND LATURA SUBIECTIVĂ A INFRAȚIUNII DE TÂLHĂRIE

Cătălina OBOROC,

*master în drept, ofițer superior de urmărire penală,
Direcția urmărire penală a Inspectoratului Național de Investigații
ORCID: 0009-0005-1552-7643*

Alexandru NEGOIȚĂ,

*master în drept, asistent universitar,
Catedra „Drept polițienesc” a Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI
ORCID: 0009-0005-1552-7643*

Rezumat

Latura subiectivă a infracțiunii reprezintă acel element important și indispensabil al componenței de infracțiune care se caracterizează prin atitudinea psihică a făptuitorului în raport cu fapta infracțională săvârșită precum și urmările prejudiciabile survenite. Importanța acestui element se justifică prin prisma faptului, că datorită acestuia putem stabili existența temeiului juridic al răspunderii penale, permite de a determina natura juridică a infracțiunii concrete, de asemenea stabilirea justă a tuturor semnelor laturii subiective contribuie la calificarea corectă a infracțiunii cât și la individualizarea răspunderii penale, mai cu seamă în cazul infracțiunii de tâlhărie la art. 188 C.P, reieșind din faptul, că infracțiunea respectivă comportă un caracter complex, fapt ce se justifică prin obiectul juridic la care se atentează.

Cuvinte-cheie: infracțiune, latură subiectivă, vinovăție, motiv, scop, organ de urmărire penală, instanță de judecată.

Summary

The subjective side of the crime represents that important and indispensable element of the composition of the crime which is characterized by the mental attitude of the perpetrator in relation to the criminal act committed as well as the harmful consequences that occurred. The importance of this element is justified by the fact that thanks to it we can establish the existence of the legal basis of criminal liability, it allows to determine the legal nature of the concrete crime, also the fair establishment of all the signs of the subjective side contributes to the correct qualification of the crime as well as to the individualization of responsibility criminal, especially in the case of the crime of robbery under Art. 188 of the Criminal Code, based on the fact that the crime in question has a

complex character, a fact that is justified by the legal object it is aimed at.

Keywords: crime, subjective side, guilt, reason, purpose, criminal investigation body, court of law.

Introducere. *Ab initio*, este de menționat, că în doctrină, prin latură subiectivă a componenței infracțiunii se înțelege „*partea interioară a infracțiunii, care determină atitudinea psihică a făptuitorului față de fapta prejudiciabilă săvârșită și de urmările acesteia, sub raportul conștiinței, voinței și emoțiilor sale*” [1, p. 232].

Opinem pe bună dreptate, faptul, că latura subiectivă, constituie un element indispensabil al componenței de infracțiune, care are o corelație strânsă cu alte elemente ale componenței de infracțiune cum ar fi obiectul și respectiv subiectul infracțiunii.

Similar oricărei activități umane, infracțiunea prevăzută și incriminată de legiuitor la art.188 C.P, mai întâi de toate prinde conotație în mintea făptuitorului ce urmează să o săvârșească, iar ulterior urmează a fi exteriorizată prin acele acțiuni îndreptate spre atingerea scopului propus. În acest context, este oportun să menționăm faptul, că în sensul art. 188 C.P, „*tâlhăria*”, scopul infracțiunii, reprezintă un semn obligatoriu, care este necesar de stabilit în cadrul urmăririi penale, în vederea calificării faptei și a atragerii la răspundere penală a făptuitorului.

Metodologia cercetării. În vederea realizării unui studiu desfășurat și obiectiv, în respectiva lucrare au fost aplicate o serie de metode de cercetare, printre care: metoda logică, metoda analizei, metoda studiului comparat și metoda sistemică.

Rezultate obținute și discuții. În vederea formulării unei definiții a laturii subiective, autorul Alina Șavga afirmă, că: „*elementul respectiv al componenței de infracțiune constituie partea interioară a faptei penale, care determină atitudinea psihică a făptuitorului față de fapta prejudiciabilă săvârșită și față de urmările acesteia, sub raportul conștiinței, voinței și emoțiilor sale*” [2, p. 624].

Opinem faptul, că în calitate de element a componenței de infracțiune, latura subiectivă reprezintă un aspect anevoios și menționăm chestiunea respectivă, prin prisma faptului, că este greu de a determina acele intenții, gânduri pe care le-a avut făptuitorul în procesul de săvârșire a actului infracțional, însă reieșind din totalitatea probatoriului acumulat de către organul de urmărire penală, în vederea constatării acelor circumstanțe relevante pentru cauza penală, considerăm că nu este imposibil de a clarifica și de a stabili conținutul laturii subiective.

Ținând cont de prevederile art. 6 alin (1) C.P, care prevede, că: „*persoana este supusă răspunderii penale și pedepsei penale numai pentru fapte săvârșite cu vinovăție*”, precum și prevederile al (2) al aceluiași articol, unde

se menționează, că: „răspunderii penale și pedepsei penale este supusă numai persoana care a săvârșit cu intenție sau din imprudență o faptă prevăzută de legea penală” [3], constatăm faptul, că vinovăția reprezintă un semn indispensabil a laturii subiective iar eventual, absența acesteia exonerează persoana de răspunderea penală, lucru firesc.

Prin urmare, „vinovăția reprezintă un semn obligatoriu al fiecărei infracțiuni, ea cuprinde atitudinea psihică a persoanei atât față de acțiunile sau inacțiunile prejudiciabile comise, cât și față de urmările prejudiciabile dorite sau admise; fie față de cele pe care ea credea superficial că vor fi evitate, fie față de cele pe care ea trebuia și putea să prevadă că vor surveni” [4].

Afirmăm faptul, că în contextul infracțiunii de tâlhărie, latura subiectivă cuprinde totalitatea condițiilor cu privire la atitudinea psihică a făptuitorului în raport cu propriul său act de conduită, care se exprimă în atacul persoanei în scopul sustragerii bunurilor.

În sensul art.188 C.P, vinovăția persoanei se exprimă prin intenție directă, ceea ce presupune faptul, că făptuitorul, care a săvârșit actul de tâlhărie își dădea perfect seama de caracterul prejudiciabil al acțiunii de atac, a prevăzut urmările prejudiciabile ale faptei socialmente periculoase și a dorit survenirea acestora. Așadar, cu vehemență putem afirma, faptul, că anume intenția directă reprezintă atitudinea persoanei în raport cu infracțiunea de tâlhărie prevăzută la art. 188 C.P.

În continuare, referindu-ne la un alt semn al laturii subiective, care este obligatoriu în cazul infracțiunii de tâlhărie și anume scopul.

Autorul Xenofon Ulianovschi definește scopul infracțiunii, ca fiind „rezultatul ideal presupus și subiectiv dorit al faptei prejudiciabile, pentru atingerea căruia subiectul acționează cu mijloace antisociale, reieșind din anumite considerente. Scopul, ca model, reprezintă promotorul rezultatului, care declanșează comanda de acțiune, compară comportamentul faptic cu modelul și îl corectează” [5, p. 380].

Drept urmare, scopul nu reprezintă altceva, decât obiectivul urmărit de către făptuitor pentru realizarea căruia, comite o infracțiune concretă prevăzută de legea penală. Pe această cale, referindu-ne la infracțiunea prevăzută la art. 188 C.P „tâlhăria”, scopul făptuitorului îl putem deduce însăși din dispoziția normei penale, care sună în felul următor „tâlhăria, adică atacul săvârșit asupra unei persoane în scopul sustragerii bunurilor”.

În continuare, ținem să menționăm, că în cazul infracțiunii de tâlhărie, nu se impune înfăptuirea efectivă a scopului, în susținerea celor afirmate mai sus, doctrinarul S. Brînză afirmă, că „calificarea infracțiunii este determinată de formarea scopului, nu de realizarea acestuia” [6, p. 96]. Așadar, cum am menționat *supra*, în procesul de calificare a faptei conform art. 188 C.P, se impune obligatoriu stabilirea scopului special, acesta fiind cel de cupiditate.

În calitate de exemplu elocvent, servește următoarea speță: „la 09 de-

cembrie 2022, aproximativ la ora 21:45, în urma unei înțelegeri prelabile cu XXX, urmărind scopul sustragerii bunurilor altei persoane, pe timp de noapte s-au deplasat la domiciliul lui XXX din satul Drăgănești, raionul Sîngerei. Tot atunci, în vederea realizării intenției lor infracționale de sustragere a banilor, au bătut la ușa de la intrare în domiciliul lui XXX, iar când ultimul a ieșit din casă, XXX împreună cu XXX, l-au atacat aplicând violență fizică, manifestată prin aplicarea multiplelor lovituri cu pumnii și picioarele pe diferite părți ale corpului și sub un pretext inventat i-au cerut acestuia bani în sumă de 500 euro. Auzind de la partea vătămată XXX că nu are bani, XXX și XXX au intrat în casă, unde din nou au aplicat violența fizică față de primul, după care au sustras din scurtă bani în sumă de 1100 lei, buletinul de identitate și carnetul de pensionar, părăsind locul comiterii crimei”.

Reieșind din totalitatea probatoriului acumulat de către organul de urmărire penală, instanța a stabilit că *„latura subiectivă se caracterizează prin vinovăție sub formă de intenție directă. La calificare, este obligatoriu stabilirea scopului special – de sustragere – cel prin care se exprimă scopul de cupiditate. În acest sens, analizând întreg probatoriul administrat, în special declarațiile părții vătămate, martorului XXX, cât și a inculpaților XXX cât și XXX, s-a constatat cu certitudine că inculpații XXX cât și XXX prin aplicarea forței fizice asupra părții vătămate XXX, au acționat cu intenție, scopul acestora fiind deposedarea părții vătămate de bunurile sale, sub pretextul datoriei de 500 euro”* [7].

Referindu-ne la scopul prevăzut de legiuitor la art. 188 C.P, este important de menționat faptul, că în cazul în care organul de urmărire penală nu acumulează acele probe pertinente, concludente și utile din care să reiasă stabilirea scopului de cupiditate, în ipoteza respectivă, fapta nu va mai întruni componența de infracțiune prevăzută la art. 188 C.P, drept urmare instanța va pronunța o sentință de achitare în privința inculpatului în temeiul prevăzut de legiuitor la art. 390 al (1), pct. 3) C.P.P, *„fapta inculpatului nu întrunește elementele infracțiunii”* [8].

În cele ce urmează, o să ne expunem pe scurt cu privire la un alt semn al laturii subiective, care în esență este unul facultativ și aici ne referim anume la motivul infracțiunii. Autorul Ulianovschi X, este de părerea, că *„motivul infracțiunii este un imbold determinat de factorii sociali și psihologici care se manifestă în fapta subiectului infracțiunii și care se realizează prin săvârșirea infracțiunii ca un comportament prejudiciabil, social-periculos, ilegal, săvârșit cu vinovăție, pasibil de pedeapsă penală”* [5, p. 553].

În dispoziția normei penale prevăzută la art. 188 C.P, nu este expres specificat vreun motiv, în mod firesc, se consideră, că motivul infracțiunii se rezumă la interesul material urmărit de către făptuitor. În această ordine de idei, este de menționat faptul, că în contextul ultimelor modificări ale legii penale în vederea armonizării și adaptării acesteia la acquis-ul Uniunii Europene, la alineatul (2), lit g) art. 188 C.P, se regăsește o astfel de agravantă:

„din motive de prejudecată”.

Astfel, în vederea explicării noțiunii respective, legiuitorul în partea generală a legii penale și anume la art. 134²¹, a definit noțiunea respectivă, atribuindu-i următoarea explicație: „*prin motive de prejudecată se înțeleg idei preconceptuate ale făptuitorului bazate pe considerente de rasă, culoare, origine etnică, națională sau socială, cetățenie, sex, gen, limbă, religie sau convingeri religioase, opinii politice, dizabilitate, orientare sexuală, identitate de gen, stare de sănătate, vârstă, stare civilă, indiferent dacă fapta este comisă în privința persoanei care posedă astfel de caracteristici protejate, în privința bunurilor acesteia ori asociate cu aceasta sau în privința persoanei care acordă suport persoanelor ce posedă astfel de caracteristici protejate ori se asociază cu acestea, această asociere fiind una reală sau percepută ca fiind reală*” [3].

Concluzii. Generalizând rezultatele studiului respectiv, concluzionăm faptul, că infracțiunea de tâlhărie poate fi săvârșită doar cu intenție directă, referindu-ne la scop, acesta este unul de îmbogățire prin acțiunea de sustragere a bunurilor altei persoane. Motivul săvârșirii infracțiunii nu are importanță la calificare, în virtutea faptului că reprezintă un semn facultativ, însă acesta urmează a fi stabilit și de asemenea a fi luat în considerație la individualizarea pedepsei penale. La săvârșirea faptei prejudiciabile, de regulă făptuitorul este călăuzit de interesul material. Astfel, în încheiere, putem afirma faptul, că chestiunea cu privire stabilirea corectă și obiectivă a laturii subiective reprezintă o obligație a organului de urmărire penală și a instanței de judecată, în vederea încadrării juridice corecte a infracțiunii și a atragerii la răspundere penală a făptuitorului pentru fapta efectiv săvârșită de către acesta.

Referințe bibliografice

1. Grama M., Botnaru S., Șavga A. *Drept penal. Partea Generală. Volumul I*. Chișinău: Tipografia Centrală, 2012, 328 p.
2. Botnaru S., Șavga A., Grosu V. ș.a. *Drept penal. Partea generală. Vol. I*. Chișinău: Cartier juridic, 2005, 624 p.
3. Codul penal al Republicii Moldova nr. 985-XV din 18.04.2002. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr. 128-129/1012 din 13.09.2002.
4. *Manual de Drept penal. Partea generală*. Redactor coordonator Borodac A., Chișinău: F.E.-P. „Tipografia Centrală”, 2005, 516 p.
5. Ulianoschi X. *Conceptul infracțiunii militare în dreptul penal*. Chișinău: ULIM, 2009, 553 p.
6. Brînză S. *Rolul scopului în procesul de stabilire a gradului prejudiciabil al faptei*. În: Revista științifică USM „Studia Universitatis”, nr. 3, 2007, p. 94-98.
7. Sentința în dosarul penal nr. 1-158/2023. https://instante.justice.md/ro/pigd_integration/pdf/FCECE7CC-02A2-407F-8D72-F561B5488DE1 (accesat la 15.11.2023).
8. Cod de procedură penală al Republicii Moldova nr. 122 din 14.03.2003. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr. 248-241 din 05.11.2013.

CZU: 343.21

PARTICULARITĂȚI TACTICE ALE APĂRĂRII APLICATE ÎN CADRUL PROCESULUI PENAL

Constantin RUSNAC,

*doctor în drept, conferențiar universitar,
șef al Catedrei „Procedură penală, criminalistică
și securitate informațională” a Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI
ORCID: 0000-0002-8122-7711*

Ivan BURLACU,

*doctorand,
procuror, Procuratura municipiului Chișinău, Oficiul Buiucani
ORCID: 0009-0005-2958-2985*

Rezumat

*Articolul are drept obiect de studiu analiza factorilor obiectivi și subiec-
tivi care determină construirea tacticii de apărare în cadrul unui proces penal.
Astfel, sunt examinate dezideratele conceptuale ale acestor factori și caracteris-
ticile aplicării lor de către partea apărării în activitatea sa pe parcursul proce-
sului. Autorii au recomandat și careva tactici care ar fi de luat în considerație de
către partea apărării în activitatea sa.*

*Cuvinte-cheie: tactica criminalistică, tactică de apărare, asimetria proce-
sului penal, avocat.*

Summary

*The article's object of study is the analysis of the objective and subjec-
tive factors that determine the construction of defense tactics in a criminal trial.
Thus, the conceptual desirability of these factors and the characteristics of their
application by the defense side in its activity during the trial are examined. The
authors also recommended some tactics that should be taken into consideration
by the defense side in its activity.*

*Keywords: criminalistics tactics, defense tactics, asymmetry of the crimi-
nal process, attorney.*

Introducere. Ca și orice altă sferă a vieții cotidiene (social-economică, politică, culturală, etc.), ramura avocaturii a evoluat sub impactul normelor care au fost adoptate în timp la nivel internațional, reglementările interne fiind racordate la acestea, însă multe din principiile fundamentale formulate

încă în antichitate, sunt perfect aplicabile și în zilele noastre.

Principiul garantării dreptului de apărare consacrat încă în dreptul roman, în care era înscrisă regula că nimeni nu poate fi judecat, nici măcar sclavul, fără a fi apărat este considerat ca o cerință și garanție, necesare pentru realizarea unui echilibru între interesele persoanei și cele ale societății [1].

Dreptul la apărare este un drept recunoscut în toate sistemele procedurale din statele democratice, acest lucru fiind firesc urmare a ratificării documentelor internaționale ce consacră în mod expres acest drept.

Printre cele mai importante se evidențiază:

Declarația Universală a Drepturilor Omului stipulează în art.11, pct.1: „Orice persoană acuzată de comiterea unui act cu caracter penal are dreptul să fie presupusă nevinovată până când vinovăția sa va fi stabilită în mod legal în cursul unui proces public în care i-au fost asigurate toate garanțiile necesare apărării sale”.

Pactul Internațional cu privire la drepturile civile și politice reglementează, în art.14, pct.3 faptul că: „Orice persoană acuzată de comiterea unei infracțiuni penale are dreptul, în condiții de deplină egalitate, la cel puțin următoarele garanții: a) să fie informată în cel mai scurt termen, într-o limbă pe care o înțelege și în mod detaliat, despre natura și motivele acuzației ce i se aduce; b) să dispună de timpul și de înlesnirile necesare pregătirii apărării sale și să comunice cu apărătorul pe care și-l alege; c) să fie judecată fără o întârziere excesivă; d) să fie prezentă la proces și să se apere ea însăși sau să aibă asistența unui apărător ales de ea; dacă nu are apărător, să fie informată despre dreptul de a-l avea și, ori de câte ori interesul justiției o cere, să i se atribuie un apărător din oficiu, fără plată dacă ea nu are mijloace pentru a-l remunera; e) să interogheze sau să facă a fi interogați martorii acuzării și să obțină înfățișarea și interogarea martorilor apărării în aceleași condiții cu cele ale martorilor acuzării; f) să beneficieze de asistența gratuită a unui interpret, dacă nu înțelege sau nu vorbește limba folosită la ședința de judecată; g) să nu fie silită să mărturisească împotriva ei însăși sau să se recunoască vinovată”.

Convenția Europeană pentru Apărarea Drepturilor Omului și a Libertăților Fundamentale, indică în art.6, pct.3: „Orice acuzat are, în special, dreptul : a. să fie informat, în termenul cel mai scurt, într-o limbă pe care o înțelege și în mod amănunțit, asupra naturii și cauzei acuzației aduse împotriva sa; b. să dispună de timpul și de înlesnirile necesare pregătirii apărării sale; c. să apere el însuși sau să fie asistat de un apărător ales de el și, dacă nu dispune de mijloacele necesare pentru a plăti un apărător, să poată fi asistat în mod gratuit de un avocat din oficiu, atunci când interesele justiției o cer; d. să întrebe sau să solicite audierea martorilor acuzării și să obțină citarea și audierea martorilor apărării în aceleași condiții ca și martorii acuzării; e.

să fie asistat în mod gratuit de un interpret, dacă nu înțelege sau nu vorbește limba folosită la audiere”.

Carta Drepturilor Fundamentale a Uniunii Europene în art.47, par.2, prevede: „Orice persoană are dreptul la un proces echitabil, public și într-un termen rezonabil, în fața unei instanțe judecătorești independente și imparțiale, constituită în prealabil prin lege. Orice persoană are posibilitatea de a fi consiliată, apărută și reprezentată”. Iar în par.3 „Asistența juridică gratuită se acordă celor care nu dispun de resurse suficiente, în măsura în care aceasta este necesară pentru a-i asigura accesul efectiv la justiție”. Mai mult, dispozițiile Cartei consacră, în art.48, alin.2 dreptul la apărare prevăzând că „oricărei persoane acuzate îi este garantată respectarea dreptului la apărare”.

Din cele expuse mai sus, se evidențiază faptul că reglementări ale dreptului la apărare se conțin în numeroase tratate internaționale, reglementări care au fost transpuse și la nivel național în Constituție, Codul de procedură penală, Legea cu privire la avocatură nr.1260 din 19.07.2022, iar ceea ce ține de tactica de apărare adoptată de către partea apărării în cadrul procesului penal, nu vom găsi careva reglementări exprese, aceasta diferă de la caz la caz, având în vedere că fiecare caz este unic, totuși atingerea scopurilor apărării, urmează a fi efectuată prin mijloace și modalități legale.

Scopul. Acest articol abordează tactica apărării în cadrul procesului penal din Republica Moldova, în care sunt redate atât condițiile de implementare a acțiunilor tactice, asimetria procesului penal, cât și recomandări tactice specifice.

Metode și materiale aplicate. În procesul de elaborare a studiului au fost utilizate un șir extins de metode de cercetare, printre care enumerăm: metoda analizei, metoda sintezei, metoda inducției și a deducției, metoda sistemică și cea statică.

Rezultate obținute și discuții. Cercetările științifice au pus ca sarcină de bază tactica criminalistică în procesul penal, prin care au acordat organului de urmărire penală o serie de pârghii, metode, strategii de descoperire, cercetare, a diferitor categorii de infracțiuni, atât pe urme fierbinți cât și după scurgerea unei anumite perioade de timp, pe când tactica de apărare a fost lăsată în umbră fiind considerată una mai puțin importantă pentru înfăptuirea justiției. Pe când aceasta are un rol destul de important pentru apărarea drepturilor și intereselor legitime ale fiecărui subiect în procesul penal, care beneficiază de prezumția nevinovăției în cursul procesului penal, până la epuizarea tuturor căilor de atac.

Participarea avocatului la procesul probării trebuie să stea la baza elaborării tacticii de apărare profesională. Anume o astfel de abordare a acestei probleme contribuie la elaborarea recomandărilor de maximă eficiență și la

perfecționarea activității avocatului-apărător în probleme penale [2].

Potrivit lui G.M. Șafi, „*tactica reprezintă o artă care îmbină mijloacele legale de apărare, care îi permit apărătorului să-și îndeplinească în modul cel mai reușit sarcina ce-i revine*” [3].

După cum menționează R.M. Jamieva, interesele clientului sunt fără îndoială, importante pentru un avocat, doar dacă realizarea lor nu depășește limitele legale. Nimeni nu are dreptul de a interzice utilizarea metodelor legale de înaintare a contraargumentelor din partea apărării în interesul clientului. Problema admisibilității metodelor tactice de apărare este mai mult decât relevantă pentru un avocat, deoarece îi poate afecta viitoarea carieră profesională. Discrepanța dintre scopurile apărării și cele ale acuzării este firească (nu trebuie să coincidă prin definiție) în contextul activităților concurente [4].

Legătura dintre avocat și client începe de la prima adresare, primul contact al clientului cu avocatul său. Stabilind regulile de joc și contactul psihologic între ei, clientul este obligat să-i destăinuie avocatului său toate circumstanțele în care s-a comis fapta infracțională chiar dacă unele par a fi mai secrete sau de ordin personal, acesta este obligat să-i redea avocatului toate detaliile până la cele mai minuțioase pentru ca avocatul să intre în esența speței iar mai apoi să poată alege o tactică de apărare a acestuia. Din considerentul că persoanele care solicită intervenția unui avocat de cele mai deseori nu dețin studii juridice, pentru ei s-ar părea că nu toate detaliile litigiului iscat au importanță pentru soluționarea problemei. De aceea, avocații sunt obligați ca la întocmirea contractului de asistență juridică să poarte o discuție de lungă durată cu clientul pentru a intra în esența circumstanțelor speței și a-i acorda clientului cât mai multe întrebări. Or, pentru avocat, fiecare cuvânt are o importanță deosebită la soluționarea problemelor iscate și alegerea căii de apărare a clientului.

Alegerea unei anumite tactici de apărare de către avocat, este condiționată de mai mulți factori obiectivi și subiectivi. Totuși, rolul avocatului uneori se confundă și se consideră că acesta cu orice scop trebuie să scape clientul de pedeapsă penală. Astfel, printre primii factori care influențează alegerea unei anumite strategii a apărării este conduita clientului și așteptările pe care le are acesta de la avocat. Tactica apărării nu presupune *a priori* o conduită activă, în unele cazuri, este mai convenabil de a aștepta care vor fi rezultatele efectuării urmăririi penale.

Totuși, dacă vorbim despre o tactică veritabilă de apărare, în cauze complexe, interesante, atunci cu siguranță aceasta poate fi comparată cu un joc de dame, unde este important să anticipezi pașii pe care îi va face partea acuzării.

Nu poate fi trecut cu vederea și faptul că, un alt factor, care influen-

țează procesul de alegere a tacticii de apărare în cadrul unui proces penal, îl reprezintă asimetria procesului penal, din punct de vedere al realizării dreptului la apărare.

Avocatul participă la un proces penal întotdeauna pe un teritoriu străin și controlat de un reprezentant al autorităților statale cum ar fi: în sala de judecată de către judecător, în biroul ofițerului de urmărire penală sau procurorului unde sunt efectuate diferite acțiuni procesuale, de către reprezentanții părții acuzării [5].

Chiar și majoritatea probelor pe care le solicită a fi administrate partea apărării, trebuie să urmeze aceleași reguli (martorii din partea apărării se audiază în biroul părții acuzării, expertizele se dispun de către reprezentantul organului de urmărire penală, ridicarea de obiecte și documente la fel).

Astfel indiferent de situația creată și locul în care avocatul participă la înfăptuirea justiției, acesta este obligat în orice situație să acționeze într-o asemenea modalitate încât să nu pericliteze drepturile și libertățile clientului său. Dacă organul de urmărire penală, procurorul și judecătorul sunt arbitrii principali care gestionează cauza penală și cunosc din start ce acțiuni urmează să întreprindă în viitor având la dispoziție o anumită perioadă de timp, avocatul este figura care nu cunoaște pașii pe care urmează să-i întreprindă reprezentanții statului, el fiind obligat mereu să intervină în cel mai scurt timp posibil cu o iscusință deosebită, pentru a-și alege tactica de apărare care să nu depășească cadrul legal în interiorul căruia să-și apere drepturile și interesele clientului.

Din motiv că partea apărării în procesul penal se află într-o poziție inegală, aceasta face dificilă construirea tacticilor de apărare, deoarece odată sosit pentru acordarea serviciilor de apărare, avocatul nu cunoaște nimic altceva decât materialele care-i sunt puse la dispoziție de către ofițerul de urmărire penală sau procuror. În cele mai frecvente cazuri, avocatului îi este pusă la dispoziție ordonanța de recunoaștere a persoanei în calitate de bănuț, procesul - verbal de reținere și ordonanța privind pornirea urmăririi penale. Deși aceste acte conțin suficiente date privitor la fapta comisă, partea apărării nu are de unde să cunoască ce declarații au făcut martorii și partea vătămată

Luând cunoștință de aceste acte și fiindu-i redată circumstanțele cazului de către potențialul client, avocatul începe să-și aleagă tactica sa de apărare. De cele mai dese ori, avocații recurg la metoda prin care explică clientului dreptul de a nu depune declarații la faza incipientă, întrucât nu le sunt cunoscute materialele cauzei penale.

Participând la primele acțiuni de urmărire penală, avocatul deja începe să-și creeze un tablou prin care se aprofundă în esența speței, după care începe să înainteze diverse cereri și plângeri în adresa organului de urmări-

re penală, ce au drept scop atât scoaterea clientului de sub urmărire penală, cât și luarea de cunoștință de unele materiale la care el nu are acces. În unele cazuri în care infracțiunile dispun de sancțiuni minore aceste cereri nu urmăresc nimic altceva decât intervenția prescripției de tragere a persoanei la răspundere penală, astfel că un alt factor care contribuie la alegerea tacticii de apărare îl reprezintă și natura faptei comise.

O mare parte din avocați aleg calea prin care clienții lor nu depun în general declarații la faza de urmărire penală, fie el bănuț sau învinuit și mai apoi după ce iau cunoștință în întregime de materialele cauzei penale, decid ce declarații urmează să depună în instanța de judecată.

La capitolul tacticii de apărare în care avocații aleg calea să intervină termenul de prescripție în interiorul căruia o persoană poate fi trasă la răspundere penală, unii avocați insistent înaintează diverse categorii de cereri sau plângeri începând cu etapa urmăririi penale și continuând cu examinarea cauzei în instanța de fond până la adoptarea sentinței, după caz și în apel. În asemenea situații unii avocați solicită de la organul de urmărire penală unele acte despre care cunosc cu certitudine că organul de urmărire penală nu dispune de asemenea acte, înaintează diverse cereri prin care solicită recuzarea fie a ofițerului de urmărire penală, procurorului, sau după caz judecătorului. În unele cazuri nu se prezintă la citirea organului de urmărire penală, sau a instanței de judecată, ori cunoscând cu certitudine că pentru ziua în care urmează să fie efectuate anumite acțiuni de urmărire penală el va fi antrenat în alte ședințe de judecată ori acțiuni de urmărire penală, el comunică persoanei care-l citează că este disponibil, iar mai apoi anunță că au intervenit careva schimbări și solicită contramandarea acțiunilor planificate.

Concluzii. În general, părții apărării în cadrul procedurilor penale, le pot fi recomandate următoarele tactici:

1. Să nu-și schimbe poziția părții apărării. Codul de procedură penală al Republicii Moldova nu conține o interdicție a unei astfel de modificări, cu toate acestea, o schimbare a poziției poate fi percepută cu prudență de către organul de urmărire penală și instanța de judecată, iar în final poate genera consecințe nefavorabile inculpatului.

2. Este necesar să se prezinte poziția apărării în așa fel încât să inspire încredere participanților la procesul penal. Avocatul trebuie să acorde atenție comportamentului clientului atât în timpul urmăririi penale, cât și în instanța de judecată.

3. Un avocat trebuie să dezvolte calitățile unei reacții rapide, capacitatea de a se orienta într-o situație ce este într-o schimbare rapidă, în special, în cazul unor întorsături neașteptate ale anchetei care nu sunt în favoarea învinuitului, inculpatului. Prin urmare, o sarcină importantă pentru un avocat este dezvoltarea calității rezistenței la stres [6].

4. Având în vedere publicitatea procesului, și în legătură cu aceasta, posibilitatea prezenței unor persoane terțe într-o ședință publică, inclusiv reprezentanți ai presei, un avocat trebuie să fie reținut și să nu cedeze eventualelor provocări.

5. Este necesară dobândirea celei mai importante aptitudini profesionale a unui apărător – să poată formula întrebări precise și detaliate despre împrejurările presupusei fapte săvârșite.

6. Urmează să se lucreze corespunzător cu martorii, și să folosească tactici speciale atunci când îi audiază. Este necesar să se prezinte martorul din partea apărării într-o lumină favorabilă apărării, să se creeze o anumită imagine de încredere în veridicitatea declarațiilor sale. Și invers, crearea tuturor premiselor pentru insuflarea neîncrederii față de declarațiile martorului de partea acuzării.

7. Să folosească abordări non-standard, inovatoare pentru conduita apărării, să-și dezvolte capacitatea de a improviza.

Referințe bibliografice

1. Dreptul de apărare – apărătorul, instrument al asistenței juridice. <https://biblioteca.regielive.ro/proiecte/drept/dreptul-de-aparare-aparatorul-instrument-al-asistentei-juridice-136926.html>

2. Nuț Gabriela Ștefania. Reguli tactice și metodologice aplicabile pe timpul exercitării dreptului la apărare. https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/240-246_0.pdf

3. Шафир Г.М. Некоторые вопросы методики и тактики защиты на предварительном следствии. В: Вопросы защиты по уголовным делам, Ленинград, 1967, с. 68-89.

4. Жамиева М.Р. Тактика защиты по уголовным делам: к вопросу об объекте и предмете криминалистики. В: Вестник ЮУрГУ, N. 28, 2007, с. 44-46.

5. Ходжаева Е.А., Рабовски (Шестернина) Ю.В. Стратегии и тактики адвоката в условиях обвинительного уклона в России. В: Социология власти. 2015, Т. 27, № 2, с. 135-167.

6. Сучкова А.Е., Оборов А.С. Особенности доказывания защитой в суде с участием присяжных заседателей. В: Территория права: сб. науч. ст. 2015. № 1. с. 221-224.

CZU: 343.8

FENOMENUL SUPRAAGLOMERĂRII PENITENCIARE ȘI EFECTELE SALE

Simion CARP,

*doctor în drept, profesor universitar,
cercetător științific principal,
Departamentul știință al Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI,
ORCID: 0000-0002-0879-4154*

Oleg RUSU,

*doctor în drept, conferențiar universitar,
șef al Departamentului știință al Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI
ORCID: 0000-0003-4772-8325*

Rezumat

În articol este abordată problema supraaglomerării instituțiilor penitenciare. Sunt analizate cauzele fenomenului respectiv precum și metodele de reducere a acestuia. La relevarea problemelor, cauzelor și soluțiilor, sunt luate în considerare experiența națională, practica penitenciară internațională cât și reglementările internaționale cu privire la problematica suprapopulării penitenciare. În context, se punctează că problema supraaglomerării penitenciarelor nu poate fi rezolvată prin metode superficiale, deoarece în condițiile în care cauzele fundamentale ale acestei situații rămân neschimbate, chiar și noile penitenciare construite recent se vor umple rapid, iar programele pentru construirea unor noi penitenciare vor trebui să fie implementate în mod permanent.

Cuvinte-cheie: penitenciar, supraaglomerare, criminalitate, deținuți, recidivă, manifestări suicidale.

Summary

The article deals with the problem of overcrowding in prison institutions. The causes of the respective phenomenon as well as its reduction methods are analyzed. When revealing the problems, causes and solutions, the national experience, the international penitentiary practice as well as the international regulations regarding the issue of prison overpopulation are taken into account. In the context, it is pointed out that the problem of prison overcrowding cannot be solved by superficial methods, because under the conditions in which the fundamental causes of this situation remain unchanged, even newly built penitentiaries will fill up quickly and the programs for building new prisons will

have to be implemented permanently.

Keywords: penitentiary, overcrowding, criminality, prisoners, relapse, suicidal manifestations.

Introducere. Printre problemele care afectează politica de reformare a sistemelor penitenciare din majoritatea țărilor lumii, supraaglomerarea locurilor de detenție ocupă una dintre pozițiile centrale. Aceasta reprezintă o problemă umanitară gravă care limitează drepturile și libertățile deținuților, crește potențialul apariției situațiilor de conflict și a circumstanțelor care ar putea contribui la destabilizarea situației operative din instituțiile penitenciare.

Supraaglomerarea penitenciarelor și creșterea populației penitenciare reprezintă o provocare semnificativă pentru managementul penitenciarului și pentru sistemul de justiție penală în ansamblu, atât în ceea ce privește necesitatea de a asigura protecția drepturilor omului, cât și gestionarea eficientă a instituțiilor penitenciare [1, p. 139]. Respectivul fenomen este și continuă să fie o problemă în multe state membre ale Consiliului Europei, în ciuda eforturilor depuse la nivel național și internațional. Acesta are efect negativ atât în societate, cât și în penitenciare, determinând condiții de detenție sub standarde, stare de presiune asupra personalului din penitenciare, aflat permanent în tensiune, cu consecințe negative asupra reintegrării persoanelor în societate, după liberare [2].

Supraaglomerarea penitenciarelor este un fenomen social care apare atunci când cererea de spațiu în penitenciare depășește capacitatea acestora. Problemele legate de supraaglomerarea penitenciarelor nu sunt noi și persistă deja de mulți ani. În multe contexte, aceasta reprezintă o problemă majoră și sursa unui șir de probleme secundare serioase în domeniul tratamentului, sănătății, securității și reabilitării.

Creșterea supraaglomerării generează probleme precum:

- Îngrijire medicală precară;
- Creșterea activității grupărilor criminale;
- Creșterea problemelor individuale de sănătate mintală;
- Violență;
- Răspândirea bolilor;
- Stresul personalului penitenciar.

Supraaglomerarea penitenciarelor presupune și oportunități pierdute. Suma de bani cheltuită anual pentru încarcerarea în masă ar putea fi folosită pentru alte nevoi, cum ar fi siguranța publică sau reducerea criminalității.

Metode și materiale aplicate. În limitele de studiu ale acestui articol, au fost aplicate metodele: analiza, sinteza, comparația și conștientizarea lo-

gică. Materialele utilizate le constituie publicațiile savanților din domeniu, precum și legislația relevantă.

Rezultate obținute și discuții. Supraaglomerarea penitenciarelor reprezintă o problemă destul de gravă care persistă de multe decenii în diferite țări. Mai mult, această problemă este complexă, întrucât afectează unele probleme politice importante și probleme legate de studiul criminalității, printre care: pedeapsa penală în general; importanța pedepsei închisorii în sistemul pedepselor penale; evoluția criminalității pedepsite cu închisoare; standarde pentru deținerea persoanelor și acordarea de servicii medicale și de reabilitare; finanțarea instituțiilor penitenciare, precum și politica penală generală a statului. În același timp, nu este în totalitate clar cum și în ce condiții, interacționând, toate aceste aspecte pot influența populația penitenciarului.

Problema suprapopulării penitenciare este strâns legată de funcționarea sistemelor naționale de justiție penală și de valorile, ideile și tradițiile din spatele fiecărui sistem. Aceste valori, idei și tradiții sunt rezultatul unui proces foarte lung și sunt uneori dificil de schimbat, pentru că reflectă istoria, precum și realitățile culturale și sociale și sunt de asemenea bazate parțial pe alegeri de ordin politic” [3].

Motivele acestui fenomen sunt, de asemenea, complexe și depind de o serie de factori diferiți, legați atât de deficiențele sistemului de justiție penală în sine, cât și de problemele mai profunde înrădăcinate în societate.

Creșterea populației carcerale nu este influențată doar de evoluția criminalității, ci se datorează și unui complex de factori, cum ar fi: legislație, opțiuni și decizii politice, forța de acțiune a politicii, tendința judecătorilor de a pronunța sentințe cu termene mari, lipsa sau nepromovarea alternativelor la pedeapsa cu închisoare etc. [4].

Printre factorii globali care duc la supraaglomerarea închisorilor, Biroul ONU pentru Droguri și Criminalitate identifică inegalitatea economică și socială a populației, inaccesibilitatea sau disponibilitatea insuficientă pentru populațiile cu venituri mici sau dezavantajate a sistemelor de securitate socială, locuințe, precum și o serie de servicii de sănătate, în special care vizează acordarea de asistență în depășirea dependenței de droguri și sprijinirea sănătății mintale. În consecință, luarea măsurilor adecvate va ajuta la rezolvarea problemei în cauză [5]. În plus, printre factorii care contribuie la supraaglomerarea penitenciarelor, Biroul ONU pentru Droguri și Criminalitate identifică lipsa accesului adecvat la justiție (în multe țări, de exemplu, persoanele sunt adesea supuse unor arestări arbitrare, arestări preventive îndelungate și procese inechitabile) și utilizarea excesivă a arestului preventiv, precum și durata excesivă a unei astfel de detenții, care are un impact corespunzător asupra numărului de deținuți [5].

Cercetările asupra problemei în cauză au identificat următorii factori

principali care pot duce la supraaglomerarea penitenciarelor și anume:

- un număr tot mai mare de infractori cărora li se aplică pedeapsa închisorii (aceasta, la rândul său, poate fi cauzată de diverși factori, printre care, în special, un nivel ridicat de recidivă, incriminarea unui număr de fapte noi, implementarea de către stat a luptei împotriva răspândirii și consumului de droguri, pedepse mai aspre pentru săvârșirea anumitor tipuri de infracțiuni, precum și creșterea rolului victimei infracțiunii în procesul judiciar și în procesul de luare a unei decizii de liberare condiționată);

- implementarea unor abordări destul de dure în combaterea criminalității de către organele legislative ale autorității publice și sistemul de justiție penală (care permite sistemului de justiție penală să aplice abordări mai conservatoare și mai puțin controversate ale pedepsei) [6, p. 16].

Problema supraaglomerării în instituțiile penitenciare este de asemenea relevantă pentru că are un impact negativ atât asupra deținuților, cât și asupra societății în ansamblu. Supraaglomerarea penitenciarelor poate avea un impact negativ asupra deținuților, deoarece creează competiție între deținuți pentru resurse limitate (de diferite tipuri), provoacă un comportament agresiv în rândul deținuților, provoacă rate mai mari de îmbolnăvire, risc crescut de recidivă și manifestări suicidale [7]. În plus, supraaglomerarea în închisori duce la oportunități reduse de corectare pentru deținuți, deoarece aceștia sunt limitați în participarea la programele de reabilitare și autoperfecționare, precum și în participarea la formarea sau educația profesională. Astfel, neimplicarea condamnaților în activități socio-educative generează nemulțumiri, comportament agresiv și distructiv [7].

Un număr mare de deținuți în penitenciare are, de asemenea, un impact negativ asupra economiei, sănătății și coeziunii sociale [5].

Consiliul Europei efectuează anual o analiză prin care măsoară densitatea penitenciară raportată la populația țării și reflectă aceste date în raportul SPACE I („Statistici penale anuale privind populația penitenciară pentru anul 2023”). Raportul a fost publicat pe 15 decembrie 2023, cu ajustări din 5 iunie 2023.

Potrivit Documentului, în Republica Moldova, rata populației penitenciare este una dintre cele mai mari din Europa și constituie 240,5 deținuți la 100.000 de locuitori. Doar în țări precum Azerbaidjan, Georgia și Turcia rata populației penitenciare este mai mare, în timp ce media europeană de încarcerare constituie 100,2 deținuți la 100.000 locuitori [8].

Dacă e să comparăm Rapoartele SPACE I pentru anul 2022 și 2023, constatăm o situație aparent paradoxală și contradictorie. Iată câteva puncte cheie care explică această situație:

În Raportul din 2022, rata de încarcerare pentru Republica Moldova a fost calculată în baza unui număr de populație estimate la aproximativ 4

milioane de locuitori, deși neoficial se știa că nici nu ne apropiem de această cifră. Acest lucru a dus la un indice de 157,6 deținuți la 100.000 de persoane, având un total de 6.326 de deținuți [8].

În Raportul din 2023, chiar dacă numărul deținuților a scăzut la 6.044, indicele arată că situația s-a agravat, deci rata de încarcerare a crescut la 240,5.

Acest fenomen aparent contradictoriu se explică prin actualizarea oficială a numărului real de populație în Republica Moldova, care a fost declarat de autorități ca fiind de 2.512.758 cetățeni în 2023 (conform estimărilor Biroului Național de Statistică, fără teritoriul transnistrean și municipiul Tighina), aproape de două ori mai mic decât cel raportat anterior [8].

Cu toate că numărul de deținuți a scăzut în anul 2023, în legătură cu faptul că Raportul SPACE reflectă acum datele reale ale populației Republicii Moldova, acest fapt creează impresia unei agravări a situației în sistemul penitenciar comparativ cu anul 2022. În anul 2023 Raportul SPACE oferă o imagine autentică a situației, iar indicele de încarcerare arată cu mai multă precizie realitatea actuală.

În repetate rânduri s-a menționat că toate penitenciarele din țară sunt de o arhitectură veche, de organizare neadaptată detenției persoanelor. Pe lângă aceasta, există un șir de probleme ce țin de sistemul medical din instituțiile de detenție [9].

În pofida numeroaselor recomandări formulate de mai multe organizații internaționale, dar și a eforturilor de a îmbunătăți condițiile de detenție în penitenciarele din Republica Moldova, suprapopularea acestora rămâne a fi o problemă actuală, care necesită soluții imediate.

În Republica Moldova rata populației penitenciare rămâne stabil ridicată, fiind cu peste 25% mai mare decât media europeană. Totodată, autoritățile nu au elaborat și nu au adoptat politici de reducere a populației în instituțiile penitenciare. În special, autoritățile nu au aplicat măsuri de eliberare a anumitor persoane din detenție din rândul grupurilor de deținuți vulnerabili (cum ar fi deținuții cu boli grave, deținuții cu vârsta de peste 60 de ani etc.) [10].

Potrivit datelor ANP, la 1 ianuarie 2024 în instituțiile penitenciare erau deținute 5695 persoane (în 2022 – 6084 deținuți), dintre care 964 preveniți (în 2022 – 1037), 301 femei/2 minore (în 2022 – 326/1 minoră), 31 minori (în 2022 – 35), 5 mame cu copii (în 2022 – 4), 103 foști funcționari publici (în 2022 – 102) și 136 condamnați pe viață (în 2022 – 133), iar eliberați din sistemul penitenciar au fost 3042 deținuți [11, p. 5].

Mai mult, conform datelor statistice, se menține problema supraaglomerării în P-1, P-9, P-13, P-15, comparativ anului 2022, unde se atesta surplus de persoane aflate în detenție în P-1, P-2, P-3, P-7, P-11, P-13 și P-15. Cu toate că s-au depus eforturi pentru a reduce fenomenul de suprapopulare și

numărul total este deja în scădere, totuși persistă dificultăți în gestionarea numărului mare de persoane aflate în detenție [12, p. 100].

Numărul preveniților a scăzut de la 1134 în 2021, la 1037 în 2022 și 964 în 2023. Vârsta deținuților, după cea mai numeroasă categorie cuprinde 30-40 ani. După gen, 5,29% din deținuți sunt femei. După naționalitate doar 1,33% sunt cetățeni străini, 82,98% din deținuți au statut de condamnat, 16,93% erau arestați preventiv și 0,09% persoane aflate la arest contravențional. În medie, 27,2% ispășesc o pedeapsă între 5-10 ani, 15,93% între 10-20 ani și 12,82% între 3-5 ani [12, p. 101].

În pofida acestor eforturi, Avocatul Poporului și CpPT constată supra-popularea spațiilor comune de detenție în instituțiile penitenciare vizitate, iar CPT în raportul său din 2022 a recomandat, reducerea numărului de deținuți per celulă/ baracă pentru a oferi fiecăruia minimul de detenție [12, p. 101].

La ora actuală, nu există un document de politici publice adoptat de Guvern care ar oferi o viziune clară cu privire la depopularea sistemului penitenciar. Cu toate acestea, legislația în vigoare a Republicii Moldova reglementează alternative la detenție care ar putea să fie aplicate mai eficient în practică și care ar genera impact (de ex., aplicarea art. 91, 92, 93 CP).

Guvernul are un potențial de ajustare și aplicare mai eficientă a instrumentelor de umanizare a politicii penale: aplicarea conformă a standardelor referitoare la drepturile omului și a măsurilor preventive, dezincriminarea unor fapte penale, extinderea aplicării sancțiunilor non-privative de libertate, aplicarea mai eficientă a instituției medierii în cauzele penale [10].

Alternativele la detenție sunt adesea mai eficiente în atingerea unor obiective importante de siguranță publică, cum ar fi o mai mare securitate pentru populație. Proiectate și implementate în mod corespunzător, acestea pot contribui la reducerea încălcărilor referitoare la drepturile omului, oferind în schimb costuri puține pe termen mediu și lung [10].

Principalele reglementări cu privire la problematica suprapopulării închisorilor la nivelul european le identificăm în cadrul Recomandării nr. R 22 (99) a Comitetului de Miniștri¹ al Consiliului Europei către statele membre, adoptată la cea de-a 681 adunare a reprezentanților miniștrilor, la 30 septembrie 1999. În cadrul acestei Recomandări, problematica suprapopulării este definită dintr-o perspectivă de ansamblu ce include „gama de pedepse disponibile prevăzute de legislație, severitatea sentințelor pronunțate, frecvența folosirii sancțiunilor și măsurilor comunitare, folosirea detențiunii în așteptarea judecării, eficacitatea instituțiilor de justiție penală și, nu în ultimul rând, atitudinea publicului față de infracționalitate și pedepse” [1, p. 139].

La peste două decenii de la adoptarea recomandării și în ciuda eforturilor depuse de statele membre, problema este încă acută la nivel european, așa cum este și în multe alte colțuri ale lumii. Prin urmare, de-a lungul ultimi-

lor ani, Curtea Europeană a Drepturilor Omului a trebuit să examineze mai multe plângeri legate de condițiile de detenție precare și a constatat numeroase încălcări ale articolului 3 al Convenției Europene a Drepturilor Omului

Paradigma pe care o identificăm în cadrul Recomandării Nr. R 22 (99) a Comitetului de Miniștri către statele membre ale Consiliului Europei se bazează pe premisa conform căreia rolul politicilor penale este acela de „a contribui la tratarea persoanelor private de libertate, la menținerea legăturilor acestora cu familia și comunitatea și la reducerea tensiunii în instituțiile penale” [1, p. 139].

Aceleași concluzii le identificăm și în cel de-al 7-lea Raport general al Comitetului European pentru Prevenirea Torturii și Tratamentelor sau Pedepselor Inumane sau Degradante (CPT, 1997), realizat pe baza diferitelor vizite efectuate în 1996 în sistemul penitenciar din Europa [13, p. 22].

În ceea ce privește consecințele suprapopulării, în cel de-al doilea Raport general, CPT (1992) evidențiază o strânsă legătură între dimensiunea suprapopulării și „condiții de detenție inumane și degradante” oferite persoanelor condamnate: „O închisoare suprapopulată presupune spații neigienice și strâmte, o lipsă constantă de intimitate (chiar și atunci când se folosesc utilitățile sanitare), activități reduse în afara celulelor, ca urmare a unei solicitări ce depășește personalul și dotările disponibile, servicii medicale superaglomerate, tensiune crescută și mult mai multă violență între deținuți și între aceștia și personalul închisorii. Această listă este departe de a fi exhaustivă” [14, p. 6].

Pentru a ilustra efectele nocive ale suprapopulării, CPT oferă drept exemplu existența în Europa Centrală și Orientală a dormitoarelor de mare capacitate în care sunt găzduiți deținuții. Se menționează că dormitoarele mari implică inevitabil o lipsă de intimitate a deținuților în viața de zi cu zi. Mai mult, riscul de intimidare și violență este ridicat. Astfel de modalități de locuire pot facilita dezvoltarea sub-culturilor de factură criminală și menținerea coeziunii organizațiilor criminale. Acestea pot face astfel încât controlul efectiv realizat de personal să devină extrem de dificil, chiar imposibil. În special, în cazul unor tulburări în închisoare, nu pot fi evitate intervențiile exterioare care implică folosirea considerabilă a forței. Utilizând astfel de metode, o repartizare potrivită a fiecărui deținut, bazată pe evaluarea de la caz la caz a riscurilor și necesităților, devine, de asemenea, aproape imposibil de efectuat. Toate aceste probleme sunt extrem de accentuate atunci când numărul deținuților depășește un procent rezonabil de ocupare. Mai mult, într-o astfel de situație, folosirea excesivă a instalațiilor comune cum ar fi chiuvetele și toaletele și insuficiența aerisire pentru un număr atât de mare de persoane va conduce deseori la condiții deplorabile de detenție [14, p. 6].

Așa cum CPT a subliniat într-o serie de rapoarte, o închisoare supra-

populata înseamnă spații neigienice și mici; o lipsă constantă de intimitate (chiar și în spațiul rezervat instalațiilor sanitare); puține activități în afara celulei ca urmare a cererii mari care nu poate fi asigurată nici de personalul disponibil și nici de facilitățile existente; servicii de sănătate suprasolicitate; tensiune crescută și, prin urmare, mai multă violență între deținuți, precum și între deținuți și personal [15, p. 11].

În decembrie 2015, CPT a emis un document cu titlul „Spațiu per deținut în penitenciare: standardele CPT”, în care se regăsesc standardele minime de bază ale CPT, și anume $6m^2$ pentru ocuparea celulei de către o singură persoană, excluzând grupul sanitar; $4m^2$ per deținut într-o celulă cu ocupare multiplă, excluzând grupul sanitar, cel puțin 2 m între pereții celulei și cel puțin 2,5 m între podea și tavanul celulei. Pentru celulele cu ocupare multiplă, de până la patru deținuți, ar trebui adăugat $4m^2$ pentru fiecare deținut suplimentar la spațiul minim de trai de $6m^2$ [15, p. 11].

În raport cu acești factori, în vederea reducerii indicelui de ocupare a penitenciarelor, reținem principiile de bază urmate de Comitetul de Miniștri în privința suprapopulării și a politicilor penale ale statelor membre. În primul rând, indicele de ocupare a penitenciarelor prezintă valori reduse în cadrul statelor a căror politică penală este construită pornind de la principiul conform căruia privarea de libertate reprezintă „o sancțiune sau măsură extremă (...), impusă numai când, din cauza gravității infracțiunii, orice altă sancțiune sau măsură ar fi, evident, inadecvată”. În al doilea rând, extinderea capacității închisorilor reprezintă „o măsură mai curând excepțională”, deoarece nu oferă „o soluție durabilă pentru problema supraaglomerării”. Nu în ultimul rând, potrivit recomandărilor Comitetului de Miniștri, o soluție privind reducerea indicelui de ocupare a penitenciarelor o constituie „posibilitatea depenalizării anumitor tipuri de infracțiuni sau a reclasificării acestora, astfel încât să nu atragă pedepse privative de libertate” [1, p. 139].

Recomandările cheie ale Biroului ONU pentru Droguri și Criminalitate pentru a aborda supraaglomerarea închisorilor, elaborate în 2013, includ:

- dezvoltarea unor strategii naționale bazate pe date concrete, care să răspundă circumstanțelor și nevoilor locale și care să includă metode alternative de reacționare la comiterea unei infracțiuni, în care închisoarea este văzută ca o ultimă soluție precum și implementarea unor politici sociale corecte și favorabile;

- implementarea unei reforme complexe a sistemului de justiție penală;
- asigurarea faptului că politicile care vizează reducerea supraaglomerării penitenciarelor se bazează, în special, pe o analiză aprofundată a cauzelor acestui fenomen;

- implementarea măsurilor de prevenire a criminalității;

- modificarea legislației, astfel încât instanțele să se poată bucura de o

oarecare flexibilitate în pronunțarea sentințelor;

- luarea în considerare a problemei dezincriminării anumitor categorii de fapte [5].

Având în vedere că privarea de libertate reprezintă o modalitate costisitoare de a-i face pe oamenii răi să devină și mai răi, majoritatea statelor membre ale Consiliului Europei consideră că pedeapsa cu închisoare ar trebui examinată ca o ultimă soluție, aplicată pentru infracțiuni grave sau criminale periculoși. Statisticile arată că, totuși, în majoritatea țărilor, amenzile, diverse tipuri de avertismente, pedepse cu suspendare, muncă în folosul comunității etc. se aplică mai larg decât închisoarea [16].

Nu există nici-o îndoială că cei care comit omor, violență și alte infracțiuni grave prezintă pericol pentru cei din jur și trebuie izolați nu doar pentru a ispăși pedeapsa binemeritată, ci și pentru a proteja societatea. Cu toate acestea, infractorii non-violenți (de exemplu, delapidatorii, escrocii) pot fi supuși amenzilor, confiscării, eliberării condiționate și altor măsuri neprievative de libertate. Aceasta înseamnă pedeapsă reală (dacă amenzi, atunci sume tangibile, dacă muncă sub supraveghere, apoi pe perioade lungi), care va plasa viața privată a infractorului în limite stricte și va fi considerată de societate ca o măsură serioasă și corectă de influență [16].

Pentru a atenua consecințele negative ale supraaglomerării închisorilor, trebuie facilitate în măsura posibilului contactele deținuților cu familiile lor și folosit la maximum sprijinul oferit de comunitate, precum și facilitat regimul de detenție de tip deschis, permisiunea de a părăsi închisoarea și plasamentele externe, pentru a contribui la tratarea și restabilirea deținuților, la menținerea legăturilor acestora cu familia și comunitatea și la reducerea tensiunii în instituțiile penale. Totodată, este de accentuat asupra necesității promovării dezvoltării măsurilor care reduc durata condamnării executate, preferându-se măsurile individualizate, cum ar fi liberarea condiționată înainte de termen (prevăzută și de art. 91 Cod Penal al Republicii Moldova), celor colective de rezolvare a supraaglomerării închisorilor (amnistii, grațieri colective). Liberarea condiționată înainte de termen trebuie considerată una dintre cele mai eficiente și constructive măsuri, care nu numai că reduc durata detențiunii, dar și contribuie substanțial la reintegrarea infractorului în comunitate [17, p. 33-34].

Prin urmare, în vederea obținerii unei reduceri de durată a cifrelor referitoare la penitenciare, este important să fie avute în vedere posibilități legislative pentru:

- dezincriminarea unor infracțiuni (unele țări au dezincriminat conducerea sub influența alcoolului și abuzul de substanțe și le-au înlocuit cu sancțiuni administrative și cu obligarea la tratament medical, altele au dezincriminat imigrația ilegală, altele au înlocuit pedeapsa închisorii pentru cei

care nu și-au îndeplinit obligația de plată a amenzii cu servicii în folosul comunității);

- individualizarea condamnărilor pronunțate în privința necesității și proporționalității acestora;

- trecerea de la procesul justiției penale (de exemplu suspendarea cauzei, suspendarea pronunțării hotărârii) la mediere, scheme de compensare și despăgubire a victimei;

- prevederea de alternative suficiente pentru arestarea preventivă;

- suspendarea executării pedepsei cu închisoarea cu sau fără impunerea unor anumite condiții;

- înlocuirea condamnărilor la pedeapsa cu închisoarea pentru unele infracțiuni cu sancțiuni și măsuri executate în comunitate (munca în folosul comunității, schemele de compensare a victimelor, monitorizarea electronică, etc.);

- introducerea unor categorii suficiente de sancțiuni comunitare și măsuri precum și stoparea rechemării automate în închisoare în cazul nerespectării condițiilor impuse prin hotărârea instanței sau prin hotărârea de obligare la tratament medical;

- prevederea mai multor posibilități pentru scheme de eliberare înainte de termen [3, pct. 115].

Legislația Republicii Moldova oferă deja soluții în acest sens: liberarea de pedeapsa penală, condamnarea cu suspendarea condiționată a executării pedepsei, liberarea condiționată de pedeapsă înainte de termen, înlocuirea părții neexecutate din pedeapsă cu o pedeapsă mai blândă, liberarea de pedeapsă a minorilor, liberarea de executarea pedepselor a persoanelor grav bolnave, amnistia, grațierea.

Ar putea fi aplicate alte instrumente prin acte speciale, care au ca efect înlăturarea răspunderii penale sau a pedepsei fie reducerea pedepsei aplicate sau comutarea ei (amnistia); liberarea totală sau parțială de pedeapsa stabilită sau comutarea pedepsei stabilite (grațierea) [9].

Complexitatea problemei supraaglomerării penitenciarelor condiționează necesitatea aplicării de către state a unei serii de măsuri diferite pentru a o soluționa, care, în opinia noastră, pot fi clasificate astfel:

- măsuri de protecție socială a populației, reducere a nivelului de izolare socială pentru prevenirea comiterii infracțiunilor;

- măsuri pentru asigurarea corectării și reabilitării infractorilor, precum și măsuri care vizează integrarea în societate a persoanelor care au executat o pedeapsă cu închisoarea;

- măsuri pentru a asigura o mai mare libertate a instanțelor judiciare în luarea deciziilor, aplicarea unor abordări mai individualizate față de infractori;

- dezvoltarea pedepselor alternative închisorii;
- reducerea numărului de infracțiuni pentru care se aplică pedeapsa cu închisoare, prin dezincriminarea unor fapte sau, în general, atenuarea sancțiunilor pentru săvârșirea acestora.

Concluzii. Așadar, este dificil de a îmbunătăți situația penitenciarelor dacă acestea sunt supraaglomerate, dacă două, trei sau mai multe persoane sunt ținute într-o celulă destinată unui deținut. Statele trebuie să ia toate măsurile necesare pentru a reduce numărul deținuților din instituțiile penitenciare și pentru a elimina situațiile care dau naștere acestui fenomen negativ. De asemenea, este necesară înlocuirea închisorilor vechi, prost proiectate, cu clădiri noi, moderne. Cu toate acestea, soluția la problema supraaglomerării în instituțiile penitenciare nu trebuie căutată în extinderea instituțiilor penitenciare. Lucrările ar trebui să vizeze explorarea posibilităților de dezincriminare a anumitor fapte și înlocuirea răspunderii penale cu răspunderea administrativă. De asemenea, este necesară revizuirea pedepselor pentru anumite tipuri de fapte ilegale, în vederea utilizării pe scară mai largă a sancțiunilor alternative pedepsei cu închisoare și, dacă este posibil, reducerea termenului pedepselor închisorii.

Astfel, datorită complexității sale, problema supraaglomerării penitenciarelor nu poate fi rezolvată prin metode superficiale, deoarece dacă cauzele fundamentale ale acestei situații rămân neschimbate, chiar și noile penitenciare construite recent se vor umple rapid, iar programele pentru construirea unor noi penitenciare vor trebui să fie implementate în mod permanent.

Referințe bibliografice

1. Consiliul Europei, Comitetul de Miniștri. Recomandarea Nr. R 22 (99) către statele membre cu privire la supraaglomerarea închisorilor și inflația populației închisorilor. Adoptată pe 30 septembrie 1999 la cea de-a 681 adunare a reprezentanților miniștrilor. În: Compendiu de documente ale Consiliului Europei privind prevenirea suprapopulării penitenciarelor. Ediția română. Consiliul Europei 2015. <https://rm.coe.int/romanian-compendium-2015/16806ab9b7> (accesat la 16.07.2024).

2. Răspunsuri la suprapopularea carcerală. <https://anp.gov.ro/blog/evenimente/raspunsuri-la-suprapopularea-carcerala/> (accesat la 10.07.2024).

3. Consiliul Europei, Comitetul European pentru Probleme Penale (CDPC), Direcția Generală a Drepturilor Omului și Stat de Drept. Carta Albă privind Suprapopularea în Penitenciare. Strasbourg, 30 iunie 2016, PC-CP (2015) 6 rev. 7, 54.

4. Suprapopularea penitenciarelor. <https://legeaz.net/dictionar-ju-ridic/suprapopulare-penitenciare> (accesat 10.09.2024).
5. Handbook on strategies to reduce overcrowding in prisons / United Nations Office on Drugs and Crime (In cooperation with the International Committee of the Red Cross). Vienna: United Nations publication, 2013. https://www.unodc.org/documents/justice-and-prison-reform/Overcrowding_in_prisons_Ebook.pdf (accesat la 21.07.2024).
6. What is causing prison overcrowding? <http://www.ct.gov/opm/lib/opm/cjppd/cjresearch/recidivismstudy/whatiscausingprisonovercrowding.pdf> 13. White Paper on prison overcrowding / Council of Europe Directorate General Human Rights and Rule of Law. URL: [http://www.coe.int/t/DGHL/STANDARDSETTING/PRISONS/PCCP%20documents%202015/PC-CP%20\(2015\)%206_E%20Rev%202%20White%20Paper%2024%20September.pdf](http://www.coe.int/t/DGHL/STANDARDSETTING/PRISONS/PCCP%20documents%202015/PC-CP%20(2015)%206_E%20Rev%202%20White%20Paper%2024%20September.pdf). (accesat la 23.08.2024).
7. Prison overcrowding / John Howard Society of Alberta. <http://www.johnhoward.ab.ca/pub/C42.html> (accesat la 23.08.2024).
8. Rata populației penitenciare din Republica Moldova este una dintre cele mai mari din Europa. <https://promolex.md/25575-rata-populatiei-penitenciare-din-republica-moldova-este-una-dintre-cele-mai-mari-din-europa/?lang=ro> (accesat la 11.06.2024).
9. Avocații poporului recomandă autorităților întreprinderea măsurilor de urgență pentru eliberarea din detenție a anumitor categorii de deținuți, inclusiv minori, prin aplicarea celor mai potrivite soluții, astfel încât să fie diminuat considerabil numărul persoanelor aflate în detenție. <https://ombudsman.md> (accesat la 23.08.2024).
10. Suprapopularea penitenciarelor din Republica Moldova, o problemă care necesită soluții imediate. <https://promolex.md/22485-promo-lex-problema-suprapopularii-penitenciarelor-din-republica-moldova-necesita-solutii-imediate/?lang=ro> (accesat la 23.08.2024).
11. Raport privind activitatea sistemului administrației penitenciare pentru anul 2023. ANP, Chișinău, 2024. https://drive.google.com/file/d/1Vyn8BydVUCpZ2pkvO_IWbSwzUGHAj9Vw/view (accesat la 19.09.2024).
12. Raport anual privind respectarea drepturilor și libertăților omului în Republica Moldova în anul 2023. Oficiul Avocatului Poporului, Chișinău, 2024. <https://ombudsman.md/> (accesat la 16.08.2024).
13. Extras din cel de-al 7-lea Raport general (CPT/Inf (97) 10). În: Consiliul Europei, Comitetul European pentru Prevenirea Torturii și Tratamentele sau Pedepselor Inumane sau Degradante (CPT). Normele CPT. Capitole din Rapoartele Generale ale CPT. https://avp.ro/wp-content/uploads/2022/01/norme_cpt_mnp.pdf (accesat la 16.08.2024).
14. Extras din cel de-al 2-lea Raport general (CPT/Inf (92) 3, paragraf

46. În: Consiliul Europei, Comitetul European pentru Prevenirea Torturii și Tratatelor sau Pedepselor Inumane sau Degradante (CPT)), Normele CPT. Capitole din Rapoartele Generale ale CPT. https://avp.ro/wp-content/uploads/2022/01/norme_cpt_mnp.pdf (accesat la 16.08.2024).

15. Consiliul Europei, Comitetul European pentru Probleme Penale (CDPC), Direcția Generală a Drepturilor Omului și Stat de Drept. *Carta Albă privind Suprapopularea în Penitenciare*. Strasbourg, 30 iunie 2016, PC-CP (2015) 6 rev 7. <https://www.juridice.ro/wp-content/uploads/2018/11/Carta-Alba-privind-suprapopularea-din-penitenciare-RO1.pdf> (accesat la 17.09.2024).

16. Перенаселенность тюрем и права заключенных. <https://cyberleninka.ru/article/n/98-04-039-perenaselennost-tyurem-i-prava-zaklyuchennyh-obzor> (accesat la 10.08.2024).

17. Țurcan A., Captari V., Cureau Iu., ș.a. *Ghid de bune practici pentru angajații sistemului penitenciar. Asigurarea răspunsului la nevoile speciale ale femeilor aflate în detenție*. Chișinău, 2019, 86 p.

CZU: 341.3

ACȚIUNI CU CARACTER DE PREVENȚIE APLICATE PERSOANELOR REVENITE DIN ZONELE DE ACȚIUNI TERORISTE

Alexandru PARENIUC,

*doctor în drept, conferențiar universitar,
Catedra „Activitate specială de investigații și anticorupție”
a Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI
ORCID: 0000-0002-6642-4610*

Vasili BEDA,

*doctorand, Școala doctorală „Științe penale și drept public”
a Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI
ORCID: 0000-0002-7873-371X*

Rezumat

Articolul de față analizează măsurile de profilaxie și intervențiile psiho-sociale dedicate persoanelor revenite din zonele de acțiuni teroriste. Plecând de la riscurile crescute de reintegrare și potențialele efecte psihologice asupra acestora, lucrarea propune strategii de suport comunitar, screening psihologic, și abordări multidisciplinare. Studiul subliniază importanța unei abordări colaborative între instituții pentru a minimiza riscurile de recidivă sau radicalizare și pentru a sprijini integrarea sănătoasă a acestor persoane în societate.

Acest articol examinează dovezile empirice privind practicile internaționale în domeniul deradicalizării. Analiza se concentrează pe experiența autorităților occidentale, astfel cum se evidențiază în rapoartele Europol TE-SAT, care subliniază influența ideologiilor teroriste ale organizațiilor teroriste internaționale precum Al-Qaeda și DAESH asupra peisajului terorismului în Europa. Articolul explorează în continuare rolul teroriștilor în crearea unui mediu propice extremismului și perpetuarea unui cerc vicios de radicalizare și agresiune.

Cuvinte-cheie: profilaxie, reintegrare socială, acțiuni teroriste, screening psihologic, radicalizare, suport psiho-social, drept internațional, securitatea internațională, reglementarea juridică, conflict armat.

Summary

This article analyzes prophylactic measures and psycho-social interventions for people returning from areas of terrorist actions. Starting from the increased risks of reintegration and the potential psychological effects on them, the

paper proposes strategies of community support, psychological screening, and multidisciplinary approaches. The study highlights the importance of a collaborative approach between institutions to minimize the risks of recidivism or radicalization and to support the healthy integration of these individuals into society.

It reviews empirical evidence on international practices in the field of deradicalization. The analysis focuses on the experience of Western authorities, as highlighted in the Europol TE-SAT reports, which underline the influence of terrorist ideologies of international terrorist organizations such as Al-Qaeda and DAESH on the terrorism landscape in Europe. The article further explores the role of terrorists in creating an environment conducive to extremism and perpetuating a vicious cycle of radicalization and aggression.

Keywords: prophylaxis, social reintegration, terrorist actions, psychological screening, radicalization, psycho-social support, international law, international security, legal regulation, armed conflict.

Introducere. Programul de deradicalizare reprezintă un set complex de măsuri și tehnici aplicate în mod concertat de către instituțiile statului – inclusiv serviciile speciale abilitate, organizațiile non-guvernamentale, instituțiile guvernamentale relevante și organismele internaționale la nivel european și mondial. Scopul principal al acestui program este consolidarea rezilienței atât la nivel individual, cât și la nivel de stat împotriva radicalizării, atât cognitive, cât și violente, prin aplicarea unor măsuri variate, inclusiv de natură coercitivă [13].

Activitățile desfășurate în cadrul Programului de deradicalizare au o dimensiune amplă, acoperind eforturi de la nivel internațional și regional până la intervenții individuale.

Direcțiile strategice ale programului sunt definite în funcție de domeniile prioritare de acțiune, stabilite prin cadrele strategice naționale specifice fiecărui stat [6]. Abordările incluse în acest program sunt adaptate particularităților amenințărilor locale, normelor sociale, resurselor disponibile, capacităților instituționale și riscurilor identificate [8].

În cadrul programului, deradicalizarea poate fi clasificată în funcție de două criterii principale [4]:

Scopul – care include activități de sensibilizare, instruire și acțiuni strategice.

Funcționalitatea – care vizează prevenirea, intervenția și reabilitarea.

Astfel, programul de deradicalizare își propune să abordeze comprehensiv și eficient diversele faze ale radicalizării, contribuind la securitatea națională și la stabilitatea socială.

În contextul global actual, conflictele armate și acțiunile teroriste au creat o criză umanitară, afectând nu doar țările în care acestea au loc, ci și

statele care primesc persoane revenite din aceste zone. Printre cei afectați se numără combatanți, dar și civili care au fost expuși la violențe extreme și traume psihologice. La întoarcerea în țările de origine, aceste persoane pot prezenta diverse riscuri asociate, de la stres posttraumatic și dificultăți de adaptare până la predispoziții spre comportamente antisociale sau chiar radicalizare.

În acest sens, profilaxia, definită ca ansamblul de măsuri preventive aplicate pentru a reduce riscurile de comportament deviant sau reintegrare eșuată, devine esențială. Articolul de față explorează importanța intervențiilor profilactice pentru aceste grupuri vulnerabile, propunând strategii multidisciplinare de reintegrare și prevenție.

Context. Este necesar să fie analizat atât contextul social și psihologic al persoanelor revenite din zonele de conflict, cât și modul în care aceste experiențe le influențează comportamentul ulterior. În cadrul acestei idei trebuie să fie abordate:

- impactul psihologic al expunerii la violență extremă;
- riscurile de dezvoltare a tulburării de stres posttraumatic (PTSD);
- factorii sociali și economici care pot contribui la reintegrarea eșuată.

Programul de deradicalizare servește atât ca pilon al securității naționale, prin identificarea subiecților implicați în organizații teroriste internaționale (OTI), cât și ca pilon al societății civile, prin facilitarea reintegrării acestor persoane în comunitate [3]. În sfera securității naționale, programul implică activ angajamentul instituțiilor de stat, în special în cazurile în care cetățeni care au părăsit OTI, precum taberele de refugiați din Republica Arabă Siriană, intenționează să se întoarcă în Republica Moldova.

Pe de altă parte, componenta civică a Programului de deradicalizare vizează promovarea unei culturi democratice și eliminarea influenței ideologiilor radicale, rol în care organizațiile non-guvernamentale dețin o poziție esențială pentru eficiența acestor inițiative [9]. Astfel, programul asigură un echilibru între securitatea națională și coeziunea socială, cu contribuții specializate din partea autorităților statului și a sectorului non-guvernamental [1].

Conceptul programului de deradicalizare

Prima etapă a profilaxiei eficiente constă într-un *screening psihologic* riguros, realizat de profesioniști. Acest compartiment va include:

- metodele de evaluare a sănătății mintale (ex. chestionare standardizate, interviuri clinice);
- identificarea predispozițiilor spre comportamente antisociale sau recidivă;
- importanța implicării psihologilor și psihiatri în acest proces.

A doua etapă presupune *intervenții psiho-sociale* și programe de reintegrare.

Un pas crucial în procesul profilactic presupune implementarea unor

programe de reintegrare, care să sprijine adaptarea acestor persoane. Acest segment va include:

- programe de consiliere individuală și de grup;
- activități de dezvoltare profesională și integrare pe piața muncii;
- rolul comunității și al autorităților locale în susținerea reintegrării.

A treia etapă va include proceduri de *prevenție a radicalizării și gestionarea comportamentului deviant*.

Ca **etapă finală** în vederea asigurării securității naționale și stabilității în comunitate putem menționa *prevenirea și contracararea potențialelor riscuri* de radicalizare în rândul persoanelor expuse la conflicte teroriste. Acest subcapitol poate include:

- măsuri de supraveghere și suport pentru a preveni re-radicalizarea;
- educația civică și programele de conștientizare a comunității;
- colaborarea între instituțiile statului și organizațiile neguvernamentale.

Programul de deradicalizare, ca măsură antiteroristă, nu vizează direct activitățile teroriste prin investigații, rețineri sau urmăriri penale [10]; în schimb, acesta se axează pe prevenirea și contracararea proceselor de radicalizare care pot duce la terorism, precum și pe sprijinirea celor deja influențați de ideologii extremiste, pentru a facilita deradicalizarea și reintegrarea lor în societate [11].

Având în vedere creșterea acestui fenomen la nivel internațional și riscul extinderii sale la nivel național, precum și necesitatea de a consolida implementarea legislației în domeniu și de a îmbunătăți eficiența instrumentelor de prevenire, se impune dezvoltarea unui program național dedicat prevenirii și combaterii radicalizării în rândul persoanelor susceptibile de influența curențelor extremist-violente care pot conduce la acțiuni teroriste [7; 12].

Obiectivele Programului de deradicalizare vizează crearea unei comunități reziliente față de fenomenul radicalizării cognitive și violente, printr-o varietate de mijloace necoercitive:

Protejarea persoanelor vulnerabile față de procesele de radicalizare extremist-violentă [5]:

- acest obiectiv urmărește dezvoltarea unor instrumente eficiente de diagnosticare a fenomenului radicalizării în societate, formarea profesională a personalului instituțiilor responsabile și implementarea măsurilor de protecție necesare;
- este esențial ca instituțiile competente să dispună de informațiile și instrumentele adecvate pentru identificarea timpurie a potențialelor amenințări.

Consolidarea eforturilor internaționale pentru combaterea și prevenirea radicalizării spre extremism violent [2]:

- prin acest obiectiv se urmărește extinderea și aprofundarea coope-

rării internaționale, atât la nivel multilateral, cât și bilateral, în vederea combaterii și prevenirii proceselor de radicalizare violentă;

- încurajarea implicării organizațiilor non-guvernamentale în inițiativele de prevenire și combatere a radicalizării extremist-violente este, de asemenea, o componentă esențială;
- de asemenea, se subliniază necesitatea continuării și intensificării colaborării bilaterale cu parteneri consacrați în domeniu.

Astfel, Programul de deradicalizare își propune să construiască o infrastructură solidă de prevenție, bazată atât pe acțiuni naționale cât și pe cooperare internațională, pentru a reduce riscurile de radicalizare în rândul comunităților vulnerabile.

Concluzii. În concluzie, profilaxia pentru persoanele revenite din zonele de acțiuni teroriste necesită o abordare coordonată, ce îmbină resursele instituțiilor publice cu cele ale organizațiilor comunitare și ale specialiștilor în sănătate mintală. Implementarea unei strategii de prevenție bazate pe evaluare psihologică timpurie, suport psiho-social constant și integrare profesională poate reduce riscurile de recidivă, comportamente antisociale și vulnerabilitate la radicalizare. Este esențial ca fiecare aspect al profilaxiei să fie adaptat nevoilor specifice fiecărui individ și să se concentreze pe consolidarea factorilor protectivi.

În Republica Moldova, nivelul de risc al radicalizării este scăzut, permițând instituțiilor abilitate să acționeze fără presiunea unui pericol iminent. Totuși, această situație nu justifică o abordare permisivă, ci mai degrabă creează un context favorabil aplicării unor măsuri preventive. Conform reglementărilor și practicilor internaționale, statele trebuie să implementeze politici și programe pentru prevenirea și combaterea radicalizării spre extremism violent, fundamentate pe dovezi și susținute de mecanisme riguroase și sistematice.

Pentru a implementa un program de deradicalizare eficient în Republica Moldova, este esențial să se dezvolte un mecanism de implicare multi-instituțională, care să includă actori non-guvernamentali, lideri religioși, organizații din domeniul educației și culturii, alături de instituții guvernamentale (ministere). Această structură ar trebui să vizeze măsuri și tehnici pentru prevenirea și combaterea acțiunilor extremist-violente care ar putea genera riscuri teroriste.

Programul de deradicalizare reprezintă un efort complex, de lungă durată, al cărui succes depinde de promovarea unui flux constant de informații și resurse între autoritățile naționale și entitățile internaționale competente. Programul trebuie să consolideze concepte sociale orientate împotriva extremismului violent, prin promovarea unei culturi de prevenire contra-teroristă, punând accent pe mecanismele de prevenire a radicalizării.

Referințe bibliografice

1. A New Approach? Deradicalization Programs and Counterterrorism. International Peace Institute. 2010. https://www.ipinst.org/wp-content/uploads/publications/a_new_approach_epub.pdf
2. Clutterbuck Lindsay. Deradicalization Programs and Counterterrorism: A Perspective on the Challenges and Benefits. June 10, 2015. <https://www.mei.edu/publications/deradicalization-programs-and-counterterrorism-perspective-challenges-and-benefits>
3. Council Conclusions on EU External Action on Counter-Terrorism, General Secretariat of the Council, Council of the European Union, Brussels (19 June 2017). <https://www.consilium.europa.eu/media/23999/st10384en17-conclusions-on-eu-external-action-on-counter-terrorism.pdf>
4. Eisenman D.P., Flavahan L. Canaries in the coal mine: Interpersonal violence, gang violence, and violent extremism through a public health prevention lens. 2017. <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/28805121/>
5. First line deradicalization practitioners and interventions. RAN DERAD Working Group, December 2012. https://home-affairs.ec.europa.eu/document/download/099a5a2d-315c-4668-b1c5-b51db8f6647a_en?-filename=proposed_policy_recommendations_ran_derad_en.pdf
6. Holmer G., Bauman P. Taking Stock: Analytic Tools for Understanding and Designing P/CVE Programs. United States Institute of Peace. August 2018. <https://www.usip.org/publications/2018/09/taking-stock-analytic-tools-understanding-and-designing-pcve-programs>
7. Invisible Women. ICAN (International Civil Society Action Network). UNDP. 2019. https://www.undp.org/sites/g/files/zskgke326/files/publications/ICAN_UNDP_Invisible_Women_Executive_Summary.pdf
8. Koehler Daniel. De-radicalization Programs and Counterterrorism: A Promising Agenda? ISN ETH Zurich. https://www.files.ethz.ch/isn/192746/ISN_192476_en.pdf
9. Plan of Action to Prevent Violent Extremism: Report of the Secretary-General (United Nations General Assembly Seventieth Session, A/A/70/674). <https://www.un.org/counterterrorism/plan-of-action-to-prevent-violent-extremism>
10. Preventing Radicalization to Terrorism and Violent Extremism: Strengthening the EU's Response. Communication from the commission to the European Parliament, the Council, the European economic and Social Committee and the Committee of the Regions. Brussels, 15.01.2014. https://ec.europa.eu/home-affairs/sites/homeaffairs/files/e-library/documents/policies/crisis-and-terrorism/radicalisation/docs/communication_on_preventing_radicalisation_and_violence_promoting_extremism_201301_en.pdf
11. Preventing Radicalization to Terrorism and Violent Extremism:

Strengthening the EU's Response. Communication from the commission to the European parliament, the council, the European economic and social committee and the committee of the regions. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/ro/TXT/?uri=CELEX:52013DC0941>

12. Preventing violent extremism through promoting inclusive development, tolerance and respect for diversity. UNDP. 2016. <https://www.undp.org/publications/preventing-violent-extremism-through-inclusive-development-and-promotion-tolerance-and-respect-diversity>

13. Preventing Violent Radicalization in America. National Security Preparedness Group, Bipartisan Policy Center, 2011. https://bipartisanpolicy.org/download/?file=/wp-content/uploads/2019/03/NSPG_0.pdf&__cf_chl_tk=c5GK01tXa_9oyKkgn9l.P5MR4RJeMX8appQ3ApmVd-MQ-1731480106-1.0.1.1-ZhDUDXGG2Zo2rK0DSP5Cu3DWTI9zJgH_gtKB-4VAXTI4

CZU: 343.132

CONDIȚIILE DE ÎNFĂPTUIRE A MĂSURILOR SPECIALE DE INVESTIGAȚIE POTRIVIT ULTIMELOR MODIFICĂRI A LEGII 59/2012 ȘI CPP

Alexandru CICALA,

*doctor în drept, conferențiar universitar,
șef al Catedrei „Activitate specială de investigații și anticorupție”
a Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI
ORCID: 0000-0001-5900-0679*

Boris GLAVAN,

*doctor habilitat în drept, conferențiar universitar,
secretar științific al Senatului Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI
ORCID: 0000-0002-3838-4308*

Rezumat

În demersul nostru științific ne propunem să analizăm condițiile de desfășurare a măsurilor speciale de investigație prin prisma legii 59/2012 și prevederilor Codului de procedură penală, după modificările ce au fost operate în materia activității speciale de investigație.

Importanța respectării condițiilor de realizare a măsurilor speciale de investigație, este determinată de necesitatea asigurării respectării principiilor activității speciale de investigații pe parcursul realizării ei. Prin alte cuvinte, aceste condiții intervin pentru formarea unui echilibru al intereselor cetățenilor racordate la necesitatea societății și ale statului, care are interesul de a reacționa adecvat și eficient la manifestările criminale de orice fel. Totodată, condițiile de desfășurare a măsurilor speciale de investigații sunt chemate să asigure creșterea eficienței lor.

Cuvinte-cheie: activitate specială de investigații, măsuri speciale de investigații, tehnici speciale de investigare, proces penal, urmărire penală, condiții, ofițer de investigații.

Summary

In our scientific approach, we propose to analyze the conditions for carrying out special investigative measures through the lens of Law 59/2012 and the provisions of the Code of Criminal Procedure, after the changes that were made in the matter of special investigative activity.

The importance of complying with the conditions for the implementation

of special investigative measures is determined by the need to ensure compliance with the principles of the special investigative activity during its implementation. In other words, these conditions intervene for the formation of a balance of citizens' interests linked to the necessity of society and the state, which has the interest to react adequately and efficiently to criminal manifestations of any kind. At the same time, the conditions for carrying out special investigative measures are called to ensure the increase of their efficiency.

Keywords: special investigative activity, special investigative measures, special investigative techniques, criminal process, criminal investigation, conditions, investigative officer.

Introducere. Activitatea specială de investigație dispune de instrumente esențiale pentru protejarea valorilor constituționale, dar, în același timp, ele pot constitui ingerințe în drepturile persoanei, ceea ce impune constant necesitatea de a găsi un echilibru între interesul privat și cel public. În efortul de a menține această balanță, legislația Republicii Moldova în 2023 a suferit modificări semnificative în ceea ce privește condițiile de dispunere a măsurilor speciale de investigații, care reprezintă garanții esențiale împotriva posibilelor abuzuri. Rolul doctrinei este semnificativ în interpretarea și analiza acestor modificări juridice, oferind explicații relevante și formulând propuneri argumentate pentru îmbunătățirea legislației naționale, acesta fiind și obiectivul prezentei cercetări.

Metode și materialele aplicate. În procesul elaborării studiului a fost folosit materialul doctrinar, normativ, rapoarte de activitate, lucrări științifice cu privire la condițiile de desfășurare a măsurilor speciale de investigații. De asemenea, investigarea acestui fenomen a fost posibilă prin aplicarea mai multor metode de cercetare științifică ale teoriei dreptului: metoda logică, metoda analizei comparative, analiza sistemică, statistică etc. Totodată, au fost utilizate lucrările savanților autohtoni, informații empirice precum și opinia angajaților din cadrul structurilor polițienești.

Rezultate obținute și discuții. Actualmente, cadrul legal al Republicii Moldova prevede condițiile de efectuare a măsurilor speciale de investigații în două legi distincte: Legea nr. 59/2012 [12], aceasta stabilind condițiile de efectuare a măsurilor speciale de investigații în afara procesului penal, și Codul de procedură penală [7] în care sunt prevăzute condițiile de efectuare a măsurilor speciale de investigații în cadrul procesului penal.

Potrivit art. 133 alin. (1) Codului de procedură penală, legiuitorul a prevăzut trei condiții de dispunere și efectuare a măsurilor speciale de investigații: „1) este pornită urmărirea penală cu privire la pregătirea sau săvârșirea unei infracțiuni grave, deosebit de grave sau excepțional de grave, cu excepțiile stabilite de prezenta secțiune; 2) acțiunea este necesară și proporțională

cu restrângerea drepturilor și libertăților fundamentale ale omului; 3) pe altă cale este imposibilă realizarea scopului procesului penal și/sau poate fi prejudiciată considerabil activitatea de administrare a probelor”.

Astfel, în art. 19 alin. (2) din Legea nr. 59/2012 sunt prevăzute de asemenea trei condiții valabile pentru măsurile speciale de investigații efectuate în afara procesului penal: a) realizarea sarcinilor prezentei legi este imposibilă pe altă cale; b) acțiunea este necesară și proporțională cu restrângerea drepturilor și libertăților fundamentale ale omului; c) se urmărește un scop legitim.

Cerința legiuitorului, în ambele acte legislative, este că măsurile speciale de investigații nu se autorizează și nu se realizează dacă nu sunt îndeplinite cumulativ condițiile indicate mai sus.

Existența unei urmăririi penale pornite cu privire la pregătirea sau săvârșirea unei infracțiuni este o condiție nouă pentru legislația națională, anterior modificărilor legislative din 2023 se impunea cerința existenței unei bănuieli rezonabile cu privire la pregătirea sau săvârșirea unei infracțiuni. Această condiție este reflectată și în art. 134 alin.(1) CPP, precizându-se că măsuri speciale de investigații pot fi efectuate în cadrul urmăririi penale, ceea ce înseamnă că după încheierea acestei faze procesuale nu mai pot fi dispuse măsuri speciale de investigații. Excepție de la această regulă sunt prevederile art. 134 alin. (2) CPP conform cărora doar două măsuri speciale de investigații pot fi dispuse și efectuate din momentul începerii procesului penal până la pornirea urmăririi penale, fiind vorba despre „identificarea abonatului sau a utilizatorului unei rețele de comunicații electronice” și „culegerea de informații”.

Este de remarcat faptul că termenul „bănuiala rezonabilă” a ridicat discuții serioase atât în practica judiciară [4], cât și în cadrul mediului academic [9, p. 88-59], devenind chiar și subiectul unor cercetări de doctorat [15].

Termenul „bănuiala rezonabilă” este definit în art. 6 pct. 4³) CPP, presupunând o „suspiciune care rezultă din existența unor fapte și/sau informații care ar convinge un observator obiectiv că s-a comis ori se pregătește comiterea unei infracțiuni imputabile unei anumite ori anumitor persoane și că nu există alte fapte și/sau informații care înlătură caracterul penal al faptei ori dovedesc neimplicarea persoanei”.

Cu toate acestea, pe plan științific s-a ajuns la concluzia că „bănuiala rezonabilă, ca instituție a dreptului procesual-penal, nu este identică cu „bănuiala rezonabilă” în materia activității speciale de investigații, ori această activitate în raport cu procesul penal are caracter subsidiar, fiind guvernată de principii speciale și înfăptuită în vederea realizării sarcinilor concrete prevăzute în Legea nr. 59/2012 [15, p. 174].

În cadrul ședințelor de lucru asupra proiectului de modificare a legislației în domeniul activității speciale de investigații, au avut loc discuții

contradictorii referitor la termenul „bănuială rezonabilă” ca și condiție obligatorie pentru efectuarea măsurii speciale de investigații, iar legiuitorul a decis în cele din urmă înlocuirea acestuia cu expresia „este pornită urmărirea penală”.

Modificarea adusă ridică întrebări cu privire la modul în care va funcționa această schimbare în activitatea practică. În acest moment, observația noastră relevă o discrepanță între această condiție pentru efectuarea măsurii speciale de investigații - și anume ca urmărirea penală să fie pornită „cu privire la pregătirea sau săvârșirea unei infracțiuni” (s.n.) și prevederile art. 274 CP. Conform acestora, procedura de pornire a urmăririi penale presupune existența „cel puțin o bănuială rezonabilă că a fost săvârșită o infracțiune” (s.n.).

Se observă o diferență semnificativă între situațiile în care infracțiunea se află în etapa de pregătire sau de săvârșire, pe de o parte, și situația în care infracțiunea vizează o faptă săvârșită, adică consumată, pe de altă parte. În primul caz, se folosește timpul prezent, în timp ce în cel de al doilea caz se utilizează timpul trecut. Din punct de vedere al dreptului penal, aceste situații sunt distincte, cel puțin în cazul pregătirii de infracțiune existând întotdeauna posibilitatea ca infracțiunea să nu aibă loc. Acest lucru se datorează circumstanței că infracțiunea poate să nu se realizeze din cauza intervenției renunțării benevole la săvârșirea infracțiunii, circumstanță care exclude caracterul penal al faptei [10, p. 93-96].

Este probabil că legiuitorul a avut în vedere aceste aspecte atunci când a stabilit diferența între pornirea procesului penal și pornirea urmăririi penale [11, p. 92-106]. Conform art. 1 alin. (1) CPP, „Procesul penal se consideră început din momentul sesizării sau autosesizării organului competent despre pregătirea sau săvârșirea unei infracțiuni (s.n.)”. În schimb, urmărirea penală, conform dispoziției art. 274 alin. (1) din CPP, se inițiază doar dacă se prezumă că a fost comisă o infracțiune (s.n.), adică se consideră că infracțiunea a avut loc în trecut. Prin urmare, nu se poate susține că o infracțiune a fost comisă atunci când ea este doar în stadiul de pregătire.

Pentru a fi înțeleși corect, nu vedem o problemă în faptul că urmărirea penală să pornească cu privire la pregătirea sau săvârșirea unei infracțiuni, conform condiției de efectuare a măsurii speciale de investigații stipulată în art. 133 alin. (1) pct. 1) CP. Însă, problema apare în dispoziția art. 274 alin. (1) CPP, care prevede că urmărirea penală începe dacă se constată că a fost comisă o infracțiune.

Propunerea noastră pentru o eventuală modificare legislativă în acest sens ar fi ca prevederile art. 274 alin. (1) CPP să fie aduse în consonanță cu cele ale art. 134 alin. (1) CP. Astfel, urmărirea penală ar trebui să pornească cu privire la pregătirea sau săvârșirea unei infracțiuni, inclusiv în cazul în

care s-a constatat comiterea unei infracțiuni. În absența unei astfel de armonizări, nu vedem rațiunea stabilirii condiției ca urmărirea penală să fie inițiată cu privire la pregătirea sau săvârșirea unei infracțiuni (art. 134 alin. (1) pct. 1) CPP), atâta timp cât art. 274 alin. (1) CPP stabilește că urmărirea penală începe nu în cazul pregătirii sau săvârșirii unei infracțiuni, ci atunci când a fost comisă efectiv o infracțiune.

Această propunere are sens mai ales că în art. 19 alin. (2) și în art. 20 alin. (11) din Legea nr. 59/2012 se dispune ca măsuri speciale de investigații efectuate în afara procesului penal să înceteze din momentul în care se constată pregătirea, săvârșirea, inclusiv că a fost săvârșită o infracțiune, urmând procedura prevăzută de Codul de procedură penală. Dacă în astfel de situații nu va porni urmărirea penală, atunci se formează o discrepanță în continuitatea controlului actului infracțional: măsurile speciale de investigații efectuate în afara procesului vor înceta, iar cele admise în cadrul urmăririi penale nu vor începe. Nu vedem care ar fi sensul unei lipse de armonie între normele vizate [6, p. 38].

Expresia „necesară și proporțională cu restrângerea drepturilor și libertăților fundamentale ale omului” din cea de a doua condiție prevăzută în art. 133 alin.(1) CPP, corespunzător în art. 19 alin. (3) din Legea nr. 59/2012 înseamnă că, pentru a fi compatibilă cu Convenția europeană, ingerința trebuie să corespundă inter alia unei nevoi sociale imperioase și să fie proporțională cu scopul legitim urmărit. Curtea Europeană analizează la modul concret dacă ingerința în dreptul protejat de Convenția europeană, prevăzută de lege și necesară într-o societate democratică [13], satisfacea în plus cerința de proporționalitate cu scopul urmărit, în sensul menținerii unui just echilibru între ingerință și scop [9, p. 428].

În doctrină s-a atras atenția asupra faptului că mulți comentatori ai Convenției Europene nu reușesc să înțeleagă că nu există o jurisprudență bine stabilită cu privire la cerința „necesară într-o societate democratică”. Cerința „necesității” aproape întotdeauna este readusă la problema proporționalității, în unele cazuri completată de cerința ca motivele ingerinței să fie relevante și suficiente [8].

Măsurile speciale de investigații, care implică o ingerință în drepturile și viața privată a persoanelor, sunt supuse unor criterii stricte, în conformitate cu art. 8 alin. (2) din CEDO. Curtea Europeană aplică o analiză amănunțită pentru a evalua legalitatea și proporționalitatea acestor măsuri. În primul rând, Curtea verifică dacă legislația relevantă și practica statului furnizează suficiente garanții pentru a preveni abuzurile. Acest aspect este esențial, deoarece trebuie să existe protecție adecvată pentru a asigura că măsurile speciale de investigații sunt aplicate în mod just și echitabil. În al doilea rând, instanța europeană analizează circumstanțele specifice ale cazului pentru a

stabili dacă ingerința a fost proporțională cu scopul urmărit [1]. Acest „test al proporționalității” implică evaluarea unor factori cheie:

Gravitatea infracțiunii: Curtea ia în considerare gravitatea infracțiunii care a justificat autorizarea măsurii speciale de investigații. Este important ca ingerința să fie rezonabilă și justificată în funcție de natura presupusă a infracțiunii.

Modalitatea sau circumstanțele emiterii mandatului: Curtea examinează circumstanțele în care a fost emis ordinul de autorizare a măsurii speciale de investigații. Se ia în considerare existența altor probe disponibile la momentul emiterii ordinului și dacă erau alternative mai puțin invazive pentru obținerea informațiilor necesare.

Conținutul și scopul ordinului: Conținutul și scopul exact al ordinului de acces în domiciliu sunt supuse analizei pentru a determina dacă acesta a fost emis în mod corespunzător și dacă a fost proporțional cu scopul investigației.

Măsurile de reducere a impactului: Curtea verifică dacă au fost luate măsuri pentru a minimiza impactul ingerinței în dreptul la domiciliu al persoanei vizate. Aceasta poate include asigurarea confidențialității, protecția datelor personale și reducerea la minimum a perturbărilor.

Repercusiunile asupra reputației: Posibilele repercusiuni asupra reputației persoanei afectate de ingerință sunt luate în considerare în evaluarea proporționalității măsurii speciale de investigații [6].

Cea de-a treia condiție prevăzută în art. 133 alin. (1) CPP se referă la efectuarea măsurii speciale de investigații doar în situația în care scopul procesului penal nu ar putea fi realizat pe altă cale, precum și în cazul în care activitatea de administrare a probelor ar putea fi prejudiciată considerabil. Observăm că legiuitorul a condiționat efectuarea măsurii speciale de investigații în funcție de două situații: prima presupune lipsa altor căi de realizare a scopului procesului penal, iar cea de-a doua, care are caracter concomitent, dar și alternativ față de prima condiție, vizează situațiile în care administrarea probelor ar putea fi prejudiciată.

Scopul procesului penal este indicat în art. 1 alin. (2) CPP, iar faptul că legiuitorul a condiționat efectuarea măsurii speciale de investigații în funcție de imposibilitatea realizării acestuia pe o altă cale denotă situații extrem de dificile. Acestea sunt situații în care s-au epuizat toate căile posibile, în sensul că acțiunile de urmărire penală au devenit inutile pentru realizarea acestui scop și, ca o ultimă instanță, se recurge la măsuri speciale de investigații. Efectuarea măsurii speciale de investigații în cazul dat intervine ca un colac de salvare în situații în care nu mai există altă soluție.

În ceea ce privește situația în care administrarea probelor ar putea fi prejudiciată considerabil prin utilizarea doar a procedurilor probatorii

tradiționale, trebuie să nuanțăm această situație. Sensul dispozițiilor legale privind autorizarea măsurii speciale de investigații este acela de a permite efectuarea acestora doar în situații în care probele ar putea fi obținute cu dificultate, prin eforturi deosebite ale organelor de urmărire penală.

Este adevărat că o astfel de prevedere prezintă riscul unui abuz din partea organelor de urmărire penală, care ar putea considera în mod ușuratic că acțiunile de urmărire penală ar presupune dificultăți deosebite, doar prin invocarea riscului prejudicierii procesului de administrare a probelor. Această problemă este una reală, dar soluționarea ei nu ar trebui să fie atributul legiuitorului, ci este necesar un control mai riguros din partea procurorului și a judecătorului de instrucție privind efectuarea măsurii speciale de investigații în aceste situații, pentru a se evita orice abuz. Dacă există un pericol deosebit ca administrarea probelor să fie grav prejudiciată și această situație nu a fost generată intenționat sau din neglijența organelor de urmărire penală, considerăm că condiția analizată ar trebui să fie îndeplinită.

Conform art. 133 alin.(2) CPP, măsurile speciale de investigații se pot aplica în privința persoanei bănuite, învinuite sau a unei alte persoane care contribuie la pregătirea sau la săvârșirea infracțiunii, fie primește ori transmite bani, bunuri sau informații pertinente pentru cauza penală și sunt probe care dovedesc implicarea acesteia.

Măsurile speciale de investigații sunt admise pentru a fi efectuate și în privința victimei, părții vătămate, părții civile, martorului sau rudei persoanelor respective atunci când: 1) există un pericol iminent pentru viața, sănătatea sau libertatea acesteia; 2) este necesară prevenirea infracțiunii; 3) există riscul evident al pierderii iremediabile ori al denaturării probelor. Măsurile în cauză se dispun doar în prezența unei cereri scrise sau a acordului semnat de persoanele menționate. Acordul pentru dispunerea măsurilor se semnează în cazul în care inițiatorul este organul de drept; cererea prealabilă se scrie atunci când inițiativa dispunerii măsurii vine din partea subiecților speciali. Măsurile speciale de investigații astfel dispuse vor înceta de îndată ce vor dispărea motivele care au fundamentat dispunerea și autorizarea acestora sau dacă s-a depus o cerere de către persoana care a solicitat măsuri speciale de investigații (art. 133 alin.(2) CPP).

Observăm că legiuitorul prin aceste prevederi a extins spectrul măsurilor care se pot dispune în privința victimei, părții vătămate, părții civile, martorului sau rudei persoanelor respective. Anterior, pentru astfel de situații, legea admitea dispunerea doar a unei singure măsuri, aceasta fiind „Interceptarea și înregistrarea comunicărilor” (art. 132⁸ alin.(4) CPP).

Legiuitorul în dispoziția art. 133 alin.(2) CPP nu a făcut nici o derogare de la condițiile indicate în art. 133 alin.(1) CPP, ceea ce ar putea fi interpretate în sensul că MSI se dispun în privința subiecților speciali doar în cazul

În care se prezumă că infracțiunea nu va fi din categoria celor ușoare sau mai puțin grave. Pe de altă parte, legiuitorul a prevăzut derogări de la art. 133 alin.(1) CPP cu privire la dispunerea și efectuarea măsurilor de interceptare a comunicărilor (art. 138¹ CPP), monitorizarea sau controlul tranzacțiilor financiare și/sau accesul la informațiile financiare (art. 138³ CPP), colectarea informației de la furnizorii de servicii de comunicații electronice (art. 138⁴ CPP), accesarea și/sau interceptarea datelor informatice (art. 138⁵ CPP), controlul transmițerii sau primirii banilor, a serviciilor ori a altor valori materiale sau nemateriale pretinse, acceptate, extorcate sau oferite (art. 138⁷ CPP), aceste măsuri fiind admise și în cazul unor infracțiuni din categoria celor ușoare sau mai puțin grave. Prin urmare, se poate spune că aceste derogări de la condițiile art. 133 alin.(1) CPP sunt valabile și în legătură cu prevederile art. 133 alin.(2) CPP.

Sub aspect de drept comparat, Codul de procedură penală al României (art. 140 alin. (9) CPP) a făcut excepție de la condiția generală privind natura infracțiunii care formează obiectul dispunerii măsurii speciale de investigații, admitând interceptarea comunicațiilor ori înregistrarea acestora, precum și a oricăror tipuri de comunicări efectuate de persoana vătămată prin orice mijloc de comunicare indiferent de natura infracțiunii [13].

Cât privește condiția stipulată în art. 19 alin. (2) din Legea nr. 59/2012 ce se referă la imposibilitatea realizării sarcinilor prezentei legi pe altă cale este de menționat că aceasta are în vedere sarcinile prevăzute în art. 2 din aceeași lege. Desigur că sarcinile sunt diverse și nu sunt specifice doar activității speciale de investigații, ceea ce înseamnă că prioritate la realizarea acestora se va acorda măsurilor cu un grad mai puțin intruziv în drepturile persoanei în raport cu măsurile speciale de investigații.

Despre necesitatea și proporționalitatea ca și condiție de efectuare a măsurii speciale de investigații s-a menționat mai sus, iar comentariile rămân valabile și în acest caz.

Referitor la scopul legitim urmărit ca și condiție de efectuare a măsurilor speciale de investigații în afara procesului penal, trebuie menționat că măsurile speciale de investigații nu ar trebui admise în alte scopuri decât cele prevăzute de prezenta lege.

În art. 1 alin. (1) din Legea nr. 59/2012 sunt enumerate scopurile activității speciale de investigații, printre care se numără colectarea informațiilor necesare pentru prevenirea criminalității, asigurarea ordinii publice și siguranța în locurile de detenție. Prin deducție logică, măsurile speciale de investigații ca elemente ale activității speciale de investigații nu ar trebui să fie efectuate în alte scopuri decât cele menționate în lege.

Conform legislației naționale, măsurile speciale de investigații pot fi efectuate numai în urma unei autorizări corespunzătoare, adică atunci când

există un act de dispoziție emis, în conformitate cu competența specifică, de către judecătorul de instrucție (art. 134 alin. (1) p. 1) CPP și art. 27 alin. (1) pct. 1) din Legea nr. 59/2012), de către procuror (art. 134 alin. (1) p. 2) CPP și art. 27 alin. (1) pct. 2) din Legea nr. 59/2012), sau de către conducătorul subdiviziunii specializate (art. 27 alin. (1) pct. 3) din Legea nr. 59/2012).

Din prevederile legale se pot distinge două proceduri de autorizare a măsurii speciale de investigații: autorizarea în situații obișnuite și autorizarea în situații excepționale.

Conceptul de „situații obișnuite” trebuie să fie înțeles în opoziție cu cel de „situații excepționale” menționat în dispoziția art. 135 alin. (6) al CPP, conform căruia situațiile excepționale sunt acele situații în care întârzierea obținerii autorizației de la judecătorul de instrucție ar duce la pierderea de informații probatorii sau ar pune în pericol iminent securitatea persoanelor.

Contrar acesteia, situația considerată „obișnuită”, în care se poate solicita autorizarea măsurii speciale de investigații, este aceea în care contextul cercetărilor permite o eventuală așteptare în obținerea autorizației de la judecătorul de instrucție fără a genera pierderi de informații probatorii sau pune în pericol securitatea imediată a persoanelor. Totuși, trebuie să recunoaștem că acești termeni - „întârziere”, „pierdere de informații probatorii” și „pericol imediat” - nu sunt definiți în mod clar și necesită o evaluare individualizată, de la caz la caz.

De asemenea, ceea ce poate fi considerat o „întârziere” într-o situație poate fi diferit de ceea ce este considerat o „întârziere” în altă situație. Spre exemplu, un interval de timp de patru ore (art. 305 alin. (3) CPP) ar putea fi considerat o „întârziere” într-un caz, dar nu și în altul. De asemenea, ceea ce ar putea părea o situație care ar duce la „pierderea informațiilor probatorii” sau la „pericolul imediat pentru securitatea persoanelor” într-un caz, poate să nu fie valabil în altul, în funcție de specificul fiecărei investigații penale în parte.

Expresia „pierderea informațiilor probatorii” impune utilizarea procedurii de autorizare doar în situații excepționale, cum ar fi cele în care o întârziere de câteva minute sau ore ar putea conduce la pierderea unor date esențiale pentru descoperirea activităților infracționale sau identificarea participanților la aceste activități, sau pentru probarea altor elemente esențiale care ar putea contribui la investigarea temeinică a cazului. În absența unei astfel de ipoteze, în care o așteptare de o zi sau chiar mai multe zile pentru obținerea autorizației este posibilă fără a compromite investigația, se poate considera că ne aflăm într-o situație care nu este excepțională [16].

Concluzii. Realizarea acestui studiu a permis evidențierea importanței și actualității înțelegerii corecte a normelor legale privind condițiile de efectuare a măsurilor speciale de investigații în reglementarea juridică a

Republicii Moldova, acestea, la rândul lor, fiind garanții esențiale împotriva posibilelor abuzuri. Interpretările și analiza normelor de drept privind condițiile de dispunere și efectuare a măsurilor speciale de investigații pretind a fi relevante pentru mediul academic și pentru practicienii antrenați în desfășurarea activității speciale de investigații.

S-a constatat că termenul de condiție de efectuare a măsurilor speciale de investigații presupune o împrejurare prevăzută de o normă legală. Studiul în cauză evidențiază și faptul că modificările legislative din 2023, prin care a fost substituită expresia „bănuială rezonabilă cu privire la pregătirea sau săvârșirea unei infracțiuni” cu expresia „există pornită urmărirea penală cu privire la pregătirea sau săvârșirea unei infracțiuni”, restricționează posibilitatea dispunerii măsurilor speciale de investigații strict în limitele urmării penale, excepție de la această regulă fiind prevederile art. 134 alin. (2) CPP conform cărora doar două măsuri pot fi dispuse și efectuate până la pornirea urmării penale, fiind vorba despre „identificarea abonatului sau a utilizatorului unei rețele de comunicații electronice” și „culegerea de informații”.

Observația noastră evidențiază și discrepanța dintre această nouă condiție de dispunere și efectuare a măsurilor speciale de investigații și prevederile art. 274 CPP prin care se stabilește începutul urmării penale, acesta putând debuta în legătură cu existența unei bănuieli rezonabile că a fost săvârșită o infracțiune, dar nu și a existenței bănuielii rezonabile că se pregătește sau se săvârșește o infracțiune (acesta fiind momentul de debut al procesului penal - art. 1 alin. (1) CPP). În acest context se propune ca prevederile art. 274 alin. (1) CPP să fie aduse în consonanță cu cele ale art. 133 alin. (1) pct. 1) CPP.

Referințe bibliografice

1. Cauza Camezind contra Elveției. Cererea nr. 136/1996/755/954 Hotărârea din 16 decembrie 1997 (Strasbourg). <https://hudoc.echr.coe.int/?i=001-58125> (accesat la 15.01.2024).

2. Cauza Chappell contra Marii Britanii. Cererea nr. 10461/83. Hotărârea CtEDO din 30 martie 1989 (Strasbourg). <https://hudoc.echr.coe.int/?i=001-57459> (accesat la 15.01.2024).

3. Cauza Klass contra Germaniei. Cererea nr. 5029/71. Hotărârea CtEDO din 06.09.1978 (Strasbourg). <https://hudoc.echr.coe.int/?i=001-57510> (accesat la 20.10.2023).

4. Cauza Mușuc contra Republicii Moldova. Cererea nr. 42440/06. Hotărârea CtEDO din 06.11.2007, definitivă din 06 februarie 2008 (Strasbourg). <https://hudoc.echr.coe.int/?i=001-83081> (accesat la 13.02.2024).

5. Cauza Roman Zaharov contra Rusia. Cererea nr. 47143/06. Hotărârea CtEDO din 04.12.2015. (Strasbourg). <https://hudoc.echr.coe.int/?i=001-159324> (accesat la 20.10.2023).

6. Cicala Al. Activitatea specială de investigații. Reprezentări schematice și definiții. Chișinău: Departamentul Editorial Poligrafic al Academiei „Ștefan cel Mare”, 2021, 154 p.

7. Codul de procedură penală al Republicii Moldova: nr. 122 din 14-03-2003. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2013, nr. 248-251 art. 699.

8. De Hert P. Balancing security and liberty within the European human rights framework. A critical reading of the Court’s case law in the light of surveillance and criminal law enforcement strategies after 9/11. În: Utrecht Law Review, vol. 1, 2005. p. 68-96. <https://utrechtlawreview.org/articles/10.18352/ulr.4> (accesat la 20.10.2023).

9. Dolea Igor, Codul de procedură penală al Republicii Moldova (Comentariu aplicativ). Ediția a 2-a. Chișinău, 2020, 1408 p.

10. Glavan Boris. Locul renunțării de bună voie la săvârșirea infracțiunilor în sistemul normelor penale ale Republicii Moldova. În: Analele științifice ale Academiei „Ștefan cel Mare” a Ministerului Afacerilor Interne al Republicii Moldova, Chișinău, 2008, p. 93-96.

11. Glavan Boris. Pornirea procesului penal în reglementarea juridică a Republicii Moldova – criteriu esențial din perspectiva activității speciale de investigații. În: Revista națională de drept, nr. 2 (248), 2022, p. 92-106.

12. Legea privind activitatea specială de investigații: nr. 59 din 29 martie 2012. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2012, nr. 113-118.

13. Neagu Ion, Damaschin Mircea. Tratat de procedură penală: partea generală. Ed. a 3-a, reviz. și adăug. București: Universul Juridic, 2020, 744 p.

14. Pântea Andrei. Bănuiala rezonabilă prin prisma prevederilor Convenției Europene pentru Drepturile Omului privind libertatea și siguranța persoanei. În: Legea și viața, nr. 6, 2016, p. 14-18.

15. Pântea Andrei. Bănuiala rezonabilă: cadrul procesual penal național și jurisprudența curții europene pentru drepturile omului. Teză de doctor. Chișinău, 2018, 213 p.

16. Tudoran Mihai Viorel. Teoria și practica interceptărilor și înregistrărilor audio sau video judiciare. București: Editura Universul Juridic, 2012, 407 p.

УДК: 004.838

ІНФОРМАЦІЙНА ГІГІЕНА КОРИСТУВАЧІВ ІНТЕРНЕТУ: ДОСЛІДЖЕННЯ РІВНЯ ОБІЗНАНОСТІ ТА ПОВЕДІНКИ

Петро Сергійович КЛІМУШИН,

*кандидат технічних наук, доцент кафедри протидії
кіберзлочинності Харківського національного університету
внутрішніх справ*

ORCID: 0000-0002-1020-9399

Сергій Максимович ЧЕРНЕНКО,

*курсант 1 курсу навчально-наукового інституту №4
Харківського національного університету внутрішніх справ*

Abstract

The article explores the current problem of information hygiene in the context of an ever-increasing flow of data. The author analyzes the main threats associated with manipulation, information noise and cyber threats. The importance of critical thinking, verification of sources and protection of personal data is emphasized. Particular attention is paid to the influence of social networks, algorithms and contextual advertising on the formation of the information field. The study reveals the dependence of the level of information hygiene on the education, media literacy and digital competence of users. The author offers practical recommendations for reducing information load and protecting against manipulation.

Keywords: Information hygiene, digital society, critical thinking, data protection, media literacy, digital competence.

Інформаційна гігієна в умовах цифрового суспільства є ключовим елементом для підтримання ефективного споживання інформації, уникнення маніпуляцій та мінімізації впливу інформаційного шуму. Вона охоплює практики, спрямовані на критичну оцінку інформації, її перевірку та забезпечення безпеки власних даних в Інтернеті. В умовах постійного інформаційного потоку, що зростає через розвиток технологій та соціальних медіа, важливість інформаційної гігієни стає більш актуальною.

Одним із основних принципів інформаційної гігієни є критичне мислення, яке передбачає вміння аналізувати отриману інформацію, виявляти її достовірність та можливі маніпулятивні цілі.

Прикладом може слугувати медійна та контекстна реклами, що

часто використовують персоналізовані алгоритми для впливу на вибір споживачів, створюючи ілюзію врахування їхніх потреб, а за цими алгоритмами часто стоять комерційні інтереси, що можуть спотворювати реальну корисність запропонованої інформації. Без розвитку критичного мислення користувачі ризикують стати жертвами маніпулятивних технік, таких як гіперболізація вигоди чи замовчування ризиків.

Іншим важливим аспектом є перевірка джерел, адже у цифровому середовищі поширення інформаційного шуму, такого як спам, рерайт або репости, значно ускладнює процес отримання достовірної інформації.

Прикладом можуть бути пошукова оптимізація, особливо за допомогою сірих та чорних методів, може вивести нерелевантні або недостовірні сайти на перші позиції у пошукових системах, що спотворює результати запитів користувачів, змушуючи витратити більше часу на перевірку матеріалів. Тому навички перевірки джерел, зокрема через аналіз авторитетності, актуальності та наукової обґрунтованості інформації, є невід'ємною частиною інформаційної гігієни.

З розвитком Web 2.0 та інтеграцією соціальних мереж у щоденне життя значно зросла кількість девіантних форм комунікації, таких як тролінг, флейм чи навіть крадіжка акаунтів. Захист особистих даних та конфіденційної інформації є пріоритетним завданням кожного користувача, а саме ефективний захист від спаму та небажаних повідомлень стає можливим завдяки фільтрам, які пропонують сучасні поштові сервіси, але це не повністю вирішує проблему у випадку фішингу чи інших кібератак.

Варто звернути особливу увагу на джерела інформаційного шуму, які значно ускладнюють підтримання інформаційної гігієни. Рекламні повідомлення, спам та девіантна комунікація, описані в дослідженні, створюють перешкоди для отримання корисної інформації, а контекстна реклама, хоча й орієнтована на індивідуальні потреби, нерідко нав'язує користувачам надмірні повідомлення, які вони вже не здатні критично оцінювати через інформаційне перенасичення.

Рівень обізнаності користувачів щодо інформаційної гігієни залежить від багатьох чинників, серед яких ключову роль відіграють освіта, медіаграмотність, вік, рівень освіти та цифрова компетентність. У сучасному цифровому середовищі, де інформація стала невід'ємною частиною життя, саме ці фактори формують здатність людей захищати себе від інформаційного шуму та маніпуляцій. Роль освіти та медіаграмотності у формуванні інформаційної культури є основоположною.

Освіта розвиває критичне мислення, вміння аналізувати інформацію та оцінювати її достовірність. Медіаграмотність, як частина інформаційної культури, навчає людей визначати джерела інформаційного шуму, такі як реклама, спам, фейкові новини чи маніпулятивні повідомлення. Наприклад, за статистикою, 96% людей оцінюють новини лише за заголовками, що збільшує ризик прийняття маніпуля-

тивної інформації за правдиву. Формування медіаграмотності через освітні програми сприяє зниженню впливу таких помилкових практик.

Вік та цифрова компетентність також значно впливають на здатність користувачів уникати інформаційного шуму. Молодше покоління, що активно користується соцмережами, часто стає жертвою алгоритмічного підбору контенту, спрямованого на виклик емоцій, таких як сенсації чи скандали. З іншого боку, люди старшого віку можуть бути менш обізнаними у використанні цифрових інструментів, що робить їх більш вразливими до спаму чи фейкових новин.

Дослідження показують, що особи з вищим рівнем освіти краще орієнтуються у багатому інформаційному середовищі та мають більш розвинене критичне мислення, а цифрова грамотність дозволяє їм ефективніше користуватися інструментами перевірки інформації.

Досягнення гармонії у споживанні інформації можливе лише за умови усвідомлення користувачами важливості інформаційної гігієни. Сучасний обсяг інформації, що надходить щодня, стає виснажливим для мозку. Алгоритми соцмереж часто створюють ілюзію різноманіття контенту, тоді як насправді користувачі отримують переважно емоційні або маніпулятивні матеріали. Така ситуація спричиняє інформаційне «переїдання» та емоційну залежність від цифрового середовища, що підсилює необхідність критичного підходу до споживання даних.

Щоб уникнути інформаційного перенасичення та зберегти психічне і фізичне здоров'я, користувачам рекомендується впроваджувати прості практики: зменшувати інформаційне навантаження, проводити інтернет-детокс, аналізувати різні джерела інформації та уникати емоційно зарядженого контенту. Також важливо розвивати здатність до самоконтролю та задавати питання „кому вигідно?” при споживанні новин.

Список використаних джерел

1. Інформаційна гігієна споживачів соціальної реклами у медіа просторі України. https://theses.oa.edu.ua/DATA/2408/%D0%A8%D0%B5%D0%B2%D1%87%D1%83%D0%BA-%D0%94._%D0%9C%D0%B0%D0%B3%D1%96%D1%81%D1%82%D0%B5%D1%80%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B0%20%D1%80%D0%BE%D0%B1%D0%BE%D1%82%D0%B0.pdf (дата звернення: 16.11.2024).

2. Інформаційна гігієна. <http://4uth.gov.ua/informacijna-gigiyna/> (дата звернення: 18.11.2024).

3. Інформаційна гігієна та інформаційний шум. <https://academy-vision.org/index.php/av/article/download/511/471/475> (дата звернення: 17.11.2024).

4. Інформаційна гігієна. Як досягти гармонії? <https://artefact.live/%D1%96%D0%BD%D1%84%D0%BE%D1%80%D0%BC> (дата звернення: 18.11.2024).

CZU 343.575

UNELE PARTICULARITĂȚI TACTICE ALE EFECTUĂRII PERCHEZIȚIEI LA CERCETAREA INFRAȚIUNILOR PRIVIND TRAFICUL DE DROGURI

Andrei FLOCEA,

doctorand,

*Școala doctorală „Științe penale și drept public”
a Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI*

Radu STOIAN,

doctorand,

*Școala doctorală „Științe penale și drept public”
a Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI*

Abstract

În contextul actual al dezvoltării criminalisticii, recomandările tactice pentru pregătirea și desfășurarea perchezițiilor în cazurile de trafic de substanțe narcotice sunt bine definite. Articolul de față analizează aceste recomandări, subliniind specificitatea perchezițiilor în raport cu natura infracțiunii și riscurile asociate. Se discută despre obiectele frecvente ale percheziției, inclusiv substanțele narcotice și bunurile obținute din activități ilegale, precum și despre importanța colectării informațiilor relevante înainte de desfășurarea percheziției. De asemenea, se abordează aspectele legale, coordonarea cu alte agenții, riscurile implicate și necesitatea participării specialiștilor în timpul perchezițiilor. Articolul subliniază importanța unei planificări riguroase și a respectării legislației pentru a asigura eficiența și legalitatea acțiunilor de percheziție.

Cuvinte-cheie: criminalistică, percheziție, trafic de droguri, substanțe narcotice, recomandare tactică, colectare de informații, aspecte legale, specialiști criminaliști, ambalaj, proces-verbal.

Abstract

In the current context of the development of criminalistics, the tactical recommendations for the preparation and execution of searches in cases of drug trafficking are well-defined. This article analyzes these recommendations, highlighting the specificity of searches in relation to the nature of the crime and the associated risks. It discusses the common objects of searches, including narcotic substances and goods obtained from illegal activities, as well as the importance of collecting relevant information prior to conducting the search. Additionally,

it addresses legal aspects, coordination with other agencies, the risks involved, and the necessity of involving specialists during searches. The article emphasizes the importance of rigorous planning and adherence to legislation to ensure the efficiency and legality of search operations.

Keywords: criminalistics, search, drug trafficking, narcotic substances, tactical recommendation, information collection, legal aspects, forensic specialists, packaging, report.

Introducere. În contextul actual al criminalisticii, perchezițiile și ridicările de probe reprezintă etape esențiale în procesul de investigare a infracțiunilor, în special în cazurile de trafic de substanțe narcotice. Aceste acțiuni sunt reglementate de lege și posedă drept suport un set bine definit de recomandări tactice, elaborate de cercetătorii criminaliști, practicieni care vizează eficiența și legalitatea intervențiilor. Traficul de droguri, o problemă globală de amploare, impune o abordare specifică datorită complexității și riscurilor asociate cu natura infracțiunii.

Perchezițiile în acest domeniu nu se limitează doar la identificarea substanțelor ilegale, ci implică descoperirea instrumentelor și echipamentelor utilizate în producția acestora, precum și a bunurilor obținute din activități infracționale. În acest sens, este crucial ca percheziția să adune dovezi care să demonstreze legătura dintre bunurile depistate și activitățile infracționale, inclusiv documente financiare și înregistrări contabile.

Pregătirea pentru percheziție este o etapă fundamentală, care necesită o analiză detaliată a informațiilor relevante, stabilirea momentului oportun pentru desfășurare și asigurarea resurselor necesare. Această etapă include evaluarea comportamentului bănuitului și a condițiilor de mediu, aspecte care pot influența succesul operațiunii.

Opinii și discuții. La etapa actuală de dezvoltare a criminalisticii, recomandările tactice de pregătire și desfășurare a perchezițiilor, precum și de ridicare sunt în general bine definite de pe poziția cercetătorilor criminaliști. De asemenea, voi aborda tactica criminalistică în raport cu particularitățile investigării cazurilor de trafic de substanțe narcotice. Percheziția în cazurile de trafic de droguri are un specific distinct, datorită naturii infracțiunii și a riscurilor asociate.

Cele mai frecvente obiecte ale percheziției în cazurile de trafic ilegal de substanțe narcotice sunt, fără îndoială, drogurile și instrumentele sau echipamentele utilizate în producția acestora. Nu vor fi neglijate bunurile și activele obținute din activități ilegale, inclusiv bani, vehicule, proprietăți și alte bunuri de valoare. În asemenea situații percheziția trebuie să adune dovezi care să demonstreze legătura dintre bunurile percheziționate sau sechestrate și activitățile infracționale, cum ar fi documente financiare, înre-

gistrări contabile, înscrisuri de ciornă, contracte și alte materiale relevante.

În cazul investigării infracțiunilor privind traficul de droguri, pregătirea pentru percheziție este absolut necesară [1, p. 368]. Tradițional, activitățile incluse în conținutul etapei de pregătire a percheziției constau din mai multe elemente [2, p. 120]: colectarea informațiilor orientative necesare, stabilirea momentului oportun de efectuare a percheziției, completarea și instruirea grupului operativ de percheziție, luarea măsurilor pentru asigurarea grupului cu mijloace tehnico-criminalistice necesare, precum și cu transport, elaborarea unui plan de desfășurare a percheziției, emiterea unei hotărâri și obținerea autorizației de la judecătorul de instrucție.

Colectarea informațiilor necesare înainte de desfășurarea unei percheziții implică clarificarea următoarelor date:

Informații despre persoana percheziționată care include identificarea precisă a bănuitului (nume, prenume, date de naștere, adresa), ori a persoanei care se află la adresa unde urmează a fi desfășurată percheziția, abilitățile profesionale ale persoanei, care pot oferi indicii despre posibilele metode de camuflare sau ascundere a obiectelor și bunurilor căutate, trăsăturile psihologice ale bănuitului sau învinuitului, inclusiv comportamentele anterioare, reacțiile la stres și eventualele legături cu organizații criminale.

Informații despre condițiile locului unde se preconizează percheziția: studiul planului încăperii sau al zonei, inclusiv dimensiunile și configurația acestora, identificarea acceselor și intrărilor, cum ar fi uși, ferestre, feronerie de siguranță, căi ce se folosesc pentru evacuare, existența fântânilor, camerelor ascunse, subsolurilor și altor încăperi auxiliare care ar putea fi utilizate pentru a ascunde bunuri sau droguri.

Informații despre obiectele căutate și locația lor probabilă: identificarea tipurilor de droguri sau bunuri ilegale, documente care se presupune că sunt ascunse, estimarea locației probabile a acestor obiecte, bazată pe informațiile disponibile și pe comportamentul bănuitului, analiza tehnicilor utilizate de acesta pentru a ascunde bunurile, cum ar fi compartimente ascunse în mobilier, utilizarea unor obiecte de uz cotidian pentru a masca substanțele ilegale sau metode de distrugere a probelor.

Urmele lăsate la locurile de păstrare, fizice sau digitale, trebuie investigate, cu indicarea prezenței bunurilor căutate, cum ar fi urme de praf, mirosuri specifice sau dovezi de manipulare recentă a obiectelor, conținutul telefonului mobil.

Rezultatul distrugerii presupune evaluarea posibilelor acțiuni ale bănuitului de nimicire a dovezilor sau bunurilor înainte de percheziție, inclusiv analiza comportamentului anterior și a reacțiilor în situații similare. Aceste informații sunt esențiale pentru a planifica o percheziție eficientă și pentru a minimiza riscurile asociate, asigurându-se în același timp respectarea legis-

lației și protejarea drepturilor persoanelor implicate.

Stabilirea momentului oportun pentru efectuarea unei percheziții în cazurile de trafic de droguri este un proces complex care necesită o analiză atentă a mai multor factori specifici:

Analiza comportamentului bănuțului. În asemenea situații ofițerii de investigații vor ține cont de rutina zilnică a persoanei (observarea obiceiurilor bănuțului poate ajuta la identificarea momentelor în care acesta este mai puțin activ sau mai vulnerabil. De exemplu, percheziția poate fi planificată în momentele în care bănuțul este plecat de acasă sau când se află într-o situație în care nu poate reacționa rapid). De asemenea, se va ține cont de rezultatul monitorizării activităților bănuțului, cum ar fi întâlnirile frecvente cu anumiți indivizi sau transportul de bunuri, ceea ce poate oferi indicii despre momentul în care este cel mai probabil să fie implicat în activități ilegale.

Condițiile de mediu: efectuarea percheziției în timpul nopții poate fi avantajoasă, deoarece bănuțul ar putea fi mai puțin vigilent. Totuși, trebuie să se respecte legislația referitoare la perchezițiile nocturne. Condițiile meteorologice, uneori pot reduce riscul ca bănuțul să observe prezența echipelor de intervenție, însă aceasta nu este o regulă.

Aspecte legale: Momentul percheziției trebuie să fie stabilit în conformitate cu cerințele legale, inclusiv obținerea autorizațiilor necesare de la judecătorul de instrucție. Acest proces poate necesita timp, iar planificarea trebuie să țină cont de aspectul dat. Legea procesual penală permite efectuarea percheziției și fără autorizația judecătorului de instrucție, însă procurorul, pe baza argumentelor aduse de ofițerul de urmărire penală, va cere instanței legalizarea rezultatelor percheziției. De regulă, aceasta fa fi efectuată în condițiile în care fapta se va descoperi în flagrant sau dacă se va constata pericolul iminent de distrugere a probelor.

Coordonarea cu alte subdiviziuni. Stabilirea momentului oportun poate necesita coordonarea cu alte subdiviziuni de aplicare a legii sau cu unități specializate (de exemplu, trupele de intervenție rapidă). Este important ca toate părțile implicate să fie disponibile și pregătite pentru acțiune.

Riscuri și siguranță: stabilirea momentului percheziției trebuie să ia în considerare riscurile potențiale, inclusiv reacțiile bănuțului sau ale altor persoane din jur. Momentul ales ar trebui să minimizeze riscurile pentru echipa de intervenție și pentru civili. Persoana care conduce efectuarea percheziției se va asigura că echipa de intervenție este bine pregătită și dotată pentru a face față oricăror situații neprevăzute (unelte pentru deschiderea unor porți sau uși, scări pentru escaladarea unor garduri, funii pentru coborârea în fântâni etc.).

Obiectivele operațiunii. Momentul ales ar trebui să fie optim pentru a maximiza șansele de a găsi droguri și de a obține dovezi relevante. De

exemplu, percheziția poate fi planificată în timpul unor livrări suspecte sau întâlniri importante. Este important ca planificarea să fie flexibilă, permițând ajustări în funcție de evoluția situației sau de informațiile noi care pot apărea. Monitorizarea continuă a activităților bănuțului poate oferi indicii despre momentul cel mai potrivit pentru a acționa.

Informații despre rețelele de trafic. În cazul traficului de droguri, este esențial să se înțeleagă structura rețelei de trafic, inclusiv rolurile diferitelor persoane implicate. Acest lucru poate ajuta la stabilirea momentului oportun pentru a prinde nu doar bănuțul căzut în vizorul poliției, dar și alți membri ai rețelei.

Utilizarea tehnologiilor de supraveghere (camere, drone, interceptări) poate oferi informații valoroase despre activitățile bănuțului și poate ajuta la determinarea momentului optim pentru percheziție.

De obicei, percheziția se desfășoară la locuința sau reședința membrilor grupurilor organizate, suspectate sau acuzate de infracțiuni legate de traficul de droguri, la locul de muncă al acestor persoane, la locul activității lor infracționale (legată de producția și vânzarea de substanțe narcotice, întreținerea de locuri de consum etc.), în locuința și locul de muncă al rudelor sau persoanelor apropiate, în locuința sau reședința persoanelor care achiziționează substanțe narcotice de la aceștia. Toate persoanele aflate în locurile descinderii vor fi percheziționate corporal [3, p. 230].

În același timp, ofițerul de urmărire penală trebuie să aibă în vedere și faptul că distribuitorii de substanțe narcotice nu păstrează întotdeauna aceste substanțe acasă sau la locul de muncă, ci le mai țin în camere închiriate de depozitare sau garaje, în imobile sau terenuri abandonate, în podurile caselor, în subsoluri, în ascunzători special amenajate [4, p. 468]. În plus, substanțele narcotice pot fi păstrate în cantități mici în mai multe locuri, în speranța că, după descoperirea lor într-un loc, percheziția să fie oprită. Potrivit legislației, până la începerea percheziției, ofițerul de urmărire penală cere celui percheziționat să predea obiectele și bunurile indicate în ordonanța autorizată. Dacă obiectele și documentele căutate se predau benevol, se limitează la ridicarea acestora, fără a mai efectua alte măsuri de investigații (alin.5 art.128 CPP).

Cel care conduce desfășurarea percheziției trebuie să fie persoana care efectuează urmărirea penală, de regulă ofițerul de urmărire penală sau procurorul. Deși această cerință este bine cunoscută, nu totdeauna ea este respectată. Se mai întâlnesc cazuri în care ofițerul de urmărire penală delegă desfășurarea percheziției sau ridicării ofițerilor operativi ori ofițerilor unităților specializate de combatere a traficului de droguri. În acest context, procesele verbale întocmite de ofițerii operativi, în legătură cu percheziția sau ridicarea, conțineau mult mai multe deficiențe, iar obiectele și documentele

ridicate nu erau ambalate și sigilate corespunzător cerințelor legale. Se recomandă ca la percheziție să participe ofițerul de urmărire penală, iar actele procesuale să fie întocmite de el. De regulă, dacă percheziția era încredințată ofițerilor de investigație, participarea unui specialist era practic exclusă.

Participarea la percheziție a unui specialist criminalist, chimist sau biolog este absolut necesară, chiar și atunci când aceasta este efectuată de ofițerul de urmărire penală. Considerăm că, pentru această categorie de cazuri, o astfel de situație în care participarea specialistului este exclusă este inacceptabilă, motiv pentru care exprimăm opinia ca ofițerii de urmărire penală să utilizeze mai activ ajutorul specialiștilor, nu doar al criminaliștilor, ci și al chimiștilor sau al specialiștilor biologi. Anume specialistul poate oferi asistență consultativă pentru selectarea mijloacelor tehnice necesare, informând despre posibilele metode de camuflare a obiectelor, precum și despre urmele lăsate în urma distrugerii acestora.

În timpul desfășurării percheziției în laboratoarele „clandestine”, unde se sintetizează substanțe narcotice, specialistul va ajuta ofițerul de urmărire penală să selecteze în mod calificat reactivii inițiali, precursorii și produsele finale ale sintezei substanțelor narcotice; să ridice înregistrările care ar putea avea legătură cu sinteza substanțelor narcotice; să efectueze teste rapide la fața locului (reacții calitative, orientative pentru prezența substanțelor narcotice în probele examinate), să ridice ustensilele de laborator cu posibile resturi de reactivi, precursori și produse finale, precum și echipamentele pentru desfășurarea sintezei. În plus, participarea specialistului la desfășurarea percheziției este dictată de considerații de siguranță, deoarece printre obiectele ridicate pot exista aproape întotdeauna lichide agresive, substanțe inflamabile și toxice [5, p. 62].

Prin urmare, în cazurile cercetării infracțiunilor legate de droguri, pe lângă mijloacele tehnico-științifice de uz general, ar trebui să se pregătească seturi pentru analiza rapidă a substanțelor narcotice, precum și mijloace care să permită determinarea la fața locului a cantității sau greutății substanțelor narcotice descoperite. De asemenea, participarea unui câine antrenat pentru căutarea substanțelor narcotice ar fi eficientă în timpul percheziției.

În ceea ce privește stabilirea momentului percheziției, deoarece o tehnică eficientă care are cel mai mare efect psihologic constă din diferitele variante de prindere în flagrant, alegerea momentului trebuie să fie realizată ținând cont de informațiile că persoana (grupul de persoane) se află la locul preconizat pentru percheziție și, în acel moment, deține substanțe narcotice (sau desfășoară producerea sau vânzarea acestora).

Etapa de lucru a percheziției, după cum se știe, începe după pătrunderea la obiectul percheziționat, prezentarea autorizației de desfășurare a percheziției, explicarea drepturilor și obligațiilor persoanelor prezente, precum

și propunerea de a preda obiectele căutate.

În practica investigării acestor genuri de infracțiuni, există o întrebare controversată: până în ce moment este posibilă predarea voluntară a obiectelor căutate, care eliberează persoana de răspunderea penală pe baza normei din alin. 5 art. 217 CP [6]: „Persoana care a săvârșit acțiunile prevăzute la art.217 sau 217¹ CP este liberată de răspundere penală dacă a contribuit activ la descoperirea sau contracararea infracțiunii ce tine de circulația ilegală a drogurilor, etnobotanicelor sau analogii acestora, după caz, prin autodenunțare, predare benevolă a drogurilor, etnobotanicelor sau analogii acestora, indicare a sursei de procurare a acestor substanțe, la divulgarea persoanelor care au contribuit la săvârșirea infracțiunii, la indicarea mijloacelor bănești, a bunurilor sau a veniturilor rezultate din infracțiune. Nu poate fi considerată predare benevolă a drogurilor, etnobotanicelor sau analogii acestora ridicarea acestora la reținerea persoanei, precum și la efectuarea acțiunilor de urmărire penală pentru depistarea și ridicarea lor”. Unii autori își pun întrebarea: este posibilă predarea voluntară (care eliberează de răspunderea penală) a obiectelor supuse percheziției în momentul pătrunderii grupului operativ în locul percheziției și propunerii de a preda obiectele de interes pentru cauză?

Pentru categoria de infracțiuni pe care o studiem, această problemă devine relevantă dacă se preconizează desfășurarea percheziției la rudele sau persoanele apropiate ale membrilor grupului infracțional, care păstrează substanțe narcotice la locuința, locul de muncă sau reședința lor, precum și dacă există informații despre achiziționarea de către o persoană a substanțelor narcotice pentru consum personal de la membrii grupului organizat. Astfel, în acțiunile acestor persoane se pot observa semne ale unei infracțiuni prevăzute de art. 217 CP.

Totuși, legiuitorul precizează că nu poate fi considerată predare voluntară a substanțelor narcotice ridicarea acestor substanțe în momentul reținerii persoanei, precum și în timpul desfășurării acțiunilor de urmărire penală pentru descoperirea și confiscarea acestora. Predarea voluntară a substanțelor narcotice sau psihotrope înseamnă predarea de către persoană a acestor substanțe sau produse reprezentanților autorității, având o reală posibilitate de a dispune de ele în alt mod. Predarea voluntară a substanțelor narcotice nu trebuie considerată predarea acestora de către persoană la propunerea organului de urmărire penală înainte de începerea desfășurării percheziției sau ridicării. Legiuitorul indică confiscarea substanțelor narcotice în timpul desfășurării acțiunilor de urmărire penală nu poate fi considerată predare voluntară. Momentul în care organul de urmărire penală propune predarea voluntară a substanțelor narcotice se încadrează în etapa de lucru a percheziției. La această etapă, persoana, în locuința căreia se desfășoară

percheziția, nu are practic „o reală posibilitate de a dispune de substanțele narcotice în alt mod” (de exemplu, să le consume, să le ascundă sau să le vândă). Această posibilitate poate apărea doar după finalizarea percheziției și neidentificarea substanțelor narcotice căutate.

Predarea voluntară a substanțelor narcotice după propunerea ofițerului de urmărire penală și înainte de desfășurarea percheziției poate servi, în cel mai bun caz, ca o circumstanță atenuantă, dar nu ca o circumstanță care să elibereze de răspundere.

La o concluzie similară ajung și autorul V. V. Moziakov care consideră că „predarea substanțelor narcotice sau psihotrope de către o persoană față de care se aplică măsuri de constrângere procesuale nu poate fi considerată voluntară, deoarece în aceste circumstanțe persoana este obligată să predea substanțele narcotice sau psihotrope reprezentanților autorității (altfel acestea vor fi ridicate forțat) și nu are o alternativă reală de a dispune de ele în alt mod” [7, p. 553].

La desfășurarea percheziției pentru această categorie de cazuri, membrii grupului operativ trebuie să acorde o atenție specială persoanelor aflate în încăpere în momentul percheziției, denumite „persoane străine”. În special, este necesar să se clarifice cu ce scop s-au aflat în acel loc, ce relații au cu proprietarul aceluia spațiu, cu conducătorii sau angajații acelei organizații. Deoarece aceste persoane pot fi participanți invizibili ai lanțului infracțional care se ocupă cu traficul ilegal de droguri: distribuitori en-gros sau en-detail, întreținători de locuri de consum etc. Prin urmare, înainte de a începe percheziția în încăpere, este oportun să se efectueze o percheziție corporală nu doar a persoanelor bănuite, ci și a tuturor celor prezenți. Conform pct. 3 alin. 2 art. 130 CPP, în acest caz, percheziția personală poate fi efectuată fără autorizarea judecătorului de instrucție. Dacă este necesar, ofițerul de urmărire penală ar trebui să solicite informațiile de interes în legătură cu persoanele aflate la locul desfășurării percheziției.

Obiectele ridicate în timpul percheziției, instrumentele infracțiunii, dispozitivele tehnice utilizate în producerea de droguri constituie dovezi potențiale în cauză, iar respectarea regulilor procesuale adecvate pentru reținerea acestora ca probe materiale, precum și respectarea regulilor tactice de manipulare a acestor obiecte devine un mijloc important de prevenire a modificării declarațiilor. Curtea Supremă de Justiție prin Hotărârea Plenului privind practica judiciară de aplicare a legislației penale ce reglementează circulația drogurilor, etnobotanicelor sau analoagelor acestora și a precursorilor indică drept obiecte materiale ale infracțiunilor legate de droguri plantele și semințele plantelor care conțin droguri, plantele pentru fabricarea produselor etnobotanice, drogurile sau analogii lor, etnobotanicele sau analogii acestora, precursorii, materialele și utilajele destinate producerii

sau prelucrării drogurilor lor sau a analogilor acestora [8]. Prin urmare, desfășurând percheziția, organul de urmărire penală trebuie să acorde o atenție deosebită următoarelor obiecte:

- Substanțe narcotice de origine naturală, materii prime (canabis, mac, capsule de mac); semifabricate (fibre de cannabis necompresate, opiu brut, extracție pentru obținerea uleiului de hașiș etc.); locurile de aruncare și distrugere a acestora;

- Substanțe narcotice-medicamente;

- Obiecte utilizate pentru fabricarea, ambalarea, porționarea, transportul și păstrarea substanțelor narcotice (pungi de plastic, recipiente, folie, cântare, cântare de precizie, site, prese, saci; folie de polietilenă, pânză de ulei, pături vechi etc.);

- Dispozitive pentru consumul de substanțe narcotice (descoperirea acestora are o importanță semnificativă în timpul percheziției în locuri de consum): seringi și ace pentru acestea, arzătoare, ace, linguri;

- Dispozitive pentru fabricarea produselor din tutun amestecate cu cannabis sau ulei de hașiș (dispozitive pentru umplerea tuburilor de țigări, tuburi goale de țigări, pachete deschise de tutun, pipete cu urme de ulei de hașiș);

- Alte obiecte care indică consumul de substanțe narcotice: resturi în țigări, chiștoace, în special de la țigările făcute manual, fiole goale, flacoane, ambalaje de medicamente care conțin narcotice;

- Unelte agricole pe care pot exista resturi de plante interzise la cultivare;

- Hainele bănușilor, pe care pot exista particule de substanțe narcotice (în buzunare, sub manșetele pantalonilor, în pliuri, în spațiul de sub guler, între talpă și brant, sub nasturi și în alte locuri);

- Documente care atestă legăturile și distribuția responsabilităților în grupul infracțional, rutele persoanelor care transportă substanțe narcotice, bilete de călătorie (feroviare, autobuz, aerian etc.), scrisori; chitanțe pentru expedierea pachetelor, scrisori recomandate, transferuri de bani; chitanțe pentru apeluri interurbane; facturi de plată; facturi de hoteluri;

- Cărți de notițe și agende telefonice, însemnări în caiete; ziare și reviste din alte regiuni ale țării (acestea pot indica indirect legăturile și călătoriile persoanei percheziționate); documente care pot indica o posibilă susținere de substanțe narcotice (formulare, facturi, alte documente contabile, precum și comerciale și de transport; rețete pentru obținerea substanțelor narcotice, formularele acestora);

- Ștampile false, timbre, mijloace pentru ștergerea textelor;

- Bani și bunuri obținute prin infracțiune;

- Obiecte a căror păstrare fără o autorizație specială este interzisă (de

exemplu, arme de foc, muniții...);

- Obiecte furate simultan cu substanțele narcotice [9, p. 468-469].

Ofițerul de urmărire penală împreună cu specialistul trebuie să efectueze numărarea și cântărirea substanțelor narcotice descoperite la locul desfășurării percheziției și în prezența participanților la percheziție. Ei nu vor pleca până nu vor finaliza acțiunea cu întocmirea procesului-verbal și înmânarea copieii de pe acesta proprietarului încăperii. Fiecare obiect ridicat trebuie să fie ambalat separat, deoarece, în caz contrar, partea apărării poate avea obiecții întemeiate cu privire la apartenența substanțelor narcotice sau altor obiecte ridicate unei anumite persoane sau legăturii lor cu o anumită infracțiune.

Practicile desfășurării percheziției în cazurile legate de traficul de substanțe narcotice au permis sistematizarea următoarelor locuri de păstrare a substanțelor narcotice, tradițional alese de membrii grupurilor infracționale organizate:

- Ascunzători în pereți, feronerie, mobilier, în spatele ușilor, în sobe și alte locuri;

- Jucării pentru copii (păpuși din cauciuc, mingi etc.);

- Ustensile cu produse alimentare, care reprezintă substanțe opace;

- Spațiul dintre carcasă și sticlă de termos;

- Bomboane, nuci, din care uneori se scoate miezul, în spațiul eliberat se introduce drogul, după care coaja este lipită cu grijă;

- Pâini și batoane de pâine, din care se scoate miezul, iar în spațiul format se introduce drogul;

- Pământ în ghivece de flori;

- Lichide care seamănă cu ceai, suc de fructe, tinctură medicinală, dar care reprezintă de fapt o soluție de substanță narcotică (de exemplu, decoct de tulpini de mac);

- Frigider, trusă de prim ajutor (uneori drogurile sunt păstrate în ambalaje de alte medicamente sau în fiole cu denumiri șterse sau modificate);

- Fântâni, butoaie cu conținut variat;

- Canale, șanțuri din apropiere;

- Construcții auxiliare (drogurile pot fi păstrate în pământ, lemne, cărbune, în recipiente cu materiale de construcție - ciment, nisip etc., precum și îngrășăminte (inclusiv de origine animală), cereale, lână, legume, fructe; în cazane de baie și alte locuri);

- Locuri de întreținere a animalelor domestice (mormane de gunoi care maschează mirosul substanței narcotice);

- Automobile (păstrarea poate fi în scaune, roți de rezervă, cavități ascunse ale caroseriei);

- Ascunzători în încăperi neutilizate (în scările blocurilor, curți, graj-

duri etc.);

– Proteze pentru persoane cu dizabilități, bastoane, cârje, tocure de încălțăminte, cărți cu pagini tăiate.

În literatura juridică se pot întâlni recomandări conform cărora pe suprafața obiectelor găsite în ascunzători pot fi identificate urme de mâini, urme de origine biologică, micro- și macro-particule, care sunt descoperite, descrise și ridicate în scopul cercetării ulterioare și efectuării expertizei pentru a stabili relevanța lor pentru o anumită infracțiune, precum și pentru a stabili apartenența lor unor bănuți, învinuți [10]. În esență, această recomandare tactică este corectă.

Cu toate acestea, în art. 125 CPP [11], drept motive de efectuare a percheziției se menționează o presupunere rezonabilă (care rezultă din conținutul și rezultatele altor acțiuni de urmărire penală sau speciale de investigații) că într-o anumită încăpere ori într-un alt loc sau la o anumită persoană se pot afla instrumente ce au fost destinate pentru a fi folosite sau au servit ca mijloace la săvârșirea infracțiunii, obiecte și valori dobândite de pe urma infracțiunii, precum și alte obiecte sau documente care ar putea avea importanță pentru cauza penală și care prin alte procedee probatorii nu pot fi obținute. Strict vorbind, conform acestei „noțiuni” nu intră în sarcina organului de urmărire penală descoperirea urmelor-substanțe (la care se referă medicamentele și alte preparate utilizate în producția de substanțe narcotice, diverse lichide – acetona, soluția de substanță narcotică, de exemplu, heroina etc.).

Cu toate acestea, analiza dosarelor penale arată că angajații organelor de aplicare a legii ridică în timpul percheziției substanțe narcotice lichide, substanțe utilizate în pregătirea substanțelor narcotice, precum și alte substanțe (de exemplu, micro-particule) în toate cazurile în care acestea sunt descoperite, ceea ce este consemnat în procesul verbal al percheziției. Considerăm că aceasta tactică este corectă. Nu au fost întâlnite cereri din partea apărătorilor de a exclude dovezile obținute pe aceste motive. Cu toate acestea, legea conține motive formale pentru apariția unor astfel de precedente în viitor.

Și mai multe motive formale se iscă pentru a exprima îndoieli cu privire la legalitatea descoperirii și ridicării urmelor-reflecții în timpul percheziției, în special urmele umane, urmele instrumentelor utilizate în producția de substanțe narcotice (dacă aceste urme sunt descoperite pe obiecte care nu sunt legate de activitatea infracțională).

Potrivit studiului publicat de Asociația „Promo-Lex” referitor la practica de urmărire penală și judiciară privind traficul de droguri în R. Moldova în anul 2017, „perchezițiile la domiciliu/locuință au loc fie în baza unor informații, a căror proveniență este greu de stabilit din materialele cauzei penale, fie în legătură cu acțiunile realizate pe alte cauze penale (de ex., percheziție

pentru investigarea unui caz de jaf, tâlhărie, etc.), iar în timpul acestor percheziții sunt identificate substanțe narcotice. O parte din dosarele examinate nu conțin acte de legalizare a măsurilor de percheziție, în special încheierea judecătorului de instrucție, iar în majoritatea cazurilor perchezițiile sunt legalizate post-factum, după întreprinderea acțiunii propriu-zise. În conformitate cu prevederile articolului 125 (3) CPP, percheziția se efectuează în baza ordonanței motivate a organului de urmărire penală numai cu autorizația judecătorului de instrucție. Potrivit alineatului 4 al aceluiași articol, în cazurile ce nu suferă amânare sau în caz de delict flagrant, percheziția se poate efectua în baza unei ordonanțe motivate a procurorului, fără autorizația judecătorului de instrucție, urmând ca acestuia să i se prezinte imediat, dar nu mai târziu de 24 de ore de la terminarea percheziției, materialele obținute în urma percheziției, indicându-se motivele efectuării acesteia. Judecătorul de instrucție verifică legalitatea acestei acțiuni procesuale. În acest sens, în unele cazuri s-a constatat încălcarea termenului de 24 de ore de autorizare a percheziției, dar și lipsa prezentării motivelor pentru realizarea acestei măsuri în regim de urgență, fără autorizarea prealabilă de către judecătorul de instrucție. Niciunul din actele procesuale nu a fost contestat de bănuiți/învinuiți sau de apărătorii acestora” [12, p. 30]. Observăm că sub aspect legal, deseori organul de urmărire penală nu poate identifica un temei juridic plauzibil pentru pornirea urmăririi penale și motivarea perchezițiilor în cazurile legate de droguri. Această problemă persistă de mulți ani în legislația procesuală a R. Moldova și, credem, că pornind de la agravarea situației de la an la an privind consumul de droguri și apariția a noilor substanțe pe piața drogurilor, legiuitorul trebuie să acționeze prin acordarea instrumentelor legale pentru organele de aplicare a legii să lupte cu acest flagel al societății.

Percheziția corporală este, de asemenea, una dintre acțiunile de urmărire penală frecvente pentru această categorie de cazuri. Cu toate acestea, temeiurile și ordinea desfășurării acesteia, așa cum a arătat studiul dosarelor penale, nu sunt întotdeauna respectate perfect. Cu toate acestea, „în unele cazuri, la baza percheziției corporale stau anumite „informații” sau „controale focusate”, a căror proveniență este neclară, cel puțin din materialele dosarului penal. O parte dintre persoanele vizate sunt consumatori care sunt acuzați de păstrare sau consum de droguri. Se impune concluzia potrivit căreia, organele de poliție folosesc informațiile disponibile despre evidența consumatorilor de droguri pentru a-i expune controalelor periodice și a porni dosare penale în acest sens. Din materialele dosarelor penale nu se poate stabili dacă folosirea acestor informații a fost autorizată sau nu” [12, p. 30].

Astfel, încălcările tipice care se fac la efectuarea acestei acțiuni de urmărire penală sunt:

- efectuarea percheziției corporale până la pornirea procesului penal;

- efectuarea percheziției corporale fără întocmirea unui proces verbal;
- efectuarea superficială a percheziției corporale;
- fixarea inexactă sau eronată cu privire la locurile de descoperire a obiectelor ridicate, precum și denumirea greșită a obiectelor, cantității sau greutateii acestora;
- încălcarea regulilor de ambalare a obiectelor ridicate (neindicarea faptului că obiectele depistate au fost sigilate, ambalarea în același pachet a diferitelor obiecte).

În timpul întocmirii procesului verbal, este necesar să se acorde o atenție deosebită reflectării locului depistării și ridicării substanțelor narcotice (buzunarul stâng, buzunarul drept al pantalonilor, sacoului, genții etc.); caracteristicile ambalare a drogurilor, descrierea detaliată a aspectului exterior, precum și modul de ambalare de către persoana care a efectuat percheziția a obiectului sau substanței ridicate. Procesul-verbal trebuie redactat în termeni clari și preciși [13, p. 533].

Dacă există motive să se considere că pe îmbrăcămintea bănuितului există urme de substanțe narcotice, este necesar să fie ridicată și să fie ambalată îmbrăcămintea lui pentru cercetări ulterioare. Desigur, îmbrăcămintea trebuie ambalată separat de substanțele narcotice. În cazul ridicării drogurilor de origine sintetică, trebuie să se descrie în detaliu ambalajul (fiolele) și să se prevină posibilitatea ca bănuitul sau alte persoane percheziționate să încerce să spargă aceste fiole.

Dacă organul de urmărire penală desfășoară acțiunea de investigație în limba română, ulterior pot apărea critici justificate din partea apărării cu privire la neexplicarea dreptului de a avea un translator, dacă cei vizați de acțiunea de urmărire penală sunt vorbitori de rusă. Se întâmplă că la sfârșitul acțiunii de urmărire penală cel percheziționat să scrie că nu a înțeles ce s-a întâmplat, nu i-au fost explicate drepturile într-o limbă pe care o cunoaște și nu i-a fost asigurat un translator. Astfel, la efectuarea percheziției, o condiție necesară pentru prevenirea sustragerii persoanei de la răspundere este respectarea unei serii de cerințe pe care le-am menționat.

Concluzii. Pregătirea pentru percheziție este esențială la investigarea infracțiunilor legate de traficul de droguri. Colectarea informațiilor relevante despre bănuित, condițiile locului și obiectele căutate contribuie semnificativ la succesul operațiunii și la minimizarea riscurilor asociate.

Respectarea legislației este crucială pentru legalitatea perchezițiilor. Obținerea autorizațiilor necesare și respectarea procedurilor legale sunt fundamentale pentru a asigura validitatea probelor colectate și pentru a proteja drepturile persoanelor implicate.

Stabilirea momentului oportun pentru desfășurarea perchezițiilor necesită o coordonare eficientă între diferitele organe ale statului implicate în

combaterea diferitor operațiuni ilegale legate de droguri. Aceasta asigură o reacție rapidă și bine organizată, esențială în contextul complexității cazurilor de trafic de droguri.

Participarea specialiștilor, cum ar fi criminaliștii, chimiștii și biologi, este indispensabilă în timpul perchezițiilor. Ei pot oferi expertiză tehnică și consultanță pentru identificarea substanțelor narcotice, precum și la manipularea în siguranță a materialelor periculoase.

Obiectele ridicate în timpul percheziției trebuie să fie documentate cu precizie, inclusiv locul de descoperire și caracteristicile acestora. Acest lucru contează pentru a preveni contestarea legalității probelor în instanță și pentru a asigura integritatea procesului penal.

Problema predării voluntare a substanțelor narcotice înainte de efectuarea percheziției ridică chestiuni legale complexe. Este important ca persoanele implicate să fie informate corect despre drepturile lor, iar predarea să fie realizată în condiții care să nu afecteze legalitatea procesului penal.

Efectuarea perchezițiilor în cazurile de trafic de droguri implică riscuri semnificative, inclusiv reacții violente din partea bănușilor. Planificarea atentă și evaluarea riscurilor sunt esențiale pentru protejarea echipelor de intervenție și a altor persoane. Tehnologiile moderne, cum ar fi supravegherea video și dronele, pot îmbunătăți eficiența perchezițiilor, oferind informații valoroase despre activitățile infractorilor și contribuind la determinarea momentului optim pentru intervenție.

Bibliografie:

1. Филиппов А. Г., Шаров А. В. Криминалистика. Полный курс 6-е изд., пер. и доп. Учебник для вузов. - М. Образовательная платформа «Юрайт». 2023.

2. Osoianu T., Odagiu Iu., Ostavciuc D., Rusnac C., Tactica acțiunilor de urmărire penală. Curs Universitar, Chișinău, Cartea militară, 2020.

3. Аверьянова Т.В., Статкус В.Ф. Руководство для экспертов органов внутренних дел. М., 2003.

4. Дворкин А.И. Расследование преступлений, связанных с наркотиками // Справочная книга криминалиста. Руководитель авторского коллектива проф. Н.А. Селиванов. М., 2000.

5. Лазарева Л.В. Использование специальных познаний при раскрытии и расследовании преступлений, связанных с незаконным оборотом синтетических наркотических средств // Вестник криминалистики / Вып. 1. - М., 2000.

6. Codul penal al Republicii Moldova Nr. 985 din 18-04-2002. Publicat: 14-04-2009 în Monitorul Oficial Nr. 72-74 art. 195

7. Мозяков В.В. Комментарий к Уголовному кодексу Российской Федерации. Расширенный уголовно- правовой анализ, Издательство Экзамен. - М., 2003.

8. Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova cu privire la practica judiciară de aplicare a legislației penale ce reglementează circulația drogurilor, etnobotanicelor sau analoagelor acestora și a precursorilor nr. 2 din 26.12.2011. https://jurisprudenta.csj.md/search_hot_expl.php?id=251

9. Селиванов Н.А., Дворкин А.И. Расследование преступлений, связанных с наркотиками // Справочная книга криминалиста. - М., 2000.

10. Койсин А. А. Характерные группы следов, выявляемые при расследовании преступлений, связанных с незаконным оборотом наркотических средств. Сибирский юридический вестник. 2003. № 3. <https://cyberleninka.ru/article/n/harakternye-gruppy-sledov-vyyavlyaemye-pri-rassledovanii-prestupleniy-svyazannyh-s-nezakonnym-oborotom-narkoticheskikh-sredstv>

11. Codul de procedură penală al Republicii Moldova Nr. 122 din 14-03-2003. Publicat: 05-11-2013 în Monitorul Oficial Nr. 248-251 art. 699.

12. Sliusarenco D., Studiu: Practica judiciară de examinare a infracțiunilor și a contravențiilor privind circuitul ilegal de droguri fără scop de înstrăinare. Asociația „Promo-Lex”, Fundația „SOROS” Moldova, Chișinău, 2017. https://promolex.md/wp-content/uploads/2017/03/Studiu-PRAC-TICA-JUDICIARA-web_final.pdf

13. Cârjan L., Criminalistica. Tratat. București, Editura „Penguin BOOK”. 2005.

УДК: 004.838

ФІШИНГОВІ АТАКИ: ЯК ЇХ РОЗПІЗНАВАТИ ТА УНИКАТИ

Василь Єфремович ЛУЧИК,

*д. е. н., професор кафедри протидії кіберзлочинності,
Харківський національний університет внутрішніх справ
ORCID: 0000-0001-6007-910X*

Денис Євгенійович ВЛАСКО,

*курсант 1 курсу навчально-наукового інституту №4,
Харківський національний університет внутрішніх справ
ORCID: 0009-0000-2741-9731*

Summary

The theses on phishing attacks examine key social engineering techniques used by attackers to steal confidential information. The paper analyzes the main features of phishing attacks, ways to protect users, and modern tools that ensure effective blocking of malicious resources. Particular attention is paid to multi-factor authentication, the use of security software, and data backup. The results of the paper emphasize the importance of integrating cyber security tools, such as Google Safe Browsing, Microsoft Defender SmartScreen, and others, to minimize risks.

Keywords: Phishing, social engineering, cyber security, multi-factor authentication, confidential information, Netcraft, PhishTank, Google Safe Browsing, Microsoft Defender SmartScreen.

Фішинг є видом атаки, що використовує методи соціальної інженерії, коли зловмисники, видаючи себе за надійні джерела, виманюють у жертв конфіденційну інформацію. Метою фішингових атак є здобуття цінних даних, які можуть бути продані або використані у зловмисних цілях, таких як вимагання, фінансові шахрайства або викрадення особистих даних [1].

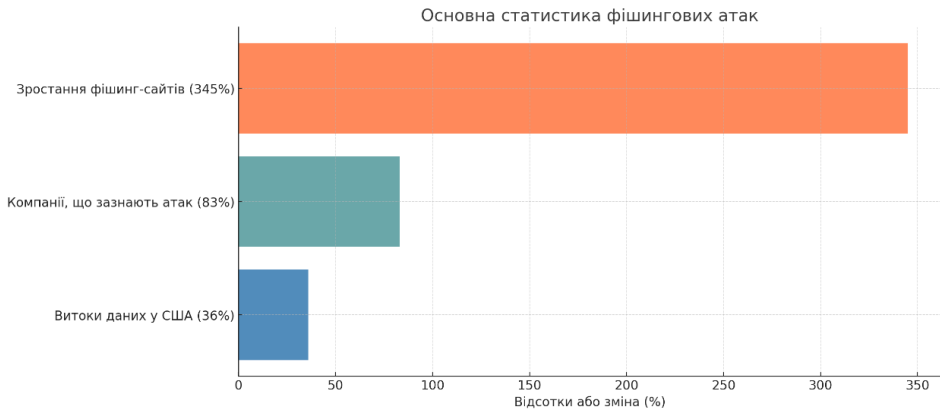

Рис.1 - основна статистика щодо фішингових атак

Фішингові атаки спрямовані на те, щоб обманом змусити вас розкрити конфіденційну інформацію. Ось ключові ознаки, на які слід звертати увагу: термінові прохання надати особисті дані – фішингові повідомлення часто створюють відчуття терміновості, спонукаючи до негайної реакції; підозрілі адреси електронної пошти – завжди перевіряйте адресу відправника, оскільки відображуване ім'я може виглядати достовірно, але домен (наприклад, @yourbank.com замість @yourbank-secure.com) може містити ледь помітні відмінності; посилання на фальшиві веб-сайти – фішингові повідомлення часто включають посилання, які ведуть на підроблені сайти; неочікувані вкладення – будьте обережні з вкладеннями від незнайомих або підозрілих відправників; пропозиції, які здаються занадто вигідними, щоб бути правдою – такі листи можуть обіцяти великі винагороди або значний фінансовий прибуток без особливих зусиль; невідповідний брендинг – звертайте увагу на неточні логотипи, кольори чи елементи дизайну, які не відповідають звичному стилю компанії; прохання надати конфіденційну інформацію – надійні організації ніколи не запитують такі дані, як паролі чи ідентифікаційні номери, через електронну пошту; загальні звернення – фішингові повідомлення зазвичай використовують загальні привітання, наприклад, «Шановний клієнте», замість особистого імені [2].

Способи захистити себе від фішингу:

Захист комп'ютера програмним забезпеченням безпеки. Переконайтеся, що програмне забезпечення налаштоване на автоматичне оновлення, щоб забезпечити захист від нових загроз.

Захист мобільного телефону. Налаштуйте автоматичне оновлення програмного забезпечення, оскільки це може забезпечити важливий рівень безпеки від потенційних загроз.

Використання багатофакторної автентифікації (MFA). Захистіть свої облікові записи, використовуючи додаткові рівні автентифікації, які вимагають введення двох або більше облікових даних. MFA може включати: пароль, PIN-код або відповідь на секретне запитання; щось, що у вас є: одноразовий код підтвердження, отриманий через SMS, електронну пошту або застосунок для автентифікації; щось, чим ви є: біометричні дані, такі як відбиток пальця, сканування сітківки ока або обличчя. Використання MFA ускладнює доступ зловмисникам, навіть якщо вони мають ваші ім'я користувача та пароль.

Резервне копіювання даних. Створіть резервні копії важливих даних на комп'ютері та телефоні, використовуючи зовнішні носії або хмарні сервіси. [3].

Принцип роботи сервісів і засобів захисту від фішингу полягає у використанні різних методів для виявлення та блокування потенційно небезпечних веб-сайтів, що намагаються отримати доступ до конфіденційної інформації користувачів (логінів, паролів, даних банківських карток тощо). Інструменти, такі як Google Safe Browsing і Microsoft Defender SmartScreen, перевіряють сайти в режимі реального часу, аналізуючи їхній вміст і поведінку. Якщо виявлено фішингові ознаки (наприклад, імітація сторінок популярних сервісів для збору даних), доступ до таких сайтів блокується або користувач отримує попередження. Сучасні антивірусні програми та спеціалізовані розширення, наприклад Netcraft, інтегруються з веб-браузерами, що дозволяє автоматично перевіряти відвідувані сторінки та блокувати потенційно небезпечні ресурси без додаткових дій від користувача. PhishTank використовує краудсорсинговий підхід, коли користувачі самостійно додають дані про підозрілі сайти, що сприяє швидкому оновленню бази даних і виявленню нових загроз. Деякі інструменти, зокрема Microsoft Defender, не тільки блокують шкідливі сайти, а й інформують користувачів про методи захисту від фішингу та ознаки небезпечних ресурсів в Інтернеті.

Таблиця 1 – Аналіз сервісів для боротьби з фішингом

Характеристика	PhishTank	Google Safe Browsing	Microsoft Defender SmartScreen	Netcraft
Безкоштовне використання	так	так	так	так
Додаткова анонімізація, захист даних	ні	так	так	так

Автоматичне блокування фішингових сайтів	так	так	так	так
Підтримка інтеграції в браузері	ні	так	так	так
Швидкість роботи	Середня	Висока	Висока	Висока
Легкість використання	Середня	Висока	Висока	Середня
Рівень захисту	Середній	Високий	Високий	Високий
Додаткові функції	Обмежені	Широкий спектр	Широкий спектр	Широкий спектр
Кількість активних користувачів	1000+	мільйони	мільйони	500000+

Фішинг залишається серйозною загрозою в кіберпросторі, що спрямована на викрадення конфіденційної інформації через соціальну інженерію. Для ефективного захисту важливо використовувати сучасні інструменти, такі як Google Safe Browsing і Microsoft Defender SmartScreen, які аналізують сайти в реальному часі та блокують небезпечні ресурси. Інтеграція антивірусних програм і спеціалізованих розширень, як-от Netcraft і PhishTank, значно підвищує рівень захисту. Окрім цього, впровадження багатофакторної автентифікації та регулярне резервне копіювання даних допомагають мінімізувати ризики. Поєднання цих заходів забезпечує надійну протидію фішингу та захист особистих даних користувачів.

Список використаних джерел

1. Фішинг. https://www.eset.com/ua/support/information/entsiklopediya-ugroz/fishing/?srsltid=AfmBOoqYti8HgYjew-qjcjZgTZb0_488qzpqx-PKF7S2mc6quTxNjjFI8 (дата звернення 14.11.2024).
2. Phishing Scams: How to Identify and Avoid Them. <https://www.bitdefender.com/en-us/blog/hotforsecurity/phishing-scams> (дата звернення 14.11.2024).
3. Як захиститися від фішингових атак. <https://www.smart-planet.com.ua/protect-from-phishing-attacks/> (дата звернення 14.11.2024).

CZU: 343.1:342

PROPORȚIONALITATEA – PRINCIPIU INDISPENSABIL ÎN SFERA DE REALIZARE A JUSTIȚIEI

Serghei DERENEV,

doctorand, asistent universitar,

Catedra „Procedură penală, criminalistică

și securitate informațională” a Academiei „Stefan cel Mare” a MAI

ORCID: 0000-0002-7380-3328

Rezumat

Principiul proporționalității reprezintă un fundament esențial în realizarea unui sistem de justiție echitabil și eficient, având un rol deosebit în protejarea drepturilor fundamentale ale persoanelor implicate într-un proces penal.

În cadrul procesului penal, principiul proporționalității devine indispensabil pentru asigurarea unui proces echitabil, protejând astfel dreptul la un tratament proporțional față de toți participanții. Prin urmare, în această lucrare se va analiza necesitatea și aplicabilitatea principiului proporționalității în procesul penal, subliniind importanța acestuia pentru respectarea drepturilor fundamentale ale persoanelor implicate în procesul de realizare a justiției.

Cuvinte-cheie: principiu, proporționalitate, justiție, măsuri preventive, acțiuni de urmărire penală, drepturi fundamentale.

Summary

The principle of proportionality is an essential foundation in achieving a fair and efficient justice system, having a special role in protecting the fundamental rights of people involved in a criminal trial. In the criminal process, the principle of proportionality becomes indispensable for ensuring a fair trial, thus protecting the right to a proportional treatment for all participants. Therefore, this paper will analyze the necessity and applicability of the principle of proportionality in the criminal process, emphasizing its importance for respecting the fundamental rights of the people involved and for the good administration of justice

Keywords: principle, proportionality, justice, preventive measures, criminal prosecution actions, fundamental rights.

Principiul proporționalității la momentul actual este ferm înrădăcinat în practica Curții Europene a Drepturilor Omului (*cauza Jalloh împotri-*

va Germaniei, 11.07.2006, cauza Juhnke împotriva Turciei, 13.05.2008; cauza Bogumil împotriva Portugaliei, 07.10.2008), fiind utilizat în mod activ de către aceasta pentru a monitoriza nivelul de ingerință a organelor de drept în sfera drepturilor și libertăților pe care ultima le reglementează începând cu anul 1950.

Proportionalitatea nu a fost cunoscută în forma sa actuală de la început, ci a evoluat treptat pe parcursul unei perioade îndelungate de timp.

Filosoful grec Aristotel considera că proportionalitatea nu este doar un concept separat, ci îl percepea ca o măsură care ar fi utilizată pentru a distribui beneficii și a determina recompense pentru merit. Potrivit filozofului, atunci când o persoană comitea o infracțiune, urma ca pedeapsa să fie aplicată proporțional cu fapta săvârșită, însă la stabilirea pedepsei trebuia să se țină cont și de împrejurările în care persoana a comis fapta, precum și de starea psihică a acesteia.

Și autorul H. Perelman indirect a confirmat existența interacțiunii între principiul proporționalității și procesul echitabil reflectat în art. 6 din CtEDO, manifestată prin „răsplata pentru meritele sale”.

Analizând lucrările din domeniul de specialitate, ne permitem să distingem mai multe tipuri de proporționalitate, și anume proporționalitatea meritocratică și proporționalitatea afirmativă.

Proportionalitatea meritocratică – acest tip de proporționalitate se bazează pe procesul de înfăptuire a justiției manifestată prin prisma restricțiilor la care poate fi supusă o persoană urmărită penal, în funcție de gravitatea infracțiunii săvârșite servind drept bază pentru aplicarea măsurilor procesuale de constrângere sau procesual penale [9].

Referitor la acest tip de proporționalitate privit prin prisma măsurilor preventive privative de libertate, legiuitorul Republicii Moldova face o claritate specificând clar că acestea constituie măsuri excepționale care se aplica doar atunci când se demonstrează că alte măsuri nu sânt suficiente pentru a înlătura riscurile, fiind pasibile de a fi aplicate doar dacă infracțiunea săvârșită prevede pedeapsa cu închisoare pe un termen mai mare de 3 ani [2, art. 192¹].

În argumentarea celor specificate *supra*, menționăm că aplicarea arestului preventiv trebuie să fie evaluată prin prisma principiului proporționalității, care este element indispensabil în sfera de restrângere a drepturilor fundamentale. Acesta presupune că măsurile luate de autorități în scopul asigurării unui proces echitabil și al protecției ordinii publice nu trebuie să depășească ceea ce este necesar pentru atingerea scopurilor legale.

În contextul arestului preventiv, instanțele de judecată trebuie să aplice această măsură doar atunci când există motive temeinice, iar măsura trebuie să fie adecvată și proporțională cu infracțiunea comisă și riscurile implicate.

Un alt exemplu unde principiul proporționalității își face simțită prezența ar putea fi și la „liberarea provizorie pe cauțiune”, unde legiuitorul relatează că valoarea cauțiunii se determină de către judecătorul de instrucție sau de către instanța de judecată, în funcție de starea materială a persoanei respective și de gravitatea infracțiunii [2, art.192¹], iar ca și completare considerăm că valoarea cauțiunii ar trebuie să fie fixată astfel încât să nu fie excesivă, dar suficiente pentru a îndeplini scopul aplicării măsurii preventive.

Analizând practica Curții Constituționale a Republicii Moldova la aspectul măsurilor preventive constatăm că ultima este de părerea că măsurile preventive constituie o ingerință în drepturile și libertățile fundamentale, precum ar fi libera circulație, viața intimă, familială și privată, totodată aceasta a reținut că drepturile fundamentale enunțate nu sunt absolute prin natura lor, acestea putând fi supuse unor limitări rezonabile și proporționale, printr-o reglementare juridică [3, pct.54].

În contextul celor menționate anterior conchidem o soluție proporțională manifestată în cadrul procesului penal de către organele de drept ar urma să fie argumentată în baza elementelor ce țin de infracțiunea săvârșită, personalitatea făptuitorului precum și acele restricții pe care persoana trebuie să le suporte ca consecință a faptelor antisociale.

„Soluția proporțională argumentată” în viziunea noastră este privită ca obligația organelor de urmărire penală și a instanțelor de judecată de a răspunde corespunzător fiecărei obiecții aduse de părți, explicând cu claritate și coerență motivele care stau la baza aplicării legii și evaluării faptelor. Aceste răspunsuri trebuie să fie argumentate temeinic, fără a fi un simplu răspuns formal sau automat, asigurând astfel transparența și fundamentarea adecvată a deciziilor luate

Proporționalitatea afirmativă determină modul în care este asigurată protecția persoanelor care au avut de suferit în urma unei infracțiuni, precum și persoanele supuse în mod ilegal și nerezonabil urmăririi penale.

Criteriul proporționalității afirmative este o combinație de circumstanțe subiective (caracteristicile individuale ale persoanei care a suferit vătămarea) și obiective (durata acțiunilor de urmărire penală, condițiile de detenție, tipul instituției penitenciare în care persoana și-a ispășit pedeapsa și alte circumstanțe care sunt importante în determinarea cuantumului compensației morale) [9].

Pentru astfel de situații, legiuitorul autohton a prevăzut modalitatea de compensare a prejudiciului cauzat prin acțiunile ilicite ale organului de urmărire penală, ale procuraturii și instanțelor de judecată prin legea 1545 din 25 februarie 1998 [7].

În cazul stabilirii unor astfel de încălcări instanțele trebuie să țină seama de gradul și natura suferinței fizice și morale asociate cu caracteristicile

individuale ale persoanei care a suferit vătămarea, inclusiv durata desfășurării acțiunilor de urmărire penală, durata și condițiile de detenție, tipul penitenciarului în care persoana și-a ispășit pedeapsa și alte circumstanțe relevante pentru determinarea cuantumului despăgubirii pentru prejudiciul moral.

La fel un rol primordial al instanței la stabilirea acestor situații constituie faptul că aceasta ar trebuie să evalueze prejudiciul material, moral, fizic, social, profesional și familial, pe perioada în care a fost supusă acțiunilor ilicite ale organelor de urmărire penală în vederea emiterii unei decizii proporționale cu impactul asupra viitorului persoanei în cadrul societății respective.

În practică judiciară principiul proporționalității își face simțită prezența prin decizia Curții Europene din data de 1 iulie 1961 prin care s-a expus în privința cazului *Lawless împotriva Irlandei* (*Lawless împotriva Irlandei*) [6], unde se specifică faptul că deși statul irlandez avea dreptul să impună măsuri de urgență asupra cetățenilor săi, acestea trebuiau să fie aplicate proporțional și să respecte garanțiile esențiale ale Convenției Europene, ceea ce la etapa respectivă nu s-a produs.

La fel printre deciziile care vizează și formarea conceptului de proporționalitate în practica CtEDO, ar trebui inclusă și hotărârea acesteia din 23 iulie 1968 în cauza *Belgian Linguistic*, în care Curtea a remarcat că principiul proporționalității este încălcat dacă acțiunea realizată nu are o justificare obiectivă și rezonabilă [4].

Exercitarea oricărui drept stabilit prin convenție nu ar trebui să urmărească doar rezultatul final, dar pentru buna desfășurare a procesului de realizare a justiției în coraport cu respectarea tuturor drepturilor și libertăților omului ar fi imperios necesar de a asigura o relație apropiată între acțiunile organelor de drept și scopul urmărit de către acestea.

„Principiul proporționalității a fost creat de jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului și aplicat în privința drepturilor și libertăților apărute de Convenție, care pot cunoaște limitări autorizate cu privire la drepturile în circumstanțe determinate, cum sunt cele definite, de pildă, de cel de-al doilea paragraf al art. 8,9,10,12 din Convenție. Acest principiu a permis Curții să examineze, după ce eventual a constatat o ingerință a unei autorități statale în exercițiul dreptului apărut „dacă aceasta a fost necesară într-o societate democratică” și dacă ea a fost proporțională cu scopul legitim urmărit prin producerea ei” [1, p. 201].

„Principiul proporționalității își găsește aplicare, în special, în domeniul protecției drepturilor și libertăților fundamentale ale omului. Este considerat un criteriu eficient de apreciere a legitimității intervenției autorităților statale în situația limitării exercițiului unor drepturi. S-a arătat că, chiar

„dacă principiul proporționalității nu este consacrat expres în constituția unui stat, doctrina și jurisprudența îl consideră ca făcând parte din noțiunea de stat de drept” [8].

În acest context am putea afirma că este mai ușor a opera proporționalitatea atunci când ea este inclusă direct în normă, dar aceasta însă numai aparent, pentru că, oricum, organul de urmărire penală sau judecătorul va trebui să se expună și să aprecieze toate circumstanțele cauzei penale respective în coraport cu fapta infracțională, astfel ca fiecare situație ar necesita o interpretare diferită și norma concretă din legislație ar deveni neoperațională.

Un exemplu elocvent în acest sens este reflectat în cauza Buck c. Germaniei unde nu s-au respectat condițiile proporționalității între fapta săvârșită și acțiunile de urmărire penală efectuate, în prezenta speță în vederea investigării unei abateri minore a regulilor de circulație rutieră, persoana în cauză a fost supusă percheziționării domiciliului și biroului, iar ca consecință a generat emiterea hotărârii în care Curtea a constatat încălcarea art. 8 din convenție [5].

În acest context, cu referire la cele menționate supra putem să menționăm faptul că în orice situație este imperios necesar în a face o delimitare între necesitatea efectuării unei acțiuni de urmărire penală aprecia sau în a analiza toate circumstanțele cazului, deoarece supra s-a constatat prezenta unei contravenții, iar prin acțiunile organelor de drept s-a încălcat acel echilibru între mijloacele utilizate și scopul procesului penal.

Proporționalitatea constituie un concept esențial nu doar în dreptul procesual penal, ci în întregul sistem de drept al unui stat democratic, fiind corelat cu respectarea drepturilor fundamentale ale individului. Aplicarea acestui principiu presupune ca orice măsură restrictivă sau intervenție a autorităților să fie nu doar necesară, dar și adecvată, argumentată și proporțională cu scopul urmărit, deoarece încălcarea lui ar genera percepția că scopul acțiunii respective constă nu în stabilirea adevărului, ci doar în a intimida persoana în vederea oferirii de informații „necesare”.

Astfel de situații fiind intolerabile într-o societate democratică unde regula de bază constă în a proteja drepturile și libertățile omului, anume din aceste considerente este necesară o evaluare aprofundată pentru a determina scopul și justificarea necesității de a întreprinde acțiuni care ar putea afecta drepturile fundamentale ale omului.

Referințe bibliografice

1. Bârsan Corneliu. *Convenția Europeană a Drepturilor Omului. Comentariu pe articole. Vol. I. Drepturi și libertăți*. București: C.H.Beck, 2005, 1273 p.
2. Codul cu privire la știință și inovare al Republicii Moldova. Nr. 259-

XV din 15 iulie 2004. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr.125-129 (1479-1483), 30.07.2004.

3. Hotărârea CC nr. 17 din 19.05.2016 privind excepția de neconstituționalitate a articolului 191 din Codul de procedură penală (liberarea provizorie sub control judiciar).

4. Hotărârea CtEDO în cauza Belgian Linguistics, din 23 iulie 1968, cererea nr. 1474/62. <https://hudoc.echr.coe.int/eng/?i=001-55398> (accesat la 22.11.2024).

5. Hotărârea CtEDO în cauza Buck vs. Germania, din 28 aprilie 2005, cererea nr. 41604/98. <https://hudoc.echr.coe.int/eng/?i=001-68920> (accesat la 23.11.2024).

6. Hotărârea CtEDO în cauza Lawless. vs. Irlanda, din 01 iulie 1961, cererea nr. 332/57. [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-57518%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-57518%22]}) (accesat la 22.11.2024).

7. https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=108548&lang=ro (accesat la 21.11.2024).

8. Vizdoagă Domnița. Proportionalitatea restrângerii unor drepturi sau libertăți în procedura penală. Teză de doctor în drept. Chișinău, 2024, 245 p.

9. Смирнова И. Г. Социальная ценность российского уголовного судопроизводства: дис. ... д-ра юрид. наук. Томск, 2012, 517 с.

PROTECȚIA DREPTURILOR ȘI LIBERTĂȚILOR
FUNDAMENTALE ALE OMULUI ÎN PROCESUL
ASIGURĂRII ORDINII ȘI SECURITĂȚII PUBLICE

(Ediția a IV-a)

*Materialele Conferinței științifice naționale cu participare internațională
din 05 decembrie 2024*

Culegere și paginare computerizată.

Bun de tipar 26.01.2025. Formatul 70x100/16. Tipar offset.

Coli conv. de tipar 27.57. Coli de autor 20.01.

Imprimată la tipografia Departamentului editorial poligrafic

al Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI

mun. Chișinău, str. Gh. Asachi 21

MD-2009, Republica Moldova

www.academy.police.md